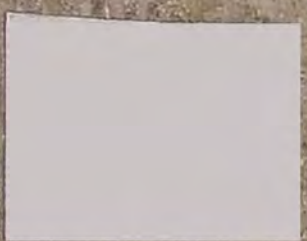

КБ ОУИМЕТН Мечников

Σο
—
20

127 —

Бібліотека імені І.І. Мечникова

D. VII. B. 29.

~~2. Д. 6.~~ ^{С. 1}

fol. 2060. III

НБ ОНУ імені І. І. Мечникова

9.

1871

НБ ОНУ имени Мечникова

НБ ОНУ імені І.І. Мечникова

Библиотека имени Мечникова

APXIEPATIKON.

LIBER

PONTIFICALIS

ECCLESIAE GRÆCÆ.

NUNC PRIMUM EX REGIIS MSS.

Euchologiis, aliisque probatissimis monumentis collectus,
Latina interpretatione, Notis ac Observationibus
Antiquitatis Ecclesiasticæ plenissimis illustratus.

Cart. Gemm. 1718.

*Meditatione & labore ISAACII HABERTI, Episcopi
Vabrensis, Doctoris Sorbonici, Regi à Consiliis.*

PARISIIS,

Apud LUDOVICUM BILLAINE.

M. DC. LXXVI.

CUM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI,
ET APPROBATIONIBUS DOCTORUM.

APXIEPATIKON.

LIBER

PONTIFICALLIS

ECCLIESIAE GRAECAE

NUMEROLUMUM EX REGIIS MSS.

Enchiridion, sive compendium monumentorum collectum
Latinae inscriptionum. N. 1. et Observationibus
Annotatis et illustratis illustratum.

Meditationes de laboribus Iohannis Habertii, Episcopi
Friburgi, Doctoris Theologiae, Regis et Censoris.

K

ILLVSTRISSIMO FRANCIÆ
CANCELLARIO
P. SEGVIERIO.

Is. HABERTVS P.E. Par.

SOLEMNES Ordinis Pon-
tificii Ritus, Illustrissime Can-
cellarie, eximia Græciæ monu-
menta, nomini tuo, cuius immortalitate vi-
etura sunt, religiosum munus offero. Eo sanè
lubentiùs, quo te non tam summa dignitas
Eruditionis arbitrum, quam bonarum rerum
æquissimum æstimatorem summa facit Eru-
ditio. Accedit ille Genti tuæ splendidissimæ in-
natus, virtute autem excultus erga Ecclesiam

Amor: cuius arctam cum Imperio necessitudinem, utriusque meritò salutem putas. Iustitiæ nimirum, cui sanctè moderaris, primæ sunt partes Religionem à qua ortum ducit, officio ac veneratione promereri. Pietatis enim cultu Regna fulciuntur, contemptu nutant, iniuriâ concidunt. Christianum Orientis Imperium, in cuius historiâ plurimum hoc in opere versamur, quamdiu legibus diuinis paruit, inuictum: iisdem despectis paulatim in deterius lapsum est, donec impresso in Ecclesiam iugo supremam sibi perniciem accersuit. Collisâ quoque in illius ditione Ecclesia est: paucis sedibus seruatis quibus illæsa stetit fides ac perpetua cum Orbis Pontifice consensio. In iis sanctorum pariter Canonum, paucissimos excipias, priscorumque rituum diligentissima custodia. Ex quâ factum est ut singulare ad nos usque depositum transmissum sit: augustissimæ manarint cærimoniæ, quibus meliora

illa Patrum secula consecrata fuerant. Sacro-
sanctos Ritus intelligo quibus Athanasii, Ba-
sili, Gregorii, Chrysostomi inaugurati sunt:
quibus templa, Aras, Animos denique homi-
num delubris sanctiores numini dicauere.
Quæ quidem omnia, cum ad nos velocius per-
uenire potuissent, diu tamen ignota latuerunt:
perquam paucis optimæ linguæ peritioribus,
Arcanorum loco habita. Ausus ego sum,
quæ à limine salutari consueuerant, Adyta
penetrare, ac mysteria, tametsi iis leuiter ini-
tiatus, inspicere, atque ad æui nostri noti-
tiam usumque euulgare. Quâ ingenii Do-
ctrinaque copiâ, quæ in me penitus nulla est,
gloriari non possum: alienis præsertimque ve-
terum documentis uti conatus sum: illud Si-
donii nostri mirum in modum obseruans, ut
legerem Auctores cum Reuerentiâ Antiquos,
sine inuidia recentes. Quâ vero fide, studio,
& contentione, facile percipies, Illustrissime

Cancellarie, qui noctes & operas literato-
rum non opinione, sed iudicio, nec iudicio tan-
tum, sed humanitate æstimare soles. Huius
ego luce recreatus adhuc adolescens, incitato
cursu literarum palæstram emensus sum, me-
diocri quidem successu: incredibili, nec enim in-
fior, labore. Non quod antea in vigiliis
ætatis pœniteat, quum in spem contra spem la-
boranti mihi nihil ipsis laboribus dulcius, nihil
amœnius unquam extiterit; dum iis tanquam
victimis, Deo placato, aliquando placere pos-
sem. Ex mortalium enim bonis, nihil aucupa-
tus sum: duo tantum mihi à maioribus quæ-
sita retinere studui: Honorem, Amicos. Illum
auctoritas tua servavit, hosce vero Benevolen-
tia auxit: effecit præterea ut relictis contentus,
nihil tempori aut fortune debeam: Beneficiis
verò tuis rem maximam, otium cum dignita-
te. Vtroque ne abutar, cum vitæ accuratiùs
ad Pietatem informandæ, tum operibus quæ

mihi in sacros codices plurima lucubrata sunt,
amplificandis ac recensendis, quod firmæ su-
perest ætatis, adiicere decreui. Velit autem Deus
immortalis ut ab ea studiorum tranquillâ sta-
tione, ego te diutissimè publicæ rei summa
cum gloria incumbentem votis prosequar:
nihilque demum fœlicitati tuæ, præter illud
æternum quod mente semper intueris, optare
possim. Vale.

DEO
OPTIMO MAXIMO.
VIRGINIQUE MATRI.

S S.

ECCLESIAE. SANCTAE.
CATHOLICAE APOSTOLICAE.
ET ROMANAE. IUDICIO.

HOC. QVICQVID. EST. OPERIS.
RELIGIONIS. ET PIETATIS.
CAVSSA. SVSCEPTVM.
AVCTOR.
EX. ANIMO. SVMMITTIT.

APPROBATIO DOCTORVM.

NOS subsignati sacrae Theologiae Doctores facultatis Parisiensis
testamur hoc Archieraticon, & Syllogen sacrorum rituum, qui-
bus Ecclesia Graeca propriis utitur, & eruditas in eandem obseruationes,
opus ISAACII HABERTI Doctoris Theologi, & Ecclesiastae Parisiensis,
quod accurate nos perlegimus, eius esse dignitatis & meriti, ut
excusum typis & in lucem editum, Lectori fructus vberrimos allaturum
& fidei Catholicae, Apostolicae ac Romanae maiestatem atque auctoritatem
maximè videatur illustraturum. Datum in Sorbona s. idus Feb.
an. Dom. 1643.

I. DAULTRVI Th. Profess.
I. PEREIRET Th. Profess.

CLAVDIVS HEMERE'
ALFONSVS LE MOYNE Th. Profess.

B V L L Æ
 L E O N I S X.
 E T
 C L E M E N T I S V I I.
 P R O R I T I B V S G R Æ C O R V M.

Ex MS. Bibliotheca Illustriss. P. Seguerij Francia Cancellarij.

ΚΛΗΜΗΣ Πάπας ζ'.
 Εἰς αἰδῶν τῶ παράστατος
 μνήμην. τῆς ἡμετέρας
 παρονοίας ὀφείλει παρέρ-
 χεσθαι ἡ βοήθεια, ἵνα ὁ ἐκείνου δίκαιον
 ἀνατηρήται. ἐνθεν καὶ ἡμεῖς χάρισματά
 ἵνα τῆς μακαρίας μνήμης ΛΕΟΝ-
 ΤΟΣ Πάπα δέκατου καὶ ἑβδόμου
 αἰώνου, ἐν γῆματι Βρεβίου ἀπὸ τῶ ἀλη-
 θῶν αὐτοῦ χάριματι, ἃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
 Σεκρεταρία ἐπιμελῶς διαβλέψαι καὶ
 ἐξετάσῃαι πεποιήκαμεν· καὶ οἶσον, ὅτι
 καὶ ὁ ἦμος τῶ Γεαίνου ἐξηγήσατο αὐ-
 τὰ οὕτως, ὅτι ἀληθοῦς αἰτίας γινώσκοντες
 καὶ ῥῆμα μετὰ χάριτος αὐτοῦ, καὶ πρὸς πα-
 ράκλησιν τῶ αὐτοῦ ἡμοῖς παρεῖσαν αὐτοῖς
 χάριτος αὐτοῦ πεποιήκαμεν· ἃ οὕτως ἔχῃ.

ΛΕΩΝ Πάπας δέκατος. Πρὸς
 αἰδῶν τῶ παράστατος μνήμην. Ημεῖς
 σαμὲν ὁρῶμεν, ὅτι καὶ ἐν πολλοῖς ἐν τῇ
 Συνοδῷ τῆς Φλωρεντίας, ἐπὶ τῆς μακα-
 ρίας μνήμης ΕΥΓΕΝΙΟΥ Πάπα
 πέμπτου, καὶ τῶ ἀλλῶν ὁρῶμεν καὶ
 ὁρῶμεν, ὁ βασιλεὺς τῶ Γεαίνου,
 καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἀρχιερεῖς τῶ ἡμοῖς τῶ
 Γεαίνου, καὶ ὁμονοίας τῆς τε Ανατο-
 λικῆς τῶ Γεαίνου, καὶ τῆς τῶ Ρωμῶν,
 ἐκκλησίᾳ, παρὰ πολλὰ πολὺ

CLEMENS Papa VII.
Ad futuram rei memoriam:
 Prouisionis nostre debet
 prouenire subsidio, ut suum
 ius cuilibet conseruetur. Hinc est quod
 nos tenore quorundam litterarum fe-
 licis recordationis Leonis Papæ X. præ-
 decessoris & secundum carnem fratris
 patruelis nostri, in formâ Breuis à veris
 ipsius Prædecessoris litteris, quas in Se-
 cretariâ nostrâ diligenter inspici, & exa-
 minari fecimus, extractumque pro eo,
 quod sicut natio Græca nobis exposuit
 ipsa eiusmodi tenore, ex certis causis di-
 gnosceretur indigere, de verbo ad verbum
 transcribi, & ad ipsius nationis suppli-
 cantis instantiam præsentibus annotari fe-
 cimus. qui talis est.

LEO PAPA DECIMVS. *Ad*
perpetuam rei memoriam. Accepimus nu-
 per quod licet dudum in Concilio Flo-
 rentino, sub felicitis recordationis EUGE-
 NIO Papa IV. prædecessore nostro, in
 quo inter ceteros Principes & Prælatos
 Imperator tunc Græcorum & quamplu-
 rimi alij Prælati nationis Græciæ, pro
 unione faciendâ de Orientali Græco-
 rum cum Romana Ecclesia, res tamdiu

à Prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus, ac tota Christiana Republica desiderata, interfuerint inter alia statuta ac determinatam nationem prædictam in quibusdam eorum ritibus & obseruantis, quæ non imputabantur hæresi, permanere & inter cetera scilicet, quod Presbyteri in fermentato celebrare, ac sub alia forma quam Romana, baptizare: uidelicet, baptizatur seruus Dei, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Item quod ordinati in sacris, matrimonio ante ipsorum sacrorum ordinum susceptionem contracto uti, ac barbam nutrire, venerandumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris ministrare possint, per dictum Concilium statutum, ordinatum & decretum siue permissum fuerit. Tamen ordinarij locorum Latini ipsam nationem, ubi in præsentia Græci morantur, quotidie molestant, perturbant cogentes pueros ipsorum & alios eorum more baptizatos, iterum more Romanæ Ecclesiæ baptizari, dictumque Sacramentum sub utraque specie omnibus etiam pueris prædictis minimè ministrari debere, neque barbam nutrire, neque in fermentato, sed azymo celebrare, ac ordinatos in dictis sacris ordinibus matrimonio non uti: propter quæ & nonnulla alia quotidie in populo diuersa scandala exoriuntur, ac in dies nisi de opportuno remedio per nos, aut sedem prædictam prouideretur, exoriri contingeret. Considerantes autem nos, quàm operæ pretium piumque fore ac necessarium ut unio prædicta, multo labore quaesita ac per Romanos Pontifices sollicita conseruetur, & dictorum Græcorum molestis ac impedimentis huiusmodi obuietur atque ipsorum quieti & animarum consolationis in præmissis opportunè consulatur: necnon

RITVS ET OBSERVANTIÆ IPSORVM ECCLESIIIS & alibi iuxta antiquam ipsorum consuetudinem

A χρόνον ὑπὸ τῶν πατρῶν ἡμῶν Ρωμῶν Αρχιερέων, ἐ πάσης τῆς Χριστιανῶν πολιτείας πεπονημένων, πρὸς ἡμᾶς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅσοις ἐ διατάξουσιν ὡς εἶδη, ὅ ἦρος ὁ εἰρημὸν ἐν ταῖς αὐτῶν σιωπηθείας, αἱ οὐκ εἰσὶν αἰρέσεως, διαμῶν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, δηλονότι, ἵνα οἱ ἱερεῖς μὲν ἐν ζύμῳ λῆψουργῶσι, καὶ ἄλλω ἔσπῳ, ἢ οἱ Ρωμῶν βαπτίζωσι διδόντι, βαπτίζεσθαι ὁ δόλος τῷ Θεοῦ, ὁ δὲ ἴνα, εἰς τὸ ἔνομα τῷ Πατρὶ, ἐ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, Ἀμὲν. Ομοίως ἵνα οἱ πατρῶς τὰ ἱερά τελευτῶντες, γυναιξὶ παρὲς τῆς χηροῦ τῶν ἱερῶν χεῖρας, ἐ ἡρόν τε φῶν, ἐ πῶ ἁγίῳ μεταληψιν ἐν ἑκατέρῳ τῶν εἰδῶ πάνσι, ἐ αὐτοῖς τοῖς παισὶ διδόναι, ὡς δὲ αὐτῆς τῆς Σιωδου ὡς εἶδη καὶ διατάξῃ. Ομοίως οἱ καὶ τὸ ποῖς ὅτι οἱ Λατῖνοι, ὅ ἦρος αὐτὸ ὅτι ταῖς εἰρημῶν σιωπηθείας ἐν τοῖς τοῖς, ὅπου οἱ εἰρημῶν Γραῖκοι οἰκοῦσιν, καὶ ἑκάστην ἡμέραν καὶ προξυνοῖσι, καὶ ἐνοχλοῦσι, ἀναγκάζοντες τοῖς παιδῶν αὐτῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ πῶ αὐτῶν σιωπῆσαι βεβαπισμένους, πάλιν ἀναβαπτίζεσθαι καὶ τὴν σιωπῆσαι τῆς Ρωμῶν ἐκκλησίας. καὶ πῶ εἰρημῶν μεταληψιν ἐν ἑκατέρῳ ὡς εἶδη πάνσι, ἐ αὐτοῖς τοῖς παισὶ, μηδαμῶς διδόναι ὁφείλῃ, μήτε ἡρόν τε φῶν, μήτε ἐν ζύμῳ ἀλλὰ ἐν ἄζυμῳ λῆψουργῶν, καὶ τοῖς πατρῶν ἱεροσυνῶν ἀναβαζομένους, γυναιξὶς μὴ ἔχῃ. Ὡς ἔνεκα καὶ ἄλλων ἰνῶν, καὶ ἑκάστην πολλὰ σκαρδαλα ἐν τῷ λαῷ γίνονται, καὶ συμβαίνει αἰνέσθαι, μᾶλλον εἰ μὴ ὅτι καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς, οἱ ἐν τῷ θρόνῳ τῷ πατρῶν ἱερά, παρονοσώμεθα. Σχεποῦμεθα ὅ ἡμεῖς ὡς ἀγαθὸς, ἐ ἀναγκάζον ὅτι, ἵνα ἡ ὁμόνοια ἡ εἰρημὸν μὲν πολλὰ πόνου κατορθώσῃ διατηρήτω, καὶ αἱ ἐνοχλήσεις τῶν αὐτῶν Γραϊκῶν καὶ τῶν τοιαῦτα ἐμπόδια διακόποιντο, καὶ τῇ αὐτῇ ἡσυχίᾳ καὶ τῇ τῇ ἡσυχίᾳ ἀπαρξία ἐν τοῖς πατρῶν οἰκιστοῖς βυχαρῶς ὡς ἀμνηστῆον, καὶ ἵνα αἱ σιωπῆσαι ἐ διατηρήσῃ ἐν ταῖς αὐτῇ ἐκκλησίαις, καὶ ἄλλα καὶ πῶ παλαιὰ αὐτῶν σιωπῆσαι

φυλάττειν τὴν κινήσιν ἰδίαν, οὐχὶ πρὸς ἑ-
 νος ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ κληρῶν, ἀλλὰ τῇ πρὸς
 ἡμῶν ἐλευθερίᾳ, ἐκ τῆς ἀληθείας, ἐκ
 τοῦ πληρώματος τῆς Αποστολικῆς ἐξ-
 ουσίας, τοῖς εἰρημνοῖς Γραῖκοις, ἐκ Ἀρ-
 χιερεῶν, ἐκ ἄλλοις πρεσβυτέροις τῶν ἁγίων
 τῶν Γραϊκῶν, ἐκ ἐκείνων αὐτῶν, ἵνα ταῖς
 αὐτῶν σπουδαίαις καὶ δακρυόεσιν, ὡς αὐτῶν
 εἴρηται, ἡμεῖς ἔχωσι ἐκ δυνάμεως, ταῦτα
 ἀποτινίσκωμεν τῇ λαμπρότητι καὶ τῇ ἀλ-
 λας αὐτῶν ἀκολουθίας καὶ πλὴν παλαιὰ
 αὐτῶν σπουδαίαις ἱεροῦργαῖς. Περὶ τοῖς
 Ἀρχιεπισκόποις, Ἐπισκόποις καὶ ἄλλοις
 Ἀρχιερεῶν τῶν Γραϊκῶν, ἵνα μετὰ αὐ-
 τῶν τῶν Γραϊκῶν, ὅπου Ἀρχιεπισκοπῶν,
 Ἐπισκοπῶν, καὶ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς Λατῖνοι
 κείνοι, τὰ δὲ χερσὶν ἐλευθερώσιν
 ἐνεργεῖν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀποτινίσκω-
 ντων Ἀκολουθίαν, ἐκκλησιαστικῶν, ἐκ ὁσε-
 βίων τόπων, καὶ πρεσβυτερίων εἰς πλὴν
 τῶν τοιούτων σπουδαίαις δακρυόεσιν ὑπὸ
 τῶν Ἀρχιερεῶν τῶν Λατίνων, καὶ τῶν καὶ τό-
 πους ἀποτινίσκωμεν, καὶ τῶν Ἀρχόντων τῶν
 κοσμητικῶν, εἰς κείνους, ἢ ἄλλα ἄρ-
 χας, μηδὲν ἄλλο σφραγίσθαι. Περὶ οἱ ἡ-
 νες δὲ Κληρικοί Γραϊκοὶ καὶ ἄλλα πρε-
 σβυτέρους αὐτῶν ἁγίους, ὅταν δὴ ποτε ἐρχο-
 μένοι εἰς τοὺς, ὅπου Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ
 Ἐπισκοπῶν, καὶ ἄλλοι πρεσβυτέρους τῶν Λα-
 τίνων, ἐκ δὲ χερσὶν κοσμητικῶν πρὸς αὐ-
 τῶν τοιούτων Γραϊκῶν, ὅσων Λατίνων
 ἐλεημοσύνας αἰτεῖν ἐκ λαμπρότητος ἐλευ-
 θερώσιν δυνάσθαι. κινήσιν, ἐκ τῆς ἀληθείας
 ἀπὸ τῶν πρὸντων ἡμεῖς σφραγίσθαι
 καὶ πρεσβυτέρους. Καὶ περὶ ἵνα μη-
 δεὶς Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Ἐπίσκοπος Γραϊ-
 κός, τοῖς Λατίνων Κληρικοῖς, μήτε Λα-
 τίνος Ἀρχιεπίσκοπος, ἢ Ἐπίσκοπος Κλη-
 ρικός Γραϊκός πρὸς ἱεροσυνῶν χρο-
 νον ἐξουσίαν ἔχωσι. Καὶ ἐν τῇ ἐνορίᾳ,
 ὅπου Λατῖνοι καὶ Γραϊκοὶ κατοικοῦσιν, καὶ
 μόνον Ἀρχιεπίσκοπον ἢ Ἐπίσκοπον Λατῖ-
 νον ἔχωσιν, ὁ ῥηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος ἢ Ἐ-
 πίσκοπος, ὡς καὶ κείνους καὶ πρεσβυτέ-
 ρους αὐτῶν τῶν Γραϊκῶν, ὑποτηνικῶν Γραϊ-
 κῶν, ὡς τοῖς τοῖς Γραϊκοῖς φίλον, ἢ δι' αὐ-
 τῶν τῶν Γραϊκῶν ἐκλελεγμένον, δὲ π

^A præsferuentur, *MOTU PROPRIO*
 non ad alicuius nobis super hoc oblata
 petitionis instantiam, sed de nostra
 mera liberalitate, & ex certâ scien-
 tia, ac de Apostolica potestatis ple-
 nitudine, dictis Gracis tam praelatis,
 quâ aliis personis Gracia, & eorum cui-
 libet, ut eorum ritibus ac observantiis
 siue consuetudinibus, ut præmittitur,
 uti, ac illos & illas observare: *MIS-
 SASQUE ET ALIA DI-
 VINA OFFICIA* secundum
^B eorum antiquam consuetudinem celebra-
 re: necnon Archiepiscopis, Episcopis,
 & aliis Praelatis Gracis, & inter eos-
 dem Gracos, ubi Archiepiscopi, Epis-
 copi & alij Praelati Latini iurisdic-
 tionem habent: Pontificalia liberè exercere
 officia, ac à suis ordinariis officiis, Ec-
 clesiis ac locis pijs & oratorijs super hu-
 iusmodi rituum observantiâ per latinos
 Antistites & Praelatos etiam loco-
^C rum Ordinarios & Dominos tempo-
 rales, Magistratus seculares in iudi-
 cium, vel alias inuiti minimè tra-
 hi: necnon quicumque Clerici Graci
 ac alia personæ nationis Graciæ un-
 decumque venientes in locis ubi Ar-
 chiepiscopi & Episcopi & alij Prae-
 lati Latinorum & Domini temporales
 sunt, ab ipsis tam Gracis quàm La-
 tinis, eleemosynas petere & accipere
 liberè ac licitè possint. Motu & scien-
 tia similibus, tenore præsentium conce-
^D dimus, & indulgemus. Et insuper quod
 nullus Archiepiscopus & Episcopus
 Gracus Clericos Latinos, nec Latinus
 Archiepiscopus & Episcopus, etiam
 Ordinarius Clericos Gracos ad Sacerdo-
 tium promouere valeant. Ac quod in
 diœcesi ubi Latini & Graci inhabitant,
 & solum Archiepiscopum siue Episco-
 pum Latinum Ordinarium habent, dictus
 Archiepiscopus siue Episcopus circa nego-
 tia & causas dictorum Gracorum Vica-
 rium Gracum ipsis Gracis gratum, vel
 per ipsos Gracos eligendum, ex quo

Græcus vir, melius Græcos mores novit quam Latinus, ipsorum stipendio et salario retinendum deputare. Quodque in causis appellationis ad Metropolitanum, qui forsân Græcus non esset, Dictus Metropolitanus similiter in dictis causis iudicem Græcum deputare teneatur. Et insuper cum in Parochialibus Ecclesiis ipsorum Græcorum, ex antiquissimo et hæctenus observato, ritu non nisi semel in die, per unum Sacerdotem celebrari liceat: et tamen nonnulli Sacerdotes Latinorum dimissis ipsorum propriis Parochialibus Ecclesiis, ut præfatos Græcos iniuria afficiant, et ad disturbandum eorum ritus et consuetudinem huiusmodi, nescitur quo spiritu ducti, interdum altaria dictarum Parochialium Ecclesiarum præoccupant, et inibi contra voluntatem eorundem Græcorum, Missas, et forsân alia officia diuina celebrant, adeoque dicti Græci sæpenumero sine auditione missarum cum magna animorum molestia, festiuis et alijs diebus, quibus missam audire consueuerunt, remanent. Nos autem ad obuiandum scandalis, et prouidendum, ne in futurum molestia huiusmodi Græcis ipsis inferantur, Sacerdotibus Latinis prædictis, ne de cætero missas et alia diuina officia in dictis alijs Ecclesiis eorundem Græcorum celebrent: Magistratibus vero, si qui sunt, ne dictis Sacerdotibus auxilium et fauorem præstent. Necnon ut nullus ritus et Ceremonias Græcorum in dicto Concilio Florentino, vel alias approbatos blasphemare, aut reprobare, seu improbare ausit. Ac ubi duo unus Latinus, alter vero Græcus eiusdem loci prout in Cephalonia, et in Zacyntho, et forsân alibi sūt Episcopi, Episcopus latinus de personis Ecclesiasticis, et secularibus Græcis ac de iurisdictione Episcopi Græci vel alijs quibuscumque ad Episcopum Græcum quomodolibet spectantibus, nullatenus se intromittere præsumat, sed Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Græcus

A Γραικὸς ἀνὴρ, βέλπιον οἶδε τὰς τῆ Γραικῶν σιωνηθείας ἢ ὁ Λατῖνος, μιᾶς αὐτῶν οὐκ ἐνέχεται. Καὶ ἐν ταῖς ἀπελλαπύ-
ναις παρὰ τὸν μητροπολίτην ὅς οὐκ ἐστὶν ἴσως Γραικός. ὁ αὐτὸς μητροπολίτης ὁμοίως κερτῶ Γραικὸν ἐκλέγειν ὁφείλει. Ἐπεὶ οὖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἐνοριῶν αὐτῶν τῆ Γραικῶν, ἐκπαλαιότητος, ἔμελλε τῆς σήμερον τετηρημένης σιωνηθείας, ἀπαξ τῆς ἡμέρας ὑπὸ ἑνὸς ἱερέως λειτουργεῖν ἔξεστιν. Ἐομῶς πινὲς ἱερεὺς τῶν Λατίνων, ἀφέντες τὰς ἐαυτῶν ἐκκλησίας, ἵνα τοῖς εἰρημνοῦς Γραικοῖς ὑβείσωσι, ἐνοχλοῦσι τὰς ἀκροαυθίας αὐτῶν, ἐπὶ σιωνηθῶν αὐτῶν, οὐκ οἶδα πῶς πρὸς τὸν κινουμένον, πολλὰκις τὰς ἱερεὺς ἀπέζας τῆ εἰρημνῶν ἐκκλησιῶν παρεκταλαμβάνουσι, ἐκδω-
B εῖς τὴν ἡμέραν αὐτῶν τῆ Γραικῶν λειτουργῶσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀκροαυθίας φάλλουσιν, ὥστε αὐτοῖς τοῖς Γραικοῖς ἀφαιρῶν πολλὰκις ἀπὸ λειτουργίας ἐν ταῖς ἐορταῖς, ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐν αἷς εἰώ-
C θασιν ἀκροῦν λειτουργίας. Ἡμεῖς ὅτε παρρησιάζομεν, ἵνα μὴ εἰς τὸ μέλλον ἐνοχλοῦντο οἱ Γραικοί, οὕτω παρρησιάζομεν τοῖς ἱερεῶσι τῶν Λατίνων, ὅτι ἀπὸ τῆδε μὴτε λειτουργίας, μὴτε τὰς ἡμέρας ἱερεὺς ἀκροαυθίας ἐν ταῖς εἰρημνοῦς ἐκκλησίαις αὐτῶν τῆ Γραικῶν φάλλων. Ἐπεὶ οὖν ἐνοχλοῦν, οἱ πινὲς ὧν, μὴ τοῖς εἰρημνοῖς ἱερεῶσι βόνηται πρὸς τὴν. Επεὶ οὖν ἵνα μηδεὶς τὰς σιωνηθείας, ἐπεὶ ἱερεὺς ἀκροαυθίας τῆ Γραικῶν, ἐν τῇ εἰρημνῇ σιωπῶν τῆς φλογεντίας, ἢ ἀλλὰ χρὴ δεδοκιμασμένας, βλασφημεῖν ἢ ἀποδοκιμαζέ-
D ναι ὅπου δύο, ὁ εἰς Λατῖνος, καὶ ὁ ἕτερος Γραικός, τῆ αὐτῆς πόπου, κατὰ τὸν ἐν Κεφαλωνίᾳ ἐν Ζακύνθῳ, ἐῖσως ἀλλὰ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος παρὰ τῆ ἐκκλησιαστικῆς παρῶν καὶ Λατῖνῶν Γραικῶν ἐπὶ τῆ διχαγωγίας τῆ ἐπίσκοπου τῆ Γραικῶν, ἢ ἄλλων ἀντιπαραπο-
πρὸς τὸν Γραικῶν ἐπίσκοπον ὅπως δὲ ποτε παρρησιάζων, μηδαμῶς ὁλομῶ-
τω ἀρπάζειν πῶς κείνῳ, ἀλλὰ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος τῶν Λατίνων, ὁ δὲ Γραικός

Επίσκοπος τῶν Γραίων μόνον πλὴν φροντί-
δα, καὶ πλὴν δρίκην καὶ πλὴν κείσιν ἐχέ-
τω καὶ ἐνεργείτω. Καὶ προσέτι, ἵνα
Πρεσβύτεροι, καὶ Κληρικοὶ Λατῖνοι ἐν
ταῖς Εκκλησίαις τῶν Γραίων μὴτε λη-
τουργεῖν, μὴτε ἐκκηδεύειν, μὴτε ἐργά-
μω, μὴτε ἐν βασιλείαις, μὴτε ἐν
ἀλλοῖς τῶν Γραίων πράξεσι καὶ ἑαῖς, ἢ
ἰδίαις πρῆξαι, ἢ ἐαυτοῖς συμμεῖναι, εἰ
μὴ κεκλημένοι πρὸς αὐτῶν τῶν Γραίων,
ἐλθέτωσαν μηδαμῶς. Καὶ ἵνα οἱ
Κληρικοὶ, καὶ Ἱερεῖς Κοσμικοὶ, καὶ Μο-
ναχοὶ τῶν Γραίων, καὶ αἱ ἐκκλησίαι αὐτῶν
καὶ τὰ Μοναστήρια, καὶ τὰ πράγματα αὐ-
τῶν πᾶσι, καὶ ἐκάστοις προνομίοις, ἀτε-
λείαις, βοηθείαις, χάρισιν, οἷς οἱ Κλη-
ρικοὶ, καὶ Ἱερεῖς, καὶ Μοναχοὶ Λατῖνοι
καὶ αἱ Εκκλησίαι αὐτῶν, καὶ τὰ μοναστή-
ρια, καὶ τὰ πράγματα πάντα κατὰ νό-
μον, ἢ κατὰ συνήθειαν, ἢ ὡς ὅπως δέη πο-
τε χρῶνται καὶ χαίρωσι χρῆσθαι, χαίρειν,
καὶ ἀπολαβεῖν ἐλευθέρως διώκοντο, καὶ
ἐξουσίαν ἔχον. Προσέτι οἱ ἡγούμενοι, καὶ
Μοναχοὶ τῶν Γραίων, καὶ τὰ μοναστήρια
αὐτῶν, καὶ τὰ πράγματα πάντα, πᾶ-
σι, καὶ ἐκάστοις προνομίοις ἀτελείαις,
χάρισι πᾶσι ἐν τῇ βούλῃ ΜΑΡΕ
ΜΑΓΝΟΥΝ καλουμένη συνεχο-
μένοις, τοῖς Μοναχοῖς τῶν πραγμάτων
τῶν μικροτέρων τῆς χρονοικῆς τηρήσεως,
καὶ τοῖς ἐκείνων Μοναστηρίοις, τοῖς οἰ-
κίσεσι, τοσοῦτον ἀπὸ τῆς εἰρημότητος
Βούλλης, ὅσον ὡς ὅπως δέη ποτε δε-
δομένοις, ἢ δοθησομένοις χρῆσθαι, καὶ
ἀπολαβεῖν, καὶ χαίρειν διώκοντο καὶ αὐτοῖς.
Προσέτι αἱ χῆραι τῶν πρεσβυτέρων, καὶ
τῶν Κληρικῶν τῶν Γραίων ἐν ἀγείᾳ
καὶ σωφροσύνῃ κατὰ πλὴν τῶν Γραίων
συνήθειαν ζῶσαι, τοῖς αὐτοῖς προνο-
μίοις, καὶ ἀτελείαις, αἷς, ζώντων τῶν
ἀνδρῶν αὐτῶν, ἡδυνάστο ἀπολαβεῖν,
ἀπολαύεσθαι, ὁμοίως κινήσθαι, καὶ
γνώσθαι, καὶ ἐξουσίαν, συλχεσθαι.
Οὐδὲν, καὶ ἀποφανόμενα, τοῖς τε
Ἀρχιεπισκόποις, Ἐπισκόποις καὶ ἄλ-
λοις Ἀρχιερεῖς, καὶ Ἱερεῖς, καὶ Κλη-
ρικοῖς Λατῖνοις ἐν τοῖς τοῖς εἰρη-

A Græcorum dumtaxat curam, regimen
ac iurisdictionem respectiue habeant et
exerceant. Et insuper quod Presbyte-
ri, et Clerici Latini in Ecclesiis
Græcorum neque celebrare neque fu-
neralibus, nuptiis ac baptismis, et
aliis Græcorum actibus publicis et
priuatis interesse; aut se immiscere
nisi ad hæc specialiter per ipsos
Græcos vocati fuerint, audeant,
vel presumant. Quod Clerici, et
Presbyteri seculares, et Monachi
Græcorum, eorumque Ecclesiæ ac
monasteria, et bona quacumque om-
nibus et singulis priuilegiis, immu-
nitatibus et exemptionibus, fauori-
bus et indultis, ac gratiis qui-
bus Clerici Presbyteri, et Monachi
Latini eorumque Ecclesiæ, Monaste-
ria, et bona quacumque de iu-
re, siue consuetudine, vel alias quo-
modolibet, utuntur, potiuntur, et
gaudent, uti, potiri et gaudere li-
berè et licitè possint et valeant.
C Nec non Abbates et Monachi Græ-
ci eorumque Monasteria, loca, et
bona quacumque omnibus et singu-
lis priuilegiis, exemptionibus, indul-
tis, gratiis et prerogatiuis in Bul-
la Mare-magnum nuncupata conten-
tis, fratribus ordinis Minorum regu-
laris obseruantia eorumque Monaste-
riis, locis, seu Conuentibus tam
per dictam Bullam quam alias quo-
modolibet concessis et concedendis,
D etiam uti potiri et gaudere possint.
Nec non vidua Presbyterorum, vel
Clericorum Græcorum in castitate iux-
ta ritum Græcum viuentes, eisdem im-
munitatibus, exemptionibus, priuile-
giis quibus, viuentibus eorum viris Pres-
byteris seu Clericis gaudere poterant, gau-
deant, et fruuntur, paribus motu, et
scientia, et potestate concedimus, decer-
nimus, et declaramus. Ac ita per Ar-
chiepiscopos, Episcopos et alios Prælatos,
et Presbyteros et Clericos Latinos pro
* iij

dictis & quibuscumque aliis, eis videlicet Prelatis, & sub maioribus, vel suspensionis à diuinis aliis inferioribus sub excommunicationis lata sententia priuationis beneficiorum Ecclesiasticorum, quæ obinent, ac perpetua inhabilitatis ad alia in posterum obtinendum, ipso facto per quemlibet contra facientem incurrendis pænis præcipiendo mandamus, quatenus præsentibus litteras ac omnia in eis contenta inuiolabiliter obseruent, sicque per quoscunque iudices in Romana curia, vel extra eam in quacunque instantia iudicari sententiari & diffiniri debere, sublata eis, & eorum cuilibet aliter iudicandi, sententiandi & definiendi facultate, ac irritum & inane quidquid secus super his à quocunque quauis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Et nihilominus venerabilibus fratribus nostris Casertano, ac Asculano Episcopis per hæc scripta committimus, & in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, quatenus eisdem Gracis, tam Presbyteris, & Clericis, Religiosis prædictis quam secularibus, & aliis personis dictæ nationis Græciæ efficaci defensionis præsidio assistentes faciāt per se vel aliū, seu alios prænomatos, & quemlibet ipsorum concessionibus, indultis, gratiis ac indulgentiis, nec non statutis, decretis, & ordinamentis prædictis pacifice ac perpetuo frui & gaudere nō permitte-
 tes eos & eorum quolibet in præmissis aliquo quæsito colore molestari, impediri, aut contradictores quoslibet & rebelles per dictas quasuis alias cēsuras, & pænas Ecclesiasticas eas aggravando & reaggravando, sicut
 D ius ordinat, innucato etiā ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis. Non obstantibus præmissis ac quibusuis Apostolicis, vel generalium, vel localium Conciliorum decretis ac Bonifacij Papæ VIII. prædecessoris nostri de vnâ & Concilij Generalis de duabus dictis, ne quis extra suam diæcesim ad iudicium trahatur. Et si qua alia decreta aliter præscribere videntur, quam quæcumque nos decernimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo

A
 μύροις, & πᾶσι τοῖς ἀγίοις τοῖς μὲν μέζον-
 σιν Ἀρχιερεῶσιν, & ἄλλοις, τοῖς δ' ἐλάττο-
 σιν, ἀφωρισμὸν, καὶ κατάρρεσιν, καὶ τέρη-
 σιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὀφειλῶν, ὅσα ἐ-
 χροισι, & μὴ δύνασθαι εἰς τὸ μὴ μόνον ἔτερε
 λαβῆναι, πρὸς τοὺς πᾶσι ὁ ἐκαστοῦ μὲν
 ἐμπιπλέτω, οὐκ ἔσθω, καὶ ἀφαιρέσθω,
 ἵνα τὰ πρὸντα γράμματα καὶ πρὸντα τὰ
 ἐν αὐτοῖς φυλάτθωσιν, καὶ οὕτως ἀφ' ἧς
 κείνῃ τῇ ἐν τῇ κείνῃ τῇ Ρωμῶν, ἢ ἔξω
 κείνῃ, καὶ ἀποφάνεσθαι, καὶ οὐκ ἔσθω
 ὁδῶν, ἀφαιρέσθαι ἀπὸ τοῖς καὶ αὐτῶν ἐκ-
 τῶ πλὴν ἔξω τοῖς τῶ ἀγίοις κείνῃ, οὐκ ἔσθω,
 καὶ ἀποφάνεσθαι, καὶ ἀβέβαιον, καὶ κενόν,
 εἰ τις ἀγίος, ἢ πῶς οἱ ἀπὸ ποτε ἔξου-
 σία, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν ἀγνοίᾳ συμβῇ γε-
 νέσθαι. Καὶ ὅμως τοῖς δι' ἀλλοτρίων ἀδελ-
 φοῖς ἡμῶν τὰς Κασερτάνων, καὶ Ασ-
 κουλάνων Ἐπισκόποις ἀφ' ἧς τῇ τῇ γράμ-
 ματων ὅτι περὶ πομῶν, καὶ ἐν ἀγία ἰσα-
 κῇ παρὰ τοῖς ἡμῶν, ἵνα τοῖς αὐτοῖς Γρα-
 κῶν Ἐκκλησιαστικῶν τε, καὶ κοσμικῶν τε
 αὐτῶν ἡμῶν βοηθεῖν καὶ ἀφαιρέσθαι δι'
 αὐτῶν, ἢ δι' ἡμῶν, ἢ ἡμῶν, τοῖς παρ-
 ρήταις, καὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τοῖς παρ-
 ονο-
 μίοις, τοῖς ἀτελείαις, καὶ πάσαις τοῖς χά-
 ρεσιν, & ἀφαιρέσθαι καὶ ψευδομασί, καὶ
 παρὰ τοῖς ἐν εἰρήνῃ ἀπολαβῆναι, καὶ
 χαίρειν, μὴ συλχεσθῶντες αὐτοῖς, ἐν π-
 να αὐτῶν ἐν τοῖς παρὰ τοῖς ἡμῶν παρ-
 ματὶ πῶς οἱ οὐκ ἔσθω, ἢ ἐμποδίζεσθαι,
 τοῖς ἐκαστοῦ μὲν τοῖς εἰρημνῶν καὶ
 ἀλλοτρίων ἡμῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ
 ποδᾶλλοντες, παρὰ τοῖς καὶ ἀλλο-
 ὅσα ὁ νόμος παρὰ τοῖς, καὶ καλῶν πλὴν
 βοηθεῖν πλὴν Κοσμικῶν παρὰ τοῖς, εἰ
 ἔσθω γρηῖα, Μηδαμῶς ἐκαστοῦ μὲν
 τοῖς παρὰ τοῖς Ἀποστολικῶν, ἢ οἰκου-
 μενικῶν, ἢ ὁπικῶν Συνοδοῖς ἐκδοθέν-
 των ἀφαιρέσθαι, καὶ BONIFATIOY
 Πάπα ὁδῶν παρὰ τοῖς, παρὰ τοῖς, καὶ
 τῆς οἰκουμενικῆς Συνοδοῦ, παρὰ τοῖς δι' ἡμῶν
 ἀφαιρέσθαι, μὴ πῶς ἔξω τῆς ἐκαστοῦ ἐκαστοῦ
 παρὰ τοῖς δικαστηρίων, ἐλκεσθαι, καὶ ὅσοι ἀλ-
 λοι νόμοι δοκῶσιν ἄλλως λέγειν, ἢ ὅσα
 ἡμεῖς παρὰ τοῖς ἡμῶν. Ἐγράφη ἐν Ρώμῃ
 ἐν τῇ ἀγίᾳ Πέτρῳ ὅτι τὰς δακτυλίας

PRO RITIBVS GRÆCIS.

τῷ Ἀγίῳ Μαρτίνῳ κτ'. αφεκς. ἔπει
τῆς Ἀρχιερωσύνης ἡμῶν τεύει.

Piscatoris: die xviij. Martij MD.XXI.
Pontificatus nostri nono.

CÆTERA CLEMENTIS VII. SEQVVTVR
EX BVLARIO,

CÆterum ut earumdem litterarum tenor prædictus sic incertus omnimodam rei seu facti certitudinem faciat, Apostolicâ auctoritate decernimus ut illud idem robur eamdemque vim & eundem rigorem dictus tenor per omnia habeat, quem haberent Originales litteræ supradictæ ac eadem prorsus eidem tenori fides adhibeatur quodcumque & ubicumque, siue in iudicio, siue alibi fuerit, ubi fuerit exhibitus, vel ostensus, & eidem tenori firmiter stetur ab omnibus, sicut eisdem originalibus litteris staretur, si forent exhibitæ & ostensæ. Per hoc autem nullum ius denuò cuiquam acquiri volumus, sed antiquum tantummodo conservari. Datum apud S. Petrum, sub Annulo Piscatoris, & die xxvi. Martij Anno M. D. XXVI. Anno tertio. Euangelista.

SYLLABVS

TITVLORVM.

B	VLLÆ Leonis 10. & Clementis 8. pro Ritibus Græcorum.	
	Liturgiæ Patriarchalis Ordinationum,	
I.	Pars. 1. Oblatio Protheseos.	pag. 1.
II.	Ritus induendi Patriarchæ.	pag. 17.
III.	Ordinatio Metropolitæ.	pag. 26.
IV.	Ordinatio Anagnostæ & Psaltæ.	pag. 37.
V.	Ordinatio Hypodiaconi.	pag. 45.
VI.	Introitus Euangelij, & Trisagium.	pag. 52.
VII.	Consecratio Episcopi.	pag. 66.
VIII.	Consecratio Presbyteri. Mysteria.	pag. 106.
IX.	Ordinatio Diaconi.	pag. 179.
X.	Mysteriorum communio.	pag. 215.
XI.	Absolutio Liturgiæ & Dimissio.	pag. 276.
XII.	Ordinationum Ritus ex Euchologio.	pag. 305.
XIII.	Ordinationum Ritus ex Lib. Eccles. Hierarch.	pag. 332.
XIV.	Homilia Pontificis Consecrantis.	pag. 365.
XV.	Homilia Episcopi consecrati.	pag. 378.
XVI.	Homilia Presbyteri consecrati.	pag. 403.
XVII.	Ritus Electionum, Patriarchæ & aliorum.	pag. 430.
XVIII.	Professio fidei Episcoporum & Precatio.	pag. 495.
XIX.	Edicta seu mandata ad Metropolitæ ordinatos.	pag. 509.
XX.	Canones Ordinationum.	pag. 543.
XXI.	Literæ Patriarchales & Pontificiæ.	pag. 557.
XXII.	Institutio Archimandritarum & aliorum.	pag. 570.
XXIII.	Coronatio Imperatoris.	pag. 604.
XXIV.	Ritus ponendi Ecclesiæ fundamenti & Stauropegij.	pag. 642.
XXV.	Ritus Altaris, & Antimensiorum.	pag. 649.
XXVI.	Ritus Ecclesiæ reconciliandæ.	pag. 666.
XXVII.	Ritus Vnguendi seu Chrismatism ex Eccles. Hierarchiâ.	pag. 682.
XXVIII.	Ritus Vnguendi ex Euchologio.	pag. 695.
XXIX.	Epistolæ heortasticæ.	pag. 715.
XXX.	Libellus Abdicationis, siue Renunciatio Episcopi.	pag. 721.
XXXI.	Censuræ Pontificiæ.	pag. 730.
	Appendix Salutationum Pontificiarum.	

etiam gradibus ex vtraque parte, Pontificias sedes ponunt. In medio verò sedium ab extremo gradu Ceremonia Præpositus Aquilam cum luminari depingit: caput illius ad partem suggestus statuens: circa pedes vero eiusdem, figuram ciuitatis pingit, & subter ciuitatem, veluti fluuios tres: quæ quidem speciosè cum instruxerit, collocat ministros extra sedes qui Picturam custodiant, ne qui pertranseant & ista conculcent.

Codinus de offic. Eccl. cap. 1. ο δευ-
τερύων τῶν ἱερέων, εἰ-
σδούων τὸν ἱερεῖς καὶ
φέρων τὰ δευτερεῖα
τῆς Πρωτοπαπῆς. Se-
cundus Sacerdo-
tum qui introdu-
cit ad altare Sa-
cerdotes, à Pro-
to-Papa secundas
tenens.

Πρόσθετος altare
minus ad læuam
maioris, ad quod
primùm afferun-
tur munera præ-
paranda, panis &
vinum. Simeon
Thessalon. 1. de
templ. Sacerd.
προπομῶν ἰδὲν
αὐτὸν προσερχο-
μένων Nic. Cabasil.
expof. lit. c. 50.
oblato præpara-
tina. vide Obser-
uat. III.

Tempore verò instante, secundas tenens Sacerdotum vno cum Diacono accedit ad Propositionem, & præparationem hunc in modum facit. Diaconus sacra instruit, & sanctum quidem discum in parte sinistrâ ponit: sanctum verò poculum in dextrâ: & reliqua cum ipsis. Dum autem simul tres Adorationes faciunt, dicit Diaconus, Benedic Domine: Sacerdos verò facit Benedictionem. Deinde sinistrâ manu Oblationem sumit, dextrâ vero sanctam lanceam: cum quâ ter signans, super figillum oblationis, ait: In memoriam Domini & Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi: Et hoc ter dicit: statimque infigit lanceam in sinistram partem consignationis, & scindens dicit. Tanquam ouis ad mactationem ductus est Dominus. Ad dextram vero partem dicit, & sicut Agnus coram tondente se mutus, sic os suum non

τῶ τέλει τῶν βαθμίδων, ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἡ δέσφι θεόνους Αρχιερατικοί· μέσον δὲ τῶν θεόνων τούτων ἀπὸ τῆς πελάγας βαθμίδος ζωγραφεῖ ὁ ὁπὶ τῆς ἀπαξίας ἀετὸν μὲν φεγγαίου. πλὴν κεφαλῇ αὐτῶν ποιῶν ὡς τὸ μέρος τῆς ἀναβάθρας· ὡς δὲ τῶν πόδας αὐτῶν ζωγραφεῖ γῆμα πόλεως καὶ κάτωθεν τῆς πόλεως ὡς ποταμοὶ βεῖς, καὶ ταῦτα καλῶς διτρεπίσας ἵσησιν ὑποκρίτας ἐξωθεν τῶν θεόνων, φυλάσσοντας πλὴν ζωγραφίαν ὥστε μὴ διέρχεσθαι ἡνας ἐκ καταπατῆν αὐτά.

Τοῦ δὲ καιροῦ ὁπισθάντος ὁ δευτε-
ρύων τῶν ἱερέων ἀπέρχεται μὲν διακό-
νη ἐνὸς ἐν τῇ προθέσει, ἐκ ποιεῖ προ-
σκομιδὴν ἕτως. διτρεπίσας ὁ διάκονος
τὰ ἱερά, καὶ πῆσσι τὸ μὲν ἅγιον δίσκον
ἐν τῷ μέρει τῷ δεξιῷ, καὶ τὸ ἅγιον
ποτήριον ἐν τῷ δεξιῷ. Ἐπὶ τὰ ἄλλα
συνὸ αὐτοῖς. καὶ ποιουμένων ὁμοῦ προ-
σκομιήματα τεῖα, λέγει ὁ διάκονος,
ἀλόγησον δέσποτα, ὁ δὲ ἱερεὺς ποιεῖ
ἀλόγητόν. εἶτα λαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἐν
μὲν δεξιῇ χειρὶ τὸ προσηφορεῖν,
ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὸ ἅγιον λόγχην. καὶ
σφραγίζων συνὸ αὐτῇ τεῖτον ἐπάνω
τῆς σφραγίδος τὸ προσηφορεῖς, λέ-
γει· εἰς ἀνάμνησιν τῆς Κυρίας, ἐκ Θεοῦ,
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐ-
λέγει τὸ ποτε τεῖς καὶ διτῆς πῆγισι πλὴν
λόγχην ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς
σφραγίδος, καὶ ἀναπέμνων λέγει. ὡς
πρόβατον ὁπὶ σφαγῇ ἤχθη ὁ κύ-
ριος· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ λέγει, καὶ ὡς ἀ-
μνὸς ἐναντὶον τῆς κείροντος αὐτοῦ ἀ-
φώνος, ἕτως καὶ ἀνοίγει τὸ στόμα

αὐτῶ. ἐν τῷ αὐτῷ μέρει τῷ σφραγίσ-
δος λέγει ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτῶ ἡ κεί-
σις αὐτῶ ἦρθη. ἐν τῷ κατώ λέγει τῷ
τῷ γενναῖον αὐτῶ ἵς διηγῆσεται ; ὁ τῷ
Διάκονος ἐν μιᾷ εὐαγγελίᾳ ἀναρμῇ
λέγει, τῷ Κυρίῳ δευτέρῳ, κρατῶν ἡ
τῷ ὡραῖον αὐτῶ τῷ δεξιᾷ χερί.
Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Διάκονος· ἔπα-
ρον Δέσποτα. Καὶ ὁ ἱερεὺς βαλὼν τῷ
λόγῳ ἐν πλάγιον τῷ ἀριστεροῦ μέ-
ρου τῷ περὶ σφραγίδος ἐπαίρει τῷ ἄγιον
ἀφ' ὅπου λέγων, ὅπου αἵρεται ἀπὸ τῷ γῆς ἐν
ζωῇ αὐτῶ, ὅπου αὐτῶ ὑπὸ τῷ αὐτῷ
ἀγίῳ δίσκῳ εἰπόντος τῷ διακόνου θυ-
σον Δέσποτα, θυεῖ αὐτῶ ὁ ἱερεὺς στυ-
ροειδῶς λέγων θυεταί ὁ ἁμνὸς τῷ Θεοῦ
ὁ αἵρεται ἀμάρταν τῷ κόσμου ὑπὲρ
τῷ κόσμου ζωῆς ἡ σωτηρίας. Καὶ
σφραγὶς τῷ ἔπερον μέρους ἐπάνω τῷ ἔχον
τῷ στυρόν εἰ μήπως εἴη ζῶν καὶ ἀτμί-
ζον. τότε γὰρ ὑπὸ τῷ κείῳ διὰ τῷ μή
ποιῆσαι κατὰ τῷ ὑγρότητα. Νύτῳ τῷ
αὐτῶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει μὲν τῷ λόγῳ
ἐπεὶ λέγει, εἴς τῷ σφραγίδος τῷ πλάγιον
αὐτῶ ἐν τῷ. Καὶ διδῶν τῷ ἑλθὼν αἵ-
μα καὶ ὕδωρ. ὅπου ἐωρακὼς μεμψύ-
ρηκεν, καὶ ἀληθινὴ ὅστις ἡ μάρτυρία
αὐτῶ. ὁ τῷ Διάκονος εἰχὲς τῷ ἀγίῳ
ποτήριον ἐν τῷ νάματος ὅπου ὕδα-
τος ὁμοῦ εἰπὼν πρὸς τῷ ἱερέα
πρότερον, δι' λόγῳ Δέσποτα· καὶ
λαβὼν ἐπ' αὐτοῖς δι' λόγῳ. εἰ τῷ
πλείονες εἰσιν ὅπου λαμπυροῦντες,
πληροῖ ἔτερα ποτήρια ὅσα θέλῃ ἀνα-
λόγως παρὰ τῷ πλήθος τῷ λαμπυ-
ροῦντων. ὁ τῷ ἱερεὺς λαβὼν ἐν τῷ
χερσὶ πρὸ δευτέρῳ περὶ σφραγίδος

A aperit. Ad superiorem verò
partem consignationis dicit,
in humilitate eius, iudicium
eius sublatum est. Ad infe-
riorem autem dicit, Genera-
tionem eius quis enarrabit?
Diaconus verò ad vnamquā-
que sectionem dicit, Domi-
num Oremus, dextrâ manu
Orarium suum tenens. Post
hæc dicit Diaconus, attolle
Domine. Et Sacerdos mit-
tens lanceam per latus fini-
stræ partis Oblationis extol-
lit sanctum panem dicens.
Quia tollitur à terra vita eius:
& ponens eū supinū in san-
cto disco, dicente Diacono,
Immola Domine; Sacerdos
eum in formâ crucis immo-
lat dicēs. Immolatur Agnus
Dei, qui tollit Peccatū mun-
di, pro mundi vita & salute.
C Et cōuertit alteram partem,
quæ superiùs Crucem habet,
modo non ferueat, aut vapo-
rem non emittat. tunc enim
supina illa iaceat, ne inferiùs
humiditatē efficiat. Pungēs
autem ipsum panē Sacerdos
in dextrâ parte, sanctâ illâ
lancē, demum ait, Vnus mi-
litum latus eius pupugit, &
statim exiuit sanguis & aqua:
Et qui vidit testimoniū per-
hibuit, & verū est testimoniū
eius. Diaconus verò in san-
ctum Calicem infundit, ex
vino & latice simul, dicens
prius Sacerdoti, Benedic Do-
mine; Et sumens super ea be-
nedictionem. Si verò plures
sint simul celebrantes, im-
plet alios Calices quot libet
pro numero celebrantium.
Sacerdos verò sumens mani-
bus secundam oblationem

Orarium; stola
diaconi sinistro
humero deferri
solita, subdiacono & aliis interd-
cta in Concil.
Laodic. can. 27.
& sequi. sed vide
Observ. sec.

De hac immola-
tione protypica
quæ fit in Prothe-
si v. Obser. tert.

De prolatione
horumce verbo-
rum & vtriusque
liquoris infusione
vide Obseru. iv.

dicit: In honorem & memo-
 riam, Superbenedictæ Do-
 minæ nostræ Deiparæ & sem-
 per Virginis Mariæ, cuius in-
 tercessionibus suscipe Do-
 mine, hoc sacrificium in cœ-
 leste tuum Altare. Et tollens
 sanctâ cum lanceâ particulâ,
 seponit eam à sinistris sancti
 Panis. In tertia verò oblatio-
 ne dicit: Venerandi Prophe-
 tæ, Præcursoris & Baptizato-
 ris Ioannis: Sanctorum Glo-
 riosorum & Percelebrium
 Apostolorum: Sanctorum
 Patrum nostrorum & Hie-
 rarcharum Basilij Magni,
 Gregorij Theologi, Ioannis
 Chrysostomi, & omnium
 sanctorum Pontificum. San-
 cti Primi Martyris & Archi-
 diaconi Stephani. Sanctorum
 Magnorum Martyrum Geor-
 gij, Demetrij, Theodororum,
 & omnium sanctorum Mar-
 tyrum. Sanctorum Deifero-
 rum Patrum nostrorum, san-
 ctorum & Iustorum Dei Pa-
 rentum Ioachim & Annæ.
 Sancti N. cuius & memoriâ
 hodie celebramus, & om-
 nium sanctorum: quorum
 supplicationibus Protege nos
 Deus. Atque ita tollit parti-
 culam, eamque ponit in fini-
 strâ parte, subter eam verò
 reliquas deinceps collocat.
 Si verò sancti cuiuspiam so-
 lemnia celebrentur, propriâ
 fecernit illius nomine parti-
 culam. Deinde accipiens al-
 teram oblationem dicit pro
 Archiepiscopo nostro N. Pro
 omni Orthodoxorum Ordine
 Episcopali. Pro honoran-
 do Presbyterorum confessu,
 Christi Diaconatu, & uni-

λέγῃ. εἰς ὑμῶν καὶ μνήμῃ τῆς
 ὑπερβλογημένης δεσποίνης ἡμῶν
 Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἧς
 τῆς πρεσβείαις πρὸς δεξιά Κυρίου
 πλὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ ἐπουρανίον
 σου θυσιάσῃμεν. Καὶ αἶρων μερί-
 δα μὲν τῆς ἁγίας λόγχης ἵδουσιν ἐξ
 ἀριστερῶν τῆς ἁγίου ἁΐτου. Ἐν τῇ τελεί-
 τη προσφορᾷ λέγῃ. Τοῦ ὑμίου
 Προφήτου, Θεοδόμου καὶ Βα-
 πτίστου Ἰωάννου. Ἐν ἁγίων ἐνδό-
 ξων καὶ πανδοφύμων Ἀποστόλων
 ἡμῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ ἱε-
 ραρχῶν Βασιλείου τῆς μεγάλου,
 Γρηγορίου τῆς θεολόγου, καὶ Ἰωάν-
 νου τῆς Χρυσοστόμου, καὶ πάντων τῶν
 ἁγίων ἱεραρχῶν τῆς ἁγίας Πρωτομάρ-
 τυρ καὶ Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου.
 Ἐν ἁγίων μεγάλων Μαρτύρων
 Γεωργίου, Δημητρίου, Θεοδώρων
 καὶ πάντων τῶν ἁγίων Μαρτύρων. Τῶν
 ὁσίων Θεοφόρων πατέρων ἡμῶν τῶν
 ἁγίων καὶ δικαίων Θεοπατόρων Ἰοα-
 χίμ καὶ Ἀννης τῆς ἁγίου τῆς δέσπας, οὗ
 καὶ πλὴν μνήμῃς ἐπιτελούμεν, καὶ
 πάντων τῶν ἁγίων ὧν τῆς ἱκεσίας
 ἐπισκεψαί ἡμᾶς ὁ Θεός. Καὶ οὕτω
 αἶρει πλὴν μερίδα καὶ ἵδουσιν αὐτὴν
 ἐν τῇ ἀριστερᾷ μέρει, ὑποκάτω τῇ
 τῆς λοιπᾶς ἐφεξῆς ἵδουσι. εἰ δὲ ὅστις
 ὁ ἐορταζόμενος ἅγιος, ἰδίαν ἐν-
 βάλλει μερίδα εἰς ὄνομα αὐτοῦ. εἶτα
 λαμβάνων ἑτέραν προσφορὰν λέ-
 γῃ ὑπὲρ τῆς Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν
 τῆς δε. ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς Ὀρ-
 θοδοξῶν τῆς ὑμίου πρεσβυτερίου,
 τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, καὶ πάντες

ιερατικοῦ πάματος. Ἐν δὲ ἀδελ-
φῶν καὶ συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀρ-
χιερέων, πρεσβυτέρων, καὶ διακό-
νων, καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν,
οἱ ποσειδάλεσας εἰς τὴν σὺν κοι-
νωνίᾳ διὰ τῆς σῆς ἐσπλαγχνίας, πα-
νάγαθε διάσσωτα. εἴπα λέγει οἱ ἔχοντες
κατ' ὄνομα ζῶντας. Καὶ οὕτως αἴ-
ρει πλὴν μερίδα ἐν τῇ ἐτέρᾳ πορ-
φορᾷ λέγων οὕτως. Ὑπὲρ μνήμης
καὶ αἰσπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κε-
κοιμημένων δούλων σου τούτων. καὶ
λέγει οἱ ἔχοντες κατ' ὄνομα κεκοιμημέ-
νους. εἴπα λέγει καὶ πάντων τῶν ἐν
ἐλπίδι αἰσπάσεως ἐς ζωῆς αἰωνίου,
καὶ τῇ σῇ κοινωνίᾳ κεκοιμημένων ὁρ-
θοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν,
Φιλάνθρωπε κύριε. καὶ οὕτως αἴρει
μερίδα. ὁ δὲ διάκονος λαμβάνει
αὐτὸς πορφορὰν καὶ πᾶσι δίδει
πρὸς τὴν ἱερέα, κλείνου τὰς μερίδας
αἶροντες, αὐτὸς μνημονεύει οἱ
ἔχοντες κατ' ὄνομα ζῶντων καὶ πεθνεώ-
των. ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἱερεῖς καὶ
διάκονοι εἴπερ θέλωσιν, αἶροισι με-
ρίδας ὑπὲρ ὧν ἔχουσιν κατ' ὄνομα. ὁ
δὲ ἱερεὺς λαβὼν πλὴν μοῦσαν, συλλέ-
γει τὰς ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ μερίδας,
ὑποκάτω τῆς ἀγίου ἀρτου, ὥστε
καῖσθαι ἐν ἀσφαλείᾳ, ἵνα μὴ ἐπι-
σεύῃ. καὶ ταῦτα λαμβάνει ὁ διά-
κονος τὸ θυμιατήριον ἐκ θυμιά-
μα βαλὼν ἐν αὐτῇ λέγει πρὸς
τὴν ἱερέα. ἐλόγησον διάσσωτα τὸ
θυμίαμα. τῷ κυρίου δεηθῶμεν. καὶ
ὁ ἱερεὺς ἐλόγων αὐτὸν λέγει πλὴν ἐ-
λὼν τῷ θυμιάματι τούτῳ.

A uerso sacerdotali Ordine. Pro
fratribus & Communiſtris no-
ſtris Pontificibus, Presbyte-
ris, Diaconis & omnibus fra-
tribus noſtris, quos in tuam
Communione vocaſti per
tuam Benignitatem, Optime
Domine. Deinde recitat quos
habet ex nomine in viuis a-
gentes. Inque hunc modum
extollit particulam in alia o-
blatione, ſic dicens. Pro me-
B moria & quiete Animarum,
eorum qui dormierunt, ſer-
uorum tuorum N. N. & reci-
tat nominatim quos poteſt,
defunctos. Deinde dicit, Et
omniū in ſpe reſurrectionis,
& vitæ æternæ, & commu-
nionem tua dormientium Or-
thodoxorum Patrum & fra-
trum noſtrorum, Domine
hominum amator. Atque ſic
C extollit particulam. Dia-
conus verò ſumit & ipſe Obla-
tionem, eamque tradens ſa-
cerdoti, dum particulas ex-
tollit, hic memoriam facit
eorum quos præ manibus ha-
bet viuorum & mortuorum
nominatim. Similiter & reli-
qui Sacerdotes & Diaconi ſi
velint, tollunt particulas pro
iis quoque nominatim quos
commendatos habent. Sacer-
dos autem accipiens teſſel-
lam, colligit iacētes in ſancto
diſco particulas ſub ſancto
Pane, vt ſecurè locentur, ac
ne quid ex iis excidat. Poſtea
ſumit Diaconus thuribulum
eique thymiama iniiciens di-
cit ad Sacerdotem: Benedic
Domine thymiama. Oremus
Dominum. Et Sacerdos illud
benedicens dicit Orationem
thymiamatis, hanc nimirum.

A iij

De consecratio-
ne vera harum
particularum vi-
de longam diſpu-
tationem P. Ar-
cudij lib. 3. cap.
8. de Eucharist.

thymiamata tibi offerimus, Christe Deus noster, in fragrantiam boni odoris, quod quidem suscipiens in supercoeleste tuum altare, vicissim demitte ad nos gratiam sancti tui spiritus. Diaconus verò, Oremus Dominum. Et Sacerdos stellulam thymiamate vbi perfudit, ponit ipsam super sanctam Panem dicens, Et veniens stella steterit supra vbi erat puer. Quidam tunc dicunt hoc prius. Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Diaconus Dominum Oremus. Vela Domine. Sacerdos suffumigato prius velamine, tegit sanctum discum dicens, Dominus Regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem & praecinxit se. Diaconus, Oremus Dominum. Vela Domine. Et sacerdos suffumigat secundum velamen, & operit sanctum Calicem, dicens, Operuit Caelos virtus tua Christe, & sapientia tua plena est terra. Idem facit & circa reliquos Calices, siquidem plures sint. Diaconus verò, Dominum Oremus, Operi Domine Sancta. Et Sacerdos thure perfundens aërem, omnia contegit dicens, Protege nos sub integumento alarum tuarum, abige à nobis omnem inimicum & hostem, vitam nostram pacifica Domine. Miserere nostri & mundi tui, & salva animas nostras Deus bone & hominum amans. Deinde iungentes ambo manus & reuerenter ado-

Aër velum.

A θυμίαμα σοι προσφέρουμεν, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς ὁσμὴν βωδίας, ὃ προσδέξάμενος εἰς τὸ ὑπερβαίνειον σου θυσιάζειον, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὸ χάριν τῆς ἀγίας σου πνεύματος. ὁ διάκονος, ἔκ κυρίου δεηθῶμεν. ἢ ὁ ἱερεὺς θυμιάσας τὸ ἀσπίσκον, πύθουσιν αὐτὸ ἐπάνω τῆς ἀγίας δέρας λέγων. Καὶ ἐλθὼν ὁ ἀσπίρ ἐστὶ ἐπάνω τῆς ἑλῶς τοῦ παλίου. ἡνὲς ἐνταῦθα λέγουσι πρὸς τὸν κύριον. τῷ λόγῳ κυρίου οἱ ἔρανοι ἐξερεώθησαν, ἢ τῷ πνεύματι τῆς σόματος αὐτῆς, πάντα ἡ δυνάμεις αὐτῶν. ὁ διάκονος, ἔκ κυρίου δεηθῶμεν. Κάλυψον δέσποτα. ὁ ἱερεὺς θυμῶν τὸ πρὸς τὸν κάλυμμα σκεπάσει τὸ ἅγιον δίσκον λέγων. ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, διπρέπειαν ἐνεδύσατο, ἐνεδύσατο κύριος δυνάμιν, ἔκ περὶ ζώσατο. ὁ διάκονος, ἔκ κυρίου δεηθῶμεν, κάλυψον δέσποτα. ἔκ ὁ ἱερεὺς θυμῶν τὸ δευτέρον κάλυμμα ἢ σκεπάσει τὸ ἅγιον πολήριον λέγων, ἐκάλυψον ἔρανοὺς ἡ δέρας σου Χριστέ, ἔκ συνέσεως σου πλήρης ἐστὶ γῆ. τὸ αὐτὸ ποιεῖ ἢ εἰς τὰ λοιπὰ πολήρια, εἰπὼν εἰς πλείονα. ὁ διάκονος, ἔκ κυρίου δεηθῶμεν, σκεπάσον δέσποτα τὰ ἅγια. ἢ ὁ ἱερεὺς θυμῶν τὸ ἀέρα, σκεπάσει πάντα λέγων, σκεπάσον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῇ πλεονέκῃ σου, ἀποδώξον ἀφ' ἡμῶν πάντα ἐχθρὸν ἔκ πολέμον. εἰρηνώδυσον ἡμῶν τὸ ζῶν κύριε. ἐλέησον ἡμᾶς ἔκ τὸ κόσμον σου. ἔκ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὡς ἀγαθὸς Θεὸς ἢ φιλάνθρωπος. εἴτα δῆσαι τὰς ἀμφοτέρους τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἔκ προσκυνήσαντες

ὁ λαβὼς λήγουσιν, ὁ λογιζόμενος ὁ Θεὸς
 ὁ ἔτις διδοικήμενος πάντοτε νῦν καὶ αἰ-
 νῶς εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων ἀμήν.
 Ο διάκονος Ἰπὶ τῇ προθέσει τῆ ἀ-
 γίων δώρων, τῷ κυρίου δεηθῶμεν. Ο
 ἱερεὺς πλὴν διὰ τὴν ἱερωσύνην καὶ
 μὴ τοῦτο θυμιάσας ὁ ἱερεὺς τῷ προ-
 θέσει ποιεῖ καὶ ἀπόλυσιν αὐτόν. καὶ
 οὕτω λαμβάνων ὁ διάκονος θυ-
 μιάσας ἀπὸ χειρὸς τοῦ ἱερέως τὴν ἁγίαν
 τράπεζαν κύκλῳ σταυροειδῶς, λέγων
 καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ ὑπάγειον τόδε. ἐν
 τῷ φάσματι καὶ ἐν ἁγίᾳ καὶ μὴ
 ψυχῇ ὡς Θεός· ἐν ᾧ ἀδελφεῖς καὶ
 μὴ ληστού. καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χρι-
 στέ μὴ πατρὶς καὶ πνεύματος πάντα
 πληρῶν ὁ ἀειγενής. εἶτα λέγει
 τὸ Ν. ἐν ᾧ καὶ θυμιάσας ὅλον τὸ ἱε-
 ρατεῖον καὶ τὸν ἱερέα καὶ αὐτοὺς πλὴν ἁ-
 γίαν τράπεζαν ἀποτίθει τὸ θυμία-
 νον ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, τοῦ μύρου τὸ
 ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου καίρον.

^A rantes dicunt, Benedictus
 Deus tam indulgenter nos
 gratos habens, ubique nunc
 & semper & in sæcula sæculo-
 rum Amen. Diaconus super
 propositionem sanctorum
 donorum ait, Dominum Ore-
 mus. Sacerdos Orationem
 propositionis pronuntiat, &
 postea incensum adolens pro-
 positionem complet & abso-
 lutionem ibidem. Sicq; Dia-
 conus accipiens acerram, abit
 & suffumigat sacram mensam
 circumquaque in Crucis for-
 mam, dicens tacitè & hoc
 Troparium: In sepulcro cor-
 poraliter: In inferis vero cum
 anima ut Deus: In Paradiso
 cum latrone: & in throno eras
 Christe cum Patre & Spiritu,
 omnia implens ut incircum-
 scriptus. Deinde recitat Psal-
 mum L. cumque thure spar-
 ferit uniuersum Sacrarium &
 Sacerdotem ac rursus sacram
 Mensam, thuribulum suo re-
 ponit loco, dandum à Patriar-
 cha tempus expectans.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

AD PRIMAM
PATRIARCHALIS
ORDINATIONVM
LITVRGIAE PARTEM,

DE PRÆPARATIONE ET
Oblatione protheseos,

OBSERVATIONES

ISAACII HABERTI SS. ECCLESIAE PARISIENSIS
Presbyteri Canonici ac Theologi.

OBSERVATIO I.

*De Pontificis aut Sacerdotis celebraturi idoneâ ad sacrificium Præparatione ad ea
verba κατηλαγμένοι μὴ ἂν ποῦν, ἢ μὴ ἔχον κατὰ πινος, &c.*

BE NE quidem ac Sapienter diuinam rem facturis illud in primis ob oculos ponitur, quod omnibus planè ad sacrificium accedentibus Præceptor Christus commendauit, τοῖς μεμνημένοις καὶ τοῖς ἀμυήτοις *sive initiatis sive minimè initiatis*, vt monet S. Chrysostomus: hoc nimirum, *Reconciliari prius fratri suo*. Præsertim vero μὴ ἔχον κατὰ πινος, *nihil habere aduersus aliquem*: quæ verba ex eodem Euangelij loco expressa, maximæ fuere semper apud Christianos obseruantia, mysteria cum primis adeuntes: vt constat ex formulâ quâ sub ipsius Synaxeos tempus Diaconus inclamabat μὴ τις κατὰ πινος, μὴ τις εἰς ἑποχείῃ. *Ne quis contra aliquem: ne quis in simulatione*, apud S. Clementem Romanum lib. ii. Constitut. Quæ verba ex Euangelij codice deprompta ἀφ' ἑστέ εἰπέτε κατὰ πινος: quod quidem loquendi genus etiam apud externos scriptores non inelegans esse docet Eustathius ad Odyss. τ.

S. Ioan. Chryf.
Hom. 16. in cap.
s. Matth.

Clemens Rom.
lib. 2. constit. c.
54.

Alterum est Cordis expurgatio à cogitationibus prauis. In Vetus Liturgiæ Gr. S. Chrysostomi Exemplaribus, τῆς ὁμολογησεως *Confessionis* præceptum omnia antecedebat: quod in Romanâ, Venetâ, & aliis Editionibus minimè prætermisum Erasmus quidem præterit, Gentianus verò Heruetus edidit, his nempe verbis Μέλλων ὁ ἱερεὺς πρὶν θύειν ἂν τι πελάσῃ

Μυσταγωγίαν, ὁφείλει εἶναι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν καὶ μὴ πρὸς τῶν κατηλ-
 λωμένων. Ἐπὶ τὴν καρδίαν οὖν διδάμει καὶ θάλασσαν τῆς τήρησιν ἀπὸ πονηρῶν λογισμῶν.
 Oportet Sacerdotem qui diuinam rem peracturus est, primò & ante omnia confessum
 esse, & omnibus reconciliatum: & cor à prauis cogitationibus quantum fieri potest
 immune habere. At nescio quo modo suspecti de Confessionis etiam ne-
 cessariae contemptu Græci recentiores: in Appendice Concilij Floren-
 tini Latinis interrogantibus, vt ipsimet referunt, Καὶ τίς ἡ αἰτία ὅτι ὁμολο-
 γῶνται οἱ ἱερεῖς τῷ Ἐκκλησιαστικῷ ὅτι μὴ ὁμολογῶσιν; Et cur Sacerdotes & Pon-
 tifices celebraturi non confitentur? Ad hoc tamen quæsitum Græcos
 legitimè & canonicè responsionem dedisse ibidem adjicitur: Nempe, vt
 conijcere est, id aut inficiando aut molliùs excusando, quamuis hodie-
 na quidem adhuc aduersus eos querela est ab Arcudio renouata lib. iii.
 de Eucharist. Post Confessionis autem Sacramentalis remedium, exi-
 gitur recuperatae sanitatis ac Puritatis conseruatio ab insultibus noxia-
 rum aut inutilium cogitationum: vt autem hæc duo differant φυλακὴ
 λογισμῶν custodia cogitationum & νόος τήρησις & mentis obseruatio quæ multò
 excellentior est, videat studiosus ac pius Lector S. Ioannem Climacum
 Gradu xxvj.

Arcudius lib. 3.
 de Euchar. c. 60.

S. Climacus Sca-
 læ Parad. grad.
 26. sub fin.

Tertium quod hîc præcipitur est temperantia ab antecedente Ves-
 perâ: Εὐχέλεια enim cū & Continentiam & Abstemiam ex æquo si-
 gnificet, malimus communi Temperantiæ Vocabulo vtî, quo scilicet
 vtrique moderatio Pontifici apud Græcos necessaria significaretur.
 Quod autem ad ieiunium spectat, illud non solum Ecclesiasticum sed
 etiam naturale, ita vt nihil cibi antea os ingressum fuerit. Tertullian.
 lib. 2. ad vxor. ante omnem cibum. in Ecclesia etiam Græca antiquitus ob-
 seruatum. S. Basil. hom. de Ieiunio i. τὸν νηστεύοντα εἶσω τῶν ἱερῶν ἀποβόλων
 τῶν δὲ χρεῖται ὁ κύριος. Ieiunantem intra sacrorum Cancellorum septa recipit Dominus.
 S. Gregorius Theologus Orat. in S. Baptisma. πρὸ τοῦ δείπνου ante cœ-
 nam. S. Chrysostomus hom. xxvj. in primam ad Corinth. σὺ δὲ ἀρινὴ μὲν
 μετὰ λαβῆν, νηστεύεις· ἵνα ὅπως δὴ ποτε ἄξιός φαιῇς τῆς κοινωνίας. Tu vero antequam
 communices ieiunas vt quomodocumq; dignus communionem appareas. Idem etiam
 orat. 9. ad Popul. Antioch. non ieiunis, qui propterea ad Ecclesiam non
 veniebant præ superstitione, consulit vt veniant non Corporis quidem
 Domini sed τῆς ἱερέως τῆς λογίῳ πατέρις participes futuri. Ille ipse vero
 de sui calumniatoribus scribens epist. ad Cyriacum Episcopum, λέγουσιν
 ὅτι πρὸς ἐκκοινωνίαν μὴ ὁ φαγεῖν ἀνάγκη καὶ εἰ μὴ τὸ ποίνειν ἀναγκαῖον ὅτι ὄνομα
 μου ἐκ τῆς βίβλου τῆς Ἐπισκόπων καὶ μὴ γραφείν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ὀρθοδόξης πίστεως.
 ὅτι ἰδὼν ἐλθὼν ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τῷ τραπέζῳ, καὶ ἀποβάλλει με Χεὶρ ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.
 Dicunt me ad Communionem admisisse quosdam iam epulatos: hoc si feci, de libro
 Episcoporum nomen meum deleatur: nec scribatur in libro fidei Orthodoxæ: quoniam
 ecce & si hoc feci, eiiciet me Christus de regno suo. Præcipuè vero id sacra fa-
 cturis interdictum apud Græcos probat receptissimus apud eos Canon
 Concilij in Trullo xxix. ὅτι τὸ πρὸς τῇ ἐκκοινωνίᾳ τῶν ἱερῶν θυσίας ἀλειυνῶνς
 sacrificia offerri debere: vbi hanc legem in die Cœnæ Domini non à Græcis sed
 ab Afris solui docetur. lege S. Augustinum Epistola ad Ianuarium.

S. Chrysost. ho.
 27. in c. ii. primæ
 ad Corinth.

Chrysost. epist.
 125. ad Cyriacum.

Concil. in Trull.
 can. 29. vbi refer-
 tur canon 44.
 Conc. Carthag.

Quartum denique Præparationis institutum est, Vigilia præcedens
 tanquam Domino videlicet aduenturo. Celebrabatur vel ab ipsis etiam

laïcis ἡ πρηνύχια totius noctis peruigilium ob futuram Synaxim. Socra-
tes lib. II. Histor. Eccles. Εσπερα μὲν ἦν ἡ νύξ ἡ λαὸς ἐπρηνύχιζε προσδοκῶντες
Συνάξεως. *Vespera quidem erat. Populus autem peruigilabat quia Synaxis expecta-*
batur.

Socrat. lib. 2. hist.
Eccl. cap. II.

OBSERVATIO II.

De Orario eiusque vario in Ecclesijs usu.

PVRIMA quidem ac pulcherrima viri Docti de orario
tam apud Græcos quam apud Latinos collegere : Ve-
rum omnia sic apud eos præ nimia nempe vbertate con-
fusa, ut non, adhibito nisi quodam ordine, Lector iis
erudiri queat : cui paucioribus, ac fieri poterit, verbis operam nauabi-
mus, nostra quoque non pœnitenda forsan inferentes.

Antiquissima igitur Orarij Notatio Latina est non Græca: neque ve-
ro Latina illa quæ ab *Orando* ducitur apud Alcuinum : neque illa quæ
ab Aure est, quasi Aurarium apud Seruium & in Glossis Isidori : vel ab
Ore seu extremo vestis : aliud est enim à fimbria contra quam sentit Sal-
masius : sed ea potius quæ ab Ore deriuatur, cui detergendo vel venti-
lando tenue linteum dicatum, *Orarium* aliàs *faciale* dictum est. Sic No-
nius Marcellus, Lucilij versum interpretans, sic Flavius Votiscus in vi-
ta Aureliani Imper. Hoc sensu pro faciali seu oris velo, ut veteres habent
glossæ, vsurpatur etiam à Scriptoribus Christianis : sic dubio procul à S.
Hieronimo epist. ad Nepotianum. *Non absque amictu lineo incedere, sed
pretium vestium linearum non habere laudabile est : alioquin ridiculum & plenum
dedecoris est, referto marsupio, quod Sudarium Orariumque non habeas, glo-
riari.* S. Ambros. orat. de excessu Satyri fratris. *Diuinum fidelium
Sacramentum ligare fecit in Orario : & Orarium inuoluit collo, atque ita se
deiecit in mare :* quo loco, quicquid alij contra sentiant, *Orarium* si-
gnificat vulgare linteum non vero sacrum aliquod inuolucrum. Quæ
enim ratione res sacra ad Satyrum laicum atque ut ibidem testatur Ca-
techumenum pertinuisset? Similiter apud Prudentium hymno I. Sancti
Chelidonij *Orarium* dicitur *Pignus oris* eiusdem. Sic etiam alter laicus
Orario suo cuiusdam lapsum *oculum ac loco suo reuocatum ligauit* apud me-
moriæ SS. Geruasij & Protasij narrante S. Augustino.

Alcuinus lib. de
diuin. offic. & Pe-
tr. Blesens. Ser.

41.
Salmasij in Fl.
Vopisc.

S. Hier. epist. 2.

S. Ambros. orat.
funebri Satyri &
idem ser. de SS.
Geru. & Protas.
quanta oraria ia-
ctantur?

Prudent. hymno
I. mei seq.

S. Aug. lib. 22. de
Ciu. cap. 8. mira-
culis pleno.

A communi igitur Orario, Sacrum nuncupatum est, quod erat
etiam apud veteres non integra ac tota vestis, prout quidam autuma-
runt, sed instituta quædam ac fascia oblongior humero sinistro diaconi
imposita, supra Dalmaticam, ut docet S. Germanus in Theoria: quam
dextra prehendere ac prætereundere diaconus consueuerat, cum so-
lemniter aliquid ageret, loqueretur ac nuntiaret: ad modum scilicet
Orariorum quibus in altum sublati fauere seu fauoris signum obten-

Flavius Vopiscus
in Aurelian. Pri-
mus Oraria po-
pulo dedit quibus
vteretur ad fauo-
rem.

Concil. Laodic.
c. 22. & seq. An.
314. vel secundum
alios à Baro. 364.

dere dicebatur populus, ut est apud Aureliani Imperatoris histori-
cum. Vnde forsan Manuale ab Isidoro dicitur in glossis *Manuale, Ora-
rium*. Hesychius autem Christianus glossographus φακίλια, Ζωνά-
ρια, Ωρελία τῶν ἱερέων. id est *facialia, Zonaria, seu Oraria Sacerdotum*.
Diaconi tamen proprium esse Orarium vult Concilium Laodice-
num in quo primum hæc vox Græcè reperitur can. xxij. Οπὸν οὐ δεῖ ὑπο-
ρέπτεω Ωρελίον φορεῖν. *Quod non oportet Subdiaconum Orarium ferre.* Et can.
sequ. ὅτι οὐ δεῖ ἀναγνώσας, ἢ ψάλλας Ωρελίον φορεῖν. Zonaras in expofit. τοῖς
ὑποῤεπταῖς, ἢ τοῖς ὑποδιακόνοις οὐκ ἐφείκει φορεῖν Ωρελίον. τὸ ποῦ δὲ τῶν
Διακόνων ἐστίν. *Ministris igitur hoc est Subdiaconis non permittitur Orarium fer-
re: hoc enim Diaconorum proprium est.* Balsamon vero in scholiis sic ha-
bet ὁ Ωρελίον φορεῖν μόνων ἐστὶ τῶν Διακόνων. οὗτοι γὰρ τοῖς ἱεροῦργοις παριστά-
μενοι καὶ ὀπιτηράντες τὰς τῶν ἀγίων δόξων τελετὰς, καὶ τὰς τῶν ἀρεσχυτέρων ἐκ-
φωνήσεις διδασκὼν εὐδοκίαν Δεῖ τὸ Ωρελίον τοῖς ἐν τῷ ἀμβωνί Διακόνοις τῆς
ὀφειλῆς γίνεσθαι ὀπιφωνήσεως, ἡρῶν τὸ καθεὶς τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀγίων τῶν
Κατηχουμένων καὶ τῶν λοιπῶν. καὶ ἐκλήθη Ωρελίον ἐκ τῆς ὀρεῖ, ὅ φησιν
Orarium ferre solum est Diaconorum. Hi enim celebrantibus astantes & sancta
*Precum mysteria ac Sacerdotum pronuntiationes observantes, ijs qui sunt in Am-
bone Diaconis per Orarium significant quando fieri debeat proclamatio petitio-
num Catechumenorum, & reliquarum rerum.* Dictum est etiam Orarium
ab ὀρεῖ quod est observo. Ex eo Matheus Blastares Ms. à Casaubono
in Notis ad Vopiscum relatus, nec immeritò sugillatus ob eandem
Orarij derivationem, cum sit vox primâ sui origine Romana, quod
ipse Auctor Etymologici agnoscit in voce φάσων. λέγεται οὕτω καὶ ὁ πα-
ρὰ Ρωμαίους καλεῖται Ωρελίον faciale seu sindon, velum quod & dicitur apud
Romanos Orarium.

S. Germanus Pa-
triar. in theoria
Liturgiæ.

Vt cumque autem apud Græcos Orarium Diaconi sit proprium,
cuius scilicet alæ tenues prompta & expedita Diaconi officia signifi-
cent, ut ait S. Germanus Patriarcha in theoria: Non defuere tamen
qui ipsis etiam Episcopis Græcis Oraria tribuere, decepti mendoso
Anastasio Bibliothecarij loco in Agathone eâ horâ sancta Synodus cum
Principe, Macarij Orarium auferri iusserunt à collo eius: & exiliens Basilius
Episcopus Cretensis Ecclesiæ eius Orarium abstulit, & anathematizantes proie-
cerunt eum foris Synodum, & thronum eius. Ne mediocriter quidem in re
antiquitatis eruditus obscurum est Omophorium hîc pro Orario re-
ponendum, ab Anastasio per imprudentiam, aut exscriptore per in-
scitiam usurpato.

Aurel. Concil. i.
can. 20.

Concil. Braccar.
i. sub S. Ioan.
an. 563.

Braccar. Concil.
3. ann. 675. sub
Adeodato.

Verum apud Latinos Orarium quod in Concilio Tribur. apud Bur-
cardum stola Oraria dicitur, Monacho quidem interdictum ab Aure-
lian. Synod. interdictum etiam subdiacono, quamvis aliter quidam
sentiant. Sed rem demonstrat Concil. Braccarense quo perperam in
contrarium nituntur can. xxvij. Placuit ut quia in aliquantis huius provincie
Ecclesiis diacones absconsis infra tunicam utuntur Orariis, ita ut nihil differre à Sub-
diacono videantur: de cetero superposito scapulae, sicut decet, utantur Orario. Pres-
byteris verò utroque gestandum humero præscribitur in Braccarenfi
iiij. can. iiij. Sacerdos Missam celebraturus non aliter accedat quam Orario utroque
humero circumseptus, sicut & quando fuit consecratus: ita ut de uno eodemque
Orario,

Orario, ceruicem pariter & utrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet Crucis. Si quis aliter egerit, excommunicationi subiaceat. Quod iterum in Moguntino sancitur can. xxviii. Presbyteri sine intermissione utantur Orarijs propter differentiam Sacerdotij dignitatis. Episcopi tandem Orarium ferunt solum ac liberius. Concil. Toletan. iv. can. xxv. Gradus amissos: Coram altario Episcopus de manu Episcopi recipiat Orarium, annulum & baculum: Presbyter Orarium & Planetam: Diaconus Orarium & Albam: Subdiaconus calicem & patenam: sic & reliqui gradus & in reparatione sui percipiant quod cum ordinarentur perceperunt.

Concil. Mogunt.
can. 813. can. 28.

Fuit autem Orarij gestandi tantus aliquando ambitus, ut duplex, Diaconi affectarint, illudque vario plerumque ornatu fulgens, quo nimirum ab aliis distinguerentur: quod ab eodem Concilio Toletano in posterum eis prohibetur can. xxxix. Orariis duobus nec Episcopo quidem licet nec Presbytero uti: quanto magis Diacono qui minister eorum est? Vnum igitur Orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero: propter quod orat, id est prædicat: dextram autem partem oportet habere liberam ut expeditus ad ministerium sacerdotale discurrat. Caveat igitur à modo Levita gemino uti Orario: sed uno tantum & puro, nec ullis coloribus aut auro ornato. Cæterum Orale aliud est ab Orario, nempe quem amictum vocamus apud Innocent. iii. de myster. missæ lib. cap. 53.

OBSERVATIO III.

De immolatione quæ fit in Prothesi seu altari propositionis. Ad ea verba Οὐσον δέσποτα, etc.

DMONITIONE vix indiget hic locus apud Eruditos: ne quis tamen imperitus offendat, alienum haud existimo si moneatur hanc immolationem non esse præcipuam illam mysticam, in quâ Sacrificij Eucharistici constituta ratio est; quæ Verborum mysticorum veluti gladio conficitur, ut loquitur S. Gregor. Theologus Epist. ad Amphilochoium Οταν λόγῳ κατέλθῃς τὸ λόγον ὅπου αἱμαίνετο πρὶν σῶμα καὶ αἷμα τέμνῃς διασπῇς φωνῇ ἔχον τὸ ξίφος. Memineris, inquit mei, quando verbo Verbum attrahis: quando incurantâ sectione corpus & sanguinem diuidis dominicum, vocem pro gladio habens: Illa enim in ipsâ consecratione peragitur: hæc vero quæ fit in Prothesi, illius dispositio ea præparatio est: Neque desinit tamen figura esse suo quidem modo ipsius, quæ in cruce fuit, mactationis, ut ex Prophetæ verbis adiectis patet. Esaiæ cap. liii. Quia tollitur à terrâ vita eius sicut ex Græco legunt etiam Doctiores Latinorum Patrum. Tertullian. lib. cont.

Iud. S. Augustin. hom. xxx. to. x. Et hunc quidem locum licet alij de vita Christi cæteris altiore interpretentur : de verâ tamen eius morte sic exponunt Iustin. dial. cum Tryphone, S. Athanas. lib. de Incarn. Verbi. S. Chrysost. hom. 3. cont. Iud. cui sanè interpretationi vulgata fauet lectio. *Quia abscissus est de terrâ viuentium.* Est igitur hæc prima immolatio figura tum præteritæ passionis; tum futuræ alterius immolationis incruentæ ac mysticæ, in maiore altari postea celebranda; idcirco vero ὁ ἵππος reddidimus *Immola non sacrificâ* primùm quia

Immolare mo-
lam spargere ante
sacrificium; Ser-
uius ad lib. 8. &
statij schol ad lib.
4. Thebaid.
Virgil. 12. Æ.

in glossis veteribus *Immolo ἵω.* Deinde quia immolatio inter sacrificij velut præludia reponebatur, apud eos à quibus immolandi verbum profectum est : hîc autem de sacrificij præparatione agitur. Denique, quod à punctione quam hic Sacerdos facit, rectè *vulnere immolare* apud latinos dicitur. Cæterum Protheseos nomen non est nouum in sacris, Exodi siquidem cap. xl. Vbi vetus Italica versio habet, *Illatâ mensâ pones super eam quæ rite præcepta sunt*, lxx. καὶ ἐπὶ τῆς πί-
νυς αὐτῆς.

Theodor. in hist.
Philoth.

Neque secus *προθεσμία* pro significandâ oblatione nomen sic usurpatum, est nouum: Theodoretus siquidem in Philotheo, in historiâ seu rebus Maris, docet se coram pro Anachoreta rei istius ignaro fecisse τὴν προθεσμίαν τῆς χάριτος δωρεῶν *diuini doni oblationem*. Eamque maiorem. Postea vero pro minori & Præparatiuâ munerum oblatione sumpta est, quæ *προεργασία* τῆς δωρεῶν dicitur à Nicol. Cabasila in expositione Liturgiæ.

OBSERVATIO IV.

*De proferendis verbis vnus militum etc. de infusione etiam
vtriusque in calicem liquoris apud Græcos, vbi Concilij
Florentini et Innocentij III. locis occurritur.*

IN Concilij Florentini appendice historicâ, Latini Doctores à Græcis quæsiuere, vt inquit scriptor, *Διὰ τί οὐπω ἔστι σῶμα Χριστοῦ καὶ λέγεσθαι. Καὶ εἰς τὴν γρα-
πτὴν λέξιν τὴν πλὴν αὐτῶν ἐνεῖναι, καὶ διὰ τὸς ἐξελ-
θεν αἷμα καὶ ὕδωρ.* Quare dicimus, nondum præsentem Chri-
sti corpore, vnus autem militum lanceâ latus eius aperuit,
& continuo exiuit sanguis & aqua? Fertur autem ibi-
dem Mitylenensem Antistitem canonicè ac legitimè respondisse;
neque mirum, etsi responsio illius non commemoretur; facile siqui-
dem ac obuium erat dicere, hæc omnia quæ ad præparationem so-
lùm pertinent, referri ad ea quæ statim in maiore quidem altari

gerenda sunt, ipsâ nempe consecratione, per quam corpus & sanguis Christi antea per panem & vinum in elemento solum figurata, verè præsentia sistenda sunt: Ita vt tum demum perfectè verū sit quod ait S. Chrysost. hom. xxiv. in ep. i. ad Cor. *ὅ ἐν τῷ ποτηρίῳ ὄν, ἐκεῖνό ἐστι* S. Chrysost. to 9. *ὅ ἀπὸ τῆς πλυγῆς ρύσσει. Quod est in calice est illud quod ex latere manavit.*

Illius rei designandæ causâ liquor vterque in vtraque Ecclesia sēper adhiberi consuevit, quod est ex Christi instituto apud S. Iustinum martyrem *ὅ ποτήριον ὕδατος καὶ κρέματος* quod ex diuina traditione natum perpetuò apud Græcos etiam obseruatum est. Vnde nescio quis imposuerit Innocentio iij lib. iv. de mysteriis ita scribenti, *Græcorum Ecclesia*, inquit, *dicitur aquam non apponere Sacramento.* quod & bonus Guido Carmelita credidit ac descripsit. At enim hoc in omnibus Ecclesiis Græcorum inauditum, vt videre est in antiquis, mediis, recentibusque Liturgiis. Imo vero id prauī moris in Armeniis Græci damnarunt in Concilio sibi proprio, in Trullo: vbi aquæ vino miscendæ legem vocant *τὴν ἀποδοθεῖσαν καὶ τῇ Ἀποστόλων τάξει*, Diuinam essetamen Christi que exemplo firmatam credere fatius est, qui *temperamentum calicis suum sanguinem confirmauit*, vt loquitur S. Iren. lib. iv. contra hæres. Rationes allegoricas & alias vide apud S. Cyprianum lib. de sacramento calicis.

Iustin. Martyr. Apolog. sec. ad Antonin.

Concil. in Trull. can. 32. v. & Niceph. l. 18 c. 53. & Theophyl. inc. 19. Ioan.

S. Iren. lib. 4. c. 57.

Cæterum quod hîc vinum *νῆμα* vocetur satis rarum est; id enim ad aquam etiam in sacris nostris proprie pertinet. S. Chrysost. epistola illa celebri ad Innocentium loquens de irruptione Theophili, *αἷματος αἱ κολυμβήθραι ἐπληρωῶτο, καὶ τὰ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφοινίσσετο νῆματα.* sanguine implebantur Piscinæ: & sacri latices cruoribus rubescebant. Certe apud poëtas & vino & cuicumque liquori tribuitur; *νῆω* enim fluere significat. Sed profana mittamus. Certe Cantico. viii. *מִמַּי* quod significat mustum, ita redditur *ποπῶς* *ὅ ἀπὸ νῆματος.*

OBSERVATIO V.

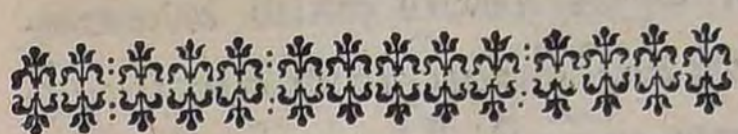
*De Responsione ad Quaestionem Latinorum in Appendice
Concilij Florentini, cur Graci dicerent in Liturgia
ὡς ἐλθὼν ὁ Ἀστὴρ. Et veniens stella stetit supra
ubi erat Puer.*

TSI Responsum illud quod Latinis sciscitantibus reddi-
tum est *κατοικῶν τε καὶ νομίμως* canonicè & legitimè factum
asseueret historia Concilij Florentini; cum illud tamen
minimè conscriptum sit, coniectura ferè sola suppleri
potest. Hæc autem forsitan aliena non est omnino, quæ
generali nititur hypothesei quam habet B. Germanus Patriarcha C P.
Vniuersa scilicet quæ in Prothesi seu propositione ad illud minus altare
celebrantur, significare præsertim ea, quæ à Christo vel circa Christum
toto ante Baptismum elapso tempore gesta sunt καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὸν τελει-
κὸν πατρὶ χεῖρον τὸν πρὸ τῆ βαπτίσματος ἔτι τὰς ἀγαθὰς ἢ πρὸς τὴν ἐκπληροῦ.
Non tamen eodem penitus ordine quo extiterunt, sed ita ut nunc Verba
rebus, nunc res verbis, vtrique vero mysteriis aptentur. Hic autem
Asteriscus, cuius impositioni accommodantur verba Euangelica, *Et
veniens stella*, *εστ*. est velum lineum stella insigne, quod idcirco Panem
sanctificando adhibetur ut verum de cælo panem consecrandum esse
demonstret: ideoque illi eadem adduntur verba quæ de admirabili ea
stella dicta sunt, recens nati Iesu capiti velut incumbente, ut pluribus
describit S. Ioan. Chrysost. hom. vj. in Matthæum ὁ ὑψηλὸν ἐκείνο ἀφείς,
καὶ τὸ κατέβη καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔστη τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου. *stella sublime illud relin-
quens, inferius descendit & super ipsum astitit Pueri caput.*

S. Germ. in Theo-
ria.

Chrys. to. 7. ho.
6. in Matth.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

PARS II.

ΓΟΤΕ ΕΝΔΥΕΤΑΙ Ο
Πατριάρχης μέλλων πρὸ θείων
Ἱππελέσων μυστηρίων καὶ ἐν
ποιῶν ὁπῶ καὶ ὡς τῶν ὑπορε-
τουμένων αὐτῶν.

QUANDO PA-
triarcha induatur ante-
quam divina mysteria
perficiat, et quo loco:
necnon de ijs qui ipsi mi-
nistrant.

Ο ΔΕ Πατριάρχης κατ-
χόμῃ εἰ μὴ ψάλλου-
σιν ἐπὶ τῷ ὄρθρῳ ἐμωρε-
σθαι τὰ σασιδίου αὐτοῦ μὴ τὸ τέλος τῆς
ἐν αὐτῇ ὁδοῦ. εἰ δὲ οὐ ψάλλουσιν, ὅ-
πως τὰ σασιδία αὐτοῦ. ἐρχόμενοι οὐδὲ
ἱερεῖς καὶ ὑποκλινομένοις κρα-
τουμένοις ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν τὸ στα-
θῆναι καὶ τὸ ὠρᾶν, λαμβάνουσιν
ὁ λόγιον ὡς τὸ Πατριάρχου καὶ
φορᾷουσιν αὐτοὶ ὡς τὸν. ὁ δὲ Πα-
τριάρχης ἐμβάλλει τὸ μανδύον. εἴ-
τα ὑποκλινομένης τῆς κατ' αἰαπ-
λᾶς λέγει καὶ εἰς τὸ πρὸ δὲ χερ-
σὶν αὐτοῦ. Κύριε ἱεραπόσειλον τὰ χεῖ-
ρά σου ἵνα ὑποκαταστήσῃς σου, D
καὶ ἐνίσχυσόν με εἰς τὸν ὑποκατα-
στήσειν σου ἵνα ἀκατακρίτως
ᾤσταθῶ τῷ βήματί σου, καὶ πρὸ
ἀνὰ μακρόν ἱεραγίδου Ἱππελέσω.
ὅπως οὐδὲν ἡ βασιλεὺς ἐκ δυνάμεως
τῆς πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος. πάντως δὲ πρὸ δὲ χερ-
σὶν καὶ ἱερεῖς καὶ ὑποκλινομένοις
ἐν δὲ οὐδὲν αὐτῶν. εἴτα δέχεται ὁ Πατριάρχης ἐν δέξερ

Patriarcha vero ac-
cedit, sin adhuc
matutinum can-
tent, ante statio-
nem suam post finem nonæ
Odæ: Si vero non amplius
cantent, infra stationem
suam. Venientes igitur Dia-
coni & adorantes, tenentes
quoque tunicam & Ora-
rium in manibus, accipiunt
Benedictionem à Patriarcha
& primi induuntur. Patriar-
cha vero deponit mandy-
um deinde adorans ter ad Orien-
tem dicit, Domine emitte
manum tuam ex alto domi-
cilij tui, & corrobora me
ad præfens ministerium
tuum, vt indemnus adstem
altari tuo, & incruentum sa-
crificium celebrem. Quia
tuum est Regnum & Poten-
tia Patris & filij & Spiritus
sancti. Eandem vero ora-
tionem Presbyteri & Dia-
coni dicunt dum induuntur
stolis suis. Deinde incipit
Patriarcha indui Pontificali

De matutinis pre-
cibus mystagogiæ
Eucharisticæ præ-
cedentibus vide
obseru. i.

σταθῆναι locus vbi
Patriarcha stare
debet, vide typic.

Μανδύον vestis cō-
munis & quoti-
diana, hieromonachorum quidem
simplex, Pontifi-
cium undulata.
Codin. de off. c. 21.
autoribus profanis
μανδύον, & μανδύας,
dicitur μανδύον
v. Iul. Poll. l. 7. &
alios.

Canstrifus, idem
qui vestiarus in
Rom. Eccl. apud
Onuphr. Codin.
pentade 2. offic.
Eccl. κατρίσιος εἰς
τὸ κατρίσιον καὶ εἰς τὸ
ἐκτάσσειν τὸν Ἀρχιερέα.
Canstrifus cani-
stro praefectus &
mutandis Pontifi-
cis vestibus.

De stola, sticha-
rio, Epitrachelio,
Epimanicio, Epi-
gonatio, Phenolio
v. Obseruat. sec.

Officij nomē Ec-
clesiastici, ὁ ἐπὶ τῷ
γονάτων, κρατῶν τὸ
ἐπιγονάτιον τῷ Ἀρ-
χιερέϊ Cod. ca. 1.
de off. Eccl. pen-
tade 3.

veste, quam à Canstrifio
accipit, cui ceteri diaconi
comministrant. Cum igitur
sticharium induitur dicunt
ministrantes Diaconi, lata-
bitur Anima mea in Domi-
no, induit enim me vesti-
mento Salutaris, & tunica
latitiae me cinxit, ut spon-
sum circumdedit me mitra
& sicut sponsam decore me
ornauit. Ad Ceruicale vero,
dum illud Patriarcha bene-
dicit & osculatur, dicunt,
Benedictus Deus noster qui
infundit gratiam super Sa-
cerdotes suos nunc & sem-
per & in saecula. Dum au-
tem zonam benedicit, di-
cunt: Benedictus Deus qui
circumdat mihi virtutem be-
nignitate & gratia sua nunc
& semper & in saecula saecu-
lorum Amen. Dextrum Epi-
manicium ubi benedicit &
osculatur, dicunt, dextera
tua, Domine, glorificata
est in fortitudine, dextera
tua Domine vulneravit ini-
micos, & multitudine glo-
riae tuae contriuiisti aduersa-
rios. Alij vero hoc dicunt
dextera Domini fecit virtu-
tem, dextera Domini exal-
tauit me. Epimanicium simi-
liter sinistrum dum benedi-
cit ac osculatur, dicunt, ma-
nus tuae fecerunt me & fin-
xerunt me, erudi me &
discam mandata tua. Qui
vero à Genibus est sumens
Genuale venit ad Patriar-
cham qui benedicit & oscu-
latur illud: tum qui à ge-
nibus est circumdat ei infra
zonam à dextra parte di-
cunt, ὁ ἐπὶ τῷ γονάτιον καὶ τῷ

Ἀρχιερατικῷ σολῶν ἀλλάσσον-
τος αὐτὸν τὸ κατρίσιον; συνεργου-
ντων αὐτῷ καὶ τῷ λοιπῶν διακόνων.
ὅπου οὖν ἐνδύεται τὸ στιχάριον, λέ-
γουσιν Ὁ ὑπερέταυτος διάκονοι,
ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ
κυρίῳ, ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σω-
τηρίας, καὶ χιτῶνα διφροσωμῆς περιέ-
βαλέ με· ὡς νύμφιον περιέθηκε με,
μίτρη, & ὡς νύμφην κατεκό-
σμησέ με κόσμῳ. εἰς τὸ ἐπιβαχή-
λιον διλογουῦντος αὐτὸν τὸ πατριάρ-
χου καὶ ἀσπαζομένου λέγουσιν δι-
λογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐκχέων πλεὺ-
χάριον ἐπὶ τοῦ ἱερέως αὐτὸν νῦν καὶ
ἀεὶ & εἰς τοῦτον αἰῶνα. πλεὺν δὲ ζώνην
διλογουῦντος λέγουσιν. διλογητὸς ὁ
Θεὸς ὁ περιζωννύων με δυνάμιν τῇ
αὐτοῦ Φιλανθεσσίᾳ & χάριτι νῦν
& ἀεὶ καὶ εἰς τοῦτον αἰῶνα τῷ αἰώνων
ἀμὲν. Τὸ δὲ δεξιὸν ἐπιμανίκιον δι-
λογουῦντος καὶ ἀσπαζομένου λέγου-
σιν ἡ δεξιὰ σου κύριε δέδωξας ἐν
ἰσχύϊ. ἡ δεξιὰ σου χεὶρ κύριε ἐδραν-
σεν ἐχθρούς, καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης
σου συνέτριψας τοὺς ὑπεναντίους.
ἐπὶ τοῖς λέγουσιν τοῦτο. δεξιὰ κυρίου
ἐποίησε δυνάμιν, δεξιὰ κυρίου ὕψω-
σέ με. Καὶ τὸ ἄριστερον ὁμοίως δι-
λογουῦντος & ἀσπαζομένου λέγουσιν
αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλα-
σάν με. συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι
ταῖς ἐντολαῖς σου. ὁ δὲ ἐπὶ τῷ γονά-
τιον λαβὼν τὸ ἐπιγονάτιον ἔρχεται
πρὸς τὸν Πατριάρχην ὃς διλογεῖ
καὶ ἀσπάζεται τοῦτο καὶ περιέδωκεν
αὐτῷ τὸν ἱματισμὸν τῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ

μέροις λέγων *ᾠδίζωσαι πλὴν ῥώμ-*
Φάαν σου ἐπὶ τῇ μηρῶν σου δυ-
νατὲ, τῇ ὠραϊότητί σου καὶ τῷ κάλλει
σου. ὁ λογιώτης ὁ τῆς Πατριαρχ-
χου ὁ φαινόλιον ἢ τὸ σάκκον λέ-
γρουν ὁ ἱερεὺς σου κύριε ἐνδύσον-
ται δικαιοσύνην καὶ ὁ ὅσοί σου ἀ-
γαλλιάσονται· ἀσπαζόμενοι ὁ καὶ
ὁ ὠμοφόρον ἐπιθήσιν αὐτῷ ὁ
καυσεῖται τῷ ὠμῷ τῆς Πατριαρχ-
χου λέγων. ἐπὶ τῇ ὠμῶν Χρυσὴ
πλὴν πλανηθεῖσαν ἀρεὰ φύσιν αἰα-
ληφθεὶς τῷ Θεῷ ἐπατεῖ περὶ σὴ-
ραγας. ταῦτα ὁ λέγρουν καὶ ὁ πρε-
σβύτεροι ἐνδύομενοι ἐν εἰσάσει τῇ
ιερατικῶν ἐνδυμάτων δίχα τῆς ἐπι-
τροπῆς, καὶ τῆς ὠμοφόρου. ὁμοίως
ὁ καὶ ὁ διάκονος ἐνδύομενος ὁ στιχά-
ειον λέγρουν ὁ περὶ σφραγὶν ἢ ὁ ἀ-
γαλλιάσεται ἐν ψυχῇ μου ἐπὶ τῷ
κυρίῳ ὁ ὁ ὠμοφόρος ἀσπαζόμενοι
ᾠδίζωσαι τῷ ἑαυτῷ δριστερῷ ὠ-
μῷ. ὅταν τοίνυν δέξηται φορῶν
ὁ Πατριάρχης, ὁ Ἀρχιερεὺς ἐρχό-
μενος καὶ περὶ σκινῶν καὶ τῶν
περὶ σκαλουμῶν αὐτῶν τῆς ἐπι-
τῆς διπλοῦς, ἀπὸ χονταίς τῶν συ-
νήθητόν καὶ φορῶσι τῇ λεγόν-
των τῶν ὑπορεῖται αὐτοῖς ἐν εἰσάσει τῶν ἐνδυμάτων καὶ περὶ σκινῶν.

^A cens, Accinge gladium tuum
 super lumbos tuos o po-
 tens, in decore & pulcritu-
 dine tuâ. Benedicente ve-
 ro Patriarchâ phænolium seu
 saccum, dicunt, Sacerdotes tui
 Domine induentur iustitiam
 & sancti tui exultabunt. Of-
 culans deinde pallium im-
 ponit Canstrisius humero
 Patriarchæ dicens: Super hu-
 meros tuos Christe errantem
 portans naturam, eam Deo
 & Patri repræsentasti. Hæc
 autem dicunt & Presbyteri
 cum induuntur ad singula
 quæque Sacerdotalium in-
 dumentorum excepto genua-
 li & Pallio. Diaconi pariter in-
 duentes tunicam, dicunt id
 quod supra, vel, exultabit
 anima mea in Domino. Ora-
 rium autem sumentes cir-
 cumponunt humero fini-
 stro. Quando igitur indui
 Patriarcha cæpit, Pontifi-
 ces venientes & adorantes
 iuxta ordinem vocante eos
 ceremoniis Præfecto, acce-
 dunt ad locum consuetum
 & induuntur: pronuntian-
 tibus eis prædicta ministris
 ad singula quæque indu-
 menta.

De Pallij iure &
 usu in Eccl. Græ-
 cav. Obser. tert.

OBSERVATIONES AD LITURGIAE ORDINUM

PARTEM II. DE INDVENDO
PATRIARCHA.

OBSERVATIO I.

*De matutinis precibus mystagogiam Eucharisticam
antecedentibus. Ad ea verba εἰ μὴ ψάλλουσιν ἐπὶ
ᾧ ὁρθεον, καὶ τὰ ἐξῆς.*

Odae Matutinæ.
Zonar. to. 3.

Preces præinitia-
toria. Georg.
Pachym. hist. 1.
1. cap. 11.

Viuismodi preces aliæ quidem erant à precibus mediæ noctis τῆ μεσονυκτίου de quibus S. Basil. Epist. 1. ad Gregor. & in horologio sunt enim quartæ vigiliæ & custodiæ matutinæ: Auroræ scilicet propiores; unde ὡδαὶ ἐωθινὰ *Cantica Matutina dicta sunt*, Zonaras in Michaelē Balbo ubi agit de illius cæde à sicariis clericorum habitu latentibus sub id tempus perpetratâ. Ἀρπὺς ὡδαὶ ὁρθεον τῆς νοκτὸς ἡμομύνης οἱ βασιλικοὶ ἤκουον ψάλλειν τὰς ὡδὰς ἀσποντες τὰς ἐωθινὰς statim vero circa diluculum nocte prouecta Regij Cantores venerant Odas Matutinas cantantes. Præterea vero dicebantur etiam præinitiatoria preces προτελεστικὰς δὲ χάς, vt clarum erit ex insigni loco Georgij Pachymera CP. Magnæ Ecclesiæ Proteclici & Sacri Regij Cleri Dicæophylacis, quem ex historia M S. Regiæ Bibliothecæ exhibemus. Narrat ille lib. 1. Cum Theodorus Lascaris Imperator iussisset vt vinctus ad se Michael Palæologus affectatæ Tyrannidis suspectus adduceretur: Palæologum ad Dyrrachij Antistitem confugisse, réque ei communicata statim preces auxiliares ab eo impetrasse. Εὐθὺς ὧντω ὅτι τῆς τῆς Ἀκαπνίου μονῆς ὑμνολογεῖται ὡδὲ ἀκλήσις νοκτὸς ἀφ' ἐσπέρης, τῆς ὁπιορνησομύνης ἡμέρας, ἐν τῷ θέντος τῆς Ἀρχιερέως πλὴν ἱερὰν τελέσαι μουσαγωγίαν. Ὡς γὰρ ἐπέφωσκεν ἡμέρα καὶ τὰς νομιζομύνας ὡρας διελθεῖν ἐμύνην ὁ Ἀρχιερεὺς, ἐφ' ᾧ λήπουργήσας, σιγῇ μὴ ὁπισκλήσας τοῖς ἐξωθεν. αὐτὸς δ' ἔχ' μόνας ὡμίλῃ Θεῷ καὶ τὰς σιωπῆς ἐπὶ προτελεστικὰς δὲ χάς, μὴ ὅτι πλείστης ἀπεδίδου τῆς ἡσυχίας. Τότε δὲ πότε λέγεται ἀκούσαι φωνῆς τῆς αὐτῆς ἐκείνου ἐκ τείρου οὐχ ἅμα ἀλλ' ἐν τῇ μετὰ ξυμμετρίας πινος ἀφελείποντες, καὶ ἡ φωνὴ λέξις ὡς ὁ σιωπῆς: οὐτε μὲν οὐχ ὅπως Ἑλληνικῇ, ἀλλ' ὅπως πινὶ ἐτέρῃ γλώσσῃ προσήκειν δοκῶσα. ΜΑΡΠΟΥ γὰρ ἐλέγετο; Μιχαήλ, Ἀναξ, Ρωμῶν, Παλαιολόγος ὁξέως ὕμνοθησας. Statim in Acapnij Monasterio supplicatio celebratur à Vespere tota nocte, quia die sequenti Pontifex Sacrum facere decreuerat. Simul atque igitur illuxit dies, solitas horas recitaturus Pontifex vt sacris operaretur, extra sacrarium stantibus silentium indicit. Ipse vero seorsim Deo vacans preces consuetas fundit & Præinitiatorias, maxima cum animi tranquillitate perficiens. Sub id temporis eandem vocem audisse dicitur terprolatam, non quidem continenter sed aliqua mora interiecta. Ea vero dictio peregrina videbatur nec vllatenus Greca, sed nec alte-

ri lingua conueniens. *MARPOV* enim dicebatur, quod summis Elementis, *Græce Acrostichis*, significabat, *Michael Rex Romanorum Palæologus* breui declarabitur. Prolixiora hæc: sed indigebat equus Lector raro digredienti.

OBSERVATIO II.

De Pontificiis indumentis hic expressis.

ISTINGVENDA probè sunt hoc loco vestimenta sacra à communibus & quæ Iosepho ἐσθῆτες ἰδωτικαὶ *Vestes usus priuati* Pontificis dicuntur.

De iis scripsit nō-
nulla Iul. Cæsar
Bulengerus in o-
pusc. hic verò ac-
curatius describi
debent.
Ioseph. lib. 5. de
excid.

Iul. Pollux Ono-
mast.

Primum itaque Sacrorum indumentorum quorum hoc in loco mentio facta est, est Ἀρχιερατικὴ σολὴ *stola Pontificia*. Mittimus stolæ nomen apud profanos tam Græcos à quibus fluxit, quam Latinos muliebri & matronale vestimentum significare. Apud sacros autem Auctores sacrum: primò quidem generale; vnde omnia vestimentorum summi Pontificis genera, stolæ dicuntur Exodi cap. xxviii. Καὶ αὐταὶ αἱ σολαὶ αἱ ποιήσονται ὁ ἀεικήλιον, καὶ πλὴν ἐπωμίδα καὶ τὸν ποδῆρη, καὶ χιτῶνα κοσμησώτων, καὶ κίδαρι, καὶ ζώνην. Quæ verba sic reddit S. August. l. ij. in Exod. q. cxiv. hæ sunt stolæ quas facient: *Pectoralis*, *humeralis*, & *tunica talaris*, & *tunica cum cornibus seu cirris*. *stola* quoq; *Liturgica*, *stolæ ad ministrandum* dicuntur Exod. c. xxxix. σολαὶ λεῖτουργικαὶς ὁ λεῖτουργεῖν.

In specie verò *stola* dicebatur linea stricta, seu tunica Byssina talaris de qua vide B. Hieronym. epist. ad Fabiolam, ex recentibus vero Ariam Montanum in antiquit. Iudaic. de hac *stola* præcipuè intelligendus Iosephus lib. xv. Antiqu. scribens fuisse in potestate Herodis ac postea Romanorum Arcem illam in quâ mos erat πλὴν ἱερατικῶν ἀποκείσθαι *stolam* reponi sacerdotalem, quam solūm ubi sacrificare oportebat, Pontifex induebat.

Arias Montan.
Ant. Iud. in Aa-
rone.

Non absimili modo *stola* in sacris Græcorum vsurpatur: primò in genere pro integro Pontificis indumento, quod recte σολισμὸν cum Iosepho dixeris vel cum Tertulliano, totam Epitheti sortem cuius postea partes sequuntur, sticharium, Epitrachelium, &c. atque ita sumit Zonaras in Michaele Stratiotico Imp. de Patriarcha loquens ad compescendam seditionem prodeunte, κατήλθεν ἐκ τῆς ὑψώσεως πλὴν ἱερατικῶν εἰς δεξιὰς σολὴν descendit ex superiori ad iunior partem Pontificiam induit *stolam*, id est, in Pontificalibus vt loqui vulgo amamus.

Ioseph. lib. 3. An-
tiq.
Tertull. l. de pall.
Zonar. tom. iij.
Annali.

Altera vero specialis est non solum linea interior Albæ nostræ respondens, sed & coccinea exterior Germanus Patriarcha CP. in Theoriâ Liturgiæ ἡ σολὴ τῆς ἱερέως ὑπὲρ ἧς καὶ τὸ ποδῆρη Ἀαρὼν, ὅστις ἐστὶν ἱερατικὸν ἐνδυμα ὁ μέγας τὸ ποδῶν πμωπάτον. ἐστὶν πρὸς δὲ *stola* Sacerdotis est iuxta poderē Aaron, hoc est vestis quæ est Sacerdotale indumentū ad pedes vsque. Est autē ignicolor, vt aduenientis ex Edom Christi Coccineam vestem & stolam carnis san-

Theodorit. lib. 2.
hist. cap. 27.

guine tinctam significet, ut idem ait. Quin & pretiosa illa stola erat, unde χρυσόστολον Basilium Ephrem Syrus arguit apud Cyrum Prodro-
mum in tetraſtichis. Et accusator Cyrilli Hierosolymitani apud Theo-
doritum lib. ij. hist. Obijciebat τὴν ἱερὰν στολὴν ἣν ὁ πατριάρχης Κωνσταν-
τίνος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων Εκκλησίαν γράφων, ἐδῶκει τῷ Μακαρίῳ τῷ
τῆς πόλεως ἐκείνης Ἀρχιερεῖ, ἵνα αὐτὴν ἀειβαλλόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν
ποσὶν ἐπιτελῇ λειτουργίαν ἐν χρυσῶν ὅτι κατεσκεύασεν ἡμεῖς. πεποικίλμεν τὸν
Κύριον ἐφ' ἡ, καὶ αὐτὴν πρὸς τὴν ὁπότε τῆς θυμῆς νομιζομένων παριόμενον, πε-
ριελάσσει μὲν, ὁρροῦμενον ὅτι πεπνυμένον καὶ σωτηριώδες. Sacram stolum quam bene-
dictus fmp. Constantinus Hierosolymitanam Ecclesiam cohonestans, Macario Urbis
illius Episcopo donauerat, ut eā indutus diuini Baptismatis Liturgiam perficeret
(Erat autem illa ex auro contexta) dicebat vendidisse illam Cyrillum, hancque cum
emisset quidam ex ijs qui in scena saltant, eam quidem induisse, saltantem vero lap-
sum esse & obtritum.

II.
Sticharium.

Hoc iā obseruauit
doctus Meurf. in
lex. sed multa aliis
indumentis pro-
prie stichario tri-
buit.

Codinus lib. de
offic. Eccl. CP.
c. 9.

Alterum ex sacris indumentum est στιχάριον vel στιχάριον (sic enim
variant ipsi Græci) significat tunicam, ut & stica tunica in glossis Isido-
ri: & glossæ veteres στιχάριον tunica. Est autem linea & alba vestis, nostræ
Albæ respondens. S. Germanus in theoria ὁ στιχάριον λευκὸν ὅτι τῆς θεότητος
τὴν αἰγλήν ἐμφάνει, καὶ τὸ ἱερέως τὴν λαμπρότητα πολιτείας: Tunica quæ alba est
Diuinitatis splendorem significat, & Sacerdotis præclaram conuersationem. Ibi lo-
quitur de stichario seu tunica Sacerdotis & Diaconi. Patriarchæ ve-
ro sticharium erat perpetuò purpureum, ut ex Demetrio Chomateno,
notat Meursius in Lexico græco-barbaro. Sed Sacerdotum & Diacono-
rū tunica alba erat, præterquam lugubri tempore, ut Quadragesimæ,
sicut tradit Codinus lib. de offic. Eccl. CP. apud quem editione Gret-
seri malè negatiuè legitur, πορφύρεα στιχάρια οὐ φορεῖσιν cum affirmatio-
nem contrariam habeat interpretes ipse lib. i. Comment. cap. xvi. &
præterea Demetrius Chomatenus in responsis πένθος εἰς τὴν πορφύρεα
στολὰν ἐσθίματα. Ad luctum pertinent purpurea ista indumenta, ut in tessara-
coste & memoriis mortuorum. Pontificum vero sticharium perpe-
tuò purpureum ad dignitatem. Ornandi vero sticharij multiplex vsus.
Immerito proinde Meursius in regulam trahit, id quod habet De-
metrius Chomatenus Pontificalia sticharia fuisse ἀπλὰ simplicia id est
non undulata χρεῖς ποταμῶν cum Simeon Thessalonicensis lib. de tem-
plo contrarium scribat: Episcopi, inquit, sticharium desuper descen-
dencia flumina habet: est enim undulatum & gratiam dicendi in ipso
repræsentat. Imo & Balsamon disertè de Patriarchalibus loquens indu-
mentis τὰ μὲν ποταμίων στιχάρια ποῖς κρουνοῖς τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐκ
τῆς θείας πλῆθους ἀποσταλάσσης σημεῖται. Sticharia undulata sanguinis & aque
rivos qui ex diuino latere stillarunt, significant.

Balsamon lib. vii.
Iur. Oriental.

III.
Epitrachelium.

Tertium indumenti genus est ἐπιτραχήλιον Epitrachelium. Eras-
mus in editione Liturgiæ B. Chrysostomi reddit Cervicale Leuncla-
uius Collare: Gentianus Heruetus stolum: Meursius Collarium. Quan-
doquidem vero vox est lenior quæ suauiter in Romanam pronuntia-
tionem transire potest, Epitrachelium dicamus, quod reuera indu-
mentum est collo seu ceruicibus iniici solitum, non solum Episcopis
sed & Sacerdotibus commune, ut docet Simeon Thessalonicensis lib.
de Templo.

Quartum est *Επιμανίκιον* Epimanicum : Supermanicale Meursio: idem quod Romanis Manipulus. Duplex est vero apud Græcos, dexter & sinister, vincula Christi significans : Simeon Thessal. l. de templo. In dextro depicta Seruatoris effigies vt ex Chronico CP. Lexicographus monet. Manipulum vero talem duplicem gestare, solis Pontificibus concessum docet Balsamon in responso xxxvij ad Marcum Patriarcham Alexandrinum.

IV.
Epimanicum.

Quintum est *Επιγονάτιον* aptius quam *ὑπεργονάτιον* vt legitur in Liturg. B. Chrysof. *Supergenuale* melius quam *subgenuale*: sic enim describitur à Theodoro Antioch. opusc. de Patriarcharum priuilegiis *ἡ ὑπεργονάτιον τὸ ἐπιβλημα, Indumentum quod super genua inijcitur*, Christi linteum pedes lauantis repræsentans. Hoc autem supergenuale non solis Patriarchis, vt putat Meursius, sed omnibus solisque Pontificibus cōmune est; sic Balsamon in Responso ad Marcum Patriarch. Alexand. *ἡ ἑπιμανικὴ καὶ ἡ ἑπιγονάτιον ἱερωτάτη ἐνδυμνία μόνοις τοῖς Ἀρχιερεῶσι πεφιλομένηται, ὡς τὸν τύπον ἐπέχουσι τῷ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sanctissimum indumentum Epimaniciorum & Epigonatiorum solis Pontificibus affectatum est, vt qui figuram gerant Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi &c. Præpositus Magnæ Ecclesiæ illud primum ex officio, Patriarchæ induebat, vel aliquis alius ἔχων ἀξιοσύνην τινα habens aliquam dignitatem : tandem institutus, qui dictus est *Agonibus* : Codin. ib. pentad. de offic. Eccl. CP. *Ὁ ἐπὶ τῶν ὑπεργονάτων κρατῶν ἢ κρεμνῶν ὁ ἑπιγονάτιον τῷ Ἀρχιερεῶσι.* Cæterum quod Meursius putat Epigonatium dictum etiam esse *ἡ ὑπεργονάτιον*, non ita est profecto, est enim hoc puluinar genibus substerni solitum non verò indumentum.*

V.
Epigonatium.

Sextum tandem cuius hic mentio est *Φελώνιον, Φαλόνιον, Φελόνιον, Φανόλιον, Φανόλης, Φελώνης.* Phænolium vel Phelonium. *Φανόλης* quidem in Etymologico *χρῆμα τὸ φανέσθαι ὅλον. Tunica ab eo quod tota pareat.* Veteres autem glossæ *Φανόλης* penula. Certe non tam bene Pallium reddit Meursius, licet post Erasmus in editione Liturgiæ S. Chrysofomi. Est enim eadem quæ Romanis casula seu Planata, vt habet vetus eiusdem Liturgiæ interpretatio. Arcudius Neogræcus lib. de ordine, *Camisum* vertit. Melius Salmasius eruditus *Birrum sacerdotalem* notis ad Tertull. Pall. Quamuis enim Phelonia hæc simpliciora Presbyteris, & alba vt plurimum, nisi luctus tempore; Episcopis purpurea erant. Demetrius Chomatenus respons. ad Cabasilam. Ac ipsis præsertim Patriarchis sparsa crucibus & triangulis; vnde & *πολυσταύρια* dicta. Balsamon in meditatione *τὰ ἀφ' ἐκκλησιῶν πολυσταύριον Φανόλια τῷ πρῶτῳ παγκόσμιον δόξαν καὶ δυνάμιν σημαίνει τὰ ἐν τοῖς τελεῶσι τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθου Χριστοῦ. Multis insignita crucibus Phænolia perillustrem crucis honorandæ gloriam ἐν virtutem significant. Triangula verò Angularem lapidem Christum.* Idem vero responso ad Marcum Alex. Patriarch. *Ὁ δὲ δόξιν ἐπισκοπῶν τῶν τοῖς Πατριάρχεις φιλοτιμηθέντα ἀφ' ἐκκλησιῶν ἡ ἐκκλησία σάκκος δηλονότι καὶ πολυσταύριον. Ὁμοίως γὰρ ὡς τὸν τύπον κυδανέου δίδεται, ὡς καὶ αἰαφροδύτοις εἰς τῆς οἰκουμένης τὰ ὅρατα. Minime concedantur Episcopo cuiquam, quæ Patriarchis circa indumenta, priuilegia tributa sunt, scilicet Saccus & Polystaurion: hos enim talibus decorari visum est vt pote Oecumenicis.*

VI.
Phelonium ὁ φελόνιος apud. S. Paul. 2. ep. ad Tim. c. 4. significat non vestē sed volumē; vide apud S. Hieron. ep. 125. Damasus vel thecam librariam apud Chrysof. ho. 10. in sec. ad Tim.

Habetur illa li. 7. iur. Oriental.

OBSERVATIO III.

*De iure Pallij Pontificalis quod Græcis ὠμοφόρον, ὠμοφόριον
et ἐπωμάδιον.*

Florens ad tit. viij.
de usu & auctor.
Pall. l. i. decret.

ON est animus hic de Pallio scribere ad eorum morem qui integros à de re commentarios ediderunt, quos inter plures nemo plenius, nemo accuratius peritissimo Antecessore Florenti; sed quantum ad usum Ecclesiæ Græcæ dignoscendum spectat, paucis multa complecti.

Επωμός dicitur in
Concil. viij. Act. i.

Quod igitur ad nomen Græcum attinet ὠμοφόριον nec non ἐπωμάδιον dicitur, contrā quā docto Meursio videtur in Glossar. Clarissimè id docet Theodorus Antioch. in Respons. ad xi. Quæstionem Marci Patriarch. Alex. ubi utrumque coniungit ὁ ἐπωμάδιον ὠμοφόριον ὁ εἰς τὸ πόν τῶ ἀμρου καλλιτεχνήεν. Humerale rectè vertit Hildebertus Ceno- man. Illos mitto qui λαβρον dictum volunt, id enim probant ex donatione Constantini, in quā tamen aperte distinguuntur, ἅμα καὶ τὸν λαβρον καὶ ὁ ὠμοφόριον. Sed hæc spuria. Interim de eius forma, tum de materia exinde vero de iure quādam non pœnitenda subiicimus.

Liberat. breuiar.
cap. 18.

Quoad formam attinet, pallium duplici sui parte anteriori & posteriore pendulum, oblongum ac talare fuisse omnino tenendum est, tum ex veteribus iconibus, tum ex duplici historiā: vnā Acacij Patriarchæ cuius pallio pendenti à tergo affixa est à quodā monacho charta dānationis à Felice Papa, ut narrat Liberatus in breuiar. Alterā Germani Patriarchæ CP. cuius pallium conculcabat qui à tergo sequebatur Anastasius, malè in latinā interpret. habetur vestem: est enim πατήσματος ὁ ἐκείνου ὠμο- φόριον.

Isid. Pel. lib. i. ep.
136.

De materiā vero nemo ex antiquis clariùs scripsit Isidoro Pelusiotā epistola ad Herminum Comitem, cuius locum puriorem damus: Τὸ τῶ Επισκόπου ὠμοφόριον ὅς ἐρέας ὃν δὲ λίνου πλὴν τῶ περὶ τοῦ δόξαν σημαίνει. ὁ δὲ πλατὺν ζήτησας ὁ κύριος ὅτι τῶ οἰκείων ὠμων ἀνέλαβεν. ὁ γὰρ ὅτι πρὸς εἰς τὸ πόν ὡν τῶ Χειροῦ ὁ ἔργον ἐκείνου πληροῖ. καὶ δείκνυσιν ὅτι τῶ σχήματος ὅτι μιμητὴς ὅτι τῶ ἀγαθοῦ καὶ μεγάλου ποιμῆτος, τῶ τὰ ἀδελφείας φέρειν τῶ ποιμνίᾳ περὶ βεληλιδίου. καὶ περὶ ἀκρίβειας. ἡνίκα γὰρ αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν τῶ ἀγαθῆς τῶ Εὐαγγελίων τῶ περὶ σκηνῆς ἀναπύξεως, καὶ ὑπορίσταται, καὶ ἀποτίθεται ὁ σχῆμα τῶ μιμήσεως ὁ Επισκοπος, αὐτὸν δηλῶν πρὸς τὸν κύριον τὸν τῶ ποιμαίνοντος ἡγεμόνα καὶ θεὸν καὶ δεσπότην. Episcopi Omophorium seu humerale ex lanā non ex lino constans, ouis illius pellem significat quam errantem & quæstam Dominus propriis humeris sustulit: Episcopus enim figura Christi, opus illius complet suoque habitu omnibus ostendit se boni magnique illius Pastoris imitorem esse: qui gregis infirmitates ferre decreuit.

Constantinus Ma-
nasses ubi de iniu-
sta Ignatij CP. ab-
dicatione agit in
Annal. vocat. τὸ
ἱερόν ἐρέαν.

suis suffraganeis Pallium largiantur, recipientes pro se professionem (canonicam & pro Romana Ecclesia sponsonem obedientiae ab iisdem. Longè aliud antea in more positum docet vel vnus Liberatus in Breuiario. Consuetudo quidem est Alexandriae, illum qui defuncto succedit, excubias super defuncti corpus agere, manumque dexteram eius, capiti suo imponere, & sepulto, manibus suis accipere collo suo beati Marci Pallium & tunc legitime sedere. Sed alia sexcenta prætermittimus.

A

PARS III.

ΜΕΡΟΣ γ'.

DE ORDINATIONE Metropolitæ.

ΓΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΧΑΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ.

Magnam doxologiam interpretatur Meursius in Glosar. Hymnigenus vel partem.

Εκ τινῶν precum quarundam series cui respondetur Kyrie eleison.

Ο ὁπὶ τῆς εὐταξίας idē qui apud Codin. cap. 1. Eccles. offic. ὁ ὁπὶ τῆς ἱερέως κατεστάσεως εἰς τὸ ποιεῖν εὐταξίαν ὡς τὸ βήματος. Profectus sacræ stationis cuius est conuenientem intra altare ordinem curare cæterum alij erant huic subiecti οἱ ὁπὶ εὐταξίας vt habeo in MS. officior. Eccles. Magnus Charto-

VOD autem diximus, fit quando Pontificalis Ordinatio non celebratur. Si enim Ordinatio celebratur, non tunc induuntur, sed ingressi ad sanctum altare, supra Mandya vestiuntur Sacerdotalibus Casulis albis, & sedent tempus expectantes. Matutino vero officio absoluto post Magnam Doxologiam vnus Diaconorum veniens, in Ambone facit ectenen seu continuationē precum & rogationes. Et fit inclinatio capitis & acclamatio absque absolutione. Patriarcha verò post Doxologiam, præcedente ceremoniarum præfecto cum diaconis iuxta ordinem coniunctis, accedit ad suggestū per mediū Aquilæ: cæteris omnibus hinc & inde secedētibz, ne Aquilam conculcēt. Deinde succedunt omnes & ab vnaquaque parte confident. Magnus autem Cartophylax

ΟΥΤΟ ὃ γίνεται μὴ ἔσης χαρόνιας Αρχιερατικῆς. εἰ γὰρ ὅστις χαρόνια, & φορβόιοι, ἀλλ' εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἐνδύοντ' ἐπ' αὐτῶν τὰ μανδύων φανόλια ἱερατικὰ λαβὼν, & καθίσταται περικλυτόν, τῶν ὁρθεῶν πληροδέντος μὲν τῆς μεγάλῃς δοξολογίας εἰς τὴν διακόνων ἀνερχόμενος ἐν τῷ ἁμβωνί ποιεῖ πλὴν ἐκ τινῶν καὶ τὰς αἰτήσεις καὶ γίνεται κεφαλὴ κλισία καὶ ἐκφώνησις χεῖρς ἀπολύσεως. ὁ ὃ πατριαρχὴς μὲν πλὴν δοξολογίας περὶ φορβουρίου ἔμμενον τῶν ὁπὶ τῆς εὐταξίας καὶ τῶν διακόνων καὶ συζύγιαν καὶ πάζειν, ἀνέρχεται ἐν τῇ ἀναβάθρᾳ διὰ μέσων τῶν αἰπτῶν, τῶν ἄλλων πάντων ἐνδὲν καθίσταται ὑποχωροῦντων ἵνα μὴ πατήσωσιν αὐτὸν εἴτα ὑποχωροῦσι πάντες καὶ καθίσταται ἐν ἐνὶ μέρῳ ὁ ὃ μέγας Χαρτοφύλαξ ἀπέρχε-

ται μὲν τῶν ὑπομνηματογράφων, καὶ ἡ ἱερομνήμωνος ἐποικίωσιν αὐτῶν, θεωροῦντο αἰεὶ τῷ ἱερῷ δὲ βίτα-
 ξίας. Καὶ θεωροῦνται τὸν ἑσπέρου
 ἑσπέρου ψάλλτας. οἱ καὶ ἐρχόμενοι πάντες
 ἀπαντῶντες τῷ Πατριάρχῳ ἐπὶ τῷ
 σκηνώσαντες τῶν ψάλλοις τῶν, εἰς
 πολλὰ ἔτη δέσποτα. μὲν τῶν τῶν θεω-
 ροῦνται τῶν δέχοντες τῶν ἐκκλησίας.
 οἱ καὶ ἐρχόμενοι καὶ τῶν τῶν συζυ-
 γίαν θεωροῦντες, (α) μὲν δὲ ἑξω-
 κατάκοιλοι ἐν τῶν βαθμύσι τῶν ἀνα-
 βάδων. οἱ τῶν θεωροῦνται τῶν καὶ ὁ λο-
 γιστὴς ἀνέρχοντ' καὶ ἵσαντ' ἐπὶ τῶν
 εὐδιν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ. (β) τῶν
 λοιποὶ ἵσανται καὶ τῶν μὲν τῶν αἰαβά-
 θραν δὲ ἐπὶ τῶν μέροις. εἴτα θεωρο-
 ῦνται τῶν Ἀρχιερεῖς οἱ καὶ ἐρχόμε-
 νοι μὲν φανολίων λαβῶν ἐπὶ τῶν
 σκηνώσαντες καὶ συζυγίαν, καὶ ἵστανται
 ἐν τῶν θεωροῦνται τῶν θρόνοις.
 καὶ τῶν τῶν θεωροῦνται τῶν ὑπο-
 ψύφιον ὅς ἐστιν ἐρχόμενος μὲν φαν-
 ολίς λαβῶν καὶ ἱερὰ βασιλίσ καὶ πο-
 ταμόν θεωροῦνται καὶ τῶν ἀπ' αἰπ-
 κρὺ τῷ Πατριάρχῳ αἰαγνῶσκει τῶν
 ἰδίαν ὁμολογίαν εἰς ἐπήκοον πάντων.
 καὶ μὲν τῶν αἰαγνῶσιν αἰαγνῶσιν ὁ
 μέγας χαρτοφύλαξ ἀπ' ἑαυτοῦ ἐν τῶ
 πότῳ ἐνταῖς ἵστανται ὁ ὑποψύφιος. καὶ
 λαμβάνει τῶν αὐτῶν κεφαλῶν τῶν ἰ-
 δία δεξιᾷ καὶ τῶν τῶν ὑποκλίνας ἀσ-
 καπῇ ἑστάν ἐκφωνεῖ, Κελεύσατε καὶ ὁ
 πάντων αἰαγνῶσιν αἰαγνῶσιν καὶ ὁ
 Πατριάρχης καὶ ἔχων τὸν ἑαυτοῦ τῶν
 χεῖρας ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκφωνεῖ Η
 ΧΑΡΙΣ τῷ παναγίῳ πνεύματι διὰ τῶν ἡμῶν μερίότητος προχέρεται

A ab it Commentariensi & Hieromnemone ipsum sequen-
 tibus, antecedente semper
 ceremoniis praefecto: & ad-
 uocat primum Psaltas qui
 venientes ac stantes ante
 Patriarcham ac ter adoran-
 tes canunt, ad multos an-
 nos Domine. Post illos ac-
 cersit praepositos Ecclesie, qui
 accedentes & iuxta seriem
 ac bini adorantes Exo-
 cataceli quidem in gradi-
 bus suggestibus consistunt:
 Protonotarius vero & Logo-
 theta ascendunt & stant ab
 utraque parte Patriarchici
 Tribunalis. Reliqui vero in-
 fra stant utrimque post sug-
 gestum. Deinde aduocat
 Pontifices qui & venientes
 cum Casulis albis & bini
 adorantes, sedent in thro-
 nis bene apparatus. Ac de-
 mum aduocat electum qui
 & progrediens cum Casula
 albâ & Epitrachelio iuxta
 fluvium adorat: & stans an-
 te Patriarcham legit pro-
 priam fidei confessionem
 coram omnibus. Post le-
 ctionem confurgens Ma-
 gnus Chartophylax accedit
 ad locum in quo stat ele-
 ctus: tenetque dextra caput
 ipsius & ipsum inclinans a-
 pertum exclamat, iubete.
 Et omnibus exurgentibus
 confurgit & ipse Patriar-
 cha, & habens manum su-
 per ipsum porrectam excla-
 mat, GRATIA sanctissimi
 Spiritus per nostram medio-
 critatem promouet te Me-
 tropolitæ apud
 Græcos vide Ob-
 seruat. iij.

phylax quis & cur
 magnus vide Ob-
 seruat. i. vbi & de
 Commentariensi
 & Hieromnemo-
 ne.

De Principibus,
 Exocatacelis & a-
 liis vide Obser. ij.

Quis proprie ὑπο-
 ψύφιος vide Obser-
 uat. iij.

De nomine, gradu
 & dignitate Me-
 tropolitæ apud
 Græcos vide Ob-
 seruat. iij.

De osculi huius ritu in sacris Ordinationibus vide Obseru. iv.

Secretarium, aliis sacrarium lege interpretes ad canonem xxj. Concilij Laodicensi ου δει υπερετας εχεν ρωσαν εν τω διακονικω.

tropolitanam Ciuitatis talis à Deo Sospirata. Tum psalteria canunt ter, ad multos annos Domine. Magnus vero Chartophylax tenens caput Ordinati, ascendit per Aquilam ad Patriarcham: Electoque innuit ut osculetur genu dextrum, manumque dextram, ac dextram genam Patriarchæ. Deinde abit ad Pontifices eosque in os osculatur. Ac rursus Chartophylax ipsum ad consuetum locum sistit, & iterum caput ipsius inclinans exclamat, iubete. Exurgens rursus Patriarcha, similiterque extensam habens manum dicit, Gratia sanctissimi Spiritus sit tecum: iterumque Cantores ter dicunt, Ad multos annos Domine. atque ita paululum emittens ipsum Magnus Chartophylax tradit eum ministris seu Subdiaconis, qui cum eo ad sanctum eunt altare, ibique omnem sacerdotalem vestitum dum induitur & Genuale, confident omnes in secretario. Neque vero ipse ad ingressum progreditur neque exclamationem dicit. Pontifices autem confurgentes & adorantes Patriarcham ac suscipientes Benedictionem, abeunt ad locum consuetum ac induuntur. Secundus vero Diaconorum cum versus Orientem ter adorauerit, dicit tacitus, Deus propitius esto mihi peccatori. Deinde ad Patriarcham obuertitur, & capite inclinato, ac tri-

σε μητροπολίτιν τὸ θεοσώσου πόλεως
τῆςδε καὶ ὁ μὲν ψάλλει ψάλλου-
σι τοῖς, εἰς πολλὰ ἔτη διάσπασται τοῖς. ὁ
ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ κρατῶν
χρυσὸν ἐμῶν ὑπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ
διὰ τῆς αἰτῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην.
ὁ ὑποδείκνυσιν αὐτῷ ἀσπάζεσθαι τὸ
τὸν Πατριάρχου δεξιὸν γόνυ ἐπὶ τὸ δε-
ξιά χεῖρα ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρεῖν. εἶ-
τα ἀπὸ χειρὸς τοῦ Ἀρχιερέως ὁ
ἀσπάζεται ὁ αὐτοῦ εἰς τὸ σῶμα.
καὶ πάλιν ἵσθαι αὐτὸν ὁ μέγας
Χαρτοφύλαξ ἐν τῷ συνήθει τόπῳ.
καὶ ὑποκλίνας αὐτοῖς πρὸς τὴν κεφαλὴν
αὐτῶν ἐκφωνεῖ, καλεῖσθε. καὶ πάλ-
ιν αὐτοῖς ἐμῶν ὁ Πατριάρχης ἔχων
ὁμοίως ὁ χεῖρα ἐκτεταμένη ἐκ-
φωνεῖ, ἡ χάρις τῆς παναγίας πνεύμα-
τος ἔσται μετὰ σου, ἐπὶ πάλιν ὁ ψάλλῃ
λέγουσι τοῖς, τὸ, εἰς πολλὰ ἔτη διά-
σπασται. ὁ ἔτω μικρὸν περιστέμψας
αὐτὸν ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ ὁρα-
δίδωσι τοῖς ὑπηρεταῖς ἐπὶ ἀπὸ χειρὸς
συνὸς αὐτῷ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ καὶ
φορήσαντος πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν στο-
λὴν ἐπὶ τὴν γνάβιον καὶ θένεται ἐν τῷ
διακονικῷ. ὁ ἔπειτα εἰς τὴν εἰσοδὸν ἐξέρ-
χεται ὁ ἔπειτα ἐκφωνήσιν λέγῃ. ὁ ὁ
Ἀρχιερεῖς αὐτοῖς ἐμῶν καὶ περισκυ-
νοῦντες ὁ Πατριάρχης ὁ λαμβά-
νοντες βύλογίαν, ἀπὸ χειρὸς ἐν τῷ συ-
νήθει τόπῳ ὁ φερόμενος. ὁ ὁ δεύτερος
τὸ διακόνων περισσεύμενος περ-
σκηνοῦσας τοῖς καὶ ἀπολαῖς, λέγῃ
πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἰλάσθη μοι τῷ
ἀμάρτωλῳ. εἶτα στέφει πρὸς τὸν
Πατριάρχην, ὁ ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν ἐαυτοῦ κρατῶν ὁ ὁ ὡς ἔλεον

τῶν δακτύλοις τῆ δεξιᾶς χερὸς ἐ
 ὑποδύκνῃ αὐτὸν λέγει· καιρὸς τῆ ποιῆ-
 σαι τῷ κυρίῳ, δέσποτα εὐλόγησον.
 Καὶ ὁ Πατριάρχης αἰνισάμενος καὶ
 σφραγίζων αὐτὸν λέγει, Εὐλογητὸς ὁ
 Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νυν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοῦ αἰῶνος. εἶτα ὁ διάκονος, ὠξαι
 ὑπὲρ ἐμοῦ δέσποτα. καὶ ὁ Πατριάρχης
 κατευθυῖναι κύριος τὰ διαβήματά
 σου. καὶ πάλιν ὁ διάκονος μνησθήσεται μου
 δέσποτα ἅγιε καὶ ὁ Πατριάρχης μνη-
 σθήσεται σου κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασι-
 λείᾳ αὐτοῦ. Ἐξὼς ἀποσταλμένος ὁ
 διάκονος τὸ ὠρχόμενον αὐτὸν ἀπέρχεται
 καὶ ἀπαράξει καὶ τὴν χειρὰ τοῦ πα-
 τριάρχου καὶ λαμβάνει εὐλογίαν. Ἐ-
 δὲ τότε ὁ πατριάρχης κατέρχεται καὶ
 ἵσταται ἐν τῷ σωήθει τόπῳ τοῦ μέρους
 τοῦ δεξιῆς τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ
 ναοῦ. καὶ χροσνεῖ τοῦ ἀναγνώσας
 καὶ ὑποδιακόνους.

A bus dexteræ manus digitis
 Orarium tenens ac subo-
 stendens illud significans ip-
 si dicit, Tempus faciendi
 Domino, Domine benedic.
 Et confurgens Patriarcha
 ipsumque cruce signans di-
 cit, Benedictus Dominus
 noster ubique nunc & sem-
 per & in sæcula. Deinde Dia-
 conus, Ora pro me Domi-
 ne: Et Patriarcha, Dirigat
 Dominus gressus tuos. Ite-
 rum Diaconus, Memento
 mei Domine sancte: Et Pa-
 triarcha, memor sit tui Do-
 minus in Regno suo. Atque
 ita osculatus orarium suum,
 Diaconus accedit & oscula-
 tur manum Patriarchæ, ac-
 cipitque Benedictionem.
 Continuò Patriarcha proce-
 dit & stat in loco consueto
 dextrilateris Regiarum tem-
 pli ianuarum: vbi Lectores
 & Subdiaconos ordinat.

OBSERVATIONES
AD PARTEM III. DE ORDINATIONE METROPOLITÆ.

OBSERVATIO I.

*De Magno Chartophylace : et cur magnus, ad ea verba ὁ δὲ
Μέγας Χαρτοφύλαξ ἀπέρχεται.*

Vam ob causam primus in hunc sacrum Ordinationis confessum prodeat Magnus Chartophylax, intelligi poterit ex verbis Anastasij Bibliothecarij in Notis ad secundam Synodi octauæ quam Latinè reddidit, Actionem. Chartophylax, interpretatur, inquit, (Chartarum custos, fungitur autem officio Chartophylax apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos: indutus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica prorsus obsequia: exceptis illis solis quæ ad sacerdotale specialiter & propriè pertinere probantur officium. Sine illo præterea nullus Præfulum aut clericorum à foris veniens in conspectum Patriarchæ intromittitur: Nullus Ecclesiastico conuentui præsentatur: nullius Epistola Patriarchæ missa reperitur, nisi fortè à cæteris Patriarchis mittatur. Nullus ad Præfulatum vel alterius ordinis Clericorum (lege Clericatum) siue ad Præposituram Monasteriorum prouehitur, nisi iste hunc approbet & commendet, atque de illo ipsi Patriarcha suggerat & ipse præsentet. Quod reuera officium hîc præstat Chartophylax. Curopalates vero cap. i. de offic. Eccles. CP. ὁ Χαρτοφύλαξ καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν χαρτῶν διαγράμματα, καὶ τῶν ὅλων ὑποδείσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχων τὰ γραμμὰς ὑποδείξεις. Ἄλλ' ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν Κληρικῶν ὑποδείξεσιν ἐκδικῶς, ὡς δεῖ τῷ Ἀρχιερέως χεῖρ. Chartophylax tenens Ecclesiastica Chartacea instrumenta, iudex omnium causarum Ecclesiasticarum, habens causas Matrimoniales: sed & in cæteris Clericorum causis cognitor, tanquam dextra Pontificis manus. Ex quibus docemur Chartophylacem non debere reddi Chartularium: nam Chartularius est multò inferioris, gradus ut videre est l. 25. de sacros. Ecclesiis, & in veteri Onomastico est infimæ Pentadis officiorum Ecclesiæ. Cæterum de muniis reliquis Magni Chartophylacis, qui profecto instar Cancellarij Patriarchæ astabat, nemo copiosius scripsit Theodoro Antioch. in Meditatione ad Chartophylacem: Ex quâ ea quæ iam viri docti plenius explicarunt, paucis attingam: quæ vero præteruiderunt, amplius explicabo.

Chartophylax igitur, Aaron Patriarchæ, os illius & labra, etsi diacolum, omnium quæ ad Patriarchæ iurisdictionem pertinebant, erat disceptator: quo nomine Archium Patriarchalem asseruabat, qui Neogræcis Χαρτῶν διαγράμματα. Veteribus autem γραμματοφυλάκειον

Codin. de offic.
Mag. Eccl. ca. i.

Lib. 7. iur. Oriët.

apud Eusebium lib. i. hist. & ὁ Χαρτοφύλαξ ὁ Ἀρχετυπὸν in Cod. Canon. Eccles. Afric. scrinia publica Ecclesiarum, *Arca* dicuntur Hieronymo dial. contra Luciferian. Chartophylax etiam ὁ βουλευτήριον, id est, sigillum Patriarchæ suspensum ante pectus gestabat, sententiisque, diplomatis ac literis Patriarchalibus applicabat. Balsam. ibid.

Euseb. i. hist. ca. 13

Difficilius autem est atque ab Ecclesiæ Latinæ moribus multò magis alienum, quod Chartophylax licet tantum Diaconus non solum apud populum more Pontificum sacram concionem haberet; nam id docendi munus cum Ordinis ac Characteris minimè sit, cõmitti potest: verum etiam de omnibus omnium peccatis iudex sententiam dicturus sederet, etiam *ὡς ψυχῶν σφαλμὸν καὶ πλὴν δὲ ἀδελφῶν*, quod etiam extra thronum Constantinopolitanū in ipsas vsq; Gades nescio quā fronte Balsamon porrigat: atque ad id instituebatur Chartophylax cum traditione annuli aurei in manum & appensione sigilli ad pectus, quæ omnia describit Balsamon in disceptatione Proteclici & Chartophylacis.

Quin etiam Patriarcha suam illi iurisdictionem tribuebat in foro pœnitentiæ. Audiatur Theodorus Antioch. loco iam laudato, *δίδονται τὰς Χαρτοφύλαξι αἱ κλῆς τῆς βασιλείας τῆς οὐρανῶν, ὡς ὑπὸ τῷ κυρίου τῷ φίλῳ Πέτρῳ καὶ μαθητῇ. φησὶ γὰρ ὁ πῶς αὐτὸν ὁ μέγας Ἀρχιερεὺς. ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεσμευμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Traduntur (Chartophylaci & Claves Regni) cælorum* (Gretserus claves ferreas esse putavit; sed non ita est, mysticæ enim sunt) *sicut à Domino, Petro dilecto & discipulo. Dicit enim sicut ad ipsum Magnus Pontifex, quod solueris super terram erit solutum & in cælis. Unde & Magni velut pœnitentiarij sortitur officium, conceditque facultatem ἱερομονάχῳ ἀδελφῶν δέχεσθαι λογισμοὺς καὶ ἀφγρῆσαι ἀμάρτημάτων χεῖρα* Sacris Monachis excipiendi conscientiam hominum & delendi peccatorum Chirographa. Verum eadem iurisdictione etiam Diacono mandari potest, ad hoc scilicet non ut ipsa in foro Pœnitentiæ Sacramentali absoluat, sed absoluendi potestatem faciat.

Gretserus lib. i. Comm. in Codin. cap. 4.

Legatur idē Balsamon can. ix. Synodi septimæ.

Quæsitum autem cur *Magnus* Chartophylax dictus sit? Id enim ad fastum gentis in sua adhuc calamitate superbientis quidam parum officiosè referunt. A quā sanè contumeliā, & in miseros sæuā quadam insultatione moderari satius erat. Nec enim istius denominationis arrogantia causam dedit: Siquidem ideo *Magnus* dicitur Chartophylax de quo agitur; Primò ratione tituli ipsius Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ propriâ nuncupatione *Μεγάλη Εκκλησία*, *Magna* Ecclesia antiquitus audit. Socrat. lib. ii. hist. Theodorit. lib. 3. toties Cod. de sacros. Eccles. Iustin. Nou. iii. *Sanctissima Maior Ecclesia mater imperij nostri*. Secundò ut *Magnus* Chartophylax distingueretur ab aliis Chartophylacibus eiusdem Ecclesiæ, qualis erat *Χαρτοφύλαξ τῷ Οἰκονομῆτι* qui vacabat *redituum* & expensarum tabulis conficiendis. Tertiò ut à Chartophylacibus Ecclesiarum & sedium superiorum ut Heracleæ, Nicææ, Chalcedonis. Quartò; non dicam ut sic illustris Ecclesiæ Chartophylax distingueretur à Chartophylacibus civilibus: nam memoriales seu Principis scriniis militantes, Chartophylaces etiam dicti sunt Basilicor. lib. vlt. de inoffic. testam. ut notat doctissimus Cujacius ad lib. xij. Cod.

Chartophylax cur Magnus dicitur.

Socrat. l. 2. hist. c. μδ. in veterib. Ec. & ed. Theodoriti l. 3. c. 18.

OBSERVATIO II.

De confessu eorum qui primarias Ecclesie Magna dignitates gerunt, Exocataceli dicti ad ea Verba Θ υδρ Ξωκατάκοιλοι ἐν ταῖς βαθμύσι τῆς ἀναβάθρας.

NIHIL incertius verâ ratione ac Notatione vocis huius Ξωκατάκοιλος. Itaque de re prius, dein pauca de nomine. Exocataceli, primo quidem ut constat, erant primariæ Dignitatis in Clero Magnæ Ecclesiæ, adeoque multis nominibus, Cardinalibus S. E. R. respondebant: nam & dicebantur Ξωκατάκοιλοι ὄντες, παρκαθήμενοι Prin-

cipes, Præsidentes apud Balsamonem in Exercitatione de Proteclico. Initio quinque erant, velut quinque Sensus Patriarchæ, hoc quidem ordine apud Balsamonem & Codinum cap. i. de Offic. Eccl. ὁ μέγας Οἰκονόμος, ὁ μέγας Σακελλάριος, ὁ μέγας Σκευοφυλάξ, ὁ Χαρτοφυλάξ, ὁ τῶ Σακελλίου. Magnus OEconomus, Magnus Sacellarius, Magnus Sceuphylax seu Vasorum custos, Chartophylax, Sacelli prefectus. Adiectus est his ὁ Πρωτεύδικος à Xiphilino Patriarcha, ut habet Ioannes Episcopus Citri in Respons. ad Basilam in Iur. Orient.

Lib. 3. Iur. Orient.

Prærogatiua autem Exocatacelorum erat, quam refert Codinus οὗτοι καθεύδουσι ἐν τῇ θύλᾳ καὶ ἱερῇ συνόδῳ μετ' τοῦ Ἀρχιερέως. Isti sedent in diuinâ & sacrâ Synodo, cum Pontifice. ita ut primi essent Patriarchæ συνεδρωτὴ ἀσέσσορες, idque quamuis ordine solum Diaconi, cum tamen antiquiori tempore presbyteri esse consueuissent, ut scribit idem Codinus, hoc scilicet primum usurparunt, ut ante Episcopos sederent; postea usus ius quæsiuisse visum est quod ab Alexio Comneno in gratiâ Chartophylacis contra Episcopos decedere nolentes, nouellâ propriâ confirmatum est: Deinde à Theodoro Antiocheno hac ratione communitum: quod licet Canon Concilij Nicæni Diaconos in ordinem infra presbyteros redegerit: nihilo tamen minus, quia Exocataceli repræsentant personam Patriarchæ: statuitur autem in Concilio vj. τὸν ἐπέχοντα παρκαθόντων Πατριαρχικὸν ἢ ἀπλῶς ἐπισκοπικὸν παρὰ τῶν ἱερέων καθίζεσθαι eum qui exhibet personam Patriarchæ vel simpliciter Episcopi, ante presbyteros sedere: Idcirco, inquit, Exocataceli more etiam Cardinalium Romanorum ante Episcopos sedere debent. Non debeo tamen hic prætermittere in Concilio Florentino Exocatacelos nominari, & osculari dextram & genam Papæ, sedere etiam post Episcopos.

Porro iam diuinandum est unde dicti Exocataceli qui variè scribuntur, Ξωκατάκοιλοι, Ξωκατάκιλοι, & Ξωκατάκοιλοι An seiunctim legendum Ξωκατάκοιλοι; sex Cataceli, id est Presbyteri καὶ τὰς κοίλας δεύexas pa-

Concil. Nicæn.
can. xvij.

Concil. in Trull.
can. 7.

ræcias & Ecclesias vallium CP. vrbis tenentes, vt Hadrianus Iunius in animum induxit? An vt ὀκνητοὶ ita & κατὰ κληροὶ à κληρώ quod est mul-

Gregor. Tholoſ.
lib. 15. Syntag. iur.
c. 9.

ceo, quasi stantes sine motu, placidi, compositi & quieti prope Patriarcham? vt vult Gregor. ibid. An ὁξωκαπακτοὶ legendum? vt vult Gret-

Codin. cap. ix. de
offic. Eccl.

ferus comm. ad Codin. quasi extra & prope Patriarchium dormientes, quia inquit in propriis Ecclesiis Magnæ vicinis habitabant. Sanè alij viri docti quos consulimus ὁξωκαπακτοὶ vel ὁξωκαπακτοὶ quasi eximij, legendum monebant: alij ὁξωκαπακτοὶ ab ὁκέλλω proueho: alij ὁξωκαπακτοὶ: Aliis tandem nostra minimè coniectura displicuit, si quid mutandum foret (sed quid necesse est contra exemplarium omnium fidem?) ὁξωκαπακτοὶ dici potuisse, quasi ex aliis Ecclesiis, quibus præerant, aduocatos: vel ὁξωκαπακτοὶ ab aliis Ecclesiis & aliis Cleris Ecclesiæ magnæ subditis, quos cum Presbyteri essent, administrabant & regebant: Codinus καὶ τὸ παλαιὸν οἱ ὁξωκαπακτοὶ ἱερεῖς ἐνέειχοντα ἔχοντες ἐκαστοὶ Ἐκκλησίας καὶ ὑποῦντο αὐτοῖς Κληροῖ. Ἀπὸ τούτου καὶ τὰς μεγάλας καὶ ὀπίσθη-
μοις ἐωρτῶν ἡμέρας, ὅντος ἐκαστοῦ εἰς τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ὁ Πατριάρχης εὖτε εἶχεν ὑπορέτας ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ. ἠθέλησεν οὖν ὡς τῶν Πατριαρχῶν ἀντιπάλους ἀφαιρῶντας τὸν ὑπορέταν αὐτῶν ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἐωρτῶν. ὁ δὲ καὶ πεποίηκεν. Ab initio Exocataceli Presbyteri reperiuntur habentes quique Ecclesias & Clerum sub se. Quamobrem cum magnis & insignibus festis, cum unusquisque apud Ecclesiam suam resideret, Patriarcha honorabiles ministros non habebat: voluit ergo aliquis Patriarcha eos solum esse Diaconos vt sibi in eiusmodi solemniis ministrarent, quod & effecit.

Quod autem ad institutionem & insignia Exocatacelorum spectat, docet Codinus ibid. ὅταν ὁ Πατριάρχης σφραγίζει τοὺς βασιλικούς ὁξωκαπακτοὺς, ποιεῖ αὐτοῖς φορὴν φελώνιον ὡς καὶ παλαιὸν καθ' ὁ ἱερεὺς ἐφόρει, οὐ μὲν καὶ ὀπίσθημα ἄλλ' ὀρεθιον. i. Quando Patriarcha consignat eiusmodi Exocatacelorum aliquem, facit vt gestet Phelonium sicut antea gestabat quum esset Sacerdos, non Epitrachelium sed Orarium.

Quod spectat ad alia duo officia: ὁ ὑπομνηματογράφος seu ὑπομνηματογράφων videlicet εἰς τὸν γραφὴν ὑπομνηματα vt est apud Codinum, Commentariensis, seu Actuarius, Actis scribendis præfectus, in secundo Quinario dignitatum Ecclesiæ continetur. Hieromnemnon vero constitutus est εἰς τὸ βλέπειν τὰς ἀρχὰς ὅπως τῶν Ἀρχιερέως κατὰ τὸν ἐκθερνιασμόν καὶ τὸ κοιτάκιον χειροτονίας, i. vt inspiciat preces ponè Patriarcham habens in suâ Potestate Enthroniasmum (de quo postea) & Contacium ordinationis.

Codin. cap. i. de
offic. Eccl. CP.

OBSERVATIO III.

*De nomine Υποψήφίου Electi : de gradu et Dignitate Metro-
polita apud Græcos ad ea Verba περικαλείται τὸν ὑπο-
ψήφιον. Item περιλείζεται σε Μητροπολίτι.*

Sozomen. lib. 2.
hist. Eccl.

ETROPOLITA hic inaugurandus, seu vt Ecclesiæ more potius loquamur, Ordinandus ὑποψήφιος quasi, sub suffragio positus sub-electus appellatur: Ignota vox lexicographis: à Sozomeno tamen vsurpatam legi. quâ significatione tamen, considerandum. Locus est integer legendus, vbi de Maximo agit: Τοῦτον δὲ ἀρχὴς ἐπίσκοπον ὑπὸ Μακαρίου χειροτονήσαντα τῆς ἐν δὲ ἀπολὲς ἐκκλησίας ἐπίσκοπον δὲ τὸν δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις καπικοινοῦντων ὁμο- λογητῆς γὰρ ὡν καὶ ἄλλως ἀγαθὸς τῇ δοκιμασίᾳ τῶ λαοῦ, ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ ὡς μὲν πρὸ τῶ Μακαρίου πελθύνει εἰς πρὸ ἐνθαδὲ ἐπίσκοπὸν. ἐπεὶ δὲ χαλεπῶς δὲ πλήθος ἔφερεν οὐ τῆς ἀρετῆς ἐπιείκεια ἀποστεροῦν, καὶ γὰρ ἡ ἐπιείκεια, ἐδο- ξεν οὐδὲ ἔχον Διοσπολίτης μὲν ἔπειτα αἰσθάναι ἐπίσκοπον. Μάξιμον δὲ ἐν Ἱεροσολύ- μοις μένει καὶ Μακαρίου σιωπεῖσθαι. μὲν δὲ πρὸ αὐτῶ πελθύνει ἡ γὰρ τῆς ἐκ- κλησίας, id est, quem fama erat à Macario Episcopum Diospolitana Ecclesiæ ordi- natum esse: impeditum verò ne eò migraret ab Hierosolymitanis ciuibus. Cum enim Confessor esset, ac vir bonus SVB ELECTVS seu designatus est ibi Antistes post Macarij decessum futurus. Quandoquidem ergo populus molestè ferebat se eo priuari, cuius virtutem perspectam haberet, & seditiones minaretur. Visum est Diospoli- tis alterum Episcopum Eligi, Maximum verò remanere & cum Macario, sa- cerdotio fungi, post cuius obitum Ecclesiam gubernaret.

At mihi quidem videtur nomine ὑποψήφιου ibi venire Episcopum Electum Coadiutorem cum futurâ vt vulgo aiunt, successione. Hic ve- ro in contextu nostri Archieratici, non idem est, sed potius Electus abso- lutè qui dicitur ὑπὸ πρὸ ψήφου adhuc quasi recens à calculis & suffragiis Electionis, donec cōfirmatus fuerit ac Ordinatus per manus impositio- nem. Nullum enim hîc vestigium, nulla mentio petitionis Antiqui Episcopi vel Metropolita, aut consensus eorundem, qui tamen prio- ris generis designato πρὸ ὑποψήφιου Coadiutori futuro necessarius erat; aut si forte mente captus esset vel aliàs impeditus, id populi voto Cleri- que suffragio exprimendum fuisset. Adde quod in ipsâ Ordinationis seu Consecrationis formulâ dicitur, *Divina Gratia te promouet in Metropolita*, non vero σιωπῆς vllius meminit.

Metropolita apud
Canonistas quis
& quantus.

Metropolita vero, Matris seu præcipuæ ciuitatis vel Ecclesiæ signifi- cat Episcopum: sumitur autem passim à Doctores Canonice pro Ar-

chiepiscopo pluribus Episcopis in eadem Prouinciâ præfecto. Isidorus lib. vii. etymol. & refertur cap. Cleros. *Metropolitani à mensurâ ciuitatum vocantur* (vel à mitros quod est mater & polis quod est ciuitas, ait eru-
dita glossa.) *Singulis enim prouincijs præminent. Sollicitudo enim totius prouin-*

Cap. Clerosd. 21.

cia Archiepiscopis commissâ est. Inde per totam Canonistarum gentem, Metropolitæ & Archiepiscopus, inquit, ἀντιπροσώπως reciprocè dicuntur. Atqui non tam bene, licet ita probè in Ecclesiam animato Duareno videatur. Enimvero Metropolitæ sunt quidam Archiepiscopis maiores, superiores. Ipsi enim in primis Patriarchatûs aliquando Metropoleon nomine donantur. Sophronius Hierosolymit. in Encomio B. Cyri & Ioannis. Αλεξανδρείαν Αιγύπτου καὶ λιβύων ἀκρόω μνητροπολιν. i. Alexandriam audio Ægypti & Lybiæ Metropolim. sic & Antiochia Metropolis Orientis. S. Hier. Epist. ad Pammachium de errorib. Ioan. Hieros.

Duaren. l. i. de Sac. Eccl. min. c. 9. Metropolite apud Græcos præsertim Archiepiscopis præstant.

Tu qui Regulas quæris Ecclesiasticas & Nicæni Concilij canonibus vteris, & alienos Clericos & cum suis Episcopis commorantes tibi niteris usurpare: Responde mihi, ad Alexandrinum Episcopum Palaestina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur ut Palaestina Metropolis Casarea sit, & totius Orientis, Antiochia.

Descendamus à Patriarchis, & statim Metropolitas alios insigniores videbimus, aliis etiam Archiepiscopis & Metropolitis ius dicentes. Ij sunt Metropolitæ Exarchi: ut enim ait Codinus in notitiâ Metropoleon CP. τῶ Μνητροπολίτῶ ὕπενδ' ἑξάρχῃ ὕπενδ' ἑπὶ τοῖς μόνον. i. Metropolitanarum quidam sunt Exarchi, quidam honoratissimi solùm. De Metropolitis Exarchis canon. vj. Concil. Sardicenis εἰ δὲ πρὸς τὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς μνητροπολί-

Metropolitæ Exarchi.

Concil. Sardic. c. vj.

τῶ Ἐπίσκοπος ἢ Κληρικὸς ἀμφὸς ὁποῖα, καὶ λαμβανέτω ἢ τὸν ἑξάρχον τῆς διοικήσεως ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ διαζέτω. Si autem contra ipsius Prouinciæ Metropolitam Episcopus vel Clericus controuersiam habuerit, diæceseos Exarchum adeat, aut Regia urbis Constantinopoleos thronum, ibique iudicetur. Quo loco, tam frustra sunt qui per Exarchum, Romæ veteris Pontificem intelligi volunt, quàm qui alium quemuis Patriarcham: cum Metropolita Episcopo Constantinopolitano inferior, Metropolitâ verò communi inferior, perspicuè designetur: qualis herclè apud nos Primas pluribus Archiepiscopis præfectus. Quod neque Theodorus Balsamon dissimulat in expositione canonis ix. Chalcedonensis. ὁ μὲντοι ἑξάρχος ἐστὶν οὐχ' ὁ ἐκείνης ἐπὶ τῆς μνητροπολίτης; ἀλλ' ὁ τῆς ὅλης διοικήσεως Μνητροπολίτης, διοικήσεις δὲ ἐστὶν ἢ πολλαὶ ἐπὶ τῆς ἐξουσίας ἐν αὐτῇ. Exarchus est non cuiusque Prouinciæ Metropolita, sed Metropolita diæceseos. Diæcesis autem est quæ habet multas in se Prouincias.

Utrem vero conficiamus, Metropolitas ab Archiepiscopis distinguendos, fidem facit sententia synodalis de ordine Metropolitanorum & Archiepiscoporum, ut in Chartophylacio distinguuntur.

Αἱ Μνητροπόλεις

Metropoles.

ἢ Καίσαρεια

Cæsarea

ἢ Ἐφεσος

Ephesus

ἢ Ἡράκλεια

Heraclea.

Αἱ Ἀρχιεπισκοπαί

Archiepiscopatus.

ἢ Βιζύη

ἢ Λεοντόπολις

ἢ Μαρώνια.

Conc. Chalced.
can. 12.

Plura congerere licuisset, sed ea legentibus nimio plus occurrent. Cæterum non est prætermittendum factum aliquando Imperatorum usurpatione, ut Episcopatus quidam Metropoleon iura sibi vendicarent, quod cum imperialibus typis constitutum esset: Decreuit Chalcedonensis Synodus hunc in modum. *Ὅσαι πόλεις ἀπὸ γραμμάτων βασιλικῶν καὶ τῆς Μητροπόλεως ἐπιμνησθῶσιν ὀνόματι, μόνως ἀπολαύτωσιν τῆς τιμῆς, καὶ οὐ πλὴν Ἐκκλησίας αὐτῆς ἀρχιεπίσκοπος δὴλον ὅτι σωζομένων τῇ κατ' ἀλήθειαν Μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων.* Quæcumque ciuitates per literas imperatorias Metropolis nomine honoratae sunt, solo honore fruuntur, & qui eius Ecclesiam administrat Episcopus, seruat scilicet vera Metropoli iure proprio.

OBSERVATIO IV.

De ritu osculi genuum, manus et oris in sacris Ordinationibus ad ea Verba ἀσπάζεσθαι τὸ τῶ Πατριάρχου δεξιὸν γένυ, &c.

Dionys. lib. de
Eccl. Hier. c. 3.

In vitâ S. Epipha-
nij c. p. 34. quæ
suspecta Niceph.
lib. 11. hist. c. 20.

Cyprian. Ep. 59.
quam ut synodi-
ca laudat S. Au-
gust. cont. 2. ep-
ist. lib. 4. c. 8
Chrysost. to. 5.
ho. 50.

NON est hic tractandus communis locus de osculo apud Christianos in sacris usitato, de quo tanquam *Orationis signaculo* Iustinus Mart. in Apol. Tertull. l. de Orat. Clemens Alex. lib. iij. Pædagog. sed de osculo, quod *initium* dici posset, quo modo dicitur à B. Dionysio (de cuius scriptorum tempore utinam constaret) *τελεωπηκὸς ἀσπάζεσθαι* lib. de Eccles. Hierar. mitto quæ in Constitut. S. Clementis lib. 8. ubi Episcopus in folio constituitur *καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων αὐτὸν φιλεῖσθαι τὰς ἐκ κυρίου φιλήματι.* Duo quidem exempla in medium produxit rei Ecclesiasticæ peritissimus Fr. Hallierus Professor Sorbonicus, vnum sancti Epiphaniij quem Pappus Diaconum primò ordinatum, postea Pace datâ continuo presbyterum ordinasse scribitur in eius vitâ; alterum S. Amphilochoij ab Angelis consecrati & postea ab Episcopis osculo excepti, ut narrat Niceph. Sed exempla mittamus, satis enim de ritu constat. Apud Latinos quidem Vet. Ordo Rom. in Consecratione diaconi, deinde in Benedictione consummationis presbyterorum, *Tunc osculetur singulos dicens, Pax Domini sit semper vobiscum.* In Consecratione vero Episcopi post acceptum Baculum.

Tunc det osculum Pontifici & Diaconibus omnibus: & tenens eum Archidiaconus deportet in Presbyterium & det osculum Episcopis & Presbyteris. sic apud Græcos à consecratione duntaxat Diaconi ad Episcopalem usque. Osculi vero huius significatio in Ordinum mysteriis alia est quàm & in Baptismo apud S. Cyprianum Epist. ad Fidum, & apud Chrysostom. non solius videlicet charitatis, fraternitatis & pacis testificandæ causâ; nam in ordinatione adhibitum osculum præsertim oris & manus, gratiæ & potestatis communicationem significat, iuxta eum modum quem innuit

innuit Procopius Gazæus in lib. i. Reg. ad ea verba *καὶ ἐφίλησεν αὐτὸν, ἵνα τῆς ἐσθλοῦς αὐτοῦ χειρὸς μετὰ δῶ. Et osculatus est eum, ut inhabitantis sibi Gratia participem reddat.* Procop. in lib. i. Reg. cap. 10.

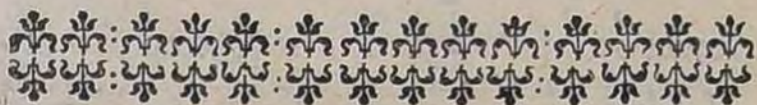
At sciscitari potest quispiam, ad quid osculum, in genu ipsius Patriarchæ? Non moramur hîc Gentium superstitionem quam adeo diserte Plinius expressit. *Hominis Genibus quædam & religio inest, observatione gentium. Hac supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Sic toties apud summum Poëtam: λαβὲ γούων.* Genua misericordiæ consecrantur, ait Vetus Grammaticus, quod nonnulli Principes ad superbiam assumpserunt, ut de Maximino Iuniore narrat Capitolinus. Imo & nobilium Romanorum suo tempore talem fuisse fastum queritur Ammianus Marcell. lib. xviii. *qui adulantibus genua suavianda offerebant.* Sed hæc Profanis relinquamus. Hîc vero neque de supplicatione neq; de assentatione agitur, sed de aliquâ potius iustâ Gratiarum Actione, ob ipsius Ordinationis Beneficium recens susceptum; quâ quidem testatur agnoscitque ordinatus se ad novam dignitatis quasi lucem *Natum esse in genibus ordinantis* ut scriptura loquitur, *filij Maesir nati sunt in Genibus* Ioseph. lxx. *ἐπὶ μηρῶν* super femora, sed Hebræis melius vulgata respondet *על גביו supra genua.* Simpliciter autem est reuerentiæ signum, Luc. cap. v. Petrus dicens, *Exi à me quia homo peccator sum domine:* procidit ad genua Iesu.

De osculo in genu Patriarchæ; seu Pontificis ordinantis.

Plin. lib. ii. cap. 45.

Genes. cap. 30.

A

ΜΕΡΟΣ Δ.

PARS IIII.

ΟΡΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η

QUOMODO CE-

λεροποιία τῶν Αναγνώων καὶ ψαλτῶν.

lebretur ordinatio Lectorum et Cantorum.

ΠΡΟΣΑΓΕΤΑΙ τῷ Πατριάρχῃ **Β** χιὸ μέλλων χροτονεῖας αἰαγώσης. Ἐ εἰ μὲν κοσμικός ἐστὶ, μὴ ἱματίου ἀσκεπής. εἰ δὲ μοναχὸς μὴ μανδύος. Ἐ σφραγίζῃ τείπον τὴ κεφαλῇ καὶ καίρεται παρ' αὐτοῦ σαυροειδῶς λείροντος. εἰς τὸ ὄνομα τῆ πατρὸς καὶ τῆ υἱοῦ, καὶ τῆ ἀγίου Γεννύματος. Ἐπιφωνούτων καὶ ἐκείνων Ἐπὶ κλησιν τῶν συμπαρόντων τὸ

SISTITVR Patriarchæ Lector ordinandus: ac si quidem secularis est, cum veste capite nudo. Si verò Monachus cum pallio. Ter quoque caput signatur, ac tondetur in formam Crucis, ab ipso dicente in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Acclamantibus ad vnamquamque inuocationem qui adsunt, **D**

Nomine ἱματίου nō qualibet vestis, sed clericum decens ac præsertim pulla intelligitur quale apud Codinum, ἱμάτιον μέλαν ἱμάτιον λευκόν, aliàs & vestis Monachi ἱμάτιον dicitur Basilio Regul. breuior. Interrog. 168. Μανδύον quod apud Iul. Pollucem est γαλνός, hîc est Mantelium Monasticum. Mantelū vox Romana est. Μανδύος dicitur & Μανδύας idem à Græcis parvus habitus dicitur.

De tonsurâ vide
Obferuat. II.

Phænolium, φανό-
λιον, φελώνιον, φελόνι,
φανόλιον, vestis Sa-
cerdotalis seu pla-
neta & casula : Et
hic imponitur le-
ctori, non vero ex-
plicata sed compli-
cata. Arcudius Ca-
misum reddit.

De Traditione li-
bri Apostolici, vi-
de Obferuat. III.
De ordine & mu-
nere Cātoris apud
Græcos, vide Ob-
feruat. IV.

Amen. Deinde tandem ab aliquo in Clericum tondetur, sicque rursus sistitur Patriarchæ. Qui & Phænolium sumens, eo ipsum induit, si Monachus non sit, eiusque caput ter signans imponit ipsi manum, & Diacono dicente, Deum oremus, Patriarcha sic precatur.

Domine Deus suscipe seruum tuum, eumque sanctifica ac dignum redde cum omni Sapientiâ & solertiâ diuinorum sermonum meditationem ac lectionem facere, conseruans ipsum in conuersatione inculpatâ; per misericordiam, miserationes & benignitatem, &c. Tum post exclamationem præbentur lectori liber Apostolicus, vnde aliquantulum legens suscipit Patriarchæ pacem.

Si vero sit Cantor recitat propositum ex psalterio. Sin autem plures sint ordinati Lectores, simul eis manus imponitur. Et oratio plurali numero profertur.

A Αμὲν. εἶτα τέλος ὑποΐνος εἰς Κλη-
ρικὸν κείρεται χῆμα, καὶ ἔτι πάλιν
προσάγει τῷ Πατριάρχῃ. ὃς καὶ
λαμβάνων Φανόλιον, ἐν δίδουκει
αὐτῷ, εἰ ἢ ἐστὶ μοναχὸς, καὶ τοῦτου
τίπον τὴν κεφαλὴν σφραγίζων, ἑπι-
τίθεισιν αὐτῷ τὴν χεῖρα. ἔπειτα Διακό-
νου λέγοντος, τῷ κυρίου δεηθῶμεν, ὁ
B Πατριάρχης βύχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ
ἐκδέξαι τὴν δούλῳ σου τῷτον καὶ ἀγία-
σον αὐτῷ καὶ κατεξίσωσον μὲν πάσης
σοφίας καὶ συνέσεως τῶν δειῶν σου λο-
γίων τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀνάγνωσιν
ποιεῖσθαι, διαφυλάττειν αὐτῷ ἐν ἀ-
μέμπτῳ πολιτείᾳ ἐλέει ἔοικε κληρικῶν
καὶ Φιλανθρωπία. Καὶ μὲν τὴν ἐκφώ-
νησιν δίδεται τῷ ἀναγνώστῃ βιβλίῳ
C Αποστολικόν, καὶ ὀλίγον ἀναγνώσεων
λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατριάρχου εἰ-
ρηνίαν. εἰ δὲ ψάλτης ᾖ λέγει ἀπὸ τοῦ
ψαλμοῦ τοῦ περὶ κείνου. εἰ δὲ
εἰσι καὶ πλείονες ὁ χροτονομήτορες ἀ-
ναγνώσται, χροτονοοῦνται ὁμοῦ. καὶ
λέγεται ἡ βύχη πληθυντικῶς.

OBSERVATIO I.

*De ordine et officio, conditione, et aetate Lectoris, præsertim
apud Græcos.*

Greg. Nanz. orat.
32.

Sozomen. lib. 5.
cap. 11. & Greg.
Nanz. orat. 3.

Primus ordinum apud Græcos & Afros præsertim, Gradus (cuius Ἀρχιεπίσκοπος laudat S. Greg. Theologus) est Lectorum ordo, quo in clerum primò quis adscisci visus. Sozomenus lib. v. hist. Eccl. de Gallo & Iuliano Cæsaribus loquens apud Ecclesiam educatis ὡς καὶ Κλήρω ἐκταλεγγύει καὶ ἀναγνώσκειν τὰς λαῶν ἑκκλησιαστικὰς βίβλους.

Ita ut & in Clerum asciscerentur & legerent populo Ecclesiasticos libros. Certè in Africâ si quis in Ecclesia semel legisset, eiusdem Ecclesiæ perpetuò censetur, ut ex B. Cypriano colligi potest Ep. xxiv. & planè ex canone Africano xc. καὶ ἂν πᾶς ἀνάγνω, ἀπ' ἄλλης Εκκλησίας πρὸς κλήρωσιν μὴ κατὰ δέχεται .i. etsi vel semel legerit, ab alia Ecclesia ad clericalem statum non suscipiatur: qui quidem canon ad nos usque peruenit, in Concilium Aquilgranense sec.

Etsi vero Lectorum antiquitatem ab ipso Apostolorum ævo non repetamus, nec Epistolas Ignatii ad Antiochenos & ad Philippenes, Clementis constitutiones lib. sec. Apostolicos etiam canones xxvii. & xliii. afferamus: Istius tamen ordinis ab Ecclesia saltem instituti necessitas, antiquitatem ipsius vel absque Auctore satis vindicat, contra Magdeburgenses; sunt enim nec immeritò Præcones Ecclesiæ Proclamatoresque habendi, ut Isidorus vocavit Hispalensis & Pronuntiatores ut Rabanus ille Moguntinus appellavit. Tertulliano proinde aduersus ordinatum Ecclesiasticarum perturbatores, Lectorum ordo non est prætermisus, Ordinationes eorum leues, temerariae, inconstantes; hodie Diaconus qui cras Lector. Ex quo vel vno loco Magdeburgensium Centuriatorum liquidus error est, neminem veterum ante B. Cyprianum, Lectorum meminisse.

Sed quid Cyprianus? De Lectorum officio disertè Epist. ad clerum & plebem. Ad pulpitem venire, Diuinis lectionibus personare, Euangelium Christi legere, cum gaudio fraternitatis audiri. Hinc Nicetæ lector τῷ θεῷ ἡ εὐαγγελία καὶ τὰ φῶς diuinarum sacer præco scripturarum dicitur. Cum itaque nuper incidissem in exordium homiliæ cuiusdam Origenis in lib. Ind. vti hoc habet: Lector quidem præsentis lectionis ita legebat: Et timuit populus dominum omnibus diebus Iesu. Nos autem habemus: Et seruiuit populus Domino omnibus diebus Iesu.

Miratus sum ego anxietatem Gabrielis Vasquesij disputatione quadam, in qua post alios scholasticos miro modo se torquet in amouendis à Concionandi officio lectoribus, ob ista verba Pontificalis Romani: Lectorem oportet legere ea quæ predicat. Nihil autem opus iis machinis quas admouit: sed facillimo negotio, legendum ita; Lectorem oportet legere ei qui predicat. Ei inquam, non vero ea, atque ita difficultas euanescit: Aliàs dicuntur Lectores Prædicare, id est clara voce pronuntiare, ut in Concilio Toletano viij. & ita exponit Concil. Aquilgran. ex Isidoro. Atque hanc lectionem quam meritò suspicabar, comperi veram esse ex Veteri Ordine Romano, in quo ita legitur in Ordinatione Lectoris. Vnde præterea conijcio idcirco lectores ὑποβολὰς dici quasi subiectores vel suggestores, non vero Cantores quod Docto Theologo placuit, apud Socratem lib. v. hist. Eccl. loco statim inducendo. Omnino vero is ordo ab Ecclesiæ primordiis seruatus. B. Iustinus Martyr Apol. ii. in fine. Τα ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων ἢ τὰ συζητάμματα τῶν Προφητῶν ἀναγιγνώσκονται μέχρις ἐσχέρων. εἴτα πανταμύου τῆς ἀναγιγνώσκοντος ὁ πρεσβυτέρος ἀφ' ὧν πλεονουθεσία καὶ πρεσβυτεία τῆς ἐκκλησίας τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Monumenta Apostolorum vel scripta Prophetarum leguntur quousque dum licet. Deinde Lectore quiescente Antistes admonitionem & Cohortationem horum bonorum imitationis perficit.

Deritu vero legendi Sanctus Chrysostomus homilia tertia in secundum ad Thessalonicenses. ὅταν ἀνάγας ὁ ἀναγιγνώσκων λέγῃ. πᾶς λέγῃ

Isid. lib. 2. de diuin. off. c. ii. Rabanus Mogunt. lib. i. c. ii. Tertull. lib. de præscript.

De officio Lectoris Cypri. ep. 34.

Nicet. in vita S. Ig. Origen. hom. i. in c. 2. Iud.

Vasques de ordine disp. 236. cap. 2.

κύριος καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐστὶς ὁπίσθῳ μίξῃ παύσας, οὐ τὰ ἀναγινώσκοντι τιμῶν ποίων ἀλλὰ τὰ δι' ἐκείνου πᾶσι ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνουσι. ὁπίσθῳ καὶ ἐκείνην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἤκουσαι ἀναγινώσκοντα. *Cum exurgens Lector dicit, hac dicit Dominus. Et Diaconus stans silentium omnibus indicit, non ipsum Lectorem hoc honore afficit, sed eum qui per ipsum omnes alloquitur. Epistolae singulis diebus à caelo venientes leguntur, &c. Vide reliq. ibid. vbi diuinas literas cum Principum literis in Ecclesiam à ministris ζωνῶν χρυσῶν habentibus allatis comparat, sed infelici discrimine excipi solitas. Hæc pauca obiter de Officio Lectoris.*

Lectores ex quibus assumpti.

De conditione verò S. Epiphanius in recensione status seu Ordinis Ecclesiastici post Episcopi, Presbyteri, Diaconi & Hypodiaconi mentionem addit. Μετὰ ταῦτα πῶς ἱεροσύνην λαμβάνει τῶν ἀναγνώσων ἱερέων ὁ ἀρχιεπίσκοπος, τοῦτέστι τῶν πρεσβυτέρων καὶ μοναζόντων καὶ ἐγκρατῶν ὁμολόγων καὶ χωρὶς σφόδρα πονήσας, καὶ τῶν ἐν σιμῶν γάμων. Εἰ δὲ εἴη ἀνάγκη ἐκ τῶν μετ' αὐτοὺς τῆς ἐκκλησίας γυναικὸς δούτερά σωμαφθέντων. Καὶ γὰρ οὐκ ἐστὶν ἱερεὺς ἀναγνώστης ἀλλ' ὡς γράμματ' αὐτῶν λόγος. Post hunc Ordinem Sacerdotalem, Reliquus est Lectorum ordo, ex vniuersis ordinibus, hoc est Virginibus, Anachoretis, continentibus & viduis, & adhuc ex iis qui in honorabili coniugio constituti. Quod si necesse sit ex ijs etiam qui prima uxore functi, secunda iuncti sunt. Lector siquidem Sacerdos non est sed velut scriba sermonis. Quin vero in Ecclesiâ Alexandrinâ assumptos ad Lectorum munus adhuc Catechumenos in ἀναγνώσας καὶ ὑποβολὰς habet Socrates lib. v. hist. Eccles. Quamquam aduersatur Sozomenus his verbis lib. vij. Ταῦτα δὲ πῶς ἱερεὺς βίβλιν ἀναγιώσκῃ ἐνθάδε μοναχὸς lege μένος, Ἀρχιεπίσκοπος, ὁπότε δὲ ἄλλοις, Διάκονοι. ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις οἱ ἱερεῖς μόνοι. Ipsum vero sacrum librum legit ibi solus Archidiaconus. Apud alios vero Diaconi. In multis vero Ecclesiis Presbyteri soli. Certè Lectores coniugibus alicubi & aliquando abstinuisset, fidem facit Concilium Chalcedon. can. xiv. & historia Palladij Lausiaca, apud quem Lector quidam Cæsariensis stupri falsò delatus, nihiloque minus depositus, eam qua cum rem habuisset videbatur, uxorem poscit ab Episcopo Cæsareæ Palæstinæ, his verbis, Ναὶ ἐπὶ τῷ αἵματι τοῦ κυρίου ἐδόξεν, κύριε ἐπίσκοπε, εἴ με χωρεῖς τῷ πρὶν βήματι καὶ μὴ εἴ με ἀξίον τῷ ἐκκλησιαστικῷ τῆς σῆς ἀγιοσύνης, κέλευσόν μοι αὐτὴν ἀπὸ τῆς νῦν δόξαι εἰς γυναικα. οὐτε γὰρ λαμβάνω ἐγὼ κληρικὸς, Si hoc tibi visum est, Domine Episcope, na, lapsus sum, deiectus sum ab honorando gradu, neque sum dignus esse Clericus tuæ sanctitatis, iube eam dari mihi ab hoc tempore uxorem; Neque enim ego deinceps sum Clericus. Concilium Carthagin. rem totam explicaret canone xvi. ἤρεσεν ὥστε τοῖς ἀναγνώσας εἰς τὸν κατὰ τῆς ἡμέρας ἐργασίαν ἀναγκάζεσθαι ἢ συμβίοις ἀγαγέσθαι, ἢ ἐγκρατεῖαι ὁμολογεῖν. Placuit Lectores cum puberes euadunt, cogi ut vel uxores accipiant vel continentiam profiteantur. Sed Zonaras in commentar. negat id in Græciâ vnquam, sicut in Africa obseruatum. Vide S. Basil. ep. ad Amphilocho. can. lxviij.

Socrat. l. j. hist. c. 22.

Sozom. l. 7. c. 18.

Hist. Lausiaca. to. 2. Bibl. PP. cap. 161.

De Lectorum ætate.

Supereſt forſan vt de Lectorū ætate, quoniam is eſt ad ſacrū ordinem primus apud Græcos aditus, pauca conferamus. Præcocem illā fuiſſe teſtatur inſignis facundi Theodoretī locus in Philotheo ἰκέτ' αὐτὸν δοῦναι τὰ τῆς βίβλου ἐφόδ' αὐτῷ. ὁ δὲ ἀντέτεινε, πληροῦν ἡμᾶς τῆς βίβλου ἐννομεν εἶναι λέγων. Ἐάντων μὲν ἰδιώτων καλῶν, γραπῶτα δὲ ἡμᾶς ὀνομάζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ γὰρ πλὴν καὶ τῶν ἱερέων βίβλους τὰς αὐτὰς ἀναγιγνώσκοντες καὶ ἡμῶν δὲ τῆς νεότητος πρὸς βαλλομένων καὶ τῆς ἡλικίας τὸ ἄωρον, καὶ τὰ ὅτι. Rogabam illum ut viatica Benedictionis impertiretur.

Ille vero obsistebat, æquum esse dicens nos Orationem perficere: Et seipsum quidem idiotam vocans, nos autem milites appellans. Tunc enim temporis sacros ego libros Dei cultori populo prolegebam. Nobis vero iuventutem & ætatem præcocem obijcientibus, &c. Definitum vero tempus aut nullum fuit cum ea de re nihil Canones decreuerint; sed ut habetur in compendio legum Αναγωγῆς χειρονοίᾳ ἀφ' οὗ οὗ χρόνου δυνάται καὶ ἐπίσταται ἀναγνώσκειν Lector ordinetur ab eo tempore quo nouit & potest legere: Vel aliquando octauus ætatis annus, ut quædam habet Iustiniani Nouella: vel decimus quartus ut Zonaras inuit ad can. xvi. Concil. Carthagin. vel quod constantius obseruatum, octauus & decimus ut ex Basilicis docet Theodor. Balsamon ad Nomenclonem Photij tit. i. apud quem etsi Constitutio secunda tit. i. Cod. referatur de anno vicesimo, postponenda tamen asseritur Constitutio Basilicarum in quibus leges priores repurgatæ ac emendatæ dicuntur.

Photius nomenclon. tit. i. c. 28.

Ordinatur lector absque manus Impositione apud Latinos, sed à Græcis, cum ea tanquam communi Ordinum materia, de qua amplissime dicturi sumus inferius ad partem de Ordinatione Presbyteri. Propter illam vero statuitur in Concil. Carthag. Gr. can. xvi. οἱ ἀναγνώσται τὸν δῆμον μὴ προσκυνοῦσιν Lectores populum ne adorent; id est, ait Zonaras, ne in explendo ministerio ad populum demisse salutandum se conuertant, quum æquius sit eos à populo honorari ὅτι οἱ μὲν ἱερῶνται quia consecrantur.

OBSERVATIO II.

De ritu tonsuræ à Lectoris Ordinatione minimè seiuncto apud Græcos ad ea verba καίρεται σαυροδῶς.

Septima Synodus disertè vocat hanc tonsuram τὴν χειρὸν τῆς Κλήρου tonsuram Cleri. Interpres autem illius σφραγίδα τῆς ἐπικουρείδος (characterem tonsuræ. Constat etiam non esse solitum apud Græcos, ante Lectorum Ordinem, tonsura quemquam insigniri. Quod viris quibusdam doctis quia non ita persuasum hæctenus, propter verba Synodi septimæ perperam intellecta, visum est non alia quam eorum auctoritate impræsentiarum uti. Ea quidem sic habere dicunt ὁρῶμεν ἐκ τῆς χειροτονίας νηπιόθεν τὴν χειρὸν τῆς Κλήρου λαμβάνονταί πινας. Videmus quosdam tonsuram Cleri suscipientes à puero extra manuum impositionem. Et hoc, inquiunt, Balsamon in suo commentario confirmat.

At certè, pace Doctiorum me dixerim, neutrum ita se habet. Siquidem primò Synodus vii. refert morem non Ecclesiasticum, sed Ecclesiastico canoni aduersantem. Secundò, ut tonsuræ cum Lectoris Ordinatione

Hallieri lib. de Ordinat.

natione coniunctio significetur: quidam arguuntur eo quod, post illam tonsuram minimè Canonicam, pro veris ac legitimis Lectoribus se gerant. Tertiò denique id totum in posterum prohibetur. Verba Canonis hæc sunt, ut ab ijs æquus Lector veritatem hauriat: ὅτι ὁ ῥα μὲν ἐκ τῶν χειροτόσις νηπιόθεν τὴν κουράν τῷ κλήρῳ λαμβάνοντάς τινας, μήπω δὲ πρὶν ὁπισχόπου χειροτομία λαβόντάς ἐδιδάσκοντάς ἐν τῇ σπουδῇ ἐπὶ ἀμύβωνος, ἀκαθάρτους τῷ τοιοῦτόντας, ὁπιστρέποντες ἀπὸ τῆς παρῆντος τῆς το μὴ γίνεσθαι. Τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεισθαι καὶ ὅτι μοναχῶν. Αναγνώστου δὲ χειροτομία ἀδελφὸν ἐστὶν ἐν ἰδίῳ μοναστηρίῳ καὶ μόνῳ, ἐκείνῳ ἡγουμένῳ ποιῆν, εἰ αὐτὰς τὰς ἡγουμένων ἐπετέτη χειροτομία πρὶν ὁπισχόπου πρὸς πρῶτον δρῶν ἡγουμένου, δὴ λὼν ὄντος αὐτῶν πρεσβυτέρου. Ωσαύτως καὶ κατὰ τὸ ἄρχαῖον ἔθος τοῖς χωρεπισκόποις κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ὁπισχόπου δὲ πρῶτον χειροτονοῦσθαι Αναγνώστους. Quandoquidem videmus nonnullos à puero, Cleri tonsuram suscipientes, nondum imposita sibi ab Episcopo manu, & in Synaxi ἐς suggestu legentes, idque contra canonem, hoc iam fieri prohibemus. Idipsum vero circa Monachos servari. Lectoris autem Ordinationem facere unicuique Rectori licet, in proprio & solo monasterio, ipsi nempe si Rectori ut Presbytero manus ad præfecturam ab Episcopo fuerit imposita. Non secus ex prisco more (horepiscopos Episcopi concessu, manuum impositione Lectores promovere oportet. Ergo tonsura simul & Lectoris ordo apud Græcos conferitur, secus quàm apud Latinos, ut ex Antiquis eorum Euchologiis patet. Nā quod hodie Presbyter statim post baptismū vel octauo die infantes tondeat, perperā id & præter canonem introductū, ut arguit Arcudius lib. de Ordin. Balsamon vero ab iis qui aliud sentiunt, his consentanea penitus attexit. Legendi maius otium aliis suppetet quàm nobis describēdi, nisi vnam forte lineolam, Παρεῖσται γὰρ ὁ ὁδὸς ὡς ὡς καὶ πρὸς δὲ ξέται χειροτομία ὁπισκουεῖσθαι πρὸς Ἀρχιερέως, αὐτίκα ὡς ἐκ χειροτόμου ἀναγνώσκον ὅτι ἀμύβωνος. Apertè ostenditur, simul ac tonsura manuum impositionem quis à Pontifice suscipit, eum esse protinus Clericum, ut cui liceat in suggestu legere, quod tamen intelligendum est de tonsurā simul collatā laico cum ordine Lectoris: Nam Tonsura Monachorum Lectorem non constituebat, nisi postea Episcopi vel hegumeni, ab Episcopo χειροτομία adepti manus impositio accederet, ut pluribus ostendit Balsamon ad Nomocanonem Photij cap. xxxi.

Zonaras to. 3. hist.

Recepta porro est formula hæc, κείρεται Κληρικὸς. Tondetur in Clericum. Zonaras toties, ut cum de Antiocho Eunuchō scribit, cui præfecturā ademptā, αὐτὸς κείρεται Κληρικὸς. Ipse tondetur Clericus. paulo post de Cyro ἀκὼν κείρεται Κληρικὸς. Ipse inuitus tondetur Clericus. Item in Theodoro Atremytteno ὁ Θεόδωρος ἀπερχομένου τῆς βασιλείας ἀξέστη εἰς κληρικὸν καρεῖς μετὰ τὸ υἱοῦ. Ipse facile ab imperio remouetur in Clericum attonsus cum filio. At in Irene & Constantin. Irene præproperā ordinatione τοῖς Καίσαρας καὶ τοῖς Νωβελιστίμοις καρπῶν τῶν βασιλευσάσων καὶ ἱεροσυνῶν ἀξιώσεως ἐμεταδιδόναι τὰς λαῶν τὰς ἀγαθὰς ἐποίησε κατὰ τὸν ὅρον τῆς τῆς ὁπῆρος ἡμέρας. Cum Casares & Nobilissimos tonderi curasset & Sacerdotes fieri, fecit ut sancta mysteria populo imperarentur in solemnī Natalium Servatoris.

Non prætermitti vero debet quod scribit S. Germanus CP. in Theoria, ξύεισμα γυροδὲς, illam tonsuram orbicularem esse in Sacerdotibus Græcis duplicem; properanti satis est locum indicasse.

OBSERVATIO III.

De traditione libri Apostolici in manus Lectoris, ad ea Verba
δίδοται Αναγνώσει βιβλίον Αποστολικόν.

ON est hîc, vt quidam arbitrantur, intelligendus liber quiuis facer, aut ab Apostolo quouis aut Euangelistâ scriptus, quo nomine venirent etiam *Αποστολικά Γρα* quæ dicuntur à Græcis, hoc est lectiones ex Euangeliiis & Apostolicis scriptis collectæ: sed liber officii Græci peculiaris, qui, *Αποστολος* nuncupatur, id est Paulus, cuius Epistolis exponendis singularis etiam Doctor in Ecclesiâ Constantinopolitanâ dicatus erat, qui *ὁ Διδασκαλος τῆς Αποστολῆς* Doctor Apostoli vocabatur vt docet Codinus.

Codin. c. 1. de Off. Eccl. CP.

Neque verò id prohibet quo minus Lectores alias præter Apostolum Scripturæ Sacræ partes populo prælegerent: siquidem absolute Lectores Sanctarum Scripturarum vocantur. Sozomenus lib. vi. de Apollinario filio loquens: *ὁ ὅ παῖς ἀναγνώσεως τῶν ἱερῶν γραφῶν* filius vero Lector²⁵ erat Sacrarum Scripturarum. Certè in Africanis Ecclesiis Lectores etiam S. Cyprian. ep. 33. & Euangelium alta voce legebant, vt habet S. Cyprian. loquens de Aurelio³⁴ & Celerino lectoribus. Imo & alibi, licet id Baronius negarit: nam id obseruo ex Concil. Braccar. II. vbi statuitur, *Expænitens tantum si necessitas aut* Concil. Braccar. fec. c. 23. *vsus exegerit inter Ostiarios prius deputetur vel inter lectores, ita vt Euangelia vel Apostolum non legat.* Ex quibus verbis colligitur Lectores Euangelia, non secus ac Apostolum aliquando legisse: sed hæc satis superque.

Cæterum ne quis, amabo, existimet hanc, qua de hîc agitur, libri Apostolici traditionem esse formam Ordinis Lectorum: Etenim ante per manus impositionem Ordinatus est Lector, quàm librum Apostolicum in manus accipiat: quæ illi prima Ordinis exercendi veluti tessera & facultas datur. In hoc siquidem eius prouincia tota est: nec enim vasa sacra audet attingere; Verùm apud Latinos quibus nulla Lectori manus impositio: traditio libri sacri, quem Isidorus *Apicum diuinorum Codicem* appellat, Materix vicem subire videtur, vt constat ex verbis non Concilii quidem Carthaginensis iv. sed supplementi ex Isidoro & aliis isti Concilio affuti, quæ in canonem postea abierunt; *Episcopus spectante plebe, tradat ei Codicem de quo lecturus est dicens ad eum: Accipe & esto Lector (vel relator) Verbi Dei.*

Laodic. can. xxi.

Isid. de diu. off. & refertur in Concil. Aquisgr. sec.

Concil. Carthag. iv. cap. 8.

OBSERVATIO IV.

De Cantoribus in eodem, quo Lectores, Ordine constitutis, ad ea verba ei ὃ ψαλτῆς ὅστις, λέγει τὸ θεωκεῖμενον, &c.

S. Clem. l. 2. Constit. c. 61.

Laodic. Concil. can. 15.

Concil. Nic. c. 17.

Item in Aquisgran. 76.

Dist. 92. c. non liceat.

Concil. Turon. sec. cap. 19. l. 34. C. de Episc. Audient.

Sozom. l. 4. c. 3.

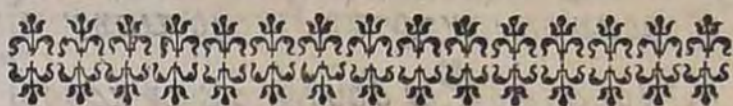
Iursum ab Lectore non constituit Ordinem Psaltes: quod enim ille profatur ac recitat, hic concinit atque modulatur. Psaltarum meminit simul cum Lectoribus S. Clemens lib. II. & VIII. ἀναγών. S. Ignat. Epist. ad Antiochen. & Canones xxv. & xliii. Quæ si cui parum firma sunt: in dubium non veniet Laodicensæ Synodi testimonium, dignum certè quod recensatur. Μὴ δὲ πλεον τῶν Κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ὅτι πὺν ἀμβωνὰ ἀναβαίνοντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἐτέρους πινὰς ψαλλῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ. Non oportet præter Cantores Canonicos qui ambonem conscendunt & ex Dipthera canunt, quosuis alios in Ecclesiâ Cantare. Qui sunt primo Canonici Cantores? Canonici in Cleri Canonem relati, qui in Nicænâ Synodo οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸν δέξασθαι ὁμοῦ qui in Canone recensentur & postea οἱ τῶν κατὰ λόγον ἱεροδικῶν qui in Catalogo sacri ordinis, seu ut Latini loquuntur, in Matriculâ Ecclesiæ Præterea vero Psaltæ Canonici adhuc vocantur, qui ab Episcopo iuxta Canonem ordinati: Enimvero licet ex ascititiis illis capitibus Concilii IV. Carthagin. proferatur Psalter à Sacerdote Ordinari, præterquam quod in isto capite manifesta contradictio est Cantorem fieri posse absque scientia Episcopi, solâ iussione Presbyteri, cum statim addatur dicente sibi Episcopo, vide ut quod ore cantas, corde credas: id equidem ignoratur apud Græcos, quos inter, Psaltes aut ab Episcopo, aut ab Hegumeno cui manum imposuerit Episcopus, ordinatur. Canonicus ergo Psaltes seu iuxta canonem ordinatus rectè exponitur à Martino Bracarensi can. 45. is qui ab Episcopo est ordinatus. dum ita refertur Canon xv. Concilii Laodicæni. Non liceat in publico legere aut Psallere nisi is qui ab Episcopo Lectores sunt ordinati. Sed apud Gratianum ita redditur, qui Regulariter Cantores existunt qui & de codice canunt. Codex ille dipthera dicitur in Laodicæno quia bipartitus est. Ambo vero seu pulpitem locus est editus Cantorum idem & Lectorum, ut testatur Sozomen. lib. IX. Imo etiam apud Latinos in Concilio quodam Turonensi Lectores in Psallentium (choro esse dicuntur. Vnde non mirum si apud Græcos, qui hac in re constantiores fuere, Iustinianus Imp. dixerit Lectorum esse hymnos & Odas canere. Seorsim tamen numerantur, Nouella III. In Ecclesia Constantinopolitana viginti quinque Psaltæ. Lectores vero centum & decem. Sed ad rem De Marciano Martyre loquens Sozomenus lib. IV. ὁ ὃ Μαρκιανὸς ψαλτῆς καὶ ἀναγνώστης τῶν ἁγίων γραφῶν. Marcianus vero Cantor erat & Lector diuinarum Scripturarum. Idem igitur Ordo καὶ συμβεβηκὸς distinctus. Nec

secus apud Latinos: Concilium enim Braccar. 1. *Lectores in Ecclesiâ in habitu secularis ornati non psallant* can. 29. & Martin. Braccar. cap. 45. *non liceat in publico psallere aut legere nisi qui ab Episcopo Lectores sunt ordinati*. Zonaras verò ad Canon. xxii. Laodic. dicit more mutato Lectores circa Cantum magis quam circa Lectionem occupatos suo tempore fuisse.

Cæterum coronidis loco monebimus Lectores, etsi munus eorū inter ordinatos extremum esset, non tamen absque probatione lectos fuisse.

S. Cyprianus, cum presbyteris doctioribus, inquit, *Lectores probauimus*. Tan- S. Cyprian. epist. 24.

tum scilicet Episcopum haud puduit Presbyteros suos ad probationem ordinandorum aduocare & collegas habere. Sed hæc aliàs. Cætera Lectorum munia dum recenset Simeon Thessalonicensis lib. de templo, vnum ex Lectoribus Canonarcham facit, & *ὁ βεὶς τοῖς πρεσβυτέροις ἱεροῖς ὕμνοις ἡτοι καὶ κανοναρχεῖ*. Diuinos hymnos Cantoribus primo recitat, & Canonarcham agit.

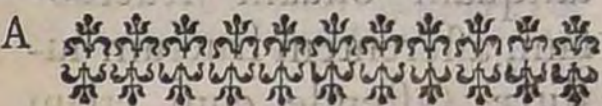

ΜΕΡΟΣ Ε΄.

ΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥ
Υποδιακόνου χροπνίας.

Προσάγεται τῷ Πατριάρχῃ ὁ Αναγνώστης μὲν Φαινόλιον· εἰ δὲ μοναχὸς ᾖ, μὲν μανδύου. καὶ δὲ δὲ ὁ Πατριάρχης ἀποδύσας τὸν ἑαυτοῦ Φαινόλιον ἢ τὸ μανδύον. καὶ ἐνδύσας στιχάριον καὶ ζώσαδα, κομιθεῖν αὐτὸν ἐν χειρὶ βόξεον καὶ μανδήλιον. εἶτα σφραγίζει τοὺς πλὴν αὐτοῦ κεφαλῶν, & ἐπιτιθεῖς αὐτῷ πλὴν χεῖρας, τὴν διακόνου λέγοντος, τὴν κυρίου δεηθῶμεν, λέγει ὁ Πατριάρχης πλὴν ἀχλὺν πάντων.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ διὰ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος διαρρῶν ἐκάστῳ ὧν ἐξελέξω τὰ χερίσματα, ὁ πάντα διὰφορεῖ τῇ ἐκκλησίᾳ σου δωρησάμενος καὶ βαθμοὺς λειτουργίας καταστήσας ἐν αὐτῇ

PARS V.

RITVS ORDINANDI
Hypodiaconi.

Institur Patriarchæ Lector cum Phænolio. Si vero Monachus sit, cum Pallio. Iubet autem Patriarcha ipsum Phænolio vel Pallio exui: induere vero Sticharium & zonâ accingi; afferri quoque peluim & Mantile. Deinde ter signat eius caput, ipsique manum imponens, dicente Diacono, Dominum oremus, recitat Patriarcha hanc orationem.

Domine Deus noster, qui per vnum & eundem Spiritum sanctum unicuique à te electorum Charismata diuidis: qui Ecclesiæ tuæ Ordines diuersos concessisti & gradus ministerij consti-

De ordine & officio Græci Hypodiaconi vide Observuat. I.

Sticharium Dalmaticam strictam.

De manus impositione vide infra Observationes ad partem VII. de Ordin. Presb.

tuiſti in adminiſtrationem ſanctorum & immaculato-
rum tuorum myſteriorum :
Qui ineffabili tua prouiden-
tia decreuiſti etiam hunc
ſeruum tuum dignum fore
qui ſanctæ tuæ miniſtret Ec-
cleſiæ ; Tu Domine incul-
pabilem eum in omnibus
conſerua. Et da ei vt amet
Decorem Domus tuæ , ad-
ſtet ianuis Templi ſancti tui,
accendat lampadem Taber-
naculi gloriæ tuæ. Et planta
eum in Eccleſia ſancta tua ,
tanquam oliuam fructuo-
ſam, afferentem fructum iu-
ſtitix. Oſtende eum etiam
perfectum ſeruum tuum in
tempore aduentus tui , qui
acceptorum tibi , mercede
perfruatur. Quoniam tuum
eſt Regnum , & Potentia &
Gloria Patris & filij & Spiritus
ſancti , nunc & ſemper
& in ſæcula ſæculorum.

Post reſponſum Amen ,
accipiens Patriarcha manti-
le, illud ſiniſtro imponit hu-
mero eius qui Ordinatur.
Tradit illi pariter vas : ille
vero accipiens manum eius
oſculatur & manibus eius
aquam infundit , & laua-
tur dicens , Quotquot fi-
deles , &c. Sicque benedi-
ctionem ſuſcipiens egreſſus
ſtat ante fores ſacras, & Tri-
ſagium recitat. Sanctiſſima
Trinitas. Kyrie eleiſon. Cre-
do in vnum Deum, remitte,
dimitte , indulge , & ſiquid
aliud ei videtur ſubmiſſe di-
cere. Post magnum vero in-
greſſum quando ſacram
menſam thure ſpargit dia-
conus , lauatur iterum Pon-

Χερνιβόξεςον quid,
& de manibus in-
ter ſacra lauandis,
v. Obſeruat. II.

πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ἀγίας σου καὶ
ἀγαπῶν μυστηρίων· ὁ τῆς δὲ
πρὸς πρὸς ὁρίσας ἐ τὸν
δοδὸν σου ἀξίον εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τῆς
ἀγίας σου ἐκκλησίας, αὐτὸς Δέσποτα,
ἀκατάγνωστον αὐτῷ ἐν πᾶσι διαφύ-
λαξον. ἐ δὲς αὐτῷ ἀγαπᾶν τὴν ἐκ-
πείαν τοῦ οἴκου σου, ὡς ἐσθλὰ ταῖς θυ-
ραῖς τῆς ναοῦ τῆς ἀγίας σου, ἀνὰ πλὴν λύ-
χον οὐκωώματος δόξης σου. ἐ φύ-
τευσον αὐτῷ ἐν τῇ ἀγίᾳ σου ἐκκλη-
σίᾳ ὡς ἐλαίαν κατὰ καρπὸν, καρπο-
φοροῦντα τὴν καρπὸν δικαιοσύνης· καὶ
τέλειον αἰάδον δόδὸν σε ἐν καιρῷ
τῆς παρουσίας σου, τὴν ἐκ ἀρετῶν σου
σοὶ ἀπολαῦσαι ἀμοιβῆς. ὅτι σοὶ ὅστις
ἡ βασιλεία καὶ ἡ δυνάμις, καὶ ἡ δόξα τῆς
πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος νῦν καὶ ἀεὶ ἐκ τοῦ αἰῶνος τῶν
αἰώνων.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, δεχόμενος
ὁ Πατριάρχης τὸ μανδύλιον ἐπιτί-
θησι τῷ δεξιερῷ ὤμῳ τῆς χρονονου-
μίου. ὁμοίως δίδωσιν αὐτῷ καὶ τὸ
χερνιβόξεςον· ὃ τὸ λαβὼν ἀσπάζεται
τὴν χεῖρα αὐτοῦ· καὶ βάλλει ὕδωρ εἰς τὰς
χεῖρας αὐτοῦ καὶ νίπεται λέγων καὶ τὸ
ὅσοι πρὸς τοῖς. καὶ ἔπειτα λαμβάνων
διλογίαν ἀπὸ τοῦ ἱερέως ἵσταται ἐμπρο-
σθεν τῆς ἀγίας θυρᾶν· καὶ λέγει τὸ
τρισάγιον· παναγία τριάς· τὸ κύ-
ριον ἐλέησον. Πιστεύω εἰς εἷνα Θεόν.
Αὐτες, ἀφες, συγχώρησον καὶ εἴπαι
ἄλλο δόξαι αὐτῷ εἰπεῖν μυστικῶς.
Μετὰ τὴν πλὴν μεγάλῃ εἰσοδῶν ὅ-
ταν θυμᾷ ὁ Διάκονος πλὴν ἀγίαν
τράπεζαν, πάλιν νίπεται ὁ Ἀρ-

χειρὶς εἰς τὸ λεκανίδιον ὅπῃ φέρει ὁ μὲν χροτονεῖται. εἰσοδεύει δὲ αὐτὸς εἰς πλὴν μεγάλῳ εἰσοδὸν πάντων ἐξόπιθεν. κρατῇ δὲ τὸ χερνίβιον, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ μὲν πλὴν εἰσοδὸν εἰσέρχονται ὅλοι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον. πλὴν αὐτὸς μὲν ἐξω εἰς τὴν σινοήθην τόπον. οὕτω γίνεται, καὶ εἴπῃ εἰσιν ὅσοι χροτονοῦμενοι πολλοὶ τῆς ἐκκλησίας ὑποδιακονοῦντες πρὸς τοῦ πολλοῦ.

tifex in pelui quam ordinandus gestat. Ingreditur verò & ipse in magnum ingressum, post alios. Tenens etiam vas & reliqua deinceps post ingressum, ingrediuntur vniuersi in sacrum altare. Præterquam quod ipse manet extra, in loco consueto. In hunc modum fit, & cum qui ordinantur, sunt multi, oratione ad multos accommodata.

AD PARTEM V. LITURGIAE ORDINVM QVÆ EST DE ORDINATIONE HYPODIACONI, OBSERVATIONES.

OBSERVATIO I.

De Institutione, Ordine, Officio et loco Hypodiaconi.

E Hypodiacono statim post Anagnosten seu Lectorem. Sic enim S. Io. Damascenus orat. contra Manichæos. *ἡ δὲ τῆς Αναγνώσεως ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιακονος.*

Anagnosten immediate Hypodiaconus præcedit.

Prima est Lectoris dignitas, sequitur Hypodiaconus. Neque tamen inficias ierim interiectos rarò alios (præter θυρωροὺς seu πυλωροὺς Ostitarios qui infimi gradus erant

apud Eusebium lib. vj. Epiphan. hæres. lxxx. Laodic. Syn. can. xxiv.) vt exorcistas eodem loco Laod. Syn. & can. xxvi. Acoluthos apud Eusebium iij. de vit. Const. qui postea κηρυγγοὶ Ceroferarij dicti sunt; de quorum, per manus impositionem, ordinatione extra Sanctuarium agit Simeon Thessalonicensis lib. de mysterijs, qui hunc ordinem seu officium apud Græcos extinctum miratur. Series igitur illa eiusmodi Ordinum non omnino constans ac perpetua extitit: imo multò clarius est in vsu fuisse vt Anagnostæ gradum, Hypodiaconi absque medio gradus exciperet. Rem demonstrat canon v. Concilij OEcumenici viij. *εἰ τις γέρονε Κληρικὸς ἢ μοναχὸς καὶ πᾶσι βαθμὴν (nota) ἐκ κλησιαστικῶν μετελθὼν καὶ τοῖς ὡρισμένοις ἀντιλήπτοισι δυνάμει, πρὸς τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε εἰς τὴν βαθμὴν τῆς ἀναγνώσεως ἐνταυτὸν πληρῶσαι, εἰ δὲ τῆς ὑποδιακονίας δύο, καὶ εἰ τῆς*

Euseb. l. 6. hist. sed ibi de Eccl. Rom. loquitur.

Vide Arcudium lib. 6. c. 8.

τῷ Διακόνου πρὸς, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ Πρεσβυτέρῳ. Sic Latinè dedit more suo Anastasius Bibliothecarius. Si quis fiat Clericus aut Monachus & omnem gradum Ecclesiasticum transiens per definita nunc tempora irreprehensibilis inuentus extiterit & probatus, ita ut in gradu Lectoris annum compleat: in Subdiaconi vero duos; sitque Diaconus tribus, Presbyter vero quatuor annis, bene placuit Sanctæ & Vniuersali Synodo eligi hunc atque admitti. Sed hanc mittamus, est enim longioris subsellij disceptatio.

Gr. ad Pontifica-
tum euehatur.

Alcuin. oper. de
diuin. offic.

Clem. Ro. lib. 8.
σταγ. c. 21.

Si quis autem Antiquitatem Hypodiaconi, quem aptè subministrum interpretatur Alcuinus, ab æuo Apostolico arcessere studeat, non tam illi suaderem ut Liturgiâ S. Marci, canone xlii. Apostolorum, salutatione extremâ Epistolæ Ignatianæ ad Antiochenos, vel locis Anacleti, Caij, Felicis & similibus vteretur, quàm auctoritate Clementis Rom. lib. viij. Constitut. vbi de Hypodiaconi ordinatione sic habet: Ὑποδιακόνον χειροτονῶν, ὃ ἐπίσκοπος, ἐπιθήσκει ἐπ' αὐτῷ τὰς χεῖρας καὶ εἶπεν. Δέσποτα θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς δημιουργὲ, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, ὃ ἐστὶν τῇ σκηνῇ σου ἡ ἁγία τοῦ νεωκόρου αἰῶνα δέξαι τὸν αἰώνιον σκδων φύλακα. αὐτὸς δὲ νῦν ἐπιτίθει τὸν ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τὸν ὃν παρέχεις ἐνταῦθα ὑποδιακόνον. καὶ δὸς αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐφάπτεσθαι τῶν λειτουργικῶν σου σκδων καὶ ποιῆν τὰς λειτουργίας σου ὑποδιακόνως. Hypodiaconum ordinans, Episcopo, impones illi manus & dices. Domine Deus Creator cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt, qui & in Tabernaculo Testimonij adituos instituisi sacrorum vasorum custodes; Respice nunc ipse super famulum tuum N. qui Hypodiaconus ordinatur: Et da illi sanctum Spiritum, ut dignè vasa tua Liturgica contrectet, semperque voluntati tuæ morem gerat.

Verum, quia plerisque hæc minimè faciunt satis, qui aut scripta Clementis in dubium reuocant, aut ea nouis laciniis interpolata censent: Consultius est meo quidem iudicio Ordines Hierarchicis inferiores, ipsumque adeo Hypodiaconi, & à Sacramentorum censu expungere & ad institutionem duntaxat Ecclesiasticam cum antiquis Theologis referre. Sed enim illi Magistrum Sententiarum Petrum Lombardum Parisiensem Episcopum ita sentientem laudarunt: Illum dico qui nunc, prò pudor, in Scholis perpetuo silentio damnatur, contra leges, decreta necnon decus ac splendorem Amplissimæ facultatis! at ut spero propediem (quod Bonorum ac Eruditorum ardentissimum votum est) reuiuiscet ac audietur. Doctorum itaque Magister lib. iv. Sententiarum, Canones, inquit, duos tantum Ordines excellenter appellandos censent, Diaconatus scilicet & presbyteratus: quia hos solos primitiua Ecclesia legitur habuisse: Subdiaconos & Acoluthos procedenti tempore, Ecclesia sibi constituit. hæc verba descripsit Gratianus D. xxiv. Quin istud cò mihi probabilius quòd apud Latinos, hypodiacono manus haudquaquam imponatur, quam tamen cærimoniam, diuinæ institutionis & Apostolici temporis ordinatio proculdubio requireret.

Append. Concil.
iv. Carthagin. &
Aquisgran. c. 6.

Apud Eusebium
lib. 6. cap. 43.

Antiquissimum igitur iuxta ac certissimum de Hypodiacono testimoniū. Est B. Cypr. ep. xv. & Conc. Illiber. can. xxx. Subdiaconos eos ordinari non debere qui in adolescentiâ fuerint mæchati, eò quod postmodum per subreptionem ad altiore gradum sint promouendi. Apud Græcos autem ferrius auditum Hypodiaconi nomen: Etsi enim in Epistolâ Cornelij Papæ ad Fabium de Nouato legatur; ibi tamen sermo est de Ecclesiâ non Græcâ sed

sed Romanâ, in quâ ὑποδιακονοὶ ἐπὶ ἀριθμῷ numerantur. Hypodiaconi igitur nomen apud S. Athanasium primum lêgi Epist. ad solitarios, ubi Ariani ἡρπασεν Εὐτύχιον ὑποδιακονον ἀνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ Εκκλησίᾳ παρue-
runt Eutychium Hypodiaconum praeclare Ecclesiae ministrantem. ὑπηρετεῖν enim Hypodiaconorum proprium : vnde Hypodiaconorum sub nomine ὑπηρετῶν Subseruientium antea meminerat Laodicens Synodus, ut iam-
iam dicetur.

Officium Hypodiaconorum in hac Ordinum Liturgiâ Patriarchali, est aquam manibus Pontificis infundere, Malluuium supponere, man-
tile præbere, lampades accendere, decorem domus Domini procura-
re: Eâ tamen conditione ut Ordinum Superiorum munia non inuadant.
Quâ de re triplex Canon in Synodo Laodicenâ editus.

Canon XXI. ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρετὰς ἀπλεῖσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. *Quod non oportet*
Subministros contingere vasa Dominica. Conc. Agath. ministros in sacros reddit.

Canon XXII. ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρετῶν ὡσεὶ ὄφρ' ἔλθῃ φορῆν. *Quod non oportet Submini-*
strum ferre Orarium.

Canon XXV. ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρετὰς δόναι δὲ ποτήριον βύζαν. *Quod non*
oportet subministros panem dare nec poculum benedicere.

Hisce locis Zonaras, Harmenopolus & Theodorus Balsamon ὑπηρετῶν Hypodiaconum exponunt. ὑπηρετῶν λέγονται οἱ ὑποδιακονοὶ. τούτοις
καλῶς ὁ χερσὶν τὰ τῶν διακόνων μεταχειρίζεσθαι, ἢ ἡριεῖν ἀπλεῖσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν,
τούτοις τὸ σῶμα τοῦ καὶ αἷματος τοῦ Χριστοῦ μηδὲ γὰρ εἶπης μὴ ὀφείλῃ τούτοις ἀπλεῖσθαι
τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἢ τοὶ τὸ ἀγίου ποτηρίου καὶ τὸ ἀγίου δίσκου κενῶν ὄντων ἀλλ' οἱ μάλ-
λον οἰκεῖν ἔστιν ἡ τούτων διακονία ἢ καὶ μετὰ τῆς. Subministri dicuntur Hypodiaconi,
hos prohibet Canon ea quae sunt Diaconorum exequi, scilicet vasa sacra contingere:
hoc est Corpus & Sanguinem Christi. Neque enim dixeris non oportere eos contingere
vasa sacra vacua, sanctum Calicem sanctumque discum: proprium enim ipsorum
hoc est ministerium, eorumdemque translatio. Zonaras tamen ne vacua quidem
vasa Hypodiaconis contrectanda aut deferenda permittit. Et si aliter
apud Latinos Concil. Bracar. i. & alij canones xxij. & Canon xxviij.
Concilij Carthagin. Græcè ὑποδιακονοὶ τοῖς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψιλαφάμενοι.
Cætera vero Hypodiaconorum officia in eorum erga Diaconos obse-
quiis ut plurimum consistunt, quibus coram, ne sedere quidem debent
nisi iussi. Laod. Synod. can. xx. Eorum enim est obedire officijs leuitarum ait
Isidorus lib. ij. de offic. Eccl.

De Hypodiaconorum officio.

Concil. Agath.
can. 46.

Isid. l. 2. c. 10.

Statio seu locus Hypodiaconorum extra τὸ ἀγίου βῆμα, sacrarium seu
sanctuarium quod & ἱερατεῖον. Concil. Laodicen. can. XXI. οὐ δεῖ ὑπηρε-
τὰς ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ. *Non oportet Hypodiaconos habere locum in Dia-*
conico. Atqui si non in Diaconico, certè nec in sacrario: siquidem per Sa-
crarium in Diaconicum aditus erat, quod interius cubiculum Hiero-
nymus, thalamum seu Pastophorium Clemens, Paulinus & alij Secre-
tarium vocant. Certum est porrò intra Sacrarium fuisse. Lupus Tricaf-
sinus Episc. epist. ad Talasium Andegau. Subdiaconos ad pacem inter se in
Sacrarium oportet accedere: in altario autem non nisi dum porrigunt pallas Diacono aut
suscipiunt quod refertur. Stabant autem ad fores vnde illud Synodi Laodi-
cenæ can. XXII. οὐ δεῖ ὑπηρετῶν τὰς θύρας ἐγκαταλιπεῖν. *Non oportet mini-*
strum fores derelinquere. Clemens Ro. lib. viij. Constit. Subdiaconos col-

De loco seu statio-
ne Hypodiacono-
rum.

S. Hier. in Ezech.
42. Clem. 2. Con-
stit.
Paulin. ep. 12.

Tom. 1. Concil.
Gall.

Clem. l. 8. Constit.
c. 11. & 15.

locat ad fores partis illius templi, in quâ mulieres erant, ut Diaconos inferiores ad illius, in quâ viri. Apud nostros etiam, Concil. Narbon. cap. xiii. *Subdiaconi ianuis astant ad vela subleuanda.* At olim Diaconi inferiores ianuis istis astant, ut notat Maximus, Scholiis ad cap. v. Eccles. Hierarch.

Cæterum numerus Hypodiaconorum in Ecclesia Constantinopolitana statuitur xc. à Iustin. Nouell. iii. alterâ vero, quæ est Heraclii, lxx.

OBSERVATIO II.

Quid apud Græcos Χερνιβόξεςον; nonnihil circa ritum lauandi manus inter sacra, in ea verba κὶ βάλλει ὕδωρ εἰς τὰς χεῖρας.

Vanquam profana perrarò sacris miscenda sint: quis in vocibus quæ ab Ethnicis fluxerunt, explicandis, idiure prohibeat aut auerferur? Vox igitur ista Χερνιβόξεςον est partim Græca, partim Barbara, composita ex Græcâ Χερνιβόν quod est malluium, seu vas manibus aptum lauandis, ex Latinâ etiam quæ Græcè scribitur Ξέσης. Etymologicum. Ξέσης Ρωμαϊκὸν ὅστις ὀνομα. τὸν γὰρ πρὶ ἡμῖν ἐξ ἑθνομὸν αὐτοῖς λέγουσι σέξ. καὶ μέθρυνος πρὶ αὐτοῖς ὁ ἐκ τὸν λέγεται σέξ-πον. Ἀλλ' ὅτι ὁ Φωνίαν ὁ σέξτης λέγεται Ξέσης καὶ μετὰ τὴν τῶν χειρῶν οὕτω Φιλόξενος ἐν τῷ πρὶ Ρωμαίων Ἀλέκπου, habetur autem hæc vox & Marci vii. βαπτίσματα ξέσων quæ non male interpretes vulgatus reddidit *baptismata*, id est lotiones *Vrceorum*, sic enim Glossar. vetus Ξέσης ὁ μέθρυν Sextarius vrceolus corruptè horciolus.

Quod autem ad ὁ Χερνιβόν attinet, apud Athenæum lib. ix. Οὐ λπια-νὸς δέχεται εἰ ὁ Χερνιβόν εἶρηται, καὶ δαῖψ ἡμεῖς ἐν τῇ σιωπῇ λέγουμεν. Καὶ τις αὐτῶν ἀπῆντησεν λέγων ἐν τῇ Ἰλιάδι.

Χερνιβόν ἀμφίπολος παρέχον δ' ἅμα χερσὶν ἔχουσα.

Ἀπικὸς δ' Χερνιβόν λέγουσιν. Χερνιβόν δ' Εὐπολῖς, Σπώντιον δ' ἄλλοι, Ἐπί-
 χαρμος δ' Χερνιβόν. Εὐεπίδης Χερνιβόν. Εἰ δ' ὅτι χερνιβὸν ὕδωρ εἰς ὁ ἀπέβαπτον δαλόν
 ἐν τῷ βωμῷ λαμβάνοντες ἐφ' οὗ τ' ἡσυχίαν ἐπέτελλαν. *Vlpianus quærebat an Χερνιβόν*
usitatum fuerit, ut iam in usu habemus, tum aliquis occurrit dicens in Iliade reperiri.

Sic & Χερνιβὸν pro
 aquâ ipsa apud A-
 ristoph. in Avib.

Ancilla malluium & guttum simul manibus tenens. Attici vero Χερνιβόν di-
cunt. Eupolis vero Χερνιβόν. alij Σπώντιον. Epicharmus Χερνιβόν. Euripi-
des Χερνιβόν. Est etiam Χερνιβὸν aqua in quam ex ἀνὰ sumptum tititionem immerge-
bant, cum quâ peragebant sacrificium. Eustathius præterea auctor Eximius ad
Iliad. ω. Χερνιβόν Ομήρῳ μὲν ἀσυνήθως, ἀπαξ γὰρ νῦν εἶπεν, ἡμῖν δὲ σιωπῇ ὁ
Χερνιβόν, οὕτως ὁ τῷ ὕδατος ὑποδεκτικὸν ἀλγέον ὁ λέβητα καλεῖται αὐτὸς εἰώθει,
id est Χερνιβόν quidem Homero inusitatum, semel enim nunc dixit, nobis autem in
usu idem quod Χερνιβόν hoc est vas humoris capax, quod λέβητα vocare ipse con-

suavit. vide plura ib. & ad Odyss. a. Idem verò quod ante Χερνιόξενον, infra λεχανίδην vocatur peluicula, idem quod apud alios λεχανίσκη.

Morem autem lauandi manus ante sacra, apud Christianos, sunt nonnulli qui ex Clemente Alexandrino confirmant lib. iv. Strom. sub fin. *Λαύτη τοι λελουμμένοι φασὶ δειν' ὅτι τὰς ἱερουργίας καὶ τὰς βύχας ἵέναι καθαροὺς καὶ λαμπεροὺς, quapropter aiunt oportere ad sacra & preces, lotos accedere: sed eò loci non de manuum ablutione, sed de lauacro corporis Iudæis & Gentilibus vsitato sermonem habet, cui subtexit, ἴαθι μὴ λουτρῶ ἀλλὰ νόῳ καθαρός. Esto non lauacro sed animo purus.*

Lauare manus ante sacra.

Non absimile est etiam quod ritum hunc sacrificantium, lauandi manus inter sacra, non defuit qui ex S. Chrysostomo confirmatum vellet hom. 3. in Epistolam ad Ephesios, quo tamen loco agit non de eâ quæ inter sacra fit, ablutione; sed de præcedenti: nec de Sacerdotum sed etiam laicorum ablutione, qui manibus ipsam Eucharistiam accepturi erant. Locus modò integer, insignis est, εἰπέ μοι ὁρᾷς ἀν' ἐλπίο χερσὶν ἀνιπτοῖς τῇ θυσίᾳ προσελθεῖν; ὅκ' ἐγὼ γε οἶμαι· ἀλλ' ἐθέλοισ ἀν' μηδὲ ὁλως προσελθεῖν, ἢ ῥυπαρεῖς χερσὶν· εἴτα εἰ παρ' μικρῶ οὕτως ὡς βύλας, ψυχρῶ ἔχον ῥυπαρὰν προσέρχῃ, καὶ ἀπλεοσύνολοι; καὶ τοὶ ὑπὸ τῷ Χρῆστῳ πρὸς καθαρὸν κατέχευται, εἰς ὃ ἐκείνῳ ὁλόκληρος ἀναλύεται. Dic mihi, malleſne manibus illotis ad sacrificium accedere? non ita existimo: sed malles potius omnino non accedere, quàm manibus fædatis. Adeone in re exiguâ Religiosus, animam conspurcatam habens accedis, audesque contingere? Et quidem ad breue tempus manibus continetur, in animam vero totus resoluitur. Hæc & sequentia porro satis indicant eum loqui de communione laicorum.

Ad rem igitur facit B. Clemens lib. viij. Constit. εἰς ὑποδιακόνος δίδωται ὑπόνοιαν χερσὶν τοῖς ἱερέσι σύμβολον καθαρότητος ψυχῶν Θεῷ ἀναχειμένων. *Vnus Hypodiaconus ministret Sacerdotum manibus lauandis in Symbolum puritatis Animarum Deo dicatarum.* Plura S. Dionysius lib. de Eccles. Hier. in Theoriâ Mysteriorum, vbi non solum Pontificem sacris operantem, sed omnes etiam Presbyteros lauare docet, idque ex ritu. εἰς τὸ ὅτι προσδεῖν τῷ ἁγίων συμβόλων ὕδατι τὰς χεῖρας ὁ ἱεράρχης νίπεται μὲν τῷ σιμυνοῦ τῶν ἱερέων ἱερῆματος. *Stans ante sancta Symbola, Pontifex manûs aquâ lauatur cum Venerando Sacerdotum ordine.* Contemplationem huius cerimonie ibidem prolixam vide.

S. Clem. lib. 3. Constit. c. ii.

Dionys. l. de Eccl. Hier. c. iii.

Ex illâ porro circumstantiâ loci ac sitûs ante diuina Symbola, non mirum si aliquando, nec Hypodiaconus, nec alius minister inferior aquam illam infundere memoretur, sed qui ad ea Symbola propius accedendi ius haberet, Diaconus. Ita S. Cyrillus Hierosolymit. ἐωράκατε τοῖνυν τὸν διάκονον δύναντα δίδωτα τὰς ἱερεῖς καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὴν θυσιασθεῖον τῷ Θεῷ, προσβύττειν. οὐ πρότως ὅτι δίδου διάκονον τοῦ μακρόν ῥυπον· οὐκ ἐστὶ τῷ. οὐτε γὰρ ῥυπον ἱερῆματος ἔχοντες πρὶν ὁρᾶν εἰσέλθω εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἀλλὰ σύμβολόν ἐστι τῷ δειν ἡμᾶς καθαρῶς πρότωι ἀμώρητοι καὶ ἀνομυμάτων, δύναντα. ὅτι αἱ χεῖρες σύμβολον καθαρεύουσιν. *Vidistis Diaconum aquam dantem Sacerdoti & ijs qui altare Dei circumstabant, Presbyteris. Non planè propter sordes corporis, non ita est. Enimvero si corpus sordidum initio haberemus, Ecclesiam haud ingrederemur. Verum lotio significat nos oportere peccata & iniquitates expiare: cum Actionis Symbolum sint manûs.* S. Dionysius per manûs quæ sunt extremæ corporis partes, summas ipsas cogitationes intelligebat, τὰς ἐσχάτας τῆς ψυχῆς φαντασίας.

S. Cyril. Hier. hom. 5. Mystag. init.

ex loco autem S. Cyrilli satis colligitur aliam esse à liturgiâ sancti Iacobi, à quâ hæc cærimonia prorsus abest, Liturgiam quâ vñus est B. Cyrillus eius in sede Hierosolymitanâ successor. Sed ad rem. Effet itaque honorificentius ad id muneris Hypodiatonos & Diatonos potiùs quàm scutiferos, vt hodie dicuntur, in nouis Pontificalibus, aliòsue laicos ad altare ab Episcopis admitti. Hoc non Censuræ sed modestæ & religiosæ admonitionis causâ dictum velim.

A

PARS VI.

ΜΕΡΟΣ 5.

RITVS INTROI-
tus et Trisagii.ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΑΙ
τεσσάρον.

CIENDVM ve-
rò, quòd quan-
do non est ordi-
natio Pontificis,
secundas tenens

Diaconorū non accipit tem-
pus, seu licentiam, vt diximus,
sedente in suggestu Patriar-
châ: accedens verò ad locum
consuetum ante Ianuas Re-
gias, tempus accipit post Le-
ctorum & Subdiaconorum
ordinationem. Atque ita se-
cundarius mittit alium Dia-
conum, vt faciat initiū mini-
sterij. Accedens igitur Diaconus ad Ambonem, adorat ante
sacras Ianuas ter cum re-
uerentiâ dicens tacitus: Domi-
ne labia mea aperies, & os
meum annūtiabit laudē tuā:
Et ita dicit clariùs, Benedic,
Domine. Tūm incipit secun-
darius Presbyterorum, vel al-
ter Presbyter qui fecit o-
blationem, dicens, Bene-
dictum Regnum Patris, &
filii & sancti Spiritus. Et
Diaconus Diaconica pro-
fert. His verò dictis, exsurgit

Ambo, Sugge-
stus qualis vide
Obseruat. r.

Diaconica.

Στέον ὃ ὅπ ὅτε ἐκ ἐστὶ χι-
ροτονία Ἀρχιερέως, ὁ δευ-
τερῶν τῶν διακόνων ἐ-
λαμβάνει τὸ καιρὸν, κα-
θὼς εἴπομεν ἐν τῇ αἰαδάρᾳ καθε-
μέρου τῆς Πατριαρχου· ἀπέλθων ὃ
εἰς τὴν σωήθη πόπον πρὸς τῶν βασιλι-
κῶν πυλῶν, λαμβάνει τὸ καιρὸν μὲν
τῆς αἰαγῶσων καὶ ὑποδιακόνων χι-
ροτονίαν· ὁ οὕτω πέμπει διάκονον ἐ-
περον ὁ δευτερώων, ποιῆσαι πρὸς ἐναρ-
ξιν τῆς λειτουργίας· αἰερχόμενος τῶν
νῶν ὁ διάκονος εἰς τὸ ἀμβώνα, πρὸς
κυνεῖ κατέναντι τῶν ἁγίων θυρῶν τεῖς,
μετ' ἐλαβείας λέγων κατὰ ἐαυτὸν.
κύριε τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στό-
μα μου ἀναγγελεῖ τὰ ἁγνεῖν σου. καὶ ἔ-
πος ἐκφωνεῖ, διλόγησον, δέσποτα. καὶ
ἀρχεται ὁ δευτερώων τῶν ἱερέων ἢ ἐ-
περος ἱερέως ὁ πρὸς πρὸς κομιδῶν
ποιήσας, λέγων, διλογησθήτω ἡ βασι-
λῆα τῆς πατρὸς, ὁ τῆς υἱοῦ, καὶ τῆς ἁγίου
Πνεύματος. καὶ ὁ διάκονος τὰ δια-
κονικά. Τούτων ὃ λεγομένων, ἀνίσταται

ὡς ὁ Πατριάρχης, ἢ λέγει τὰς ἀ-
 χὰς τῶν τελῶν ἀντιφώνων ὁμοῦ λέ-
 γων ἢ τὰς ἐκφωνήσας καὶ ἑαυτὸν,
 κρατουῦτος ἢ ὁ Ἱερομνήμονος ἢ κον-
 τάκιον· ὃ αὐτὸ τὸ ποιοῦσιν καὶ ὁ
 Ἀρχιερεὺς ἐν ᾧ ἵστανται τόπω. δεῖ ὅ-
 γινώσκῃν ὅτι ὁ ποιήσας πρὶν περικο-
 μιᾷ ἱερῶς, αὐτὸς ποιεῖ πρὶν ἐναρ-
 ξιν τῆς λειτουργίας· αὐτὸς λέγει ἢ τὰς
 τρεῖς ἐκφωνήσας. μὲν ὅ πρὶν πληρο-
 σιν τῶν τελῶν ἀντιφώνων, ὁ διάκονος
 ὁ ἐν τῷ ἁμβωνί καταρχόμενος εἰσέρ-
 χεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἔλαμβά-
 νει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἀπὸ τῶν χερῶν
 τοῦ ἱερέως, ἢ ποιοῦσι πρὶν εἰσοδῶν. ὁ μὲν
 οὖν διάκονος ὁ κρατῶν τὸ ἅγιον εὐαγ-
 γέλιον, ὁππιδίδωσιν αὐτὸ τῷ δευτέ-
 ρον τῶν διακόνων. ὁ ὅ ποιήσας πρὶν
 περικομιᾷ ἱερῶς, ἐρχόμενος, ἢ
 περικομιᾶν τὸ Πατριάρχην, λαμ-
 βάνει εὐλογίαν ἢ ἵστανται ὅς ὁ ἱερεὺς
 ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ λοιποὶ ἱερεῖς καὶ
 τὰς, κλίνοντες ὅ πάντες τὰς κεφα-
 λὰς. λέγει ὁ δευτερώων τὴν κυρίου
 δεξιᾶν, ἢ τὸ ὠραεῖον κρατῶν. ἔ-
 λέγει ὁ Πατριάρχης ἢ ὁ λοιποὶ πρὶν
 εἰσοδῶν μυστικῶς. αὐτῆς ὅ
 περικομιᾶς, λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸ
 Πατριάρχην. εὐλογησόν, δέσποτα,
 πρὶν ἁγίαν εἰσοδῶν. δεικνύων ἅμα ἔ-
 πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὁ ὠραεῖου οὐ-
 πως κρατῶν αὐτό. ἢ ὁ Πατριάρχης
 ποιῶν σταυρὸν καὶ ἀναπολλὺ λέγει. εὐ-
 λογημένη ἡ εἰσοδος τῶν ἁγίων σου, κύ-
 ριε, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἴτα ἀσ-
 πάζει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον. ὁ ὅ διά-
 κονος εἰς τὸ μέσον ἀντικρὺ τοῦ ἁμβωνος

A & Patriarcha, recitatque
 preces trium Antiphona-
 rum simul dicens & antipho-
 nas tacite, Hieromnemone
 etiam contacium tenente.
 Illud ipsum faciunt & Pon-
 tifices eodem quo stant lo-
 co. Nosse verò oportet Sa-
 cerdotem qui oblationem
 minorem fecit, facere ini-
 tium Liturgiæ; ipsum quo-
 que dicere tria Antiphona:
 completis vero tribus Anti-
 phonis, Diaconus qui est in
 Ambone descēdens ingredi-
 tur sacrarium & accipit san-
 ctū Euangelium ex manibus
 Presbyteri, & faciunt ingres-
 sum. Diaconus igitur tenens
 sanctum Euangelium, tradit
 illud secundo Diacono-
 rum. Sacerdos verò qui o-
 blationem fecit, veniens &
 reuerentiam exhibēs Patriar-
 chæ, accipit benedictionem,
 & stat à sinistris Pontificis, &
 reliqui sacerdotes secundum
 ordinem, omnes inclinantes
 capita. Dicit secundas partes
 tenens: Dominum oremus,
 etiam & tenens Orarium. De-
 inde Patriarcha & reliqui di-
 cunt orationem ingressus
 submissâ voce. Ipsâ vero
 completâ dicit Diaconus Pa-
 triarchæ. Benedic, Domine,
 sanctum ingressum. Ostendit
 simul versus orientem cum
 Orario sic ipsum tenens. De-
 inde Patriarcha crucis si-
 gnum faciens ad orientem
 dicit. Beatus ingressus sancto-
 rum tuorum, domine, ubique
 nunc & semper &c. Deinde
 osculatur sanctum Euange-
 lium. Diaconus verò in
 medio è regione Ambonis,

De contacij variâ
 significatione vide
 Obseru. II.

τὰ ἀντίφωνα Græ-
 cè dicuntur, &
 Prophetarum de
 Christi aduentu
 oracula designant,
 German. P. C. in
 theor.

De his & sequen-
 tibus lege S. Ger-
 manum in theoriâ.

Euangelio, sapientia Recta, cur acclamatur vide Obseru. iij. ἐπισκοπῶν. Diaconi Episcopo propius ministrantes.

Imagines sanctæ.

De imaginum veneratione, osculo altaris & Ianuarum à Patriarcha & Diaconis exhibitio vide Obseruat. iv.

De Thurificatione Cruciformi Obseruat. v.

manus extollit paululum & ostendit sanctum Euangelium. dicens, Sapientia recta. Atque ita fit ingressus. Cum autem Diaconus dixerit, sapientia recta, exclamant Episcopales, ad multos annos Domine. Imminente verò ingressu, ad vnumquemque ijdem exclamant, ad multos annos Domine. Cū verò inceperint hoc dicere, stāt omnes & Pontifices & Presbyteri, & Diaconi & Patriarcha: quando verò sanctas imagines veneratur, incipiunt dicere psaltæ sigillatim, multos annos Domine si in Soleam veniat: accedentes autem omnes bini ad Ianuas Regias, ibi diuiduntur, vnusque portam vnā osculatur, alter alteram. Atque sic ingrediuntur ad sanctuarium: Diaconi verò osculantur sanctam mensam. Cū autem venerit Patriarcha ad sanctas Ianuas, custodiunt eas Ostiarii, & ipse primū dexteram osculatur, dein sinistram. Atque sic eas aperiunt, tūm ingreditur. Et ante ipsum Pontifices & Presbyteri osculantes etiam sanctas Ianuas, vt & Diaconi. Dum ingreditur verò Patriarcha, Canistrifius habens præparatum Thuribulum, coniiciens thymiamā in illud dicit, Benedic Domine thymiamā. Ipse verò benedicens illud recitat orationem thymiamatis secretò, & accipiens ex manibus ipsius thuribulum, thuris odorem spargit in modum crucis circa sanctam mensam. Can-

A ἀνυψοῖ τὰς χεῖρας μικρὸν, καὶ δείκνυσιν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον λέγων, σοφία ὁρθεῖ. καὶ ἔτω γινέσθῃ εἰσοδος. οὕτω δὲ ὡς εἴποι ὁ διάκονος, σοφία ὁρθεῖ, ἐκφωνοῦσιν οἱ ἐπισκοπικοί εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα. ἐρχομένης δὲ τῆς εἰσοδοῦ καὶ εἰς τὸν ἐκφωνοῦσιν ὁ αὐτοῖς εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα. ὅταν δὲ ἀρξῶν λέγῃ τὸ, ἵστανται πάντες ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ὁ πρεσβύτερος, ὁ Διάκονος, καὶ ὁ Πατριάρχης. ὅταν δὲ προσκυνοῦν τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἀρχονται λέγειν ὁ ψάλλται εἰς καὶ εἰς, πολλὰ ἔτη, δέσποτα, ἐλθέ εἰς τὴν σολέα. ἐρχόμενοι δὲ πάντες εἰς τὰς ἁγίας θύρας καὶ συζύγιαν ἐν ταῦτα μερίζονται καὶ ἀσπαζεται εἰς πρὸς μίαν θύραν, ὁ ἕτερος πρὸς ἄλλην. ὁ ἕτερος εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα. ὁ δὲ διάκονος ἀσπαζονται πρὸς ἁγίαν θάλασσαν. ὅταν δὲ φθάσῃ ὁ Πατριάρχης εἰς τὰς ἁγίας θύρας, ἀσφαλίζουσιν αὐτὰς ὁ ὡστάρχοι, καὶ ἀσπαζεται τὸν πρὸς δεξιάν, εἶτα πρὸς ἀνωμυμον. καὶ οὕτως ἀνοίγουσιν αὐτὰς, καὶ εἰσέρχεται. Καὶ ἔμμεσθεν αὐτῶν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ὁ ἱερεὺς ἀσπαζόμενοι καὶ αὐτοὶ τὰς ἁγίας θύρας, ὡς ὁ διάκονος. ἅμα δὲ τῷ εἰσελθεῖν ὁ Πατριάρχης, ὁ Κανστρίσιος ἔχων προητοιμασμένον ὁ θυμιατὴρ, βαλὼν ἐν αὐτῷ θυμιάμα λέγει, εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ θυμιάμα. ὁ δὲ εὐλογῶν αὐτὸ λέγει πρὸς δεξιάν τὸ θυμιάματος καὶ εἰς αὐτὸ, ὁ λαμβάνων τὸ θυμιατὸν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, θυμιατὴρ κύκλῳ σταυροειδῶς πρὸς ἅγαν τράπεζαν.

ζαν. ψαλλόντων ὃ τῷ διακόνων τὸ
 ἀπολυπικόν τῇ ἡμέρας, καὶ ἀποδιδούς
 Θ θυμιατὸν τῷ Καυσερίῳ, θυμια-
 ται παρ' αὐτοῦ. εἶτα λαμβάνει τὸ δι-
 κήριον ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀνέρχεται εἰς πλὴν
 κρηπίδα τῆς ἀγίας τραπέζης, καὶ κρατῶν
 τὸ δικήριον ἐν τῇ δεξιᾷ, ποιεῖ σταυροὺς
 τρεῖς ἀνωθεν τῆς ἀσπίδος καὶ ὑπὸ τῆς
 τραπέζης καὶ ὑποὺ λέγων καὶ εὐα-
 ῶν, Κύριε Κύριε Ἰησοῦ βασιλεῦ Ἰε-
 ρουζαλὴμ, καὶ ἴδε καὶ Ἰησοῦ βασιλεῦ Ἰε-
 ρουζαλὴμ. καὶ κατὰ ῥυθμὸν αὐτοῦ
 ὡς ἐφύτθυσεν ἡ δεξιὰ σου. Ἐξ ἀποδι-
 δωσιν τὸ δικήριον τῷ Καυσερίῳ. ὁ
 δὲ δευτερώων τῷ διακόνων ἐρχόμε-
 νος ἐμπαροῦσεν τῷ Πατριάρχῳ κλί-
 νας τῆς κεφαλῆς, κρατῶν ἅμα ἔτι τὸ
 ὠράριον λέγων, δι' ἀλόγητον δόξα σου τῷ
 πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι καὶ τῷ υἱῷ
 ὁ δὲ Πατριάρχης σφραγίζων αὐτὸν λέγων, ὅτι ἅγιος εἶ ὁ
 Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ πλὴν δόξαν ἀνα-
 πέμπομεν τῷ πατρί. Ἐξ ὃ καὶ κοινάκιον
 πληροῦσιν παρὰ τῆς ψάλτου, ὁ λαβὼν
 τὸ καὶ τὸν τρισαχίου διάκονος, ἐλ-
 θὼν ἐν τῷ τῷ ἀγίων θυρῶν, δείκνυσιν τὸ
 ὠράριον αὐτοῦ τοῖς ἐκ τῆς, λέγων, καὶ
 εἰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, ἀμήν.
 Καὶ ἔρχονται ὁ ψάλλται τῷ τρισα-
 χίου. ὁ δὲ Πατριάρχης λέγων πλὴν δι-
 κήριον τῷ τρισαχίου. τελεθεισὴς ὁ δὲ δι-
 κῆς ἔτι τῆς ἐκφωνήσεως, ψαλλομέ-
 νου τῷ τρισαχίου τρεῖς παρὰ τῷ ψαλ-
 τῶν, ψάλλοις τῷ τῷ ὁ ἱερεῖς καὶ οἱ
 διάκονοι ἅπασι, τρεῖς προσκυνοῦντες
 ἐν τῷ ψάλλειν. εἶτα ὁ μὲν ψάλλται
 λέγων, τὸ δόξα. ὁ δὲ Πατριάρχης
 λαβὼν τὸ τρικήριον ἀπὸ τῷ Καυσερίῳ ποιεῖ αὐτὸς σταυροὺς τρεῖς

A tantibus verò Diaconis
 absolutorium diei & reddens
 thuribulum Canstrifio, ab eo
 thuris odore perfunditur.
 Deinde ab eo accipit Bice-
 rium & ascendit ad crepidi-
 nem sanctæ mensæ, tenensq;
 Bicerium dextrâ, facit tres
 cruces super Evangelium
 in mensâ repositum dicens
 tacitè, Domine, Domine
 respice de cælo, & vide, &
 visita vineam istam & perfice
 eam quam plantavit dex-
 tera tua. Et reddit Bicerium
 Canstrifio. Secundus verò
 inter Diaconos veniens an-
 te Patriarcham, inclinans
 caput, tenensque simul O-
 rarium dicit, Benedic Do-
 mine tempus Trisagij. Pa-
 triarcha verò signans ipsum
 dicit, quia sanctus es Deus
 noster, tibi que gloriam da-
 mus Patri &c. Contacium
 verò cum à Cantore exple-
 tum fuerit, Diaconus qui ac-
 cipit tempus Trisagij, ve-
 niens intra sanctas ianuas,
 ostentat Orarium suum iis
 qui extra consistunt, dicens;
 & in sæcula sæculorum,
 Amen. Deinde Cantores
 incipiunt Trisagium. Pa-
 triarcha verò recitat oratio-
 nem Trisagij. Expletâ verò
 oratione & exclamatione
 dum canitur Trisagium à can-
 toribus, psallunt etiam illud
 sacerdotes & Diaconi semel,
 ter adorantes dum psallunt.
 Deinde cantores quidem di-
 cunt, gloria. Patriarcha verò
 accipiens Tricerium à Can-
 strifio facit rursus tres cruces

τὸ δικήριον, Cereus
 duplex, & bifur-
 cus.

De Trisagio vide
 Observat. vi.

Tricerium, Ce-
 reus triplex seu tri-
 furcus.

super Euangelium in men-
sa repositum . Tenens verò
tricerium manu dextera, & di-
cit, Domine Domine respi-
ce de cœlo. Absolutâ verò
Gloria Patri, qui sunt in altari
cantant Trisagium, rursus-
que Cantores illud pariter ca-
nunt: Iterumque qui in al-
tari: Vltimum verò Trisa-
gium dum canitur ab iis qui
in altari sunt, Patriarcha te-
nens Tricerium dextrâ, cõn-
uertitur ad Occidentem be-
nedicens etiam ter popu-
lum. Expleto verò Trisagio,
subsellio Cathedræ suæ infi-
dens paululum requiescit,
nimirum si Ordinatio fiat.
Si enim Ordinatio non sit,
venit ad thronum cum iis,
qui simul cum ipso sacrifi-
cant, Pontificibus & Sacer-
dotibus, iisque iuxta ordi-
nem suum stantibus, & dum
Trisagium ab ipsis canitur,
Patriarcha respiciens Occi-
dentem, benedicit populum
ter cum Tricerio. Cum au-
tem mouetur ad Cathedram
adeundam, osculatur primò
sanctam Mensam.

Α αἰῶνιν τῷ διαγγήϊον ἔπι τῆς τρα-
πέζης καινότητος. κρατῆρ ὃ ἔχει τεικ-
ειον ἐν τῇ δεξιᾷ, καὶ λέγει, ὃ Κύριε
Κύριε ἐπιβλέψον ἐξ ἔραντος. πλη-
ρωθέντος ὃ ἔξ, δοξα, ψάλλουσιν **Θ** ἔ
βήματος **Φ** τεισαρίου, ὁμοίως καὶ
ψάλλουσιν οἱ ψάλλοντες πάλιν. καὶ πάλιν
οἱ τῷ βήματος, ἔ ὃ τελουμένου
B τεισαρίου ψαλλομένου παρὰ τῶν
ἔ βήματος, ὁ Πατριάρχης κατέχων
τὸ τεικείον ἐν τῇ δεξιᾷ, στέφεται
πρὸς δυσμὰς, καὶ βιολῶν **Φ** λαὸν
τεῖς. πληρωθέντος ὃ τῷ τεισαρίου,
καθήμενος **Θ** ἐν τῷ σελίῳ αὐτοῦ μι-
κρὸν αὐτὸ παύεται, εἴ ἔστι χροτονία δη-
λονόπ. εἰ γὰρ μὴ ὅστις χροτονία, αὐέρ-
C χεται ἐν τῷ σωθένῳ μὲν τὸ συλλει-
πουρζωύτων αὐτῷ ἄρχιερέων καὶ ἱε-
ρέων, καὶ τυτῶν καὶ πλὴν ἰδίαν ἄξιον
ἱσαμύων, καὶ τῷ τεισαρίου παρὰ
αὐτῶν ψαλλομένου, ὁ Πατριάρχης
βλέπων πρὸς δυσμὰς, βιολῶν μὲν
ἔ τεικείου **Φ** λαὸν τεῖς. ὅταν ὃ
κινῇ ἀνέρχεσθαι εἰς τὸ σωθένον, ἀσ-
πάζεται πρὸς τὸν πλὴν ἀγίαν τρα-
πέζαν.

AD PARTEM VI. LITVRGIÆ ORDINVM QVÆ EST

είσοδος, introitus, & Trisagij ritus.

OBSERVATIONES.

OBSERVATIO I.

De Ambone, ipsius situ et usu apud Græcos: ad ea verba

αἰερχόμενος πίνω οὐ διάκονος εἰς τὸν ἀμβωνα.

AMBONIS siue vmbonis nomen latinis quidem vsurpatum auctoribus, vt Cassiodoro lib. x. histor. tripart. Anastasio lib. de vit. Pontif. non est tamen latinum illius etymon ab ambiendo, vt vult Vualafrius Strabo lib. de rebus Eccles. sed Græcum nomen est ἀμβών, ipsi etiam Æschylo pro montis cacumine vsurpatum, vt filij Grammaticorum docent ab ἀναβαίνειν quod ascendere est. Eustathius ad Odyss. i. ἀκρίες λῆφοι ὄρων οἱ καὶ ἀμβωνες. Qui hac de re scripserunt alij, Hesychium & nonnullos ab eo laudat. Nobis satius est adnotare hoc nomen primum legi in Concilio Laodicensi can. xv. statim afferendo. Interim quia plures multa de eo scripserunt, nos de ipsius solum situ ac usu, quædam ad Ordinis Græci intelligentiam apprimè necessaria subtexemus.

Situs igitur Ambonis fuit olim haud dubie qui nunc est: scilicet extra Sanctuarium, extra βῆμα seu Sacrarium, muro & cancellis ab Ecclesiæ templo seu naue, vt vocant, discretum, in medio populi: quod, lectus quidem aliis, sed fortasse non satis sedulo exploratus Sozomeni locus lib. viii. hist. Eccl. clarissime persuadet: ibi enim ἑπομένον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐκτελέσειεν, καὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ κέρως οὐκ εἶχον, ὥστε ἐπεὶ ὡς ζῶντες καὶ περὶ τὸν βῆμα ἀλλήλους, ἐκινδύνουν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑνὶ βίβλῳ ὅπως ἐγγὺς πρὸς τὸν ἀκρίβετερον αὐτῶν λέγοντος ἀκούει μέσον ἑαυτὸν πᾶσι πρὸς τὸν βῆμα τῷ ἀναγνώστῳ καὶ ζῶντος, ἐδίδασκεν. De facundissimis Chrysostomi concionibus loquitur. Tanta, inquit, eorum erat frequentia qui orationibus illius inhiabant, vt cum illi ex impulsu obtrituque mutuo periculum subirent, dum quisque propius adire contendit quo dicentem attentius de proximo excipiat; Ipse medium se omnibus exhibens, è suggestu Lectorum, (qui nihil aliud ab Ambone est, vt videre est apud Socratem) docuerit. Est alter eiusdem historici locus de cuiusdam ad ambonem sepulturâ, quæ sanè intra sacrarium nemini vnquam licuisset. Talem profectò situm varius Ambonis usus à nobis obseruandus postulat.

Cassiodor. l. 10. ca. 4.

Vide Bulenger, lib. de part. templ.

Socrat. lib. 6. c. 3.

Ambonis vsus
multiplex. Primus
pro Lectoribus.

Primus est, ut ex edito illo suggestu Lectiones sacrae ab Anagnostis pronuntiatae, populi circumstantis auribus excipi facile possent. Lector itaque ex Ambone seu pulpito praelegebat. Cyprian. Epist. xxxiv. Nec Lectiones solum scripturae sacrae, sed & alij libelli, formulae, Monita, quae fieri populo congruum erat, Episcopi iussu, à Subdiacono vel à Lectore ex illo superiore loco promulgabantur, ut de libellis miraculorum habet S. Augustin. lib. viii. de Ciuit. Dei, ubi narrat & se in illius Exedra gradu stare fecisse ambos fratres, dum libellus eorum legeretur. plures ea de re locos congeffit Ferrarius lib. i. de ritu Concionandi.

Alter pro Diaconis.

Alter Ambonis vsus ad Diaconos spectat, qui ex isto Tribunali solemnes preces recitabant, quae τὰ ἀγκονικά in Liturgiâ Chrysostomi nuncupantur, & alias eiusmodi. Ipsi etiam absente presbytero nunquam concionem habebant, aut certe sanctorum Patrum homilias ab eodem loco recitabant, ut Concilium Valsense secundum habet.

Concil. in Trull.
can.

Apud Graecos tempore Concilij quinisexti, Diaconos ipsos ex Ambone concionari potuisse sunt qui existimant: quum in eos cautum ita sit, canone in Trullo, μηδὲνα τῶν ἀπὸ τῶν συγχωρηθέντων ἀμβωνος πρὸς τοὺς λαὸν λόγων ὑποφώνῃν· εἰ μὴτι δὲ ἱερατικῇ κουρῇ χρῆσινται ὁ ἱερεὺς. Verum leue argumentum, si enim de concione agatur, dicet protinus aliquis hinc prohiberi, ne quis, nimirum Sacerdos, ad populum diuina verba faciat absque insigni illo tonsurae sacerdotalis, quae gemina erat ut antea obseruauimus. Sin autem de Lectore fiat ibi mentio, esto, tunc τῶν λαῶν λόγων ὑποφώνῃσιν nihil aliud esse, quam diuinæ scripturae recitationem, non verò expositionem, obtrudet. Sed ascendamus ad Ambonem nostrum.

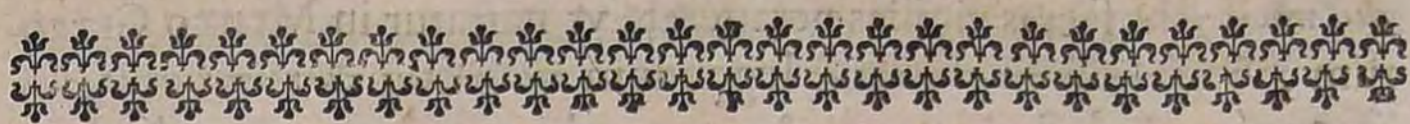
Tertius pro Presbyteris & Episcopis.

Socrat. lib. 6. ca. 5.

Tertius itaque Ambonis vsus Presbyteros ipsos ac etiamnum Episcopos aduocat, praesertimque concionis causa. Socrates lib. vi. histor. Eccl. Ο αὐτὸς Ἐπίσκοπος τῷ Εὐτροπίῳ ὑπὸ τῷ θυσιαστηρίῳ κειμένου καὶ ἐκπληρόντος ὑπὸ τῷ φόβῳ, ὅτι τῷ ἀμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρὸς τοὺς ὁμιλῶντας εἰν τῷ ὀξυκρυεῖσθαι, λόγον ἐλεγχεῖν δέετο κατ' αὐτόν. De S. Ioanne CP. loquitur. Episcopus igitur, cum Eutropius subter altare iaceret metu consternatus; ex ambone, unde et ut exaudiretur, orationem habere solebat, inuectiuam in eum habuit.

Codinus lib. de
Offic. palat. ca. 16.

Denique quicquid solemne ac praeter ordinem Antistes coram populo precari induere vel effari volebat, id ex Ambone. Vnde & Imperatoris coronatio per Patriarcham in Ambone celebrabatur ut docet Codinus lib. de Offic. aulae CP. Erat enim Ambo multis hominibus capiendis idoneus, nostrisque suggestibus amplior & ad eum duplici anabathra seu gradu vel ascensu vno Orientali & altero Occidentali perueniebatur. Codini verba luculenter testantur. Κατέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἀμβωνος· οὗ ἐκ τῶν μέσων ἰσχυρίων οὐ δύνῃσι τῷ πρὸς τὰς ὁρμῆς πύλας ὁρμῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν σωλῆρα καὶ τῷ ἁγίῳ βῆμα. Descendit Imperator ex ambone: non eâ parte quâ ascendit, quae speciosas Januas respicit, sed ex alterâ versus soleam & sacrarium.

OBSERVATIO II.

*De variâ Contacij significatione ad ea verba κρατουῦτος καὶ τὸ
ἱερομνήμον & τὸ Κοντάκιον.*

Non potest fastidiosa istius Contacij homonymia quæ tot viris Doctis illufit, aptius declarari, quàm diuerfas illas actiones distinguendo, in quarum ritu & perfectione Contacij mentio adhibetur. Quamobrem cum illæ præsertim quatuor sint, Commentatio, Oratio, Liturgia, & Ordinatio: iam præscribendum est quo demum sensu, vna ipsarum quæque Contacium sibi vendicet.

In Commentatione itaque Κοντάκιον (quod est breue volumen non à vocabulo vulgari κρατὶν quod breue & curtum significat, cùm multo sit antiquius Græcâ dialecto vulgari, & ante mille amplius annos vsurpatum; sed à κοντός conto, contulo seu ligno exiguo circa quod istud volumen seu rotulus complicatur) Contacium inquam in Commentatione seu negotio scribendi est liber, volumen, tomus, exemplar quoduis; ita sumit Theodorus Antiochenus in Responso quodam vbi meminit τῶν μεταγραφεύων ἐκ τῶν καλλιγραφεύων κοντάκιων. i. eorum quæ transcripta sunt ex Contacijs seu Codicibus rectè pulcrèque scriptis quæ in Ecclesiæ Archiuis erant.

Contacium quid in quavis commentatione.

Optimè descripsit Arcudius lib. 6. de Sacram.

Responf. 5. ad Marcum Patriach.

In Oratione vero seu diuini horarum officij recitatione vel decantatione, Contacium est genus quoddam modulatum hymni seu Cantici Ecclesiastici, cæteris simplicius, iis ac breuius, quale singulis diebus festis proprium est: vnde Κοντάκιον τῆς ἡμέρας Contacium diei vocatur. Subijciam exemplum Contacij diei huiusce in quâ de Contacio scribo, qui est dies festus sancti Georgij.

Contacium quid in officio diuino.

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος ἑξαποφύγου καὶ θαυματουργοῦ Γεωργίου.
Κοντάκιον.

Aprilis die tert. in Menolog. & holog.

Γεωργηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, ἀνεδείχθης τῆς βίσεβείας γεωργὸς ὑμνωτὰς. τῶν ζῶντων τὰ ἔργα συλλέξας σεαυτῷ. πείρας γὰρ ἐν δάχρυσι, ἀφροσύνῃ καὶ εὐχῇ. Αθλήσας ἡ δὲ αἵματος τὸν Χριστὸν ἐκομίσω. Καὶ ταῖς πρεσβείαις ἀγέ ταῖς σαῖς πᾶσι πρὸς χων πιασματῶν συλῶρσιν.

Sancti, illustris, Magni Martyris trophæum reportantis & miraculorum Operatoris Georgij

Contacium.

Excultus à Deo, declaratus es Pietatis cultor honoratissimus. Virtutum manipulis tibi collectis. Postquam in lacrymis seminaſti, exultationem metis. Post certamen sanguinolentum Christum pro premio reportaſti. Suffragiis ô sancte, tuis omnibus impetrans erratorum veniam. Hæc autem Contacia inuenta sunt circa annum Domini quingentesimum sub Anastasio Imperatore. Inuenta inquam

Menolog. diei.
Octobris μηνὶ τοῦ
οἰοῦ πατρὸς ἡμῶν Ρω-
μαίου ποιητῆς τῆς Κοι-
τίων.

diuinitus à Romano Diacono quidum in quâdam Deiparæ Ecclesiâ πρὸ πρηνυχίδα sacras vigilias perageret, vt narratur in Menæo Græcorum, ὁ χερσὶμα τῆς σιωάξεως legendum σιωτάξεως τῆς κοιτακίων ἔλαξεν. ἐπιφανεῖσιν αὐτῇ τῆς ὑπερυψίας θεοτόκου κατ' ὄναρ, καὶ τὸν χερσὶμα ὀπιδοῦσιν καὶ κελευσάσης αὐτὸν καταφαγεῖν. ἔδοξεν οὖν ἀνοίξαι τὸ σῶμα, καὶ καταπιεῖν τὸν χερσὶμα, ὡς δὲ ἡ εὐροπὴ τῆς Χριστοῦ γεννῶν. καὶ ὁ δὲ εὐροπὴς ἔξυπνος θυμὸς αἰσθασὶν αὐτῇ ἀμῶνι ἤρξατο ψάλλειν. Ἡ πρὸς τὸν σήμερον τὸν ὑπερυψίον τίκει. Καὶ ποιήσας καὶ τῆς λοιπῶν εὐροπῆς τὰ κοιτάκια ἀλλὰ δὲ καὶ τῆς ἐπισήμων ἀγίων ὡς εἶπεν ὁ πλῆθος τῆς ὑπερυψίας θυμὸς κοιτακίων ὑπερ' τὰ χίλια, ἐν εἰρήνῃ πελώδη. *Gratiam compositionis Contaciorum accepit. Cum in somnis apparuisset ipsi sanctissima Dei genitrix, eique totum seu partem chartæ tradidisset, manducare iubens. Visus ergo sibi est os aperire & chartam absorbere. Erat autem natalis Christi dies. Ille confestim somno solutus, ambonem conscendens cantare cepit: Hodie virgo supersubstantialem parit. Atque ubi reliquarum solemnitatum, sed & illustrium sanctorum Contacia perfecit, ita ut Contaciorum ab ipso compositorum copia millenarium excedat, in pace vitam finiuit.*

Contacium quid
in Liturgiâ:

Tertiò in Liturgiâ, præter communem hanc in diuinis officiis Contacij significationem, ὁ Κοιτάκιον plerumque significat preces ipsas Liturgicas & librum seu volumen in quo descriptæ sunt: sic in Euchologio cap. de Ordinatione Presbyteri.

Contacium quid
in Ordinatione.

Quartò tandem in Ordinatione Contacium duo significat: primò quidem volumen breue in quò actûs seu tabellæ ac literæ electionis alicuius Episcopi continebantur. Secundò verò significat tabellam seu paginam in quâ conscripta erat formula solemnitis Ordinationis, conceptis verbis à Pontifice consecrante pronuntianda, quam illi offerebat Hieromnemon seu aliquando Chartophylax. Formula hæc habetur parte sequenti ψήφω καὶ δοκιμασίᾳ τῆς ἱερωτάτων Μητροπολιτῆς καὶ Ἀρχιεπισκόπων καὶ Επισκόπων ἡ θεία χάρις καὶ τὰ ἄλλα. .i. Electione & approbatione sacratissimorum Metropolitaram, Archiepiscoporum & Episcoporum, diuina gratia &c. Ex hoc sensu accipiendum videtur hîc Contacium quod est in manibus Hieromnemonis χειρὸς καὶ τῆς ἱερομνήμονος ὁ Κοιτάκιον quæ verba concinunt iis quæ habet Codinus cap. i. de Hieromnemonis Officio, Ο ἱερομνήμων εἰς τὸ βλέπειν τὰς βύχας ὀπίσθεν τῆς Ἀρχιερέως, καὶ τῶν Εὐθρονιασµὸν καὶ ὁ Κοιτάκιον τῆς χειρὸς. Hieromnemonis est respicere ad preces ponere Pontificem & tenere Euthro-niasmum (de quo postea) & Contacium Ordinationis.

OBSERVATIO III.

Cur Evangelio, et Paulo Sapiaientia Recta, acclametur. Ad ea verba, Ο δὲ διάκονος εἰς τὸ μέσον ἀντικρὺ τῷ ἁμβωνος ἀνυψοῖ τὰς χεῖρας μικρὸν καὶ δείκνυσιν τὸ ἅγιον θιαγέλιον λέγων ΣΟΦΙΑ ΟΡΘΗ.

Ractandus quidem hic locus in sequenti parte forsan conuenientiùs videretur: in quâ secundicerius Diaconorum iterum ac multoties proclamat ante Lectionem Pauli & Euangelij, ΣΟΦΙΑ ΟΡΘΗ. Verum quia Pars septima Liturgiæ quæ in Consecratione Episcopi etiam occupatur, innumeras alias Obseruationes postulatura est, ideo commodius, quàm primùm voces hæ audiuntur ΣΟΦΙΑ ΟΡΘΗ, nunc ad earum contemplationem incumbemus.

Igitur Paulo, qui priùs legitur, *Sapiaientia* acclamatur, eò quòd de Pauli 2. Petri cap. 3. scriptis loquens B. Petrus illis sapientiam meritò attribuit. Ο ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος καὶ πλὴν αὐτῶν δοθεῖσθαι σοφίαν, ἐγραψεν ἡμῖν. *Dilectus noster frater Paulus iuxta donatam sibi SAPIENTIAM, scripsit nobis.* Quid si dicamus & Euangelio, SAPIENTIA, acclamari, quasi suggerente Paulo, qui nunquam præclariùs de Euangelio locutus est quàm cum ad Corinthios ita scripsit ΣΟΦΙΑΝ λαλοῦμεν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τῷ αἰῶνος τούτου σοφίαν, ἀλλὰ τῷ αἰῶνος τούτου καὶ αἰωνίου αἰῶνος. *SAPIENTIAM loquimur inter perfectos: Sapientiam verò non huius sæculi, neque Principum sæculi huius qui destruuntur: Sed loquimur SAPIENTIAM Dei quæ abscondita est.* Ex hoc loco mirificè ad nostrum institutum differit S. Chrysostomus hom. εἰς τὰς σφραγίδας τῶν βιβλίων. Σοφία τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἢ παροφικὴ γλῶττα, καὶ ἀποστολικὴ διδασκαλία, καὶ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἢ κορυφὴ τῆς λογικῆς δόξης. *Euaγγέλιον δὲ ἀδελφοὶ ὅταν ἀκούσωμεν, ἀξίαν τῆς παροφικῆς πλὴν ἐννοίαν ἀναλαβώμεν.* *Sapiaientia igitur nostra est lingua Prophetica, Apostolica doctrina, atque ipsum Euangelium Regni, quod est fastigium intelligentis nostræ facultatis. Euangelium autem, fratres, cum audimus, dignam hac appellatione mentem concipiamus. &c. vide ibi.*

Neque vero id obstat quin etiam alio sensu Euangelio SAPIENTIA acclametur, eo scilicet quem S. Germanus CP. Patriarcha prolixè exponit: quòd Euangelij illatio, Christi, qui σοφία θεοῦ ibidem ab Apostolo prædicatur aduentum repræsentet. ἡ εἰσόδος τῷ θιαγέλιου ἐμφαίνει πλὴν παροφικῆς τῷ ὑπὸ τῷ θεῷ ὅτι πλὴν εἰσόδου εἰς τὸν κόσμον τῶν, οἱ ἀκηκόαμεν καὶ εὐαγγελιστάμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, σοφίαν καὶ λόγον θεοῦ τούτον εἶναι πρῶτες πιστεύοντες βοῶμεν, δόξα σοι Κύριε. *Ingressus Euangelij designat aduentum filij Dei & ingressum eius in hunc mundum, quem audiuiimus & vidimus oculis nostris, sapientiam & Verbum Dei eum esse credentes clamamus, Gloria tibi Domine. Vide plura ibid.*

1. ad Corint. c. 2.

Habetur tom. 5.
oper. S. Chryf.

1. Cor. cap. 2.

OBSERVATIO IV.

De veneratione Patriarchæ erga imagines: de Diacono altare osculanti, de Ianuarum sacrarij osculatione ad ea verba, ὅταν δὲ προσκυνῇ τὰς ἁγίας εἰκόνας. διάκονοι ἀσπάζονται πρὸς ἁγίαν τράπεζαν. ἀσπάζεται τὸν πρὸς πρὸν πρὸς δεξιὰς ὁ Πατριάρχης, εἶτα πρὸς ἀντιπρὸς.

BSIT verò ut prolixum illum locum communem de veneratione & cultu imaginum nos hîc meditari morosus lector arbitretur: studiosius enim tempore consulimus. In rem itaque præsentem agimus de ea quæ hîc commemoratur, Patriarchæ erga sacras imagines veneratione, quæ τὸ προσκυνῇ verbo licet exprimitur, non significat tamen profundam illam adorationem prostrationis aut genuflexionis, sed nutus tantum, inclinationis & reuerentissimæ salutationis, ut ab ipsis Græcis sacerdotibus versatissimis edoctus sum. Tres itaque Ianuæ sacrarij cum velis interioribus adhuc oppansis, sint in templis Græcorum; Major media quæ absolute Ianuæ, vel Ianuæ regiæ nomine donatur: & duæ minores hinc & inde ab illius latere, imagines inter Ianuas illas erectæ visuntur, una Christi, secus quàm apud nos, ingredientibus ad manum dextram ipsorum, altera B. Virginis ad sinistram occurrens. Accedens propius ad illas Patriarcha προσκυνῇ, Adorat. non illâ adoratione quâ ut, inquit, lepidus Poëta solum basiatur, sed minori reuerentiæ significatione, quæ nomine προσκυνῇσις non semel in hoc negotio indicatur. Quanquam haud adeò rudes simus, ut ante imagines sacras religiosè procumbere nos posse inficiemur; ut ait B. Gregorius Græcis tanto in pretio habitus Epist. ad Secundinum: non quasi ante diuinitatem, ante illas prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem recordamur. Sed hîc agimus de ritu Patriarchæ celebrantis, qui profundam illam adorationem, vero Christi corpori, quod confecturus est, reseruans, satis officiosè fungitur, imagines sacras alio venerationis genere signoque colens capitis videlicet inflexione ut disertè habetur in S. Chrysostomi Liturgiâ.

Gregor. I. lib. 7.
ep. 33.

Concil. gen. vij.
Actio IV.

Græci porro τιμὰς, σεπτάς εἰκόνας venerandas imagines vocant in Concilio Nicæno altero, toties, post illa verba ἡμεῖς τὰς τιμὰς εἰκόνας ἀσπάζομεθα, ἡμεῖς τὰς σεπτάς εἰκόνας ἀσπάζομεθα, ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τὰς ἀναθεματικὰς ὑποβάλλομεν. Nos honorandas imagines salutamus. Nos venerabiles imagines salutamus. Nos, qui aliter se gerunt, eos anathemati subijcimus. Lege Decretum Synodi ibidem, & anathematismos qui habentur in Triodio Dominicâ ὁρθοδοξίας.

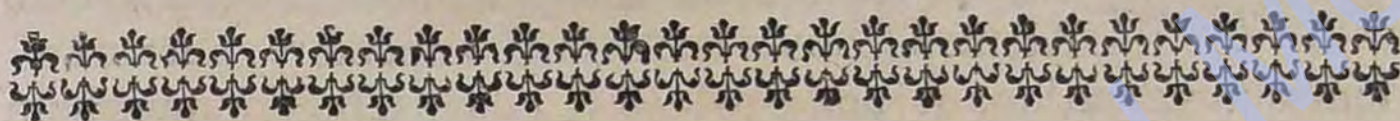
Quod autem in hoc ingressu Diaconi mensam sanctam osculantur,

Summum priuilegium Hypodiaconis cæterisque Clericis denegatum, Diaconis verò concessum propter Hierarchicum ordinem, sanctorum vasorum custodiam, & Dominici sanguinis distributionem. Hanc autem differentiam inter Diaconos & superiores Liturgos in Latinis Ecclesiis animaduertit Amalarius lib. iii. quod hi quidem altare medium, Diaconi vero cornua solum altaris altrinsecus osculentur.

Amalar. lib. 3. de
diu. offic. c. 5. to.
10. Bibl. PP.

Supereft osculum Ianuarum Sacrarum quibus ipse etiam Patriarcha osculum imprimit, religiosâ cum primis ac piâ cærimoniâ. Nunquam absque acerrimo pietatis sensu legi verba illa aurea S. Ioannis CP. quibus osculi mutui in sacra synaxi sanctitatem, ex comparatione osculi sanctarum Ianuarum vestibuli etiam exterioris, confirmat. homil. quada-
dam in epist. ii. ad Corinth. Ναὸς ἐσμὲν τῆ Χειρὸς. Τὰ ὀνόματι τοῦ κυρίου φιλοῦ-
μεν τῶ ναοῦ καὶ τὴν εἰσοδὸν, ἀλλήλοις φιλοῦντες. ἢ οὐχ ὁρᾷτε ὅσοι καὶ τὰ τοῦ κυρίου τῶ
ναοῦ τούτου φιλοῦσιν, οἱ μὲν κύψαιτες, οἱ δὲ τῇ χειρὶ κατέχοντες, καὶ τὰ σώματα τῶν χειρῶν
προσάγειντες. καὶ ἀλλὰ τούτων τῶν πυλῶν καὶ τῶν θυρῶν καὶ εἰσέλθῃ καὶ εἰσερχέται πρὸς
ἡμᾶς ὁ χειρὸς ὡς καὶ ἀκοινωνῶμεν. *Templum Christi sumus. Itaque templi vestibula
et aditum osculamur, quum inuicem nos osculamur. Non cernitis quam multi hu-
iusce templi vestibula osculantur, illi quidem caput inclinantes, hi vero manu tenentes
eamque postea ori admonentes. At per has etiam Ianuas et ostia ingressus est Chri-
stus et ad nos ingreditur cum communicamus.*

S. Chrysost. hom.
30. in epist. 2. ad
Corinth.

OBSERVATIO V.

*De Turificatione Cruciformi, ad ea verba ὁ Πατριάρχης Συμῆ
κύκλῳ σαυροειδῶς πλὴν ἀγίας τράπεζαν.*

Nillus tam antiquus Liturgiæ vnquam ordo prolatus est, in quo Turis (Thus an Tus scribatur nil interest; ex veteribus grammaticis vide nobilissimum Philologum.) In quo inquam Thuris seu Thymiamatis potius cærimonia & oratio inferatur. Legi possunt Liturgiæ tom. 2. Bibl. PP. In quibus toties illud ὁ χη τῆ θυμιάματος τῆς εἰσοδου τῆς εὐαγγελίας, vel τῆς εἰσοδου τῆς σπυρίδωνος, aut similia. Imò & S. Dionysius docet Thurificationem sacræ Liturgiæ initium esse, ἐκ αὐτῆς τῆς θυμιάτης ἀρχεται, ait. lib de Eccl. Hier. cap. iii. Apostolor. can. 3. μὴ προσάγετε ἑπὶ τὴν εὐχιστήριον ἢ ἑλθόντες τὴν λυχνίαν καὶ θυμιάματα πρὸς τὴν ἀγίαν προσφορὰν, ne liceat offerri aliquid ad altare præter oleum in lampade et Thymiamata tempore sanctæ oblationis.

Salmasium in
Plinianis exercit.

Inter vsitatas autem apud Græcos Liturgias S. Basilii, S. Chrysostomi, & S. Gregorij, sola quæ Chrysostomi est τῆς σαυροειδοῦς (Cruciformis Turificationis) meminit. Qui ritus perstitit in hæc vsque tempora, nam & in recens editis Græcorum Liturgiis consignatur. Neque solos verò Pontifices sed etiam Imperatoris Cruciformem hanc Thurificationem celebrasse docet Codinus, in die coronationis suæ antequam commu-
nicarent. εἰσερχεται ὁ βασιλεὺς μὲν τῶν ἀρχόντων εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ λαμβάνων

θυμιαπὸν, θυμιαπὸν ἱερὸν πρὸς τὴν αὐτοειδῆς. ὡς τὸν μὲν καὶ αἰαπλάς, εἶτα
 πρὸς ἀρκπὸν, εἶτα πρὸς ἐσπέρην, καὶ μὲν αὐτὰ πρὸς μεσημβρίαν· εἶτα πάλιν
 πρὸς αἰαπλάς θυμιαπὸν θυμιαπὸν καὶ τὸν Πατριάρχην. Imperator cum Diaconis ingre-
 ditur in sacrarium & accepto Thuribulo incensat mensam sanctam, in formam Cru-
 cis: primò quidem versus Orientem, deinde ad Septentrionem, postea ad Occidentem,
 tandemque rursus ad meridiem. Postea iterum ad Orientem incensans, suffitum quo-
 que Patriarchæ offert. &c.

OBSERVATIO VI.

*De Hymno Trisagij in Mystagogiâ ad ea verba ψαλλομένου
 τῷ τρισαγίῳ τοῖς ὡς αὐτῷ ψαλτῷ.*

τὸ τρισαγίον, ὃ τρι-
 σάγιος υμνος, ἢ τρι-
 σάγιος ὁμολογία.
 Cedrenus in
 Compend. histor.
 Nicep. lib. 14.
 c. 46.

ON abs re in Mystagogiâ quo modo sit ille Trisagij
 hymnus introductus, quæsitum: Cedrenus enim &
 post eum Nicephorus hunc hymnum καὶ πᾶσιν ἐναρξιν
 ὕμνου θεοῦ ab Ecclesiâ frequentatum scribit; ex quo
 ingenti terræ motu agitatâ Constantinopoli Proclo
 Archiepiscopo Theodosio II. Imperante, puer in cæ-
 lum raptus ab eo loco qui postea ὑψωμα θεῶν dictus est, Hymnum illum
 Angelis canentibus exceptum detulit, Ἄγιος ὁ θεός, ἄγιος ἰσχυρός, ἄγιος
 ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς hoc autem xl. ferè annis à Chrysostomi huius Li-
 turgiæ Auctoris excessu obrigit.

Non defunt viri etiam eruditi qui hunc hymnum Trisagij multò
 antiquiorem esse tueantur, ex eo quod, inquiunt, commemoratur tum
 à Græcis tum à Latinis scriptoribus, ut à Gregorio Nysseno Orat. in pro-
 crastinationem Baptismi, ubi hæc inter cætera habet φθάνειν μὲν ἡμεῖς
 ἐκείνῃ αὐτῇ καὶ τὰ ὁμοιωμένα Σεραφεῖμ καὶ τῷ χριστιανῶν ὕμνῳ λέγει, Dic
 nobiscum ea quæ sex alis prædita Seraphim Christianis concinentia dicunt. S. Cy-
 rillo Hierosolym. in Catech. v. Myst. Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος κύριος σαβαώθ
 λέγει τὸ πρὸ τῶν ὡς αὐτῷ ὁμολογῶν ἡμῶν ἐκ τῶν Σεραφεῖμ θεολογίας αὐτῶν λέ-
 γειν. Sanctus, Sanctus, Sanctus. Idcirco enim hanc nobis ab ipsis Seraphim tradi-
 tam Theologiam dicimus. Item Cæsario Arelatensi homil. xij. qui pene
 eadem. Verùm nihil hæc omnia ad Trisagium de quo hîc agitur, dicet
 aliquis. Alius enim est hymnus Seraphicus qui & Cherubicus Græcis
 Liturgicographis dicitur, & ἐπὶ νίκῃς seu Triumphalis, qui habetur in
 parte sequenti Liturgiæ: & alius porrò hymnus Trisagij: in illo enim,
 Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c. quæ verba Esaiæ sunt, in hoc Sanctus Deus,
 Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis. Quæ verba in sacrosanctis
 audita mysteriis, ante Procli tempora probari non videtur satis ex iis
 contextibus qui allati sunt:

Melius quidem id posset ex antiquo Græcorum Menologio die
 xxiv. Septembris, Τῇ καὶ ἡμέρῃ ὅτῃ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τῷ νέῳ πρὸς τῆς
 ἀναστάσεως γεγονε σέσημός ποδέρης. καὶ λέγει τὸ πρὸ τῶν λαοῦ πόρῳς σὺν τῇ βασιλῇ

Θεοδοσίῳ καὶ Γεώργιῳ τῷ Πατριαρχῇ μὲν πρῶτος τῆς τῆς Εκκλησίας πληρώμα-
 τος, καὶ πάσης τῆς πόλεως ἔξω λιποθυμούντων ἀπὸ τὸν φόβον ἐν τῷ Κάμπῳ· ἥδη τῆς
 τῆς Θεοπασχίης αἰρέσεως ὁξέπηρείας τῶ ἀββόλου Στεφάνῳ λαμβανούσης καὶ τῷ τρι-
 σαγίῳ δὲ, ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς βλασφημούντων· ἔξαφνης παιδίον ἀρπάξας εἰς τὸν
 αἰέρα ἀνέφερετο, πρῶτων δὲ πληθεὶ καὶ φόβῳ κραζόντων ὅτι πολλὰ ὄρατα δὲ, κύριε
 ἐλέησον· αὐτῆς καὶ πλεονέχθη τὸ παιδίον ὡς ὅτι νεφέλης καὶ θήλυτον; καὶ φωνὴ μεγάλη
 πρὸς κελεύσατο, ὅτι οἱ τῆς Ἀρχαγγέλων χοροὶ αὐτῇ τῆς τρισαγίας τῆς, ὁ σαυρωθεὶς, τὸν
 τρισαγίον ὕμνον ἀναπέμποισι τῷ θεῷ· ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος
 ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ οὕτως τῆς τρισαγίας φωνῆς ἀπέδωκε πᾶσι ψυχῇ τῷ θεῷ. καὶ ὁ τῆς
 σεισμὸς κλονὸς ἐπαύσατο. Nos hæc ita reddimus. Die xxv. Imperante Theodo-
 sio iuniorē ante resurrectionis diem horrendus terræ motus factus est: pro-
 pter quem quum vniuersus populus cum Imperatore Theodosio &
 Proclo Pontifice, totiusque Ecclesiæ cœtu, adeoque tota ciuitate extra
 urbem præ pauore supplicationem ageret in campo, iam tunc hæresi ex improbi-
 tate diaboli nascente, Theopaschatirum blasphemantium & addentium Trisagio,
 Qui crucifixus est pro nobis: Repente puerulus in aërem raptus tollebatur,
 cunctis præ stupore & terrore clamantibus: Domine miserere: mox descendit pue-
 rulus quasi nubi insidens, altaque voce admonuit, ab Archangelorum choris Tri-
 sagium illum hymnum Deo concini, absque additamento horumce verborum. Qui
 Crucifixus est: Sed hunc in modum: Sanctus Deus, Sanctus fortis, San-
 ctus immortalis, miserere nobis. Continuoque ad has voces animam Deo
 reddidit, & terræ motus agitatio sedata est.

Tom. 2 Bibl. PP.

Hæc ita sint, profecto iam ista verborum Trisagij formula vsitata
 erat, vt nemo non colliget.

Si tamen sancto Damasceno Epistolâ ad Iordanem & Nicephoro at-
 que aliis hæreamus, Trisagium ad Procli tempora referemus. Sed hac
 in re minimè digladiandum: consilio potius vtendum S. Germani CP.
 in Theoriâ. ὁ δὲ ὑπὸ Ἰσαάκ τοῦ ἐκφωνητοῦ ὕμνος καὶ τὰ τελεῖα ἅγια εἰς μίαν κυ-
 ριότητα συνάγων καὶ θεότητα, πῶς ἀπὸ Θεοφάνους φέρει τὸ πρὸ ἡμῶν ἀδοκίμου τρισα-
 γίου; Ille ab Esaiâ pronuntiatus hymnus Seraphicus, qui trinum sanctum in vnâ
 dominationem & diuinitatem colligit, quodnam habet discrimen ab eo quem cani-
 mus hymno Trisagio: Discrimen scilicet præcipuum ac vt vocant essentia-
 le ab obiecto petitum, quod vtrique commune est, nempe trium sanctif-
 simæ Trinitatis personarum in vnâ essentiâ ac Potentiâ glorificatio: vt
 pluribus veteres Theologi aduersus Petrum Cnaphéa sedis Antioche-
 næ Tyrannum: quâ de re legatur Epistola S. Damasceni ad Iordanem
 de Trisagio; quem de solo Christo interpretari hæresis est: quicquid
 dicat Ephræmius Theopolitanus seu Antiochenus Patriarcha apud
 Photium in gratiam Orientalium Acephalorum: quicquid etiam ho-
 dierni quidam eorum Patroni obtrudere meditati sint, quos Theologi
 Parisienses eâ de re consulti ab hoc errore rursus propinando deter-
 ruerunt. Noui quid scribam? Quæstio illa in modum disputationis
 tractatur à Theoriano opusc. aduersus Armenios tom. 1. Bibl. PP.
 Græcor. Ad eam legendam obnixè hortamur: hîc enim delibari non
 potest nisi integra describatur.

Photij Bibl. Cod.
ccxxviii.

A

PARS VII.

ΜΕΡΟΣ Ζ'.

QUOMODO ELE-
ctus Episcopus ad san-
ctum altare accedit
consecrandus.

ΟΠΩΣ Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ
εἰς τὸ ἅγιον εἰσέρχεται
βῆμα.

Electus ~~et~~ ~~in~~ ~~quo~~
de quâ voce dixi-
mus ad partem iij.
Obseruat. iij. ~~et~~
~~in~~ ~~quo~~ apud Codi-
num lib. 2. cap. 10.

LECTVS au-
tem stat in se-
cretario & as-
sumitur ex v-
traque parte,

quando Protopapa seu Ar-
chipresbyter & secundarius
Sacerdotum exeuntes per
ostium secretarij, Præposi-
to cærimoniis antecedente,
progrediuntur per soleam,
quo usque ad sanctas ianuas
perueniant: Cum vero ad
sanctas ianuas peruenierint,
dimittunt eum Presbyteri,
assumuntque eum duo Pon-
tifices primarij; Antecedente
etiam Hieromnemone,
& secundas Diaconorum te-
nente. Dum psallunt, San-
cti Martyres, conuertunt il-
lum ter circa sanctam men-
sam. Deinde exurgit Pa-
triarcha, cui adducunt Ele-
ctum, qui & caput ter ab
ipso consignatus, figens ve-
rò vultum in sanctam men-
sam, inclinat etiam pedes
ambos. Magnus autem
Chartophylax tradit Patriar-
chæ illud quod vocatur Ala,
& clamat, attendamus. Pa-
triarcha vero manu sinistrâ
Alam accipiens, dextram
autem impositam habens

B

Δὲ ὑποψήφιος ἵστα-
ται ἐν τῷ διακονικῷ καὶ
ᾧ λαμβάνεται ἐξ
ἐκαστέρου μέρους. ὅτε
προτοπάπας καὶ ὁ δευτερεύων τῶ ἱε-
ρέων ἐξερχόμενοι διὰ τῆς θύρας τῆς
διακονικῆς, προπορεύοντες τῇ
ἐκκλησίᾳ, διέρχονται διὰ τῆς σελίας,
μέχρι αὐτῶν φθάσωσι εἰς τὰς ἁγίας θύ-
ρας. ὅταν ᾗ φθάσωσι εἰς τὰς ἁγίας
θύρας, ἀπολύουσιν αὐτὸν οἱ πρεσ-
βύτεροι, καὶ ᾧ λαμβάνουσιν αὐτὸν
δύο ἄρχιερεῖς οἱ προεσ-
πορεύοντες τὸν ἱερομνήμονα, καὶ τὸν
δευτερεύοντα τῶ διακόνων, καὶ ψαλ-
λόντων καὶ ἅγιοι μδρπυρες, στέφουσιν
αὐτὸν κύκλῳ τῆς ἁγίας τραπέζης ἑξῆς.
καὶ αὐτῶν ὁ Πατριάρχης, καὶ προ-
εσπορεύοντες αὐτῷ τὸν χροτονούμνον, ὃς
καὶ σφραγίζουμνος τὸν κεφαλὴν τοῦ
ᾧ τῶ Πατριάρχου, ἐρείσας τὸν
μέσπον τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἀμ-
φοτέρους τοῦ πόδας ὃν μέγας χαρ-
τοφύλαξ ὁππιδίδωσι τῷ Πατριάρ-
χῃ τὸ λεγόμενον πλερόν, καὶ ἐκφωνεῖ
πρόχωμνον ὃν ὁ Πατριάρχης λα-
βὼν τὸ πλερόν τῇ δεξιᾷ χειρὶ, καὶ τὸ
δεξιὸν ἔχων ὁππικιμνύτω τῇ χρο-

Ala idem quod
Contacium, bre-
ue volumen Or-
dinationis formâ
inscriptum, vide
supra ad part. vi.
Obseruat. sec.

πονου μύρου κεφαλῇ, ἀναγνώσκῃ τὰ ἐν τῷ πτερό γεγραμμένα, εἰς ἐπήκοον πάντων, λέγων οὕτως ΨΗΦΩ καὶ δοκιμασίᾳ τῆς θεοφιλεστάτων Μητροπολιτῆς, Αρχιεπισκόπων & Επισκόπων, ἡ δεῖα χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀδελφὰ θεραπεύουσα & τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, περικλείεται τῇ δεῖνᾳ Θ ἀλαβέστατον Ιερομόναχον, ἢ Β θεοφιλέστατον πρεσβύτερον τῆς διοπόσεως πόλεως τῇ δεῖνᾳ. ὡς οὐκ οὐκ ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα ἐλθὲν ἐπ' αὐτὰ ἡ χάρις τῆς παναγίου πνεύματος καὶ ἐμφωνοῦσι πάντες ἐν τείνῳ τῷ, κύριε ἐλέησον. εἶτα τὸ ἀσκήλιον ὁ Πατριάρχης ἀναπύσων, ἵππῃσι τῷ τραχήλῳ καὶ τῇ κεφαλῇ αὐτῶν, συνεφαπτομένων τῶν ἑρχομένων πάντων. μετὰ τῆς τετινῆαι τὸ ἀσκήλιον, σφραγίσει καὶ αὐτὸς πρὸς κεφαλὴν αὐτῶν, συνεφαπτομένων καὶ τῶν ἑρχομένων πάντων. μετὰ τῆς τετινῆαι τὸ ἀσκήλιον, σφραγίσει & αὐτὸς πρὸς κεφαλὴν αὐτῶν τρεῖς & ὁ Εὐαγγελιστὴς τετινῆς ὁ Πατριάρχης ὡς οὕτως.

Δέσποτα, κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ τῶν πανδμήμων σου Ἀποστόλου Παύλου, βαθμῶν καὶ ταγματῶν τάξιν, εἰς τὸ ἐξυπηρετεῖν καὶ λειτουργεῖν τοῖς σεπτοῖς & ἀχραντοῖς σου μυστηρίοις ἐν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, μετὰ τὸν Ἀπόστολον, δεύτερον μετὰ τῶν, τρίτον διδασκάλους αὐτοῖς δέσποτα τῶν πάντων καὶ τῶν Θ ψηφιδέντων καὶ ἀξιοθέντων ὑποσελθεῖν τῷ ἀσκήλικόν ζυγόν &

capiti illius qui ordinatur, legit ea quæ in Alâ scripta sunt, omnibus audientibus, hunc in modum. ELECTIONE & comprobatione Deo dilectissimorum Metropolitarum, Archiepiscoporum & Episcoporum, Diuina Gratia quæ omnia semper infirma sanat & imperfecta complet, promouet N. Reuerendissimū Hieromonachū vel Deo dilectissimum Presbyterum Episcopum Ciuitatis N. à Deo custoditæ. Oremus igitur pro eo ut ei superueniat Gratia sanctissimi Spiritus. Et pronuntiant omnes ter, Domine miserere. Deinde Patriarcha Euangelij librum explicans imponit ceruici & capiti ipsius, contingentibus Pontificibus omnibus. Antequam vero imponatur Euangelium, consignat etiam iterum caput ipsius, contingentibus quoque Pontificibus cæteris. Priusquam autem Euangelium imponatur, consignat caput ipsius ter. Euangelio autem imposito, Patriarcha sic precatur.

Vide infra Observationes de Electionibus, in com. ad cap. Euchol. de ordinat. Episc.

De Euangelii impositione supra ceruices ordinati Episc. vide Observat. I.

De numero Pontificum ordinantiū Episcopum vide Observat. II.

Domine Dominator Deus noster qui præcepisti nobis per Apostolum tuum percelebrem Paulum, graduum & Ordinum dispositionem ad ministrandum & sacrificandum mysteriis tuis venerandis & intemeratis in sacro altari tuo: primò Apostolos, secundò Prophetas, tertio doctores, tu Domine omnium, & hunc Electum, dignumque iudicatum, qui subeat Euangelicum iugum,

De hoc Pauli loco ad Episcopos & alios hierarchicos pertinete vide Observat. III.

& Pontificiam dignitatem
 mei manibus peccatoris, &
 praesentium ministrorum &
 Coepiscoporum: per aduen-
 tum, virtutem & gratiam
 sancti tui Spiritus corrobo-
 ra, sicut corroborasti san-
 ctos Apostolos tuos & Pro-
 phetas, sicut Reges vnixisti,
 sicut sanctificasti Pontifices.
 Et irreprehensibilem ipsius
 Pontificatum ostende, omni-
 que castitate ornans, san-
 ctum demonstra, vt dignus
 sit qui poscat quae ad salu-
 tem populi sunt, eumque
 exaudias: quia sanctifica-
 tum est nomen tuum: Ma-
 gnificatum est Regnum. Et
 post hanc enunciationem
 primus Pontificum tenui vo-
 ce, ita vt audire & respon-
 dere possint, qui cum eo
 sunt Pontifices, hac Dia-
 conica pronunciat. In pace
 Dominum oremus. Pro pa-
 ce quae desuper obtingat
 & salute. Pro pace vniuer-
 si orbis. Pro Archiepisco-
 pi nostri N. Sacerdota-
 li functione, protectione,
 perseverantiâ, pace, sanitate
 & salute ipsius, & pro ope-
 re manuum ipsius Domi-
 num oremus. Pro seruo Dei
 N. nunc promoti Episco-
 po, & pro salute ipsius Do-
 minum oremus, vt homi-
 num Amator Deus Pontifi-
 catum ipsius intemeratum
 & inculpatum praestet. Ore-
 mus pro hac Ciuitate, &
 pro omni Ciuitate. Et pro
 omnibus qui indigent auxi-
 lio diuino & protectione
 Domini, Dominum Ore-
 mus, vt eruamur ab omni

A Ἐν τῇ δαρχιερατικῇ ἀξίᾳ διὰ τῆς χα-
 ρὸς ἐμοῦ τῆς ἀμδρωτοῦ, ἔν τῇ συμπα-
 ρόντων λειτουργίᾳ καὶ συνεπισκόπων,
 τῇ ἐπιφοιτήσει, ἔδωκάμει, ἔχαιρε
 τῇ ἀγίᾳ σου πνύματος ἐνίσχυσον, ὡς
 ἐνίσχυσας τοὺς ἀγίους σου Ἀποστόλους
 ἔν προφήταις, ὡς ἐχέυσας τοὺς βασι-
 λείς, ὡς ἡγίασας τοὺς δαρχιερεῖς. καὶ
 δι' ἐπιλήπιον αὐτῷ τῇ δαρχιερατικῇ
 B ἀπόδοξον καὶ πάσῃ σεμνότητι κατὰ
 κόσμῳ, ἅγιον ἀνὰ δόξαν, εἰς τὸ ἄξιον
 γνέσθαι τῇ αἰκλῇ αὐτῇ τὰ πρὸς σω-
 τηρίαν τῆς λαοῦ, ἔν ὑπακούῃν σε αὐ-
 τῷ ὅτι ἡγίασά σου τὸ ὄνομα, δεδόξα-
 σά σου ἡ βασιλεία. Καὶ μετὰ πλεονε-
 φώνησιν ὁ πρὸς τῇ Ἀρχιερέων λε-
 πτῇ φωνῇ, ὅσον ἀκούῃν τοῦ σωόντος
 Αρχιερεῖς καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονι-
 C καὶ ταῦτα. ἐν εἰρήνῃ τῇ Κυρίᾳ δεηθῶ-
 μιν. ὑπὲρ τῆς δώδεν εἰρήνης καὶ τῆς σω-
 τηρίας. ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῇ σύμπαν-
 τος κόσμῳ. ὑπὲρ τῆς Αρχιεπισκόπου
 ἡμῶν τῆς δεῖνα ἱερωσύνης, ἀντλήσεως,
 διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας καὶ σωτη-
 ρίας αὐτῷ, ἔν τῇ ἐργῷ τῇ χαρᾷ αὐτῷ,
 τῆς Κυρίου δεηθῶμιν. ὑπὲρ τῆς δού-
 λου τῆς Θεοῦ τῆς δεῖνα τῇ νυνὶ πρὸς
 D εὐζουμένης ἐπισκόπου καὶ τῆς σωτη-
 ρίας αὐτῷ, τῇ κυρίᾳ δεηθῶμιν. ὅπως
 ὁ Φιλάνθρωπος Θεὸς ἀσπίλον καὶ
 ἀμώμητον αὐτῷ τῇ δαρχιερατικῇ
 χαρίσται. δεηθῶμιν ὑπὲρ τῆς πόλεως
 ταύτης, πάσης πόλεως. Καὶ ὑπὲρ
 πάντων τῶν χηζόντων τῆς παρὰ τῆς
 Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντλήσεως,
 τῆς Κυρίου δεηθῶμιν, ὑπὲρ τῆς ῥυ-
 θύναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κακώ-

σεως αὐτὴ λαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ
 διαφύλαξον. τῆς παναγίας ἀρχαί-
 που. Τούτων ὃ λεγομένων παρὰ τῆς
 πρεσβυτέρου Ἀρχιερέων, ὡς εἴρηται, ὁ
 Πατριάρχης ἔχων ὡσαύτως τῇ ἑ-
 ροπονομήσας κεφαλῇ τὸ χεῖρα ἐπι-
 κειμένη, ἔρχεται πάλιν. Κύριε ὁ
 Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πλὴν
 αὐτοῦ φύσιν πλὴν τῆς θεότητος ὑπε-
 νεκρεῖν ἑστίαν, τῇ σῇ οἰκονομίᾳ ὁμοιο-
 παθεῖς, ἡμῶν διδασκάλους κατεστήσας
 τὸν ἐπέχοντα θρόνον, εἰς τὸ ἀνα-
 φέρειν σοι θυσίαν καὶ προσφορὰν ὑ-
 πὲρ πάντες τῆς λαοῦ σου. σὺ, κύριε, ἔ-
 τῃ τὸν αὐαδὲς θέντα οἰκονόμον τῆς
 δεξιεραικῆς χερός, ποιήσον ἡμέ-
 ραι μιμητὴν σου τῷ ἀληθινοῦ ποι-
 μῆρος, ἡδύντα τὸ ψυχρὸν αὐτῷ ὑπὲρ
 τῆς πρεσβυτέρου σου, ὁδηγὸν τυφλῶν,
 φῶς τῷ ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρό-
 νων, διδάσκαλον νηπίων, φωστὴρα ἐν
 κόσμῳ. ἵνα καταρτίσας τὰς ψυχὰς
 τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἐπὶ τῇ πα-
 ρούσῃ ζωῇ, παραστή τῷ βήματι σου
 ἀκαταμάχητος, καὶ τὸ μέγα μισθὸν
 λήψῃται, ὃν ἡτοίμασας τοῖς ἀθλήσα-
 σιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τῆς διαγγήλου
 σου. σὸν γὰρ ὅτι τὸ ἐλεῖν καὶ σῶζεν ὁ
 Θεός.

Καὶ μετὰ τὸ Ἀμὲν, αἶρε τὸ διαγέ-
 λιον ὁ Πατριάρχης, καὶ πῆθυσιν εἰς πλὴν
 ἀγίαν βάπτειν· εἶτα λαβὼν τὸ ὁμο-
 φόριον περιβήσιν τῷ τραχήλῳ τῆς
 ἑροπονομήσας λέγων. ἄξιός, λέγουσι
 ὃ ὁ βήματος τοῖς· καὶ ὁ ψάλλῃ
 τοῖς. εἶτα πάλιν ἐκφωνοῦσιν ὁ
 ψάλλται εἰς καὶ εἰς, Ἀξιός· ἔτι

A malo suscipe, salua, Misere-
 re & conserua. Sanctissimæ
 immaculatæ, &c. His vero
 recitatis à primo Pontificum,
 vt dictum est, Patriarcha
 habens similiter manum ca-
 piti eius qui Ordinatur, im-
 positam, rursus precatur.
 Domine Deus noster qui,
 cum humana non possit na-
 tura diuinitatis præsentiam
 sustinere, dispensatione tuâ
 ei compateris, magistris no-
 bis constitutis thronum tuum
 obtinentibus, ad offeren-
 dum tibi sacrificium & obla-
 tionem pro omni populo
 tuo. Tu, Domine, hunc etiam
 declaratum Gratia Pontifica-
 lis dispensatorem, redde
 veri tui Pastoris imitorem,
 ponentem animam suam pro
 ouibus tuis: ducem cæco-
 rum, lumen eorum qui in
 tenebris sedent, magistrum
 insipientium, præceptorem
 mente captorum, luminare
 in mundo. Vt perficiens A-
 nimas sibi creditas in hac vi-
 tã, sistatur tribunali tuo abs-
 que confusione, & magnam
 mercedem consequatur, quã
 præparasti iis qui pro Euan-
 gelij promulgatione decer-
 tarunt: tuum enim est mise-
 reri & saluos facere ô Deus.

Et post dictum Amen, su-
 mit Euangelium Patriarcha
 & ponit supra sanctam men-
 sam: deinde capiens Pallium
 circumdat collo Ordinati di-
 cens. Dignus, quod dicunt
 etiam ter qui sunt in sacra-
 rio. Et Psaltæ ter. Deinde rur-
 sus proclamant Psaltæ vnus
 post alium, Dignus. Atque

οὐδὲν ἀπὸ παλαιότητας.

De Episcoporum
 auctoritate ex iure
 diuino. Vide Ob-
 seruat. IV.

De Episcopali offi-
 cio Prædicandi,
 v. Obseruat. V.

Nota quod antea
 diximus, omnes
 Episcopos Græcos
 Pallium gestasse.

ita Ordinarum osculantur. Ipse vero Patriarcha & Pontifices sanctam mensam osculari, veniunt ad thronum ubi simul sedent. Dicitque Diaconus ad Patriarcham Iube Domine : deinde Patriarcha dicit Benedictus qui venit in nomine Domini. Deinde rursus Diaconus, Benedic Domine eam quæ sursum est cathedram. Et Patriarcha dicit, Benedictus es qui sedes in throno gloriæ regni tui perpetuò nunc & semper & in sæcula. Continuo Patriarcha quidem throno insidet, fit autem mentio Imperatorum & Patriarchæ.

Qualis hæc benedictio Cathedræ cœlestis, vide Obferuat. VI.

Φήμη est honorificatio seu Elogiū & commemoratio Patriarchæ, & Imperatorum quam sequitur acclamatio.

Domesticus.

Adorans solum per inclinationem profundam seu Reuerentiam, quæ & alibi apud Monachos Gr. dicitur μεταίωσις.

Scire vero oportet quod quando non est Ordinatio Episcopi, fit laudatio prius : postquam ingressus est Patriarcha cum apparatu introitus, & thure sparsit sanctam mensam per circuitum, & Benedictionem dedit cum Cerco duplici super Euangelium. Cum autem in sede suâ sedet, fit mentio : & post illam proclamat Domesticus. Domine serua Imperatores : & alius : Et exaudinos, & primus Diaconorum : Gloria : & canitur Contactium diei. In thronum vero prouecto Patriarchâ, Ordinatus Pontifex accedens ad eum & Adorans ac Benedictionem suscipiens sedet in dextra parte, primo Pontificum superior. Et Diaconus dicit, Attendamus : Patriarcha, Pax omnibus. Diaconus, Sapientia. Lector in ambone, Psalmus David.

ἀσπάζονται τὸ χροτονηθέντα. αὐτὸς τε ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ἀσπάζονται τὸ ἅγιον ξάπεζαν, αἰέρονται ἐν τῷ σωθῆναι. καὶ λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸν Πατριάρχην, κέλευσον, δέσποτα. Ἐὖ ὁ Πατριάρχης λέγει διλογισμὸς ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. εἶτα πάλιν ὁ διάκονος, διλογισμὸν, δέσποτα, πλὴν αὐτῶ καθεδρῶν. καὶ ὁ Πατριάρχης λέγει, διλογισμὸς εἰ ὁ καθεδρὸς ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοῦ αἰῶνα. διδοὺς ὁ μὲν Πατριάρχης καθίσταται ἐν τῷ σωθῆναι. γίνεται ἡ φήμη τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Πατριάρχου.

Ἰστέον ὅτι ἐκ τῆς χροτονίας Ἀρχιερέως, γίνεται ἡ φήμη πρῶτον. καὶ τὸ εἰσελθεῖν τὸν Πατριάρχην καὶ τὸ εἰσοῦν, καὶ θυμιάσαι πλὴν ἅγιον ξάπεζαν κύκλῳ, καὶ σφραγίσαι καὶ τὸ δικεῖν ἐπάνω τῆς ἁγίας Διαθήκης. καθήμενος ἐν τῷ σελίῳ αὐτοῦ, γίνεται ἡ φήμη. Ἐὖ πλὴν φήμῳ ἐμφωνεῖ ὁ δομῆστικός. Κύριε σῶσον τοῦ βασιλεῖς, καὶ ὁ ἕτερος καὶ ἐπακούσων ἡμῶν καὶ ὁ Ἀρχὼν τῶν διακόνων, δόξα καὶ ψαλλέτω κοντάκιον τῆς ἡμέρας. ἐν τῷ σωθῆναι αἰελοῦντος τὸν Πατριάρχου, ὁ χροτονηθεὶς Ἀρχιερεὺς προσελθὼν αὐτῷ καὶ προσκυνησας καὶ λαβὼν διλογίαν καθίσταται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ἐπάνω τῆς πρῶτης τῆς Ἀρχιερέων. καὶ λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸν Πατριάρχην εἰρήνη πάντων. ὁ διάκονος σοφία. ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ἁμβωνί, ψαλλὸς τῷ Δαβίδ.

ὁ διάκονος, πρὸς ἡμῶν, καὶ λέγει ὁ
ἀναγνώστης τὸ προκείμενον τῷ Ἀπο-
στόλου. ὁ διάκονος, σοφία· ὁ ἀναγνώ-
στης πλὴν ἐπιγραφῆς τῷ Ἀποστόλου· ὁ
διάκονος, πρὸς ἡμῶν. ὁ ἀναγνώστης
ἀναγινώσκει τὸ Ἀπόστολον· μὲν δὲ πλὴν
πλήρως τῷ Ἀποστόλου, ἐκφωνεῖ ὁ
λαβὼν ἄρχιερεὺς πλὴν δὲ λόγιαν. εἰ-
ρωή σοι· ὁ διάκονος, σοφία· ὁ ψάλ-
ται ἀλληλουῖα, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.
ὁ διάκονος, πρὸς ἡμῶν. πρὸς δὲ τῷ
πλὴν λεγομένη ἐπὶ τῷ Ἀποστόλου, εἰς τῷ
διακόνων λαβὼν τὸ θυμιατήριον καὶ
θυμίαμα βαλὼν προσέειπεν τῷ Πα-
τριάρχῃ λέγων, δὲ λόγησον, δέσποτα,
τὸ θυμίαμα τῷ ὁ σιωπῆως δὲ λόγη-
σαιτος, θυμῷ ὁ διάκονος πλὴν ἀγίαν
πράξιν κύκλῳ· εἶτα τῷ Πατριάρ-
χῃ, τῷ ἄρχιερεῖς, τῷ πρεσβυ-
τέρους καὶ τῷ διακόνους, καὶ αὐτοῖς τῷ
Πατριάρχῃ ἐκ τῆς ἀγίας πρᾶξιν
ἐμπροσθεν μόνον. τῷ δὲ ἀλληλουῖα
ψαλλομένη ὁ μὲν ἀναγινώσκων τὸ
εὐαγγέλιον διάκονος, προσκυνοῦσας
τεὶς ἐμπροσθεν τῆς ἀγίας πρᾶξιν,
εἶτα ἀνελθὼν εἰς τὴν κρηπίδα καὶ ὑπο-
κλίνας πλὴν κεφαλὴν τῷ Πατριάρ-
χῃ, ὑποδύκνῃς ἅμα ἐκ τῶν ὡραίων
σιωπῆως τῇ δεξιᾷ χειρὶ, ἀνίσταται
εὐαγγελίς, λέγει· δὲ λόγησον, δέσπο-
τα, τὸ εὐαγγελιστὴν τῷ ἁγίου Ἀποστό-
λου καὶ εὐαγγελιστοῦ καὶ ἀποστόλου· ὁ
Πατριάρχης καὶ σφραγίζων αὐτὸν
λέγει, ὁ Θεὸς διὰ πρεσβυτέρων τῷ ἁγίου,
ἐνδόξως, πανδοφήμου Ἀποστόλου ἐκ
εὐαγγελιστοῦ τῷ δὲ δῶν σοι ῥῆμα εἰς τὸ
εὐαγγελισσαῖς δυνάμει πολλῇ. Καὶ

A Diaconus, attendamus: tum
dicit lector propositum A-
postoli. Diaconus, Sapien-
tia: Lector, inscriptionem
Apostoli. Diaconus attenda-
mus. Lector Apostolum legit,
post absolutam verò Aposto-
li lectionem, qui benedi-
ctionem accepit Episcopus,
proclamat. Pax tibi: Diaconus,
Sapientia. Psaltæ, Al-
leluia. Psalmus David. Dia-
conus, attendamus. Ante
hæc verò dùm recitatur ad-
huc Apostolus, vnus diaco-
norum accepto thuribulo
thus iniiciens ad Patriar-
cham accedit dicens, Bene-
dic, Domine, Thymiama: hic
autem ex more benedictio-
nem vbi dederit, Diaconus
thure perfundit sanctam
mensam per circuitum:
C deinde Patriarcham, Epif-
copos, Presbyteros & Dia-
conos, rursumque Patriar-
cham & sanctam mensam
ab anteriori solùm parte. At-
que vbi cantatur alleluia,
lecturus Euangelium diaco-
nus, ter adorans ante san-
ctam mensam, deinde ad
crepidinem accedens & in-
clinans caput versus Patriar-
cham, ostendens simul &
orarium dextrâ manu iuxta
morem, ex superiori parte
sancti Euangelij, dicit: Be-
nedic Domine Annuntiato-
rem sancti huius Apostoli &
Euangelistæ: tum exurgens
Patriarcha & consignans
ipsum dicit. Deus per inter-
cessionem sancti, gloriosi, in-
clyti Apostoli & Euangeli-
stæ det tibi verbum ad
Euangelizandum virtute

Propositum est
versiculus psalmi
recitari solitus an-
te Apostoli lectio-
nem. vide Euchol-
og.

Qualis imago in
sacrario collocan-
da, vide Observat.
VII.

Nota de Pallij de-
positione apud La-
tinos inusitatâ &
quæ de eâ diximus
Parte 2. Obser-
uat. III.

multâ. Atque hunc in mo-
dum Diaconus dicens, Ad
multos annos, Domine: fu-
mens in manûs Euangelium,
exit, antecedentibus eun-
dem Diaconis quatuor. Et
ascendit ad ambonem. Pa-
triarcha autem deposito
pallio conuertitur ad O-
rientem, aitque tacitus: incli-
na, Domine, aurem tuam, &
exaudi me, recitatque Psal-
mum integrum, simulque
positam ibidem sanctam i-
maginem, osculatur. Atque
ita conuertitur ad Occiden-
tem expectans Euangelij fi-
nem. Secundus autem dia-
conorum manu sinistrâ pal-
lium Patriarchæ tenens, post-
quam Alleluia completum
proclamat, Sapientia recta.
Audiamus sanctum Euange-
lium; Occidentem respiciens
siue eum qui in Ambone
est, Diaconum. Tum ex am-
bone respondet Diaconus
Euangelium lecturus. Le-
ctio sancti Euangelij N. Ac
rursus Diaconus ex sacrario,
attendamus. Deponunt au-
tem Episcopi omnes Pallia
sua. Scire vero oportet quod
postquam Patriarcha Pal-
lium suum deposuit, dum ca-
nitur Alleluia: non illud vl-
terius induit nisi sub tempus
elevationis sanctorum my-
steriorum, ante quam dia-
conus dicat, Attendamus.
Quod si intercedat Ordina-
tio vel Presbyteri vel Diaconi,
illud induit secundum
tempus solum ordinationis.
Deinde rursus illud exuit vs-
que ad tempus elevationis
mysteriorum. Tunc autem

A ἔπειτα ὁ μὲν διάκονος εἰπὼν τὸ, εἰς πολ-
λὰ ἔτη, δέσποτα, λαβὼν αἰτὰ χεῖρας
τὸ διαγέλιον, ἔξέρχεται, πορευθεὶς
μὲν αὐτῷ διακόνων πεσάρον. ὁ
αἰέρχεται ἐν τῷ ἁμβωνί· ὁ δὲ Πα-
τριάρχης συμβαλὼν τὸ ὠμοφόριον,
στέφεται πρὸς ἀνατολὰς, ὁ δὲ λέγει
καθ' ἑαυτὸν κλῆνον, κύριε, τὸ οὐκ οἶσιν, ὁ
ἐπακουσὸν μου, καὶ λέγει ᾠδὴν ψαλμὸν
ὅλον, καὶ ἀσπάζεται τὴν αὐτοῦ θείαν
μὲν ἀγίαν εἰκόνα· ὁ δὲ ἔπειτα στέφεται
πρὸς δυσμὰς τοῦ μὲν πλεονάζοντος
τῷ διακόνων κατέχον ἐν τῇ δεξιτερᾷ
χείρῃ τὸ ὠμοφόριον τῷ Πατριάρχῃ.
Μετὰ τὸ πληροθυῶναι τὴν ἀλληλουσίαν
ἐκφωνεῖ, σοφία ὁρθεῖ. ἀκούσωμεν τῆς
ἀγίας διαγγελίας· βλέπων δὲ πρὸς
C δυσμὰς ἤτοι πρὸς τὸ ἐν τῷ ἁμβω-
νί διάκονον. Καὶ ἀποκρίνεται ὁ τὸ δια-
γέλιον ἀναγινώσκων, ἀπὸ τοῦ ἁμ-
βωνος. ἐν τῇ κτὶ τῆς δεξιᾶς ἀγίας διαγ-
γγελίας τὸ ἀνάγνωσμα· καὶ αὖθις ὁ ἀπὸ
τῷ βήματος διάκονος, πρὸς ἄνω μὲν
ἐκβάλλοις δὲ ᾠδὴν Ἀρχιερεῖς πάντες
τὰ ὠμοφόρια αὐτῶν. δεῖ δὲ γινώσκον
ὅτι μὲν τὸ ἐκβαλεῖν τὸ πατεράρχῃ
τὸ ὠμοφόριον, ψαλλομένης τῆς ἀλ-
ληλουσίας· πλέον ἐκτενέεται αὐτὸ, εἰ
μὴ κτὶ καὶ τῷ ἀγίων μυστη-
ρίων ὑψώσεως, πρὶν εἰπεῖν τὸ διά-
κονον τὸ, πρὸς ἄνω μὲν. εἰ δὲ ὅτι μετὰ
ἐξ ὑπομονῆς ἢ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου,
ἐκτενέεται αὐτὸ καὶ τὸ καὶ τῆς
ὑπομονῆς μόνον· καὶ πάλιν ἀποδύεται
αὐτὸ μέχρι τῆς καιροῦ τῆς ὑψώσεως
τῶν ἀγίων. Τότε δὲ αὐτὸς ἐκδύομεν
illud

φορεῖ τὸ πο, μὲν τελοῦς τὴν λειτουρ-
γίαν. ④ ὁ Ἀρχιερεὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς
χάροτονίας ④ συλλειτουργοῦντες τῷ
Πατριάρχῃ, πρὸ αὐτῶν ποιοῦσι καθὼς
καὶ ὁ Πατριάρχης. τὴν δὲ διαβιβάζει
πληροφάντος λέγει ὁ Πατριάρχης
πρὸς τὸν διάκονον, εἰρήνη σοι. ④ κα-
τέρχεται δὲ συνθρόνου. ὁ δὲ ἀναγνούς
τὸ διαβιβάζει ὁ διάκονος κατέρχεται
④ δὲ ἀμβωνῶν, πρὸς τὸν Πα-
τριάρχῃ κατελθόντι δὲ συνθρόνον καὶ
ἐκτίθει τὴν ἁγίαν τραπεζήν, καὶ δίδωσι
αὐτῷ ἀσπασάμενος τὸ διαβιβάζει ὁ δὲ
ἀσπασάμενος αὐτὸν καὶ εἰπὼν πρὸς
αὐτὸν ④, σωθῆναι, καὶ βλοσυρῶς αὐτὸν ④,
ἵσταται μικρὸν ἀπὸ τοῦ. Ἀρχεται δὲ ὁ
πρῶτος τῶν διακόνων ἐν τῷ ἀμβωνί
ἵσταμενος, τὴν ἐκτενὴν, λέγων ἕτως.
εἰπωμεν πάντες. ④ ὅταν δὲ ἔλθῃ. Καὶ
ὑπὲρ τῶν βλαβερῶν. τότε ἀνέρχεται ὁ
Πατριάρχης εἰς τὴν μικρὰν ἀναβά-
θραν κειμένην ἐν δόξῃ τῶν ἁγίων θυρῶν,
καὶ βλοσυρῶς λαὸν σφραγίζων αὐ-
τὸν πρὸς τὴν βίβλιν. ἐκφωνοῦ-
σιν τὴν ψαλμῶν τὸν κύριον ἐλέησον ἡμῶν.
εἶτα ὑποστρέφων ἵσταται ἐν τῇ κρηπί-
δι τῆς ἁγίας τραπεζῆς, καὶ λέγει πρὸς
κύριον πάντων. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ④
ἐκτενὴν πάντων ἡμεῶν πρὸς δεξιὰν
παρὰ πάντων τῶν δούλων, καὶ ἐλέησον ἡμῶν
καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλεῶν σου, καὶ τῶν οἰ-
κτιρμοῦ σου κατὰ πλεονάζον ἐφ' ἡ-
μας καὶ ἐπὶ πάντα τὸ λαόν σου ④ ἀ-
πεκδεχόμενον τὸ ἔλεός σου πλῆσι ④
ἐλεος. πάντων δὲ λέγουσι πάντες ④
Ἀρχιερεῖς καὶ ④ πρεσβύτεροι. πρὸς
σαμῶν δὲ χάροτονίας Ἀρχιερέως,

A illud induens fert usque ad fi-
nem Liturgiæ. Episcopi vero
tempore ordinationis qui si-
mul cum Patriarcha cele-
brant Liturgiam, eadem fa-
ciunt cum Patriarcha. Evan-
gelio autem recitato dicit Pa-
triarcha Diacono, Pax tibi: Et
à throno descendit. Diaconus
autem qui Euangelium
legit descendens ex ambone,
ad Patriarcham accedit è
throno suo descendentem &
sacræ mensæ adpropinquan-
tem, offertque ei Euange-
lium osculandum: qui illud
osculatus cum ei dixerit, sal-
uus fias, eumque benedixe-
rit, ibidem paululum subsi-
stit. Incipit vero primus Dia-
conorum qui in ambone
stant, ecclen seu precem in-
tensam, hunc in modum. Di-
camus omnes: & cum attigerit
hec verba, & pro piissimis, &c.
tunc reuertitur Patriarcha ad
minorem suggestum, intra sa-
cras ianuas constitutam, po-
puloq; benedicit, eum ter si-
gnans cum Cereo triplici seu
tricerio, Proclamantibus psal-
tister Kyrie eleison. Deinde
reuertens stat in basi sanctæ
Mensæ: recitatque hanc
Orationem. Domine Deus
noster intextam hanc sup-
plicationem suscipe à ser-
uis tuis, & miserere nobis
secundum multitudinem mi-
sericordiæ tuæ, miseration-
esque tuas nobis immit-
te & omni populo tuo qui
locupletem à te misericor-
diam expectat. Eandem quo-
que orationem omnes di-
cunt Episcopi & Presbyte-
ri: astante ordinato Episcopo,

De venerationeli-
bri Euangeliorum
singularia quædam
Observat. VIII.

Oratio quam ex-
vñ vocant Græci in
Euchol. & Typic.

Lege Liturgiam S.
Chrysostomi.

De Catechumenorum dimissione,
v. Obseruat. IX.
Quid εἰς μὲν ἵνα
corporalis, vide
Obseruat. X.

Orationes illas
pro fidelibus vide
in Liturgiâ S.
Chrysoſt.

ante omnes alios. Absolutis autem Diaconicis proclamat Patriarcha, Quia misericors, &c. & post dictum Amen, Primus quidem Diaconus adorans & accedens ingreditur sacrarium. Secundus etiam incipit illud, Catechumeni orate. Absolutis autem iis quæ ad Catechumenos spectant, exclamat Ordinatus, ut & ipsi nobiscum pretiosum & magnificum nomen tuum glorificent. Secundus pariter Diaconus adorans accedit. Incipit vero tertius, quicumque Catechumeni recedite. Hæc dicente Diacono, qui sunt in sacrario Diaconi corporale explicant. Patriarcha vero recitat Orationem pro fidelibus primam. Tum Patriarchæ oratione absolutâ, aliquis Diaconorum, innuit Diacono; qui in ambone est, qui statim dicit, Sapientia. Dein effatur alter Pontifex, primus scilicet post ordinatum, vel si non sit Ordinatio, Secundus, hanc proclamationem facit, Te decet omnis gloria honor & adoratio Patrem, &c. Rursumque adorans tertius accedit, & incipit quartus, Pro hac ciuitate. Hæc autem dicente Diacono Patriarcha dicit orationem secundam pro fidelibus, cumque Patriarcha eam perfecerit, id percipiens qui in ambone est Diaconus dicit, Sapientia. Tum Patriarcha, ut potentiâ tuâ semper seruari gloriam tibi offeramus Patri & filio, &c. Deinde Cantores hymnum Che-

^A πρὸ πάντων τῶν ἄλλων. μὲν δὲ πρὸς
 πληροῦσιν τῶν διακονικῶν ἐκφωνεῖ ὁ
 Πατριάρχης, ὅτι ἐλεήμων καὶ μὲν πρὸς
 ἁμῶν, ὁ μὲν πρὸς τοὺς διάκονους πρὸς-
 σκυωήσας καὶ κατελθὼν εἰσέρχεται ἐν
 τῷ βήματι. Καὶ δέχεται ὁ δεύτερος πρὸς
 ἀξιά. ^Θ κατηχούμενοι. πληρο-
 ῦντων δὲ τῶν Κατηχουμένων, ἐκφω-
 νεῖ ὁ χροτονηδὴς, ἵνα καὶ αὐτοὶ συν-
^B ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πανήγιον καὶ μεγα-
 λοπρεπὲς ὄνομα σου. ὁμοίως καὶ ὁ
 δεύτερος διάκονος προσκυωήσας κα-
 τέρχεται. Ἀρχεῖ δὲ ὁ τρίτος, ὅσοι Κα-
 τηχούμενοι πρὸς ἔλθετε ταῦτα λέ-
 γοντες τῷ διακόνῳ, ^Θ ἐν τῷ βήματι
 διάκονοι ὑφαπλοῦσι τὸ εἰληπτόν. ὁ δὲ
 Πατριάρχης λέγει τὸ διχρὺ τῶν πσιῶν
 πρὸς πᾶσι. ^Ε δὲ Πατριάρχου πρὸς δι-
^C χρὺ πληροῦσάντος, ἡ δὲ τῶν δια-
 κόνων πρὸς ἐν τῷ ἁμβωνί διακόνῳ, καὶ
 ἀξιά σοφία. Καὶ ἐκφωνεῖ ὁ
 ἄλλος Ἀρχιερεὺς, ὁ πρὸς δηλονότι
 μὲν ^Θ χροτονηθέντα, ἢ εἰ μὴ ὅτι χρο-
 τονία, ὁ δεύτερος δὲ ἐκφώνησιν πρὸς
 πᾶσι, τὸ, ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δοξά,
 πρὸς καὶ προσκυωήσας τῷ πατρί. καὶ
 πάλιν προσκυωήσας κατέρχεται ὁ
 τρίτος, καὶ δέχεται ὁ τέταρτος, ὑπὲρ τῆς
 πόλεως ταύτης. ταῦτα δὲ λέγοντες τῷ
 διακόνῳ λέγει ὁ Πατριάρχης πρὸς δι-
 χρὺ τῶν πσιῶν πρὸς β', καὶ ^Ε Πατριάρ-
 χου τελέσαντος, ἀξιά μὲν ὁ ἐν τῷ
 ἁμβωνί διάκονος λέγει, σοφία. καὶ ὁ
 Πατριάρχης, ὅπως ἵπὸς τῶν κράτους
 σου πάντοτε φυλαττόμενοι σοὶ δοξά
 ἀναπέμψωμεν τῷ πατρί, καὶ τὰ ἑξ.
 Καὶ δέχονται ^Θ ψάλλται τῷ Χερου-

βικὸς ὕμνος. ὁ δὲ Κανσερίσιος λαβὼν
 τὸ θυμίαμα καὶ θυμίαμα βαλὼν
 πρὸς τοὺς τὰ Πατριάρχην, καὶ τῶν δι-
 λογίας θυμῶν στυρωειδῶς κύκλῳ τῆς
 ἁγίας βάπτεισθαι, καὶ τὸ Πατριάρχην.
 ὁ δὲ Πατριάρχης τὸν Χερουβικὸν ἀδο-
 μῶν λέγει καὶ ἑαυτὸν τὸν διχλῶ, οὐ-
 δείς ἄξιός· ταύτῃ οὐδὲ πλείους ὁ
 Πατριάρχης ἀπέρχεται εἰς τὰς ἁγίας
 θύρας, καὶ λαμβάνει νίψιμον παρὰ τῶν
 διακόνων. ὑποστρέφων δὲ ἵσταται ἐμ-
 προθεν τῆς ἁγίας βάπτεισθαι, λέγων
 καὶ ἑαυτὸν τὸν Χερουβικὸν τρεῖς
 περισκυλῶν ἐν τῇ λέγειν αὐτό. εἴτα
 στρέφεται πρὸς δυσμὰς χειμῶν
 τῆς ἁγίων εἰσοδόν. ὁ δὲ Αρχιερεὺς
 καὶ ἀπονιπτόμενοι ἵστανται ἐξ ἑκάτερας
 μέρους τῆς βήματος, ἀπὸ τῆς ἁγίων θυ-
 ρῶν μέχρι τῆς ἁγίας τραπεζῆς. ὁ δὲ
 Κανσερίσιος ἐν τῇ θυμῶν λέγων
 καὶ ἑαυτὸν τὸν ἐλέησόν με ὁ Θεός,
 ἀπέρχεται ἐν τῇ πρὸς τοὺς μὲν τῶν λοι-
 πῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ
 θυμῶν τὰ ἁγία καὶ εἰπὼν καὶ ἑαυτὸν
 τὸν ἐλέησόν με ὁ Θεός. ὁ δὲ Θεός ἰ-
 λαδίη μοι τῷ ἀμώρτωλῳ, λέγει πρὸς
 τὸν Πατριάρχην, ἔσθον, δέσποτα,
 τὰς χεῖρας σου εἰς τὰ ἁγία. ὁ δὲ προ-
 τοπάπας ὄρας τὸ ἅγιον δίσκον, καὶ εἰ-
 πὼν ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ
 ἁγία καὶ διλογεῖτε τὸ κύριον, πῶς ἐ-
 πάνω τῆς κορυφῆς τῆς εἰπόντος τὸ δια-
 γέλιον, συνεφαπτομένης διακόνος καὶ
 αὐτῶν μὲν πάσης προσοχῆς ὡς ἀσφα-
 λείας. καὶ ὅτε γίνεται ἡ εἰσοδὸς προ-
 τοπάρχης τῆς ἐπὶ τῆς διταξίας ἐμ-
 προθεν. εἴτα τὸν Κανσερίσιον μὲν τὸν

A rubicum ordiuntur. Canstri-
 fuis autem accipiens thuribu-
 lum & thymiama iniiciens ac-
 cedit ad Patriarcham, & bene-
 dictione acceptâ thure spar-
 git sanctam mensam in mo-
 dum Crucis per circuitum, &
 Patriarcham. Patriarcha verò
 dum Cherubicus hymnus câ-
 tatur, tacitus dicit Oratio-
 nem, Nemo dignus: quam
 cum absoluerit, proficiscitur
 ad sanctas Ianuas, & ablutio-
 nem à Diaconis suscipit: Re-
 uertensque consistit ante san-
 ctam mensam, dicens tacitus
 hymnum Cherubicum ter; a-
 dorans dum eum recitat. Po-
 stea conuertitur ad occiden-
 tem, mysteriorum ingressum
 expectans. Pontifices autem,
 etiam abluti stant ex vtraque
 parte sacrarij; à sacris ianuis v-
 que ad sanctam mēsam. Can-
 strifius verò dum suffumigat,
 dicens tacitò miserere mei
 Deus, vadit ad Prothesim
 cum reliquis Presbyteris &
 Diaconis, & sancta thure per-
 fundit; cumque dixerit etiam
 tacitò miserere mei Deus, &
 Deus propitius esto mihi pec-
 catori, dicit ad Patriarcham:
 Attolle Domine manus tuas
 in sancta. Protopapa verò seu
 Archipresbyter eleuans san-
 ctum discum & dicens extol-
 lite manus vestras in sancta &
 benedicite Dominum, po-
 nit illum supra caput Dia-
 conis qui Euangelium dixit,
 eum simul contingentis cum
 omni attentione & securita-
 te. Atque hunc in modum
 celebratur ingressus, præ-
 eunte Cærimoniis præfe-
 cto, deinde Canstrifio cum
 G ij

Apparatus iste seu processio fit ipsis omnibus ab Altari prothescens egredientibus per ianuam lateralem sibi dextram, usque ad medium Vidorum locum, ubi dictum proficiscentibus, ibique acclamationes facientibus ac demum in sacrarium cum pompâ istâ reuerentibus per ianuam Regiam quæ media est.

Pallio & Turibulo, & secundo Diaconorum, deincepsque iis qui flabra tenent, Diaconis, quos sequitur is qui sanctum Panem tenet, ac ponet qui alios discos gestant: Postea Protopapa cum sancto Calice, tum reliqui iuxta ordinem Sacerdotes. Ultimò verò omnium Diaconi qui supra caput aërem seu Velum tenent; quos sequuntur omnes Subdiaconi tenentes & peluim. Transeuntes autem templum precantur omnes pro omnibus, & Sacerdotes & Diaconi dicentes, Recordetur nostri Dominus in Regno suo. Accedentes autem omnes ad Sacrarium, unusquisque dicit Patriarchæ. Memor sit Dominus Deus Pontificatus tui in regno suo in perpetuum, nunc & semper & in sæcula. Cum autem accesserit Diaconus tenens sanctum Panem, reuersus Patriarcha à Crepidine seu basi in quâ stabat, & occurrens ipsi, accipit discum ab ipsius capite, deponitque eum in sanctam mensam, ipso quoque eundem simul contingente. Idem facit circa sanctum calicem plenum quæ thuribulum tenens Diaconus suffumigat. Quod

A ὡμοφροεὶς καὶ τῷ θυμῷ, ὡς τὸ δευτέρου τῶν διακόνων. εἶτα τῶν κρατιῶν τὰ ῥηπῖδια διακόνων μὴ οὐδ' ὁ ἅγιος ὄρνις κρατῶν, καὶ ὁ πᾶν αὐτῶν ὁ κρατιῶντες τοῦ λοιποῦ διασκούς. εἶτα ὁ πᾶν παπᾶς μὴ τῷ ἁγίου ποτηρίου καὶ ὁ λοιποὶ ἱερεῖς καὶ τῶν ἁγίων. ὁ πᾶν τῶν κρατιῶντες ὁ πᾶν τῇ κεφαλῇ τῶν ἁγίων διακόνων. καὶ μετὰ αὐτοῦ πάντες οἱ ὑποδιακόνων κρατιῶντες καὶ τὸ χερνίβόξεον. διερχόμενοι τῷ τῶν ἁγίων ἀπαντες ὑπὲρ πάντων, ὡς ἱερεῖς καὶ διακόνων λέγοντες, μνησθῆναι ἡμῶν κύριος ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῶν. ἐρχόμενοι τῷ πάντες εἰς τὸ ἅγιον βῆμα λέγουσιν ἑκάστος πρὸς τὸν Πατριάρχην. μνησθῆναι κύριος ὁ Θεὸς τῷ Αρχιεπισκόπῳ σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῶν πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ ὡς εἰς τοῦ αἰῶνος. ὅταν τῷ ἔλθῃ ὁ κρατῶν διακόνος τῷ ἅγιον ὄρνις, κρατῶν μῦθος ὁ Πατριάρχης ἀφ' ἧς ἵσταται κρηπίδος καὶ προσυπαντῶν αὐτῷ λαμβάνει τὸν δίσκον ἀπὸ τῇ κεφαλῇ αὐτῶν καὶ πῆθῃσιν αὐτῷ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ σκευαπλοῦ καὶ αὐτῶν. ὁμοίως ποιεῖ ὡς εἰς τὸ ἐμπεπλησμένον ἅγιον ποτήριον θυμῶντος τῶν κρατιῶντος τὸ θυμῶντος διακόνου. εἰς τὸν ἅγιον σκευαπλοῦνται πάντες Αρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ διακόνων λέγοντες. ὁ ἁγίων Ιωσήφ ἀπὸ τῷ ξύλου καθαλὼν τὸ ἅγιον τὸν σου σῶμα, σινδόνι καθαρῶν εἰλήσας καὶ ὀρώμασιν ἐν μνήματι καὶ κηδεύσας ἀπέθετο. καὶ πῆθῃσιν ὁ Πατριάρχης τὰ ποτήρια ἐξ ἑκατέρου μέρους τῷ δίσκου, ἐν παρ

εὐ· καὶ αἶρουσιν Θ διάκονοι τὰ κα-
 λύμματα, καὶ οὕτω πῆθεται ὁ ἀήρ. Καὶ
 τῷ Κανθησίῳ θυμῶντος, καὶ λέγον-
 τος εὐ τῷ θυμῷ ἀγαθύνον, κύρει εὐ
 τῇ Ἀδοκίᾳ σου πρὸς Σιών, ἕως τέλους
 τῷ ψάλμου, πάντων προσκυνησάν-
 των ἐμ προσθεν τῷ ἁγίῳ, ὑποκλί-
 νας ὁ Πατριάρχης μικρὸν τὸ κεφα-
 λὴν, καὶ ἐφ' ἐκάτερα τὰ μέρη σταθεῖς
 λέγει· ὁλοθήσασθε ἅγιοι. καὶ πάντες
 προσκυνησάντες αὐτῷ λέγουσιν.
 Πνεῦμα ἅγιον ἐπελάβεταί, ἵππ' σε καὶ
 δυνάμεις ὑψίστου ἐπισκιάσῃ σοι. καὶ
 ὁ δὲ λέγων, Μνήσθητι ἡμῶν, Δέ-
 σποτα ἅγιε, καὶ ὁ Πατριάρχης, αὐ-
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μνησθήναι ὑμῶν
 εὐ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. καὶ καθήμενος
 εὐ τῷ σελλίῳ μικρὸν ἀναπαύεται. Σ
 ἡ Χερουβικὸς πληροῦς, ἐρχόμε-
 νος ὁ Πατριάρχης εἰς τὰς ἁγίας θύ-
 ρας, σφραγίζει τὸν λαὸν τοῖς μυστη-
 ρίοις τοῦ γνομένου ὁλοθίᾳς. ὁ μὲν
 διάκονος εὐ τῷ ἁμβωνί ἀνελθὼν, τὰς
 σωήθεις λέγει αἰτήσεις· ὁ δὲ Πατριάρ-
 χης λέγει καὶ ἑαυτὸν τὸ ὁλόθω· Κύ-
 ρει ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὁ μόνος
 ἅγιος, καὶ τὰ ἑξ.

A alterum. Et tollunt opercu-
 da Diaconi, atque ita po-
 nitur aër. Dúmque Canstri-
 fíus suffumigat dicitque suf-
 fumigando: Benefac Do-
 mine in bonâ voluntate tuâ
 Sion, usque ad finem Psal-
 mi, cunctis adorantibus an-
 te sancta, caput paululum in-
 clinans Patriarcha, & in al-
 teram partem conuersus di-
 cit: Benedicite sancti. Et
 omnes eum venerantes di-
 cunt. Spiritus sanctus super-
 ueniet in te & Virtus Altis-
 simi obumbrabit tibi. Sta-
 tímque dicunt, Memento
 nostri, Domine sancte. Tum
 Patriarcha, ipse Spiritus
 sanctus memor sit vestri in
 Regno suo. Et sedens in
 Cathedrâ suâ aliquantum re-
 quiescit. Cherubico autem
 hymno expleto, veniens Pa-
 triarcha ad sanctas ianuas,
 Cruce signat Populum ter
 cum Cereo benedictionem
 faciens. Diaconus Ambo-
 nem ascendens preces con-
 suetas recitat. Patriarcha ve-
 rò tacitus orationem dicit:
 Domine Deus omnipotens
 qui solus es sanctus, &c.

De Veneratione
 sanctorum mune-
 rum ante Conse-
 crationem, vide
 Obseruat. XI.

AD PARTEM VII. LITVRGIAE
ORDINVM PATRIARCHALIS,
DE CONSECRATIONE EPISCOPI,
EVANGELII LECTIONE, ET INGRESSV
maiori mysteriorum; Observationes.

OBSERVATIO I.

*De impositione libri Evangeliorum supra caput et cervices
Episcopi qui consecratur: ad ea verba εἶπα ὁ ἀρχι-
επίσκοπος ὁ Πατριάρχης ἀναπύσων ἐπιτίθει τῷ τρα-
χήλῳ καὶ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ.*

IRARI saepe contigit quod Albinus Flaccus Alcu-
nus aliàs & Amalarius Fortunatus lib. de Ecclesiast.
Offic. ii. scripsêre. Dicit libellus, inquit, secundum cuius
ordinem celebratur ordinatio apud quosdam: ut duo Episcopi
teneant Evangelium super caput eius: quod neque vetus aucto-
ritas intimat, neque Apostolica traditio, neque canonica au-
ctoritas. Alcuinus vero neque in Romanâ traditione est.

Imò sanè verustissimum esse tum apud Ecclesias occiduas tum apud
Orientales ritum, nullatenus ambigimus: De illis egregiè more suo scri-
psit nuper Franciscus Hallierus Societatis nostræ insignis Professor: De
his verò, quæ summam attigit, ea nobis ex instituto discutienda
sunt.

Opere de sacris
Ordinat.

Ac primùm ego vix quidem in hac causâ vterer testimonio ἀρχι-
επίσκοπος, B. Clementis, pace dixerim eruditiorum; quod excerpti solet ex
lib. octauo. vbi hæc habentur, εἰς τῶν πρεσβυτέρων ἐπισκόπων, ἅμα καὶ δύο
ἐτέροις πλησίον τῆς θυσιαστηρίου ἑστῶς, τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων σιωπῇ
προσευχόμενων, τῶν δὲ ἀρχόντων τὰ ἑῷα ἀρχιεπίσκοπος ἐπὶ τῆς τῆς ἁγιοπνευματικῆς κε-
φαλῆς ἀναπύσων κατεθέντων, λέγει τὸ πρὸς θεόν, δέσποτα Κύριε. Unus ex primis
Episcopis unâ cum duobus aliis prope altare stans, reliquis Episcopis & presbyteris ta-
citò precantibus: Diaconis autem diuina Evangelia supra ordinati caput apertè te-
nentibus, dicat ad Deum, Domine Deus &c. Hoc enim contra normam ac
morem Ecclesiæ, ut Episcopis precantibus, Diaconi scilicet Euange-
lia cervicibus Episcopi consecrandi interim applicent. Neque iuvat ex-
cusatio nonnullorum, ut Diaconi Episcopos hac oneris parte alleuare
credantur: neque enim hîc Episcopus consecrans, neque alii Pontifi-
ces, sed Diaconi soli Codicem Evangelij contrectare & imponere

memorantur quod est præposterum ; quò fit, vt permultas propter alias caussas, hic liber octauus Constitutionum, meritò si quis alius, iudicio vtriusque partis Ecclesiæ, Apocryphis accensatur.

Multò quidem rectiùs S. Dionysij de Ecclesiasticâ Hierarchiâ liber, cuius ætatis ignoro, sed ad scopum nostrum satis antiquus. Ο μὲν ἱεραρχὸς ὅτε πρὸς ἱεραρχικῶς τελείωσιν προσαγόμενος ἀμφω τὰ πόδε κλίνει ὅτε κεφαλῆς ἐξ ἧς τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ διαγέλια καὶ πρὸς τῆς χειρονομίας χεῖρας. Pontifex ad Hierarchicam ordinationem adductus pedes ambos inflectens ad altare, supra caput accipit à Deo tradita oracula et manum Pontificiam. Vtrumque scilicet coniunxit & librum Euangelij & Pontificis consecrantis manum. sic & Pachymeræ eundem in locum Paraphrasis ὅτε κεφαλῆς ἐξ ἧς τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ διαγέλια καὶ πρὸς τῆς χειρονομίας χεῖρας. Supra caput accipit diuina et sacra Euangelia una cum ordinantis manu.

S. Dionys. cap. 5

Verum hæc satis superque ex incerti æui auctoribus delibata. Veniendum est omnibus tandem ad auctoritatem B. Chrysostomi homil. quadam de laude Euangelij, ἐν ταῖς χειρονομίαις τῶν ἱερέων, ὅς Ευαγγέλιον τῆς Χειροσῶς ὅτε κεφαλῆς τίθεται, ἵνα μαθῇ ὁ χειρονομήσας ὅτι πρὸς ἀληθινῶς τῆς διαφωτιστικῆς λαμβάνει, καὶ ἵνα μαθῇ εἰ καὶ πρὸς τῶν ὅτι κεφαλὴ, ἀλλ' ὑποτασσόμενος τοῖς νόμοις, πρὸς τῶν κεφαλῶν, καὶ τῶν νόμων κεφαλή, πρὸς τῶν νομοθετῶν καὶ ὑποτῶν νόμου νομοθετούμενος. Ἀλλὰ τὸ τοῦ ἡγουμένου πρὸς τῶν ἀρχαίων, Ἰγνάτιος δὲ ὑπὸ ὀνόματι αὐτοῦ, οὕτως ἱεροσυνή καὶ μάρτυρις ἀποστόλων ὅτι ἐπὶ τῶν ἱερέων ἔλεγε· μηδὲν ἀντιτάξαι τῇ γνώμῃ σου γινέσθαι, μηδὲ σὺ αὐτῷ γνώμης θεοῦ τι προσέθεαι. Ὁ τῶν ἐκ τῶν Ἀρχιερέων ὁ διαφωτιστικὸν σημεῖον ὅτι ὁ ὑποτασσόμενος ἐστίν. Dum ordinantur Sacerdotes, Euangelium capiti imponitur, quo discat ordinatus veram se accipere Euangelij tiaram: discat etiam, tamen si omnium sit caput, se tamen esse sub legibus, et quum omnibus dominetur, legis imperio subijci: cumque omnibus legem ponat, à lege gubernari. Quamobrem vnus ex antiquis nobilis, cui nomen Ignatio, sacerdotio simul ac martyrio insignis, scribens alicui sacerdoti dixit: Nihil absque voluntate tuâ geratur neque tu etiam præter Dei voluntatem quidquam facias. Quod igitur Euangelium accipiat Pontifex, significat eum esse sub Potestate constitutum.

Veram tamen aliam causam attexit B. Dionysius in Theoriâ nimirum Euangelij intelligentiam, meditationem & promulgationem, vt infra dicturi sumus. Vnde haud immeritò Ecclesiæ Romanæ ordo simul cum Euangeliorum impositione hæc verba quæ formæ locum tenent, ore consecrantium Episcoporum pronuntiat. Accipe Spiritum sanctum & postea dum Euangelium ipsum in manus ei traditur, Accipe Euangelium, vade prædica populo tibi commissio, adeo vt Euangelij supra ceruices impositio materiæ respondeat: secus profecto quàm apud Græcos, quibus nempe Episcopus, ante hanc Euangeliorum impositionem iam consecratus est: vnde huic oratio, vt inquiunt, deprecatoria solùm adhibetur. Sed hoc minimè tanti est: nec enim desunt Theologi iidemque Episcopi illustres qui ordinem esse sacramentum proprie dictum negent. Vt sit verò, quod mihi probatur magis, materia illius in solâ manuum impositione posita facillimè dicetur: aut illa & forma quæ illi additur, ac proinde vtraque, moralem habere coniunctionem ac vñionem cum proximè sequenti Euangeliorum applicatione.

Cæterum libri Euangeliorum alter erat etiam vsus in Electione

S. Dionys. eod. c. 5. Eccl. Hierarch.

Euangeliorum
vſus in iureiurando
ad Electionem. Iu-
ſtin. nou. 123.

Episcoporum, Iustiniani Imperatoris, a quo institutus Θεωπύζου δόξα
αὐτῶν ἡγεία ἡνέκα ἐπίσκοπον χειροτονήσας, τοῖς Κληρικοῖς, καὶ τοῖς ἀρχείοις τῆς πό-
λεως, ἢς μὴν ἐπίσκοπος χειροτονείσθαι ἐπὶ τρισὶν ἀρχείοις ψήφισματα ποιεῖν,
κινδυνὸν τῶν ἰδίων ψυχῶν καὶ ἑκάστου αὐτῶν ὁμνῶναι καὶ τῶν ἁγίων λόγων καὶ ἐπὶ
φῶν λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψήφισμασιν ὅτι οὐτε ἀλλὰ πᾶσι δόν. *Præcipimus*
igitur quotiescumque opus fuerit Episcopum creari, Clericos & alios ciuita-
tis primates cuius eligendus est Episcopus, circa tres personas decreta facere sub
animarum suarum periculo, & unumquemque iurare per oracula diuina, ac in
ipsis suffragijs scribere dicentes se neque per largitionem, &c.

OBSERVATIO II.

De numero Pontificum qui Episcopum legitimè ac rite apud
Græcos ordinaturi sint: ad ea verba σὺν ἐπαπομύμων
καὶ τῶν Ἀρχιερέων πάντων.

Is crimen inter vtriusque Ecclesiæ Romanæ scilicet &
Græcæ ritum, circa numerum Episcoporum consecran-
tiū, in eo potissimum elucet, quod Romanus ordo tres
tantum Episcopos exigat: *Consecrantem unum* vt vocant
& *duos assistentes*: Græca vero diataxis, numerum non
definiat, sed omnes præsentēs quotquot sunt σὺν ἐπαπο-
μύμων, librum Euangeliorum contingere & imponere præscribat: cuius
hæc ratio rei est, quod omnes Episcopi Græci Ordinationi seu Conse-
crationi præsentēs Pontificalibus indumentis vestiti, Liturgiam cum
ipso etiam Patriarcha celebrent. Ac idcirco nihil mirum si cum Chri-
sti ipsius corpus conficiant, Christi ectypum omnes consecrare
quoque possint. Vnde Patriarcha εἰς τῆς χειρὸς ἐμῆς τῆς ἀμύμων-
λῶς καὶ τῶν συμπαρόντων λειτουργῶν καὶ σὺν ἐπισκόπων. *Per manum*, inquit,
mei peccatoris & simul adstantium ministrorum ac cœpiscoporum. Quam mul-
ti proinde quantumque numerosi, omnibus ac singulis ex eadem Pro-
uinciâ vicinæ conuocatis, interesse poterant (aliàs ἀκλήτως χειροτονία
est, vt rectè appellat Sozomenus) omnes ij Contingebant, Ordinabant,
Consecrabant; Ad maiorum verò gentium Episcopos consecrandos
Synodus aliquando ex prouinciis pluribus cogeatur, præsertim ratio-
ne electionis: cum aliqua in eâ perturbatio, difficultasue Ecclesiæ pe-
riculosa formidaretur.

In oratione τῆς
ἐκλογῆς supra
par. vii.
Concil. Sardic.
can. vi.
Sozomen. l. 71.

Circa hoc vero negotium, ancipitem profecto controuersiam mouê-
re Scholastici Doctores, quales facilius plerumque excitare, quàm
conciliare facilius aut soluere, in more habet. Vtrum videlicet Ordina-
tio & Consecratio ab vno tantum Episcopo facta, quoad Characterem
ac Ordinem ipsum qui de iure diuino est, sit rata & valida? nam legiti-
mam non esse satis constat; cum sit contra Canonem antiquissimum in

vniversâ semper Ecclesiâ receptum ἐπίσκοπος χειρονοῖσθαι ὑπὸ ἐπισκόπων
 δύο ἢ τριῶν Episcopus à duobus aut tribus Episcopis ordinetur. Quem Canon Aposto-
lus 1.
 in locum vt homonymia vocis χειρονοίας adimatur, quæ alibi nūc Ordinationem seu Consecrationem, sæpius vero electionem & institutionem significat: Rectè Zonaras & verbis apprimè disertis, sic commentatur: Νῦν μὲν χειρονοία καλεῖται ἡ τῆς καθιερώσεως τῆς ἐκείνου λαοῦ τελετουργία τῇ δὲ χεῖρ, καὶ τῷ ἁγίου πνεύματος ἐπίκλησις. Ἀπὸ τῶν Ἀρχιερέων τείνειν τὴν χεῖρα διλογεῖται τὸν χειρονοῦντα. Nunc quidem Chirotonia vocatur initiatoria precum absolutio, sanctique Spiritus inuocatio dum aliquis per Consecrationem initiatur: ex eo dicta quod Pontifex Consecratum benedicens manum extendat. Planus igitur canon & luculentus pro legitimâ consecrandi cærimoniam. At secus, si ab vno solū Episcopo manus imponatur cæteris aut absentibus, aut manum minimè extendentibus. Causæ status est, vtrum rata validaque Consecratio?

Non ignoro varias in partes abductos summos vtrimque Theologos, sed, cum formulam illam in Conciliis haud inusitatam, non vt præiudicans quicquam dico, semel præmiserō: Profecto ego me, id quod necessitatis & veritatis est in sacramentis & sacramentorum rebus: quodque eas ratas, validas, verasque constituat, semper ad diuinæ historię, & plurimi Ecclesię vsus normam amussimque comparaturum, ac iudicaturum esse.

In Apostolicis autem & scriptis & præscriptis, Episcopo ordinando, numerus semper Episcoporum est adhibitus, qui binario minor esse non potest. Adducitur à quibusdā locus Act. xiii. post Liturgiam, ieiunium, preces, spiritus sancti iussu ad segregandum Paulum & Barnabam, orantes & imponentes illis manus, quam cærimoniam de Episcopali ordinatione non pauci interpretantur. Sed multò clarior auctoritas B. Pauli Epist. ad Timoth. 1. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum Presbyterij. Quem ad locum S. Chrysostomus Presbyterij nomine numerum & cæterum Episcoporum intelligit. i. Tim. c. 4.
S. Chrysost. ho.
13. in 1. ad Tim.
 οὐ καὶ ἀρεσβυτέρων, φησὶν, ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐπίσκοπων. οὐ γὰρ δὲ ἀρεσβυτέρων τὸν ἐπίσκοπον ἐχειρονοῦν. Non de Presbyteris hoc loco, sed de Episcopis loquitur: Nec enim Presbyteri Episcopum ordinarent.

Quandoquidem verò qui in aliam sententiam pedibus eunt, plurimi Constitutiones B. Clementis faciunt, easque nusquam ferè non usurpant: non video quid ad earum placitum respondere possint ἐπίσκοπον χειρονοῖσθαι ὑπὸ τριῶν ἐπίσκοπων ἢ ὁ πρῶτος ἐλάττω ὑπὸ δύο μὴ δεῖναι δὲ ὑπὸ ἐνὸς ἡμῶν καθίσταται. Sed illo vrgeri me piget. Multò minus Anacleti, Aniceti, Damascique Epistolarum testimonio quæ cordatis omnibus nihil sæculo tanto dignum sapiunt. Lib. 8. cap. 17. &
lib. 3. cap. 10.
Anaclet. epist. 2.
Anicet. epist. 1.
Damasc. ep. 4.

Ad constantem itaque Ecclesię doctrinam & vsu prouocamus. Inter-epist. S. Cyprian. ep. 66.
 Episcopi Africani Epistola ad Clerum & Plebes Hispaniæ de Basilide & Martiali hunc volunt Episcoporum conuentum ad ordinationes rite celebrandas nota, diligenter de traditione diuinâ & Apostolicâ obseruatione obseruandum & tenendum. Neque tamē diffiteor ibi sermonem esse de electione, at etiam de consecratione, vt innuitur verbis istis, ad ordinationes rite celebrandas & sequentibus, Quod & apud vos factum videmus in Sabini Collega

nostri ordinatione, ut de uniuersa fraternitatis suffragio, & de Episcoporum qui in
praesentia conuenerant, iudicio, Episcopatus ei deferretur, & manus ei in locum Basili-
dis imponeretur: rescindi Ordinatio iure perfecta non potest.

Concil. Cartha-
gin. iii. c. 39.

Siricius Pont.
ep. 4. ex Concil.
Nic.
Innoc. 1. ep. ad Vi-
tricium. Roto-
mag.

Anno 314.

S. Basil. epi. 313.

Theodoret. li. 5.
hist. c. 23.

Nou. Justinian.
& alibi.

Lib. 8. constit. B.
B. Clem. c. 17.

Respons. in fine
Epistolar.

Quid plura? nam hæc antiqua Ecclesiæ forma dicitur in Concilio Cartha-
gin. iii. Dicitur etiam intuitu diuini iudicij custodiendum vt vnus Episcopus
ordinare non præsumat, ne furtiuum beneficium præstitum videatur, ab Innocen-
tio I. qui & canonem iv. Nicæni Concilij adducit. Antea conditus
erat apud nos Canon Concilij Arelat. xx. De his qui vsurpant sibi
quod soli debeant Episcopos ordinare, placuit vt nullus hoc sibi præsumat, nisi assum-
ptis secum aliis septem Episcopis; si tamen non potuerit septem, infra tres non audeat
ordinare. Isidorus Hispalens. non Anacletus, vt quidam decipiuntur, lib.
ij. de offic. Eccl. Ne aliquid contra fidem molitur auctoritas tyrannica vnus or-
dinantis.

Verum ad Græcas Ecclesias reuertendum. S. Basilii epist. ad Poemenium Episcopum testatur se noluisse Faustum ad communionem admittere, eò quòd à solo Anthimo ordinatus esset Episcopus: de quo ita conqueritur. Ο τὰ πρῶτα Ἀνθίμος ἐχειροτόνησε τὸν Φαῦστον ἰδίᾳ αὐθεντία καὶ ἰδίᾳ χεὶρ, οὐδενὸς ἡμῶν αἰαμένους ψήφον, καὶ ἡμῶν καταγελάσας, ἀκρεβολουμένων περὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ σωέχει τὴν παλαιὰν ὁρμήν &c. Generosus ille planè altissimus, propriâ auctoritate propriâque manu, nota, Faustum ordinauit nullius nostrum suffragium expectans, nòsque deridens, accurate ista explorantes. Cum igitur antiquum ordinem perturbaret, &c. Ecclesiæ mentem consuetudinemque declarat Theodoretus lib. v. histor. μὲν Γαυλίῳ Ευαγρίῳ πρεσβυτέρῳ θέρον διέμειναν τὰς μεγάλας Φλαβιανὰς χαλεπαῖνοις, καὶ αὐτὸς τῷ Ευαγρίῳ ὡς τὸν ἐκκλησιαστικὸν πρεβεβλημένου θεσμόν. μόνος γὰρ αὐτὸν ὁ Γαυλῖνος πρεσβάλετο, πολλοὺς καμόνας καὶ αὐτὸν ὡς βασιλ. οὔτε γὰρ αὐτῷ ἑαυτῷ τὰς τελὰς τῆς χειροτονίας ἐπιτρέπουσι. καὶ πρῶτος συγκαλεσθαι τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους κελεύουσι. καὶ αὖ πάλιν διὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπισκόπων χειρονοῖαι ἀπαρρῶνται γίνεσθαι hunc locum accuratiùs conuersum damus. Cum Euagrius post Paulinum sedem accepisset, Magno Flauiano infensi esse non destiterunt, idque cum Euagrius cōtra legem Ecclesiæ promotus esset. Paulinus namque solus eum promouerat, quā in re multos simul canones violārat. Neque enim moribundo cuiquam in locum suum alium eligere & ordinare concedunt: omnesque Prouinciæ Episcopos conuocari iubent. Præterea vetant absque tribus Episcopis ulli Episcopo Consecrationem tribui. Hæc enim posteriora verba Χειρονοῖαι ἐπισκόπων γίνεσθαι, eodem modo debemus interpretari, quo illa toties in iure Græcorum Pontificio vsurpata, τὴν χειρονοῖαν ἐπιτίθεναι.

Dispensatione verò Ecclesiæ aut summi Pontificis num fieri possit
ut unus Episcopus Episcopum rite consecret, hactenus probatum non
video, quâ ratione intelligi potest locus ille, si qui videbitur æstiman-
dus ex Constitutionibus Apostolicis S. Clementis εἰς δὲ καταλάβη τῶν
ἐνὸς χροπονηθῶσαι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πλείονας ὁρίζεσθαι διωγμοῦ ὄντος, ἢ
ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, ψήφισμα κομιζέσθω τῆς ἐπιτροπῆς πλειόνων ἐπισκόπων. Quod
si necessitas occupaverit ab uno ordinari Episcopum, quod propter persecutionem aut
aliam causam similem plures interesse non possint, afferatur decretum permissionis plu-
rium Episcoporum. Egregia verba, sed peregrinum redolentia, rem ma-
gnam præstarent, modò vera. Quod affertur ex Gregorij Papæ ad Au-

gustinum responsis. In Anglorum Ecclesiâ in quâ adhuc solus tu Episcopus inueniris, ordinare Episcopum nisi sine Episcopis potes. Falsa lectio est: nam antiquorum codicum hæc est: Octaua interrogatio Augustini. Peto si longinquitas itineris magna interiacet, ut Episcopi facile non possint conuenire: an debeat sine aliorum Episcoporum præsentia, Episcopus ordinari. Responsio B. Gregorij: Quod quidem in Anglorum Ecclesiâ in quâ adhuc solus tu Episcopus inueniris, ordinare Episcopum non aliter nisi cum Episcopis potes. Nam quando de Gallijs Episcopi veniunt, illi in ordinationem Episcopi testes tibi assistent. Quid clarius? Nullæ hac in lectione veteri ambages: cætera legantur. At Gregorius xij. Patriarcha Æthiopum è Societate Iesu, concesserat ut Episcopus solus ordinaret, ut scribit Henriquesius. Diploma Pontificium nondum exhibitum est, interim dum ostendatur, nobis in Græciam remeandi tempus erit.

Henriquez to. i.
lib. 10. c. 24.

Ex cuius historiâ profertur ordinatio Euagrii ab vno Paulino, quem Euagrium tamen pro vero Episcopo alij agnouerunt: sed causâ minime cognitâ Occidentales, at non Græci qui omnes à Flauiano stabant. Quod liberrimè testatur S. Basiliius epistolâ ad Terentium Comitem. Quod etiam Theodosij verba, quibus omnia dirempta sunt, testantur. Παυλῖνος ἐτελεύτησε, δὲ ἀρχιεὶς ὅτε ἐνόμωσεν, καὶ τῆς ἐκείνου ἐκκλησίας τῆς φλαβιανῆς περὶ δόξης ἀνέχοντα. Paulinus mortuus est, Euagrius legitime non est promotus, Orientales Ecclesiæ omnes Flauiani Episcopatus adherent, &c. Imò & plures aliæ Asianæ, Ponticæ, Thraciæ, Illyriciæ, tandem & Occidentales conciliatæ.

S. Basil. epist. 349.

Theodoret. ib.
& Nicephor. li. 12.
cap. 24.

Altera vero ordinatio Siderij commemoratur, à solo Philone Cyrenensi, Palæsticæ Episcopi ordinati, & postea à B. Athanasio ad Metropolitim regendam euocati. Verum ipsius, qui hæc elegantissime scripsit, Synesij verba, negotium soluunt, quæ idcirco adscribam quia plerâque formulas ad Consecrationem Episcopi continent valdè vtilis: Orione igitur ipsius prædecesore, adhuc viuentem, τὸν αὐτὸν ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ ἀποδείξαι Παλαβίσκου ἐπίσκοπον· ἀλλ' οὐδὲ τούτον ἐν θέσμῳ· ἐκ θέσμου μὲν οὖν· εἰ μὴτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατέστη, μὴτε πρὸς τὴν ἐκείνου ἐκκλησίαν, καὶ εἰ τὸ σὺν δόξῃ τῆς χερουσίας ἐκείνου ἐδίδου. μόνον γὰρ, φασὶν, τὸν μακάριον Φίλωνα θαρσύνει τὴν τῆς σιωπῆς ἀνάρρησιν. Hic autē erat, τὰ εἰς τὸ ἀρχὴν καὶ ἀρχεῖται θάρρα λεώτερος μᾶλλον ἢ νομιμώτερος. τὸν ἥκοντα μόνον ἀποδείξαι τε καὶ ἐπὶ τῷ θρόνῳ καθίσαι τὸν μακάριον Σιδήριον. ἀλλ' ἀνάγκη γὰρ ἐκ χειρὸς ἀπὸ ῥησιδάσους τὴν ἀκρίβειαν πρὸς βασιλέα. δὲ τὸ τὸν Παμμέγαν Ἀθανάσιον συγχωρῆσαι τε τὰς χερὰς καὶ τὰ ἐξ. Doctissimus interpres ita Petauius. Quamobrem unum ac solum esse Palæsticæ creatum Episcopum. Sed nec ipsum legitime; imo contra iura omnia: cum neque Alexandria, neque hic à tribus sit constitutus, quamuis illinc ordinandi potestas facta esset. (Ergo dispensatio Patriarchæ Alexandrini legitimam haud faciebat ordinationem.) Etenim solum beatæ memoriæ Philonem ausum esse collegam (confacerdotem) suum Episcopum renuntiare. Hic autem erat, quoad regendum & parendum attinet, audacior quàm legum obseruantior. Hunc solum venientem ferunt beatum Siderium creasse & in throno collocasse. Sed formidolosis temporibus summum ius prætermitti necesse est. Ideo magnum illum Athanasium id tempore dedisse, &c.

Sed quid Chorepiscopis illis faciamus, qui in Græcis quidem Ecclesiis

Concil. Antioch.
can. 10.

Episcopalem ordinem suscipiebant, & ab vno tamen Episcopo suo consecrabantur? Ita est sed ij apud Græcos designabantur & seligebantur quidem à proprio, sed ab pluribus Episcopis consecrabantur: quo sensu dicuntur χειροτοναῖν ἐπισκόπων εἰληφότες in Concilio Antiocheno, cuius canonem ampliùs exposituri sumus inferiùs, in obseruationibus ad syllepsum Canonum ordinationis.

Supereſt Concilium Regense in quo Armentarius Ebrodunensis, qui à tribus consecratus Episcopis non fuerat, in Chorepiscopum redigitur, eâ tamen lege vt ab eo priùs ordinati in Clero remaneant, & ipse ab ordinatione quidem abſtineat, confirmare tamen possit. Verum hæc nihil nos lædunt, Etenim Armentarius fuerit verè Episcopus: ille non ab vno, qui quæſtionis nostræ cardo est, sed à duobus fuerat Episcopis consecratus, quod Apostolico Canoni apud Græcos receptissimo consonat. καὶ τῶν μὲν δὲ τῶν.

Palladius histor.
Lautiac. cap. 12.

At, diludij gratiâ, obijciam egomet mihi, illud Timothei Episcopi à quo cum ciuitatis cuiusdam incolæ petiſſent Ammonium Monachum in Antistitem, dixit ille, φέρετέ μοι αὐτὸν καὶ χειροτονᾶτε ὑμῖν τὸν. Adducite eum ad me, & vobis eum ordino. ac rursus Ammonium metu Episcopatus sibi aurem abſcidisse renuntiantibus dixit: οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίοις πολιτεύεσθαι, ἐμοὶ δὲ ὡς πρώτῳ μὲν ἐδὲ ἐνέγκητε, μόνον ἀξίον τοῖς ἑσποῖς ὄντα χειροτονᾶν. Lex ista apud Iudæos seruetur. Mihi autem si vel naribus truncatum adduxeritis, moribus verò dignum, illum ordino. Respondeo protinus. Timotheus solus quidem dixit se ordinaturum, solus autem non ordinasset. At quia Conſecrantiū antiquior aut dignior, vt Metropolita vel Patriarcha, ordinationi vniuerſæ præſt, idcirco ei præſertim ea tribui solet. Vnde S. Dionysius vnius Hierarchæ Pontificem Conſecrantis meminit παρὰ τὸν

Lib. de Ecclef.
hier. cap. 5.

S. Leo. Epist.

πρωῶτος αὐτὸν ἱεράρχου τοῖς πρῶτοις ἐκκλησίαις ἀποτελειοῦται à Conſecratore suo Pontifice sanctissimis inuocationibus perficitur. Ille siue Apostolicis temporibus, siue ab iis remotior, canonem Apostolicum & vsum Ecclesiæ ignorare non potuit, multo minùs violare studuit. S. Leo Epist. ad Episcopos Prouinciæ Viennensis, Is qui intra Prouinciā antiquitate Episcopali ceteros præuenit, sacerdotes ordinandi sibi vindicet potestatem. Cum aliis tamen, vt antea de Metropolitano loquens, dixerat.

OBSERVATIO III.

In quâ locus B. Pauli ex cap. xij. 1. ad Corinth. consideratur,
 ὡς ὅτι τὸν ἀποστόλου, δὲ ὅτι τὸν προφήτου, τὸν διδασκάλου.

Vculentus equidem sed arduus hic Apostoli locus, quo sensu ad Ecclesiæ Hierarchas pertineat, intelligi facilius potest quàm explicari: adeo ut S. Paulinus ad B. Augustinum ita scripserit. *Nunc de Apostolo quodcumque proponam: dicit ad Ephesios, quod in aliâ Epistolâ dixerat de gradibus vel ordinibus dispositionum Dei, operante Spiritu sancto divisiones gratiarum, & quosdam*

S. Paulin. ep. 43.
Augustin. cap. 4.

quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad consummationem sanctorum, & reliqua. Hoc opto distinguas mihi in hac diuersitate nominum, quæ sit cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietas. Quid proprium sit Apostolorum, quid Prophetarum, quid Evangelistarum, quid Pastorum, quidue Doctorum: in omnibus enim his diuersis nominibus, simile & prope vnum Doctrinæ officium video fuisse tractatum. Inter Pastores specialiter & Doctores quid intersit, dignoscere volo quia Præpositis Ecclesiæ utrumque nomen ascribi solet. Quid respondeat Augustinus, postea videbimus. Antea vero Gregarij audiendi.

Ac primùm qui sub Ambrosij nomine diu latuit, Hilarius Diaconus Romanus commentario ad cap. iv. Epist. ad Ephes. Ingeniosè potius quam solerter hos omnes gradus Ecclesiasticis ordinibus aptare & accommodare totis viribus allaborat. *Apostoli, inquit, Episcopi sunt. Prophetæ explanatores scripturarum (Presbyteri) & interpretes. Evangelistæ Diaconi sunt: nam quamuis non sint sacerdotes, Evangelizare tamen possunt sine Cathedrâ, quemadmodum Stephanus & Philippus. Pastores sunt lectores qui lectionibus saginent populum audientem. Magistri vero exorcistæ, siue ij qui lectionibus infantes solebant imbuiere, &c.* Quæ si stare posset explanatio, facile responderi posset cur hæc verba Apostoli, Orationi Episcopalis Consecrationis inferantur. Verùm non quadrat. Alij perspicuū esse dicunt Apostolū scribere, non de ordinum gradibus sed utroque loco de Charismatum seu Gratiarum speciebus, quæ passim Theologis Gratis datæ & ad vtilitatem non tam propriam quàm Ecclesiæ communem concessæ dicuntur, *δωματα, ἡγεμματα*: quæ quidem quia copiosè Apostolis infusa sunt, idcirco nominatim Apostolos expressit, ab iis exorsus est, iisque adiuuandis, alios singularibus donis priuatim præditos adiunxit: quos Ephes. 4. proinde alios, alios & alios dixit, donec ad Pastores & Doctores ventum est, quos ideo copulauit, inquit S. Augustin. Epist. ad Paulinum *ut non alios pastores, alios doctores intelligamus: ut intelligant Pastores ad officium suum pertinere doctrinam.* Siue ut ait S. Hieron. lib. ii. Com. *ut qui Pastor est, esse debeat & Magister.* Qui hos autem gradus ad Spiritus sancti dona coarctant, nomine Apostolorum eos intelligi volunt qui ad munus Apostolicum obeundum, etiamsi Apostoli non sint, peculiare spiritûs donum receperunt.

S. August. ep. 59.
Hieron. l. 2. in ep.
ad Ephes.

Verum ego mediâ quadam via incedendum semper arbitratus sum, ita ut hic locus & gradus quosdam ac ordines primò, deinde Virtutes ac dona Spiritûs sancti secundariò quidem significet. Ac proinde nomine Apostolorum, veri Apostoli eorûmque successores Episcopi designentur: Nomine Prophetarum, & Doctorum tam qui reuelatione Spiritûs sancti, quæ propheta dicitur, quàm qui ex propriâ intelligentiâ perfidem illustratâ & directâ, scripturas exponebant Presbyteri, qui idcirco Pastores simul & Doctores postea dicuntur. Vincentius Lirinens. in Commonitorio 1. *Primum Apostolos, quorum ipse unus erat: secundo Prophetas qualem in Actibus Apostolorum Agabum legimus: Tertiò Doctores qui Tractatores nunc appellantur: quos hic idem Apostolus etiam interdum Prophetas nuncupat: eo quod per eos Prophetarum mysteria populis aperiuntur. Hos ergo in Ecclesiâ Dei per tempora & loca dispensatos quisquis in sensu Catholici dogmatis unum aliquid in Christo sentientes, contempserit, non hominem contemnit sed Deum. Quod ita res habeat eò magis adducor ut credam, quod institutum Apostoli ex triplici ipsius Propositione constet: Quarum prima est *Diuisiones* *ματῶν* gratiarum sunt: idem autem spiritus. Altera in continenti, *Diuisiones* *Ἀγκυρίων* Ministeriorum sunt: idem autem Dominus. Tertia subsequens: Et *diuisiones* *ἐνεργειῶν* sunt: idem autem Deus. Apostolus enumerauit iam Gratiâ seu Charismata quæ pertinent ad diuisiones *χρημάτων*: Ordo postulat ut diuidat iam Ministeria, quod facit his verbis, *Et quosdam quidem Deus posuit in Ecclesiâ, primum Apostolos*: Ergo vox Apostoli est vox ministerij, & Ordinis, & Gradûs, & statûs: quamobrem vsus est verbo *posuit*. *ἔθετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ*. Oecumen. ex veterum interpretatione per Apostolos intelligit *τῆς πίστεως ἀρχηγούς*, primos fidei duces, parentes. Theophylactus *ῥητορικός*. S. Gregorius Nyssen. lib. de vit. Moïsis eos etiam qui in illorum locum Eliguntur. S. Gregorius Nazianz. orat. *ὡς ἐλπίδας*. obscure sed acutè *ὡς τοὺς Ἀποστόλους, δούλους τοῦ Θεοῦ, τοὺς ποιμένας καὶ διδασκάλους. ὡς τοὺς ἀγῶνιστάς τῶ ἀληθείας. δούλους ἀγῶνιστῶν τοῦ Θεοῦ τῆς ὁφειλῆς καὶ ἐλπίδας*. *Primum Apostolos, secundò Prophetas, tertio Pastores & Doctores: Primum propter veritatem; secundum propter umbram: tertium propter utilitatis & illuminationis diuinæ mensuram*. Quem locum de veris Apostolis intelligere sanctum Patrem asserit Elias Cretenensis in Commentar. S. Athanasius eundem in modum de Apostolis & de Episcopis exponit Dial. 1. contra Macedonian. locum hunc comparans cum altero Act. 20. *Spiritus sanctus posuit vos Episcopos regere Ecclesiam Dei*.*

Cum itaque Apostolatus Episcopatus vocetur Act. 1. & primi Episcopi, Apostoli fuerint ut habet S. Cyprianus: atque lib. 3. epist. 9. ipsi Episcopi in Episcopatu & Charismate veritatis succedant Apostolis, ut docet S. Irenæus & Tertullianus; non est mirum si in Episcopi Consecratione, hæc verba Apostolorum tanquam Hierarchiæ Principum institutionem à Deo, significantia; *Posuit Deus in Ecclesiâ primò quidem Apostolos, &c.* omnino ad rem adhibeantur. Episcopi enim sunt post Apostolos Ecclesiarum fundatores. ut ex verbis S. Prosperi, Concilia laudauere, Parisiense vj. & Aquisgranense ii. Episcopi apud nos Apostolorum locum tenent ait S. Hieronymus epist. ad Marcellam. vide Concil. Tridentin. Sess. xxiiij.

Eod. cap. 13. 1. ad Corinth.

S. Greg. Naz. orat. 26.

Iren. lib. 4. adu. hæres. 43. Tert. l. de præscr.

S. Prosper lib. 2. de vit. Contempl. Epist. 55.

OBSERVATIO IV.

De Episcoporum auctoritate ex iure divino. Ad illa verba ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ διὰ τὸ μὴ δυνάσθαι πλὴν αἰθερόπου φύσιν πλὴν τῆς θεότητος ὑπερεκείν οὐσίαν, τῇ σὴ οἰκονομίᾳ ὁμοιοπαθεῖς, ἡμῶν διδασκαλούς καὶ ἀσκήσας τὸν ἐπέχοντα θεόνον.

Piscoporum exors quædam & ab hominibus eminens potestas, vt olim loquebatur S. Hieronymus, magnificentioribus verbis ornari ac illustrari nequit: quàm vbi in Dei ipsius throno sedere prædicantur. Quod equidem SS. Patrum dicendi genus est, longè celeberrimum. Bonum factum, quòd heterodoxorum Doctiores aliquas B. Ignatij Episcopi Antiocheni & Martyris germanas Epistolas tandem agnoscunt. Ex quarum vnâ ad Magnesios illud eximium est *περὶ τοῦ Θεοῦ Ἐπισκοπῶντος τοῦ ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ* Episcopo Dei loco Presidente. Hinc illa acclamatio tanto pe- re à Theodoreto laudata, quàm Imp. Constantius duos in eodem throno constituere vellent Episcopos *καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος*. Irridentes literas Imperatoris, communem vocem emisere, *Vnus Deus, Vnus Christus, Vnus Episcopus*. Nemo sublimius dignitatem illam euexit B. Chrysostomo his verbis ὁ τῆς ἱερωσύνης θεῖος οὐρανός ἐστιν ἰδρυμένος, καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτακται. τίς φησὶν; αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς. ὅσα γὰρ αὐτῷ δέσποιναι, φησὶ. τί τῶν ἰσχυρῶν ἀνθρώπων; ἀπὸ τῆς γῆς πλὴν ἀρχὴν τῆς κείσεως λαμβάνει ὁ οὐρανός. Sacerdotij thronus in Cælis collocatus est, & cælestia pronuntiandi auctoritatem habet. Quis hæc dicit? ipse Rex Cælorum. Quæcumque enim solueritis, ait. Quid huic honori æquale est? A terrâ cælum, initium iudicandi sumit. Quæ verba de Episcopali Potestate se intelligere declarat idem Chrysostom. orat. seu li. 3. de Sacerdotio, vbi & hæc addit καὶ τί γὰρ ἄλλ' ἢ πᾶσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐδωκεν ἐξουσίαν; .i. quid aliud hoc esse dicas nisi omnem cælestium potestatem à Deo illis esse traditam?

S. Hier. Dial. ad uers. Luciferian.

S. Ignat. Epist. ad Magnes Inir.

Theodoret. l. 2. hist. c. 17.

S. Chryl. hom. 5. de verb. Esai.

Est igitur Episcoporum potestas immediatè à Christo: Nihil ego moror eorum argutias qui controuersias non solùm contra hæreticos sed etiam contra Orthodoxos plerùmque tractant. Phrasim scripturæ loquor & SS. Patrum. Spiritus sanctus posuit vos Episcopos regere Ecclesiæ Dei Actor. 20. Deus Episcopos facit. vno verbo Cyprian. epist. ad Rogatianum. S. Basil. epist. ad Amphilo- chium Iconij Episcopum recens consecratum, *Αἰδρίζου καὶ ἰχθεύε καὶ πορεύου τῷ λαῷ ὃν ἐπίστευσε τῇ δόξῃ σου ὁ ὑψίστος. Viriliter age igitur & confortare & præcede Populum quem credidit tibi Altissimus*. His locis agitur non de Ordine solùm, sed & de Iurisdictione. Ita Gregorius Nazianzen. Orat. ad Eulalium quem Dorylæi Episcopum iam ordinauerat. Νῦν γὰρ ὁ ποιμὴν ὁρίσας καὶ τελεῶναι, δὲ εἰς μὲν καὶ

S. Basil. Epist. 393.

Naz. orat. 30.

τὸν σὸν ἀπολαμβάνει λαὸν ὃν ἐν ἐκείνῳ σοὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Nunc verò, ὁ Pastorum optime & praestantissime ades dum ac nobiscum imò ante nos populum tuum accipe quem S. Spiritus tibi credidit.

In Concilio Arelat. sub Leontio an. 475.

An. 506.

Hinc veteres illæ Episcoporum in Conciliis subscriptiones, Auxanius in Christi nomine Episcopus relegi & subscripsi, Pragmaticus in Christi signo Episcopus relegi & subscripsi. Item in Concilio Agathensi. Ego Casarius in Christi nomine Episcopus Arelatensis. Nicatius propitio Deo Episcopus, de Auscijs subscripsi atque ita deinceps. In Synodo Generali V. Eutychius misericordiâ Dei Episcopus Constantinopoleos Noua Roma: cæteri ad vnum eodem modo subscribunt. In vi. Synodo Cyprianus & alij, Cyprianus Gratiâ Christi Dei Episcopus. Ἰωάννης χρεῖται Χειρὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὁπίσθους τῆς Βουλῆς ἐπὶ τῆς χάριτος. Innocentio III. scribens Episcopus quidam Aquensis, sanctissimo Patri & Domino suo Innocentio Dei gratiâ summo Pontifici, B. solâ Dei miseratione minister Aquensis humilis & seipsum ad pedes.

Innoc. III. l. 4. regest. 16. ep. 45.

Apud Euseb. lib. 6. hist.

S. Greg. lib. 2. ep. 68.

Quin & summorum Pontificum Doctissimi, ita scribere amant. En vnus aut alterius specimen. Cornelius Papa ep. ad Fabium Antiochenum, Episcopatus à Deo donatur. S. Leo Serm. fec. loquens de omnium Episcoporum ordinatione, Eos Rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit: ut in populo adoptionis Dei, culus Vniuersitas Sacerdotalis atque regalis est, non prærogatiua terrena originis obtineat Vnctionem, sed dignatio cælestis gratie gignat Antistitem. S. Gregorius Magnus epist. ad Clerum Mediolanensem. Consecrato vobis, Deo auctore, Pastori totâ vos mente committite, atque in illo Omnipotenti Domino, qui vobis hunc prætulit, deseruite. Innocentius III. generosissimus Pontifex, maximæ quoque eruditionis, ac iudicij singularis scribens Constantinopolitano Patriarchæ etiam si à se consecrato, his verbis utitur, Ecclesiam tuam, cui Deo auctore præsidere dignosceris, sub B. Petri & nostrâ protectione sumimus, &c.

In Gestis Innocentij III. à doct. ff. Bosquato editis & illustratis.

S. Bernard. l. 3. de considerat. c. 4.

Improbis autem fiet veterator, quisquis ex eo calumniabitur nos S. Pontificis supra omnes Episcopos diuinitus institutam auctoritatem labefactare: Quum illam eò firmitus stabiliusque fundatam profiteamur, quò apertius exponimus institutos ab ipso Christo immediatè cæteros Episcopos, hac lege diuinòque iure ut Petri successoribus sese subordinatos, ut in scholis loquimur, ac subditos intelligant. Quemadmodum inferiora corpora subiecta cælestibus, ab æui sui primordio, à Deo quoque sunt creata; Angeli inferioris Hierarchiæ, eundem quem superioris, ortus auctorem habent. Sic, inquit S. Bernardus ad Eugenium Papam III. Erras si ut summam, ita & solam institutam à Deo vestram Apostolicam potestatem existimas. Non ergo tua sola Potestas à Domino: sunt & mediocres, sunt & inferiores.

OBSERVATIO V.

De Episcoporum munere circa laborem in verbo et doctrinâ: ad
 ea verba παιδευτὴν, διδάσκαλον ὑπὲρ τῆς κηρύξεως
 τῆς βασιλείου.

Ræclarum in primis ac honorificum Episcopis semper
 esse duxi, quod interpretes nonnulli locum illum Apo-
 stoli, Presbyteri qui bene præsumt duplici honore digni sunt, ma-
 ximè qui laborant in verbo & doctrinâ, de Episcopis expo-
 nant: quod ipsos etiam ad presbyteros pertinere visum
 etiam si meritò Patribus antiquis; Episcoporum tamen
 esse ius quoddam præcipuum haud ambigimus. Illi enim Apostolis suc-
 cedunt quos miserat Dominus Evangelizare, *Veni mihi*, addebat diuinus
 Apostolus, *si non Evangelizauero*. Neque aliâ profecto ex causâ volebat
 idem, Episcopum esse διδάσκαλον quod Sedulius Hibernus parum appo-
 sitè vertit *Docibilem*: meliùs interpret vulgatus *Doctorem*: sed optime red-
 di potest, *Aptum ad docendum*: quod tanti facit S. Chrysostomus in suâ
 exegefi seu expositione *μαλιστα γὰρ τὸ πρῶτον πρεσβεῖναι δεῖται τὸ πᾶσι πᾶσι*
ἔχει χειροτονησέναι, hoc enim maxime omnium illi ante adesse debet qui huius-
 modi officium suscepit. Atque adeo cùm Episcopo & Virtus & Doctrina per-
 necessariae sint, hanc tamen, vt magis necessariam, anteponebat.

1. ad Tim. c. 5.

Sedulius Presb.
Tom. I. Bibl. PP.S. Chrysost. hom.
10. in 1. ad Timotheum.

Homil. xv.

Hanc autem potissimam esse rationem cærimoniarum illius, quâ cerui-
 cibus Episcopi Ordinandi liber Euangeliorum imponitur, tradit lucu-
 lentissimis verbis S. Dionysius ὡς τῆς θεοφδοῦς ἱεραρχοῦ πάσης καὶ ἱεραρχικῆς
 δυναμείως ὁλοκληρῶς μετέξοντος, πασῶν δὲ τῶν ἱεραρχικῶν ἱερολογίων τε καὶ ἱεροουργιῶν
 πᾶσι ἀληθῆ καὶ θεοφδοῦσιν ὁπτισημένω ὅτι ἐλάμψθησαν αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις
 διάλογαίς ἱεραρχαῖς μεταδώσαντος. Ita vt Pontifex Deiformis, omnem quidem
 Virtutem Hierarchicam integram habeat, omnium verò Hierarchicorum Eloquio-
 rum sacrorum, & operationum sacrarum verâ diuinitusque traditâ scientiâ, non
 tantum illustretur ipse, verum etiam in alios dispensationibus Hierarchicis eam trans-
 fundat.

S. Dionys. cap. 5.
de Eccl. Hier.

Docendi vero duplex erat veluti prouincia Veteribus Episcopis: vna
 erga Clerum, altera erga populum. Illa quidem vt Presbyteris & Cleri-
 cis Sacrorum Codicum, Euangelij præsertim ac Epistolarum Aposto-
 licarum libros enarrarent: quod fecisse inter cæteros memoratur Gre-
 gor. Nanzianzenus, de quo illud S. Hieron. lib. de scriptor. Eccles. *Vir*
Eloquentissimus præceptor meus, quo scripturas explanante, didici. Exemplum ne
 moremur quæ frequentia sunt. Canonem eâ de re nullum apud Græcos
 legi: Est aliquis Latinis. In Synodo quæ vulgo Regiaticina seu in vrbe
 Regiâ Ticino congregata sub Leone IV. cap. 5. *Vt Episcopi Canonicas scri-*
pturas & sancta dogmata iugi meditatione discutiant & Presbyteris ac Clericis suis

Idem etiam epi.
ad Nepotianum.Tom. 3. Concilior.
an. 850.

Vere & Conci-
lium Paris. sub.
Ludou. & Lotha-
rio lib. 3. c. 1. &
Aquisgran. sec.
part. 2. c. 21.

subtilius tractando & differendo, occultos sacrarum literarum thesauros aperiant, po-
pulis verò iuxta ipsorum capacitatem, Dominicis & festis diebus, verbum predica-
tionis impendere non negligant. Quod si quis se deinceps ab hac observatione & ab
his quae superius sunt statuta, subtraherit; tanquam proprii desertor officij, diuinis le-
gibus subiacebit. Apud Græcos verò istud scripturas exponendi munus ita
Pontificium existimatur, vt Theodorus Antiochenus commentario in
Canonem xix. Concilij in Trullo scribat Doctores sacrae scripturae in
Ecclesià CP. ὁ πατριάρχης τῆς πατριαρχίας Patriarcha personam representare ἀπο-
κρίσει καὶ πλὴθος τοῦ καὶ ἑαυτοῦ Πατριαρχοῦ εἰδὲ αὐτὸ διδάσκειν, διδάσκειν,
vnde quotiescumque mortuus fuerit Patriarcha, nec ipsi docere possunt.

1. Corinth. c. 9.

Canon Apost.
58.

Parte 1. Concil.
Ephes. cap. 18.

Altera vero docendi lex Episcopis imposta est apud plebem; quam
pronuntiat Pontifex consecrans, tradendo in manus librum Euange-
liorum Consecrato, his verbis, vade, predica Euangelium populo tibi commissum.
Id et si apud Græcos non ita celebratur, ipsi tamen non desinunt huius
legis diuinæ simul & Ecclesiasticae obligationem agnoscere cum S. Pau-
lo. Nam si Euangelizauero, non est mihi gloria: Necessitas enim mihi incumbit: vade
enim mihi si non Euangelizauero. Canon Apostolicus inter eos qui à Græcis
summopere probantur, ἐπισκοπὸς ἀρχιεπίσκοπος καὶ τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ
ἀδελφῶν τῶν ὁσίων, ἀφορεῖται. ἐπισκοπὸς ὅτι τῆς ἀρχιεπίσκοπας καὶ ῥαθυμία καὶ ταπεινότης.
Episcopus curam non habens Cleri & populi, eosque, quod pietatis est, non docens,
segregetur: si vero in negligentia & socordia perseueret, deponatur. Quo quidem
Canone, ἡγεῖς ἀδελφοί τῆς ἐπισκοπῆς, διδάσκειν, cuius Episcopo inexcusa-
bile debitum docendi contineri monet & probat pluribus Zonaras, & Bal-
samon qui Episcopatum διδασκαλικὸν ἀξίωμα, dignitatem esse Doctorem,
seu ad docendum institutam ait: quod est B. Cyrilli dictum, dum in Episto-
la quadam ad Monachos CP. minatur aduersus Nestorium, nisi resipis-
cat ac errorem eiuret, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι καὶ ξένον τῶν ἑαυτοῦ ἐπισκοπῶν
καὶ τῶν διδασκαλικῶν ἀξιώματος ipsum ab Episcoporum cœtu & à Doctorali dignita-
te alienum, extorremque fore.

Quandoquidem verò aliquamulti sibi blandientes existimant,
hanc populum alloquendi necessitatem haudquaquam esse tantam,
quantam asserimus: Consulamus Veteres Episcopos nouis certè non
ignobiliores, circa necessitatis istius legem, legis necessitatem: & cum
recentiorum (quorumdam dico, nam plurimi eo munere præclarissi-
mè fungi solent) excusationibus, Veterum præcepta & exempla com-
ponamus. Antequam ad SS. Patres accedamus, Canonem quæso II.
Concilij Nicæni sec. legamus, iubentis interrogari non solum, sed, &
ἀνακρίνεσθαι examinari Episcopum ordinandum à Metropolitā εἰ πορευ-
μὸς ἔχει ἀναγιγνώσκειν ἐκκλησιαστικῶς καὶ οὐ παροδὸν πικρῶς τοῖς τε ἱεροῖς κανόνας, ὧν ἅντων
διαγρηγορὸν τὴν τε τοῦ θεοῦ ἀποστόλου βίβλον καὶ πᾶσιν τῶν ἱερῶν γραφῶν, καὶ τῶν
ἱερῶν ἐκπάλματα ἀναγρῆφεσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαόν. εἰ δ' ἀμφοτέρωθεν
καὶ μὴ ἀσμενίζοι οὕτω ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν μὴ χρονοῖναι. i. an profundè scru-
tando, non verò solum prætereundo, sacros canones legere in promptu
habeat, sanctum quoque Euangelium, & diuini Apostoli librum, at-
que secundum Dei mandata conuersari & populum sibi commissum
docere: quod si hæsitauerit, & non ita facere & docere libenter volue-
rit, non ordinetur.

Conc. vii. can. 1.

Habetur tom. 1.
oper. S. Athanas.

Ita Ecclesia in Oecumenicâ Synodo decernit, ita omnes Episcopi illius: antea verò quid singuli? S. Athanasius epistola ad Dracontium: *ἡρώδης ὁ βασιλεὺς οἱ λαοὶ παρέδωκεν φέροντα ὑφ' αὐτοῦ πλὴν ἐκ τῆς γραφῆς διδασκαλίας· ὅταν ἴδωσι οἱ παροικῶντες λιμῶντες, σὺ ὅσαυτὸν μόνον τρέφεις, καὶ ἐλθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ποίαν χάριν ἀπολάβω, ὁρῶντος αὐτοῦ τὰ ἱερὰ παρὰ τὴν ἐξουσίαν σου; Ex quo autem Episcopus factus es, populi expectant ut cibum illis feras ex doctrina scripturarum. Quum igitur expectantes isti inedia laborent: tu autem te solum alas, ubi venerit Dominus Jesus, quam habebis excusationem, quum viderit ille suas oves esurientes?*

At nunc, inquiunt, multi sunt alij præter Episcopos, concionatores ex numero Presbyterorum & aliorum. At plures etiam tunc temporis Presbyteri concionabantur; imò etiam statim à concione Presbyterorum, suggestum conscendebant Episcopi & populum docebant ut demonstrat S. Chrysostomus. Quin & ipso sui Pontificatus ac Consecrationis die, concionem habebant Episcopi: testis illa celeberrima oratio S. Gregorij Nysseni Episcopi; ut id perpetuum sibi munus intelligerent esse ab Ecclesiâ demadatum, cuius typum ac formam Presbyteris exhiberent. Legendus & Gaudentius Episcopus in tractatu quem habuit in die ordinationis suæ coram Episcopis, & sancto præsertim Ambrosio, qui & post eum concionatus est. Porro id scio expertusque sum, plus esse momenti in vnius Episcopi verbo ad populum, quam in sexcentis aliorum quantumvis excultis orationibus ac elaboratis.

Non deerit verò qui multas alias esse Episcopi occupationes grauissimas dicat. Sunt reuerâ; Et Apostoli habebant alias, qui tamen dicebant non est æquum nos derelinquere verbum Dei. Primum est hoc Episcoporum officium & urgentissimum, καὶ ἔωθεν καὶ ἔσπερον πλὴν ἑσπέρων καὶ matutinis horis καὶ vespertinis: ut de suis concionibus quas bis in die etiam habebat multarum aliarum sollicitudinum mole penè obrutus S. Basilii loquitur; quem ob assiduum laborem, Soli omnibus ac singulis horis orbem illustranti comparat Gregorius Nazianz. Laudatus eidem atque cultus, B. Ambrosius initio aurei illius Officiorum operis, ea quæ Christo sapientiæ spiritus infudit, per illum nobis manifestata, vobis quasi liberis tradimus: cum iam effugere non possimus Officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit Sacerdotij necessitudo. S. Augustinus serm. quodam de suæ ordinationis anniuersario. Erogator sum, si non erogem & pecuniam seruem, terret me Euangelium. Quid mihi est tædio esse hominibus, dicere iniquis, iniquè nolite agere? quò mihi de aliis me reddere rationem? Euangelium me terret. Nam ad istam securitatem otiosissimam nemo me vinceret. Nihil est melius, nihil dulcius quàm diuinum thesaurum nullo strepente scrutari, dulce est, bonum est. Prædicare, arguere, corripere, ædificare, pro unoquoque satagere, magnum onus, magnum pondus, magnus labor. Quis non refugiat istum laborem? sed terret Euangelium. Processit quidam seruus & ait Domino suo, seruuu pecuniam tuam, nolui eam erogare &c.

Atquæ non omnes Episcopi populum suum docere possunt. Est autem hæc absurda excusatio, ut enim ait Celestinus Pontifex Epist. ad Nestorium. Quis ferat Episcopum doceri qualis debeat esse Christianus? sin ita est hebes ac plumbeus Præsul, ut ne quidem discere queat, debet Epi-

S. Chrys. hom. de Pœnit.

Tom. I. oper. S. Gregor. Nyssen. eis πλὴν ἑσπέρων καὶ νύκτας.

Tom. 2. Bibl. PP. vide & Constitut. Apostolic. lib. 2. c. 57.

Act. c. 6.

Orat. 7. in Hexaem.

Orat. 20. in laudem Basil.

S. Ambros. lib. 1. offic. c. 1.

Tom. 10.

Matth. 25.

1. Part. Concil. Ephes.

S. Ambros. ibid.
init. Offic.

S. Cyrillus epist.
ad Acacium.

Lib. 5. de Sacer-
dor.

S. Chrysost. hom.
15. in 1. ad Tim.

S. Hieron. epist.
ad Ocean.

scopatui nuntium mittere. Verum ego nullum vidi hactenus qui popu-
lum docere, si modò operam nauare velit, hortariquē non possit. Æ-
muletur Ambrosij studium ac diligentiam, Ego, inquit, *raptus de Tribu-*
nalibus atque administrationis infulis, ad Sacerdotium, docere vos cæpi quod ipse non
didici. Itaque factum est ut prius docere inciperem quam discere. Discendum igitur
mihi simul & docendum est. Neque verò necesse est ut Episcopus sapien-
tiam semper loquatur inter perfectos, intonet mysteria, subtiles abstru-
sasque Theologicæ meditationis dissertationes coram populo effundat,
ut optimè monuit B. Cyrillus sed *ἡθικὰς δὲ καὶ ἡθικὰς morales potius Evangelij*
enarrationes, auidis plebis suæ auribus animisque instillet. Neque vero tu-
midam ac superstitiosam eloquentiæ affectatæ pompam, declamato-
rum instar, ostentare debet (quanquam ad illam interdum Auditorum
curiositatem Doctores compelli queritur B. Chrysostomus) sed potius
rerum ac sensuum pondere quam verbis certare, non in sublimitate ser-
monis, sed in virtute, graui paternaque exhortatione prædicare Iesum
Crucifixum. Legatur B. Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio. S. Augustin. lib.
præsertim iv. de doctrinâ Christianâ.

Quid tandem excusationis superest? Melius, inquiunt, atque id pro-
fectò satis est, Virtute magis ac sanctitate morum, vitâ quàm linguâ do-
cere, ac cæteros ad verum Dei cultum exemplis quàm verbis informa-
re. Ego vero de manibus B. Chrysostomum excutere non possum, apud
quem aliud quærenti, pagina illa multoties occurrit eximij in primam
ad Timotheum commentarij, in quâ huic excusationi viam præcludit,
ἐπεὶ ἄλλ' ἢ διδασκαλὸς λέγεται; ναί, φησιν, ἵνα τὰ βίᾳ διδάσκῃ φιλοσοφίᾳ. Τούτῃ
ἡ ἐκείνῃ. δεῖ γὰρ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων διδασκαλίας. Ἀλλ' ὅτι οὗτος ὁ Παῦλος φησὶ, μάλιστα οἱ
κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Ad hac ut quid Doctor dicitur? Ita est, inquiunt,
scilicet ut vita philosophiam doceat. At necessarium est etiam verborum magiste-
rium. Idcirco Paulus ait, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Reliqua vi-
deat sedulus Lector. Rem concludat B. Hieronymus à Concilio Aquif-
granensi relatus *Sacerdotis Innocens sed absque sermone conuersatio, quantum*
exemplo prodest, tantum silentio nocet.

OBSERVATIO VI.

Qualis sit Benedictio Cathedra superioris: ad ea verba Dia-
coni, βὶ λόγῳ σου, δέσποτα, τὴν αἰὼν κατέδραν Benedic Do-
mine Cathedram qua sursum est.

ED quænam est ἡ αἰὼν κατέδρα, Cathedra illa superiori loco
posita? primò quidem id statuendum est, ut quæ ad eam
tendit peruenitque Benedictio, qualis demum sit, intelli-
gatur.

Non dubito venire cuique in mentem ante omnia,
Throni illius excelsi & splendidi qui apud duos præsertim sublimes Pro-

phetas, Esaiam dico & Ezechielem habetur: illum, cap. vi. hisce Verbis. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & ea quae sub ipso erant, replebant templum.* Iuxta Gr. καὶ θρόνον ὅτι θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. *Sedentem super thronum sublimem & eleuatum, & plena erat domus gloria ipsius.* Paulò aliter ex Hebr. Pagninus & Arias Mont. *Vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: & fimbriae eius replentes palatium.* S. Chrysostom. commentar. in prima Esaiæ capita θρόνον μέγαν, ὡς μήκη, μετέωρον paraphrasi exponit. Postea ho. i. in hac Prophetæ Verba, Cathedram vocat, ὅτι καὶ θρόνος ἀκατάληπτος. quod quidem Καθέδρας nomen in scripturâ nunquam tribuitur Deo in cœlis sedenti, sed in terris duntaxat. Salomon in oratione suâ Eucharisticâ, in editione Complutensi biblior. ἐγὼ ἀνοδομήσα οἶκόν σου τὸ ὄνοματί σου, ἅγιόν σοι καὶ ἔριμον καὶ τῇ καθέδρᾳ σου. Ego ædificaui domum nomini tuo sanctam & paratam tibi & Cathedræ tuæ.

Esai. cap. 6.

S. Chrysost. comment. in homil. Esaiæ. tom. 3.

Lib. 3. Reg. c. 8.

v. 13.

At iterum quænam illa Cathedra? Si thronus & solium exponatur, est maiestas & Gloria Dei inaspectabilis. S. Cyrillus Alexandr. ὑποδὶ ὁ θεὸς τέθειται θρόνος μὴ ἐν ὁπτικοῖς ὑψώμασι, ἀλλὰ καὶ νοῦται πάσης ἐπέκεινα φύσεως νοητῆς τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἡ δόξα. ἡ ὧ καὶ ἡσις ἡ ἐπ' αὐτῷ τὴν οἶον βεβαιότητα τε καὶ ἐν αὐτότητι τῶν ἀγαθῶν ἰδρυσίν τε καὶ ἀγαθῶν ὁμοιω εἰσὶν. *In sublimi vero Dei thronus positus est, non quidem sublimitate loci, sed quatenus divini Regni gloria omnem naturam intelligibilem superare intelligitur. Deinde sessio quæ de ipso dicitur veluti stabilitatem & in eodem bonorum statu firmitatem & constantiam designare videtur.*

S. Cyrill. tom. 2. in cap. 6. Ef.

Verùm aliquid etiam, non quidem ultra aut supra hunc thronum, quo nihil excelsius, sed præter hanc throni interpretationem excogitari potest. Docuit Eusebius lib. vii. ἀποδείξεως, qui Propheticum illum Dei thronum, assumptam à verbo humanitatem, in qua plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, esse philosophatur. Paulo dissimilior est S. Germanus in theoriâ vbi de præsentē Liturgiæ Cærimoniâ loquens, Ἀρχιερεὺς ὁ κύριος, θρόνος ἡ πρῆξις. ὁ δὲ καθίσαι ὅτιν ὁ πὺς τὴν αὐτῆς ἑαυτοῦ ἐφόρεσε, καὶ ὁ παρῆατον, ὁ ἀνέλαθεν ὅτι τῶν ὤμων, ὅς σιμῆς καὶ ὁ ὠμοφόριον, ἀνέβησεν ὡς αἰὼν πάσης ἀρχῆς καὶ βουλοῦσας καὶ κυριότητος τῶν αἰῶνων, ὁ μὲν ἐπέωσεν, ὁ δὲ ἐπέωσεν. *Pontifex est Dominus: Thronus, Virgo. Sedere autem est, Dei filium, carnem quam gestavit, & ouem quam assumpsit in humeros, ut Pallium seu humerale significat, constituisse supra omnem principatum & potestatem superarum virtutum, illud quidem deificauit, hoc deificatum est.*

Euseb. lib. 7. de dem. Euang. c. i.

S. Germ. in Theor. mystag. tom. i. Bib. pp.

Præclara sunt hæc, fateor; at haudquaquam ita τὴν πληροφειᾶν efficiunt, ut iis nihil adijcere possimus. Nisi mea me fallit igitur opinio, hîc nomine Cathedræ non tantum intelligi potest thronus, solium, seu mystica Dei sedes, aut figura throni adumbrata. Sed Cathedra significat etiam plurium confessum. Non est insolens Scripturæ sacræ, hæc Cathedræ significatio, quamuis externis scriptoribus minimè vsitata. Sic enim τὴν καθέδραν Psal. i. & vocem illi respondentem αἰὼν doctissimi interpretes non *Cathedram* sed *societatem* vel *confessum* reddunt. Clarissimè vero in quâvis linguâ Psal. cvii. Cathedra confessum significat. *Exaltent eum in Ecclesia plebis: & in Cathedra seniorum laudent eum.*

Tertull. lib. ad-
uers. Praxeam.

Quo probè intellecto, non alium arbitror esse sensum huius à Moni-
tore Diacono profectæ sententiæ, *Benedic Domine eam quæ sursum est (athe-
dram. quàm, Benedic, Præsul, Confessum illum qui in cælo est; non*
tantum Angelorum & Beatorum, sed præcipuè trium personarum Sa-
cro sanctæ Trinitatis, quem egregiè Tertullian. vocat *Ecclesiam trium per-
sonarum*: quas inter, *Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis.* Vnde
Patriarcha respondet *ὁ λόγιμος εἰ ὅτι θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου ὁ κα-
θήμενος τῷ χερουβίμ, Benedictus es in throno gloria regni tui, qui sedes super (che-
rubim, &c. quod aliis verbis in hac Liturgiâ, Benedic Domine, Benedictum
Regnum Patris & Filij & Spiritus sancti.*

Neminem verò Latet, Benedictionem hanc à Pontifice in cælos ad
Deum emissam, non esse Benedictionem auctoritatis aut beneficij,
quàm illinc potiùs expectat: sed benedictionem honoris, voti, & obse-
quij: siue laudis confessionem atque acclamationem.

OBSERVATIO VII.

Quales apud Græcos imagines præsertim in Sacratio ad ea verba
καὶ ἀσπάζεται τὴν αὐτοῦ ἱσαμύλῳ ἁγίαν εἰκόνα.

ON est hic suscipienda circa imaginum cultum & ve-
nerationem disceptatio, quâ post lectionem accu-
ratam Synodi septimæ & S. Damasceni Orationum, ni-
hil ad Theologicæ palæstræ aut historicæ meditationis
controuersiam exquisitiùs inuestigari potest. De re le-
ui, forsân multorum iudicio, Ego te, Lector, interpel-
lo; scilicet de imaginum materiâ seu artificio: vtrum hîc de solidis
sculptis vel fictis, an verò de planis & pictis agatur: tum de earum lo-
co: ac demum perpauca de formâ venerationis.

Concil. Illiberit.
20.1. Conc. can. 37.

Docto nemini potest ignotus esse canon Concilij Illiberitani qui
emendatus ex vetustissimis Codd. ita legitur; *Placuit, picturas in Ecclesiâ
esse non debere: ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Quem lo-
cum vt primùm Nouator, planè veterator, contra receptum in Ecclesiâ
imaginum ornatum atque cultum obiecit: quod mirum in modum
faciebat, hallucinari se vllatenus non putauit. Ex hoc enim Canone
peruetusto, *Picturas in Ecclesiâ fuisse, & præterea cultu & adoratione
exceptas, luce meridianâ clarius est: non enim prohibet Concilium ne
quod in parietibus depingitur, colatur aut adoretur: quod facere debuerat, si
Iconomachis rem gratam aliquando facturum erat: sed conuersâ pro-
positione statuit, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Ratio
Canonis multiplex: sed nulla rem ad præsentem accommodatior, quàm
ne tunc temporis, expositas mysteriorum nostrorum ac sacrarum præ-
sertim historiarum species, Ethnici frequenti irruptione in Ecclesias

procacissimi, deriderent: aut ex iis tam ruditer intellectis, quam curiosè spectatis, fabularum suarum Ludibria defenderent. Addunt alij ut sacris figuris diuturnior, quam qui litu parietis constat, esset status. Alij quòd persequentibus Paganis imagines quidem solidas auferre, non verò pictas liceret. Bene hæc omnia, quibus obiter commonstratis: vnum volo, & Picturis tunc antehabitas statuas, solùm animaduerto.

Contra verò statuis seu factis seu sculptis seu fufis, Pictas imagines præpositas in Ecclesiis Græcis, non solùm hodierna earum consuetudo probat, verùm etiam antiqua. Reuera antiquissima illa Christi imago ἀρχιεπισκοπῆς cui Græci fidem tantam, & miracula, & Victorias, & diuinæ protectionis argumenta tribuerunt, Picta omnino fuit. Vide Menologium Græcum die xi. Augusti, ubi γραφή vocatur, καὶ τὸ ἄγιον μανδύλιον. Talis & altera Christi imago, & B. etiam Virginis, manu non facta, de quibus frustra exscriberem quæ Gretserus doctus scriptor in Appendice ad Codinum; cui sua ut relinquamus, imagines alias humana pictas arte & manu, sancti Lucæ videlicet tunc memorant in Ecclesiis positas Theodorus Lector lib. i. Niceph. & alter Gregoras. S. Basilii in Oratione elegantissimâ non sculptores ad illius Martyris speciem repræsentandam sed pictores accersit: ἀνάστητέ μοι νῦν ὁ λαμπερὶ τῷ ἀθλητικῷ καπορθωμῷ ζωγραφοί, πλὴν τῆς εἰρησυχίας καὶ λογισμῶν εἰκόνα πᾶσι ὑμετέροις μεγαλύνετε τέχαις, ἀμυνέτερον πρὸ ἐμοῦ τὸν σεφαιτέρω γραφέντα θεὸς τῆς ὑμετέρας σοφίας ἀειλάμψατε χρώμασιν. ἐπεὶ φέστω πᾶσι πίνακι καὶ ὁ τῷ παλαισιμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός. Exurgite nunc præclari Athleticorum gestorum pictores, mutilam ducis imaginem vestro artificio amplificate, & obscurius mihi depictum coronatum Athletam, vestra peritia coloribus illustrem reddite. Pingatur etiam in tabulâ certaminum Agonotheta Christus. Nec impari sane facundiâ frater ipsius, Gregorius describens Ecclesiam in quâ Martyris corpus erat reconditum, lapidibus quidem cælatam solam animalium figuram; sancti vero Martyris historiam, pictis tabulis commendatam manu ostentat, additque illud concinnum οἶδεν γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τῷ χωρῇ καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖ. Nouit enim pictura & silens, in pariete loqui, multumque prodest. Leontius Neapoleos Episcopus in Cyprio, contra Iudæos Χριστὸν καὶ τὰ Χριστοῦ πάθη ἐν ἐκκλησίαις, καὶ οἴκοις, καὶ ἀγοραῖς, καὶ ἐν εἰκόσι, καὶ ἐν σινδόνι, καὶ ἐν ταμείοις καὶ ἐν πορτῶν πω ἐκτυπῶ καὶ ἀναγράφω. Christum & Christi passiones in Ecclesiis, in domibus, in foro, in tabellis, in linteo, in cellis & in omni loco represento & depingo. Concilij in Trullo canon ὡς αὐτῷ τῷ τέλει καὶ πᾶσι χρωματουργίαις ἐν ταῖς οἰκῶν τοῦ ὁμοῦ καὶ ἀπογραφῶν, τὸν ἀγρίον πλὴν ἀμάρτιαν τὸ κόσμου ἀμύνον Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ τὸν ἀνιδροπικὸν χαράκτηρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τῶν νῦν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἀμυνῶν ἀνασταλὸς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Itaque ut id quod perfectum est in picturis etiam omnium oculis subijciamus: Christum Deum nostrum Agnum illum qui mundi peccatum sustulit, loco veteris agni humanâ deinceps formâ representandum decernimus. Quin etiam S. Ioannes Damascenus ad imaginum patrocinium, locum S. Ambrosij affert, in quo picturæ mentio est B. Pauli Apostoli. Gregorius ipse ii. epist. ad Leonem Isaurum. αἱ ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐκοσμήθησαν ἀπὸ τῆς ζωγραφίας ἐκείνης τῷ θαυμάτῳ τῷ ἁγίῳ, ἐκ παλαιῶν τῶν κυρίου καὶ τῆς ἁγίας ἐκδόξου αὐτοῦ μητρὸς καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Ecclesiæ nostræ ornata sunt picturis & historiis miraculorum SS. passionum Christi & sanctæ gloriose matris eius sanctissi-

Euagrius ex Procopio lib. 4. cap. 16. Theophylact. Simoc. lib. 2. c. 3.

Nicephor. lib. 14. cap. 2. & lib. 15. c. 14

S. Basil. oper. to. 1.

Greg. Nyssen. orat. de Theodor. Morl. tom. 2.

Leontius lib. 5. cont. Iud.

Concil. in Trull. can.

mique Apostolorum. Plura videri possunt in testimoniis quæ in Concilij vii. Oecumenici Actis referuntur.

Eusebius lib. vii.
cap. 17.

Constantin. Ma-
nass. in Annal.

Non est tamen ut pernegem, aliquando & statuarum in Græcis Ecclesiis erectarum mentionem haberi, sed parcissimam: neque ad hoc quidquam facit, quod de statuâ illâ Christi ab hæmorrhoiâ Paneade positâ, miraculis nobilitatâ scribit Eusebius: ea namque in Ecclesiam nunquam inuenta legitur. At Methodius orat. de Resurrect. meminit imaginum Angelorum quæ ex auro conflantur. Constantinus Manasses aliarum partim pictarum, partim sculptarum, quas Leo Isaurus & Constantinus Copronymus violauere. Sed hoc infrequens, ut dixi, unde restitutis imaginibus iam à tot annis, apud Græcas Ecclesias mos pingendi solum eas, non fingendi aut scalpendi inualuit. Si vasa forsan excipias, in quibus cælata aut sculpta Christi & sanctorum Icones: unde in Conciliabulo Iconomachorum audacter à Catholico quodam oblatrus est libellus aduersus Episcopum aliquem qui calicem confregerat eò quod ipsi essent insculptæ imagines Christi & B. Virginis.

In actis apud Ba-
ronium.

Statuarum vero, iterum dico, non eadem mentio ac picturarum. Quapropter Ecclesiæ perpetuam traditionem à Conciliis approbatam propugnans S. Stephanus Martyr, hunc in modum Episcopum Iconomachum oppugnauit. Nunquid sex omnia Concilia in sacro-sanctis templis coacta sunt? Primum nimirum in Nicæa Metropoli atque amplissimo urbis illius templo. Secundum Constantinopoli in sancto Pacis templo. Tertium in pulcherrimo illo Theologi templo, quod in Ephesina Metropoli situm est. Quartum in sanctissima Metropolitana Chalcedonis aede. Quintum autem ac sextum in aede Palatii. Quid igitur, an in omnibus hisce templis imagines pictæ non erant? Quodnam autem ex prædictis Concilijs, quemadmodum vestrum, deiiciendas eas ac delendas esse censuit? Responde ad hoc Episcopo.

Synod. vii. act. 7.

Sed quid plura? non tamen statuas Ecclesia Græca planè improba-
uit, sed in genere iis definit utendum quæ Ecclesiæ congruerent ima-
ginibus (εἰκὼν vero generis nomen est) quarum & nonnullas expressit
Synodus Nicæna II. Oecumenica VII. grauissimo illo decreto. Οὐδεὶς οὖν
αὐτὴν ἀρεῖται παρὰ τὴν ἐπιμνηστικὰν τῶν ἀληθινῶς περὶ τύπων τῶν ἡμῶν καὶ ζωοποιῶνται
ἀναπνεύσας, καὶ σεπταὶ καὶ ἀγίας εἰκόνας καὶ ἐκ χρυμοῦ, καὶ ψήφιδος, καὶ ἑτέρας ὕλης
ἐπιτηδεύσας ἐργασίας ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς Θεοῦ ἐκκλησίαις. ἐν ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐσθῆσι, ὡς
χρῆς τε καὶ σφρίσιν, οἰκῶν τε καὶ ὁδοῖς. Definimus in omni certitudine & diligentia, sicut
figuram pretiosæ ac viuificæ Crucis (nota, quam scilicet retinere & adorare
non recusabant primi Iconomachi) ita venerabiles ac sanctas imagines pro-
ponendas: tam quæ ex coloribus & tessellis, quam quæ ex alia materia congruente
sanctis Dei Ecclesiis: In sacris vasis, & vestibulis, in parietibus ac tabulis, in do-
mibus ac vijs.

De SS. imaginum
loco in Ecclesiâ.

Queis autem in partibus Ecclesiæ, imagines Pingerentur: ex præ-
cedentibus facillimum est conijcere, ita ut Christi quidem crucifixi
Icon locum principem maximèque Orientalem occuparet. S. Nilus
ep. ad Olympiodorum præfectum qui eum consuluerat an in martyrii
seu templi quod exstructurus erat, sacrario ἐν τῇ ἱερατείᾳ Venationes
pingere sibi liceret, ita respondet, illa esse puerilia, τὰ ῥῶς ὅτι καὶ ἀνδρώδους
Φεγημάτων, ὅτι ἐν τῇ ἱερατείᾳ μὴ καὶ ἀναπαύσας τῶν ἡορτῶν τελετὰς, εἶνα καὶ μόνοι
τυπώσῃ

τυπῶσαι τὰς εἰκόνες, ἰσορρεῖν δὲ παλαιὰς καὶ νέας. Ἀφ' ἧς πληρῶσαι ἐνθεν καὶ ἐνθεν χε-
 ρεὶ καλίσσο ζωγράφου τὸν ναὸν τῆς ἀγίας. ὅπως αὖ οἱ μὴ εἰδότες γραμματα, μηδὲ
 διωάμενοι τὰς θείας ἀναγιγνώσκον γραφάς, θεωρεῖα τῆς ζωγραφίας μνημύου λαμ-
 βάνωσι τῆς τῆς γνησίως τῆς ἀληθινῆς θεῶς δεδουλωκότων αἰδραλαθίας. Firmi vero est
 virilis iudicij est, in sacrario quidem ad Orientem diuini templi, unam scilicet et
 ceteram formare. Historiis autem veteris et noui testamenti replere hinc et inde manu
 optimi pictoris, templum sanctorum: ut qui literas ignorant, nec scripturas possunt le-
 gere diuinas, contemplatione picturae memoriam concipiant fortitudinis eorum qui ve-
 ro Deo seruiuerunt, etc. In foribus quidem sanctuarij diximus iam, hinc
 Christi, illinc Virginis & B. Ioannis Præcursoris imagines depictas, sed
 in loco Nili sermo est de interiori sacrarij picturâ, & ornatu.

Neque profectò in Liturgiæ nostræ Patriarchalis contextu quippiam
 aliud adumbratur, præter imaginem illam in sacrarij orientalis parte ex-
 pressam: dicitur enim imago illa Patriarchæ, ἐκ τῆς ἱσαυρῆς ibi stare seu
 posita esse, nempe κατ' αἰαπολάς, vnde Patriarcha eam salutaturus, dici-
 tur hîc conuerti πρὸς αἰαπολάς ad Orientem. Quocirca iam in mentem
 mihi venit emendandæ versionis nostræ, quâ verbum ἀσπάζεταιται osculatur
 reddidimus: reponendum est salutatur non enim osculum hîc imagini
 impressum, cum valdè nimium distaret, sed honorifica quædam emi-
 nūs salutatio designatur.

Honor itaque imaginibus, quatenus ad prototypum referuntur ac
 referunt, debetur: honoris autem istius varia forma est pro loco, tempo-
 re, ratione. Sophronius Episcopus Hierosolymit. docere potest sanctos
 ipsos coram Christo & B. Virgine ac sancto Præcurfore venerabundos
 aliquando in ipsis imaginibus, exhiberi: loquens de Ecclesia Alexan-
 drinâ SS. Cyri & Ioannis. ἐλθόντες εἰς νεὼν τινα τέλειον, μερίστην εἰκόνα καὶ θαυμα-
 σίαν ἐβλέπομεν. μέσον μὲν τῆς δεσποτικῆς χειρὸς γεγραμμένον χρώμα σιν ἐχρυσόν, χρυσοῦ
 δὲ πλὴν μητέρας καὶ δεσποινίδος ἡμῶν πλὴν θεοτόκου καὶ αἰεὶ πρῆνοι Μαριάμ θυγατέρα,
 καὶ ἐκ δεξιῶν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν αὐτῆς τῆς σωτῆρος καὶ πρῶτον καὶ τινὰς τῆς
 ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐκδοξοῦ χροῶν, καὶ τῆς μὲν τυχεῖς ὁμηγύρεως, μὲν ὡν ἐτύγ-
 χημεν καὶ αὐτοὶ Κύριος καὶ Ἰωάννης οἱ μὲν τυχεῖς, οἱ πρὸς τῆς εἰκόνος ἱσαυροὶ τῶν δεσποτῶν
 πρὸς ἐπιτοχὸν τὰ γένετα καὶ μύητοντες. Ingressi templum aliquod perfectum, vidimus
 magnam et mirandam imaginem, quæ quidem in medio Christum Dominum colori-
 bus depictum habebat, (Christi vero matrem dominam nostram Deiparam et semper
 Virginem Mariam à sinistris, et à dextris Ioannem, Baptistam ipsius Saluatoris et
 Præcurforem: tum aliquos ex glorioso Apostolorum et Prophetarum choro et Mar-
 tyrum cætu: quibus cum erant et ipsi Martyres Cyrus et Ioannes, qui coram ima-
 gine, (Christo procidebant genua flectentes.

Quò vero debeat verbo exprimi honor ille, reuerentia, salutatio, ima-
 ginibus præsertim Christi exhibenda, declarant Tarasius & Synodus se-
 ptima in Epistola Synodicâ ad Imperatores. ἐκ τῆς αἰέκαθεν χρόνων ἡ ἀγία
 τῆς θεοῦ καθολικῆς ἡ ἐκκλησία πρὸς ἑλπίδα καὶ ἐλπίσμοτετήσῃ τῶν τε τῆς ἀγίας θεωρεῖα-
 χων τῆς ἡμῶν διδασκαλίας, καὶ τῆς αὐτῆς ἀφ' ἧς θεοσεβείων πατέρων ἡμῶν, καὶ τῶν
 εἰκόνας θεωροῦντες ἡτοι ἀσπάζεσθαι. Ταυτὸν γὰρ ἀμφότερα· κυνὴν γὰρ τῇ ἐλλαδικῇ ἑρ-
 χεία ἀφ' ἧς λέκτω, ὁ ἀσπάζεσθαι καὶ ὁ φιλεῖν σημεῖον· καὶ τῆς, πρὸς, πρὸς θεοσεβείας, ὅτι
 τὰς πᾶσι πᾶσι δηλοῖ τῆς πόθου· ὡς πρὸς φέρω καὶ πρὸς σφάρα, κυρῶ πρὸς σκυρῶ, κυνῶ καὶ πρὸς
 σκυρῶ, ὁ ἐμφανὴς τὸν ἀσπασμὸν καὶ πλὴν κατ' ἐπέκτασιν φιλίας. ὁ γὰρ πρὸς φιλεῖ καὶ

Quam salutatur.

Cultus imaginum,
forma.Sophronius in En-
comio SS. Cyri &
Ioannis.Veneratio imagi-
num quo nomine
donanda.Act vii. Concil. vii.
sub fin.Epist. Synod. Act. 7
Concil. vii.

προσκύω, ἢ ὁ προσκύω πρὸς τὸ φιλεῖ. A priscis temporibus sancta Dei Ecclesia accepit in legem tam à sanctis & primis doctrina nostra magistris, quàm ab eorum successoribus eximiiisque patribus nostris, imagines adorare siue salutare: idem enim vtrumque est: κυνὴν quippe antiqua Græcâ linguâ & salutare & osculari significat: & πρὸς præpositio, augmentum quoddam amoris significat quemadmodum verba hæc φέρω προσφέρω, κυρῶ προσκυρῶ ita κυνῶ προσκυνῶ, quod salutationem indicat & amorem vehementem: quod enim quis amando osculatur, id & adoratur; & quod adoratur, id osculatur.

Adorationis imaginum forma exterior.

Vnde postquam eadem Synodi Epistola duplicem distinxit προσκύων adorationem; vnam χτ' λατρείαν secundum seruitutis perfectæ testificationem quæ Deo soli debetur: alteram χτ' τιμὴν, ἢ χτ' πόθον, ἢ φόβον, secundum honorem, & affectum & reuerentiam, quæ rebus etiam creatis iuxta modum exhiberi potest: distinguit postea varias huiusce adorationis formas exteriores.

Vnam quæ honoris & obseruantia & timoris indicium plus præ se fert, quæ est salutatio velut è longinquo, οὐχὶ εἰς ὄμα πρὸς εἰς ὄμα φιλεῖν non ore ad os osculando, sed recessu quodam & abductione & demissione per prostrationem, genuflexionem, vel inclinationem saltem, obsequium suum & cultum testificando.

Ibid. Act. 7. Concil. vii. ep. ad Imperatores.

Alteram quæ licet honoris multum ac reuerentia, plus tamen amoris & affectus prodit, quale est osculum: vnde, scribit Synodus, ἡμεῖς τὸν ζωοποιὸν σωτὴρ ἡμῶν ἀπαλάσσομεν, πρὸς τὸν σωτὴρ σου προσκυνοῦμεν, δεσποτα, καὶ προσκυνοῦμεν τὴν λόγχην τὴν νύξασαν τὴν ζωοποιὸν πλῆθυν τῆς σῆς ἀγαθότητος ὅπως πρὸς δὴλως ἀπασιμὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται. ὡς δελοῖ ὁ προσκυνοῦν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἡμῶν χεῖλεσιν. Nos viuificam crucem adorantes, congruè canimus, crucem tuam adoramus, Domine, adoramus & lanceam quæ aperuit viuificum latus bonitatis tuæ: quod euidenter salutatio cum osculo est, diciturque; ut id demonstrat quod hæc proprijs nostris labijs contingimus. Vnde concludit licere sacras imagines & adorare salutando solùm, & salutando osculari. Hanc, de quâ nunc agitur, Patriarcha non iam osculatur sed salutat.

Addimus Parergon, sed forsan haud ingratum, de titulo imaginum apud Græcos ex satis veteri M S. Anonymo Bibliothecæ Regiæ cui titulus, ἀπορία πρὸς τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀγίας καὶ σεπτῆς εἰκόνων καὶ τῆς ἀγίας θεοτόκου. πῶς τὴν μὲν τῆς χριστοῦ ἐπιγραφὴν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ τὴν δὲ τῆς θεομήτορος ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ. Cur inscribimus imaginem Christi IESVS CHRISTVS, Deiparæ vero MATER CHRISTI. vbi postquam pluribus disseruit, concludit illud institutum contra Monophysitas qui duplicem Christi naturam, diuinam & humanam vnâ in hypostasi coniunctam negabant. Hoc verò, contra Nestorianos, qui & Dei parentem, & Christum verum Dei filium inficiabantur: ut in ipsâ imaginum Christi & Mariæ fronte, velut inscriptum hæreticorum decretum ab omnibus legeretur.

OBSERVATIO VIII.

*De Veneratione libri Evangeliorum: ad ea Verba, δίδωσι αὐτῶν
ἀποτίσαι τὸ βιβλίον.*

GENERATIONIS huius multiplicis causa una est: Euangelij liber significat CHRISTVM DOCENTEM. Quod vetus illud Idiomelum festi Palmarum, carminis sacri genus, ante ingressum Euangelij cantari solitum declarat. *Ἐξέλθετε ἔθνη, ἔξέλθετε καὶ λαοί, ἡα θαδε σήμερον τὸν βασιλέα τῆς οὐρανῶν.*

eis tūpon γὰρ Χριστοῦ τὸ βιβλίον ἔρχεται. Egredimini Gentes, egredimini populi:

Aspicite hodie Regem cælorum: Christi enim figuram gerens Euangelium venit.

Neque profectò diuersam ob rationem in medio Synodorum confessu, liber Evangeliorum honorifico planè apparatu, in throno collocabatur, vt omnes norunt. S. Cyrillus Alex. de Synodo Ephesinâ scribens ἡ ἀγία συνόδος συναγέρητο μὲν ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ Μαρία, συνεδρον ὃς ὡς κεφαλὴ ἐποίησε Χριστόν. ἔκειτο γὰρ ἐν αὐτῇ θρόνος σέπλον διάγχιον μνηστοῦ καὶ ὀπίφωνοι τῶν ἀγίοις ἐξουρηῖς κείμεν διχαὶν κείμεν. Sancta Synodus in sanctâ Ecclesiâ qua Maria dicitur, congregata, Christum veluti caput constituit. Venerandum enim Euangelium in sancto throno collocatum erat, illud tantum non sanctorum Sacerdotum auribus insinuans, iustum iudicium iudicate. Idem in Actis conciliorum multorum sequentium legi potest: & obseruandum in Florentino, Libro Evangeliorum aperto super altare thronum fuisse. ἐπὶ αὐτῷ γὰρ τῷ θυσιαστηρίου προσέκειτο τὸ ἅγιον διάγχιον ἀνεπισημένον, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν αὐτῶ καὶ τῆς αὐτῆς ἀγίας Αποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου μετὰ λαμπάδων ἑκατέρωθεν τεταμένων. Super altare vero propositus erat apertus Evangeliorum liber, & ex utraque parte ipsius erant Thecæ SS. Apostolorum Petri & Pauli, cereis utrimque tribus appositis.

Hinc receptum iurare supra Sacrosancta Euangelia ac in iis Deum veluti præsentem agnoscere; quæ iurisiurandi forma à Christianis introducta est in locum iurisiurandi quo Gentiles aram tenendo iurabant, quod iusiurandum corporaliter præstare dicunt I. C. atque ita vocat Iustin l. 3. C. si minor se maior. dixer. Notauitque appositè V. C. Cuiacius ad Nou. ii à Balsamone vocari etiam hoc iusiurandum tactis Euangelis præstitum, σωματικὸν ὄρκον iusiurandum corporale, non secus atque aliud manu sublatâ. Ea circumferebantur ad populum dum ab eo fidelitatis sacramentum reposcebatur. Nicephor. Gregor. lib. 8. hist. ὡς ἰδεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πᾶσι τῶν παλαιῶν ἀποστόλων δὲ βασιλείοις ἀρχαῖς, ἐν τῇ οὐρανῶν ἐν τῇ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ὁμολογῶν τὸν δῆμον κελδόντας. Quis autem exigebat? Tale quidem iusiurandum exigebatur olim à Iudicibus Cæsareis l. 2. C. de iuriur. propt. calumn. dispositum est à nobis iuramentum præstare, sacrosanctis videlicet Euangelis ante Iudicem positis. Nihilominus tamen id postea Eccle-

Refertur à Codino cap. x. de Off. C. P.

Liber Euangelij in Conciliis Christi representans. Cyrill. in Apologet. ad Theodos.

Concil. Florent. sess. 1.

Iustin. in append.
Nouellæ viij.

sia sibi seruauit, cum ad ipsam pertineat Euangelium, liber Sacerdotalis, ut veteres vocant: solius etiam eiusdem est Euangelium tradere in manus fidelium ad quodcumque Religiosum opus. Vnde & ipsi Præsides in manibus Episcoporum iurare iussi, hac formâ Ομνυμι ἐγὼ τὸν Θεὸν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν αὐτῶν τὸν μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν σου καὶ αἰεὶ πρεσβύτερον Μαρίαν, καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἃ ἐν ταῖς χερσὶ μου κεκράτω, καὶ τὰ ἐξ. Iuro ego per Deum omnipotentem, & filium eius unigenitum, & Spiritum sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem Mariam, & per quatuor Euangelia, quæ in manibus meis teneo, &c. Sed ne excurramus, & ad honores ab Ecclesia, Euangelij libro habitos.

Lib. 5. hist.

Possimus huc etiam conferre non Ecclesiæ dicam sed quorundam ab Ecclesiâ tolerantium morem, qui ex Euangelij fortuitâ inspectione tanquam oraculi cuiusdam diuini consultatione, futurorum euentuum præfagia exposcebant, quod & Cedrenus de Heraclio scribit & Gregor. Turon. de Meroueo, alij de alijs narrant: verba Cedreni sunt ὡς οἱ εἰς τὸ Θεοῦ ἀρχαῖα εὐαγγέλια, ὅτεν ὅτι τρεῖς ἔποντο τὰ εὐαγγέλια, ἀπερὶς inuolatis Euangelij, reperit & sibi mandare ut hyemaret. Sed cum hæc vanitates & infanias falsas meritò vocet Nicol. 1. ad Consulta Bulgar. in Euangelij honorem non cedunt.

S. Paulin. epist. 12.
ad Seuerum.

III. Addamus potius locum ac situm, qui vicinus erat ac prope respondebat loco, vbi Sacrosancta Eucharistia recondita erat. S. Paulinus in descriptione Ecclesiæ Nolanæ. In secretarijs verò duobus circa Apsidem: hi versus indicant officia singulorum. A dextrâ Apsidis.

*Hic locus est veneranda penus qua conditur, & qua
Promitur, alme, sacri Pompa ministerij.*

A sinistra eiusdem.

Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas

Hic poterit residens sanctis intendere libris.

S. August. lib. 1. de
conf. Eu. c. 1.

Quamquam & hoc de integro S. Scripturæ codice sumi posse non diffiteor, sed illius apex, Euangelium est, ut docet S. Augustinus.

S. Dam. lib. 2. de
imagin.

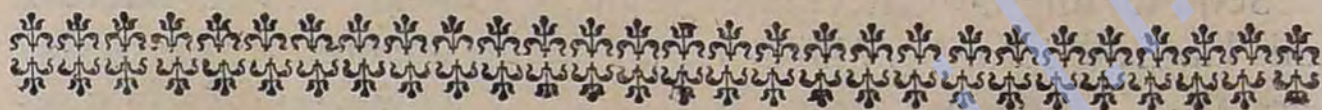
De libri igitur Euangeliorum, honore & cultu disertius. Illius venerationem cum imaginum, de quibus statim egimus, cultu coniungi, simulque præcipi non est dubium. Maximus philosophus & Confessor apud S. Damascenum de gestis inter ipsum & Theodosium Episcopum ὅτι τοῖς ἀνέστησαν πατέρες μὲν χάρις καὶ δακρύων, καὶ ἔβαλον μετὰ πόδα, καὶ διὰ τὴν γένην, καὶ ἔκαστος αὐτῶν τὰ ἅγια εὐαγγέλια, καὶ τὸν τίμονα σου εὐχὴν, καὶ τὴν εἰκόνα τῷ Θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τῇ δεσποίνῃ ἡμῶν τῇ αὐτὸν τεκούσῃ παμαγίας θεοτόκου ἡσάσασθαι. Omnes cum letitia & lacrymis inclinari, preces fundere, sancta singuli Euangelia, pretiosamque Crucem & Dei ac Seruatoris nostri Iesu Christi & Domina nostra ipsius Genitricis imaginem osculari. Synodus vii. multis in locis, sanctæ Crucis & Euangeliorum veneratione, quæ ipsis etiam Iconomachis illæsa fuit, imaginum sacrarum cultum confirmavit. Denique Synodus viii. Oecumenica canone celeberrimo τὴν ἁγίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμομήτους τῇ βίβλῳ τῇ ἁγίᾳ εὐαγγελίῳ προσκυνοῦντας θεοσεβόμενους. ὡς καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐμφερειότητος ἐν αὐτῇ συλλαβῇ, τῆς σωτηρίας ὅτι τυγχάνουσιν ἀποκριθεὶς οὕτως ἀπὸ τῆς τῇ ζωῇ εἰκονουργίας, καὶ ὅσοι ἐκ τῆς εἰκόνος τῆς ὡφειλέας ἐκ τῆς προσχέου τῆς παραύουσι. ἀπὸ γὰρ οὗ ἐκ συλλαβῆς λόγος, ταῦτα καὶ ἐκ

Concil. viii. gen.
can. 3.

ἡρώμασι γραφὴ καὶ εἰκόνες τε καὶ παρέρησιν. Sacram Domini nostri Iesu Christi imaginem, eadem quā sancta Evangelia, veneratione colendam decernimus. Vt enim per syllabas in Evangelio scriptas, salutem omnes consequuntur: ita per imagines arte coloribusque pictas & expressas, docti iuxta ac indocti ex re sibi obiecta, utilitatem capiunt. Quaecumque enim in syllabis oratio, hæc in coloribus pictura docet ac representat.

Non igitur mirum si liber Euangeliorum tantā veneratione, cultu- V.
que excipitur, osculis etiam adoretur. Mittimus morem illum Euangelia tanquam Phylacteria collo appendendi, quem non reprehendit, sed memorat S. Chrysost. hom. quadam in Matthæum φυλακτήρια ἐκ δαυωὺς πολλὰ νῦν τῶν γυναικῶν διαγρῆται τῶν παρχήλων ὁξαρτωσάμενοι & B. Gregorius Pap. Adalualdo Theodolindæ Longobardorum Reginae mittit appendendam collo instar Bullæ, Crucem cum ligno sanctæ Crucis domini & lectionem sancti Evangelij Thecā Persicā inclusam, hæc & similia refert Baronius.

De more assurgendi, dum Euangelium recitatur copiosè scripsit VI.
Durantius de ritibus Ecclesiast. opere doctissimo: hîc solum aduerten- Lib. 1. c. 21.
dum Patriarcham etiam stare, dum legitur Euangelium, ex veteri more, Sozom. lib. 7. c. 19.
vnde Sozomenus scripsit ξένον καὶ κεῖνο πρὸς Ἀλεξάνδρου, αἰαγιστοῦ καὶ ἁγίου γὰρ τῶν διαγρῆτων οὐκ ἐπιτρέσσεται ὁ ἐπίσκοπος, ὁ πρὸς ἄλλοις οὐτ' ἔργων, οὐτ' ἀκήκοα. Nonum & illud apud Alexandrinos, dum Evangelia leguntur, non consurgit Episcopus, quod apud alios neque vidi, neque audiui.

OBSERVATIO IX.

De Catechumenorum Oratione et dimissione: ad ea verba

Ἐξάδε ὁ Κατηχούμενος, καὶ τὰ ἐξ.

Xplicandus hanc in rem ferè ynicus canon Concilij Laodicæni XIX. πρὸς τὸ δεῖν, ἰδίᾳ πρὸς τὸν, μετ' ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων ἀχλὺν ἐπιτελεῖσθαι καὶ μετ' ὁξελθεῖν τοῖς κατηχουμένοις τῶν ἐκ μετανοίας τῶν ἀχλὺν γίνεσθαι.

Quod oportet, seorsum primum post allocutiones Episcoporum, ut vertit Dionysius exiguus, vel post Tractatum ut Isidorus Mercator, Orationes Catechumenorum celebrari, &

post eorum egressum horum qui pœnitentiam agunt, orationem fieri.

Tria igitur hîc obseruanda. Primum est. Allocutio, Homilia, Tractatus seu Concio Episcopi statim ab Evangelij Lectione: Et hæc quidem in Liturgiâ Ordinum hoc loco prætermittitur, quia nimirum licet Ordinatio Episcopi iam sit perfectâ, post quam Episcopus Consecrans nec non etiam consecratus Verba faciebat, ut antea monuimus; nihilominus ad eam audiendam Catechumeni non videntur admissi, propter

rei, de quâ agebatur, nempe mystagogicæ perfectionis præstantiam, cuius arcanis indigni prorsus erant. Probabile igitur est, si quando habendus esset ille sermo, post eorum Missam seu dimissionem, haberi solitum. Aliàs ut Euangelij lectionem sic & Episcopi vel Presbyteri concionem audiebant S. Ambros. epist. ad Marcellinam sororem *post lectiones atque tractatum dimissis Catechumenis.*

S. Ambros. ep. 33.

In Liturg. S. Basilij

Dimissio Catechumenorum.

Isidor. lib. 6. Etymol. c. 19.

Constit. Apost. lib. 8. c. 6.

Tom. 1. epist. Athanas.

Lib. de præscript.

Gregor. Naz. orat.

Alterum est, Oratio Catechumenorum quam Dionysius Exiguus reddidit, *orationem super Catechumenos*: quo mihi videtur etiam innuere, morem impositionis seu extensionis saltem manuum, supra illos capita sua inclinantes, ut habetur in Liturgiâ S. Basilij. Oratio autem hæc est. Κελεύς ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐπιτέλει πᾶσι τὰ ἔργα σου. Chrysost. habet τὰ ταπεινὰ ἐφορᾶν, ὅτι βλέπον ὅτι τοῖς δούλοις σου τοῖς κατηχουμένοις, τοῖς κεκαίμενοις τοῖς ἐαυτῶν αὐχένους ἐνώπιόν σου, καὶ δὲ αὐτοῖς τὸν ἐλαφρὸν ζυγόν. ποίησον αὐτοῖς μὴ τῆς ἀγίας σου ἐκκλησίας, καὶ κατεξίσωσον αὐτοῖς τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ ἐνδύματός τῆς ἀφθαρσίας, εἰς ἐπίγνωσιν σου τῆς ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, ἐκ παλαιῶν, ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πᾶν τὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου τῷ πᾶσι καὶ ἐξ. Domine Deus noster qui celos inhabitas & ad omnia opera tua respicis: respice ad seruos tuos Catechumenos, qui colla sua coram te inclinaverunt, & impone ipsis leve iugum: fac eos membra sanctæ Ecclesiæ tuæ, & dignare eos lauacro regenerationis, remissione peccatorum & indumento incorruptionis, ad agnitionem tui, veri Dei nostri. Altâ voce. Ut & ipsi nobiscum glorificent omni honore dignum & magnificum nomen tuum Patris & Filij &c.

Sequitur dimissio Catechumenorum, quæ Missa dicitur Isidoro & aliis latinis scriptoribus: Diacono ter ita inclamante ὅσοι κατηχούμενοι ἀπελθετε. Quicumque Catechumeni estis, recedite: cuius rei mentio quædam apud S. Clement. lib. viii. Constit. & S. Dionys. cap. iii. Eccl. hier. ubi Catechumenos idcirco excidentibus ab utero materno ἀμβλωπεδίοις καὶ ἐκ τῶμασι comparat. Sed hæc duriora, Pachymeres forsan emollit. Notatu dignior est locus S. Athanasij apologia fec. ubi aduersarios producentes in testes, Catechumenos qui tempore mysteriorum, Macarium sacram mensam subuertisse dicerent, hoc vno dicto falsi conuincit οὗτοι μυστηρίων ἐρυνώμενοι κατηχουμένους ἐξέταζον de mysterijs inquirentes, Catechumenos examinarunt, ubinam, dicentes, eratis cum Macarius accessit & mensam subuertit? Illique responderunt, nos intus fuimus. Infert autem Athanasius. οὐκ οὕτως οὐκ ὡς προσφορὰ εἰ κατηχούμενοι ἐνδὸν ἦσαν. Non igitur celebrata est hinc oblatio; siquidem Catechumeni intus erant. Tertullianus id hæreticis obii- cit, quod sine disciplina sint. In primis quia Catechumenus, quis fidelis, incertum est, pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant. Ante sunt perfecti, Catechumeni quam educati. S. Cyrill. præfat. in Catecheses, κατηχούμενοι paraphrasi reddit τὸν ἐξωθεν προσκυνητὸν, qui extra sonum excipit. S. Gregorius Nyssen. orat. aduersus eos qui baptisma differunt: quam Gencianus Heruetus & Fronto Ducæus latinam solum edidere, me, inquit, tui pudet quod cum consenueris, adhuc eijciaris cum Catechumenis tanquam insipiens puel- lus & qui arcana celare non potest cum dicendum sit mysterium. Sed plura S. Gregor. Theologus orat. de baptism.

Cæterum duplex erat egressus sicut & ordo duplex Catechumeno-

rum, quantum ad rem præsentem attinet, ut Græci Canonum Doctores scribunt ad illa verba Concilij Neocæsariensis *κατηχούμενος εἰς τὸν ἱερόν*. Quemad locum ita scribit Theodorus Antiochenus *δύο τάξεις τῶν κατηχουμένων εἰσὶν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτον προσέρχονται καὶ ὡς ἀτελέστεροι μὲν πλεονάζουσιν τῶν γραφῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἱερῶν, ὡς δὲ ἡδη προσήλθον, καὶ γινώσκουσιν πελεώτεροι ὅταν καὶ πλεονάζουσιν τοῖς κατηχουμένοις; ὡς δὲ ἀναμύροντες, ὅ γινώσκουσιν ἐν ταύτῃ ὅταν δὲ ἐκ φωνῆς ὅ, οἱ κατηχούμενοι προσέλθουσι, τότε δὲ ἐκέρχονται καὶ οὗτοι. Φησὶ γὰρ ὁ κληρικός, ὅτι ἐὰν κατηχούμενος ἀμύρανται, εἰ μὲν τῶν τελεωτέρων ὅτιν ἐὰν ἀποχρηται τὸ ἀμύρανται, ἐλθέτω εἰς τὸν πόπον τῶν ἀτελετέρων, τῶν καὶ ἀκροάσεως μόνης ἀξιουμένων, καὶ οὐκ ἀφίσταται τῆς ἀμύρας, ἐξωλείσθω, ἀλλὰ τὸ ἐξω τῆς ἐκκλησίας γίνετω μὲν τῶν προσκλαίωντων. Duo sunt ordines Catechumenorum. Hi enim nuper accesserunt, ut imperfectiores post scripturarum et divinarum Evangeliorum auditum, statim egrediuntur. Illi vero pridem accesserunt et perfectiores facti sunt. Unde et orationem quæ fit super Catechumenos, expectantes, in ea genu flectunt. Cum autem pronuntiatum fuerit, Catechumeni recedite, tunc et ipsi exeunt. Dicit ergo Canon, si peccet Catechumenus, isque sit ex perfectiorum numero, tum vero si a peccato abstinuerit, veniat ad locum imperfectiorum, id est stet in templo usque ad Evangelium. Si autem ex imperfectioribus, qui sola etiam audicione digni iudicantur, et is a peccato non temperet, ejiciatur, id est stet extra Ecclesiam cum stentibus.*

Duplex ordo, duplex etiam egressus Catechumenorum. Concil. Neocæsar. can. 5.

OBSERVATIO X.

Quid εἰλητόν, instar corporalis apud latinos: ad ea verba ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ διακόνου, οἱ ἐν τῷ βήματι διάκονοι ὑφαπλοῦσι τὸ ἱλντόν.

Οὗτοῦτο ἱλντόν, ἱλντόν, εἰλντόν, εἰλητόν denique, quam & optimam esse scriptionem facile mihi persuadeo: ita procedit itaque vel à verbo εἰλύω quod est idem ac καλύπτω, unde & εἰλύμα καλύμμα tegumentum, operimentum. Eustathius paræbolâ quâdam ad Iliados ἐἰδ explicans

νεφέλη εἰλυμένος ὁμοίως

προσθήκην ὅτι εἰλῶ ἔξ οὗ εἰλύω primitivum est εἰλῶ, οὗ εἰλύω siue ἰλύω. siue εἰλητόν potius ab εἰλέω voluo, complico. εἰλεῖν συγρέφειν, συνάγειν idem Eustathius ad Iliad. ν. Est enim reuera velum quoddam lineum quadratum quod conuoluitur & euoluitur: explicatur quidem post lectum Evangelium: complicatur post Synaxim. Super illud sacrum mysterium

Isidor. Pelus. lib. i.
epist. 123.

S. Germ. in Theo-
ria tom. 2. Bibl. PP.
Gr.

Dist. 2. de Confe.

conficitur, ad corporalis nostri instar de quo Isidor Pelusiota epist. ad Dorotheum, cuius titulus est *Ἀποσάφηνσις τῆς μυσαγωγίας. ἡ καὶ θαρσύνει τοὺς σινδῶνα* ἢ ὑφαπλουμένη τῇ τῷ θείῳ δώρῳ *Ἀφρονία* ἢ τῷ *Ἐριμαθίῳ* ἐστὶν Ἰωσήφ λευκοῦ. ὡς γὰρ ἐκείνος τῷ κυρίου σῶμα σινδῶνι ἐνέλησας τὰς πόδας περὶ τὴν κεφαλὴν, οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ σινδῶνος τὸν *Ἐρίτον* τῆς παρθένου ἀγιάζοντες σῶμα *Χριστοῦ* ἀδιστακτως διείσομεν ἐκείνῳ ἡμῖν πηγάζον πλὴν ἀφθαρσίαν. Pura illa Sindon qua sub diuinorum donorum ministerio expansa est, Iosephi Arimathæi officium est. Vt ille Domini corpus Sindone inuolutum sepultura mandauit, ita nos propositionis panem in Sindone sanctificantes Christi corpus haud dubiè reperimus illam nobis immortalitatem fundens. Sanctus Germanus de eadem Sindone sub nomine εἰλητῆ loquitur τῷ εἰλητὸν σημαίνει πλὴν σινδῶνα, ἐν ᾗ ἐνέλησθη τὸ σῶμα τῷ *Χριστῷ* ἐν τῷ ταυροῦ καὶ βαλὼν καὶ ἐν μνημείῳ τέθεικεν. *Iliton* significat *Sindonem*: in qua inuolutum est corpus Christi de cruce depositum & in monumento collocatum. Et idem de corporali quo latini mystæ vtuntur, scribit Syluest. i. can. consulto.

Circa materiam vero eiusdem εἰλητῆ seu corporalis, quam lineam esse diximus, ingeniosam mouet quæstionem grauissimus auctor Durantius libro i. de Ritibus Eccl. nempe quod S. Ioannes testatur corpus Christi fuisse inuolutum *ῥις ὀνόμα* cum aromatibus. *ὀνόμιον* vero Iulius Pollux interpretatur album vestimentum, tenue, non ex lino sed ex alba lanâ confectum: exponens illud Homeri Iliad. 3. *Ἐρίδων ἥσι*, legendum *Ἐρίδων ἥσι καλυψάμενη ὀνόμιον nitidis non agnitis amicta pannis*. Verum idem ex Luciano docet sumi pro amictu lineo. Addimus verò sumi pro quocumque amictu tenui & candido, vt pluribus exponit Eustathius ad Iliad. γ. *ὀνόμη ἥς ὀνόμιθα τυτῆσιν ἐπιτερεφόμεθα* *Ἀφ' οὗ πλὴν ἀγὰρ λευκότητα, ἢ ἡ δυνάμειος τῷ ὀνόματι τῷ χρίσθαι*. Glossæ veteres *ὀνόμη lintheamen*. Sufficit vero nobis, quod Ioannes *ὀνόμιον* dixit, illud aliis Euangelistis sindonem, dictum esse.

Verum ad res nostras pedem referamus; lineum ergo illud εἰλητῆ apud Græcos pallæ nostræ maiori seu corporali simile est, & quoad materiam & quoad formam. Sed præterea Græci suo εἰλητῆ seu corporali inferunt reliquias sanctorum. Necnon in quibusdam Ecclesiis nomen Episcopi ipsis inscribitur.

OBSERVATIO XI.

*De Veneratione sanctorum munerum ante Consecrationem
ad ea verba.*

Ab initio huiusce contemplationis, vidimus illa munera in altari minori seu Protheseos reposita, sacris quibusdam caerimoniis coli: quæ religiosam dubio procul venerationem complectuntur. Ut cum illa consignantur, pungente cuspide immolari dicuntur, benedicuntur Thuris odore ac suffitu perfunduntur. Verum nunc temporis cum ab illâ minori arâ, ad sacram mensam seu maius altare deferuntur, quod videantur adoranda proponi & exhiberi: id demum est, quia nondum consecrata sunt, quod animos offendit plurimorum.

Vide Concil. Florentin. sess. vlt.

Ut autem omnia intelligantur accuratiùs, aduertendum est post ingressum Euangelij & ipsius recitationem, celebrari maiorem ingressum *μεγάλην εἴσοδον*, in quo Sacerdotes assumpta ex arâ minori Protheseos sancta dona seu munera, panem scilicet & vinum, Benedicta quidem orationibus, sed nondum verbis Christi sanctificata, ad altare maius seu sanctam mensam translaturi, prodeunt extra sanctuarium per Ianuam lateralem, in secundam Ecclesiæ partem qui virorum locus est; idque solemni quâdam pompâ, sancta munera capiti imposita tenentes: cereis ac thuribulis præcedentibus, Diacono thus adolente ac perfundente, hymno interim Cherubico personante: Populus ad hæc in Ecclesiis quidem Græciæ, profundâ inclinatione sese demittit: in Ecclesiis aliis, ut Russiæ, etiam in terram procumbit, tanquam vero Christi corpore prætereunti. Atque hic fuisset solum error popularis, Pastorum admonitione facile emendandus, ut notat Nicolaus Cabasilas in expositione Liturgiæ: nisi studio schismatis Gabriel Philadelphienfis Archiepiscopus, huius adorationis quæ nudis tantum elementis panis & vini exhibetur, tam ignarum quam peruiacem sese patronum gessisset; aduersus quem Petrus Arcudius vir longè doctissimus egregiè pugnavit lib. iii. de Eucharistiâ. Vbi ex Cabasilâ docet hunc errorem ortum esse ex confusâ quâdam adorandi ratione; quæ distingui deberet inter ingressum donorum, quando Liturgia præsanctificationum celebratur, quod omnibus ieiuniorum diebus fit apud Græcos: & ingressum maiorem in aliis Liturgiis, in quibus fieri debet nova consecratio. Certum est enim in illis prioribus, non panem deferri, sed corpus Christi: nec vinum, sed illius sanguinem in præcedenti sacrificio seu Liturgiâ consecratum: in his verò posterioribus nudus est panis, vinum merum sacrificio & Consecrationi solum destinatum. Vnde ad ingressum præsanctificationum canitur, *ἰδοὺ θυσία μουσικὴ καὶ τιπελωμένη. Ecce Sacrificium*

Presbyter Græcus.

Nicol. Cabasil. lib. de exposit. lit. cap. xxiv. to. 2. Bibl. PP.

mysticum & consummatum: non verò ita ad ingressum alterius Liturgiae in quo dona nondum consecrata, sed consecranda deferuntur, ac proinde nec dum videntur adoranda.

Tolerari tamen posset, bona cum veniâ dixerim, cultus ille inclinationis, dummodo populus rudior & ad superstitionem propensior, edoceretur: ut eum sese reddere, non quidem vero Christi corpori, sed illius typo, necnon materiae ad ipsum consecrandum solemnî benedictione destinatae, cogitaret. At illa somnia quae Gabriel ille Philadelphienfis narrat, de imperfectâ transubstantiatione, de sanctitate & vitâ Christi ab ipso participatâ, de horumce munerum cum sacris imaginibus comparatione, præclare diluuntur ab Arcudio; cuius laudi ac estimationi id debemus, ut labores eiusdem intactos commendasse & indicasse sufficiat.

PARS VIII.

ΜΕΡΟΣ η'.

RITVS ORDINATIONIS Presbyterorum.

ΟΠΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η
τῷ Πρεσβυτέρων χειροτονία.

VI vero Presbyter ordinandus est, constitit in soleâ, exeuntesque Diaconi duo eum ex utroque latere excipiunt, & usque ad sanctas Ianuas deducunt. Ibidem vero Diaconi eum dimittunt, & assumunt Presbyteri, Protopapas & Presbyterorum secundas tenens, & circa mensam sanctam ter circumducunt canentes, Sancti Martyres qui præclare dimicastis. Sciendum vero, dum canunt, sancti martyres: Pontificem sedere ante sanctam mensam in minori folio: atque ibi circum-eunt, quando ante Pontificem veniunt reuerentiâ faciunt, &

Δὲ μὲν πλὴθος ναὶ πρεσβύτερος, ἵσταται ἐν τῇ σωλιδῇ καὶ ἐξερχόμενοι δύο διάκονοι λαμβάνουσιν αὐτὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους, & φέρουσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν. καὶ ὁ ἀπολύουσιν αὐτὸν οἱ διάκονοι, & λαμβάνουσιν οἱ πρεσβύτεροι αὐτὸν, ὅτε περὶ τὴν παπᾶς & οὐ δευτέρων τῶν ἱερέων, καὶ κυκλοδοῦντες τὴν ἁγίαν τραπέζαν, ψάλλοντες ᾠδαί, ἁγιοὶ Μάρτυρες καλῶς ἀθλήσαντες. Ἰστέον ὅτι ὅταν ψάλλωσι ᾠδαί, ἁγιοὶ Μάρτυρες, καὶ θηταὶ ἐμπεριπατοῦν τῆς ἁγίας τραπέζης ὁ Ἀρχιερεὺς εἰς δεξιὸν μικρόν, & καὶ ὅπου κυκλοδοῦν γύροθεν, ὅταν ἔρχονται ἐμπεριπατοῦν ὁ Ἀρχιερεὺς ποιῶσι μετάνοιαν, καὶ ἀποσά-

ζεται τὸ γόνυ τῆς Αρχιερέως ἐπάνω τῆς
 ὠμοφορείου, εἶτα αὐτὰ μὲν ὁ
 Πατριάρχης ἵσταται ἐπὶ τῆς κρηπί-
 δος. Ἐπεσέρχεται ὁ χροπονούμε-
 νος, ἔσφραγίζεται τείτον τὴν κεφα-
 λὴν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐρείσας τὸ μέτω-
 πον τῇ ἀγίᾳ τραπεζῇ, κλίνει καὶ ἀμφω-
 τὰ γόνατα ἐπὶ τῆς κρηπίδος, καὶ ἐκ-
 φωνουῦντος τῆς μεγάλου Χαρτοφύ-
 λακος, πρὸς αὐτὸν· διὸς ἐκφωνεῖ
 ὁ Πατριάρχης εἰς ἐπήκοον πάντων,
 ἔχων καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπάνω κει-
 μένῃ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ· **Η ΘΕΙΑ**
ΧΕΙΡ ἡ πάντοτε τὰ ἀδελφὰ θεραπεύ-
 ουσά ἔτι ἐλλείποντα ἀναπληροῦ-
 σα, προχέειται τῷ δεῖνα, τὴν δι-
 λαβέσαντον Διάκονον εἰς πρεσβυτέρον.
 διζώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἔλθῃ
 ἐπὶ αὐτὸν ἡ χάρις τῆς πατρὸς πνέ-
 ματος. Καὶ λέγουσι πάντες τὸ, κύριε
 ἐλέησον τόνδε. πάλιν οὖν σφραγίσας
 αὐτὸν τείτον, ἔτι πλεονέχων ἔχων ἐπὶ
 κειμένῃ αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, τὸ Δια-
 κόνου εἰπόντος, τῆς Κυρίου δεηθῶμεν.
 ἐπεύχεται ὁ Πατριάρχης, καὶ λέγει
 πλεονέχων ταύτῃ μυστικῶς· ὁ Θεός
 ὁ ἀναρχὸς καὶ ἀτελεύτητος, ὁ πάσης
 κτίσεως πρεσβυτάτος ὑπαρχὼν ὁ τῇ
 πνευματικῇ πρεσβυτέρου ἡμῶ-
 νος ἐν τῷ βαθμῷ βύθῳ ἀξιο-
 δύντας, ἱεουργεῖν τῷ λόγον τῆς σῆς ἀ-
 ληθείας. αὐτὸς δέσποτα τῶν ἀπάν-
 των, ἔτι τὸν ὃν ἐδοκίμασας προ-
 χεῖν αὐτῷ ἐμὸν, ἐν ἀμέμ-
 πτῳ πολιτείᾳ, καὶ ἀκλινεῖ τῇ πίστι δι-
 δάσκῃ ὑποδείξασθαι πλεονέχων
 ταύτῃ χάριν τῆς ἀγίου σου πνέματος· ἔτι
 τέλος ἀνάδελφον δοῦλόν σου

A ordinandus genu Pontificis
 osculatur supra Pallium.
 Deinde Patriarcha confur-
 gens stat supra crepidinem.
 Tum accedit Ordinandus &
 ab eo in caput ter signatur,
 & vultum in mensam fan-
 ctam defigens, ambo genua
 etiam flectit super crepidi-
 nem & inclamante Charto-
 phylace, attendamus: sta-
 tim pronuntiat Patriarcha
 omnibus audientibus, ha-
 bens etiam dexteram super
 ipsius caput positam; **D I-**
VINA GRATIA quæ
 semper infirma sanat, &
 imperfecta perficit, Promo-
 uet hunc N. Reuerendis-
 simum Diaconum in Sacer-
 dotem. Pro eo igitur ore-
 mus vt super eum veniat gra-
 tia Spiritus sanctissimi. Tum
 omnes dicunt ter Domine
 miserere. Ac rursus cōsignans
 ter ipsum, & manum impo-
 sitam habens eius capiti,
 Diacono dicente, Oremus
 Dominum: Orat Patriarcha
 dicitque hanc orationem se-
 cretò: Deus principij & fi-
 nis expers, omni creaturâ
 antiquior, qui appellatio-
 ne Presbyteri decorasti eos
 qui hoc gradu præditi sunt
 ad sacra peragenda Verbi
 Veritatis tuæ. Tu ipse,
 omnium dominator hunc
 etiam quem à me promo-
 ueri tibi placuit, in con-
 uersatione inculpatâ & fide
 inuiolabili velis magnam
 hanc gratiam suscipere san-
 cti Spiritus tui. Redde etiam
 perfectum seruum tuum

De huiusformæ
 consecratoria ve-
 ritate, vide Ob-
 seruat. I.

De vtraque hac
 impositione ma-
 num, vide Ob-
 seruat. II.

in omnibus tibi acceptum, & dignè se gerentem magno hoc honore sacerdotali à providentiæ tuæ virtute ipsi concessio. Quia tua est potentia, tuum regnum, tua potestas, & gloria Patris & filij & sancti Spiritus nunc & semper & in sæcula sæculorum.

^A πᾶσιν δ' ἀρεσούται σοι, καὶ ἀξίως πολιτεύμενον, τῆς δωρηθείσης αὐτῷ ὑπὸ τῆς προνοίας σου δωάμεως μεγάλης ταύτης ἱερατικῆς ἡμῶν. ὅτι σὸν ἔκράτος καὶ σοῦ ὄστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δωάμεως ἡ δόξα τῆς πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων.

B

Reponendum est.

τοῦ παπῆ.

Ex Euchol. com.

λέγει ὁ πρωτοππάς

τὰ διακονικὰ ταῦτα.

Post isthac pronuntiata; Protopapas tenui voce ita ut tamen præsentes presbyteri audiant & respondeant, hæc Diaconica recitat, In pace Dominum Oremus. Pro pace desuper venienti. Pro Archiepiscopi nostri N. Sacerdotio, protectione, duratione vel perseverantia, Pace, sanitate, salute ipsius & omnis operis manuum eius, Dominum Oremus. Ut perbenignus Deus noster Sacerdotium ipsius incontaminatum & inculpabile præbeat, Dominum Oremus. Pro seruo Dei N. qui nunc promouetur, Presbytero & pro salute ipsius, Dominum Oremus. Pro hac Ciuitate, ut nos liberemur. Suscipe, serua, Virgini-
^D sanctissimæ immaculatæ, &c. His autem dictis vel dum adhuc dicuntur, Patriarcha similiter manum imponens capiti illius qui Ordinatur, iterum hunc in modum precatur. Deus qui virtute magnus, sapientia inuestigabilis, admirabilis in consiliis es super filios hominum: tu Domine,

Καὶ μὲν πρὶν ἐκφώνησιν ὁ Πατριάρχης λεπτῇ φωνῇ ὅσον ἀκούειν τῶν συμπρεσβυτέρων καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ ταῦτα λέγει. ἐν εἰρήνῃ τῆς κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῆς δωάμεως εἰρήνης. ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ὁ δεῖνα ἱερατικῆς, ἀμπλήψως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτῆς καὶ τῆς ἐργου τῆς χάριτος αὐτῆς τῆς κυρίου δεηθῶμεν. ὅπως ὁ Φιλάνθρωπος Θεὸς ἡμῶν ἀσπίδα καὶ ἀμώμητον αὐτῷ πρὶν ἱεροσώλῳ χερίσται, τῆς κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῆς δούλου τῆς Θεοῦ ὁ δεῖνα τῆς νυνὶ ἐκκλησιαστικῆς πρεσβυτέρου καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς τῆς κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης. ὑπὲρ τῆς ῥυθιῶσαι ἡμᾶς. ἀνιλαβού, σῶσον. τῆς παναγίας ἀρχαίου. τούτων ὁ ῥηθέντων ἡ καὶ λεγόμενων ἐπ' ὁμοίως ἔχων ὁ Πατριάρχης ἱπικεὶ μὲν πρὶν χεῖρα τῇ τῆς τροπικῆς κεφαλῇ ἐπέχειται παλιν οὕτως. ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐν δωάμεν, καὶ ἀνέξιχίας ἐν σῶσιν, ὁ θαυμαστὸς ἐν βελαῖς ὑπὲρ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸς κύριε καὶ τῆς hunc

τον ὃν δόδουκας **Ω** ὁ πρεσβυτέρου
 ὑποσελθεῖν βαθμὸν, πλήροσον τῆς
 τῆς ἀγίου σου πνύματος δωρεᾶς, ἵνα
 γίνηται ἄξιος ὡρεσάναι ἀμέμπτως
 τῷ θυσιαστηρίῳ σου, κηρύσσειν τὸ εὐα-
 γέλιον τῆς βασιλείας σου, ἱεουργεῖν
Ω λόγον τῆς ἀληθείας σου, προσφέ-
 ρειν σοι δῶρα καὶ θυσίας πνύματι-
 κας, αἰακαγνίζειν τὸ λαόν σου διὰ τῆς
 λουτρῆς τῆς παλινγενείας. ὅπως καὶ
 αὐτὸς ὑπαντήσας ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμι-
 θεμίᾳ τῷ μεγάλῳ Θεῷ καὶ σωτῆρι
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Μονογενεῖ
 σου υἱῷ, δέξεται τὸ μισθὸν τῆς ἀγαθῆς
 οἰκονομίας τῆς οἰκείου πάγματος, ἐν τῷ
 πλήθει τῆς ἀγαθότητός σου. ὅτι εὐλο-
 γηται ὁ δεδωξάμενος τὸ πάνπμον καὶ
 μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμύλῳ αἰτίησιν αὐτὸν
 καὶ φέρει τὸ ὅπισθεν τῆς ὡραίου αὐτοῦ
 ἐπὶ τὸ ἐμπροσθεν τῆς δεξιῆς μέρους.
 λέγων, ἄξιος. καὶ ἐπιτίθησιν αὐτῷ
 ἐπιβαχίλιον. καὶ ψάλλοις τὸ, ἄξιος,
Ω τὸ βήματος τρεῖς· ἔπειτα οἱ ψά-
 λται τρεῖς. ἔπειτα ἐν δύνων αὐτὸν ὁ Πα-
 τειάρχης φωνολίον ἐκφωνεῖ καὶ αὐ-
 τὸς, ἄξιος, καὶ ψάλλοις αὐτὸ ὁμοίως.
 καὶ οὕτως ἀπαύζεται τὸ Πατειάρχειον
 καὶ τῶν πρεσβυτέρους. καὶ οὕτως ἀπρ-
 χόμενος ὁ χροτονηθεὶς ἐπὶ τὸ δεξιὸν
 μέρος τῆς ἀγίας τραπέζης, ἐρείσας
 αὐτῇ τὸ μέτωπον, λέγει καὶ ἑαυτὸν
 τὸ, ἐλέησόν με ὁ Θεός. Καὶ ὅπως ὁ ἐν
 τῷ ἀμβωνι διάκονος λαμβανὴ κα-
 ρὸν, καὶ δέχεται λέγων τὸ, πληροσώμε-
 νὸν δέησιν ἡμῶν τῷ κυρίῳ. Τούτων ὁ
 λεγομένων, ἐπεύχεται ὁ Πατειάρ-

A hunc etiam quem Presbyte-
 ri gradum sortiri tibi pla-
 cuit, imple dono Spiritus
 tui sancti, ut dignus fiat qui
 altari tuo inculpatè adstet,
 Euangelium regni tui prædi-
 cet, Verbum veritatis tuæ
 sanctè administret, offerat
 tibi munera hostiasque spi-
 ritales, populum tuum per
 lauacrum Regenerationis in-
 nouet: ut & ipse occurrens
 in secundo aduentu Magni
 Dei & seruatoris nostri Ie-
 su Christi Vnigeniti filij tui,
 mercedem capiat bonæ dis-
 pensationis proprij Ordinis
 in multitudine bonitatis tuæ.
 Quia benedictum & glori-
 ficatum est honoratissimum
 magnificum nomen tuum.

De officio Sacer-
 dotali sacrificandi,
 vide Obseru. III.

De munere Euan-
 gelij prædicandi,
 vide Obseru. III.

De officio bapti-
 zandi, vide Ob-
 seruat. V.

Post dictum Amen, eum
 C erigit & transfert postero-
 rem partem Orarij ipsius an-
 te partem dextram: dicens,
 Dignus: tum ei Epitrache-
 lium circumdat. Qui sunt
 in sacrario ter etiam can-
 tant, Dignus. Deinde Psal-
 ta idem ter. Postea Patriar-
 cha induens illi Phelonium
 rursum dicit, Dignus: idem-
 que similiter cantant: sic-
 que Patriarcham osculatur
 D & Presbyteros: atque ita
 abscedens Ordinatus ad
 partem dextram sanctæ
 mensæ, cui vultum de-
 figens tacitus dicit, Mife-
 rere mei Deus. Sicque
 Diaconus qui est in Am-
 bone tempus seu veniam ac-
 cipit, & incipit dicere,
 compleamus Orationem no-
 stram Domino. Dum hæc di-
 cuntur, precatur Patriarcha.

Quid Epitrache-
 lium, Phelonium
 & cætera orna-
 menta dictum est
 ad partem II. huius
 Liturgiæ.

De hac formulâ,
 ἄξιος, vide Obser-
 uat. VI.

De osculis hifce
Patriarchæ, Ponti-
ficum, Presbyte-
rorum ac Diaco-
norum, vide Ob-
feruat. VII.

De nomine ἀναφο-
ρᾶς in sacrificio, vi-
de Obseruat. VII.
& de formulâ ἀνα-
φορᾶς.

Post Diaconica vero effatur Patriarcha. Per miserationes vnigeniti filij tui, quo cum Benedictus es cum Bono, viuifico & sanctissimo tuo spiritu nunc, &c. Tum post Amen, Diaconus omnibus dicit, diligamus inuicem. Quod cum Diaconus dixerit, Patriarcha sanctam mentem osculatur dicens tacitus, diligamus, Domine fortitudo mea. Deinde Pontifices iuxta ordinem suum, mentem sanctam osculantur & dextram Patriarchæ mentem sanctam incumbentem, deingenam ipsius. Interim etiam dicit quidem Patriarcha; Christus in medio vestrum: hi verò ei respondent, & est & erit. Primus autem omnium est Pontifex ordinatus in omni Liturgiæ Officio. Osculantur etiam se inuicem. Presbyteri pariter se gerunt, osculantes sanctam mentem, Patriarchæ manum, & genam Pontificum ac suas inuicem. Diaconi vero in vnam sacrarij partem secedentes inuicem osculantur, vno ipsorum quoque primum Orarium proprium ad singulas salutationes osculante. Postquam autem Presbyteri osculicærimoniam absoluerunt, qui in Ambone stat Diaconus exclamat, Ianuas, Ianuas. Et populus, Credo in vnum Deum: quo expleto, exclamat iterum Diaconus. Itemus honestè, itemus cum formidine, attendamus sacræ oblationi. Quo dicto Pontifices cum Patriarcha

χρῆς. μὲν ὅτι τὰ διακονικὰ ἐμφωνεῖ ὁ Πατριάρχης· διὰ τῆς οἰκτιρμῆς τῆς μονογενεῖς σου υἱοῦ, μὴ οὐ δόλοισι εἴπω τῷ παναγίῳ & ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι νυν. καὶ μὲν ὁ Ἀμβών, εἰρήται πάντιν ὁ διάκονος, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. & τῶ διακόνου εἰπόντος, ἀσπάζεταιται ὁ Πατριάρχης τὴν ἁγίαν τράπεζαν, λέγων καὶ εἰς τὸν ὅτι, ἀγαπήσωμεν, κύριε ἡ ἰσχὺς μου. εἶτα ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ τῶ Ἀρχιερεὺς ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν τράπεζαν, εἶτα τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, εἶτα τὴν παρὰ αὐτοῦ. ἐν ᾧ & λέγει ὁ μὲν Πατριάρχης· ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν. ὁ δὲ ἀποκρίνεται αὐτῷ, καὶ ὅτι καὶ ἐσθι. ὁ δὲ πάλιν ὁ χροτονηθεὶς ὅτι Ἀρχιερεὺς ἐν πάσῃ τῇ λειτουργίᾳ ὑπηρεσία. ἀσπάζονται & ἀλλήλους. ὁμοίως καὶ ὁ πρεσβύτεροι ποιοῦσιν, ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν τράπεζαν, τὴν χεῖρα τοῦ Πατριάρχου, & τὴν παρὰ αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀρχιερεὺς καὶ ἀλλήλους. Καὶ ὁ διάκονος ἐν ἐνὶ μέσῳ τοῦ βήματος ἀπὸ τοῦ μὲν ἀλλήλους ἀσπάζοντι, ὁ δὲ πάλιν ὁ εὐχολογῶν αὐτοῦ τὸ οἰκεῖον ἀσπάζονται ὡς ἐρεῖον καὶ ἐν ᾧ ἀσπασμόν. πληροσάντων ὅτι πρεσβυτέρων τὸ ἀσπασμόν ὁ ἐν τῷ Ἀμβωνί Διάκονος ἐμφωνεῖ, τὰς εὐχὰς, τὰς εὐχὰς καὶ ὁ λαὸς τὸ πιστεύω εἰς εὐα· οὗ πληροσθέντος, ἐμφωνεῖ αὐτῷ ὁ διάκονος. τῷ μὲν καλῶς, τῷ μὲν μὲν φόβου, ὁ δὲ χαλῶς τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ. τούτου ὅτι λεγομένου, ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ὁ Πατριάρχου

καὶ ὁ πρεσβύτεροι καὶ ὁ διάκονοι
 λαμβάνουσι ὡς αἶρα καὶ αἶροι
 αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀγίας, καὶ μικρὸν ὑ-
 ψουῶντες αὐτοὺς ἔλεγοντες· ἅγιος ὁ
 Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος
 ἐλέησον ἡμᾶς· ὁ δὲ Πατριάρχης ἐκ-
 φωνεῖ ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ οὕτως ἐρ-
 χεται καὶ ὁ ἐν τῷ ἀμβωνί διάκονος, καὶ
 ποιεῖ ἀσπασμὸν μετὰ τῶν ἄλλων διακόν-
 των. ὁ δὲ Πατριάρχης κλινόμενος
 ἐπεύχεται, καὶ μετὰ πλῆθος τῆς
 ἐκκλησίας ἐκφωνεῖ ὡς ἑπινίκιον ὕμνον
 καὶ τὸ Πατριάρχου λέγοντος, αἶρει
 ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων ὡς ἀσε-
 ρίσκον ἀπὸ τῆς ἀγίας δίσκου, καὶ ἀπογ-
 γίσας αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τῆς εἰλητῆς ἑ-
 ἀσπασμὸς πᾶσιν αὐτοῖς ἐπὶ τῆς εἰ-
 λητῆς εἰς μέρος τι. ἄλλοι δὲ οἱ τῶν
 διακόνων λαβόντες ῥιπίδια ἴσαν· ἕξ
 ἐκαστέρου μέρους τῆς ἀγίας βαπτέζης ἐκ
 πλαγίων, καὶ ῥιπίζουσιν ἐπὶ τῶν τῶν
 μετὰ πάσης δὲ λαβείας ὥστε μὴ καθῆ-
 σαι μυῖαν ἢ τι τῶν τῶν ζωϊδίων ὁ
 δὲ Πατριάρχης κλινόμενος ἐπεύχεται
 καὶ ἐκφωνεῖ, λάβετε, φάγετε, τοῦτο
 μου ἐστὶ τὸ σῶμα καὶ ὑπὲρ ὑμῶν κλω-
 μιδιον εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν· ὁ χορός,
 ἀμὲν. ὁμοίως καὶ τὸ πίετε ἕξ αὐτοῦ
 πάντες τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου καὶ τῆς
 καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ
 πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἀφεσιν ἀ-
 μαρτιῶν. ὁ χορός, ἀμὲν. καὶ κλινόμε-
 νος ἐπεύχεται καὶ ἐκφωνεῖ, τὰ σὰ ἐκ
 τῆς σῶν, ἔτι πάλιν κλινόμενος ἐπεύ-
 χεται. καὶ οὕτως ἀνίσταμενος προσκυ-
 νεῖ, αὐτὸς δὲ ὁ Πατριάρχης, καὶ ὁ

A necnon Presbyteri & Diaconi accipiunt Aërem tolluntque à sanctis, paululum leuantes & dicentes: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis. Patriarcha autem pronuntiat, Gratia Domini nostri Iesu Christi, & quæ sequuntur. Atque ita Diaconus qui in Ambone est, venit, & salutationem facit cum aliis Diaconis. Patriarcha vero inclinatus precatur & absolutâ precatione pronuntiat Triumphalem hymnum, quo pronuntiante, Secundicerius Diaconorum tollit Asteriscum à sancto disco, ipsumque tergens super corporale & osculatus, ponit super corporale versùs aliquam partem. Alij verò duo ex Diaconis fumentes ventilabra, stant ex utroque latere sanctæ mensæ & ventilant supra sancta cum omni Reuerentia, ne qua musca vel aliud animal simile infideat. Patriarcha autem inclinatus adprecatur & acclamat, Accipite, manducate HOC EST CORPUS MEVM quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Chorus respondet, Amen. Similiter & Bibite ex eo omnes hic est sanguis meus Noui Testamenti quod pro vobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Chorus respondet, Amen. Tum inclinatus orat & profert, Tua ex Tuis, iterumque inclinatus precatur. Atque ita se erigens adorat. Ipse vero Patriarcha, vt &

Altâ voce in Eu-
 chol. ἐκφώνησις.

De ratione pro-
 nuntiandi verba
 hæc consecratoria,
 vide Obseruat. IX.

De variis adoran-
 di ritibus, vide Ob-
 seruat. X.

reliqui omnes, recitans ter & hoc Troparium, Domine qui sanctissimum Spiritum tuum, & adorat ter. Deinde Secundicerius Diaconorum parumper inclinato capite, indicans Orario sanctum discum, dicit Benedic Domine sanctum Panem. Et Patriarcha ipsum benedicit dicens summissa voce: & fac hunc quidem panem, ipsum corpus pretiosum Christi tui. Diaconus respondet Amen. Rursusque Diaconus, Benedic Domine sanctum calicem: Patriarcha vero benedicens ait: quod autem in hoc est calice, fac pretiosum sanguinem Christi tui. Quod si plures sint Calices, hoc, numero dicit plurimum. Deinde rursus Diaconus. Benedic Domine utraq. Tum Patriarcha benedicens super sancta dicit: conuertens Spiritu sancto tuo. Et Diaconus dicens Amen, atque praeterea caput adhuc inclinans ait, Memento mei peccatoris Domine. Et Patriarcha dicit ad eum ceterosque Diaconos, Memor sit vestrum Dominus in Regno suo. Confestim accedit Ordinatus Presbyter, eique tradit Patriarcha depositum dicens ipsi, Accipe hoc depositum, illudque custodi usque ad aduentum Domini, cum illud a te reposcet. Hic vero manum Patriarchae osculatus, reuertitur ad eum locum in quo prius stabat.

Quid hoc depositum Eucharisticum vide.

λοιποὶ πάντες, λέγων ἢ τὸ Τροπαιον
τὸ ποτεῖς, κύριε ὁ τὸ πανάγιόν σου
πνῦμα, ἢ προσκυνοῦν τείς· εἶτα ὁ
δευτέρων τῶν διακόνων μικρὸν ὑπο-
κλίνας τὸ κεφάλιν, ἢ δακνύων σὺν
τῷ ὡραρίῳ τὸ ἅγιον δίσκον, λέγει·
δύλοῦν, δέσποτα, τὸ ἅγιον δέ-
πον· ἢ ὁ Πατριάρχης δὲ λογιῖ αὐτῷ
λέγων ἡρέμα, ἢ ποιήσον τὸ μὲν δέ-
πον τὸν αὐτὸν τὸ πῦμον σῶμα τὸ
Χριστοῦ σου. ὁ διάκονος, ἀμὲν. καὶ
πάλιν ὁ διάκονος δύλοῦν, δέσπο-
τα, τὸ ἅγιον ποτήριον. ὁ δὲ Πατριάρ-
χης δὲ λογιῖ λέγει· τὸ δὲ σὺν τῷ ποτη-
ρίῳ τούτῳ, πῦμον αἷμα τὸ Χριστοῦ
σου. εἰ δὲ εἴσι πολλὰ, λέγει τὸ πῦ-
μον πῦμα. εἶτα πάλιν ὁ διάκονος δὲ
λόγησον, δέσποτα, ἢ ἀμφοτέρωθεν.
καὶ ὁ Πατριάρχης δὲ λογιῖ ἐπάνω
τῷ ἁγίῳ λέγει, μετὰ βαλὼν τῷ πνῦ-
ματί σου τῷ ἁγίῳ. ἢ ὁ διάκονος εἰπὼν
τὸ ἀμὲν. καὶ προσκύων ἐπὶ τῷ
κεφάλιν ὑποκλίνας λέγει, μνησθή-
μου, δέσποτα, τὸ ἀμάρτωλον. καὶ ὁ
Πατριάρχης λέγει πρὸς αὐτὸν, ὁ
τοῖς λοιποῖς διακόνοις, μνησθήτω ἡμῶν
κύριε σὺν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. καὶ δὲ
δύς προσέρχεται ὁ χοροπονητής
πρεσβύτερος, ἢ ὁ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ
Πατριάρχης τὸν ὄραντα θῆκην,
λέγων πρὸς αὐτὸν ὅτι, λάβε τὴν
τὴν ὄραντα θῆκην, ἢ φύλα-
ξον αὐτὴν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κυ-
ρίου, ὅτε δὲ αὐτὸς μὴ τις ἀπαπειλῇ
αὐτὴν. ὁ δὲ ἢ ἀσπασάμενος τὴν
χεῖρα τοῦ Πατριάρχου, μεδέσεται σὺν
ὧν πρῶτον ἵστατο τὸ πῶν· τὰς μὲν χεῖ-

ρας δις ἐπάνω τῆς ἀγίας τραπέζης, πρὶν ὅτι κεφαλὴν ἔχων ἐπικειμένῳ τῶν χειρῶν. ὁ χόμμος καὶ ἐαυτὸν αὐτὸς ἐλέγων τὸ ἐλεῆσόν με ὁ Θεός. ὁ δὲ Πατριάρχης αὐτὸς κλινόμην ἐπεύχεται, ὥστε γνέσθαι. καὶ διὰ τὸ ἐκφωνεῖ, ἑξάρετως τὴν παναγίαν. Καὶ τότε εἰπὼν ὁ Πατριάρχης λέγει καὶ αὐτὸς καὶ ἐαυτὸν τὸ, ἀξιὸν ὅτιν ὡς ἀληθῶς, ψαλλόντων τοῦτο καὶ τῶν ψαλλῶν. ὁ δὲ Κανονιστὴς λαβὼν τὸ θυμιατὸν καὶ θυμιάμα βαλὼν, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ Πατριάρχου σιωπῶντος διλογίαν ἐπὶ τῷ θυμιάματι, θυμιάσας οὐρανὸν κύκλῳ πρὶν ἀγίαν βράβεζαν λέγων καὶ ἐαυτὸν τὸ, ἀξιὸν ὅτιν ὡς ἀληθῶς. εἶτα θυμιάσας τὸν Πατριάρχην, τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους, καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης ἐτὶ ἀγίαν βράβεζαν. καὶ ἀποπιδεῖται τὸ θυμιατὸν. ὁ δὲ Πατριάρχης κλινόμην αὐτὸς ἐπεύχεται. τὸ ἀγίου Ἰωάννου, καὶ μνημονεύει ἐν ταῦτα ὧν βούλεται κεκοιμημένων κατ' ὄνομα μυστικῶς καὶ ἔτι ἐπὶ σιωπῇ. εἰς τὴν ἀκαλυψίαν σε. μνήστη. ταύτης οὐκ ἐλεείσης με. καὶ ἐκφωνῇσαι τὸν Πατριάρχην λέγει εἰς τῶν διακόνων ἐν δόξῃ βήματος μεγαλοφώνως καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει. ὁ δὲ ψάλλει ἀποκρίνον καὶ πάντων ἐπιστῶν. καὶ οὕτως ἐκφωνεῖ ὁ Ἀρχιερεὺς. Μνήστη, Κύριε, πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων καὶ ὀρθοτομουμένων τὸ λόγον τῆς ἀληθείας. ἴστέον ὅτι ὡς εἰ μὴ Πατριάρχης ὅτιν ὁ πρὶν λειτουργίαν ἐπιτελῶν, λέγει πρὶν ἐκφώνησιν ταύτην.

A Manus quidem supra sanctam mensam ponens, caput autem manibus fulciens. Orans iterum tacito & dicens miserere mei Deus. Patriarcha autem rursus inclinatus precatur ut fiat, &c. Et continuo exclamat, praesertim sanctissimæ, &c. Cumque hoc dixerit Patriarcha, dicit secretò, verè dignum est, psallentibus etiam idem Cantoribus. Cantistrisius autem accepto turibulo thymiama iniiciens, acceptaque à Patriarchâ de more benedictione supra thymiama, thurificat circa sanctam mensam dicens tacito, Verè dignum est. Deinde thurificat Patriarcham, Pontifices, Presbyteros, & Diaconos iterumque Patriarcham & sanctam mensam, deinde turibulum reponit. Patriarcha verò rursus inclinatus precatur. Sancti Ioannis, &c. commemoratque nominatim quos vult defunctos secretò. Atque ita adiungit & precamur te, Memento. Hac igitur finitâ oratione, antequam exclamet Patriarcha, dicit vnus Diaconorum intra sacrarium, altâ voce, memento etiam eorum quos vnusquisque habet in mente: Psaltæ verò respondent cunctorum & cunctarum, sicque exclamat Pontifex. Memento Domine vniuersi Episcopatus Orthodoxorum qui recte dispensant sermonem veritatis. Sciendum verò quòd si Patriarcha sacris operetur, dicit istam recitationem.

Clausâ manu.

Vide Liturgiam S. Chrysost.

In formam Crucis.

De mentione S. Pontificis Romani quæ hîc fieri potest ac debet praesertim post Concilium Lugdun. sec. vide Obser. XII.

De diptychis, vi-
de Obseru. XIII.

Si verò Pontifex non istam A
dicit sed hanc in primis, Me-
mento Domine Archiepi-
scopi nostri N. Et post etiam
Diaconus, omnibus audien-
tibus qui sunt in sacrario, re-
citatur diptycha cumque ea
perfecerit vadit, adoratque
Patriarcham, suscipitque ab
eo benedictionem. Patriar-
cha verò rursus precatur: B
Memento Domine Ciuitatis:
tum commemorat secretò
viuos quos libet. Atque ita
pronuntiat, Et concede no-
bis Domine, vt vno ore vno-
que corde glorificemus ac
celebremus honore omni di-
gnum & magnificum no-
men tuum, Patris & Filij &
Spiritus sancti nunc & sem-
per & in sæcula Amen. Et
hunc in modum sedens in
Cathedra paululùm requie-
scit.

εἰ ὁ Ἀρχιερεὺς οὐ λέγῃ πάντων, ἀλ-
λὰ τῶνδε ἐν τῷ ὄνοματι; μνήσθητι κύ-
ριε τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ ἡμῶν τῷδε· καὶ
μὴ πάντων τῶν ἐκφώνησιν λέγῃ ὁ
Διάκονος εἰς ἐπήκοον πάντων τῷ βή-
ματος τὰ δέπνυχα. Καὶ πληθεύσας
αὐτὰ ἔρχεται καὶ προσκυνεῖ τῷ Πα-
τριάρχῳ καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ
ἀλόγιαν. ὁ δὲ Πατριάρχης αὐτοῖς ἐ-
πεύχεται, μνήσθητι κύριε τῇ πόλει
καὶ μνημονεύει ὧν βούλεται ζώντων
μυστικῶς. Ἐ οὕτως ἐκφωνεῖ· καὶ δὲ
ἡμῖν, δέσποτα, ἐν εὐχῇ σῶμα καὶ
μᾶ καρδίᾳ δοξάζει καὶ αἰνυμένει τὸ
πάντημον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα
σου τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ
C πνεύματι καὶ αἰεὶ καὶ εἰς αἰῶνα αἰῶ-
νας Ἀμήν. Καὶ ἔπος καθήμενος
ἐν τῷ σελίῳ μικρὸν ἀναπαύεται.

AD PARTEM VIII. LITVRGIÆ
ORDINVM PATRIARCHALIS,
DE CONSECRATIONE PRESBYTERI
OBSERVATIONES.

OBSERVATIO I.

De huius formæ Consecratoria veritate et virtute, in ordinatione Presbyteri ἡ δὲ αὐτὴ χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀδυνάτα θεραπεύουσα, ἢ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, περιχαρίζεται τὸν δαίνα τὸν ἀλαβέστατον διάκονον εἰς πρεσβύτερον. Divina gratia qua semper infirma sanat et imperfecta perficit, promouet hunc N. Reuerendissimum Diaconum in Presbyterum.

VLTIIS grauibſque de cauſſis, ordinationum communem hanc apud Græcos formam, in hoc caput, vbi de Presbyteri Consecratione agitur, cognoscendam ampliauiſmus. Quum enim Sacerdotalis ordo cæterorum tam ſuperiorum quàm inferiorum ſit vinculũ & Sacramenti apud omnes Theologos indubitatam omnino fidem nanciſcatur, ac præterea tum gratiæ tum characteris eximias dotes poſſidere nemine prorſus refragante iudicetur: is ſanè quàm ordo eſt, de quo, vtrum certam ac ſtatam materiam, veram ratamque formam habeat, diſquirere ac ſtatuerere rei Eccleſiaſtica plurimũ interſit. De materiâ, à quâ forſan ducendum erat exordium, conſultò tamen obſervatione ſequenti dicturi ſumus. De formâ propoſitâ iam tractamus. Controuerſia verò tota ex illius pendet comparatione cum formâ Eccleſiæ Romanæ quæ eſt: *Accipe poteſtatem offerre Sacrificium Deo, Miſſasque celebrare, tam pro viuſ quàm pro defunctis in nomine Domini, Amen.* Quæ traditionis potiùs quàm ſcriptorum auctoritate conſtat. Non enim Concilij iv. Carthagiſenſis, cuius prima capita aſcrititia ſunt, ſatis eſt momentum ad eam vindicandam. Sed hæc aliàs. Exiſtimo veram ac validam admodum. At diſcrimen ingens, & verborum, & ſenſuum tyroni Theologo planè videbitur; qui ſi Eccleſiam potiùs in ſcholâ quàm ſcholam in Eccleſiâ quærat, repente obſtupescet, & nullum forſan in Eccleſiâ Græca Presbyterum vnquam extitiſſe philoſophabitur.

Sed meliora quæſo verba, Neoptoleme; Non eſt hæc vmbratilis

pugna, sed stataria. Ecclesia Romana omnium mater & magistra bene ordinat; Ecclesia Græca bene consecrat: utraque veros Sacerdotes, dissimili quidem, sed paris omnino virtutis formâ initiat, imò perficit. De Romanâ Romani non dubitamus: De Græcâ verò cum nec Romana omnium disceptatrix & arbitra unquam dubitauerit: neque nos profecto dubitare, Romanam fidem & doctrinam profitentes, æquum tutumque fuerit. Ad rem igitur.

Duo nobis præstanda sunt: primum quidem ut congruitatem verborum ac sensuum huius formæ cum ordinis Sacerdotalis Sacramento demonstremus, alterum ut eius, quoad fieri poterit, antiquitatem, usum, & approbationem in Ecclesiâ ostendamus.

Prima formæ huiuscæ verba diuinæ gratiæ mentionem exprimunt, idque opportunissimè, cum illa primas in Ordinatione præsertim Sacerdotum, partes obtineat: quorum Deus per gratiam & misericordiam suam est primus summusque Consecrator. S. Dionysium hîc ab Arcudio in testem huius veritatis aduocatum prætermitto, illius enim locus cap. v. de Eccl. Hierarch. *ὡς δὲ θεαρχικὴς ἐκλογὴς*, spectat solum ad ordinationes à Deo indicatas, & miraculis aliisue signis reuelatas & præscriptas, quas diuini Spiritûs impulsu & illustratione *τὴν θεαρχικὴν ἐκλογὴν* denuntians Pontifex exsequebatur. Verum non illis tantum Presbyterorum ordinationibus quæ *secundum præcedentes Prophetias*, ut ait S. Paulus, perficiebantur: sed etiam aliis quæ humanam tantum electionem consequuntur, verè ac legitimè hanc formam adhiberi nouimus. Diuina igitur gratia Deum significat auctorem omnis gratiæ ut apud S. Paulum Gratia pro Christo absolutè sumitur: cuius est consecrare *ministros suos, dispensatores mysteriorum Dei; gratiam administrantes, dispensatores multis gratiæ Dei*. De noui Testamenti Sacerdotibus, Dei apud Esaiam loquentis vox est, *assumam ex eis Sacerdotes & Leuitas*: quos non tantum assumere, sed & per fidem & gratiam veluti refingere *ἱεροουργοὺς ὡς ὅτε αἰαχαλ-κίδι*. Eleganter ait B. Cyrillus.

Ep. 1. ad Tim. 1. & 4

Epist. ad Hebr. 2.
1. Cor. 4.

1. Petri 4.

Esai, cap. vlt.

S. Cyrill. lib. 5. in
Esai. tom. 6.

Isidor. Pel. epist. ad
Hermogen. 1. 3. ep.

Verba quæ sequuntur, quæ, nempe Dei gratia, infirma sanat & ea quæ desunt, supplet, siue imperfecta perficit. Præclare attinguntur à B. Greg. Naz. in orat. Apologeticâ, in quâ de sacerdotio propriè tractat, *τὴν μὲν φόβου τῆς πατρὸς παρὰ τὴν βοήθειαν καὶ ὁ νόμος τῆς ὑποταγῆς, τὴν θεοῦ τὴν πίστιν ἀμειβομένην ἅψα τῆς ἐαυτοῦ χρηστότητος, καὶ εἰς πρῶτον τέλος κατὰ τὴν πίστιν αὐτῆς παρρησιάζεται καὶ πάσας δυνάμεις ἐπ' αὐτῇ τὰς ἐλπίδας* timori quidem suscipiendæ præfecturæ lex quoque obedientiæ fortasse opem ferre queat: Deo videlicet pro suâ benignitate fidem remunerante eumque in numeris omnibus absolutum Antistitem perficiente, qui confusus ipsi fuerit, omnesque in ipso spes suas collocarit. Plura ibidem ubi & meminit *τῆς χάριτος εἰς ὑποταγὰς πατρὸς ἀλλομένης καὶ τῆς χάριτος*, .i. gratiæ ad regimen promouentis & charismatis. Quamquam & hæc verba formæ non tantum ad Presbyteri personam, sed etiam ad officium erga alios exercendum referri possunt, ut enim ait, Isidorus Pelusiota, *τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἱερωσύνης ὡς ὅτε μέση κατὰ φύσιν, ἵνα τὴν μὲν θεογονίαν, τὴν δὲ μεταβολὴν ἐργάζεται κρείττονα*. Inter naturam diuinam & humanam veluti medium constitutum est Sacerdotium, ut illam colat, hanc autem in melius commutet.

Quod attinet ad verbum *προχειρίζεται* promouet, id deligere significat in veteri instrumento apud LXX. interpr. vbi Moyses *ἐξέλεγε, κύει, προχειρίσας* *διωάμνον ἄλλον ὃν ἀποτελῆς*, Domine elige alium qui possit, quem mittes. Sic & Iosue cap. 3. *προχειρίσατε ὑμῖν δώδεκα ἀνδρας ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ*, eligit vel assumite vobis duodecim viros ex filiis Israël. Actor. verò cap. xxii. redditur ab interprete vulgato *præordinare*. Aptius vero ad institutum nostrum, constituere. Act. cap. xxvi. *Εἰς τὸ ποῶ φημι σοι*, ait Christus Paulo, *προχειρίσασθαί σε ὡς ἡρέτιον καὶ μάρτυρα ὧν οἶδες*. Ad hoc apparui tibi vt constituam te ministrum & testem eorum quæ vidisti. Estque verbum Conciliorum, vt postea videbimus in canonibus ordinationum: & bene redditur à Simeone Thessalonicensi quem affert Græcè Arcudius lib. vi. *προχειρίζεται, προβάλλεται, κατὰ, τελειοποιεῖ*. promouet, constituit, Consecratione perficit.

Concil. Nicæn.
can. 10. & al.

Non est autem prætermittendum, hoc loco, τὸν δεῖνα: nomine vocari eum qui ordinatur, quæ quidem per nomen proprium appellatio, vocatur à B. Dionysio ἀνάρρησις renuntiatio & declaratio, sic habet cap. v. de Eccles. Hierarch. *τὸν ἱερεὺς δὲ τῶν τελώσεων καὶ τῶν τελευτῶν ἀνάρρησιν ὁ ἱεραρχὴς ἀναβοᾷ, τῷ μυστηρίου διανοήτως, ὡς ὁ φιλόθεος ἱεροτελεστὴς ἐκφαντόεικός ἐστι τῆς θείας ἐκλογῆς, ἐκ αὐτὸς ἰδίᾳ χάριτι τοῖς τελευτῶν ἐπὶ τὸν ἱερατικὸν ἄγαν τελείωσιν ἀλλ' ὡς θεοῦ κινουμένου εἰς πάσας τὰς ἱεραρχικὰς ἀγαθείας*. Arcudius lib. vi. de ordine locum hunc quidem de pronuntiatione formæ intelligit: appositè quidē, at non satis quid ἀνάρρησεως peculiaris nomine significetur, cœpit: docet vero S. Maximus in scholiis. ἢ ἐπὶ τῶν χερσιν ἀνακλήσεις, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς ὡς τῷ ἀγίου πνεύματος, ἐπισκοπῆς τῆς δεξιᾶς. ἐπὶ δὲ πρεσβυτέρου, ὡς τῷ δεξιῷ πρεσβυτέρου. ἐπὶ δὲ διακόνου, ὡς τῷ ἀδελφοῦ ἡμῶν τῷ δεξιῷ διακόνου. Ἐὰν δὲ ἀνάρρησιν φησιν, ὅταν ἐν αὐτῇ τῇ χερσὶν κηρύτῃ, τὸν χερσινουμένον ἢ θεῖα χάρις προχειρίζεται τὸνδε εἰς τὸντε. Recitatio seu renuntiatio est vt cum dicit in Episcopi quidem ordinatione, super hoc sancto Patre: in ordinatione vero Presbyteri, super hoc Presbytero: In Diaconi vero, super hoc fratre nostro Diacono: hic autem recitationem vocat, quando ipse in ordinatione pronuntiat, diuina gratia hunc qui ordinatur, ad hunc ordinem promouet. Sed clariùs Pachymeres in Paraphrasi. ἀναβοᾷ δὲ τὸ ὄνομα τῷ χερσινουμένῳ ὁ ἐπίσκοπος, Episcopus altâ voce pronuntiat nomen illius qui ordinatur. Quod in latino ritu non ita habet. In veteri tamen ordine Romano nomine Presbyterorum ordinandorum recitabatur non quidem in formæ ipsius formulâ, sed in orationibus Consecrationis formam præcedentibus. Et in Episcopi Consecratione nomen ipsius pronuntiabatur à consecrante, in exhortatione quam ad illum habebat, & quam illi scripto consignabat.

Nomine proprio
cur appelletur or-
dinandus; in formâ
Græcorum.

S. Maxim. ad ca. v.
de Eccles. Hier.

Vetus Ordo Rom.
tom. 10. Bibl. PP.

Præterea vero in Ordinandi Episcopi formâ, nomen ciuitatis à Deo sospitata, cui Episcopus tanquam sponsus ordinabatur, solebat exprimi. Sed hac de re postea ad titulum Euchologij de Episcopi Consecratione.

Supereft alterum caput nimirum de huius Ordinationum formæ, apud Ecclesiam fide & comprobatione: quam ab alio nullo præsidio arcessendam, quàm à traditione vsusque perpetui successione prorsus arbitror. Quod autem in Ss. Patrum tractatibus aut Ecclesiæ historiarum

monumētis, ea totidem verbis ac syllabis conscripta non legantur, haud mirum, mysteria sunt, & quidem tantò maiora, quantò mysteriorum mystas instituunt: vnde ab arcanis sacrorum rituum voluminibus, quæ in Archæis Ecclesiarum abstrusissima erant, nunquam eliminata sunt. Sed quid plura? existimo S. Gregorium Theologum vel duobus verbis, formam illam, *ἱεροτελετικῶ* nobis satis commonstrasse, vbi ait, *ταῖς ἁγίαις ταῖς ἡμεῖς* H ΘΕΙΑ ΧΑΡΙΣ ἐπὶ ἀφαιμιζέται. Super præfectos nostros DIVINA GRATIA acclamatur. De eorum constitutione, ordinatione & consecratione loquitur. Qui constitutiones Apostolicas S. Clementis authenticas censent, habent equidem libro viii. plurima in iis huius formæ vestigia, quibus earum collector aut veritatem antiquus, aut recentior antiquitatem ipsius consecutus est. B. quoque Dionysij caput *τῶν ἱεροδικῶν τελεσίων* infra huic collectioni inferendum, omnia huic formæ consentanea exhibet. Sanctus Athanasius epist. ad Dracontium miris modis ad singula huius formæ verba alludit. Sanctus Gregor. Theologus iterum in orationibus encomiasticis sancti Basilij & sancti Athanasij. Nec obscure illius frater, sanctus Gregor. Nyssen. de Gregorio Thaumaturgo, à quo cum Alexandrum Comanæ Episcopum ordinatum narrat, *προσαλατῶν τῶν θεῶν διὰ τῆς ἱεροσεύης τὸν ἄνδρα καὶ τὸν νεομυστήριον ἔπον*, *τελεσάσας* ΤΗΙ ΧΑΡΙΤΙ. Virum per Sacerdotium, inquit, Deo sistit, secundum ritum præscriptum initians GRATIA. S. Chrysostom. dialogo iii. de Sacerdotio ὅστις θεὸς ἱερὸς πνεῦς ἢ τῷ πνεύματι ἡξίωσε ΧΑΡΙΣ: quanto honore dignata est Sacerdotes Spiritus GRATIA? & oratione de Resurrectione εἰ μὴ ὡς ἑρραβὼν τῷ πνεύματι ἢ χάρις, *ὅτι αὐτὸς ἱερέας ἐποίησεν*, nisi esset pignus spiritus gratia, Sacerdotes non haberemus. Isidorus Pelusiota B. Chrysostomi discipulus Hermogenem commendans, vt ad Episcopatum maximè idoneum, ait, virtutem ipsius exigere *τὴν τῶν θεῶν χάριτος ὀφειλομένην προσηκίαν* illud auctarium quod ei à gratiâ Dei debetur; scitè admodum Consecrationem Episcopalem ita circumlocutus.

Enimverò tempus me ac vita deficiet, si Patrum Græcorum, qui locis innumeris de Ordinum Hierarchicorum Consecratione loquentes, ad huius formæ verba alludere, testimoniis colligendis dem operam. Quis, porro circa latinorum formam negotium faceffit? de Catholicis loquor: Ostendant tamen eam disertis verbis in Conciliorum & sanctorum Patrum scriptis. Hoc esset tyrannidem exercere. Satis est quod per illam successionem Episcoporum & Sacerdotum, vnà cum religionis ac fidei doctrinâ, ad nos tandem vsque deriuata sit, quod in canis memoriarum vt loquitur Tertullianus, in antiquissimis, qui sane & quanti reperiri possunt, Ecclesiarum ritualibus libris conscripta reperiatur: At etiam vetustissima quæque Euchologia, quorum adhuc exstant quædam Romæ, octo & amplius sæculis antiquiora: & alia in quibusdam Ecclesiis orientis præsertim Patriarchicis multò annosiora, etiamnum hodie visuntur, in quibus hæc forma exarata est, H ἡμεῖς χάρις &c.

Denique quoties Ecclesia Romana in Conciliis Oecumenicis cum Græcâ obortas quæstiones atque controuersias omnes, quibus mutuum

S. Dionys. de Eccl.
hier. cap. v.

S. Gregor. Nyss. in
encom. Gregor.
Thaum. tom. 2.

S. Chrysost. lib. 3.
de Sacerd. to. 4.

Tom. 5. orat. 33.

pacem & concordiam, & fidei præsertim vnitatem labefactari posse credebat, in medium proposuit atque disceptatas composuit aut decidit: nusquam vnquam de Ordinatione Episcoporum, Presbyterorum & aliorum apud Græcos ordinum conflictatum est. In Concilio Ephesino parte tertiâ cap. xx. legimus epistolam Cælestini Papæ quâ gratulatur Concilij Patribus, quod Nestorio deposito, Maximianum Episcopum CP. elegerint, illiusque Consecrationem ita probat, vt dicat, *interfuimus, nec nos dixerimus absentes, cum eius capiti verba mystica dicerentur*. In Concilio Lugdunensi secundo sub Gregorio x. In Concilio Florentino, in variis Ss. Pontificum Diplomatribus, Græci Episcopi ac Presbyteri, cæterique verè ac legitimè consecrati semper existimati sunt.

Nullum hac de re dubium superesse potest, etsi imperiti quidam, aut etiam cum inscitâ superstitiosi de Græcis Presbyteris iterum ordinâdis consilium nuper obtulerint: nullum inquam dubium, postquàm Vrbanus viii. Pontifex maximus hodie Ecclesiam pascens, ante Pontificiam dignitatem Collegij Græcorum Protector, in constitutionibus illius hæc decreuit. *Curet Protector vt Græcus aliquis ex Oriente, ritu Græco consecratus Episcopus Romæ sit ad diuina officia atque ordinationes ritu Græco in Ecclesiâ S. Athanasii, peragendas, qui, quæ ad ceremonias & ritus Orientalis Ecclesiæ faciunt docere alumnos possit, & ipse per omnia seruet. Iurent quoque Italogræci statum Ecclesiasticum ac sacros ordines, usque ad Presbyteratum ritu Græco suscepturos quandoque & ubi superioribus visum fuerit.*

Obiectio Scholasticæ tractationis anxietate prognata, ex eo quòd Sacramentorum materia & forma vna & eadem semper ac vbique debere esse videatur; in obseruatione sequenti quæ de materiâ Ordinum est, ac impositione manuum, dilucidè proponetur ac soluetur.

OBSERVATIO II.

De materiâ ordinationum, quæ impositio manûs est in Archiepiscopato Græco: ad ea verba, ἔχων τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τῷ κεφαλῇ αὐτοῦ.

Atriarcha seu Pontifex Græcus qui consecrat, hîc in Ordinatione Presbyteri, semel atque iterum ei manum imponit. Primò quidem dum illa Verba pronuntiat Hierotelestica seu consecratoria, *ὁ θεὸς χάρις*. Secundò verò dum Orationem recitat, cuius initiū est *ὁ θεός, ὁ ἀρχιεπίσκοπος*. Posterior hæc manûs impositio non est Sacramentalis, sed vt rectè vocant in scholis, deprecatoria solum & cæremonialis. Prior autem est Sacramentalis in Ordinatione Presbyteri & ad Ordinationis ipsius naturam ac essentiam pertinet.

Hinc autem auspicari me oportere persuasissimum mihi est, vt Theologiam scholasticam illiusque subtilissimos Doctores, Ecclesiæ plane necessarios, quorum studiis plurimùm profeci, vt par est honorificè salutem, atque vt magistros colam: nihilò secius tamen, Veritatis amicæ causâ, Recentioribus nonnullis subiratos esse Ecclesiæ doctissimos admoneam; quod illud in problema verterint, vt *Impositio manuum* sit intrinseca & essentialis in Ordinatione: quod nunquam induci, nunquam tolerari debuerat. At non ita veteres scholæ Principes: Magister sententiarum: S. Thomas: S. Bonaventura, Scotus, Durandus & alij in libro iv. sententiarum dist. xxiv. qui manûs impositionem parrem esse Ordinationis essentialem, velut vno concetu personant. Oportuit scilicet primum Hispanum quendam, virum quidem subtilem: (sed nimiam subtilitate nihil agitur, vt veterum non nemo dixit,) hoc Ecclesiæ propugnaculum, tentare vt euerteret. Præclare siquidem R. Bellarminus Cardinalis solidæ eruditionis & limatissimi iudicii Theologus, novos istos Doctores, animadvertit, nobis argumentum certissimum aduersus hæreticos eripere, quo sacramentum aliquod ordinis existere conuincamus: & Maldonatus Tractatu de Ordine, impositionem manuum videri *tenendam Catholicâ fide* docuit. aliàs, videtur, inquit, mihi *temerarium scripturam deferere & chimæras consecrari*. Ita est profectò, qui aliter docent, Ecclesiam debilitant, lædunt, exarant.

Nobis igitur ex aduerso incumbit, vt Ordinibus saltem Hierarchicis & Sacramentalibus, qualis est certe vel vnicus Ordo Presbyterij, essentialem esse manuum impositionem demonstremus. Quodcumque enim symbolum est, quod quidem solum Scriptura sacra expressit, in alicuius sacramenti mentione faciendâ, illud reuerâ modis omnibus huic Sacramento intrinsecum ac essentialis est. Quotiescumque verò in scripturâ

scripturâ fit mentio Ordinationis Sacramentalis, non alio Symbolo, non aliâ notâ, non aliâ cærimoniâ quàm manuum impositione designatur, ergo illa inter cæteras cærimonias maximè οὐσιώδης substantialis est Ordinis Sacramento, ac proinde Ordini, de quo hîc agitur, presbyteratûs: aut nullus planè ordo, aut ordo presbyteratûs est apprimè Sacramentum, quod omnes Theologi profitentur.

Diuinus ille Paulus, cap. iv. primæ ad Timotheum Epistolæ. *Noli*, *Vide & Actor. 6. & 13.* inquit, *negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, μετ' ἐπιθε-*

σιως τῷ χρατὶ τῷ πρεσβυτερίου, cum impositione manuum presbyterij. Si manuum impositio non est necessaria, dic ô bone Dominice, per quid aliud Timotheus presbyter vel Episcopus ordinatus est? Quid insuper Paulus?

admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Per quid aliud Paulus ipse, ipse, inquam, Paulus Timotheum consecrauit? Quos quidem Apostoli locos respiciens B. Hieronymus commentariis in Esaiam docet Ordinationem Clericorum duabus rebus impleri, *S. Hieronym. lib. xvi. in Esaiam.*

Impositione manûs & imprecatione vocis: quid clarius doceri potuit, de impositione manûs ut materiâ, de pronuntiatione verborum ut formâ? Sacramenta enim duplici parte substantiali constant, verbo & elemento, ut aiunt Patres, rebus & verbis ut Scholastici loquuntur. S. Hieronymus ibidem adfert & illud B. Apostoli primæ ad Timotheum Epistolæ cap. v. *Manus nemini citò imposueris, neque communicaueris peccatis alienis:* quæ verba de Ordinatione sic exponit Concilium Sardicense: *οὐτε γὰρ πρεσβυ-*

Concil. Sardic. can. x.

χόν ἐστιν οὐτε ἡ ἐπιτέμνη οὐτε ἡ ἀγασθὴ ἐπαυατροφὴ ἐπιδέχεται, ὁ ληπτὴς καὶ κοῦφος ἐπὶ τοῦτο ἵεναι, ὥστε ἡ ἐπίσκοπον, ἡ πρεσβύτερον, ἡ διάκονον πρεσβυτέρως καὶ διακονῶν οὕτω γὰρ εἰκότως νεόφυτος νομιθεῖν, ἐπὶ μάλιστα ὁ μακαριώτατος Ἀπόστολος, ὅς καὶ τῷ ἐξ ὧν γεγῆνται διδάσκαλος, φαίνεται καλύσας ἱερέας γίνεσθαι καὶ κατὰ τὴν. Neque enim conuenit, neque scientia aut recta disciplina hoc admittit, temerè ac leuiter ad id procedere, ut Episcopus, vel presbyter vel Diaconus promptè ordinetur. Sic enim meritò Neophytus æstimabitur, quandoquidem beatissimus Apostolus idemque Doctor gentium, prohibuit celeres fieri ordinationes. Est igitur hic sermo, hæc scripturæ phrasis, *manum imponere, ordinare.* Scripturæ igitur, ordinatio aut nihil est, aut manûs impositio est.

Nec mirum si Concilia, eodem quo scriptura dictata est, spiritu loquentia, ordinationum substantiam satis se declarasse putant, cum manûs impositionem nominauêre. Nicænum primum can. x. Neocæsariense can. 9. Antiochenum can. x. Ancyranum can. x. Chalcedonenfe ii. & vi. Nicænum sec. can. xiv. Concil. octauum generale can. viij. alia denique omnibus fere Canonibus ad Ordinationem spectantibus, quorum Collectio infra habetur.

Quid porro dicent Doctores illi ἀρχαῖοι non dicam ad Clementis Romani auctoritates è libro Constitutionum viij. nec ad Epistolas Anacleti, Felicis, Damasi & alias, eiuscemodi: sed ad hæc verba S. Dionysij? *S. Dionys. lib. de Eccl. hier. cap. 5.* *ὡς τῆς ἱεραρχικῆς χάριτος ἐπιθέσις πρὶν εἶναι, καὶ διώαμιν ἱερατικῶν δωρεῶν.* Pontificia manûs impositio habitum & facultatem Sacerdotalem largitur. Est igitur Ordinationis pars essentialis cum ipsum characterem, de quo hîc sermo est, producat. S. Basilius clarissimè hunc esse Ecclesiæ sensum exprimit, in Epistolâ canonicâ ad Amphilochem, vbi de hæreticorum falsâ ordina-

tione cum eâ quæ Ecclesiæ est, comparatâ; sic habet: locus quidem est difficilis, propter aliam controuersiam, sed in hac materiâ clarus: οἱ τῆς ἐκκλησίας ἀποστάντες, οὐκ ἐπὶ ἔχον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ἑαυτοῖς ἐπέλιπε γὰρ ἐκ μεταδόσεως τῆς ἀποστολικῆς τὴν ἀκολουθίαν. οἱ μὲν γὰρ πατέρες διὰ χωρητικότητος, οὐδὲ τῶν πατέρων ἔχοντες χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς αὐτῶν εἰχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν· οἱ δὲ ἀποστράφοντες λαϊκοὶ ἡρόδοτοι, οὐτε τῆς βαπτίστην, οὐτε τῆς χειροτονίας εἶχον τὴν ἐξουσίαν. Qui autem se ab Ecclesiâ abiuuuerunt, non habent amplius in se gratiam Spiritûs: Defecit enim transmissio, eo quod consecratio discissa sit: qui enim primi recesserunt, ordinationem à Patribus habebant, & per manuum impositionem, spiritalem gratiam susceperant. Qui autem abrupti sunt, laici effecti, nec baptizandi nec Ordinandi habent facultatem. Mutatus est insignem locum, B. Gregorij Nysseni orat. de S. Baptismate, Iouius Monachus lib. de mysteriis τῆς ἱερωσύνης ἡ ἀρχὴ καὶ ἀρχή, ἡ δὲ καὶ ἀρχὴ οὐκ ἐστὶν ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἓνα τῶν τυγχόντων ἰδιωτῶν, ὅτι καὶ σήμερον πνεύματος ἁγίου δωάμεν καὶ δεξιέρως φωνῇ καὶ δεξιᾷ ἐπιθέσει, ἵνα πάντες ἀλλοίωσιν κρείττονα δεχόμενοι, καὶ ἵνα ὁσὸν ἀποκαθίσταται, ὥστε τὰ ἁγία μυστήρια τελῶν δωάμενοι, καὶ μεσὶ τῶν Θεῶν καὶ ἀγαθῶν γίνεσθαι, ἑαυτὸν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθὸν. Illud in Sacerdotio per maximum ac ineffabile, ut cum heri & nudius tertius è vulgo quispiam & plebeius extiterit, modò & hodie virtute Spiritus sancti & voce Pontificis ac impositione dexteræ, tantam in melius conuersionem suscipiat: isque euadat, qui diuina mysteria conficere possit, qui Dei hominūque Mediator fiat, seque ipsum & alios sanctificet. Hæc ego Verba non tam ut in vtriusque Patris, Gregorij videlicet & Iouij monumentis conscripta, quàm ut ab iis ex Ecclesiæ sensu & loquendi more studiosè obseruata considero.

S. Gregor. Nyssen.
orat. de S. Baptism.
Iouius Monach.
apud Photium.

Neque etiam alio dicendi genere Græci Ecclesiastica rei scriptores & historici Ordinationem significare solemne habent; Eusebius lib. vi. Nouati ματαίαν χειροθεσίαν, vanam manuum impositionem vocat, ut eam à verâ & legitimâ distinguat. Idem lib. vii. de Theotечно loquens sibi per manûs impositionem successorem ordinante. Vnde, quando S. Gregorius Nyssenus narrat Phædimum Amasææ Episcopum, precibus Antistitem Neocæsarææ ordinasse S. Gregorium Thaumaturgum, etiam si absentem, αὐτὴν χεὶρ ἐπέχθη τῷ Γρηγορίῳ ἀφ' ἑρῶσας τῷ Θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντι, Vice manus adhibuit sermonem quo eum absentem Deo consecrabat, quam tamen impositionem manûs vnâ cum aliis ritibus postea in eiusdem Gregorij personâ celebratam innuit. Hinc illud Marciani dictum, cum eum pœniteret Sabbathij ambitiosi in presbyterum ordinati ἐμέμφετο τῷ ἐπὶ χειροτονίᾳ πλάττω, καὶ δυσφορᾶν ἔλεγε, βέλπον ὡς ἐπ' ἀχάντας περὶ χεῖρας τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ, ἢ ὅτε τοῖς αὐτοῖς Σαββατίον εἰς τὸ προσευτῆριον προσβάλλετο. Errori suo circa Ordinationem indignatus & ægrè ferens dixit, multo fuisse satius manus suas in spinas imposuisse, quàm earum impositione Sabbathium in presbyterum promouisse. Sic etiam narrat Theodoretus Antiochum, dum ordinaretur, à se repulisse manum Iouiani Pergæi Episcopi Ariani qui erat inter alios Episcopos Consecrationi præsentes; Mosen pariter hoc dixisse Lucio Episcopo Ariano, ὅτι τὸν Λούκιον εἶδεν ἐπιθέιναι αὐτῷ τὴν χεῖρα πειρώμενον. μὴ ἡλώοιο, ἔφη, τῶν τῆς σῆς με χειροτονίας χεῖρας. Οὐκ ἐπιφοιτᾷ γὰρ σου καὶ λωῶν τις ἡ χεῖρ τοῦ πνεύματος. Statim ac vidit Lucium sibi manum imponere tentantem, Absit, inquit, me manu tuâ Ordinari

Gregor. Nyss. orat.
encom. S. Greg.
Thaum.

Socrat. lib. 5. cap.
20.

Theodoret. lib. 4.
hist. Eccl. c. 14. vel
15.

non enim te inuocante, gratia Spiritus sancti descendit. Idem disertissimus historicus in Philotheo seu historiâ Religiosâ in vitâ Salamanae, ὁ τῆς πό-
λεως Ἀρχιερεὺς. πρὶν τῆς ἀνδρὸς μαθὼν ὅτι ἐπὶ τῷ, ἀφίκετο τῆς ἱερωσιῶν ἀπὸ δό-
ναι ὅ δὲ ἐν βουλόμηνος. καὶ ἀφ' ἑρῆξας τῶ οἰκίσχου π μέρους εἰσελήλυθε, καὶ πρὶν
χεῖρας ἐπέθηκε, καὶ πρὶν ὁ χεῖρ ἐπέτελεσε, καὶ πολλὰ μὲν πρὸς αὐτὸν ἔφη, καὶ
πρὶν ὁπιγνομὴν ἐμύνησε χάριν ὁ φωνῆς ἀκούσας ἀπελήλυθεν. Cui-
tatis, cui Vicus suberat, Antistes, viri cognitâ virtute, Sacerdotij donum impar-
tire illi cupiens, ad eum venit & effractâ domuncula parte, ingressus est, manum
imposuit, precationemque perfecit, multisque illum verbis affatus, gratiam qua
donatus fuerat, significauit, nullâque ab eo expressâ voce discessit. Hoc esto
tantum specimen, reliqua infinita sunt apud historicos siue vniuersales
siue eos qui SS. Vitas scripsere.

Theodoret. in Phi-
loth. in Salamane
xix.

Nimius essem si Latinos quoque auctores adducerem, impositione
manûs Ordinationem significantes: quod in primis facit Cyprianus
qui duo distinguit, *Episcopatum deferre*, scilicet per electionem, & *manum*
imponere, per consecrationem. Innocent. i. ep. xxii. S. Ambros. lib. de
mysteriis. S. Augustinus lib. v. de baptis. contra Donatistas. Formosus
Pontifex de Photio loquens, *impositionem obliqua manûs* eum habuisse
scribit. In cæteris, nubes testium est, quâ non oculos excæcari, sed po-
tius frontem obduci oportuit contentiosi illius Doctoris qui primus
impositionem manûs Ordinationi externam & accidentariam asseruit;
quasi vero per colorem homo definiatur: at nemo propriè magis Ordina-
tionem, quàm impositione manûs apud Ecclesiam expressit: hæc e-
nim Spiritûs sancti vox est, hoc Ecclesiæ idiōma, hic sanctorum omni-
no stylus: præsertim apud Græcam Dialectum, quæ Ordinationem
ἁγιασμοῦ, ἁγιασμοῦ, ἁγιασμοῦ, ἁγιασμοῦ vocat.

S. Cyprian. ep. 68.

Epist. ad Styli-
num.

Præbuere vero scholasticis istis occasionem aberrandi D. D. Cano-
nistæ ex illo Gregorii IX. loco qui habetur cap. iii. de Sacrament. non
iterandis, (quo in titulo cap. Pastoralis Innocentii III. hic locum non
habet, cùm de ordine solum subdiaconatus agat) sed ita Gregorius.
Presbyter & Diaconus quum ordinantur, manûs impositionem tactu corporali,
ritu ab Apostolis introducto recipiunt: quod si omissum fuerit, non est aliqua-
tenus iterandum: sed statuto tempore ad huiusmodi Ordines conferendos, cautè
supplendum, quod per errorem extitit prætermisum. Quo ex loco concludunt
primò, impositionem manûs non esse de iure diuino, nec à Christo sed
ab Apostolis institutam, nec igitur esse Sacramento essentialem: se-
cundò cum ex omissione illius, non sit aliquatenus iterandum sed cautè sup-
plendum, ad integritatem vel potius ad substantiam Sacramenti non esse
necessariam.

Sed quo sensu manuum impositio dicitur ab Apostolis introducta,
non sanè intelligunt qui in ritibus Ecclesiæ sunt peregrini & barbari:
hoc enim aliud nihil est quam impositionem manuum ab Apostolis
Ordinantibus primò fuisse celebratam, sicut à Domino acceperant, &
Spiritu sancto suggerente. Quod autem Gregorius IX. addit non esse
aliquatenus iterandum, sed cautè supplendum, quod fuerat præter-
missum: satis mentem suam aperit de necessitate manuum impositio-
nis, quam certè vt momentaneam, si tantum cærimonia esset, non ita

sollicitè & cautè suppleri mandaret; haud iteratis tamen aliis Ordinationis Sacerdotalis partibus, quæ seorsim adhiberi possunt.

Parergon hîc esset differere, an utraq; impositio manûs quæ apud Latinos in usu est sit Ordinationi intrinseca: Prior quâ Episcopus unâ cum præsentibus Presbyteris, manû imponit: altera, quâ solus, dicens Accipe Spiritum S. Existimo nûc utramque intrinsecam, nec de priori mihi dubium, cum illa semper in omnibus libris Pontificalibus & Sacramentalibus reperiatur: posterior non ita in vetustioribus: ut in libro Sacramentorum S. Gregorij (in quo habetur Oratio quam in priori recitat Episcopus, ut responderi possit iis qui illam mutam esse opponunt.) Imò nec in Concil. vulgò Carth. IV. nec apud Isidorum, Amalarium & alios Rituum Theoreticos scriptores. Prior ergo certissima est, adeoque nota, ut eam tanquam in Ecclesiâ notissimam Concilium Florentin. in decreto non expresserit Armenis, sed ea solum, quæ præter illam Romana Ecclesia porrigebat, instrumenta.

Quod autem ad ritum impositionis manuum, eiusque celebrandæ formam accuratam pertinet: primò certum est, ambarum manuum impositionem non omnino necessariam esse, quamvis in B. Apostoli & reliquis scripturæ locis pluralem numerum legamus, quia scilicet de plurium Episcoporum, ibi ut plurimum Ordinantium, numero agitur. Enimverò præterquam quod in Constitutionibus Apostolicis lib. viii. manus una requiritur in Consecratione Diaconi, licet plurium mentio sit in Subdiaconi Ordinatione: B. quoque Dionysius cap. v. de Ecclesiæ hierarch. in triplici Ordinatione hierarchicâ manûs unius imponendæ meminerit: Adhuc, libri Rituum Græci, unius mentionem faciunt, dextræ nimirum imponendæ, ut etiam in præsentī Liturgiâ habetur. Cuius Ethicæ rei significationem optime S. Dionysius enarrat his verbis: *ὡς ἡ τῆς ἱεραρχικῆς χειρὸς ἐπίθεσις ὁμοῦ μὴ ἐμφανὲς πλὴν τελεεταρχικῶς σκέπη, ὡς ἡ τῆς ὡς παῖδες ἱερεῖς ἐπὶ τῶν ἐκείνωνται πατρικῶς, ἀλλ' οὐ μὴ ἐξιν καὶ διὰ αὐτῶν ἱεραρχικῶς δωρεῶν, τὰς ἐκείνων καὶ αὐτῶν διὰ αὐτῶν ἀπορροατοῦσι. διδασκὶς ὅτι αὐτὰ καὶ πατρὶς τέλην τὰς ἱεραρχικῆς ἐνεργείας, ὡς ὑπὸ Θεοῦ ἐκείνωνται τὰς τελεαδέντας καὶ τῶν οικειῶν ἐνεργείων αὐτῶν ἐχόντας ἐκείνωνται τὴν ἐκείνωνται. Pontificia manûs impositio demonstrat pariter eam quæ mysterijs præest, protectionem, quâ tanquam sancti filij paterno affectu foveantur, ipsis quidem habitum & facultatem sacri Ordinis impertiente, adversasque ab ipsis potestates abigente. Docet etiam consecratos sic obire sacras omnes Ordinis functiones, tanquam sub Deo illas obeant, quem in omnibus, actionum suarum ducem habent. σύμβολον γὰρ ἡ χεὶρ ἐκείνωνται, Manus enim Actionis Symbolum est, addit Pachymeres in paraphrasi.*

Simile quid Philo
Iud. lib. 2. leg. al-
legor.

S. Aug. to. 8.

Aliam vero rationem non est quòd aspernemur, quòd hæc scilicet manuum impositio potestatis & auctoritatis spiritalis, quæ consecrando presbytero tribuitur, signum est. S. Cyrillus lib. v. in Esaiam, & S. Augustinus expositione in Psalmum lxxii. *Quid est mitte manum tuam? Da potestatem? Manum Dei, potestatem Dei dixit. Sicut scriptum est alio loco, mors & vita in manibus linguæ, nunquid lingua manus habet? quid est in manibus linguæ, in potestate linguæ, hoc etiam dicimus, quemquam habere in manu quod habet in potestate.*

Vnum opponi forsân queat: quomodo stare possit diuersa illa cum

forma tum materia, apud Græcos & apud Latinos? Responsio obuia, facilis & vera: In Sacramentis, quorum materia & forma in sacris scripturis expressa non est: supponendum planè, Christum vtramque in genere solum Apostolis instituisse, relicta Ecclesiæ potestate eas variis modis, vt liberet, designandi, constituendi ac determinandi, dummodò præcipuum Institutionis caput, intentio, scopusque seruetur, ac generalis quædam aptitudo & Analogia ad significandum Sacramenti effectum, Gratiam & characterem. Quæ quidem Analogia par omnino est & integra in vtroque ritu, Romano & Græco: de his aliàs neruosiùs differendum.

OBSERVATIO III.

De Sacerdotali mūnere offerendi et sacrificandi: ad ea verba
ἵνα ᾤκηται ἅγιος παρῆναι ἀμέμπτως τῷ θυσιαστηρίῳ σου
προσφέρῃ σοι δῶρα καὶ θυσίας. Vt dignus fiat qui adstet al-
tari tuo, offerat tibi dona et sacrificia.

Ltaris, Sacrificij, & Sacerdotij coniunctissima officia sunt, & nomina. Generosa Synesij Episcopi facundia quam præclare huic dicto concinit! ἐγὼ καὶ ᾤκησάμην ἐπὶ ἐκκλησίας σου. προσφύσσω τῇ κιόνων τῇ ἱερᾷ, αἱ πύλαι σου ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἀνέχουσι τὰς ἀπειλὰς. ἐκδὲ καὶ ζῶν καθεδύμην καὶ ἀποθανόντων κείσσω. Λειτουργὸς εἰμι τῷ θεῷ, καὶ τίτλῳ ψυχῶν ἵσως ἀπολαύσασθαι με δεῖ. οὐ μὲν οὖν θεὸς ἐξοφλεται τὸν βωμὸν τὸν ἀναιμάκτον ἱερέως αἵματι μιαινόματον. Ego in loco meo in Ecclesiâ permanebo. Sacras amplectar columnas, quæ puram & incontaminatam à terrâ mensam sustinent. Illic ego & sedebo viuus & mortuus iacebo: minister ego sum Dei, ac fortasse vitâ ipsam sacrificare illi me conuenit. Neque verò aram illam incruentam Deus Sacerdotis cruore pollutam contemnet. Sacerdotis igitur est solius in altari offerre sacrificia verè ac propriè dicta, quale sacrificium verum ac plenum à sacerdote quod Christus fecit, faciente, offerri dixit S. Cyprian. ep. LXIII. Vnde aptissimè hæc in sacerdotalis Consecrationis oratione coniuncta παρῆναι τῷ θυσιαστηρίῳ, προσφέρῃ δῶρα καὶ θυσίας. Adstare altari, offerre dona & sacrificia.

Synesius in Catastasi I.

Duplex enim est in Ecclesiâ munus à Christo Catholico Sacerdote, vt vocat Tertullianus, institutum, ὁ ἱερεὺς τελεῖν res sacras operari, καὶ ὁ δεχόμενος Marcion. & gubernare seu regere: vt optimè distinguunt Sancti Patres: hoc ad Episcopos & ad Sacerdotes sub Episcopis constitutos: illud ad Sacerdotes spectat; nec ad Episcopos nisi quatenus Sacerdotes, quum Episcopus esse non possit, quin primò Sacerdos: Diaconus vero, aut hypodiaconus aut lector, aut laicus, offerre Sacrificium non potest. Quod quàm mox ostendimus, contra Lutheri blasphemiam quotidie renouantes

Luther. lib. de ca-
ptiu. Babylon.

S. Hieron. dialog.
aduers. Luciferian.

Conc. Nic. can. 19.

Concil. Arelat. 1.
can. xxv. an. 314.

Socr. l. i. c. 20.

heterodoxos; qui ad Senatum Pragensem aliquando scripsit *Sacerdotem non fieri sed nasci in baptismo*: atque iterum: *Esto certus & sese agnoscat quicumque se Christianum esse cognouerit omnes nos aequaliter esse Sacerdotes hoc est eandem in verbo & Sacramento quocumque habere potestatem: Verum non licere quemquam hac ipsa uti nisi consensu communitatis, vel vocatione maioris. Abutitur desertor loco S. Hieronymi, Sacerdotium laici est Baptisma, scriptum est enim: Regnum quippe nos & Sacerdotes Deo & patri suo fecit. Et iterum. Gentem sanctam Regale Sacerdotium. Sed noluit oculos & mentem aduertere ad ea quae sequuntur, & quae de propriè dicto Sacerdotio scripsit doctor eximius. Sacerdos pro Laico offert oblationem suam. Et praeterea. Hilarius cum Diaconus de Ecclesiâ recesserit, solusque, ut putat, turba sit mundi: neque Eucharistiam conficere potest, Episcopos & Presbyteros non habens: neque baptisma sine Eucharistiâ tradere: & cum iam homo mortuus sit, cum homine pariter interijt & seclâ: quia post se nullum Clericum Diaconus potuit ordinare. Ecclesiâ autem non est quae non habet Sacerdotes.*

Sed antea nonne Concilium Nicænum omnium Ecclesiæ saeculorum veneratione consecratum, docuerat Diaconos, quia offerre non possunt, Presbyteris qui offerunt, corpus Christi dare non posse? οὐτε ὁ κωνσταντῖνος οὐτε ἡ συνήθεια παρ' ὧν καὶ τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐξουσίαν προσφέρειν, τοῖς προσφύγουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Neque canon, neque consuetudo tradidit, ut qui potestatem offerendi non habent, his qui offerunt, dent corpus Christi. Iste canon ab aliis Conciliis, ut par erat, magni habitus, Concilio Carthagin. vi. Romanâ Synodo sub Gelasio, Arelat. i. can. xviii. Andegau. cap. iii. Arelat. ii. cap. 3. Aquisgranensi. cap. xli.

Nicænum quidem Concilium queritur & prohibet Diaconos Eucharistiam Presbyteris offerentibus administrare cum ipsi non offerant, sed eos offerre, quod minimè audebant, nec queritur, nec prohibet: id enim lege diuinâ satis, erat prohibitum: At Concilium Arelatense i. antea, cum didicisset alicubi Diaconos ipsos offerre sic statuit. De Diaconibus, quos cognouimus multis locis offerre, placuit minimè fieri debere. Ratio adducitur in Concilio vulgò Carthag. iv. can. iv. quia non ad Sacerdotium, sed ad ministerium ordinatur, ideo solus Episcopus qui eum benedicit, manum super caput illius ponat. De Laicis multo minus dubium est: consuli possunt ea, quae aduersus Ischiram, qui cum Presbyter non esset, non Clericus, eo quod à falso Episcopo ordinatus, sacra tamen attingere ausus fuit; variis locis habet S. Athanasius in vtraque Apologia. De eodem Socrates lib. i. hist. Ἰσχύρας τις οὕτως καλούμενος πρῶτον ὡς ἐδὴ πολλὰν θανάτων ἀξίον· ὅτε πώποτε γὰρ τῆς ἱερωσύνης τυχεῖν, τὸ τῷ πρεσβυτέρου ὄνομα εἶναι τῷ πρῶτῳ, τὰ ἱερέως πρῶτον ἐπόλυνσε. In ista Regione Ischyras quidam, ita enim vocabatur, facinus multâ morte multandum aggressus est: nam cum nunquam sacris initiatus esset, Presbyteri nomen ipse sibi imposuit, sacerdotisque munera obire ausus est.

Verumtamen ea controuersia inter æui nostri quosdam eruditos penè tragœdiam excitauit circa locum vnum Tertulliani, quo significare videtur in summâ Christianorum solitudine, summâ Presbyterorum inopiâ, Laicum aliquem modò non digamum, offerre & Sacerdotis toto munere fungi posse. Locus est libro de exhortatione castitatis. Vani erimus, si putauerimus quod Sacerdotibus non liceat, Laicis licere. Nonne & Laici Sa-

cordotes sumus? scriptum est. Regnum quoque nos & Sacerdotes Deo & Patri suo fecit. Differentiam inter Ordinem & plebem constituit Ecclesia auctoritas, & honor per ordinis confessum sanctificatus à Deo. Vbi Ecclesiastici ordinis non est confessus, & offers & tinguis & Sacerdos est tibi solus. Vbi tres, Ecclesia est, licet Laici. Vnusquisque enim suâ fide viuit. Nec est personarum acceptio apud Deum, quoniam non auditores legis iustificabuntur à Deo, sed factores, secundum quod & Apostolus dicit. Igitur si habes ius Sacerdotis in temetipso vbi necesse est, habeas oportet etiam disciplinâ Sacerdotis, vbi necesse sit habere ius Sacerdotis. Digamus tinguis? digamus offers? quanto magis Laico digamo capitale est agere pro Sacerdote, quum ipsi Sacerdoti digamo facto auferatur agere Sacerdotem. Sed necessitati, inquis, indulgetur. Nulla necessitas excusatur quæ potest non esse &c. Existimauit Pamelius se nodum soluere cum ita ederet, vbi Ecclesiastici ordinis est confessus, & offert, & tinguit Sacerdos qui est ibi solus. Sed contra Codicum optimorum fidem, & auctoris mentem.

Est igitur duplex huius loci soluendi excogitata ratio. Prima Tertullianum eò quidem loci per verbum. Offerre, offers & tingis & Sacerdos es tibi solus intelligere non oblationem Consecrationis & Sacrificij Eucharistiæ, sed oblationem munerum elementarium, communium, eulogiærum videlicet, vt τὰ εὐλογητὰ quod Græci vocant, de quo ad finem huius Liturgiæ dicturi sumus: adeo vt tunc Laico liceret in illâ solitudine & deploratâ necessitate deprehenso, Eulogias illas benedicere & super eas preces fundere, pari fide quâ & ipsi Sacerdotes. Quo sensu idem Tertull. lib. de velandis virginibus, non licet, inquit, mulieri in Ecclesiâ loqui sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec forenses actiones suscipere; multò minus tingere & offerre.

Altera explicatio, V. C. fuit, quâ verbum offerendi, pro, rem sacram faciendi & Eucharistiam consecrandi, Sacerdotum vice ac instar, à Tertulliano licet errante, scriptum esse contendit. Quam interpretationem, ad mentem Tertulliani, qui & offerendi & tingendi verba coniunxit eodem plane sensu, Sacramentum utrobique innuens, magis accedere sentio. At error est: & quidem teterrimus: estò, quid Ecclesiæ decedet? aduersus quam scilicet Tertullianus toto libri scopo certat; quem scripsisse constat eò iam prolapsum, vt ad illius exceptionem, illud S. Hier. respondere sufficiat, de Tertulliano quidem nihil ampliùs dico quàm hominem Ecclesiæ non fuisse.

Verùm ad illius errantis subsidium cætera non erant aduocanda, nec canon Illiberitani Concilij, si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo, vel Presbytero aliquos baptizauerit, Episcopus eos per benedictionem perficere debet. Aliud enim regere, aliud sacrificare: Nec canon xxv. Concilij Arelat. I. quo caussa ipsa iugulatur, & offerre prohibetur Diaconus: Nec exemplum Frumentij & Aedesij apud Theodoretum consulentium Laicis Romanis quibusdam apud Indos negotiatoribus, vt ritu Ecclesiæ Romanæ sacra facerent: verba scriptoris sunt: ὡς εἰς αὐτὸς τε ὁ πᾶς λαὸς τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἄνθρωποι. In religione simul nutriti, eos qui illuc aduentabant negotiatores hortabantur vt iuxta Romanum morem congregarentur & diuinas Liturgias celebrarent: Eo siquidem loci de Synaxi & ministerio so-

S. Hieron. lib. in Heluidium.

Illiber. Concil. can. 77.

Tom. 2. Bibl. PP.
prat. spir. c. 25.

lūm orationis & precum, non verò Sacrificiorum agitur: vti disertè meminere in eiusdem historiae relatione Socrates & Sozom. necnon Rufinus primus illius scriptor. *Ac monere ut conuenticula per loca singula facerent, ad quae Romano ritu orationis caussa confluerent.* Quod & viri doctissimi, solertissimè adnotarunt. Neque tandem exemplum illud è Prato spiritali, Monachi cuiusdam ex cœnobio Cuzibano in Palæstina, qui, cum super Eulogias quas deferebat, Consecrationis verba pronuntiasset, imposuissetque altari, monitus est ab Angelo Abbas Presbyter, illos panes esse Consecratos licet à minimè Presbytero: Quid enim probat quod ultra rem probat? & nonne, post hoc miraculum, modo verum sit, nec, ut privilegium, aliò trahi debet, statim edictum est? ὥστε μηδένα μαθεῖν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν μὴ ἔχοντα χειροτονίαν, ne quis deinceps addisceret sanctæ oblationis ritum, qui non esset ordinatus.

Tertia interpretatio exorta est, quæ docto cuidam in mentem nuper venit, Tertulliani eo loco verbum *offerendi*, ad Eucharistiam quidem accommodandum, sed ita ut non Eucharistiae Consecrationem, verum potius administrationem & porrectionem significet, cuius cum Diaconus fuerit minister ordinarius, non mirum si ingenti necessitate, Laicus non digamus erga praesentes alios extraordinarius minister esse potuerit, eisque sacra, prius ab Episcopo vel Presbytero confecta & asservata, vti moris erat, offerre, exhibere, & in os immittere.

Pia quidem explicatio, sed iis temporibus minimè consentanea; in quibus nemo nescit Eucharistiam in manus fidelium traditam, si quando in arculis ad communionem repentinæ necessitatis in martyrio, vel alterius in persecutione, seruaretur: non ab aliis quàm ab ipsis Laicis sibi admouentibus subministrari solitam. S. Cyprianus legatur libro de lapsis.

Tom. 2. Bibl. PP.
hist. Lauf. c. 59.

Ecquid igitur in deploratissimâ & abominatissimâ necessitate faciendum, absenti sacerdote? Orandum. Quod apud Palladium Monachi, quibus Hellen Abbas, die quodam dominico, dixisset, τί δὲ σήμερον συναξιν οὐκ ἐπιτελέσατε; τῷ δὲ φασχόντων μὴ ἐληλυθεναι ἀρῆσαι τὸν παρεσῶντα ἐλεγε πρὸς αὐτοὺς, ἀπελθὼν καλέσω αὐτὸν. i. Cur hodie synaxim non celebrastis? cum ij aperte dicerent quia non venit Presbyter &c. v.

Lib. 3. cap. 10.

Heb. 5.

Ratio tandem huius canonis affertur à collectore Constitutionum Apostolicarum, iuris Ecclesiastici maximè gnaro οὐτε λαϊκοὶς ἐπιτρέπεται ποιεῖν τὴν ἱεραρχικὴν ἔργων οἷον θυσίαν. οὐχ ἑαυτὰς γὰρ τὴς λαμβάνει τὴν ἡμῶν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τῆς θεοῦ. ἀλλ' γὰρ τῆς ἐπιτέσεως τῷ χρωὶ τῆς ἐπισκοπῆς διδοται ἡ τοιαύτη ἀξία. ὁ δὲ μὴ ἐν χειρὶ τοῦ ὁσίου, ἀλλ' ἀρπάζας αὐτὴν ἑαυτῷ, τὴν πρὸς τὴν οὐσίαν ὑπορρίπτει. Neque Laico permittimus facere opus Episcopale, ut sacrificium. Nemo enim sibi sumit honorem sed qui vocatur à Deo. Huiusmodi namque gratia per manuum impositionem datur. Qui vero non est ad eam electus, sed potius eam sibi rapuit, hic supplicio Ozia plectetur.

OBSERVATIO IV.

*De Sacerdotali officio docendi et prædicandi Evangelij ad ea
verba: κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας σου.*

Rat olim in Africanis Ecclesiis inusitatum ut Presbyter doceret, aut Evangelium prædicaret: secus quam in Orientalibus: de vtriusque sic antiquus scriptor Possidius, in vitâ S. Augustini. *Valerius Augustini ordinator vir piissimus & Deum timens exultabat & Deo gratias agebat, suas exauditas à Domino fuisse preces, quas se frequentissime fuisse narrabat: scilicet ut sibi diuinitus homo concederetur talis,*

Possid. in v. S. August. c. iv.

qui posset verbo Dei & doctrinâ salubri Ecclesiam Dei edificare: cui rei se, homo naturâ Græcus, minusque latinâ linguâ & literis instructus, minus utilem peruidebat. Et eidem Presbytero potestatem dedit coram se in Ecclesiâ Evangelium prædicandi ac frequentissime tractandi: CONTRA VSUM QUIDEM ET CONSVETVDINEM Ecclesiarum Africanarum. Vnde etiam ei nonnulli Episcopi detrahebant. Sed ille vir venerabilis ac prouidus, IN ORIENTALIBVS ECCLESIIIS id ex more fieri sciens, utilitati Ecclesiæ consulens, obrectatorum non curabat linguas, dummodo factitaretur à Presbytero, quod à se Episcopo impleri minimè posse cernebat. Et postea currente & volante huiusmodi famâ, bono præcedente exemplo, accepta ab Episcopis potestate, Presbyteri nonnulli coram Episcopis, populis tractare cæperunt Verbum Dei. Hæc de vario usu; at de iure nunc agendum.

Hoc ego non aliis, quam libri Pontificalis Romani, qui Episcoporum omnium in manibus est, verbis definiam; quæ ab Antistite Consecraturus publicè palam ex solemni formulâ pronuntiari solent. Sacerdotem oportet offerre, benedicere, præesse, PRÆDICARE, baptizare. Additur ratio, In nouo Testamento Dominus Septuaginta duos elegit, ac binos ante se in PRÆDI- CATIONEM misit. Verba hæc in veteri etiam Ordine Romano præscribuntur.

Tom. 10. Bibl. PP.

Hæc est igitur vtriusque partis Ecclesiæ, Orientalis & Occiduae constans ac perpetua sententia, Presbyteros in Ecclesiâ ut ad offerendum, sic ad docendum institutos, ordinatos esse. Quapropter illud epistolæ ad Timotheum primæ, *Qui bene præsunt Presbyteri duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant IN VERBO ET DOCTRINA,* non de solis Episcopis, sed de Presbyteris etiam, ab Ecclesiæ Ss. doctoribus exponi submonuimus antea, & clariùs demonstraturos esse polliciti sumus. Fidem nostram exsoluet S. Basilius in cap. iii. Esaiæ, vbi & quod Patrum fecerat nemo, nomen Presbyteri loco Episcopi posuit in recensendo altero loco B. Pauli, oportet episcopum esse unius uxoris virum &c. ὁ τῆς πρεσβυτερίας ἀξίω-
της καὶ ἐγκαταλεγεῖς τῷ πρεσβυτερίῳ ἢ ὁ φέρων τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρεσβυτέρου
μίας γυναῖκος ἀνὴρ ὡς καὶ πρὸς τὸν τοῦ διδασκαλίου

Cap. 5. v. 17.

To. 1. oper. S. Basil.

15. Tim. 3. tit. 1.

πιστοδ λόγου. Ut scilicet doctrinae conditionem διδασκαλίας ἐν Presbytero necessariam ostenderet. Isidorus Hispalensis lib. ii. de Officiis Ecclesiasticis, Presbyteris sicut Episcopis dispensatio mysteriorum Dei commissæ est: præ sunt enim Ecclesiis Christi & in confectione diuinæ corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt: similiter & in doctrina populorum, & in officio prædicandi. Alcuinus epist. 6. cuius eamobrem succenset iis, qui Presbyterorum reuocatam aut ab Episcopis coarctatam prædicandi facultatem asserunt. Grauis auctor in Epistola ad Dominum Regem. Dicunt ab Episcopis interdictum esse Presbyteris prædicare in Ecclesiis, dum legitur ad Timotheum qui bene præsumt Presbyteri duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicant enim in quibus canonibus interdictum sit Presbyteris prædicare. Quin magis legant & intelligant, ab initio nascentis Ecclesiæ &c.

At reperiuntur, inquiunt, Canones qui præsentem Episcopo presbyterum docere & prædicare prohibeant. Rem gratam fecissent mihi, boni Epistatæ, si Canones illos protulissent, quos diu multumque ingrato labore perquisiui. Tandem non inuentus sed repertus mihi est in Concilio longinquo, Hispalensi nimirum II. ubi presbyteris, Episcopo præsentem, inhibetur tingere, sacrificare, populū docere vel benedicere. Ego attentè Canonē inspexi, deprehendique, ibi sermonē esse de Presbyteris vagis nullique titulo addictis, iisdemque Chorepiscopis, qui Episcoporum munia, coram inuadebant. Rectè igitur & Canonice in eos decretum, ita ut tamen hæc Regula Nouella dicatur. Illud certè de presbyteris non ἀπολυτῶς ordinatis, quod vetatur in Synodo Chalcedonensi, sed ad titulum certum vel cum Episcopali communem, vel ab eo pendentem ordinatis, dici non potest, ut perpetuò coram Episcopis siluerint. Tantum abest, quin ex Collectore, Constitutionum Apostolicarum accepimus, in eadem Synaxi Presbyteros omnes Prædicare consueſſe: & post illos, Episcopum ipsum. Quod si cui liberis non probatur: S. Hieronymum legat Nepotiano scribentem. Pessima consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis facere presbyteros & præsentibus Episcopis non loqui: quasi aut inuideant, aut non dignentur audire. Et si alijs, inquit Apostolus Paulus, fuerit reuelatum, sedenti prior taceat: potestis enim per singulos prophetare ut omnes discant. Gaudeat Episcopus iudicio suo cum tales elegerit sacerdotes.

Ac rursus, Presbyter in die ordinationis suæ (tunc enim singuli & quidem rari, non verò tam multi ac hodie ordinabantur) Presbyter, inquam, die ipso suæ ordinationis coram Episcopo consecratore suo, docebat, concionem habebat. S. Chrysost. hom. testatur id se ex officij ratione facere, quod quidem vocat ἀπὸ τῆς αἰτίας λόγου τῶν λόγων, τῆς παρομιμῆς ἀπὸ τῆς αἰτίας τῶν γλασσῶν ἡμῶν δεδοκότι Θεῷ. Primitias sermonis seu Verbi verbo reddere, primitias linguae, auctori Deo: Deinde non initio concionis sed sub finem ad Episcopi sui, Meletij Antiocheni ut opinor, personam conuertitur, δεικνύμενος τῶν κρινῶν ἡμῶν μητέρας ἀσάλευτον ρίζαν καὶ ἀκίνητον καὶ τὸν πατέρα τῶν, τὸν διδάσκαλον, τὸν ποιμένα, τὸν κυβερνήτην πρὸς μακροτέραν ἐξουσίαν ζωῆς. Oremus ut communis nostra mater Ecclesia inconcussa maneat & immota: ut hunc Patrem, hunc Doctorem, hunc Pastorem, hunc Gubernatorem ad multos annos perducatur. Post susceptum presbyteratus ordinem S. Chrysost. in Antiochena Ecclesiā per duodecim annos eo munere functus est Euange-

Isidor. 2. de Offic.
c. 7.

Alcuinus epist. 6.

Hispal. Concil.
can. 7.

Constit. B. Clem.
lib. 3.

S. Hieron. ep. 2.

1. Cor. 14.

Presbyter in die
ordinationis suæ
prædicat Euange-
lium.

S. Chrysost. orat.
cū presbyter esset
design. to. 4.

lij prædicandi, vt docet Palladius in eius vitâ: docent etiam conciones
tomi primi ad populum Antiochenum, in quibus frequenter præsen-
tem Episcopum esse testatur. Gregorius Theologus in Encomio S. Ba-
filij pluribus narrat illum adhuc Presbyterum cum Eusebio Cæsareæ
Episcopo coniunctam in docendo populo, operam diu nauasse, *μὲν τῆς*
τῶν λόγων ἑρμηνείας, καὶ τῆς πελεωτέρας διερμηνείας, καὶ ἀγαθότερας τῆς ἑνὸς οὐρανίου καὶ
ὑψίστης, εἰς ἃς ὁ πῶς Ἀγγέλων λόγος, sermonis alimonia, perfectiori beneficio, et lar-
gitione verè cælesti ac sublimi, Angelorum enim panis sermo est. Sed exemplorum
myriadas quid necesse est congerere?

Idem habet & So-
zom. lib. 5. cap. 15.

Veniamus ad id quod legis aciuris est. Religiosæ apud Græcos au-
toritatis est Canon ille Apostolicus, non quod ab Apostolis scriptus,
sed quod ab Apostolicâ traditione manauerit: In quo ad prædicandi offi-
cium Episcopo Presbyter adiungitur *ὡς αὖ συμπονος δοθεὶς τῷ ἐπισκόπῳ* vt
Zonaras interpretatur *tanquam Collaborator Episcopo datus.* S. Ignatius Epi-
stola probata ad Philadelphienfes *ιερεὺς λόγῳ ἀγχονοι, Sacerdotes sermonis*
ministri, postea de Episcopo agit.

Apost. can. 58.

At non Episcopis inuitis, obijciunt quidam! sed quis vnquam id por-
tenti, non dicam, vidit, audiuit, sed etiam animo complexus est? vt per-
turbatâ disiectâque Hierarchiæ Ecclesiasticæ disciplinâ, inuitis Episco-
pis, Presbyteri non solum concionem habeant, sed etiam sacris ope-
rentur? Porro quid inde colligitur? Presbyteri prædicant, Episcopis
haud inuitis, haud inconsultis, sic etiam sacrificant: igitur ad prædi-
candum à Deo non sunt instituti: sic ergo nec ad sacrificandum: O ri-
diculas argutias! Nec inuito Duce miles pugnat, nec inuito nauarcho,
nauta remigat; ergo nec miles ad certamen, nec ad remigium nauta,
nec Iudex, quia inuito Principe non sedet, adius dicendum institutus
est. O fallacem & captiosam Dialecticam, quot vocibus, tot fœcun-
dam paralogismis! sed non ita differebant S. S. olim Antistites qui fe-
riantes etiam à prædicatione Presbyteros acerbis ad munus suum ob-
eundum increpationibus reuocabant. Vnus pro cæteris loquatur B.
Chrysostomus Epistolâ ad Sallustium & Theophilum Presbyteros. *ἐγγὼν*
ὅτι ὁ μὲν ὑμῶν πέντε ὁμιλίαις εἶπεν ἕως Νοεμβρίου μῆνός, ὃ ὁ σὺ δὲ μέλας. βουλήθητε
τοίνυν, εἰ μὲν ψεύδεις τὸν, δηλώσαί μοι. εἰ δὲ ἀληθὲς, δηρὸν ὁρῶσαί, καὶ ἀλλήλους διε-
κρίνατε. ἐπεὶ καὶ σφόδρα με ἔχετε λυπήσαι. καὶ ὃ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἐὰν τῷ
Θεοῦ πολὺ κατ' ἐαυτῶν ὅτι αὐτὰ ἴσασθε. ὃ κείμα, ἀρετὰ ἴσασθαι συζῶντες καὶ ὁκνῶ. ἐ
πὶ τῷ ἑαυτῶν, ἢ πλεὺς τῆς διδασκαλίας μὴ εἰσφύροντες τῷ χιμαζομένῳ λαῷ αὐτοῦ.
δύω; Noui siquidem unum ex vobis quinque homilias ad Nouembrem usque ha-
buisse, alterum verò nullam: hoc igitur mihi si falsum est, indicate. sin verum, corri-
gite, ac inuicem excitate vos: alioquin grauem admodum mihi dolorem inuretis;
quodque grauius est, cum tanto in otio & ignauia vitam traducatis, multum Dei iu-
dicium in vos accersetis; neque vestro munere fungentes neque doctrina vestra populo
agitato studium conferentes. Sed hæc satis superque.

Ep. 203. to. 4.

Vide S. Ambros.
ser. 83.

Est porro alterum docendi genus etiam Presbyteris doctioribus im-
positum non secus ac Episcopis: Vt enim de Episcopis habet Eusebius
lib. 4. de vit. Constant. *οἱ μὲν τῷ Θεοῦ λαῖ πορροὶ δὲ χάρις ἄμα καὶ ἀγαλέξει πλεὺς*
ἐορτῶν καὶ τεκνοποιῶν. ἄλλοι δὲ ἐρμηνείας τῶν θείων ἀναγνωσμάτων ἐποιούτω, καὶ ἀπορί-
ρητους ἀποκαλύπτοντες περὶ τῆς. οἱ δὲ μὴ ἀγαθὸν τούτων χωρὶν οἰοίτε θυσίας ἀνάμειναι καὶ

De numero do-
cendi in de scholis
Theologicis Ec-
clesiarum.

μυστικῶς ἱερογυρίαις ὁ θεῖον ἰλῶσεντο. Dei autem ministri precibus simul ac differa-
tionibus solemniter celebrabant. Quidam Divinas Lectiones interpretabantur, abstru-
sas contemplationes explicando: Alij qui huic muneri impares erant, sacrificijs in-
cruentis & Mysteriorum sacris functionibus numen placabant. Idem profecto
de Presbyteris sentiendum, fuisse quosdam scilicet solis sacris addictos,
alios vero coram populo concionatos, alios abstrusioris Doctrinae ar-
cana in scripturis enarrandis elucidasse: ut idem Eusebius de Pantano
& Clemente testatur ὃς ἑρχομένου ἔθους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων πρὸς αὐτοῖς
σωεσώτων quibus ex veteri more schola sacrorum sermonum mandata erat. Idem de
scholâ B. Polycarpi cap. xx. De Origene idem lib. vi. cap. xx. qui cum

Euseb. lib. 5. cap. 9.

Et lib. 6. cap. 27. &

30. Sozom. l. 3. c. 15.

Niceph. l. 6. c. 35.

Presbyter doceret, Episcoporum doctor dicebatur. De Didymo Sozo-
menus lib. iii. De Pierio & Achillâ Eusebius lib. vij. & Nicephorus lib.
vj. De Presbyteris in Episcopiis docentibus, passim in Conciliis Galliæ,
lege Alcuinum epist. xxxii. & Concilium Aquisgran. ii. cap. iv.

Quandoquidem verò circa Græcorum Sacerdotum Patriarchalem
Ordinationem versamur, ad rem maximè pertinet locus Codini cap. i.
de offic. Eccles. C. P. vbi Pentade iv. dignitatum seu Officiorum illius
Ecclesiæ Magnæ habetur mentio quatuor Doctorum, hoc ordine.

Ὁ διδάσκαλος τῆς θιαγῆς οὐ ἐρμηνεύων αὐτῶν.

Ὁ διδάσκαλος τῆς Αποστολῆς οὐ ἐρμηνεύων αὐτῶν.

Ὁ διδάσκαλος τῆς ψαλμῶν, εἰς τὸ ἐρμηνεύειν αὐτῶν.

Ὁ Πρωτοεὐαγγελιστὴς τῆς γράφας.

Doctor Evangelij, is qui illud interpretatur.

Doctor Apostoli, qui illum interpretatur.

Doctor Psalterij, qui ad illud exponendum institutus est:

Rhetor, qui ad scripturarum interpretationem.

Vbi appositè obseruat Gretserus videri certè plures in singulis Gradi-
bus eiusmodi fuisse Doctores: cum idem Codinus mentionem faciat

Codinus cap. 6.

τῶν πρῶτον Αποστολῶν id est primi Interpretis scriptorum Apostolico-
rum. Hic autem innuitur aliqua differentia inter tres illos doctores Pri-
mos, & inter Postremum qui dicitur Rhetor: Illi διδάσκαλοι Doctores,

quarundam scripturæ partium: hic vero, totius scripturæ Πρωτοεὐαγγελιστὴς nuncu-
patur. Discrimen igitur esse in hoc existimo positum, quod illi accura-
tâ quadam, didascalicâ & scholasticâ methodo sibi demandatas scri-
pturæ partes indagarent ac enuclearent, idque in Bibliothecâ τῆς Πα-
τριαρχικῆς vel scholâ Patriarchali de quâ alicubi Balsamon loquitur:

Rhetor verò facundiori & floridiori quodam stylo, ac præsertim apud
populum sacra Scripturæ, quas vellet, partes decerptas exornaret. hoc
enim est Rhethorem agere, quod moderatè quidem; sed tamen in Ora-
tore Christiano requirit S. Augustinus lib. iv. de doctr. Christ. Oportet

S. Aug. l. 4. doct.
Chr. cap.

eum docere ut instruat, delectare ut tensat, flectere ut vincat: placeat tamen rebus
potius quam verbis: nec Doctor verbis seruiat, sed verba Doctori. Legendus S.

S. Chrysost. περὶ ἱε-
ρω. Dial. 3. to. 4.

Chrysost. lib. v. de Sacerdotio, vbi etiam in Doctore Ecclesiastico exi-
git aliquâ eloquentiæ vim & studiū, ob corruptas nimirū sæculi sui au-
res, de quo ita conqueritur, ὁ πλέον γὰρ τῶν ἑρχομένων οὐκ ἐθέλει σὺν ὡς πρὸς
διδασκαλίαις ἀφαιεῖται τοῖς λέγοντας. ἀλλὰ πλεονάζει τῶν μαθητῶν πάλιν ὑποβάπτες

ἀντὶ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν κατὰ τὸν κόσμον ὡς ἐξωθεν κατεζωμένων ἀγῶσι. Bona pars eo-
rum

rum qui iam reguntur, non se accommodant ad eos qui concionantur tanquam ad Magistros, sed discipulorum velut Ordinem supergressi, spectatorum conditionem assumunt, qui in profanis theatris ad certamina videnda confident, &c. vide rel.

Cæterum hæ Geminæ Presbyterorum docentium partes, iam in vnam Presbyterorum Theologorum qui in maioribus Ecclesiis seu Cathedralibus docent, personam confluxerunt. Det nobis Deus Verbum ad Euangelizandum virtute multâ.

OBSERVATIO V.

*De munere Sacerdotali Baptizandi: ad ea verba αἰαχαρίζειν
το λαόν σου διὰ τοῦ ὕδατος τῆς παλινγενεσίας, ad renouan-
dum populum tuum per lauacrum Regenerationis.*

Issertationem de iure prædicandi, meritò sequitur altera de iure baptizandi. Tertullian. lib. de baptis. Pacificus Apostolus, inquit, ne sibi omnia defendere videretur, non ad tingendum ait se missum, sed ad prædicandum. Nam & prius est prædicare, posterius tingere: puto autem licuit & tingere, cui licuit prædicare. Sed ad rem.

Optimè veteres Scholæ Theologi; Presbyter, inquiunt, est Ordinarius Minister Sacramenti Baptismatis. Quod etiam de Baptismo solemni intelligendum venit: adeo ut Episcopus baptizet quatenus Sacerdos. Isidorus Hispalensis. *Constat baptismum solis sacerdotibus esse traditum, cuius mysterium nec ipsis Diaconibus explere est licitum absque Episcopis vel Presbyteris: nisi illis procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quod & Laicis fidelibus permittitur: ne quisquam sine remedio salutari de seculo euocetur.*

Isidor. lib. 2. de
Offic. cap. 24.

Vnde præsentī Episcopo, ut summo Sacerdoti, Presbyter Baptizandi quidem officium deferre debet, sed honoris causâ: egregiè ut notat Tertullianus. *Dandi quidem baptismum habet ius summus Sacerdos, qui est Episcopus. Dehinc Presbyter & Diaconi, non tamen sine Episcopi auctoritate, propter Ecclesiæ honorem: quo saluo, salua pax est. Alioquin & Laicis ius est. Quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari potest. Et paulò post: sed quantò magis Laicis disciplina verecundiæ & modestiæ incumbit, cum ea maioribus competat: ne sibi assumant dicatum Episcopi officium Episcopatus: sufficiat scilicet in necessitatibus &c.* Est igitur, illo auctore, baptizandi munus Officium Episcopatus, Episcopis dicatum. Nam ita legendum ut edidit V. C. Rigaltius.

Tertull. 1. baptis
ad fin.

Reuera S. Dionysius, quem non ut omnium antiquissimum sed ut antiqui ritus scriptorem laudo, in huius cærimonie descriptione, Episcopum & Presbyteros συνήδυν καὶ ἐν αἰῶς simul & coniunctim operantes commemorat: sed ita ut propriè solus Episcopus baptizet. Etenim postquam baptizandus Sacerdotum manibus toto corpore inunctus est:

ὁ μὲν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐπὶ τῷ ὕδατι ἀγεται, πρὸς τὴν τῷ ἱεραρχῷ χειραγωγούμενῳ·
 ὁ δὲ ἱεραρχὸς δύνων ἐστὶν αὐτὸν ἀναβῆναι ὑπὸ τὴν ὕδατος ὀνομασίαν τῷ τελευτῶντι
 ἱερέων, πρὸς μὲν αὐτὸν ὁ ἱεραρχὸς βαπτίζει, ὡς τε καὶ τῷ τελευτῶντι καταδύσει καὶ
 ἀναδύσει τὴν τελευτὴν τῆς ζωῆς μακαριότητος ἐπιβόησας ὑπόστασιν. *Hic quidem à*
Sacerdotibus ad aquam ducitur, sub manum Pontificis: qui desuper stans, simul atque
iuxta aquam Sacerdotes, coram Pontifice ter initiandi nomen proclamant; Ponti-
fex ter illum immergit: ad trinam illam immersionem & emersionem tres divina bea-
titatis personas inuocando.

Concil. Matisc.
 ser. can. 3.

Iosephus Vice-
 com. lib. 1. cap. 25.
 Ludo. Viu. comm.
 in lib. de Ciu. D.

S. Hieron. tom. 2.

Atque adeo baptizandi ius Episcopo reſeruatū exiſtimo, iis præſer-
 tim temporibus, quibus baptizandis, citra neceſſitatis vim, certa tempo-
 ra deſtinata ſunt: Paſchæ nimirum & Pentecoſtes, vel potiùs temporis
 totius Paſchalis, *legitimus baptiſmi dies* vocatur à Concilio Matifconen-
 ſi, ubi docet honoribus Sacerdotalibus excluſos eſſe, baptizatos alio die
 quam Paſchali, in quo Episcopum ſolum aut neminem, niſi Episcopum ar-
 bitrio baptizaffe conſtat. Tempus Paſchale dixi, immeritò ſiquidem Io-
 ſephus Vicecomes opere de baptiſmi ritibus, ſugillat Ludouicum Vi-
 uem, quòd dixerit id moris fuiſſe vt toto illo temporis decurſu à Paſcha
 ad Pentecoſtem baptizaretur: nullo, inquit, Auctore. Sed nos Auctorem
 illi ſubminiſtramus, Tertullianum lib. de Baptiſ. ad fin. *Diem baptiſmo ſo-*
lemnioſiorem Paſcha præſtat, exinde Pentecoſte ordinandis lauacris LATISSIMUM
SPATIVUM eſt, quo & Domini Reſurrectio inter diſcipulos frequentata eſt, &
gratia ſpiritus ſancti dedicata &c. Quamdiu igitur & ubicunque lex illa certi
 temporis baptiſmo dicati cuſtodita eſt, Episcopum potiùs quàm Presby-
 teri baptizant, S. Ignatius Martyr Epistolâ genuinâ ad Smyrναος ἐκ-
 κλητὸν ἐστὶν ἡμεῖς τὸ ἐπισκοπικὸν οὐτε βαπτίζειν, neque absque Episcopo licet baptizare.
 hic tamen locus Episcopum potiùs præſentiam aut veniam exprimit: nam
 additur, οὐτε πρεσβύτερον, οὐτε θυσιαν πρεσβεύειν, οὐτε δοχὴν ἐπιτελεῖν, quæ ta-
 men omnia Presbyter coram Episcopo annuente exequitur. Clariùs
 S. Hieronymus. Dial. contra Luciferianos: postquam, auctore taci-
 to, Tertulliani verba de Episcopis adduxit, addit. *Ecclesiæ ſalus in ſum-*
mi Sacerdotis dignitate pender: cui ſi non exors quadam & ab hominibus eminens de-
tur poteſtas, tot in Eccleſiis efficiuntur ſchiſmata, quot Sacerdotes. Inde venit vt ſine
 Chriſmate & EPISCOPI IVSSIONE, neque Presbyter, neque Diaconus ius ha-
 beat baptizandi.

Sed quemadmodum lex illa modò ſeruata, modò præterita, vno ſere
 eodemque tempore variis locis variè culta: ſic modò Episcopus, modò
 Presbyter baptizauit. Quod clariffimè ex ſcriptis S. Baſilij & Gregorij
 qui ſimul vixere, demonſtrari poteſt. Siquidem Baſilius exhortatione ad
 baptiſmum τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἡμέρας τῆς πάχα συγγενετέρον πρὸς τὸ βάπτισμα,
 ἡ μὲν γὰρ ἡμέρα μνημόσυνον ἐστὶν ἀναστάσεως· τὸ δὲ βάπτισμα διὰ μὲς ἐστὶ πρὸς τὴν
 ἀνάστασιν· ἐν τῇ αὐτῇ τῇ ἀναστάσει τῆς ἀναστάσεως τὴν χάριν ὑποδεξώμεθα. Quid au-
 tem baptiſmo magis cognatum eſt, quam Paſchalis dies? Ea namque lux Reſurrectionis
 monumentum eſt: baptiſmus autem facultatem præbet Reſurrectionis. Reſurrectionis
 ergo gratiam ipſo Reſurrectionis die ſuſcipiamus. Contra vero S. Gregorius
 Theologus orat. de Baptiſmo, impugnat voces illas eorum qui baptiſ-
 mum procrastinabant, ὡς πάλιν, τὸ πάχα μοι πρῶτον, τὴν πεντηκστήν
 ἐκδέξομαι. Expecto diem ſanctorum luminum: Paſchatis feſtum pluris facio:

Pentecosten expectabo, cum die quâvis liceat baptizari, ut pluribus ostendit: Ac proinde addit *μη εἴπης, ὁπίσκοπος βαπτισάτω με ἢ οὗτος Μητροπολίτης, ἢ ἀρεσβύτερος μὴ δὲ ἄλλος καὶ οὐτὶς τῶν ἀρχαίων καὶ οὐτὶς τῶν ἐγγεγραμμένων καὶ ἀδελικῶν τῶν πολιτείων, Ne dicas baptizet me Episcopus, aut Metropolita, aut si Presbyter, sed hic celebs & continens & Angelicam vitam ducens. Presbyter igitur & quidem extra Paschæ solemnities baptizat. Simile ferè discrimen eodem tempore animaduerto inter B. Chrysostomi & Isidori Pelusiota ipsius discipuli relationem. B. namque Chrysostomus in epistolâ illâ lugubri ad Innocentium describit irruptionem manûs militaris in sacrosanctum Baptisterium, in quo & mulieres ipsæ nudari cœperant, ad salutaris lauacri sacramentum; atque id certè αὐτῷ τῷ μεγάλῳ ἑβδόμῳ πρὸς ἑσπέραν ipso Magno Sabbatho Paschali ad vesperam, & Chrysostomus ipse cunctos statim baptizaturus Episc. aderat, cum aliis plus quàm quadraginta Episcopis. Apud Isidorum verò Pelusiotam, Presbyteros diebus aliis baptizantes lego, ut Zosimum Presbyterum Epist. ad Hermium Comitem. Sed hoc ut iam dixi, varium omnino: prout temporis illius statim fixique habitata ratio est, quæ aliquando præsertim apud quosdam adeò seuera & immanis fuit, ut iis Paschæ diebus exceptis, nemo planè baptizaretur, ut in Thessaliâ scribit Socrates, plurimos idcirco absque baptismo quotidie interire. ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πάχας μόνον βαπτίζουσι. δὲ σφόδρα πλεονέχων οἱ λοιποὶ, μὴ βαπτισθέντες ἀποθνήσκουσιν. Certum est autem Baptismum Paschalem ad Episcopum spectasse, in Ecclesiâ tam Græcâ quàm Latinâ de quo Concilium Altissiod. can. viii. Non licet absque Paschæ solemnitate, ullo tempore baptizare, nisi illos quibus mors vicina est, quos grabatarios dicunt, &c. Moguntinum can. iv. & Parisiense vi. libri i. cap. vii. ubi multa in huius rei confirmationem. Gregorius ii. in Epist. ad Clerum & populum Bonifacii Archiepiscopi de quo loquens ita ait, Sacrosancti autem Baptismi Sacramentum, non nisi in Paschali festiuitate & Pentecoste nouerit esse præbendū, exceptis iis, quibus mortis urgente periculo, ne in æternū pereant, talibus oportet remedijs subuenire. Et hoc vocat, sedis nostræ præceptū. Vnde peculiare ius Episcoporum in Baptisteria, quæ annulo suo obsignabāt, in Galliâ & Hispaniâ confirmatum est decreto Concilij Toletani xvij. Decernimus ut ita à totius Hispaniæ & Galliarum Pontificibus custodiatur quatenus in die initij Quadragesimæ ostia sancti Baptisterij cum laudum consummatione claudantur, & Pontificali manu, annulo obsignentur, & usque in cænâ Domini solemnitate nullatenus referantur.*

Chrysost. epist. 2.

Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 37.

Socrat. lib. 5. ca. 21.

Concil. Tolet. xvij. can. 2. tom. 3. Concil. an. 732.

Hæc omnia tamen non prohibent quin Presbyter ut minister ordinarius, aliis diebus ab antiquo baptizauerit. Affertur S. Ignatius Martyr epist. ad Heronem, sed locus est de Episcopis *μηδὲν ἄλλο τῶν ὁπίσκοπων πρεσβύτερος ἱερεὺς γὰρ εἰσι, αὐτὸ δὲ ἀρχαῖος τῶν ἱερέων. ἐκ δὲ οὗτοι βαπτίζουσιν. Præterea Epistola dubia est; satis igitur uti Canone L. Apostolorum apud Græcos probatissimo, ubi Episcopo Presbyter in istius muneris administratione coniungitur εἰ τις ὁπίσκοπος, ἢ ἀρεσβύτερος μὴ τρία βαπτίσματα μὲν μυστικῶς ὀπιτελέσῃ, καὶ χαρυσίῳ. Adde, Concilium Illiberitanum can. xlvij. prohibet mitti numos in concham, ne Sacerdos quod gratis accipit, pretio distrahere videatur: nihil namque necesse est ibi nomine Sacerdotis Episcopum intelligere, cum Episcopi nomine semper illud Concilium, quoties opus, in aliis Canonibus utatur. Concilium Aurelian. sec. Turonen-*

Concil. Aurelian. sec. c. 16. Turonen. tert. c. 18.

Cæterum propriis admodum vocibus Baptismum hîc expressit nostra Liturgia, lauacrum regenerationis vocans, ex S. Paulo ad Titum cap. iii. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritûs*

Tertull. lib. de Ba-
ptif. ad fin.

sancti. Quod Tertullianus eximiâ paraphrasi reddidit, sanctissimum lan-
crum nomi Natalis.

OBSERVATIO VII.

De formula ΑΞΙΟΣ, *DIGNVS*, *ad ea verba* καὶ φέρει τὸ
ὅτι πᾶν τὸ ὄρα εἶναι αὐτῷ ἐπὶ τὸ ἐμμελεῖν τὸ δεξιὸν
μέρος λέγων, ΑΞΙΟ.

DE huius acclamationis formulâ in sacris tantum ac Ec-
clesiasticis functionibus, pauca conferre animus est:
cætera Theatris & Circensibus relinquimus. Vox igitur illa αἰῶς perrarò absolute ponitur, nisi in Elogiis & acclamationibus, aliàs in deteriore partem, pro re vilis sumitur ut Philologi annotârunt: αἰῶς ὁ δὲ ὠνος Suidas ex Lysia & Pherecrate. Hæc autem acclamandi formula ex eo manasse mihi videtur, quòd populus olim de Eligendi Antistitis & Consecrandi personâ confuleretur, sub iis verbis ΕΙ ΑΞΙΟΣ ΑΝ ΔΙΓΝΥΣ, ut liquet ex Collectore Constitutionum Apostolicarum, qui ritus Ecclesiastici consignandi studiosissimum se præbuit; Is enim docet ter rogatos Presbyteros & populum εἰ ἀξίος τῆς μεγάλης ταύτης καὶ λαμπρῆς ἡγεμονίας ἀνδὶς dignus hac magnâ & præclarâ Gubernatione? καὶ σωτηριῶν αὐτῶν ἐκ τελευτῆς ΑΞΙΟΝ εἶναι & ij testabantur ter ΔΙΓΝΥΜ esse. Sed probatori testimonio Eusebij Cæsariensis morem hunc firmare possumus, qui in Fabiani Pontificis Romani Ordinatione miraculum refert Columbæ è sublimi in caput ipsius aduolantis, quâ conspectâ tanquam Spiritus sancti imagine, addit, πὺν πᾶντα λαὸν ὑφ' ἐνὸς πνέματος θεοῦ κινηθέντα ὁμῶς, πρὸς ὁμολογίαν καὶ μετὰ ψυχῆς ΑΞΙΟΝ ὁμολοῆσαι, & ἀμνηστίας ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς λαβόντας αὐτὸν ἐπιθεῖναι, populum uniuersum pariter vno Spiritus sancti motu incitatum, maximâ alacritate vnaque mente ΔΙΓΝΥΜ inclamasse, confestimque assumptum Pontificio throno imposuisse. Conueniret eximie huic rei illustrandæ auctoritas S. Ambrosij, si liber de Dignitate Sacerdotali ipsius esset: antiquus tamen cum sit, haud ita pœnitendæ fidei, quod habet cap. v. Nescij homines & indocti in Ordinationibus eorum clamant & dicant: ΔΙΓΝΥΣ es & iustus es: & conscientia misera, indignus es, & iniustus es, dicit.

In Actis Ordinationis seu electionis Eradij (nomen enim Ordinationis etiam apud Latinos Ecclesiæ scriptores sæpe pro electione sumitur,

Constitut. Apost.
lib. 8. cap. 4.

Eusebius li. 6. hist.
Eccl. c. 29. Gr. ed.
St.

ut ostendemus inferius:) quæ habentur inter Epistolas S. Augustini, S. August. epist. iii.
cæteras inter acclamationes à Notariis Ecclesiæ exceptas: **DIGNVS** est
iustus est: dictum est vices. Bene meritis, bene **DIGNVS**, dictum est quinques.

Apud Gregorium Turonensem cum diuino cuiusdam somnio præce- Gregor. Turon. li. 2. hist. Franc. c. 13.
dente Rusticus Aruernæ ciuitatis futurus Pontifex demonstratus esset,

[en ipsum quem elegit Dominus; Omnis populus cunctâ intentione
postpositâ, clamauit **DIGNVM** ac iustum esse.] Plura huiusmodi apud eos
qui vitas Ss. scripsere. Inter quos & Nicetas refert hoc de S. Ignatij
Patriarchæ Constantinopolitani iniustâ abdicatione. Illum præter ius
& fas Pontificali cultu pannoso & sordenti primò indutum, postea à
tergo exutum fuisse, tum Hypodiaconum quemdam Procopium no-
mine, qui ab eo propter mores impios & profanos ordine motus fue-
rat, in eum inuasisse: *ὁ δὲ πρῶτος ἀνὰ μεγέθυρος ὁ ὠμὸς φορεῖον καὶ πλεῖν λοιπὸν ἐσθῆ-
τα ἐβόα ὅ, Ἀνάξιος*: hic primus detractò illi Pallio & reliquo vestitu, exclamat
illud, *Indignus*. Quæ scilicet vox in depositione opposita erat huic, in Or-
dinatione vsitata **DIGNVS**.

Auctoritatis tandem nobis cuiuscumque instar est, quod in libris om-
nibus Ritualibus tam Græcis quàm Latinis hæc formula expressa com-
mendatur: In veteri Ordine Romano Pontifex consecrans ita popu-
lum alloquitur. *Secundum voluntatem Domini, in locum sanctæ memoriæ ILLIVS
virum Venerabilem ILLVM testimonio Presbyterorum & totius Cleri, & consilio
Ciuium ac consistentium, credimus eligendum: Virum, ut nostis, natalibus nobilem,
moribus clarum, Religione probum, fide stabilem, misericordiâ abundantem, humi-
lem, iustum, pacificum, patientem, charitatem habentem, tenacem in cunctis quæ in
Sacerdotibus eligenda sunt, bonis omnibus exuberantem. Hunc ergo, Dilectissimi
fratres, à testimonio boni operis electum, DIGNISSIMVM Sacerdotio, conso-
nantes laudibus, clamate & dicite, DIGNVS EST.*

Neque forsan adijcere pigeat, non solùm hanc acclamationem in
Ordinationibus & electionibus Pontificum & Sacerdotum, sed etiam
in coronatione Imperatorum Christianorum edi solitam: cum scilicet
Patriarchâ Diadema in Ecclesiâ imponente solemni ritu inauguraren-
tur, qualem describit Codinus Curopalates lib. de offic. Eccles. &
Basilic. *ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Πατριάρχης λαβόντες τὸ στέμμα ἐπιτίθεισιν τῇ κεφαλῇ τῶν νέων
βασιλέων, καὶ ἐκφωνεῖ ὁ Πατριάρχης ὁ, ἈΞΙΟΣ, ὁ μόνος καὶ αὐτὸς πλεῖν φωνῶν
οἱ ὅτι ἀμείνων καὶ ὁ λοιπὸν τῶ λαοῦ πλήθος βοᾷσιν ἐκ τεύρου ὁ ἈΞΙΟΣ. .i. Pater
Imp. & Patriarcha accipiunt Coronam & imponunt capiti noui Impera-
toris, Patriarcha illud præcinente, **DIGNVS**. Quam vocem & ij qui in
Ambone sunt & reliqua plebis multitudo ter recinit. **DIGNVS**, &c.*

Significatur autem hac formulâ id quod præclare dixit Cassiodorus,
debere **PERSONAM ESSE APTAM DIGNITATI**.

Codinus cap.

Cassiodor. l. 10.
ep. 6.

OBSERVATIO VII.

De osculis Patriarchæ, Pontificum, Presbyterorum et Diaconorum ad ea verba εἶπα Ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ τὰς ἐν ἀσπάζονται τὴν ἱερὰν τράπεζαν. εἶπα τὴν δεξιὰν τῆς Πατριαρχῆς καὶ μετὰ αὐτὴν τῇ ἁγίᾳ τράπεζῃ. εἶπα τὴν δεξιὰν αὐτῆς. Deinde Pontifices ordine sanctam Mensam osculantur. Postea dextram Patriarchæ in sanctâ mensâ recumbentem, denique genam ipsius, etc.

Optat. Mileuit.
lib. 3. contra Do-
natist.

S. Dionys. Eccl.
Hier. c. 5.

Sanctum illud in Domino osculum est; ab Altari idcirco incipit, quod est FORMA CORPORIS CHRISTI, ut vocat Optatus Mileuitanus. De Altaris osculo antea diximus: circa hoc verò Osculum Religiosum, eorum qui initiationis mysteriis operantur, una hinc aut altera Observatio necessaria videtur.

Describit hunc ritum S. Dionysius lib. Eccles.

Hier. & ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν perfectiūm osculum ad omnes Ecclesiastici Ordinis homines pertinere disertè docet. ἀσπάζομαι πομπὴς ἱερῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ τῶν τελεσάντων ἱερὰν τράπεζαν, τὸν πομπὴς τῆς εἰρημῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀποτελεσάντων. Osculantibus qui intersunt, sacri Ordinis quibuscumque, adeoque ipso Pontifice, eum qui aliquem sacrorum ordinum suscepit. Ita & Collector Constitutionum Apostolicarum, hunc ritum in Ecclesia receptum ad illa usque Ecclesiæ tempora protraxit. lib. viii. Verum, dum Episcopus in solio collocatur, τῇ ἐκείνῃ ἐν θρόνῳ εἰς τὸν αὐτὸν ἀναφέρεται τὸ πόν, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων πομπῶν φιλησάντων τὰς ἐκείνῃ φιλήματα. Manè collocetur in throno suo ab omnibus aliis Episcopis ipsum in Domino osculantibus. Osculi huius non meminit in Presbyteri nec in Diaconi Ordinatione cap. xvi. & xvii. sed huic Auctori non est summa fides adhibenda. Vide quæ iam hac de re observauimus ad Partem secundam huius Liturgiæ.

Alterum hinc obseruatione dignum est, quod tam disertè exprimitur Osculum eis τὴν δεξιὰν in genam Patriarchæ. Hoc enim tanquam honoris præstantissimum argumentum à Græcis existimatum. ut testatur quod in Florentinæ Synodi Actis veteribus, adnotatur: à quibus nescio quæ factum ratione, ut ea quæ operâ Iustiniani collecta, Romæ nuper edita tantopere diuersa sint. Sed hæc aliàs. Illud porro sic habetur in capite τῆς εἰσελεύσεως τῆς Πατριαρχῆς. De ingressu Patriarchæ in Ferrariam narrantibus ita Episcopis de se & de Exocatacelis, qui Dignitates primarias in Ecclesiâ Constantinopolitanâ gerunt. Περὶ δὲ παλάπον τῆς Πατριάρχης ἀνελθόντων, καὶ τὸν Γάβρον ὁ Πατριάρχης ἡσπάζει τοὺς ἱερεῖς, ἐν τῇ ΓΑΡΕΙΑ. ἡμεῖς δὲ καὶ θηρόν τὴν ΔΕΞΙΑΝ αὐτοῦ, καὶ τὴν ΠΑΡΕΙΑΝ. πάλιν

τοῖς δὲ καὶ ταῖς αἰσ. οἱ δ' ἄλλοι μόνον πλὴν χεῖρας, ἢ καὶ μόνον τὰς πρὸς σκωλήματι. τὸ δ' ἀσ-
πασιμόδωτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἀποδοῦναι, καὶ πᾶσι. Continuo ad Palatium Papa ascendimus: Et
Patriarcha quidem stantis Patriarchæ GENAM osculatus est: nos autem sedentis
DEXTERAM & GENAM, cum Exocatacelis seu Officialibus. Reliqui vero aut
dexteram tantum osculati sunt, aut profundâ veneratione contenti fuere. Peractâ er-
go salutatione, &c. Discrimina hæc salutationum & osculorum non in-
consultò sunt ita diligenter & accuratè expressa, & quidem in editione
Romanâ Conciliorum pagina, 310.

Dignitatem verò eorum qui ordinati sunt, osculum illud in Genam
Patriarchæ seu Pontificis commendat, ut docet Innocentius, Presbytero-
rum Canonorum ad Osculum Episcopi admissionem, esse dignita-
tis ipsorum, non in postremis numerandum testimonium: Presbytero
cuidam Cardinali, Trecensi Episcopo scribens, cum ad eandem Ecclesiam
accessisses consecratus, eum cum Canonicis alijs ad osculum recepisti, cum tunc non-
nisi CANONICI ad OSCULUM admittantur.

Religioni fuit Sacerdotum manus etiam publicè osculari. S. Chryso-
stom. hom. in illud Pauli ad Rom. xvi. Salutate Priscillam, &c. Ὑποκείμενῃ
ἐργῶν ὁ δὲ μοῖσθα μὲν καὶ πρὸς τῶν ὁρώντων τὰς χεῖρας φιλεῖν τῶν ἱερέων, καὶ γυνάτων ἀπὸ
αὐτῶν, καὶ τῶν καλῶν ὑπὸ αὐτῶν ὄντων, καὶ διοικητοῦ βασιλείας ὅτι τὰς ἐκεί-
νων πρὸς τὴν οἰκίαν. οἱ καὶ ἐν ἀρχαῖς τοῖς ἱεροῦ τῶν ἀγαθῶν αἰτίαις ἡμῶν καὶ ἀγα-
νοῖς μὲν οἱ πλεονεχῶν ὁνδρῶν, ἢ ἐτέρων ὁνδρῶν ἀνέχεσθαι. Hypocritarum est, pu-
blice quidem & ad omnium conspectum osculari manus Sacerdotum, genua tangere,
supplicare ut pro se orent, & Baptismo indigentes ad illorum ianuas currere: Domi
autem & in conuentibus tantorum bonorum auctores & ministros contumelijs per-
fundere, aut contumeliam inferentes tolerare. Quod ne quis ad solos summos
Sacerdotes id est Episcopos referat, addendus est S. Paulinus in vitâ S.
Ambrosij, de quo ita scribit. [Postea verò cum adoleuisset, & esset in vr-
be Roma constitutus cum matre vidua & sorore, quæ virginitatem iam
fuerat professa, comite alia virgine, cuius virginis soror Candida, & ipsa
eiusdem professionis, quæ nunc Carthagine degit iam anus, cum vide-
ret Sacerdotis à domestica sorore vel matre manus osculari, ipse ludens
offerebat dexteram, dicens & sibi id ab eis fieri oportere, siquidem E-
piscopum se futurum esse memorabat. Loquebatur enim in illo Spiri-
tus Domini, qui illum ad sacerdotium nutriebat. Illa vero ut adoles-
centem & nescientem quid diceret, respuebat.]

De osculo manûs
Sacerdotum.
S. Chrylost. hom.
17. 19. 5.

Paulin. in vita
Ambrosij statim
ab initio.

Ut autem ad sanctum oris osculum reuertamur, penè omiseramus
Canonem Laodicæni Concilij xix. satis difficilem in versione Isidori
Mercatoris, in quâ videntur non solum Presbyteri sed & Laici osculum
Episcopo sacrificanti præbere, egressis Catechumenis post manûs im-
positionem, decernitur τῶν πιστῶν τὰς δεξιὰς γίνεσθαι πρὸς. μὴ δὲ πλὴν ἀφ' ὧν
πῆς πλὴν δὲ δὲ τῶν καὶ τῶν πλὴν ἀφ' ὧν πρὸς σκωλήματι. εἴθ' οὕτως πλὴν εἰ-
ριώλῳ δίδοσθαι, καὶ μὴ τοῖς πρὸς σκωλήματι δίδωσθαι τὰς ἐπισκώπῳ πλὴν εἰριώλῳ, τότε μὲν
λαϊκοῖς πλὴν εἰριώλῳ δίδωσθαι, καὶ οὕτως πλὴν ἀγίας πρὸς σκωλήματι ἐπιτελεσθαι. Ita vertit
Isidorus, Tres orationes fiant, una quidem, id est prima per silentium: secunda verò
& tertia per vocis pronuntiationem. Et tunc demum osculo pacem dari debere. Et
postea quam Presbyteri pacem Episcopo dederint, tunc etiam laicos dare: Et sic Obla-
tio offeratur. Verum altera versio Dionysij exigui, omnem difficultatem

An & populus Epi-
scopum aliquando
osculatus.
Concil. Laodicæn.
c. 19.

eximit. Et ita demum pacem sibi inuicem dabunt. Et postea quam dederit Episcopus Presbyteris osculum Pacis: tunc laici sibi tribuent (nota sibi) & ita sancta celebrabitur oblatio. Nam & addit Canon καὶ μόνοις ἔξω τῆς ἱερᾶς λειτουργίας εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν solis autem ministerio sacro deditis liceat ad altare ingredi & ibidem communicare.

OBSERVATIO VIII.

De nomine ἀναφορᾶς ad ea verba formula σῶ μὲν καλῶς· σῶ μὲν μετὰ φόβου· προσχωμὲν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ. Stemus honeste: stemus cum timore: Attendamus ad sanctam Anaphoram.

D huius vocis intelligentiam non est quod filios Grammaticorum ἢ ἔξω consulamus: nihil enim iis cum nostris sacris commune est; fatebitur vel Harpocratonis lector in Lexico Rhetorum: ἀναφορὰ δὲ ἀναφέρειν πρὸς αἰτίαν ἢ ἀντιθέσιν ἐπὶ ἄλλοις. Ex Demosthene, qui & ἀναφορὰν pro subsidio usurpat, & apud alios pro reditu villicationis. Ammonius in voce ἀποφορὰ, ὡς καὶ ἀναφορὰν καλοῦσι ἀπὸ δούλων εἰς δεσπότην· εἰσφορὰ τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας. Sed ista parcius.

Num. c. 4. v. 20.

In sacris igitur ἀναφορὰ duo significat, primò quidem, officium gestandi ferculum sacrum, ut Arcam numer. cap. iv. de Caathitis, κατετίθεισιν αὐτοῖς ἕκαστος καὶ πρὸς ANAΦOPAN αὐτῶν filij Aaron collocabunt eos, unumquemque secundum gestationem suam. Secundò ἀναφορὰ significat oblationem. Psalmo L. Τότε ὁδοκλήσεις θυσίαν δικαιοσύνης ἀναφορὰν, καὶ ὁλοκαυτωμα. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ oblationem, & holocausta. Vbi Hebræo הָלַח gholah responderet, quod sæpe holocaustum seu perfectum sacrificium, sæpe oblationem quamcumque ad Deum ascendentem significat. Idque recte utrâque linguâ, cum sacrificium sit operatio religiosa quâ homines supremam Dei potentiam agnoscetes, ad eum ut ad totius naturæ fontem ac Principium finemque, cuncta referenda protestantur, ut pluribus locis docet S. Thomas præsertim i. 2. quæst. cii.

S. Tho. i. 2. qu. 102. art. 3. vide

Non est dubium hoc sensu nomen ἀναφορᾶς Adorando Liturgiæ Sacrificio impositum esse: atque in eam sententiam propendere videtur doctus Hesychius Christianus, cuius aurei Lexici solam habemus Epitomen. ἀναφορὰ, δέησις, προσέκκλησις. Anaphora, supplicatio, inuocatio. Rempenè attingit, voce siquidem δέησις, apud Paulum epist. i. ad Timotheum cap. ii. Sacrosanctum Eucharistiæ mysterium & Sacrificium significari docuit S. Augustinus Epistolâ ad Paulinum.

S. Aug. ep. 59.

Id autem nominis in Liturgiam Græcam quis primus introduxit? Hæc formula ipsissimis verbis habetur in Liturgiâ S. Iacobi, necnon ipsum

ἀναφορᾶς nomen in Liturgiâ S. Marci, illâ parte quæ nostræ Præfationi respondet ὁ ἱερεὺς ἀρχαῖα τῆς ἀναφορᾶς.

In Liturgiâ B. Petri quam ex MSS. Regiæ Bibliothecæ edidit Ioannes à S. Andrea Canonicus Ecclesiæ Parisiensis, verbum ἀναφέρειν usurpatur. Si quis verò de priorum Liturgiarum veritate addubitet, habet certissimum totius Græciæ iudicio, S. Basilium Auctorem, in cuius Liturgiâ hæc formula à Diacono plenius recitatur τῶ μὲν καλῶς, τῶ μὲν μὲν φόβου, τῶ ἔχοντι πλὴν ἀγία ἀναφορὰ ἐν εἰρῇ τῶ προσφέρειν: *Stemus honestè: stemus cum timore: attendamus ad sanctam oblationem in Pace offerendam.* Populus verò respondet ἔλεον εἰρῆνης, θυσίαν ἀγνέσεως. *Misericordiam Pacis, sacrificium laudis,* ut habetur etiam in S. Chrysostomi Liturgiâ. S. autem Basilius antiquam Liturgiam præcipuè auxit orationibus, atque cærimoniis augustissimis illustravit, quo nimirum erat in rebus diuinis celebrandis animo excelssimo & decoris domûs Dei diligentissimo; summâque magnificentiâ & amplissimo apparatu diuina mysteriâ peragebat, ut illud Sozomeni testatur de Valente Imperatore scribentis ὁ μὲν ὅτι τελευτῶν τῆς τοῦ Θεοφάνειον ἑορτῆς, πλὴν τοῦ δέχουσι καὶ δορυφόροις εἰς πλὴν ἐκκλησίαν πρὸς ἀγρόμενος, δῶρα τε τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσήνεκεν, ἔειπε λόγους αὐτῷ ἡλθε, καὶ σοφίας, καὶ τῷ πρὸς τὴν εὐχὴν καὶ ἐκκλησίαν τοῦ κόσμου τε καὶ ὁ πατρίδας ἐπήνεσεν. Ille, cum dies natalis Christi iam celebraretur, cum Principibus & stipulatoribus ad Ecclesiam accedens, ac munera ad sacram mensam offerens, venit cum Basilio in colloquium: eumque tum ob sapientiam, tum quòd tanto cum ornatu, tamque decenter sacra faceret & conuentus celebraret, laudauit.

Sed ut de diuerticulo in viam: Verbum illud quod in huius Liturgiæ diuersis partibus toties ab ore Diaconi auditur, τῶ ἔχοντι *Attendamus.* Verbū illud in scripturis sæpius Deo tribuitur ad sacra & vota hominū respicienti Gen. cap. iv. & Numer. c. xvi. Moyses de Dathan & Abiron Deo loquens μὴ προσέχῃς εἰς πλὴν θυσίας αὐτῶν, *ne attendas ad sacrificia eorum.* Iis tamen qui sacra faciunt, aut iis interfunt atque participant, commonitio illa Publica standi & attendendi, ad reparandam attentionem, quàm rectè conueniat, luculenter ostendit S. Chrysostomus hom. xxix. ad populum Antiochenum, ἀλλὰ καὶ δέησις ἐκ τῆς. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ πρὸς ἀγαλλεῖσθαι, τὸν ἀφικόνον ἀπασὶ καὶ λέγειν, ΟΡΘΟΙ ΣΤΩΜΕΝ ΚΑΛΩΣ οὐχ ἀπλῶς ὡς εἰκὴ νενομισμέναι. ἀλλ' ἵνα τοῖς χαρὰν συρομένοις λογισμοῖς ἀπορῶσωμεν, ἵνα πλὴν ἐκλείψῃ πλὴν ἐκ τῆς βιοτικῆς καὶ μὴν γινόμενον πρὸς γὰρ ἐκ βαλόντες, ὁρῶμεν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀγῆσαι διωκτῶμεν καὶ μὴ πλὴν ψυχῶν. ἀλλὰ τὸ καὶ ἐστάναι καλῶς κατ' ἐκείνον τὸν κατὰ κελεύσμεθα. ὅ γὰρ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΝΑΙ ὡς ἐπὶ ὅτι ὅτι, ἀλλ' ἢ οὕτως ἐστάναι ὡς προσήκον ὅτι αἱ δεσποῦντα ἔμπροσθεν ἐστάναι τοῦ Θεοῦ, μὲν φείκης ἔχοντος, μὲν τοφούσης καὶ ἐμπροσθεν ψυχῆς. ὅτι γὰρ πρὸς πλὴν ψυχῶν καὶ αὐτὴν καὶ λέξις ἀποτείνεται, καὶ αὐτὸ τὸ πάλιν ὁ Παῦλος ἐδήλωσε λέγων. οὕτως ἵσταται ἐν κυρίῳ ἀγαπητοί. Oratio & supplicatio intenta. Non enim illa Diaconi exhortatio sic omnes alloquentis, **ERECTI STEMVS HONESTE** frustra ac sine caussa instituta est: sed ut nostras humi repentes cogitationes erigeremus, ut depositâ ex rebus secularibus ortâ remissione, erectos animos Deo representare possemus. Idcirco etiam, honestè stare eo tempore iubemur. **HONESTE STARE** siquidem nihil aliud est quàm ita stare, uti decet hominem coram Deo stare, cum horrore & formidine, cum animi vigilantia & erectione. Etenim illa vox ad animam etiam pertinet, do-

Sozom. lib. 7. hist. c. 15.

S. Chrysost.

Philipp. 4. v. 1.

OBSERVATIO IX.

De Verbis Consecratorijs in Liturgiâ Græcorum: De nonnullis etiam circa eorum pronuntiationem et auditionem observandis. Ad ea verba ὁ δὲ Πατριάρχης κλινόμενος ἐπεύχεται καὶ ἐκφωνεῖ λαβετε, φάγετε, τὸ ποτό μου ὅτι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωόμενον εἰς ἀφεσιν ἀμάρτων ὁ χορὸς, Ἀμὲν. Patriarcha verò se inclinans orat, et altâ voce pronuntiat. Accipite, manducate, Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Chorus respondet, Amen.

Areudius lib. 3. de
Sacram. cap. 28. &
sequ.

Ontrouersiam hanc aduersus Neogræcos, Nicolaum Cabasilam, Marcum Ephesinum, Samonam Gazæ Archiepiscopum, & alios pertractauit P. Areudius & ipse Græcus Corcyraeus, qui Romæ multis annis vixit & floruit, vir multis infulis dignus, atque si Gregorius xv. superfuisset, vnâ cum altero doctissimo Caryophilo Purpuram adepturus.

Res autem hîc postulat vt eam lectoris oculis breuiter subiectam euoluamus. Versantur ergo illi in hoc errore vt existiment Eucharistiae mysteria non Consecrari per ipsa Christi verba quæ à Sacerdote in personâ Christi proferuntur, sed per orationem sequentem, cui & verba porro subnexa sunt ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τὸ σῶμα τῆς Χειρὸς σου, ὃ ὡς τὰς ποτηρίῃς τούτοις ἡμῶν αἷμα τῆς Χειρὸς σου μετὰ βαλὼν τὰς πνέματι σου τὰς ἀγίῃς. Ο Ἀρχιεπίσκοπος, ἀμὲν, ἀμὲν, ἀμὲν. Fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui. Quod autem est in hoc Calice, pretiosum sanguinem Christi tui: mutans Spiritu sancto tuo. Diaconus respondet. Amen, Amen, Amen. Neque dum igitur Consecratum erat corpus Christi per illius verba recitata, quæ διηγηματικῶς, solum enarratiuè proferri videntur. Hic eorum sensus. Hic error.

Veterem Græciam, veterem Orientis Ecclesiam, aduersus nouam καὶ νεωτερίζουσαν aduocare & armare nos oportet: non enim dicam aduersus Latinos vllos Theologos, quorum in numero minimè habendus est Erasmus, qui temerè vltra modum exoptat, in Sacra Scripturâ nobis expressum fuisse, quibus verbis Christus consecrarit, quibusque nos oporteat consecrare: Amabat ille Tertullianum à quo discere potuisset, Acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum dicendo. Sed in Græciam migremus, vbi quamprimùm nobis occurret.

Laudatus nunquam satis B. Iustini locus Apologiaz. ad Antoninum in quo docet ex comparatâ Incarnationis veritate in Eucharistiam

Annotationibus
in 1. ad Corint. c. ii.

Tertull. l. 4. contra
Marcionem.

corpus Christi confici per orationem seu sermonem ipsius Verbi Dei, qui planè sermo non est alius à verbis. *Hoc est corpus meum.* Memoria mandari debet ille locus ab omnibus Theologis. *ὅτι ὡς κοινὸν ἄρτον, ὁδὸν κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβανόμεν. ἀλλ' ὃν ἔχον ἀφ' ὧν λόγῳ θεοῦ ἁγιοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἄρτος καὶ αἷμα ὑπὸ σωτηρίας ἡμῶν ἔχον· οὕτω καὶ πλὴν δι' ὧν λόγῳ τῷ θεοῦ πατρὶ αὐτὸς ἀγιοποιηθεὶς ἐφύω, ἐξ ἧς αἷμα καὶ ἄρτος καὶ μετὰ βολὴν παρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τῷ ἁγιοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ ἄρτος καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν.* Non ut communem panem neque communem potum hac sumimus. Sed quemadmodum per Verbum Dei incarnatus Iesus Christus Saluator noster, et carnem et sanguinem pro salute nostrâ habuit: sic etiam per orationem Verbi Dei ab ipso Eucharistiam factum cibum, ex quo sanguis et carnes nostra per mutationem aluntur: illius incarnati Iesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus. Neque profecto interest quòd ille sermo Christi δὲ καὶ vocatur: nihil enim aliud per hanc δὲ καὶ seu orationem significatur, quàm verba quæ pronuntiavit dicens, *Accipite et manducate, hoc est corpus meum:* quod ita probandum, venit mihi in mentem. S. Iustinus agit de præsentī Consecratione quæ fit per orationem Christi: atqui frustra Græci per illam intelligunt gratiarum actionem Christi præcedentem: agit enim de Oratione Christi quam ipse Sacerdos pronuntiet, ut nimirum idem faciat quòd Christus: Sacerdos autē non pronuntiat verba gratiarum actionis Christi quæ nūquā audiuit, cū ea nullus Evangelista expresserit. Superest igitur ut sola verba mystica, *hoc est corpus meum*, intelligantur à Iustino, nomine τῆς δὲ καὶ τῷ λόγῳ. Quo etiam modo Origenes disputans contra Celsū, dixit vobis quidem obscuris quia Ethnicum alloquebatur, *παραλαβόντες ἄρτους ἐσθίουμεν σῶμα ἡμοῦντος ἀφ' οὗ πλὴν δὲ καὶ αἷον π.* Et hom. quadam in Matthæum, *edimus de pane Verbo Dei et per obsecrationem sanctificato.* De S. Iustino abundē est. Ex tam multis verò huic succenturiatis paucos, sed maximæ apud Græcos auctoritatis deligamus. Cum delectu, inquam, namque illud S. Gregorij Theologi *φαγε τὸ σῶμα, πibe τὸ αἷμα εἰ τῆς ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχῃς, μήτε τοῖς πρὸς ἁγίους ἀπιστῶν λόγοις*, ede corpus, bibe sanguinem, si vitam peroptas, iis qui de carne dicuntur sermonibus, fidem non abrogans, videtur mihi facile nimium eludi posse, ita ut non de verbis Consecrationis, sed de doctrinâ Ecclesiæ intelligantur.

Origen. lib. 3.
cont. Cels.

Idem hom. xv.

S. Gregor. Naz.
orat. 42.

Multò clariùs S. Gregor. Nyssen. in eximiâ illâ Oratione Catechetica *καλῶς οὕτω καὶ νῦν τὸν πατρὸς λόγῳ τῷ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τῷ θεοῦ λόγῳ μεταποιήσας πιστεύομεν. ὅτι ἐκείνο τὸ σῶμα ἄρτος τῇ διωάμει ἡμῶν. ἡγιασθὲν δὲ τῇ ἐπισημνώσει τῷ λόγῳ τῷ σκηνώσαντος ἐν τῇ ἁγίᾳ οὐκοῦν ὅθεν ἐν ἐκείνῳ πατρὶ σῶματι μεταποιηθεὶς ἄρτος εἰς θεῖον μετέστη διωάμει, ἀφ' οὗ αὐτὸς καὶ νῦν ὁ ἴσος ᾧ. ἐκείνο γὰρ ἡ δὲ λόγῳ χάρις ἁγίον ἐποίησε τὸ σῶμα, αὐτὸ ἐκ τῷ ἁγίῳ ἢ σύστασις ἡμῶν, καὶ ἔστιν πᾶς ἐκ αὐτοῦ ἁγίος ἡμῶν. ἐν ταῦτά τε ὡσαύτως ὁ ἁγίος, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἀγιάζεται ἀφ' ὧν λόγῳ θεοῦ καὶ ἐκτεύξεως. οὐ ἀφ' ἐρώσεως παρῶν εἰς τὸ σῶμα ἡμεῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἀπὸς παρὸς τὸ σῶμα ἀφ' οὗ λόγῳ μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τῷ λόγῳ, ὅτι τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου.* Rectè igitur etiam nunc Dei Verbo sanctificatum panem, in Dei Verbi corpus credimus immutari. Etenim corpus illud panis erat potestate, sanctificatum est autem in habitatione verbi, quod in carne habitavit. Itaque quâ ex causâ panis in eo corpore mutatus in diuinam virtutem transiit: eadem causâ nunc etiam idem fit. Ut enim illic Verbi Dei gratia sanctum effecit illud

S. Gregor. Nyssen.
orat. Catechet.
to. 2. cap. 37.

corpus, cuius firmamentum ex pane constabat, & ipsum etiam quodammodo panis erat: sic etiam hic panis, ut ait Apostolus per Verbum Dei & orationem sanctificatur. Non quia comeditur, eo progrediens, ut Verbi corpus euadat; sed statim per Verbum in corpus mutatur, ut dictum est à Verbo, hoc est corpus meum.

S. Chrysost. hom.
2. in epist. 2. ad Ti-
moth.

Multum etiam ad hanc sententiam conferunt Verba S. Ioannis Chrysostomi commentariis in secundam ad Timotheum Epistolam: *ὡς ποσὸς ἡ αὐτὴ ἔστι, καὶ ὁ τυχὼν προσενέχῃ, καὶ Παῦλος, καὶ Πέτρος, ἡ αὐτὴ ἔστι, ὡς ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε, καὶ ὡς νῦν οἱ ἱερεῖς ποιοῦσιν. ὁ δὲ αὐτὴ ἐλάτῃων ἐκείνης, ὅτι καὶ αὐτῷ οὐκ ἀνέθετο ἁγιάζουσι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ καὶ ἐκείνῳ ἁγιάσας. ὡς ποσὸς τὰ ῥήματα, ὡς ὁ Χριστὸς ἐφθέγγετο τὰ αὐτὰ ἔστι, ὡς ὁ ἱερεὺς καὶ νῦν λέγει, οὕτως καὶ ἡ προσφορὰ ἡ αὐτὴ ἔστι. Oblatio eadem est, siue qui libet, siue Paulus, siue Petrus illam offerat, eadem est, quam Christus Discipulis dedit, quam Sacerdotes nunc etiam conficiunt, nihil habet ista quam illa minus. Quid ita? quia non eam homines sanctificant, sed Christus qui & illam sanctificauerat. Quemadmodum enim verba quae locutus est Christus, eadem sunt quae Sacerdotes quoque nunc pronuntiant: ita & oblatio eadem est. Idem facundissimus Doctor homil. de Proditione Iudae. τὸ ποσὸς ἔστι τὸ σῶμα, φησὶν ὁ ἱερεὺς. τὸ ῥήμα τὸ προσκείμενον μεταρρυθμίζεται. Hoc est, inquit Sacerdos, corpus meum: hoc verbum dona proposita transmutat.*

Habetur tom. 3.
oper.

In Concilio Flo-
rentin. sess. xxv.

Verum pluribus non erit opus testimoniis, postquam Græcos ipsos contestati fuerimus ex suâ ipsorum sententiâ, quam ubi cum Romanâ Ecclesiâ concordiam firmaverunt, ingenuè sunt professi. Latinis enim ita sciscitantibus. *Περὶ τῆς θείας ἱερωργίας ἐζητήθη ποσὸς τῶν Λατίνων. πῶς τῷ τῷ Χριστῷ ῥήματι λαλῆναι τῷ, λέγετε φάγετε, τὸ ποσὸς ἔστι τὸ σῶμα μου τὸ ὑμῶν κλῶμα εἰς ἀφῆσιν ἀμάρτιων. καὶ τῷ, πίνετε ἐξ αὐτοῦ πᾶντες. τὸ ποσὸς ἔστι τὸ αἷμα μου τὸ τῆς καθαρῆς καὶ αἰωνίου ζωῆς, μυστήριον πίστεως, τὸ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκ κλῶμα εἰς ἀφῆσιν ἀμάρτιων. Καὶ τῶν ἁγίων δώρων ζωῆς τῶν ῥήματι πελάσσοντων, ὑμεῖς μὲν αὐτὰ ποιῆτε δι' ἡμῶν καὶ λέγετε. Ἐποίησεν τὸν μὲν ἄρτον τῶν, τίμιον σῶμα τῷ Χριστῷ σου. τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τῷ Χριστῷ σου, μεταβαλὼν τὸ πνῦμα τῷ σου τῷ αἵματι.*

Ελύθη μὲν τὸ ποσὸς οὕτως. Ἡμεῖς εἴπομεν ὅτι ὁ μεταρρυθμὸς ζωῆς τῶν ῥήματι τούτων πελάσσοντα τὸν θεῖον ἄρτον καὶ γίνεσθαι ἅγια Χριστοῦ. ἀλλ' ὅτερον κατὰ καὶ αὐτοὶ λέγετε. Κελεύουσιν προσενεχθῆναι τὰ δῶρα αὐτὰ ζωῆς καὶ αἵματος ἁγίου Ἀγγέλου εἰς τὸ ὑποφύγιον σου θυσιαστήριον. οὕτως καὶ ἡμεῖς δι' ἡμῶν, λέγοντες, κατελθεῖν τὸ πνῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, Ἐποίησεν ἐν ἡμῖν τὸν ἄρτον τῶν, τίμιον σῶμα τῷ Χριστῷ σου, Ἐμεταβαλὼν αὐτὰ τῷ πνῦμα τῷ αὐτοῦ τῷ αἵματι, ὥστε γινέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νίκην ψυχῆς, εἰς ἀφῆσιν ἀμάρτιων. μὴ γνοῖντο εἰς κέσμα ἢ εἰς κατὰ κέσμα ἡμῶν. οὕτως ἐξ οὗτου λυθέντος, Ἐ τὰ ἐξῆς. De diuino item Sacrificio quaesitum est à Latinis. *Quomodo prolatis Christi verbis accipite & comedite, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum: & istis: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui & aeterni testamenti, mysterium fidei (hæc tamen non omnia Græci dicunt) qui pro vobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Et sacris donis per hæc verba sanctificatis, vos hanc postea orationem additis dicentes: Et fac panem quidem hunc, pretiosum corpus Christi tui: quod autem in Calice isto est, pretiosum sanguinem Christi tui, sancto tuo Spiritu transmutans.*

Porro hoc ita dissolutum est: fateri nos diximus, per hæc verba transubstantiari sacrum panem, & fieri corpus Christi: sed postea quemadmodum & ipsi dicitis,

dicitis, iube hæc proferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum: Ita nos quoque oramus dicentes, ut Spiritus sanctus descendat super nos, & efficiat in nobis panem hunc, pretiosum corpus Christi sui, transmutetque ipsa Spiritu sancto suo, ut fiant communicantibus in purgationem Animæ, in remissionem peccatorum, & non fiant in iudicium aut condemnationem nostram. Hoc autem ita dissoluto, &c.

Cæterum quæ de utrisque consecrationis verbis tam essentialibus quàm alijs, tum quæ præeunt, tum quæ sequuntur: valde notanda quæ habet S. Basilii lib. de Spiritu S. τὰ τῆς ἐπικλησεως ῥήματα, ἐπὶ τῇ ἀνάδει- S. Basil. c. 27. ξει τοῦ ἁγίου τῆς ἁγρυπνίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς διλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐξ ἁφῶς ἡμῖν κατελέγει; οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἄρχομεθα ὡς ὁ ἀπόστολος ἢ ὁ διὰ λόγου ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἐλέους καὶ ἐπιλεξάντων ἑτέρων, ὡς μὲν ἄλλοι ἔχοντα τοῦτο μυστήριον τὸ ἐκ τῆς ἀγάφου διδασκαλίας ἀναλαβόντες. Inuocationis verba quum panis benedictionis conficitur, & poculum benedictionis, quis sanctorum in scriptis nobis reliquit? nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Euangelium, verum & alia quoque & ante & post dicimus, tanquam magnum habentia momentum ad mysterium, quæ ex doctrinâ non scriptâ accepimus.

OBSERVATIONIS NON Æ.

PARS ALTERA:

De ritibus quibusdam circa Verborum mysticorum pronuntiationem et auditionem notandis.

Primus est ἐκφώνησις, altâ voce edita pronuntiatio; in Liturgijs S. Basilij & S. Chrysostomi ἐκφώνως λέγων, ita ut non solum qui stant in sacrario Sacerdotes, sed etiam populus vniuersus audiat verba illa Potentissima & Augustissima, quibus corpus Christi conficitur. A quo sanè ritu Romana nunc Ecclesia diffidet cuius ita Rubricæ habent, *secretò profert verba*

Consecrationis super Hostiam. Quid autem in antiquo utriusque ritu præscriptum, usurpatum, inquirere attinet. Sanè Verba Consecrationis altâ voce ab initio pronuntiata teneant necesse est, qui de Eucharistiâ intelligendum volunt locum B. Pauli ex primâ ad Corinthios Epistolâ ἐὰν διλογήσῃς τὰ πνεύματα, ὁ αἰὶν πληρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιότητος, πῶς ἐρῶ, ὁ ἀμὲν, ἐπὶ τῇ σῇ ἁγρυπνίᾳ; ὅτι ἡ λέξις ἐστὶν οἶδε. Cæterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit. Nullum ego vidi auctorem aut tractatorem antiquum,

1. Epist. ad Cor. c. 14. v. 16.

S. Chryſ. hom. 35.
in Epist. ad Cor.

qui ad Eucharistiæ Consecrationem hæc verba restringeret: quamvis
ex generali quadam ratione eidem quadrare possint. Solemne enim est
scripturæ β'λογίας & β'λαγείας nomine, omnem Orationem significare,
quæ in Dei laudem ac beneficiorum ipsius memoriam emittitur. at-
que hîc disertè de aliâ oratione quam de eâ quæ Consecrationis est, ex-
plicat B. Chrysostomus, οὐκ εἰδὼς τί λέγῃς ὁ δὲ ἐρμηνεύσας διδάμνους, ἐ-
διδάμναι ὑποφωτῆσαι, ὁ ἀμύν, ὁ λαϊκός. οὐ γὰρ ἀκούων ὁ, εἰς αἰῶνας τῷ αἰώνῳ,
ὁ δὲ ὅτι τέλος, οὐ λέγει, ὁ ἀμύν. Nesciens, quid dicis, neque explicare valens,
non potest laicus respondere, Amen: non audiens enim illud, in sæcula sæculorum, quod
est finis, non dicit, Amen, &c. B. etiam Hieronymus hanc vocem quibus-
vis promiscuè Ecclesiæ Orationibus adiunctam cantari solitam non ob-
scurè innuit in præfatione lib. ii. comment. in Epist. ad Galatas. vbi de
Romanis loquens Ecclesiis, Vbi alibi tanto studio & frequentia ad Ecclesiam
& ad Martyrum sepulcra concurritur? vbi sic ad similitudinem cælestis tonitruus
Amen reboat, & vacua idolorum templa quatuntur?

S. Iustin. apol. 2.
ad Antonin.

Alter igitur ritus est responsio vocis istius, AMEN: negari enim saluâ fronte non potest illud, AMEN, in Sacrosancto mysterio statim post Consecrationis audita Verba, à circumstantibus reddi solitum: quod semel agnito, Consecrationis verba etiam clarâ voce prolata fuisse fatendum est. De Eucharistiæ mystagogiâ loquens S. Iustinus Martyr, τὸ προσευχῶντος σιωπῆσθαι τὰς ὁρχαίς ἐκ τῆς ὁρχησεύσης πάντες, ὁ πρῶτος λέγων, Ἀμὲν. ὃ δ' ἀμὲν τῇ Ἐβραϊκῇ Φωνῇ, ὃ ἡμοῖσι σημαίνει, ὁρχησεύσθαι ὃ τὸ προσευχῶντος καὶ ἐπὶ ἀφ' ἡμῶντος πάντες τῷ λαῷ, atque vbi is Antistes preces & gratiarum actionem absoluit, populus omnis qui adest sancta approbatione acclamat, dicens Amen. Amen autem voce Hebreâ, fiat, significat: Antistes vero postquam gratiarum actionem perfecit & populus uniuersus fauste acclamauit, &c. allusit procul dubio Tertullianus lib. de spectaculis, Ex ore, quo Amen in sanctum protuleris Gladiatori testimonium reddere. quod tamen & aliud Amen, quod fideles Diacono Eucharistiam porrigenti referendum nonnulli putant, cum Presbyter aut Diaconus se verum Christi corpus porrigere moneret, atque illi responderent ita esse, vt Diaconus monebat, quâ de re est aliquid quod notetur, dignissimum apud Eusebium lib. vj. cap. xliij. & nos inferiùs tractaturi sumus. Verùm ad verba consecrationis referendum ostendit S. Ambrosius lib. de iis qui mysteriis initiantur. Ipse clamat Dominus Iesus: Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum cælestium, alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur: post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis AMEN: hoc est, verum est quod os loquitur, mens interna fateatur, quod sermo sonat, affectus sentiat.

Tertul. lib. de spe-
ctac. cap. 25.

S. Ambros. de my-
ster. c. 9.

Ad rem pertinet ob ea quæ ab initio diximus, caput Nouellæ cxxxvij.
Iustiniani, quamvis paululum exerrantis. Κελεύοντι πῶτας ἐπισκοποις π
καὶ πρεσβυτέροις μὴ κτ' ὅσπερ πηλὸν ἀλλὰ μτ' φωνῆς, τὰ πιστάτω λαῶν ἁ
κρυομένης, πῶ θείας πρεσβυτείας, ἔ πῶ ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ βασιλείᾳ πρεσβυτείας
ποιεῖν. πρὸς δὲ καὶ τῶν τὰ τῶν ἀκρυόντων ψυχὰς εἰς πλείονα κατὰρξιν καὶ
πῶ πρὸς τὸν Θεὸν δεσποῦν Θεὸν ἀφάνισαι δοξολογίας. οὕτως γὰρ καὶ ὁ θεὸς
ἀπόστολος διδάσκει λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρῶτῃ ἐπιστολῇ· ἐπεὶ ἐὰν ἄλογη
σης τὰ πνεύματι, ὁ ἄνθρωπος πληρὺν τὸν τόπον τῆς ἰδίας, πῶς ἐρᾷ δὲ ἀμὲν τὰ Θεῷ

ὅτι τῇ σὴ ἀρχιερείᾳ· ἐπειδὴ πὶ λέγῃς ὅτι οἶδε. αὐτὸ μὲν γὰρ καλῶς ἀρχιερεῖς, ἀλλ' ὁ ἑτέρος ὅτι οἰκοδομεῖται. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ρωμάς οὕτως λέγῃ. Καρδίᾳ μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς διχαροσύναν· εὐμαρτὶ δ' ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Ἀλλὰ ταῦτα ὅλνυν προσήκει πρὸς τὴν ἀγίαν προσκυμίδην, καὶ τὰς ἄλλας προσευχὰς μὲν φωνῇς ὡς τῇ ὁσιωπάτων ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων προσφέρεσθαι τὰς κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἀγίῳ πνύματι. *Iubemus omnes Episcopos & Presbyteros non in secreto, sed cum eâ voce quæ à fidelissimo populo exaudiat, diuinam Oblationem, & precationem quæ fit in sancto Baptismate, facere: ut inde audientium animi, in maiorem deuotionem & Dei laudationem ac benedictionem efferantur. Sic enim & diuinus Apostolus docet dicens in priore ad Corinthios Epistolâ. Caterum, inquit, si solum benedixeris spiritu, is qui idiota locum implet, quomodo tuæ gratiarum Actioni subiiciet sanctum illud AMEN? quoniam quid dicas, nescit. nam tu quid bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Et rursus in eâ quæ est ad Romanos sic dicit: Corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Idcirco igitur conuenit, ut ea precatio quæ in sanctâ oblatione dicitur, & aliæ Orationes, cum voce à sanctissimis Episcopis & Presbyteris proferantur Domino nostro Iesu Christo, cum Patre & Spiritu sancto. Illud autem à Iustiniano constitutum videtur, ad querimoniam aduersus quosdam Monachos Clericos factam, qui nec ipsam quidem sancti Baptismatis vel sanctæ oblationis Orationem tenerent, quod cum ex Synodorum intermissione accideret, defectu Canonis, ad legem, pro necessitate, ius statuendi deuolutum, ratum est: nec profectò multum vrgendus fuit Iustinianus, qui & in rerum sacrarum & mysteriorum capeffendâ iurisdictione nimius fuit, & ad hæresim vsque tandem insaniit.*

OBSERVATIO X.

De variâ Adorandi formâ. Ad ea verba καὶ πάλιν κλινόμενος ἐπεύχεται· ἢ οὕτως αἰσάμενος προσκυνοῖ. Ac rursus inclinatus orat, tùm sic exurgens adorat.

Gitur & prostrati, & genu flexo, & inclinati, & stantes etiamnum adorare possumus, iuxta varios ritus in Ecclesiâ receptos.

Neque vero dubitamus eam, quam verbum προσκυνοῖ maxime videtur sonare, præcipuam esse, PROSTRATIONIS Adorationem. προσκυνοῖ est velut instar canum κύνων dominos amantium, pedibus aduolui, προσκυνιδόσθαι, ipsa etiam vestigia osculari; Venerabundo more salutare, humi corpore prosternendo, humi iacendo adulari, veteres dixerê, ut pluribus collêgit immensæ doctrinæ Brissonus. At pace dixerim, delicatioris literaturæ, nemo profanus rem tam bellè attigit, quàm historicus sacer ita exprimens, προσκυνοῖ τὰς προσώπων ὅτι πρὸ γῆς, ut Genes. 19. habetur, procumbere seu procidere & vultu in terram demisso adorare, Idque ad Deum respiciendo ac Dei causâ, ut Psalmo xciv.

Ex Curtio, Iustino, & aliis, Brissonus lib. 1. de Regn. Persar.

Socr. l. i. c. 37.

S. Chrysost. hom. 28. ad pop. Antiochen. tom. i.

Theod. l. i. c. 19.

Adoratio genuflexionis.

Eustathius ad II. c.

δοῦτε προσκυνησάμενοι καὶ προσεκύνηται αὐτῷ: *Venite adoremus & procidamus ipsi.* Forma hæc summopere orantibus & adorantibus obseruata. Socr. de Alexandro Episcopo CP. scribens cum Dei aduersus Arium opem imploraret, εἰς τὸ θυσιαστηρίον εἰσελθὼν ὑπὸ πύλινον τράπεζαν εἰς αὐτὸν ἐπιθήματα ἐκτείνων, ὡς χεῖρας δακρύων. *Sacrarium ingressus, sub mensâ sacrâ se in os proijciens, lacrymans orat.* Eandem cultus ac venerationis formam erga Eu-
 charistiæ sacrosancta mysteria, ita commendat S. Chrysostomus, ut non solum hominibus, sed etiam Angelis communem, Homil. 3. de incomprehensibili Dei naturâ. καὶ τὸν χειρὸν ἐκείνων ἀγάπητε, ὅτι αὐτοὶ μοῖον βοῶσι πρὸς φεικωδέστατον ἐκείνων βοῶν, ἀλλὰ καὶ Ἀγγέλοι προσκυνοῦσι τὰς δεσποτῆς, καὶ Ἀρχαγγέλοι δέονται. *Tempore illo, ô dilecte, non solum homines formidabilem illum clamorem reddunt, sed etiam Angeli Domino procidunt, & Archangeli rogant.* &c. Theodoretus etiam Dialog. 2. μετὰ τὸν ἀγιασμόν τε μυστικὰ σύμβολα προσκυνοῦται, *Post consecrationem mystica symbola adorantur.* Erat autem illa forma adorandi maximè Pœnitentibus conueniens: unde idem Theodoret. lib. 5. hist. de Theodosio loquens, eius prostrationem, ἐπὶ τῷ δαπέδῳ describit, de quâ nos infra. Inde & Pœnitentium gradus ὑποπίπτει dictus Gregor. Thaumaturgus in epist. canon. & S. Basil. epist. 3. ad Amphilo-
 chium.

Altera forma adorationis poplite seu genu, vno verbo Græcis dicitur γονυκλισία. γόνυ κλίνειν, γονυκλινῆν, γονυπετεῖν, γόνυ κάμπτειν πρὸς Ὁμῆρω αὐτὴ τῇ κα-
 τὰ φύσιν, καὶ δὲ τοῖς ὑπερῶν αὐτὴ τῇ ἰκετεύειν, ἐπὶ ἰκεσίας καὶ προσκυνώσεως, *Genu flextere, in genu procidere, genu curuare, apud Homerum pro sedere, apud alios eo posterores supplicare, in exorando & adorando*, inquit Doctissimus interpres. In sacris vero literis diuinæ etiam Adorationis est ritus: & quidem Deo sibi deposcente ac vendicante Esaiæ cap. XLV. ἐμοὶ κάμψα πᾶν γόνυ, *Mihi curuabitur omne genu:* quod S. Paulus ad Rom. xiv. & ad Philipp. 2. Paraphrasi cōmodissimâ Christo tribuit. Atque idem eadem phrasi semper vitur, κάμπτω τὰ γόνατα, *flecto seu curuo gennua*, ut Lucas πρὸς τὰ γόνατα, *gennua ponens*, cap. vii. & sequ. In Euangelio vero sæpe γονυπετεῖν αὐτῷ, *in gennua ei procidere*, Matth. xvii. Marci i. & aliis locis. Quocumque modo exprimitur, certissima forma est Adorationis, Marci xv. πηδῆτες τὰ γόνατα προσκυνοῦσιν αὐτῷ. *Genibus positus adorabant eum.* De isto adorandi schemate S. Cyrillus Homil. περὶ ἐνδόξου ψυχῆς. Inter modos colendi Deum optimos recensens ψαλμωδίας ἀπαυστον, αἰετῶσιν ἀκειρόδδον, γονυκλισίας ἀσκήσαντων, *Psalmodiam assiduam, lectionem vanâ gloriâ carentē, Genuflexionem superbie expertem.* Talem autem adorandi formam considerans, & cum præcedenti comparans S. Basilus lib. de Spiritu sancto, postquam dixit sacram Pentecosten æternitatem significare, addit: ἐν ᾗ δὲ ἄρτιον ἔχημα τῆς προσευχῆς προσκυνοῦν οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμεῖς ἐξεπαύδαμεν ἐκ τῆς ἐναργεῆς ὑπομνήσεως, οἷον ἐμποιχοῦντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ γονυκλισίαν καὶ ἀναστάσιν, ἔρχω δείκνυμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀμῶν τῆς εἰς πᾶν χρόνον κατεργασίας, καὶ ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τῆς κτιστοῦ ἡμεῖς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν. *In quâ, erectum precandi habitū, seu formâ cateris anteferre nos ritus Ecclesia docuerunt, nempe euidenti admonitione nos veluti transferentes à rebus præsentibus ad futuras. Præterea quoties gennua flectimus ac rursus erigimur, ipso statu ostendimus, nos per peccatum humi afflictos: illius humanitate qui nos creauit, in cælum reuocantes.*

tos esse. Nulli similior est locus B. Basilij, vbi multa de traditionibus & ritibus Ecclesiæ habet, quam loco Tertulliani libro de Corona militis, vbi & de adoratione geniculari, *Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eâdem immunitate à die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus: quæ verba transcripsit S. Hieronym. Dial. contra Luciferianos.* Postea in legem vniuersalem transiit Nicæno canone ultimo, ad quem, S. tamē Pau- Aet. 20.
lum eo tempore, positis genibus, sed in litore adorasse, ingeniosè notat doctus Iustellus, vir de nostris sacris & ritibus adeo bene meritus, vt illum ab iis, non diutius abesse, Deo propitio, exoptem. Reliquo igitur tempore familiaris erat & quotidiana hæc Christianæ forma adorationis. Vnde Eusebius loquens, de S. Iacobo fratre Domini, id ex Hegesip- Euseb. lib. 2. c. 23.
po memorat, *καί μιν οὕτως ἑστῶς προσκυνοῦντα τῷ θεῷ. Positis genibus & populis veniam poscens, ita vt genua ipsius more cameli, callum contraxerint, eo quod semper in genua procumbens Deum adoraret.* Idem de solemni illâ precatione legionis Melitinæ fulminatricis ex Christianis compositæ, *τοῖς ἐπὶ τῆς μελιτίνης οὐτῶ καλουμένης λεγεῶνος στρατιῶ- τας ἀφ' ἧς πάλαι ἦν ἐκείνου καὶ εἰς δού- ρου σωεσθῆναι, ἐν τῇ πορείᾳ τοῖς πολεμίοις παρὰ τὸν ἑαυτοῦ ἑνὸς ὅτι τὸν γένον, καὶ οἱ οἰκεῖοι ἡμῶν τῷ ὁρῶν ἑσθῆναι, ὅτι τὰς πορείας τὸν θεὸν ἱκεσίας τραπεῖσαι, Milites in eâ legione quæ Melitina dicebatur, qui ab illo tempore ad hanc usq; nostram aetatem fidei ergò magnopere commendata est, in ipso contra hostes pugnandi procinctu, genibus humi positis (qui nobis precandi mos est proprius) se ad supplicandum Deo conuertisse.* Hinc Lactantius carm. de Cruce, *flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.* Eusebi iterum de Constantino Imperatore, *ἱκετη εὐχῆς διήσσει γένυ πετῶ, & dum baptizaretur, γένυ κλῖνας ἐπ' ἐδά- Euseb. l. 4. de vit. Const. c. 34. & 61.
φοις.* Sed in re obuiâ quid opus est indagine?

Tertius itaque adorandi habitus, qui per hæc verba significatur, *κλί- Adoratio inclinatio-
νός μιν ἐπὶ χεῖρας, Est inclinatio seu incuruatio corporis, vel ceruicis, κύ- tionis.
πτῖν, προσκύπτῖν* Græci vocant. in veteribus Gloss. *κύπτω vergo, curuo, inclino.* Hesychius *κύπτῖν, εἰς τὸν κλίνειν. κυπτὸν, ὑποτασσόμενον.* In sacris literis de adoratione vsurpatur. Esai. cap. 2. *προσκύνησαν οἱ δακτύλοι αὐ- τῶν, καὶ ἐκύψαν αὐτοὶ δεξιὰς καὶ ἐταπεινώθη αὐτῶν. Adorauerunt ea quæ fecerant digiti ipsorum, & incuruauit se homo, & humiliatus est vir.* In N. T. semel Mar. c. 1. *ὅτε εἰ μὴ ἱκετὸς κύψας.* Reducitur ad hunc cultum minor inclinatio, nempe capitis solius, quam Eucharistiæ exhibere cogebantur & ipsi Energumeni, vt habet multis locis S. Chrysostomus, vt Hom. 3. & 4. de incomprehensibili Dei naturâ. *τοῖς ἐργουμένοις κατ' ἐκείνον ἵσται τὸν χαρὸν ὁ ἀφ' ἑκόντος, καὶ κελεύει κλίνειν τὸ κεφάλιν μόνον, καὶ τὰς χεῖρας ποιῆσαι τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ ἱκετηρίας. Ὁρῶντες γὰρ ἀλλήλους μὴ τὸ κοινὸν συλλόγῳ τῶν ἀδελφῶν οὐ θέμεις. Energumenos idcirco tempore illo adducit Diaconus, & iubet caput solum inclinare, atque illo corporis habitu supplicare. Non enim fas est eos cum reliquo fratrum cœtu precari.*

Quartus adorandi habitus seu modus est, stando: quod aliquando Adoratio stataria,
stando Adorare,
probandum nobis fuit, in Gratiā Italorum quorundam qui Ecclesiæ nostræ, Parisiensis Metropoleως ritum improbabant, in quâ diuersis cærimoniis nunc flexo genu, nunc inclinando, nunc stando Eucharistia adoratur. Sed quid clarius amabo; rectè hac in Liturgiâ Patriarcha

ἀνίσταμενος προσκυῶν. Exurgens adorat. Canone 20. Nicæno quid aliud decretum? ὅτι πνὲς εἰσὶν ἐν τῇ κυριακῇ γένυ κλίνοντες, ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις. ὡς τὸ πρῶτον ἐν πάσῃ παρακλήσει ὁμοίως φυλάττεσθαι, ἐς τὴν ἐδωξεν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τὰς ἑαυτοῦ. *Ut omnia eodem modo in quacumque paraclesia seruentur, placuit sanctæ Synodo, stantes Deo orationes persolvere.* Et hoc quidem à tempore vespertini ad altare Sabbatho ingressus, usque ad sequentem vesperam in die dominico; in quo post ingressum ἐν τῇ λυχνικῇ genua flecti incipiebant, ut habet Concil. in Trullo can. xci. Totum ergo Liturgiæ dominicæ officium, stando peragebatur. Vnde stantes conlecrabant, stantes & communicabant: stantes igitur adorabant, nec enim absque adoratione communicabant, ut statim ostendetur. Quin & hunc stando adorandi & supplicandi morem, in Ecclesiâ non secus ac genu flectendi receptum, docet Theodoretus in Pœnitentiâ Theodosij narranda: ὁ πιστὸς πατὴρ βασιλεὺς εἰσὼν ἡρέσθη θάρρησας τῷ θεῷ νεώ, οὐχ' ἐς τὸν δεσπότην ἰκέτευεν, οὐδὲ τὰ γόνατα κλίνει, ἀλλὰ ὡς δαπνέδου κείμενος, πρὸ δαυὶ πικρῶ ἀφῆκε φωνὴν, ἐκολλήθη τὰς ἐδάφει ψυχὴ μου, *Rex fidelissimus ausus intra Dei templum ingredi, non stans Domino supplicavit, non genibus flexis (nota utrumque ex aquo) sed pronus in pavimento iacens, Davidis vocem emisit, Adhaesit pavimento anima mea.* Licebat ergo stando supplicare, haud secus ac genua ponendo. Rogo, nam quid aliud stare in conspectu Domini, toties in scripturis, quàm adorare? Apertissimè Exodi cap. 33. *stabant ipsi & adorabant per fores tabernaculorum suorum.* Sed hîc de Ecclesiæ consuetudine agitur: **Diaconus** ad orationem & adorationem vehementiorem populum adhortans, ὁρθοὶ σῶμα καλῶς, *stemus honestè*, ter inclamat in sacris Basilij & aliorum Liturgiis; quo de more multa S. Chrysostomus homil. 4. de incomprehensibili Dei naturâ. Mos antiquissimus Clementi Alexandrino, *προσηματείνοντες πρὸς κεφαλὴν, καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀγέρμενοι, τοῖς τε πόδασι ἐπεχείροντες καὶ πρὸς τελευτὰν τῆς δόξης συνεκφωνήσιν, ἐπαχλουδουῶντες τῇ προθυμίᾳ τῷ πνεύματι εἰς τὸ νοητὸν οὐσίαν καὶ συναφιστάμενοι τὰ λόγια τοῦ σώματος τῆς γῆς πειρώμενοι, μετὰ ροὴν ποιησάμενοι πρὸς ψυχὴν ἐπιθεωρούμενοι τὰς πόδας τῶν χρηθίωνων.* *Caput & manus in cælum extendimus & pedes excitamus in ultima acclamatione orationis, promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam intelligibilem: & unâ cum verbo corpus abducere à terra conantes, alatum animam erigentes in sublime, desiderio rerum præstantiorum.* Eusebius describens statuam Constantini Imperatoris, ἐς τὸν ὀρθὸν ἐξήραφεν, ἀνὼ μὲν εἰς οὐρανὸν ἐμβλέπων, τὴν χεῖρα δὲ ἐκτετατὸς εὐχόμενος χήματι, *Stans erectus representabatur, in cælum quidem suspiciens, manus verò extendens in modum precantis.*

Theodoret. lib. 5.
cap. 19.

S. Chrysost. tom.

Clem. Alex. lib. 7.
Strom.

Euseb. l. 4. de vit.
Const. cap. 15.

Manuum expansio
in adoratione.

Plin. l. 18. c. 2.

Addenda siquidem est manuum expansio in Oratione & Adoratione Christianis vñtatissima. Tertullian. in Apologetico *Illuc (in cælum) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis: capite nudo, quia non erubescimus: denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus.* In more quidem veterum Adorantium & apud Iudæos & apud Gentiles erat, ut manum ori admouerēt: De his Minutius Felix in Octavio, & Apuleius iv. Metam. *admouentes oribus dextram, priore digito in erectum pollicem residente.* Lucianus lib. de Sacrificijs, ὁ δὲ πένης ἰλάσασθαι τὸν Θεὸν φιλήσας μόνον πρὸς αὐτὸν δέξιν. *Pauper autem Deum placabat dexteram solum osculando.* Plura & ea-

dem notat Bochijs in Psalm. II. De Iudæis verò licet haud ita clarum, aptari tamen ijs potest illud Hieronymi, Apologia I. in Rufinum, ubi suam interpretationem ita tuetur loci illius, *Apprehendite disciplinam* *ἡρώδης*. Nasco: ut verbum de verbo interpreter καὶ φιλήσατε, id est deosculamini, dicitur. Quod ego nolens transferre putide, sensum magis secutus sum ut dicerem, *Adorate*. Quia enim qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere (quod se beatus Iob Elementis fecisse negat, dicens: Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare: & latatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum) Et Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem, deoscultationem pro veneratione ponunt: id transtuli quod ipsi intelligunt, quorum verbum est. At Christianos manum ita osculari in more habuisse, legere non memini: Sustulisse verò & expandisse manus, iterum apud Magistrum Tertullianum lego, lib. de Oratione, ubi Iudæis impropere quod ita non faciant. Ideo conscientia Patrum hereditarij rei nec attollere eas ad Dominum audent, ne exclamet aliquis Esaias, ne exhorreat Christus. Nos verò non attollimus tantum, sed etiam expandimus, & Dominica Passione modulantes, & orantes confitemur Christo. Ioannes Geometra in Paradiso, varios orantium gestus seu Actiones comprehendit Epigr. Ixj.

ΕΥχόμενοι τὰ μύσους σοφοὶ χέρας οἱ μὲν ἐφ' ὕψους,
Υψὸς ἐπαχέμενοι: οἱ δ' ἐκπέτρην, ὅπου,
Οὐδ' ὅποι εἰσι νοῶσιν: οἱ δ' ὑπὸ πῶλον ὡς τι λαβέσθαι.
Οἱ δ' ἐκταυρὸς ἄγχι γὰρ ἔσ' Ἀμαλὴκ.

Ita reddidit Federicus Morellus,

Extendunt palmas sapientes quando precantur
Hi in sublime leuant, deijciunt alij
Qui rapti sunt mente, hi ceu quid prendere vellent,
Protendunt, crucis aut signo Amalecha fugant.

Sed quoniam præcipua nobis de situ habitûque corporis erat dissertatio: vnum forte disquirendum restat: Vtrum sedendo licuerit adorare Christianis. Notum illud Ethnici cultûs καὶ θύειν καὶ προσκυνοῦντας adoraturi sedeant, vel ut alij legunt προσκυνοῦσθαι: qui adorant, sedeant, vel etiam Adorantes. Verum ad Christianos quod spectat, eorum ab Ethnicis discrimen aperte ostendit Tertullianus. Item quod ad signatâ oratione, assidendi mos est quibusdam, non perspicio rationem: nisi si Hermas ille cuius scriptura fere Pastor inscribitur, transactâ oratione, non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicaremus. Utique non. Simpliciter enim & nunc positum, cum adoraſsem & assedissem super lectum, ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinæ. Alioquin nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus. Imò contra scripturam fecerit si quis in Cathedrâ aut sub sellio sederit. Porro cum perinde faciant Nationes ADORATIS SIGILLARIBVS SVIS RESIDENDO, vel propterea in nobis reprehendi meretur, quod apud Idola celebratur. Eò apponitur & irreuerentiæ crimen, etiam ipsis nationibus, si quid scaperent, intelligendum. Si quidem irreuerens est assidere sub conspectu, contraque conspectum eius, quem cum maximè reuerearis ac venereris: quantò magis sub conspectu Dei viui, Angelo adhuc Orationis adstante, factum istud irreligiosissimum est, nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigaverit. Deinde redit ad manuum elationem.

S. Hieronym. Apologia in Rufin.

Iob. c. 31. Cuius locum ita reddit Symmachus, & ἐὰν προσκύνῃς τῇ χειρὶ μου περὶ τὸ σῶμα μου. Et si adoravit manus mea circa os meum.

Tertull. I. de orat.

Adorantes an sederint Christiani.

Plut. in Problem.

Tertull. I. de orat. ad fin.

Atqui cum modestia & humilitate adorantes magis commendamus Deo preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius elatis, sed temperate ac probe elatis, ne vultu quidem in audaciam erecto, &c.

OBSERVATIO XI.

Quid sit depositum illud, à Patriarchâ vel Pontifice consecrante, Presbytero tradi solitum? ad ea verba, ὁ δὲ πρῶτος ἐπισκοπὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, λέγων πρὸς αὐτὸν οὕτως· λαβε τὸ πᾶν τὸ πρὸς παρακαταθήκην· & φύλαξον αὐτὸ ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου. Confestim accedit Ordinatus Presbyter, traditque ipsi Patriarcha depositum: dicens ei: Accipe hoc depositum, illudque custodi vsque ad Domini aduentum.

IMPLERE MANVM in sacris monumentis & consecrare seu initiare penitus idem est. Exodi cap. xxviii. loquens Deus Mosi de Aaron & filiis eius vngendis & consecrandis, implebis manum eorum (vulgata rectè, consecrabis,) lxx. ἐμπλήσεις αὐτῶν τὰς χεῖρας καὶ ἀγιάσεις, & sanctificabis eos, & sacerdotio fungentur mihi. Cuius quidem rei ratio ex verbis Capitis xxix. elucet, quibus ita Mosem Deus affatur, *Armum dextrum arietis consecrati, tortam panis, laganum de canistro azymorum quod positum est in conspectu Domini: pones omnia super manus Aaron & filiorum eius, & sanctificabis eos.* Vnde clarissimum. est traditionem in manus, partis alicuius hostiæ tum cruentæ tum incruentæ, in veteri lege, ad initiationem Sacerdotum pertinuisse. In lege vero nostrâ, quamquam id planè non sit necessarium, quod præsertim attinet ad hostiam Consecratam; id in Ecclesiæ tamen consuetudine olim fuisse positum, hæc ὁ δὲ πρῶτος ἐπισκοπὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος seu depositi in manus traditio confirmat. Enimvero depositum illud esse partem Panis consecrati Græci nos ipsi docent. Præter hunc tamen librum Ritualement, nullum ego legi ex veteribus, id qui disertè testetur. Apud Collectorem Apostolicarum Constitutionum est aliquid simile; sed in Consecratione Episcopi, μὲν πρὸς τὸν ἐπισκοπὸν, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἀναφέρειται πρὸς τὸν ἐπισκοπὸν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Post precationem, unus ex Episcopis offerat hostiam in manus ordinati. Sed utrùm consecrata fuerit illa hostia, nec-ne, non liquet. In Ecclesiâ vero Romanâ eiusdem moris in Consecratione Episcopi à Pontifice Romano ordinati meminit Alcuinus. In Consecratione vero Presbyteri, vnus Fulbertus Cancellarius Ro-

Clem. Ro. lib. 8.
constit. cap. 5.

Alcuinus lib. de
diu. offic.
Fulbertus an. 1000
Ep. 2.

berti Regis deinde Carnotensis Episcopus in Epistolâ ad Finardum, in quâ scribit primò suos Episcopos provinciales omnes in eiusmodi ritum consentire: Secundò hanc narrat historiam cuiusdam Sacerdotis qui depositum illud amisit, in cuius recitatione plurima notanda occurrent: Nostro tempore, quidam inter ceteros ad sacerdotalem gradum admissus, hostiam quoque sicut & alij de manu Episcopi suscepit: quam in pergamenò, (nota in hos usus parato) inuolutam, quotidianâ celebratione soluebat, & portiunculam parvam iuxta instantium dierum numerum computatam sumebat. Accidit verò ut quadam die expletis mysterijs, dum vestimenta cum sindone altaris incautius colligeret, immemor hostiæ sacrae diligentiam nequaquam adhibens, thesaurum cœlestem infelix amitteret. transigitur dies in crastinum. repetitâ celebratione, frater ille instante horâ communicandi hostiam sanctam non inueniens, (nempe ab Episcopo traditam, nam & alteram consecrabat, cum verè celebraret mysteria, nota) postea ab Episcopo arctiori pœnitentiæ disciplina correctus est: hac ergo occasione accepta quarendum ab Episcopo aestimaui, si videretur sibi salua ordinis religione, sanctificatum panem primo aut secundo sanctificationis die posse totum simul percipere, quem videbat non sine periculo posse tanto tractu temporis minutatim sumere: præsertim cum ipse nosset rarissimos huius ordinis viros esse, qui in hac re pervigilem curam adhiberent. Hic ille increpitans tardioris sensus mei hebetudinem, respondit (pauca traieciamus) Episcopum qui vices Christi tenet, sacerdotales viros in plebem subiectam missurum, sacri corporis Eucharistiam per quadragenos dies sumendam distribuere, ut dum Verbi gratia quotidie cœlestis panis alimonia reficiuntur, tempus illud in mentem habeant, quo per quadraginta dies Dominus Discipulis apparens & conuescens, desiderata visionis suauitate refecit. Plura subiicit, studioso Lectori, suppetente otio consulenda.

OBSERVATIO XII.

De mentione summi Pontificis, Veteris Romæ Episcopi, in oratione et mysterijs apud Græcos facienda; præsertim à Concilio Lugdunensi: ad ea Verba, οὕτως ἐκφωνεῖ Ἀρχιερεὺς, μνηθῆναι, κύριε, πάσης Ἐπισκοπῆς Ὀρθοδόξων. Sic effatur Pontifex: Memento Domine vniuersi Orthodoxorum Episcopatus.

Demetrii Ducæ
editione Romæ
ann. 1, 26.

Formula quidem hæc est antiquissima Liturgiarum. In Liturgiâ quæ S. Iacobi nomine circumfertur, μνηθῆναι, κύριε, τῶν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἁγίων πατέρων, καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἐπισκόπων τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ὀρθοδόξως ὀρθοτομοῦντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας. *Memento Domine Sanctorum Patrum qui in Ecclesia Catholica sunt, et fratrum nostrorum ac Episcoporum qui per vniuersum orbem, Orthodoxè administrant verbum veritatis tuæ.* In Liturgia S. Basilij & Ioannis Chrysostomi. Eadem quæ in nostrâ formula est ipsissimis verbis concepta, μνηθῆναι, κύριε, πάσης Ἐπισκοπῆς Ὀρθοδόξων τῶν ὀρθοτομοῦντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας.

Verùm in Liturgia quæ sub nomine B. Petri edita est, nominatim Papa memoratur: nec mirum, cum Canonem nostrum latinum verbatim expressum contineat. In Liturgiâ B. Marci aliquid magis: tribus enim locis Papam Deo precibus commendat, ac tandem his verbis, τὸν ἁγίω-
τατον καὶ μακαριώτατον Πάπῃν ὃν παρὲν ἡμῶν καὶ παρὰ χεῖρας αὐτῶν πλὴν ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. *Sanctissimum et beatissimum Papam quem sub Ecclesia Catholica et Apostolica eligendum præuidisti.* At cuius antiquitatis istæ sint Liturgiæ, non sum ego tam doctus ut sciam.

Alcuin. lib. de di-
uin. offic. cap. 40.

Quocirca dicam quod sentio. Summum Pontificem Episcopum Romanum etsi ab æuo Christiano pro Vniuersæ Ecclesiæ Pastore ab omnibus Ecclesiis Orthodoxis semper habitum, non idcirco tamen existimo in Orientalibus Ecclesiis à fidei primordio semper in sacris mysterijs nominatim pronuntiatum esse. Vellem factum & laudarem, sed factum non lego. Factum quidem laudarem: quid enim æquius, quàm Hierarchiæ vnitatis caput diuinis beneficijs, quæ in mystagogiâ deponuntur, excipiendis, primum exhiberi, à quo illa deinceps sicut ros à vertice Hermon, sicut vnguentum à capite in barbam Aaron, & in oram vestimenti eius descendat? Hoc rectè cœpit Alcuinus. *Quod post generalem Ecclesiæ commendationem adiungitur, una cum famulo tuo Papa nostro, ipsius Ecclesiastici corporis unitas fortius commendatur: quia Religionis cultum sic Dominus instituit, ut in Beatissimo Petro Apostolorum summo principaliter collocaret, atque ipso quasi quodam capite, dona sua vellet in corpus omne manare. Vnde constat ab vniuersi orbis communionem separatos esse, sicut B. Pelagius docet, qui quolibet dissensione*

inter sacramenta, Apostolici Pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant. Simile quid Innocentius III. lib. 3. de mysteriis. Id autem quum antea non factum aut certe prætermisum in Gallia fuisset, in Concilio Vasensi statutum non primo, sed secundo, can. 4. Et hoc nobis iustum visum est, ut nomen Domini Papæ, quicumque sedi Apostolica præfuerit, in nostris Ecclesiis recitetur, bene est,

Verum in Ecclesiis Orientalibus, extra non quidem Pontificum, sed Patriarchalem Romani Præfulis ditionem, constitutis, nihil tale prioribus sæculis occurrit, nisi ex quo quatuor aliorum Patriarcharum mentio fieri cœpit. Constantinus Pogonatus Imperator in Diuali sacrâ ad Dominum Papam Agathonem quæ Concilio 6. præfigitur, πολλῶν ἐντασιν ἡμῖν ἐπέειπεν ὅτι ἀγιώτατος καὶ μακαριώτατος τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ πατριάρχης καὶ Μακαρίου πατριάρχης θεοπόλεως ἐκ βαλὼν Βιταλιανὸν τὸν μακαριώτατον ἐκ τῶν Διπύχων, φάσκοντες Ὠνώριον τοῖς Διπύχους ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν θρόνων τῆς ἀρεστῆς Ρώμης μνημονεύειν. ἐπεὶ μὴ κατέδεχοντο τοῖς μὲν ταῦτα Πατριάρχης τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Ρώμης μνημονεύειν, μέλλει δὲ ἡ συζήτης καὶ πληροφροῦν ἡγήσασθαι τῶν ῥημάτων τῶν ἀμφισβητοῦμένων μετὰ τῶν ἑκατέρων θρόνων καὶ εἰς οὕτως ἡ ὑμετέρας πατριαρχίας μακαριότης ἀκολουθῶν μνημονεύειν. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ κατεδέξαμεθα. Multum institerunt tam hic sanctissimus ac beatissimus Patriarcha quam Macarius sanctissimus Patriarcha Antiochia, ut exprimeretur Vitalianus è Diptychis, asserentes Honorium in iis memorari propter honorem Apostolica Sedis antiquæ Romæ. Nam non acquiescere ut memorentur Patriarchæ Romani posteriores, donec inquisitio et satisfactio fiat verborumque inter utramque sedem controuertuntur. Nos autem non acquievimus. Vnde & in renouando firmandoque geminam inter Ecclesiam fœdere sub Gregorio X. Pontifice Maximo, in

Concil. Lugdun. 2.
ann. 1274.

Concilio œcumenico Lugdunensi secundo Anno M.CC.LXXIV. γέγονεν ἡ κοινὴ ἐκ τῶν κεφαλῶν. ἐνὸς μὲν, τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνωδαῖς τὸν Πάπῳ εἰς τὰ Διπύχια μνημονεύειν ὁμοῦ τοῖς ἑτέροις τέσσασι πατριαρχαῖς. δὲ τῶ ἐκκλησίᾳ τῶν δὲ ἑσπέρων, ἐξῆναι τὰς βουλὰς καὶ ἀπὸ εἰς μείζον καὶ ἐντελέσειν ἀπαρτίαν δικαιοσύνης τῆς παλαιᾶς Ρώμης. καὶ τὸν τῶν πατριάρχων ἐν ἀπασιν. ὁ γὰρ μὲν πατριάρχης Ἰωσήφ τὸν τοιαύτῳ οὐ δεξάμενος κοινῶν, ἀποχωρῶν τοῖς βουλομένοις τὸν θρόνον. Verba sunt Nicephori Gregoræ: Facta est concordia sub trium capitum conditione. Primum fuit ut in sacris hymnodys Papamentio fieret in Diptychis, cum quatuor Patriarchis. Alterum de appellatione, ut liceret cuicumque volenti, Romam veterem, tanquam maius ac perfectius tribunal appellare. Tertium ut ipsi principatus in omnibus deferretur. Georgius Logotheta in Chronico Constantinop. δυοῖν θάτερον ἢ ὁμολογῆσαι, καὶ λέγειν, καὶ πιστεύειν τὸν Πάπῳ τὸν ἀρχιερέα καὶ τοῦτον τὸν μὲν ἐν ἱεροτελεσίαις ἐκφωνεῖν, ἢ θάνατον εἶναι τὰς μὴ ἐξεσπασμένους ὁμοτιμίαν. Similia Nicephori dictis habet Phranzes protouestiarius lib. 1. cap. 7. & Georgius Pachymeras M.S. Bibliothecæ Regiæ lib. 5. hist. Cardinalis Bessarion in epistolâ Græco-barbara ad Palæologos.

Nicephor. Greg.
hist. lib. 5. init.

Cæterum antiquius rei huiusce vestigium est in quibusdam Exemplaribus Liturgiæ Sancti Chrysostomi, in quibus habetur Nicolai, Sanctissimi vniuersalis Papæ longa sunt tempora, quod ab aliquo additum Patriarcha, tempore Nicolai saltem primi viuentis anno circiter Christi octingentesimo quinquagesimo octauo.

OBSERVATIO XIII.

*De sacris Diptychis, seu tabulis Ecclesiasticae communionis et
Orationis ad ea verba: μὲν πρὸς ἐκφώνησιν λέγει ὁ διάκονος
εἰς ἐπήκοον πάντων εὐδοκεῖν τὰ Δίπτυχα.*

Ruſtra eſſe fortaſſe videar qui de ſacris Diptychis ſcribam, poſt integros eā de re commentarios Viris doctis Elaboratos, quorum Lectorem admoneo ne corniculam agere videar. Scripſere de ijs Ioannes Cardona Epiſcopus Dertofanus ſingulari libello: Durantius de Ritibus Eccleſiæ cap. xliij. & alij qui referuntur à Roſneydo in Onomaſtico, v. Diptycha ubi locupletiffimè & ipſe commentatur. Verùm ea quæ ſunt ipſis prætermiſſa ad ſingularium quæſtionum quas minimè attigerunt, diſcuſſionem ſpectantia, noſtram hîc operam poſtulant.

DIPTYCHA igitur, Dictica barbara quædam, Gloſſæ iuris canonici vocant, melius Diptychia, vt ait S. Auguſt. lib. xv. contra Fauſtum, *duplices Tabulas ſignificant.* διπτυχον *duplicem plicam ſeu paginam ſonat;* & in genere τὸ διπτυχον idem quod τὸ διδυμον, vt notat Euſtathius ad Iliad. β. certum eſt monumenta quædam fuiſſe in quibus Nomina ſcriberentur Orthodoxorum & viuentium & functorum. Sed quorum, iam quæſtio eſt nondum probe diſceptata.

I.
Diptycha non ſunt
Tabulæ ſeu matri-
culæ omnium Or-
thodoxorum v-
niuſcuſque Ec-
cleſiæ.

Quòd itaque nonnulli, quos minimè nomino, cùm nemo ſit quem aut læſum aut irritatum velim, exiſtimarunt omnium Eccleſiæ propria fidelium nomina in iis conſcripta fuiſſe, etſi id ab initio cùm paruo numero Chriſtiani in quaque parte eſſent, non incredibile eſt, vt in Eccleſiâ Neocæſarienſi quam cum ingreſſus eſt Gregorius Thaumaturgus decem tantum & ſeptem fideles repperit, Eſtò. At propagatâ iam & multiplicatâ fidelium Societate, id tam abſurdum quam impoſſibile eſt, vt in Diptychis omnium nomina non ſolùm ſcriberentur, ſed & conſcripta Sanctorum Myſteriorum tempore ex Indice recitarentur, paradoxum. Et proſectò multum intereſt, inter hæc Diptycha & alios Codices ſeu Tabellas in quibus ante baptiſmum vel ſtatim à baptiſmo nomina fidelium conſcribi ſolebant, vt conſtat ex Theophilo Alex. ep. canon. & Gregorio Nyſſeno orat. in eos qui baptiſmum procrastinant, aliisq; paſſim. πρὸς ἀποχρίσιν vocat B. Dionyſius cap. de baptiſmo: quo loco forte an errori occaſionem præbuit Georg. Pachymeres κελεύει τοῖς ὑποὶ αὐτὸν παρεſβυτέρους καὶ ἀκρίτοις ἐν δέλτοις ἱεραῖς ἀποχρίσας τὰ ὀνόματα τῶν τε παρεſβυτέρων καὶ τῶν ἀκρίτων ταῦτα δὲ οἱ μὲν εἰσὶ τὰ τῶν ζώντων δίπτυχα. Tunc Pontifex Presbyteris ac Diaconis ſubditis iubet in ſacris Pugillari-
bus ſeu Tabulis nomina ſcribere tam accedentis ad baptiſmum, quàm ſuſcipientis,
hæc

S. Dion. de Eccl.
hier. c. 2.

hæc autem esse viuorum diptycha existimo. At diptycha in mysteriis recitari solere, Ritus noster docet: quî vero populi Christiani nomina in Ecclesiis adeò amplificatis pronunciari omnia ac singula potuissent? Tabularia igitur Baptismalia muta erant, hæc vero Diptycha vocalia & ad nomina recitandum, instituta; non igitur hæc omnium promiscuè fidelium nomina complectebantur.

II. Contrahamus illa igitur, ad personas sacras, præcipuè ad Sacerdotes quarum, viuentium scilicet, nomina ex his Diptychis inter mysteria recitari consueuisse notissimum est. Certè *Κατάλογος ἱεραρχῶν* dicitur can. xvij. & li. Apost. & absolute *ὁ Κανὼν* in Concilio Nicæno can. xvij. vnde *Κανονικός* idem ac *Κληρικός*, *ὁ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ*, ibidē & apud S. Basil. ep. ad Amphilocho. sic & Matricula Ecclesiæ apud Latinos auctores & Concilia. Concilium Chalcedon. act. ii. & 14. vbi *ἱεραὶ δέλτοι* vocantur: & reuera sacra Diptycha ex quibus Chrysostomi nomen delendum contendit S. Cyrillus vocat *ἱεραρχικὸν κατὰλογον* in Epist. ad Atticum apud Nicephorum, *ἀποχωρεῖτω τῷ ἱεραρχικῷ κατὰλογῳ ὁ μὴ λειπορῶν*.

Personæ sacræ viuentium Diptychis inscriptæ, Episcopi ac Presbyteri.

Nihil frequentius quam de Episcopis; sed an solis Episcopis, in ijs locus? nostrum vero est de Presbyteris idem docere, Quod clarissimum iuxta ac certissimum erit, si bene capiatur sensus B. Augustini Epistolæ ad Clerum Hipponensem, in quâ rationem reddit cur Bonifacium Presbyterum criminis accusatum quidem, sed à suspecto accusatore minimè conuictum, ex sacris tabulis non expunxerit, *Nomen Presbyteri*, inquit, *propterea non sum ausus de numero collegarum eius vel suppressere, vel dele- re ne diuina potestati, sub cuius examine causa adhuc pendet, facere viderer iniuriam. Et si nunc vobis placet ut NOMEN EIVS NON RECITETVR* (Nota Catalogum numeri Presbyterorum, quod antea diximus idem esse cum Diptychis; vnde nomina commendandorum ex mysteriis recitabantur) *ne ijs qui ad Ecclesiam accedere nolunt (scandalizatis scilicet) demus occasionem querentibus occasionem, non erit nostrum hoc factum, sed eorum quorum causa fuerit factum. Quid enim obest homini quod EX ILLA TABULA non vult recitari humana ignorantia, si de libro viuorum non eum delet iniqua conscien- tia.*

Quantum ad vitâ functos autem attinet (quicquid enim dicat Rosuueidus, alia erant Diptycha viuorū alia mortuorū) sic enim Atticus in Epistolâ ad S. Cyrillum, quem locum primi forsan hanc in rem obseruauimus. *πολὺ γὰρ ὁ μέσος τῶν ἀποθανόντων ὁ πέρας, καὶ τῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ ὄντων. ὥστε καὶ σωθῆναι δεῖ τοὺς βίβλους πρὸς τὴν μνημονεύσασιν. Magna est enim inter defunctos & superstites differentia: ita ut etiam libri propter differentem eorum, quorum memoria seruatur, statum, discreti sint. Recitandorum nominum vitâ functorum morem rationemque explicat vetus Auctor B. Dionysius Ecclesiast. hier. cap. iij. de sacris mysteriis: καὶ ἀσπασαμένων ἀλλήλους ἀπὸ πάντων, ἐκ μυστικῆς τῶν ἱερῶν Πτυχῶν ἀνὰ ῥήσιν ὁπί- τελεῖται. Cum osculum sibi inuicem omnes dederint, mystica sanctarum prtycharum seu sanctarum tabularum recitatio fit: non enim legendum ψυχῶν ut malè Perionius vertit, sanctorum animorum, & postea, ὁ δὲ ἡγότατος ἀσπασμὸς ἱερογυ- γίται, καὶ τῶν ἀγιολογῶν Πτυχῶν ἐκ μυστικῆς καὶ ὑποκόσμου ἀνὰ ῥήσιν, quod vetustissimus Dionysij Latinus interpres Ioannes Erygena cuius pulcher-*

Diptycha mortuorum alia quam viuorum.

Nicephor. lib. 14. c. 26.

rimum MS. est in Bibliotheca Clarissimi Thuani, ita vertit diuiniſſimè: *salutatio sancte agitur & hagiographorum Voluminum* (melius antea *Tabularum*) *mystica & supermundana recitatio*. Atque seipsum de Tabulis nomine vita functorum inscriptis explicat idem Dionysius in Theoriâ, & de Diptychis clarè S. Maximus in scholiis, & Pachymeras in Paraphrasi, ἀναγιγνώσκονται τὰ διπtyχα, *Diptycha leguntur*, non tamen bene intelligo annotationem sancti Maximi ad primum locum, ὡς δὲ οὐ παλαιὰ τὰ διπtyχα πρὸ ἡμῶν, ὅτι ὁ τῆ πατρὸς τύπος, μὲν ἀπασμὸν τὰ διπtyχα ἐλέγετο, ὡς παλαιὰ καὶ ἐν τῇ αἰατολῇ, hīc apud nos non exstant prima illa Diptycha: tempore autem huius Patris, post salutationem, tabula seu Diptycha recitabantur, quemadmodum fit in Oriente. Nisi distinguat Diptycha viuentium à Diptychis mortuorum, ut reuera distinguenda existimo, quod ob ea quæ sequuntur, maximè cenſeo.

Act. xij. & alib.

Verum, sciscitari enim lubet, in Diptychis mortuorum, omniumne nomina qui in Domino mortui erant, perscribebantur? Sic equidem sentio non in Diptychis, sed in Polyptychis; quo nomine & Latinus interpres Concilij sexti Oecumenici non semel utitur, ubi Græcè καθεύκον habetur. Quis enim duplex pagina tot suffecisset nominibus exarandis? Sed & ut sit nomine Diptycha re Polyptycha erant. Et omnium reuera qui in pace & communione Ecclesiæ diem obibant, nomina tabulis inferebantur.

S. Chrys. in lit. & hom. 21. in Acta.

S. Epiph. in har. lxxv.

Sed num omnium etiam laïcorum nomina ad altare recitabantur? Non profectò, nec enim sæculum sufficeret, sed recens vitæ functorum haud ambigo, ac eorum præcipuè quorum oblatio ad Altare deferretur. Non secus atque viuentium etiam qui oblationes faciebant, nomina in ipsâ myſteriorum operatione recitabantur, ut præcipit Innocentius I. Ep. ad Decentium cap. sec. Nec in genere tantum, ut cum à Diacono inſclamabatur, ὡς τῷ ἐκ Χριστοῦ κεκοιμημένων, pro ijs qui in Christo dormierunt, sed etiam nominatim. S. Dionys. cap. viij. de Eccles. hier. legantur & quæ respondet S. Epiphanius Aërio ita improbè percontanti, τί τὰς λόγους μὲν θάνατον ὀνομάζετε ὀνόματα τεθνεώτων; Quanam ratione, post mortem appellatis nomina mortuorum? ὡς τῶν ὀνομάτων λέγει τῷ πελάτῃ τοῦ θύτου, τί αὐτὸ εἶναι τοῦ τοῦ θύτου τοῦ θύτου; τί τοῦ τοῦ θύτου τοῦ θύτου, quod spectat ad ritum illum quo mortuorum nomina recitantur, quid potest eo esse utilius, quid opportunius, quid præstantius? &c.

Cæteris vero diebus, quibus peculiaris pro dormitione Christiani non celebrabatur oblatio, ut loquitur S. Cyprianus: omnium certè & singulorum nominum recitatio non fiebat, quis enim locus aut modus? Vnde in Liturgiâ S. Chrysostomi ὁ ἀρχιερεὺς θυμῷ πλὴν ἁγίας τρεῖς λέγει καὶ τὰ διπtyχα, καὶ τὰ κεκοιμημένων καὶ ζώντων, ὡς βούλεται μνημονεύει. Diaconus incensat sanctam mensam & Diptycha, & defunctorum ac viuentium uti vult, memoriam facit. Sed hīc distinguendum, ut existimo. Alia enim erant diptycha ad memoriam orationis & intercessionis tantum, alia ad memoriam honoris, præconij ac religiosæ laudationis, posteriora prioribus angustiora, in quibus insignioris solum sanctitatis personæ, honoris præsertim causâ nuncupabantur ut Martyres, Virgines lectissimæ, eximij Confessores, sanctissimi Antistites, denique ij quorum ideo nomina ex Diptychis

recitari solita S. Dionysius testatur in Theoria capitis 3. τῶν δὲ ἱερῶν πλὴν
 μὴ πλὴν εἰρῶν, ἀνακηρύττει τοῖς ὁσίοις βεβαιώσας, καὶ πρὸς εὐαρέτου ζῶντος τελείω-
 σιν ἀμετάστατος ἀφικομένους· ἡμᾶς μὲν ὅτι πλὴν δι' ὁμοιότητος αὐτῶν μακαρίστην ἔξιν
 καὶ θεοφῶς λήξιν πρὸς τὴν πρῶτην, καὶ χρεωρῶσα, τοῖς δὲ ὡς ζῶντας ἀνακηρύττουσα, καὶ
 ὡς ἡ θεολογία φησὶν, οὐ νεκρωθέντας, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον ζῶντος ἐκ θαλάμου μεταφοιτή-
 σθαι. σφραγίζει δὲ ὅτι καὶ μνημονεύοις ἱερῶν ἀνατίπεται τῆς θείας μνήμης ἐκ ἀνδρε-
 πικῶς ἐν τῇ τῷ μνημονικῷ φαντασίᾳ διανοητικῇ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς φάσκει θεοπαρεπῶς, καὶ
 πλὴν ἐν τῷ τῷ τετελεσμένῳ θεοφῶς ἡμῶν καὶ ἀμετάστατον γὰρ. Εἰπω γὰρ, ἔφη τὰ
 λόγια, τοῖς ὁσίοις αὐτοῖς, καὶ ἡμῶς εὐαρέτου κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῖς. *Sacrarum
 porro tabularum, quae post pacem adhibetur, recitatio, deprædicat eos qui sanctè vixe-
 runt, et ad studiosam vitam perfectionem constanter pervenerunt. Nos quidem eorum
 imitatione ad beatissimum illum statum quietemque deiformem adhortando ac manu-
 ducendo: illos vero ceu viuentes celebrando; quippe, ut Theologia docet, nequaquam
 mortuos, sed ex morte ad vitam diuinissimam translato. Aduerte autem, ut ex sa-
 cris monumentis inferantur, non quasi humano more memoria diuina, in ea parte me-
 moria quæ visa recipit, inesse declarat; sed ut quis dixerit pro Dei dignitate, secun-
 dum eam quæ in Deo est rerum perfectissimarum ad deiformium pretiosam et immu-
 tabilem cognitionem. Nouit enim ut sacra eloquia dicunt, qui sunt eius, et pretiosa
 in conspectu Domini mors sanctorum eius. Addit & causam illius statim post
 præsentem facta consecratione Christum, fidelium mortuorum men-
 tionis: Καὶ τὸ δὲ ἱερὸν ἐνόνει, ὡς ὅτι τεθέντων τῶν θεῶν θυσιῶν τῶν σεβ-
 αίων συμβόλων, δι' ὧν ὁ χριστὸς σημεῖται καὶ μετέχεται, πρὸς τὴν ἀμετάστατον ἢ τῶν
 ἀγίων ἀπογραφὴν, ὅσων ἐκ τῶν ἀγίων αὐτῶν ἀμετάστατος ἐμφανισαί τις πρὸς αὐτὸν
 ὑποκοσμοῦ καὶ ἱερῶς ἐνώσεως. Sed etiam illud sanctè observa, quomodo impositis
 diuino altari sacris symbolis, quibus Christus significatur ac sumitur, protinus adsit san-
 ctorum illa recensio, quæ indiuiduam eorum coniunctionem unionemque cum illo su-
 permundanam et sacram insinuat. Illam ἀπογραφὴν, descriptionem sancto-
 rum, τῶν ὁνομαζόντων πλὴν ἀνακηρύξιν nominum promulgationem, in sua paraphra-
 si reddit Pachymeras. Videntur hæc in Synaxaria fuisse diffusa & ampli-
 ficata, quæ sunt laudationes sanctorum prolixiores ante synaxim recita-
 ri solitæ, de quibus Gennadius lib. de primatu Papæ cap. 5. Exempla in
 Menologiis & in libris synaxiorum.*

S. Dionys. cap. 3.
 de Eccles. hierar.

Atque hæc quidem religiosæ memoriæ sanctorum illustria moni-
 menta in sacris Diptychis onsignata, ita se habuisse, fidem faciunt hi-
 storiam quam plurimam, quæ præterea Episcoporum peculiaria fuisse Di-
 ptycha, vel in Diptychis locum singularem ac præcipuum fuisse confir-
 mant. Antiquissima Diptychorum mentio in historiâ memoriæ, sancti
 Ioannis Chrysostomi, de quo, eò quod exauctoratus mortuus esset, licet
 iniquâ sententiâ, nec absolutus, in Diptycha referendo, tanta tamque
 diuturna inter Ecclesia altercatio extitit. Tandem primus illum Ale-
 xander Antiochenus in Diptychis conscripsit, secutus est Atticus Epif-
 copus CP. Eâ de re sic Theodoretus lib. 5. histor. *Monimenta san-
 ctitatis illustris in
 Diptychis.*

Diptycha Ss. Epif-
 coporum peculi-
 aria.

λου διδασκαλου τῆς οἰκουμένης, οὐ πρὸς τὸν οἶον τῆς ἐκείνης ἐπισκοπῆς τῶν αἰγυπτίων ἐ-
 τῆ ἑωῶ, ἐτ' ἐν τῇ βοσφορῷ καὶ τῇ θράκη τῇ χριωνίᾳ ἡ παλαιὰ, ὡς ἐκεῖνον ὁ θεοπαρεπὶς
 ἀνδρὸς τιμὴν τοῖς τεθνεῶσιν ἐπισκοποῖς σιωπῶντα. Ἐὰρ σάκιον μὲν ὅς μετ' ἐκείνον
 ἐγένετο πρὸς τὴν σιωπῶντα ὡς ἡ ζωὴν. Αἱ γὰρ δὲ τῇ θράκης δὲ πολλὰ καὶ μὲν πρὸς
 σιωπῶντα, πολλὰ καὶ τῇ εἰρήνῃ τυχεῖν ἀξιώσθηται, καὶ ὡς ὅτι ἐγένετο δὲ αὐτοῦ τῇ πρὸς τὴν
 Ο ij

Theodoret. lib. 5.
 c. 34.

ἡ ἐκείνου ἐργασία. Magno totius orbis Doctore mortuo Episcopi Occidentis non prius cum Episcopis Aegypti, Orientis, Bosphori & Thraciae communicare voluerunt, quā nomen illius sanctissimi viri in tabulas defunctorum Episcoporum retulissent. Atque Arsacii eius successoris communionem omnino sunt amplexi. Atticum autē Arsacii successorem, qui saepe legatis ad eos missis pacem postulauerat, cum Ioannis nomen tabulis inscripsisset, receperunt. Tabulas easdem Diptycha vocat capite sequenti, de Alexandro Antiocheno Episcopo loquens, ὅτι τὸν Ἰωάννου τῆς πόλεως ὁμοῦ ἐκκλησιαστικῆς διπύχης ἐπέταξε. Iste magni Ioannis nomen Ecclesia diptychis inscripsit.

Epistola Attici ad
Cyrillum apud
Nicephorum lib.
14. hist. Eccl. c. 26.

Ad hanc autem quæ idem Atticus in Epistolâ ad Cyrillum habet, et si nullum aut non manifestum inter Diptycha Episcoporum & aliorum discrimen innuant, ubi se excusat quodammodo quod eiusdem Chrysostomi nomen Diptychis inscripserit. Οὐδὲν ὡς οἱ μὲν οὐτὲ εἰς ἀγίους τοὺς καὶ ἡμῶν τῆς πόλεως, οὐτὲ μὲν τῆς κείνης τῆς πατέρων διηλυμῆς ἀπόστολῆς μνημονεύειται καὶ ἡμῶν τῆς ἀπεληλυθόντων οὐ μόνων ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, καὶ λαϊκῶν καὶ γυναικῶν, πρὸς οὓς ἀπόστολος ὅτι ἐστὶν ἡμῶν κοινωνία ἱερωσύνης, ὅθεν μετὰ τοῖς τῆς πόλεως ἀγίας πρεσβύτης μυστικῶς τελευτῶν. Neque in sacros canones commisi, neque iudicio Patrum fraudem feci. Mentio namque eius sit cum defunctis, non solum Episcopis, sed & Presbyteris, Diaconis & Laicis ipsis, mulieribusque, cum quibus omnibus sacerdotij consortium, aut earum rerum quæ in sacra mensa perficiuntur (malè interpretes habet, percipiuntur) participatio non est. Verba enim illa de eodem tempore recitationis seu commemorationis, non verò de eiusdem catalogi inscriptione sunt accipienda, ut apertè colligitur ex responsione S. Cyrilli ad Atticum, ἐργασάμεθα μὲν τὸν Ἰωάννου ὁμοῦ ἐκκλησιαστικῆς ἐκ τῶν ἱερῶν ἐμαρτανῶν δέλοις ἐρωτήσας δὲ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἡμετέρας, ἐπὶ τοῖς τῆς πόλεως καὶ λαϊκῶν καὶ γυναικῶν, ἐν δὲ τοῖς τῆς πόλεως ἐπισκόπων ἐπέταξε αὐτὸν. Ioannis nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Vbi verò eos qui inde ad nos venire, interrogavi, non in Laicorum, sed in Episcoporum catalogo ascriptum accepi. Sed hæc omnia, ut Theophili successor καὶ ἀδελφὸς, ex sorore nepos primò scripsit Cyrill. ut ipse inculcat S. Isidorus Pelus. lib. i. epist. cx. & cxxiii. Legatur & facundus Hermianensis Episcopus lib. iv. pro tribus capitulis & viii. Postea mentem mutavit Cyrillus: ut legantissimis verbis Nicephorus Thucydidis stylo historiam Ecclesiæ prosecutus, πολλῶν ἡρώων μετὰ τοῖς οἷς κατ' ἐκείνου τὸ ὅριον ἡρέτισον ἀγνοῶν ὅτι αὐτῶν ὁ δὲ ἡμετέρας ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ τοῖς ἱεροῖς δέλοις τὸν Ἰωάννου καὶ τῶν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν μεγάλων ἐργασάμεθα, Valde eum pœnituit quod contr. eum imprudens irritatus fuerit. Proinde diuersam planè faciens, Synodum Prouinciæ congregauit, & Ioannis nomen tum ipse, tum reliqui magnarum sedium Antistites sacris tabulis inscripserunt. Idem in Epistolâ Synodicâ ad Domnum conqueritur de Clericis Perrensis Ecclesiæ Athanasij Episcopi sui nomen ἐ Diptychis delere, ἐκ τῶν ἱερῶν διπύχων ἀφελθὲν αὐτὸ τὸ ὄνομα. Idem queritur & Proclus epistolâ Synodicâ sequente, quæ habetur in Chalcedon Concil. Act. xiv.

Adhuc verò peculiaria fuisse Episcoporum Diptycha, tam viuentium quàm functorum vitâ, hæc conuincunt.

Innocent. I. Arsacium Episcop. Chrysost. iniquè successorem datum, à Diptychis expūgi mandat, epistolâ ad Arcadiū Imperatorem. Ἀρσάκιον ὃν εἰσηγάγετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς αὐτὸ τὸ μέγαλον Ἰωάννου καὶ μὴ

θάνατον, σὺν πᾶσι τοῖς συγκοινωνήσαντι αὐτῷ πρεσβυτέρῳ ἐπισκόποις. οὗτινος μὴδὲ τὸ
 ὄνομα ἐγγράφηται τοῖς ἱεροῖς διptyχοῖς. ἀνάξιός γάρ ἐστιν, ὡς μετὰ τὴν πλὴν ἐπι-
 σκοπὴν. *Arsacium* quem pro *Magno Ioanne* in thronum Episcopalem produxistis,
 etiamnum post mortem exauctoramus cum omnibus Episcopis qui consultò cum eo
 communicarunt. cuius etiam nomen sacris Diptychis non inscribatur. Indignus enim
 eo est honore, cum Episcopatum adulterarit. S. Augustinus serm. xxxvii. à Sir-
 mondo edito. *Inuentus sit Cacialianus* prorsus reus, hominem anathemo, (Christi Ec-
 clesiam non defero. hæc fecimus, diximus. deinceps eum ad altare, inter Episcopos
 quos fideles & innocentes credimus, non recitabimus, &c. Clarissimè omnium
 id etiam testantur Episcopi Ægyptiacæ dioceseos Epistolâ ad Anato-
 lium, *Timotheus* etiam in *Venerabili Diptycho*, in quo pia memoria transitum ad
 celos habentium Episcoporum vocabula continentur, quæ tempore sanctorum myste-
 riorum secundum sanctas regulas releguntur, posuit suum nomen & *Dioscori*, qui sub
 damnatione anathematis à Deo & *Uniuersali Concilio* esse decretus est, & deleuit
 exinde sanctæ memoriæ & secundum Deum viuentis *Proterij* nomen regulariter *Ar-*
chiepiscopi constituti. Totâ Collatione quintâ Concilij V. OEcumenici ni-
 hil ferè aliud personat quàm nomen Diptychorum, in quibus an *Theo-*
dori vnquam *Mopsuesteni* nomen inscriptum sit, anquiritur. atque ita
 singuli Seniores Presbyteri testantur. *Martyrius Presbyter* dixit: *Per*
istam virtutem quicquid scio, Veritatem dicam. Sum annorum octoginta plus mi-
 nus: habeo autem in Clero ordinatus sexaginta plus, & neque scio neque audiui quod
 recitatus est *Theodorus*, olim factus istius ciuitatis Episcopus, in sacris Diptychis:
 sed audiui quod sanctus *Alexandriæ* magnæ ciuitatis Episcopus factus, pro *Theodo-*
ro taxatus est in Diptychis, quibus inscripti sunt defuncti sanctissimi Episcopi, &
 usque adhuc ipse inscriptus est & predicatur cum alijs Episcopis. Ita & *Paulinus*
Presbyter annorum septuaginta nouem & quadraginta nouem in Cle-
 ro: neque scio neque audiui *Theodorum* predicari in sacris Diptychis sanctissimæ
 nostræ Ecclesiæ aut quando ablatum est nomen ipsius ex Diptychis. Audio verò cum
 Diptycha leguntur in sacro ministerio, nomen *Cyrilli* in connumeratione requiescen-
 tium Episcoporum. Ita cæteri deinceps, quò vsque *Ioannes* Episcopus *Iu-*
stinianopoleos concludit, *Theodorum Veterem Mopsuestenum*, in anti-
 quis temporibus extra predicationem diuini mysterij fuisse, & sacris Diptychis eie-
 ctum esse: pro illo vero alterum constitutum esse, & in illius vocabulum, inscriptum
 esse *Cyrillum* sanctæ memoriæ. Inadulterata esse sacra Diptycha quæ prolata sunt, ex
 ipso considerauimus visu. Manifestum verò & illud testium fecit assertio, *Theodo-*
rum qui in fine sacrorum Diptychorum scriptus est, non esse illum veterem, sed illum
 qui ante tres annos mortuus est, qui ex *Galatia* erat, quem & nos nostra connumera-
 tionis fuisse cognoscimus. Similia *Iustinianus Imperator* habet in confessio-
 ne Rectæ fidei, seu Edicto de fide Catholicâ, quod post quintam Syno-
 dum legitur. Concilium sub Mené, Act. 1. de nominibus *Leonis Ro-*
mani, *Euphemij* & *Macedonij Orthodoxorum Episcoporum* in
 Diptycha reuocatis. Synodus OEcumenica sexta, de *Sophronio* Epif-
 copo sic statuit. διεσκεψάμεθα ὅτι καὶ τὰ σιωδικὰ Σωφρονίου τῆς τῆς οὐσίας μη-
 μης ἡγουμένου Πατριάρχου τῆς ἀγίας Χερσὸς τῆς Θεοῦ ἱερῆς Ἱεροσολύμων πό-
 λεως, καὶ ταῦτα ὁρμήσαντες τῇ ἀληθείᾳ πίστεϊ συμβαίνοιντα καὶ τῆς ἀποστολικῆς, καὶ τῆς
 ἀγίων ἐκκλειτων πατέρων διδασκαλίας ἐφάμιλλα, ὡς ὀρθόδοξα ἐκείνων, & ὡς
 ἐπωφελεῖ ὅτι τῇ ἀγίᾳ Καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ πρεδδόμεθα τὸ ὄνο-

In parte tertiâ Cō-
cil. Chalcedon. 23.

Concil. Gener. 61
Act. 13.

μα αὐτῶν ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς διπύχοις τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διέχοντες ἐκ-
 κείνα. *Pertractauimus autem & Synodica Sophronij venerabilis memoria, quon-*
dam Patriarcha sancta Jesu Christi Dei nostri (ciuitatis, & hac cum verâ fide con-
uenientia reperiens, atque eximiorum sanctorum Patrum doctrinis conformia vi-
pote Orthodoxa & utilia sancta, Catholica, & Apostolica Ecclesia suscepimus,
& nomen eius inseri sacris Diptychis sanctarum Ecclesiarum, iustum esse iudicau-
mus. Agitur ibidem postea de scriptis & memoriis trium Episcoporum
 Constantinopoleos Thomæ, Ioannis & Constantini, de quibus ita de-
 cernitur: *ἡ ἁγία συνόδος εἶπε τοῖς τοιούτοις ἐν ἁγία τῇ μητρὶ τῆς ἀνδρᾶς, τοῦτέστι*
Θωμᾶν, Ἰωάννην καὶ Κωνσταντῖνον· συνειδόμεν ἐν τῇ ἀπότητι μέλλαι, καὶ ἐν τοῖς
ἱεροῖς διπύχοις ἀναφέρεισθαι τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ὡς οἶα ἐν πᾶσιν ἀμωμή-
των αὐτῶν καὶ ἀνεπιλήπτων δόξαντων πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν
πίστιν. Sancta Synodus dixit: hos sancta memoria tres viros, Thomam, Joannem &
 Constantinum: prouidimus in idemitate manere, atque in sacris Diptychis sancta-
 rum Ecclesiarum recitari, ut qui in omnibus immaculati & irreprehensibiles inuenti
 sunt circa rectam nostram Christianorum fidem. Anastasius in Agathone Papâ,
 Abstulerunt (Orthodoxi) nomina Patriarcharum vel de Picturis Ecclesiæ figu-
 ras eorum, aut in foribus, aut ubi esse poterant, auferentes, id est Cyri, Sergij, Pauli
 Pyrrhi, Petri, per quos error Orthodoxæ fidei usque nunc pullulauerat. Legi pos-
 sunt Epistolæ Hormisdæ Pontificis to. 2. Concilior. de Acacij erasione
 & sententia Vigilij Papæ in Theodorum Cæsariensem, & alia huiusmo-
 di.

Conciliorum mē-
 tio in Diptychis.

l. 7. C. de Sum. Tri-
 nit.

Euagr. lib. 4. hist.
 Eccl. c. 11.

At præter nomina Episcoporum & aliorum sanctitate illustrium, Sy-
 nodorum etiam OEcumenicarum in Diptychis mentionem fieri soli-
 tam, docemur ex Iustiniani Epistolâ ad Epiphanium Hierosolymorum
 Patriarcham. *Nullus frustra nos conturbet spe vanâ innixus, quasi nos contrarium a*
supra dictis quatuor Concilijs fecerimus aut faciamus, aut fieri a quibusdam permit-
tamus, aut aboleri eorumdem quatuor sanctorum Conciliorum piam memoriam ex
dictis Ecclesiæ Diptychis sustineamus. Hoc aliis verbis scripsit Euagrius lib.
 iv. histor. *ἡ γερὰ πρὸς τοὺς ἱεροὺς τεσσάρους συνόδους ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν*
ἀφαιρέσθαι. Iustinianus Edictum scripsit ut quatuor Synodi in Ecclesiis promulga-
 rentur.

Nomen quoque Imperatoris Orthodoxi in sacris Diptychis locum
 habuit. Idem Euagrius lib. iij. histor. *Ἀναστάσιον ὡς ἐναντίον τῆς ἐν Χαλκη-*
δῶνι συνόδου πρὸς κείνους τῶν ἱερῶν πειράσεων δέλτων, Anastasium Imp. nonnul-
li Concilij Chalcedonensis aduersarium existimantes ex sacris tabulis exemerunt.

OBSERVATIONVM VARIARVM
APPENDIX.De Episcopatus et Presbyteratus comparatione. Et quoad
Ordinem et quoad Iurisdictionem.

ON est mirum duntaxat, sed etiam ominosum hoc
æuo, rursus excitari voces illas impias Aërij tot sæculo-
rum silentio vel detestatione extinctas atque conssepul-
tas, quibus nefarius ille ex Monacho hæresiarcha sic
obstrepebat, S. Epiphanyo referente, *ἡ ἐστὶν ἐπίσκοπος*
καὶ ὁ πρεσβύτερος; *ὁ δὲν ἀλλὰ τῆς ἐκείνου. μία γὰρ ἐστὶ*
πάσις, καὶ μία, φησὶ, τίμη καὶ ἐν ἀξίωμα. Χρηστὴν, φησὶν, ἐπίσκοπος, ἀλλὰ
καὶ ὁ πρεσβύτερος. λαμβάνει δὲ δίδωσιν ὁ ἐπίσκοπος, ὁμοίως καὶ ὁ πρεσβύτερος. τίς οὐ-
κοιμίαι τῆς λατρείας ποιῶν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος ὡσαύτως. καθεζέται ὁ
ἐπίσκοπος ἐπὶ τῷ θρόνῳ, καθεζέται καὶ ὁ πρεσβύτερος. ἐν τούτῳ πολλοὶς ἡπάτη-
σι, καὶ ὁρῶμεν τὰς ἐρήκας. Quānam in re, inquit, Presbytero Episcopus an-
tecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et
idem honor ac dignitas. Manus imponit Episcopus, imponit et Presbyter: Baptizat
Episcopus, idem facit et Presbyter: Diuinum omnem cultum administrat Episco-
pus: non minus id facit et Presbyter. Episcopus in throno sedet: sedet et Presbyter.
his in vulgus iactatis plerosque in errorem abduxit, quorum sectæ Princeps extitit.
Iustam vero de ipsius dogmate sententiam fert S. Epiphanyus eodem
loco. ὡς ὁ αὐτὸς ὁ λόγος μαριώδης μάλλον, ὡς καὶ αὐτοῦ αὐτοῦ. Est
autem illius dogma supra hominis captum, furiosum. addit, ἀφροσύνης ἐστὶ τὸ πρὸς
ἐμπλεων, totum illud dementia plenissimum. Igitur quo aptius ac nouorum
Aërianorum errorem profligemus, eum in Aërij verbis penè singulis,
quibus nihil præter cæcitatem ac pertinaciam addunt, tanquam in Au-
ctoris sui sinu atque complexu latentem adorimus.

II. Sic ergo primū Aërius, sic Aëriani pulli. *ἡ ἐστὶν ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρε-*
σβύτερος; ὁ δὲν ἀλλὰ τῆς ἐκείνου. Quid est Episcopus Presbytero comparatus: nihil
ille ab hoc differt. Et hoc, inquit Aëriani, non solū Aërius, sed & Chrys. &
S. Hieronymus tam strenuè, tam apertè, tam constanter asserunt. Itane
vero? At S. Chrysostomus paulò quidem adstrictiùs, homilia nimirum
xi. in priorem B. Pauli ad Timotheum Epistolam. τὸ τῶν πρεσβυτέρων τὰ γὰρ
ἀφ' οὗ εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς μετεπήδησεν. τί δὲ ποτε; ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον, Presbytero-
rum ordine prætermisso, ad Diaconos transilit. Quorsum quæso? quia non est mul-
tum discrimen. Liberaliùs quidem quam par erat latinus interpres, quia
scilicet inter Episcopum atque Presbyterum interest ferè nihil. Meliùs, non est
multum discriminis. Aërius dicit, ὁ δὲν ἀλλὰ τῆς ἐκείνου, nihil differt: At Chryso-
stomus, οὐ πολὺ τὸ μέσον, non multum est discrimen, igitur aliquod. Sed an-

Apud S. Epipha-
nium hæc. lxxv.

SS. Patres Episco-
po Presbyterorum
longe aliter ab Aë-
rio componunt.

S. Hieron. Epist. ad
Euagrium.

Episcopatus an di-
uersus Ordo sit &
character à Pres-
byteratu.

Distinct. xxiv.

S. Tho. in 4. d. 24.
4. 3. a. 2.

S. Bonau. in 4. d.
24. qu. 3. art. 2.

Hugo lib. 2. de Sa-
cram. p. 3.

Dist. 24. qu. 1.

ne verum etiam S. Hieronymum Aërij more locutum esse? Imò, longè aliter. Ordinationem enim excepit. Reliqua vero Aërij expendamus.

III. Aërij verba. *Μία ὁρδὴ ἐστὶ τῶν ἱερέων, καὶ μία ἡ μὴ, καὶ ἐν αὐτῷ.* Vnus enim est Ordo, unus honor & una eademque dignitas. Vnum esse Ordinem dicenti non planè absentirent Scholasticæ Theologiæ Doctores, qui mirum quàm multi interque multos celeberrimi Episcopatum esse Ordinem à Presbyteratu distinctum, imò & simpliciter Ordinem esse pernegant, eò quòd neque diuersum imprimat characterem, neque prætermisso Sacerdotij ordine, conferri vsquam vnquam possit.

Magister sententiarum Petrus Lombardus Episcopus Parisiensis, lib. 4. sent. post enumeratos septem Ordinum gradus: *Sunt & alia quedam inquit, non Ordinum, sed dignitatum vel Officiorum nomina: Dignitatis simul & officij nomen est Episcopus.* Primus interpretum Magistri sententiarum Albertus magnus ad illum locum, reddit rationē, cur Episcopatus non sit ordo: *Cum nullus possit esse excellentior, quàm conficere corpus Christi, nullus potest esse Ordo post Sacerdotium, sed iurisdictionum officia sunt, quæ enumerat, distincta super corpus mysticum, cui intenduntur taliter officiati; & quoniam consequuntur, accipiunt gratiam non ad Ordinem, sed ad executionem iurisdictionis in Ecclesiā, si sint digni, & per hoc patet solutio obiectionum; quia cum dicitur quod Ordo est promotio potestatis, non intelligitur de potestate iurisdictionis, sed potius operandi circa Sacramentum Eucharistiæ.*

S. Thomas in iv. sent. Ordo potest accipi dupliciter. Vno modo secundum quod est Sacramentum, & sic ordinatur omnis Ordo ad Eucharistiæ Sacramentum: Vnde cum Episcopus non habeat potestatem superiorem sacerdote, quantum ad hoc, non erit Episcopatus Ordo. Alio modo considerari potest Ordo secundum quod est officium quoddam respectu actionum quarundam sacrarum, & sic cum Episcopus habeat potestatem in actionibus hierarchicis, respectu corporis mystici, supra Sacerdotem, Episcopatus erit Ordo, non tamen secundum quod Ordo est Sacramentum imprimens characterem, potestas enim quæ datur Episcopo, non habet rationē characteris, & propter hoc Episcopatus id est Ordo, secundum quod ordo, est quoddam Sacramentum.

S. Bonaventura ibid. qu. viii. *Vltra sacerdotium non est gradus ordinis. Et ita Episcopatus prout distinguitur contra sacerdotium non dicit dignitatem, quamdam vel Officium Episcopi annexum, & non est propriè nomen Ordinis, nec nouus character imprimitur, nec noua potestas datur, sed potestas data ampliatur: vnde sicut non recipit alias clauēs, sic nec alium ordinem. hanc igitur opinionem cum Magistro Hugone & Magistro sententiarum, sustinendo dicamus quòd Episcopatus præcisè loquendo non est Ordo, sed Ordinis eminentia vel dignitas. plura vide ibidem.*

Sic etiam ab Ordinum censu remouet Episcopatum Scotus in iv. quia *Actus nobilissimus in Ecclesiā, simpliciter est consecratio Eucharistiæ, & ita supremus gradus siue nobilissimus propter nobilitatem actūs ad quem disponit, est Sacerdotium. vide ibid.*

Guillelmus Episcopus Parisiensis tractatu de ordine cap. xiii. *Summi Sacerdotes siue Episcopi in consecratione suā non nouum Ordinem, sed ipsius Ordinis Sacerdotalis scilicet quem prius habebant, perfectionem & plenitudinem recipiunt, quantum ad potestatem & officia. Si quis autem dicere voluerit Episcopatum esse ordinem alium à Sacerdotio minori: non opponimus nec contradicimus: verum non effugiet facile quin oporteat eum dicere Archiepiscopatum Ordinem esse: & deinde*

primatum : postea Patriarchatum & nouissime Papatum, &c.

Petrus de Palude Hierosolymitanus Patriarcha quæst. vii. *Episcopatus* est Ordo, sed non distinctus à Sacerdotio: & est sacramentum, sed non distinctum à Sacramento ordinis: Et imprimit characterem sed non alium: sed per Episcopatum ampliat (character Sacerdotalis, ut sit unus & idem, & ideo non imprimit characterem, sed impressum intendit ad aliud, & hoc est necessitatis: quare supponit Sacerdotalem, quia non est aliquid aliud, sed eius intensio & perfectio.

Palud. in iv. d. 24.
qu. 7. art. 3.

Durandus de sancto Portiano Episcopo Anitienfi. *Episcopatus* seu ordinatio Episcopalis est ordo & Sacramentum, non quidem precise distinctum à Sacerdotio simplici; sed est unum Sacramentum cum ipso, sicut perfectum & imperfectum. Sicut consecratio panis & vini constituunt unum Sacramentum tanquam partes eius integrales, sic ordinatio Sacerdotis simplicis & ordinatio summi Sacerdotis id est Episcopi, unum Sacramentum sicut perfectum & imperfectum, quum perfectum sit quod potest facere sibi simile.

Durand. in 4. d.
24. qu. 6.

Aureolus Archiepiscopus Aquensis: *Episcopatus*, non est ordo distinctus à Sacerdotio, nec potestas, nec gradus, sed est ampliatio eiusdem potestatis & ordinis; non quidem per intensiōem, sicut Diaconatus respectu Subdiaconatus; sed per extensionem ad plures actus, qui tamen non arguunt nouam potestatem, hoc modo intelligendo, quia potestas ista in Sacerdotibus communiter est arctata, in aliquibus verò non est sic arctata, ideo Episcopo in consecratione non datur noua potestas, sed extenditur prima, ut possit eam uti ad aliquid, ad quod erat ante arctatus, quod tamen poterat in virtute, ut cum impeditur actus rationis, & postea remouetur impedimentum, non datur noua anima vel forma, &c.

Aureol. in 4. d. 24.
qu. 7. art. 2.

Capreolus qui Thomistarum princeps nuncupatur, *Episcopatus* non est proprie ordo vel Sacramentum, sed officium vel potestas superueniens Sacramento Ordinis & eius characteri, & completum eius quoad actum secundarium sacerdotij & perfectio accidentalis. pluribus probat.

Capreol. 4. sent.
Dist. 25. qu. 1.

Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis stupendæ speculationis auctor in caput xvi. Matthæi, Licet conferatur Episcopo potestas quadam indelebiter manens, sicut manent omnes potestates Ordinum, non dicitur Episcopalis potestas character, neque vocamus proprie Episcopatum Ordinem, neque etiam Sacramentum. Et ratio est, quia Episcopus per potestatem quam recipit in consecratione sua, non configuratur Christo, sed subditis: scilicet quia potestas Episcopatus non est ad corpus Christi verum: cum istam totam iam plene sacerdos habeat: sed ordinatur ad corpus Christi mysticum, id est, ad subditos, &c. Mittimus recentiores apud Dominicum Sotum in 4. sent. & Vasquesium de Ord. Disput. ccxl. Non est igitur in eo posita Aërij hæresis quod eundem esse Ordinem dixerit Episcoporum & Presbyterorum.

Tostatus in c. 16.
Matth. qu. 74.

Pace tamen dixerim tot ac tantorum Magistrorum, si ut locuti sunt Patres nostri, id est Ecclesiæ Patres, ita loqui velimus, Episcoporum Ordinem ab ordine Presbyterorum distingui, ut vnitatem ab vnitate, fateri debemus, cum Episcoporum Ordo, PRIMVS: Presbyterorum Ordo, SECVNDVS, Ordo Sacerdotum semper habitus & appellatus sit. De re iam non dissero, sed de loquendi modo, ad morem Ecclesiæ. Adduxit pridem nonnulla, flos eruditorum Sirmondus, ad illud Sidonii Apollinaris de Claudiano, Antistes Ordine in secundo, fratrem fasce leuans Episcopali, Optatum Mileuitanum, lib. i. Quid

Ordo Episcoporum
alius ab Ordine
Presbyterorum, &
superior.

Sidon. Apoll. ep.
11. lib. 4.
Optat. Mileuit.
lib. 1. in Parme-
niana.

non admitteret: aut ut Episcopum non obiurgaret. Latinos ad istud negotium Patres aduocare non est ad rem, cum Græcos alloquamur, sed si opus esset, vno Cypriano contentus forem qui Epist. ad Presbyteros & Diaconos fratres, *Aliqui, ait, de Presbyteris nec Euangelij, nec loci sui memores, sed neque futurum Domini iudicium, neque nunc sibi præpositum Episcopum cogitantes, quod nunquam omnino sub Antecessoribus factum est, cum contumeliâ & contemptu Præpositi, totum sibi vindicant: atque utinam non prostratâ fratrurn nostrorum salute sibi omnia vindicarent; contumelias Episcopatus nostri dissimulare & ferre possem.*

Pergit Aërius *ἡ δὲ διδωσὶν ὁ ἐπίσκοπος, ὁμοίως καὶ ὁ πρεσβύτερος. Baptizat Episcopus, similiter & Presbyter. Addere debebat, similiter & Diaconus, ut omnia misceret, Diaconumque tam iustè Presbytero quàm Presbyterum Episcopo faceret parem. Verùm, Episcopo & Presbytero circa Baptismum sit communis quædam facultas: vnde Concilium Laodicæ can. xlvj. ὅτι δὲ τὰς Φωτισμένους πλὴν πίστεως ἐκμανθάνειν καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τὰς ἐπισκοπῶν ἢ τῆς πρεσβυτερίας. Quod oporteat baptizandos fidem addiscere, eamque feriâ quinta hebdomadis recitare Episcopo vel Presbyteris. Nihilominus tamen summam Baptismi administrandi potestatem penes Episcopos fuisse, multâ ex Ecclesiæ antiquitate docuimus antea Observatione V. quam ut non longè sepositam consulere potest Lector, & sequentem.*

Aërius ad hæc: *πλὴν οἰκονομίας τῆς λατρείας ποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος ὡσαύτως. Diuinum omnem cultum administrat Episcopus: non minus id facit & Presbyter. Non dubium quin de præcipuâ Eucharistici mysterij latrîâ intelligat: In quâ Presbytero cum Episcopo consecrandi par omnino potestas: Isidorus Hispalensis: Presbyteris sicut Episcopis dispensatio mysteriorum Dei commissæ est. Præsumt enim Ecclesiæ Christi, & in confectione diuinæ corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt: similiter & in doctrinâ populorum & in officio prædicandi, &c. Hinc Presbyteri cum Episcopis apud Græcos celebrant, ut quibusdam apud nostras Ecclesias Cathedrales fit diebus: nec hoc recens: nam & in Concilio gener. Bassianus de Stephano Presbytero antea suo, qui in sedem suam intrusus erat, ita loquitur: Στέφανος πρεσβύτερος μου καὶ πᾶσα ἐτὶ μετ' ἐμοῦ ἐλειτουργοῦν, μετ' ἐμοῦ ἐκοινωνοῦν, Stephanus Presbyter meus erat: quatuor per annos mecum sacrificabat, mecum communicabat. Concil. Chalcedon. Act. xi. Et tamen nihilominus in huius potestatis administratione Episcopo superiores adhuc esse partes nemo doctus addubitet: S. Dionysius lib. de Eccles. Hierarch. καὶ τῶν ἱερέων φωταγωγικὴ εἰς τὰς ἐποφίας χροαγωγὴ ὑπὸ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν ἱεραρχῶν πύξῃ καὶ μετ' αὐτῆς ἱεουργοῦσα τὰς οἰκείας ἱεουργίας. Illuminatus Sacerdotum ordo ad contemplationes manuducit, sub diuinorum Pontificum ordine, & cum ipso proprias operationes sacras perficiens. Facem prætulit S. Ignatius Martyr Epist. ad Smyrnæos: μηδεὶς χωρὶς ἐπισκοπῆς ἢ πρεσβυτέρου τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἐκείνη βεβαία ἀρχιερεὶς ἡγεῖσθαι καὶ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὔσα, ἢ ὡς αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. οὐδὲ ἔξόν ἐστι χωρὶς ἐπισκοπῆς οὔτε βαπτίζειν, οὔτε πρεσβερεῖν, οὔτε θύσαι, πρεσβερεῖν, οὔτε δοχλὸν ἐπιτελεῖν. Absque Episcopo nemo quidquam faciat eorum quæ ad Ecclesiam spectant. Rata Eucharistia habeatur illa quæ sub Episcopo fuerit vel sub eo cui Episcopus copiam*

S. Cyprian. ep. x.

Episcopi & Presbyteri circa baptismum quomodo dispar potestas, vide supra Observat.

Episcopi & Presbyteri circa Eucharistia mysteriū quomodo par disparue sit potestas.

Isidor. l. 2. de diu. off. c. 7.

S. Dionys. Eccles. Hier. c. 5.

fecerit. Non licet præter Episcopi sententiam baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare, neque Dochen, id est agapen, celebrare. Huc spectare videtur & Concilium Laodicænum can. lvii. *ὁσάυτως ὅ καὶ τοὶ ἀρεσκυτέροις μὴ δὲν ἀρεσκύνειν ἀλλὰ τῆς γνώμης τῆς ἐπισκοπῆς.* Similiter & Presbyteros nihil facere sine sententiâ Episcopi. Quæ omnia maximè vera extiterunt, quo tempore titulus nondum erectis aliis & multiplicatis, Presbyteri in eadem Ecclesiâ & arâ cum Episcopo sacris operabantur, ἐν αἵῳ καὶ συνήθως, ut iam ex S. Dionysio notauimus. Atque ubi Tituli alii præter Episcopi sedem erecti sunt pro plebis multitudine, Presbyteri illi etsi ad vnumquodque Sacrificandi, baptizandi vel docendi officium, Episcopum non consulant; ab eo tamen pendere; eius quoque nutu ac sententia isthæc exsequi censentur, ex quo semel ab eo sunt ad ordinem aut ad titulum perpetuum instituti, & ad muneris sui rationem reddendam in Synodico Episcopi confesso, iure inexorabili obstricti: quo certè Episcopus erga Presbyteros haudquaquam tenetur, sed erga Archiepiscopum & Synodum Metropolitanam.

Manuum impositio an & quomodo Episcopo & Presbytero communis.

Concil. Carth. iv. c. 85.
Innocent. ep. i.

Insistit præterea Aërius: *ἡ ἐπίθεσις, φησὶν, ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρεσκυτέρος.* Manus imponit Episcopus, imponit & Presbyter. Fucum facit imperitus Aërius. Manuum quidem impositio multiplex. Miraculosam prætermitto: Cærimoniam dico. Si sermo sit de crebrâ manuum impositione supra Catechumenos, in Concil. Carth. iv. Esto ea communis & Presbytero. Si de manuum impositione supra Energumenos: esto illa communis & Diacono, non sine iussu tamen Episcopi, ut habet Innocentius Epist. ad Decentium. Si supra pœnitentes: esto, non tamen spreto Episcopo. S. Cyprianus Epist. x. Si autem de impositione manûs in confirmatione, cui accessit chrismatio, hæc apud Latinos nunquam aut rarò, Presbyteris permessa. Innocentius ibidem, quia, inquit, *licet Presbyteri sint Sacerdotes, Pontificatûs tamen apicem non habent.* Apud Græcos verò esto & Presbyteris communis. Sed verè proprièque dicta manuum impositio ordinatiua? illa illa demum, ô Aëri, ô noui etiam Aëriani, Pontificia semper ac Episcopalis extitit. Nunquam Presbyter legitimè, nunquam rite, nunquam validè manum absque Episcopo imposuit, nunquam ordinauit.

Presbyter an clericos Presbyteros ordinare possit.

Gulielm. Antislod. circa an. Do. 1240.

Non equidem ignoro, miror magis, multorum Iuris & Theologiæ Peritorum hac in re curiosissimas disceptationes: quorum per plurimi autumant Presbyterum ex dispensatione Summi Pontificis, cum adminiculo ordinis, alium etiam Presbyterum, legitimâ & validâ manûs impositione ordinare posse. Antiquissimus omnium id scripsit Gulielmus Antislodorensis Episcopus summâ in lib. iv. sententiar. tractat. viii. quæst. 1. *Sicut cum ad Sacerdotes propriè pertineat baptizare; in articulo tamen necessitatis licitè alius potest baptizare, quàm Sacerdos. Similiter cum Dominus Papa non habeat superiorem vel parem, de necessitate inferior consecrat eum. Unde si non essent in mundo nisi tantum tres simplices Sacerdotes: oporteret quòd aliquis illorum consecraret alium in Episcopum & alium in Archiepiscopum. De Moyse discimus quòd non fuit Sacerdos, nisi in semiplenâ significatione Sacerdotis, quia Sacerdotis est offerre hostias, & ipse non offerebat, sed dictus est Sacerdos quia consecrauit fratrem suum in Sacerdotem.* De Presbyterorum verò Consecratione à simplici Presbytero

Presbytero delegatione summi Pontificis ac dispensatione. Parem sententiam amplectitur Innocentius IV. summus Pontifex in cap. Quanto, de consuetudine, num. 4. ubi & laudat Siluestrum quemdam Aureolus apud Capreolum in iv. sentent. d. 45. qu. 1. art. 2. ad argum. Glossa in caput Manus, de Consecrat. d. 5. ubi laudat Innocentium IV. & Gulielmum. Angelus de Clauesio Verbo Ordo 2. num. 2. Ex Recentioribus vero Gabriel Vasques p. 3. disput. 243. cap. 4. num. 40. & seq. Præpositus de Sacram. Ordinis qu. vnicâ num. 124. Mæratius de Ord. disput. 8. Sect. 2. Quin etiam in Almæ Theologorum Parentis Sorbonæ nuper summâ disceptatione à Professore docto, iuxta ac pio, eadem sententia de superiore loco pronuntiata est. Monebo tamen, Innocentium IV. qui ab iis inducitur, verbum nullum facere de Ordinatione, sed solum ex quaestione de Confirmatione, afferre Propositionem generalem Siluestri: *Ex delegatione Domini Papæ & adminiculo Sacramenti habiti quilibet Clericus potest, quicquid habet ipse, conferre, quod verò non habet minime, argum. 1. qu. 7. Daibertum.*

Verùm hæc omnia, vt ingenuè dicam Aërij sæculo in mentem Orthodoxo nemini cuiquam venisse, persuasum habeo. Præterquam quod enim ad has similesque dispensationes conferendi à Sacerdote Sacerdotij, via nunquam aperta legitur: Omnes profecto qui Presbyteros Episcopis viciniore fecerunt, Manuum semper impositionem seu Ordinationem exceperunt, in quam nullum eis ius, nullam iuris spem, nullam spei tam absurdæ rationem relatam patet. Clemens Rom. lib. iij. *Ἀρχιεπίσκοπος, c. xi. ὅτι ἐπιτετέταται πρεσβυτέρους χειροτονῆν Ἀρχιδιάκονους, ἢ ὑποδιακόνους, ἢ ἀναγνώστους, ἢ ψαλμωτοὺς, ἢ ὡδοῦς, ἢ πυλωροὺς. Ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐπίσκοποις· αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τάξις ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀρμόδια.* Presbyteris non permittimus ordinare Diaconos, aut diaconissas, aut lectores, aut Subdiaconos, aut cantores, aut ostiarios, sed solis Episcopis. hic est enim ordo Ecclesiæ & concentus. Quid enim B. Chrysostomus homilia in priorem ad Timotheum Epistolam?

S. Chryl. in 1. ad Tim. hom. 11.

Οὐ πολὺ ὅ μόνον καὶ γὰρ αὐτοὶ διδασκαλίδος εἰσὶν ἀναδεδογμένοι, καὶ πρεσβυτέρους ἐκκλησίας· ὅ αὖτε ἐπιτοκῶν εἶπε, ταῦτα καὶ πρεσβυτέρων ἀρμότιον· ὅ γὰρ χειροτονίαν μόνοις αὐτοῖς ἀναβέβηκασι, καὶ οὕτω μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοῖς πρεσβυτέροις. Inter Episcopos & Sacerdotes non est magnum discrimen: his enim & doctrina & Ecclesiæ gubernatio commissa est. Ea etiam quæ de Episcopis dixit, Presbyteris conueniunt. Ordinatione siquidē solâ illi superant, idq; vñ Presbyteris plus habere videtur. Idem S. Chrysost. exponens illud B. Pauli. Noli negligere gratiam quæ

1. ad Tim. c. 4.

in te est per impositionem manuum Presbyterij. οὐ γὰρ πρεσβυτέρων φησὶν ἐν ταῖς, ἀλλὰ πρεσβυτέρων· οὐ γὰρ πρεσβυτέρων τὸν ἐπιτοκῶν ἐχειροτονῶ. Non de Presbyteris hic loquitur, sed de Episcopis: non enim Episcopum Presbyteri ordinassent. Quæ verba repetit & Homilia 1. in Epist. ad Philipenses. S. Hieronymus, quem inofficiose idem cum Aërio sensisse scholasticus quidam

S. Hieron. Epist. ad Euagrium 85.

scribit, *Quid enim facit EXCEPTA ORDINATIONE Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Apertam veteris Ecclesiæ mentem explicat contra Aërium B. Epiphanius. ὅ λέγει ἐπιτοκῶν καὶ πρεσβυτέρων εἶναι· καὶ πῶς ἔσται τὸ διωατὸν; ἢ μὴ γὰρ ἐστὶ πατέρων ἡγετική τάξις· πατέρας γὰρ ἡμεῖς ἢ ἐκκλησία. ἢ δὲ πατέρας μὴ διωαμὴν ἡμεῖς, ἀλλὰ τῆς τῆς λαοῦ παλιγγενεσίας τέκνα ἡμεῖς τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ μὴν πατέρας ἢ διδασκάλους· καὶ πῶς οἶόν τε ὡς τὸν πρεσβυτέρων καὶ

S. Epiphanius. in hæres. lxxv.

ὁ ἀρεσβύτερος. *Throno insidet Episcopus, insidet etiam throno Presbyter. Interim dum commodiori loco de throno Episcopi, & Presbyterorum etiam sedibus dicamus, nemini quidem Clericorum præterquam Episcopo & Presbytero in Ecclesiâ sedere concessum; at sede seu throno dispari; Episcoporum scilicet altiori, ut non vno loco, nomine, τὸ ὑψιόν, significat Gregorius Theologus, qui & in laude sancti Basilij, Presbyteris quidem tribuit, τὸ ὑφεδρῶν, inferiorem concessum, Episcopis autem τὸ ἀρεσβύτερον, priorem seu superiorem sedem. Alijs etiam afferre placet illud Concilij iv. Carthaginensis, ut Episcopus in Ecclesiâ in consessu Presbyterorum sublimior sedeat. Intra domum verò collegam Presbyterorum se esse cognoscat. At hæc infra copiosius & enucleatius.*

Vide Orat. 32.

Expectant in dies rediitua hæresæos Aërianæ denuò prægnantis ut dicunt, fatalem alium abortum, quem extincturi sunt qui iam ex industria, nec enim aliud agendo, cœpere. Monitos interea velim, hanc esse hæreticorum insaniam, atque Deo ita permittente perniciem, ut omnem, quo Ecclesia Catholica Deo sibi que semper constat, Ordinem interrumbent ac peruertant. Facient tandem noui isti turbatores non solum quod Aëriani, sed etiam quod Montanistæ, de quibus S. Hieronymus ad Marcellam. *Apud nos, inquit, Apostolorum locum Episcopi tenent: apud Montanistas Episcopus tertius est. Habet enim primos de Pepuza Phrygiæ Patriarchas quos appellant Cenones: atque ita in tertium, id est, penè ultimum locum Episcopi deuoluuntur: quasi exinde ambitiosior Religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit.*

Nunc autem constitutâ Episcoporum à Presbyteris differentiâ, Ordinis dignitate, & Potestatis amplitudine, videndum quo demum gradu consistere Presbyterum oporteat.

APPENDICIS

OBSERVATIONVM,

De Episcopatûs & Presbyteratûs comparatione,

PARS ALTERA:

De Presbyterorum seu Sacerdotum secundi Ordinis ad Episcopalem accessu et propinquitate.

NO tantum gradu diuiduntur. Etsi verò multa circa hanc considerationem ex superiori tractatione pendere, deducique posse non est obscurum: ne tamen ex Ordinis Presbyterorum infra Episcopos depressione, illius contemptus ut hodie ingenia sunt, accersatur, hancce de Presbyterorum ad Episcopos accessu, vicinitate, & propinquitate diatribam consultè subiungimus.

Episcopi & Presbyteri in Sacerdotio consortium.

Leo ex ep. iv. to. 3. Concil.

S. Cyprian. ep. 58.

S. August. ep. 104.

I. AC PRIMÒ quidem PRESBYTER vno eodémque cum Episcopo Charactere insignitus, ex omnium, quotquot penè sunt, Theologorum sententiâ, eodem etiam cum Episcopo Sacerdotis genere & ordine continetur: quod si non Clemens, Anicetus & Anacletus quorum dubia sunt Epistolæ, saltem verò dixit & probauit Leo ix Pontifex Epistola ad Ioannem & Petrum. In Clementis, Aniceti & Anacleti dictis ita legitur. Sacerdotum Ordo bipertitus est, Episcoporum & Presbyterorum. Quæ causa fuit, cur S. Cyprianus Presbyteros vsque adeo non aspernatus fuerit, quin eos cum Episcopo Sacerdotali honore coniunctos dixerit, ad Lucium Papam Romanum scribens: idémque toties Sacerdotibus scripserit Compresbyteris. Imo & S. Cypriano scribentes Presbyteri, quod hodie temeritati superbiæque tribueretur, fratrem vocant ep. xxvi. Percepimus, frater Cypriane, magna gaudia, &c. S. Augustinus. Domino venerabili & in Christi charitate suspiciendo sancto fratri & Compresbytero Sixto, Augustinus in Domino salutem. Quod & in more positum apud Patres Græcos Athanasium, Basilium & alios: S. Chrysost. hom. i. in epist. ad Philipp. καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλεῶτο ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι τῆς Χειρὸς ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβύτεροι ἐπίσκοποι γράφοισι καὶ σὺν διακόνῳ. Ipsi etiam Presbyteri vocabantur Episcopi & Diaconi Christi. Quamobrem vel hodie multi Episcopi, ita scribunt compresbytero & comministro: Meritò quidem cum & Apostolis id factitatum sit, atque etiam Petro Epist. i. πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν ἀγαπᾷ καὶ ὁ συμπρεσβύτερος.

II. SECUNDO, Presbyterorum cœtus & Ordo diuino iure, Christo instituyente, Spiritu sancto disponente, Episcopis adiunctus est, ut cum iis, Ecclesiam pascat, doceat & regat. Nihil clarius in Actibus Apostolorum cap. xx. A Mileto mittens Ephesum vocauit maiores natu Ecclesia, qui cum venissent ad eum, dixit eis inter cœtera, Attendite vobis & uniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Quinam autem illi sunt maiores natu Presbyteri qui & Episcopi dicuntur? non Presbyteri soli, nec solus Episcopus, sed Episcopi & Presbyteri Ephesi sedentes: dicat S. Irenæus, Paulus, inquit, e Mileto conuocatis Episcopis & Presbyteris, qui erant ab Epheso & à reliquis proximis ciuitatibus, multa testificans eis adiecit, inter cœtera, Attendite igitur & vobis & omni gregi, in quo vos Spiritus sanctus preposuit Episcopos regere Ecclesiam Domini. Dicat S. Hieronymus. Vis & aliud exemplum? in Actibus Apostolorum, ad vnius Ecclesie Sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, ut regeretis Ecclesiam Domini. Eundem locum postquam attulit idem Presbyterorum decus, lib. i. Comment. ad Epist. ad Titum, Sicut ergo, inquit, Presbyteri sciunt se ex Ecclesie consuetudine, ei qui sibi prepositus fuerit, esse subiectos, ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quam dispositionis Domine veritate, Presbyteros esse maiores, & IN COMMUNE DEBERE ECCLESIAM REGERE: quæ verba in corpus Iuris relata nemo hactenus bene sanus reprehendere aufuse est. Pergamus: Eam ob causam Presbyteri dicti sunt *συνεπισκοποι*, ita enim præ se fert Epigraphe Epist. B. Pauli ad Philipp. quam ita recenset & B. Ioan. Chrysost. hom. i. ad ea verba, Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦναι ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσι τοῖς ἀγίοις ἐν Χριστῷ ἰησοῦ τοῖς οὖν ἐν Φιλίπποις *συνεπισκοποῖς καὶ διακόνοις*, Paulus & Timotheus serui Iesu Christi omnibus sanctis in Christo Iesu quæ sunt Philippis, Coepiscopis & Diaconis: Quid hoc an vnius ciuitatis multi erant Episcopi? nequaquam, ait S. Chrysostomus, sed Presbyteros isto nomine appellauit, τί γὰρ, μὴ πόλεως πολλοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν; οὐδ' αὖ μὲν. Ἀλλὰ τοῖς πρεσβυτέροις οὕτως ἐκάλεισε. Eodem trahit eundem locum S. Hieron. Epist. ad Euagrium & lib. i. Commentar. in Epist. ad Titum. Ita Primasius Episcopus, Sedulius, & alij: B. quoque Anselmus Episcopus, & ipse Comm. in cap. iii. primæ ad Timoth. nomine Episcopi & Pontificem designauit & Presbyterum. Nam & Presbyter est Episcopus, id est superintendens Ecclesie quam regit, sed ille est maior Episcopus, ille minor.

Presbyterium seu confessus Presbyterorum eandem ob causam Episcopo affidet. S. Ignatius Martyr epistolâ germanâ ad Trallianos. *ὁ ἐπίσκοπος τῆ πατρὸς τῶ ὅλων τύπος ὁ πατὴρ καὶ οἱ δὲ πρεσβύτεροι ὡς σινεδριον θεοῦ, καὶ συνδεσμος ἀποστόλων χειρὸς. Episcopus Patris omnium figura est. Presbyteri vero tanquam confessus Dei & coniunctus Apostolorum cœtus. Et postea. τί γὰρ ὅστις ἐπίσκοπος ἀλλ' ἢ πάσης ἐκκλησίας καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐπέκεινα πάντων καὶ τῶν, ὡς οἶόν τε ἀνδρῶν, πονηρῶν καὶ ἐν, μιμητὴν ἀνθρώπων καὶ διδάμιν χειρὸς τῆ θεοῦ; τί δὲ πρεσβύτερον ἀλλ' ἢ σύστημα ἱερῶν, συμβουλοῦ καὶ σινεδριον τοῦ ἐπισκόπου;* Quid enim aliud est Episcopus quam is qui omni principatu & potestate superior est, & quoad homini licet, pro viribus Dei imitator factus? Quid vero Presbyterium aliud, quàm sacer cœtus, consiliarij & assessores Episcopi? S. Hieronymus explicans illud Esaiæ c. 3. honorabilem vultu Consiliarium. Et nos, inquit, habemus in Ecclesia Senatum nostrum, cœtum Presbyterorum. Concil. Tridentin. Senatum illum Ecclesie, Colle-

Presbyteri diuino iure Episcopis adiuncti.

S. Irenæus lib. 3. cont. hæres. cap. 14.

S. Hieron. Ep. ad Euagrium to. 2. Epist. 85.

Cap. olim. dist. 95.

S. Chrysost. ho. i. in Epist. ad Philip.

Presbyterorum cœtus Episcopo affidet.

Recensetur inter antiquas & veras Ignatij Epistolas à S. Hieronym. l. de script. Eccl.

gium Canonorum Presbyterorum, dicit. Sess. 24. c. 12.

Presbyteri Episcopo assident.

S. Hieron. ep. 5. ad Euagrium.

Dist. 5. Episcop. in quolibet.

S. Cypr. ep. 35.

S. Cypr. ep. 34.

Laodic. c. 56.

Tom. 6. ann. 451.

Presbyteri Conciliis etiam intererant & in iis sedebant.

Bellarmin. lib. de Conciliis.

III. TERTIO igitur coram Episcopo & cum Episcopo sedere, hoc est, ei assidere debet Presbyter, in Ecclesiâ præsertim. Cæterum, inquit S. Hieronymus, in Ecclesia Roma Presbyteri sedent & stant Diaconi. Refertur ex Concilio IV. Carthaginensi can. xxxiv. Ut Episcopus quolibet loco sedens, stare Presbyterum non patiatur. Sed & multò antea, Concilium Illiberinum, cum conuenissent sancti & Religiosi Episcopi in Ecclesia Illiberina residentibus etiam xxxvi. Presbyteris, astantibus Diaconibus. Eamobrem Cyprianus Epist. ad Presbyteros & Diacones Carthaginenses. Admonitos nos & instructos sciamus dignatione diuina ut Numidicus Presbyter ascribatur Presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in Clero. & alterâ ad eos epistolâ de Celerino & aliis scribēs, Cæterum, Presbyteri, honorem designasse nos illis iam sciamus ut & sportulis iisdem cum Presbyteris honorentur, & diuisiones mensurarum æquatis quantitatis partiantur, sessuri nobiscum, &c. Ne Græcorum vero Patrum in commentatione Ecclesiæ Græcicæ obliti videamur: meminit τῆς τῶν ὑποεπισκόπων καὶ δέδρας, S. Basilii ep. 2. ad Amphilochem. Concil. Laodicænum prohibet Presbyteris, antequam Episcopus ingressus sit, sacrum ingredi, ut in eo confideant, καὶ θέξασθαι ἐν τῷ βήματι, sedere in sacris, quod Episcopo sedente pariter faciunt: S. Gregorius Nazianzenus seipsum in templo Anastasiæ describens, ὁ δὲ θρόνος, in sublimi throno sedentem, addit. οἱ δὲ μοι ἀμφοτέρωθεν ὑποεπισκόπων τοι γέγοναι πολὺς ἡγεμόνες, ἐκ κεινῆς ἡλικίας. Presbyteri utrimque adsidebant, Pastores gregis, lecta atas. Concil. in Trullo, can. 3. Presbyteratui, ἡ καὶ τῶν καὶ δέδρας τιμὴ, honor confidendi tribuitur. Balsamon reddens rationem cur Presbyteri populum etiam docere iubeantur Canone LV. Apost. ὅτι καὶ πλησίον τῶν ἐπισκόπων ἐν ταῖς ἀνωτέρω καὶ δέδρας καὶ θέσται, quia prope Episcopos in superioribus cathedris sedent. Vetus ordo Romanus Cardinali Baronio laudatus, sedebunt ea locali dispositione ut intrantibus ecclesiam, Episcopi sint ad sinistram, Presbyteri vero ad dextram: ut quando Pontifex sederit & ad eos respexerit, Episcopos ad dexteram, presbyteros respiciat ad sinistram. Aliàs à tergo Episcoporum, sedent in Conciliis Hispanis Braccarensi i. & Emeriteni cap. v. Imo etiam Episcopi, κατὰ τὰ δέντες καὶ μὴ δεξέμεντες, constituti & non recepti in suâ Parochiâ, rursus redibant ad confessum Presbyterorum, εἰς τὸ ὑποεπισκόπου καὶ θέξασθαι, ut disertè habet Concilium Ancyranum cap. xviii. quo etiam honore ἀφασισόγοντες priuabantur.

IV. QUARTO. Presbyteri ergo in Synodis etiam post Episcopos sedebant: non tantum Legati S. P. ut vetus & Vincentius in Nicæno, vel aliorum Episcoporum ὑποστηρηταί, locum tenentes, quales & Diaconi & lectores aliquando erant, sed Presbyteri, dico, ecclesiarum præsertim ὑποσημετέρων, insigniorum. In Constantinopolitano Concilio Tyrannus Presbyter Amorij & Auxanon Presbyter Apameæ nomine proprio subscribunt. In Concilio Chalcedonensi, Act. x. Quanti aderant ibi Presbyteri dixerunt, &c. Et in Actione xi. Presbyteri Ecclesiæ Constantinopolitanæ præsentēs & consulentes clamant, τὰ πρεσβυτέρια Κωνσταντινουπόλεως μὴ ἀποληται. Vnde maiorem in modum miror Bellarminum, quo probaret solos Episcopos Conciliis interesse debere, afferre voces illas tumultuarias in Actione i. Chalcedonensis Synodi iactatas, ἡ συνόδος

ἐπισκόπων ὅτι οὐκ ἐκείνοι. τοὺς πλείους ἔξω βάλε, *Synodus Episcoporum est non Clericorum: superfluos mitte foras.* Voces enim illæ non Orthodoxorum sunt, sed Ægyptiorum Episcoporum fauentium Dioscoro, quod Bellarminus, ut nemo præstat omnia, minimè animaduertit. At sententiam non ferebant, nec subscribebant, dicet aliquis: Itane verò per singula ire nihil necesse est, sed quædam lustranda sunt. In eodem Concilio Chalcedonenſi Philippus Presbyter Ecclesiæ CP. fert sententiam. In Concilio septimo Oecumenico Leo Presbyter ita subscribit. *Λέων χρεὶν χρεὶς πρεσβύτερος τῆς ἀνωτάτης τῆς τοῦ καθολικῆς μεγάλης ἐκκλησίας.* Leo *Gratia Christi Presbyter sanctissima Dei Catholica magna Ecclesiæ*, id est, Constantinopolitanæ. Plurimi postea Archimandritæ & Hegumeni ut Presbyteri subscribunt. In Concilio Romano sub Zachariâ confidentibus Presbyteris, astantibus Diaconis celebrato, Presbyteri subscribunt, non Diaconi. In octauâ Synodo Act. vii. capita contra Photium Synodice edita & pronuntiata referuntur, quibus Adrianus Papa, xxix. Episcopi, & ix. Presbyteri subscripserunt. In Concilio Lateranenſi sub Innoc. III. Procuratores Decani & deputati numerantur à Matthæo Parisienſi. an. m. ccxv. In Concilio Lugdunenſi sub Innocent. IV. præfiguntur Epistolæ ad Ecclesiarum Prouincialium Capitula, *ut prouidos & fideles nuntios destinent qui vice ipsorum utile nobis consilium largiantur.* ita & Clemens V. in Concilio Vienn. ann. m. ccccii. Sexcenta subiicerem nisi res esset in medio posita. Vnum addo, multò minus esse dubium in Synodis Metropolitanis Ecclesiarum Presbyteros iure confessus frui, sicut seniores in Apostolorum Synodis sedebant, Act. 2. c. 15. & 21. in Synodo Cornelij contra Nouatianum lx. Presbyteri. In Africanâ contra Geminium apud S. Cyprian. epist. lxvi. In Mediolanenſi S. Ambrosij contra Iouinianum. In primâ Toletanâ & aliis confident Presbyteri & sententiam ferunt; & subscribunt in Braccarenſi primâ. In nostris Synodis Gallicanis exempla numerum superant. vnum Valentinum sufficit, *Cum trium prouinciarum Episcopi in unum collecti consedisſent, adiuncto etiam Venerabili cætu Presbyterorum, placuit omnibus in Synodo constitutis, &c.* quod cum ab Episcopis aliquando prohiberetur edictum est à summo Pontifice, cap. *Etsi membra*, quod quidem caput malè tribuitur Innocentio III. in Editionibus Decretalium postremis: quum ab Honorio III. profectum sit in gratiam Presbyterorum Ecclesiæ Parisienſis, in cuius Archiuis Bullam Honorij legi, eadem capitis verba complectentem, *ut Capitula debeant ad Concilia inuitari & nuntij eorum ad tractatum admitti.* Concilium Mediolan. ii. sub S. Carolo ita tertiam Synodum indicente, *Singulis reuerendissimis Episcopis qui hic adsunt & Synodo Mediolanenſi interesse debent: omnibusque item Capitulis & Ecclesiarum Cathedralium procuratoribus qui præsentibus interfunt, significamus proximam Synodum.* Sed hæc aliàs passis velis.

V. QUINTO, Presbyterorum Cathedræ suæ adiunctorum consilio grauissima quæque negotia discutere, ac concludere ex more & canone solebant Episcopi: præsertim circa Clericorum ordinationes. Id ex antiquis monumentis statim expromatur, quo nimirum Alexandri III. ad Patriarcham Hierosolymitanum scribentis confirmetur Caput illud

Nota.

Act. 16.

Concil. Rom. ann. 745.

Cap. Etsi membra de his quæ fiunt à Prælat.

Presbyteri in consilium Episcoporum instituti & adiumentum.

Cap. Nouit. de his
quæ fiunt à Prælat
Nota.
Ibid.

Presbyterorum
circa ordinando-
rum electionem
suffragia.

S. Cyprian. Epist.
xxiv.

To. i. Concilior.
gener.

Tit. de Elect.

Apud Theodore-
tum lib. i. Ecclef.
hist. c. 9.

celeberrimus Nouit. Nouit tua discretionis prudentia qualiter tu & fratres tui unum corpus sitis: ita quod tu caput & illi membra esse probentur; unde non decet omissis membris, aliorum consilio in Ecclesia tua negotijs uti: cum id non sit dubium & honestati tuæ & sanctorum Patrum constitutionibus contraire, &c. ideoque id auctoritate Apostolicâ prohibemus: nos enim tales institutiones ac destitutione carere decernimus robore firmitatis. Et cap. Quanto, idem Alexander, Fraternitati tuæ mandamus quatenus in confirmationibus & concessionibus, & alijs Ecclesie tuæ negotijs fratres tuos requiras, & cum eorum consilio vel sanioris partis eadem peragas & pertractes & quæ statenda sunt, statuas. Ad horum, inquam, capitum lucem præcipue circa Clericorum electionem & Ordinationem quæ maximè iuris Episcopalis est, sequentia veteris Ecclesie vestigia rimemur.

S. Cyprianus, qui disciplinam Ecclesie nec ignorauit nec contempsit, Epistolâ ad Clerum suum, rationem reddit cur in loco ab Ecclesia sua dislito Lectorem & Hypodiaconum ordinauerat: Fecisse autem, inquit, sciatis Lectorem Saturnum & Hypodiaconum Optatum Confessorem, quos iam pridem COMMUNI CONSILIO Clero proximos feceramus, quando aut Saturno, die Paschæ, semel atque iterum lectionem dedimus: aut quando cum Presbyteris doctioribus Lectores diligenter probaremus: Optatum inter lectores doctore Audientium constituimus: examinantes an congruerent illis omnia quæ esse debent in his qui ad Clerum parantur. Nihil ergo à me, absentibus vobis, factum est: sed quod iam pridem COMMUNI CONSILIO omnium nostrum ceperat, necessitate urgente promotum est: consulendus idem Epist. xxxiv. & sequente. In Concilio Romano III. sub Siluestro. Nulli Episcopo liceat sine cunctâ Ecclesiâ à nouissimo gradu usque ad primum, ordinare Neophytum, & dixerunt Episcopi, Placet. Lucius Papa cap. Nullus in Ecclesiâ, ubi duo vel tres fuerint in congregatione, nisi eorum Electione Canonica Presbyter eligatur, aliter expellatur. Verum an ita apud Græcos & pridem ita obseruatum? Ita profecto. Locus est singularis quem ad eam rem notauimus in Epistolâ Synodicâ Concilij Nicæni, qui docet Presbyteros habere τὴν ἐξουσίαν τῶν προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τῆς Κλήρου, potestatem promouendi & nomina deligendi eorum qui Clero digni sunt. Vbi nempe Presbyteros à Meletio ordinatorum sic in ordinem redigit, ut simul atque μυστικώτερον χειροτονία βεβαιωθέντες, sanctiori ordinatione conformati fuerint, hac conditione in Ecclesie communionem admittantur, ut Ecclesiastica dignitatis & ministerij gradum habeant illi quidem; sed tamen omnibus Presbyteris in singulis prouincijs & Ecclesijs versantibus ab Alexandro ordinatis, sint inferiores, ὡς πρὸς τοῖς μὴ μνησίαις ἐξουσίαις τῶν πρεσβυτέρων ἀλλ' ὡς πρὸς τοῖς ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας, ἐξουσίαν ἔχοντες καὶ προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τῆς κλήρου, καὶ ὅλως ποιῆν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν. Hi autem qui Dei gratiâ & precibus vestris adiuti, ad nullum schisma deflexisse comperti sint, sed se intra Catholica & Apostolica Ecclesia terminos absque labe continuerint: auctoritatem habeant, tum ministros ordinandi (Nota,

ita vertit Doctus & Elegans interpres, sed hoc fortasse nimium est, malle designandi, eligendi, & *αὐτοὺς εἰσεῖναι* reddere,) tūm eos qui Clero digni fuerint nominandi, tūm denique omnia ex lege & instituto Ecclesiastico faciendi. Nihil vnquam luculentius & neruosius probatum. Addimus & Theophilum can. vi. *οὕτως τῶν ὀργανῶντων ἁγιοποιεῖται, ὅπως ἔσται τὸ πῶς, ὥστε πᾶς ὁ ἱερατεῖον συμφωνῶν καὶ ἀγροῦνται, καὶ τότε τὸν ἐπίσκοπον δοκιμάζει, ἢ καὶ συναγορεύει αὐτὸ τῷ ἱερατεῖον ἁγιοποιεῖν ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ*, De ijs qui ordinandi sunt, hac est forma, vt omnis Sacerdotum cætus consentiat & eligat, & tunc Episcopus probet, vel etiam consentiente ipsi Sacerdotum cætu, ordinet in mediâ Ecclesiâ, &c. Et S. Basilium Epist. can. ad Chorepiscopos to. sec. Quin etiam cætus Presbyterorum & Clerus Episcopos prohibebat, ne, si quando ita cogitarent, contra canonas ordinarent, vt de Episcopo qui Nouatianum Clinicum contra canonas Presbyterum fecit, scribens Cornelius Papa apud Eusebium ostendit. quod non adeo mirum, post illud Concilij Romani iii. sub Syluestro iam antea adductum, & ali- quid simile ex Concilio Carthaginensi iv. in iure Canonico ad lega- Dist. 24. c. Episco-
tus,
tur, *Vt Episcopus sine consilio Clericorum suorum Clericos non ordinet*. Hinc col-
ligitur.

SEXTO Presbyteros etiam vnâ cum Episcopis de Presbyteris iudicare consueuisse in maioribus causis. Clarissimum hoc in veteri iure. In causâ Nouatiani, qui propterea quod furtiuâ Ordinatione consecratus fuerat Episcopus, pro Presbytero solùm habebatur, lx. Presbyteri sederunt in Concilio Romano sub Cornelio Papâ. In causâ Geminij Episcopi apud S. Cyprianum epist. lxi. Ex Concilio Carthaginensi ii. can. x. *Felix Episcopus Selenisitanus dixit: Etiam hoc adicio secundum statuta veterum Conciliorum, & si quis Episcopus (quod non opinamur) in reatum aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia necessitas, non posse plurimos congregare, ne in crimine remaneat, à duodecim Episcopis audiatur, & à sex Presbyteris & à tribus diaconibus cum proprio suo Episcopo. Genedius Episcopus dixit: quid ad hoc dicit sanctitas vestra? ab vniuersis Episcopis dictum est, à nobis veterum statuta debere seruari.* Et Carthagin. iii. c. viii. & iv. c. xxiii. & Hispalense ii. can. vi. Hinc Alexander iii. ante natus, vt vocant exemptiones, prohibet Episcopis, ne Clericos suos sententiâ suspensionis multent, sine iudicio Capituli cap. Peruenit, de excessib. Prælator. *ne inhonestè tractaris eosdem, aut sine iudicio Capituli suspendere attentaris.* idque ob causas in Hispalensi Concilio allatas quas diligens Lector consulet. Addimus Concilium Romanum sub Zachariâ in causâ Adalberti. Concilium Valentinum in causâ Godefridici, in quibus Presbyteri sedent & iudicant. Neque sentiendum aliud de Presbyteris in Ecclesiâ Gracâ quorum maiores causæ post Episcopi sententiam à Conciliis Metropolitanis discutebantur, vt patet ex Concilio Sardicensi, can. xiv. Antiocheno can. xx. & aliis, quibus Presbyteri etiam aliquo numero intererant, vt antea ostendimus. Dixi quidem post sententiam Episcopi: nam apud Græcos solus Episcopus proprius cum proprio scilicet Clero, Presbyteros initio iudicabat, id est sine aliis Episcopis, vt ex canonibus iv. & xii. Sed postea Græci etiam vsi sunt canone Carthaginensi, quo quinque Episcopi cum proprio ad maiorem Presbyteri iudicandam causam accerlebantur, vt ostendit Balsamon, in

ΜΕΡΟΣ Θ.

P A R S IX.

ΟΡΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η
τῆ Διακόνου χροτονία.

*Ordinatio Diaconi quo-
modo perficiatur.*

ΚΑΙ ὁξελθόντες ὁ
διάκονοι λαμβάνουσιν B
τὸ μύλοντα χροτονεῖ-
σαι διάκονον ἐστὼτα
μὲν ἐν τῇ σωλῖα, καὶ εἰσάγεισιν εἰς τὸ
ἅγιον βῆμα, καὶ κυκλοῦσι πρὸς ἁγίαν
πράπεζαν, τοὶς ψάλλοντες τὸ ἅγιον
Μάρτυρες· εἴτα προσερχόμενοι τῷ
πατριάρχῃ, σφραγίζεται τοὶς πρὸς
κεφαλῇ, ὃ καλεῖται ὁ Πατριάρχης
ἀποζώσατος τὸν, καὶ ἄρτιον καὶ τὸ
μανδύλιον ἀπὸ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. εἴτα
ἐρεῖται ὁ χροτονούμενος τὸ μέτωπον
αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ κλίνει τὸ γό-
νυ τὸ δεξιόν. ὃ τῶ μεγάλου Χαρτο-
φύλακος ἐκφωνήσαντος τὸ, πρὸς
χωρὶν ὁ Πατριάρχης ἔχων πρὸς δε-
ξιὰν ἑπικειμένην τῇ τῆ χροτονου-
μένου κεφαλῇ, ἐκφωνεῖ εἰς ἐπήκοον
πάντων ταῦτα, **Η ΘΕΙΑ ΧΑΡΙΣ**
ὡς πάντοτε τὰ ἀδελφὰ θεράπευουσα, καὶ
τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, πρὸς
χρεῖζεται τῷ δεῖνα, τῷ ἀλαβείσα-
τον ὑποδιάκονον εἰς διάκονον. ὁξώ-
μεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπὶ
αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύμα-
τος. ὃ πάντων λεγόντων ἐκ τέλους τὸ,
κύριε ἐλέησον, ὁ Πατριάρχης σφρα-
γίζει αὐτοῦ τὸν πρὸς αὐτὸν κεφα-

EINDE Dia-
coni egre-
dientes assu-
munt Diaco-
num ordinā-
dum stantem

*Solea hic quidem ἡ
σωλία, apud Codi-
num autem ὁ σω-
λία, locus stratus
ante ianuas Regias
seu Principes &
medias Sacrarij.*

quidem in soleā, & in Sa-
crarium introducunt, & san-
ctam in mensam ter cir-
cumambulant, cantantes,
sancti Martyres. Postea ubi
accessit ad Patriarcham, ter
caput illius cruce configna-
tur, iubetque Patriarcha
eum discingi auferrique
mantile ab illius humero. C
Mantile seu manu-
tergium quod Hy-
podiaconi ferunt.
Dein ordinandus vultum
suum in sanctam mensam
obfirmat, & genu dextrum
flectit. Tum magno Char-
tophylace proclamante, at-
tendamus: Patriarcha ma-
num tenens impositam ver-
tici ipsius Ordinandi, pro-
nuntiat hæc palàm, **DIVI-
NA GRATIA**, quæ semper
infirmi sanat, & imperfe-
cta perficit, hunc N. Re-
uerendissimum Hypodiaco-
num in Diaconum pro-
mouet. Oremus igitur pro
eo ut in eum descen-
dat gratia Spiritûs san-
cti. Dein omnibus ter Ky-
rie eleison recitantibus, Pa-
triarcha ter Crucis signum
iterum facit super ipsius ca-

*S. Dionys. cap. 5. de
Eccles. Hierarch.*

put, & Diacono dicente, A
Oremus Dominum: Pa-
triarcha similiter dextram
imponens ipsius vertici sic
precatur.

De munere Dia-
conorum præci-
puo circa Eucharis-
tiam. Vide Obser-
uat. 2.

De Diaconorum
institutione, vide
Observationem 1.

De aliis Diacono-
rum officiis, vide
Observat. 3. 4. &
5.
1. Timoth. c. 3.

De Archidiaconi
officio antiquo,
vide Observat. 6.

Domine Deus noster, qui
in tuâ præscientiâ sancti tui
spiritûs copiam in prædesti-
natos mittis, vt inuestiga-
bilis Potentiæ tuæ ministri
fiant, & incontaminatis B
mysteriis tuis inseruiant:
Tu Domine, & hunc, quem
tibi placuit à me ad mini-
sterium Diaconatûs ordina-
ri, seruum tuum in omni
castitate conferua, habentem
mysterium fidei in con-
scientiâ purâ. Largire ipsi
gratiam quam Stephano pri-
mo Martyri tuo largitus es,
quem & primum vocasti ad
opus ministerij tui. Ipsum C
quoque dignum effice qui
secundum tibi placitum,
concesso sibi à tua boni-
tate, gradu defungatur.
Qui enim bene ministrant,
gradum sibi bonum acqui-
runt. Perfectum etiam red-
de seruum tuum: quia tuum
est Regnum, & potestas &
Gloria Patris, & Filij, & Spi-
ritus Sancti, nunc & semper.
Et dicto, Amen.

Archidiaconus tenui vo-
ce, eatenus vt audiant præ-
sentes Diaconi ac respon-
deant, hæc Diaconica re-
citât. In Pace Dominum
oremus, pro pace desu-
per Oriente, pro pa-
ce Vniuersi orbis. Pro
Archiepiscopi nostri N.

λῶ, καὶ τῆς διακόνου εἰπόντος, τῆς κυ-
εῖς δεξιῶν· ὁ Γατελαρχὴς ἔχων
ὁμοίως πλὴν δεξιᾶν χεῖρα ἐπὶ κε-
μῶν αὐτῷ τῇ κεφαλῇ, εὐχεται οὕ-
τως.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ πα-
τρίᾳ τῇ σὴ, πλὴν τῶν ἁγίων πνεύματος
χορηγίαν κατὰ πέμπων ἐπὶ τοῦ ὡ-
ρεομένου, ἐπὶ τῇ σὴς ἀνέξιστος
δυνάμειος λειτούργεις ἡμέτεροι καὶ
ἐξυπηρετεῖς τοῖς ἀγαθοῖς σου μυσ-
τηρίοις· αὐτὸς, δέσποτα, καὶ τῶν ὄν-
τι δόκοντας παροχρηματίζων παρ' ἐ-
μοῦ, εἰς τὴν τῆς διακονίας λειτούργειαν,
ἐν πάσῃ σεμνότητι διατήρησον, ἔχον-
τα τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθα-
ρῇ συνείδησιν. δώρησαι ὅτι αὐτῷ πλὴν
χάριν καὶ ἐδωρήσω Στεφάνῳ τῷ
προπομδρῶν σου, ὃν καὶ ἐκάλεισας
προπον εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας σου.
καταξίωσον αὐτὸν καὶ τὰ σοὶ δο-
ρεσον, οἰκονομήσαι παρὰ τῆς σὴς
ἀγαθότητος δέδωρημῶν αὐτῷ
βαθμὸν· ὅτι καλῶς διακονήσαι-
τες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποι-
οῦνται. καὶ τέλειον ἀνάδελφον δοῦλόν
σου. ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύ-
ναμις, καὶ ἡ δόξα τῆς πατρὸς, καὶ τῆς υἱοῦ,
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ· ἔ-
μῃ, καὶ ἀμήν.

Λέγει ὁ Αρχιδιάκονος· λεπτὴ
φωνῇ, ὅσον ἀκούειν ἐστὶν συμπαρόντας
διακόνους· ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακο-
νικά πάντα. Ἐν εἰρῇ καὶ κυρίου δε-
ξιῶν, ὑπὲρ τῶν ἀνῶθεν εἰρῆνης, ὑπὲρ
τῆς εἰρῆνης σου σύμπαντος κόσμου.
ὑπὲρ τῶν Αρχιεπισκόπου ἡμῶν καὶ δε-
ξί-
ν

ἱεροσυνάγωγῃς, ἀνταλήψεως, δια-
μονῆς, εἰρηνῆς, ὑγιείας, σωτηρίας
αὐτῶν καὶ ἔργων τῶν χρησίων αὐτῶν, καὶ κυρίως
δεηθῶμεν. ὅπως ὁ φιλάνθρωπος
Θεὸς ἀσπλυνῇ καὶ ἀμώμητον αὐτῶν τὴν
διακονίαν χειρίσται, τῶν κυρίως δεη-
θῶμεν. Ὡς περὶ τὴν πόλεως ταύτης, πά-
σης πόλεως καὶ χώρας. ὅπως ὁ ῥυαθῆ-
ναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως ἀντι-
λαβοῦν, σώσων. καὶ τοῦτων ῥηθέντων.

Ὁ Πατριάρχης ἔχων ὡσαύτως
τῇ τῇ χροπονομιᾷ κορυφῇ τῇ χειρὶ
ἐπιχειρῶν, ὡς χεταγούτως ὁ Θεὸς
ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὁ τῇ ἀφθάρτῳ σου φω-
νῇ τοῖς ἀποστόλοις σου διαπίστας, καὶ
πρῶτον αὐτῶν κηρύξας τὸν τῇ διακόνῃ
πληροῦντα ἔργον, καὶ ὡς γέγραπται
ἐν τῷ ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ σου. ὅπως δι-
λὲς ἐν ὑμῖν ἐστὶν ὁ πρῶτος, ἔστω ὑμῶν
διάκονος. σὺ δὲ ἀποτα τῇ ἀπάντων,
καὶ τῷ δοῦλῳ σου τῷ τῷ ὄν κατηξίω-
σας τῇ τῇ διακόνῃ ὑπεισελεῖν λει-
τουργίαν, πλήρῃ πᾶσης πίστεως, καὶ
ἀγάπης, καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀγιασμοῦ.
τῇ ἐπιφοιτήσῃ τῇ ἀγίου καὶ ζωοποιοῦ
σου πνεύματος. οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐπιθέσῃ
τῇ ἐμῇ χερσὶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισκοπῇ
τῇ πλοσίῳ σου οἰκονομῇ, δίδεται
χάρις τοῖς ἀξίοις σου. ἵνα καὶ ὅσα πά-
σης ἀμδρπίας ἐκ τῶν χερσὶν σου, ἐν
τῇ φερεῖ ἡμέρᾳ τῇ κρίσεώς σου ἀ-
μέμπτως σοι ᾤσῃται, ὡς ὁ μι-
αδὸν τῇ ἀδιάφυσον τῇ σῆς ἐπαγγελίας
κομίσται. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ
σοὶ πλεονάζαν ἀναπέμπομεν τῷ πα-
τρὶ, ὡς τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύ-
ματι, νῦν καὶ ἀεὶ ὡς εἰς τὸν αἰῶνα

A Sacerdotio, protectione,
perseuerantiâ, pace, sanita-
te, salute ipsius & operum
manus cum ipsius Dominum
oremus. Vti hominum a-
mans Deus illibatum & ir-
reprehensibile ipsius mini-
sterium efficere dignetur,
Dominum oremus. Pro hac
Ciuitate, pro omni ciuitate
& regione. Vt ab omni tribu-
latione eruamur, suscipe, ser-
ua: tum his dictis.

Patriarcha similiter habens
manum impositam vertici
ipsius Ordinandi, hunc in
modum precatur. Deus Sal-
uator noster qui incorrupti-
bili voce tuâ Apostolis tuis le-
gem dedisti, quacumque
qui primus esset, ministri
opus perficere debere præ-
dicasti, vt in sancto Euan-
gelio tuo conscriptum est.
Quicumque inter vos vult
esse primus, sit vester mini-
ster. Tu Domine omnium,
hunc etiam seruum tuum
quem Diaconi ministerium
subire, velle dignatus es, im-
ple omni Fide, Charitate, Vir-
tute & Sanctificatione, per il-
lâpsum sancti tui & viuifici
Spiritus. Non enim per impo-
sitionem manuum mearum,
sed per prouidentiam diuitia-
rum misericordiæ tuæ, dignis
te, gratia conceditur. Vt &
iste ab omni peccato immu-
nis effectus in terribili die iu-
dicii tui absque culpa tibi ad-
stet atque mercedem haud
caducam tuæ promissionis
reportet. Tu enim es Deus no-
ster, tibiq; gloriam reddimus
Patri, & Filio, & Spiritui sâcto,
nunc & semper, & in sæcula

Matt. 20. Marc. 10.

saeculorum.

De Flabellis Diaconorum. vide Obseruat. 7.

De numero Diaconorum in Ecclesiis. vide Obseruat. 8.

Et post amen circumdat Ordinato Orarium ad humerum sinistrum dicēs, Dignus. Quod & de more cantatur ter ab iis qui sunt in sacratio, ter item à Cantoribus. Deinde tradit ipsi Patriarcha Flabrum sanctum, dicens etiam, Dignus, eumque osculatur. Similiter omnes quoque Diaconi ipsum osculantur. Ipse vero accepto ventilabro stat à latere sacrae mensae à parte dextrâ, & ventilat supra sacrosancta, emissio qui antea ibi stabat, Diacono. Atque ita signum datur ei Diacono qui est in Ambone, & dicit: omnium sanctorum memoriam facientes adhuc, In pace Dominum oremus & cætera. Hæc autem ubi Diaconus absoluit, Patriarcha inclinatus precatur, Tibi adiungamur, &c. quam cum Patriarcha dicit orationem, Diaconus continenter hæc etiam adiicit, suscipe, serua.

A ἦν αἰώνων.

Καὶ μὲν τὸ Ἀμύλῳ, ἀειπύθησι τῷ χρυσοτονιδέντῳ ὡρῶν κτλ. ὁ δὲ δρισκερόν ὡρον λέγων, ἀξιῶ. Ἐψάλλεται σιωνήτως τὸ πτεῖτον ὡρῶν τῷ βήματος, καὶ πτεῖτον ὡρῶν τῷ ψάλλῃ. εἶτα ἐπιτίδωσιν αὐτῷ ὁ Πατριάρχης ἅγιον ῥιπίδιον, λέγων ὁμοίως, ἀξιῶ, Ἐἀσπάζεταιται αὐτόν. ὁμοίως καὶ ὁ διάκονος πάντες ἀσπάζονται αὐτόν. ὁ δὲ τὸ ῥιπίδιον λαβὼν ἵσταται ἐν πλαγίῳ τῆς ἁγίας τραπέζης ἀπὸ τῆς δεξιᾶς μέρους, καὶ ῥιπίζει ἐπάνω τῷ ἁγίῳ, ἐκκληθέντος τῆς ἱεραρχίας πρὸς τὸν αὐτόν διακόνου. καὶ οὕτως δίδεται τῷ ἐν τῷ ἁμβωνί διακόνῳ, καὶ λέγει πάντων τῷ ἁγίῳ μνημονύσαντες ἐπὶ καὶ ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῷ κυρίου δεηθῶμεν, καὶ τὰ λοιπὰ. ταῦτα δὲ λέγοντος τῷ διακόνῳ, ὁ Πατριάρχης κλινόμενος ἐπέυχεται, σοὶ ὡρακατέμεθα. πάντῃ δὲ πλεονάζει τῷ Πατριάρχῳ λέγοντος, ὁ διάκονος ἀδιαστάτως ἐπισημαίνει Ἐ πάντα ἀνέλαβε, σῶσον.

C

AD PARTEM IX. LITVRGIAE ORDINVM PATRIARCHALIS, OBSERVATIONES.

OBSERVATIO I.

De institutione Ordinis Diaconorum. Ad ea verba, δώρησαι δὲ αὐτῷ χάριν ὡς ἐδωρήσω σε Φαίω τῷ θεοπρομῶντι σου. Largire verò ipsi gratiam, quam primo Martyri tuo Stephano largitus es.

DIACONI nomen in Veteris Testamenti sacris inauditum, cuius loco, λειτουργός, ut plurimum legitur aut Leuita, magnam inter Ordines Ecclesiasticos dignitatem & Prouinciam sortitur. At ego non semel illud admirandum duxi, in noui foederis historiâ quibus ad nonnullum Diaconi officium manus imponitur, iis neque tunc temporis Diaconi nomen, neque præcipuum munus imponi. Quæ res effecit, ut prima de Diaconorum institutione controuersia circa locum insignem Actorum Apostolicorum versetur: quem Synodus quidem Neocæsariensis, de sacris Diaconis intelligere videtur. Διακονοὶ ἐπὶ ἐφείλουσιν εἶναι καὶ τὸν χαμόνα, καὶ ἂν πόλιν μεγάλην εἴη ἢ πόλιν μικράν, ὅτι τῆς βίβλου τῆς περὶ τῶν διακόνων. Diaconi septem esse debent secundum regulam, etsi magna sit ciuitas. Eius autem rei fidem faciet, liber Actorum. Contra verò Synodus in Trullo, quod nunquam aliàs inter legitimas Synodos fieri consuevit, Neocæsariensem, ea de re sugillat, canone xvi. ὅτι αἱ τῆς περὶ τῶν διακόνων βίβλοι ἐπὶ ἀρχαίοις καὶ τῶν ἀποστόλων περὶ διδόντων ἢ τῆς καὶ τῶν Νεοκαρφάου συνόδου οὕτως ἐν τοῖς ἐκτεθειμένοι περὶ αὐτῶν χαμόσι σαφῶς διεξήλθον, ὅτι ἀρχαίοι ἐπὶ ἐφείλουσιν εἶναι καὶ τὸν χαμόνα, καὶ ἂν πόλιν μεγάλην ἢ πόλιν μικράν, ὅτι τῆς βίβλου τῆς περὶ τῶν διακόνων. ἡμεῖς τὰ ἀποστολικὰ ῥήματα τὸν νομὸν ἐφαρμόσαντες τῶν πατέρων, δι' ὅσον ὡς ὁ λόγος αὐτοῖς οὐ καὶ τῶν τοῖς μυσηίοις ἀρχαίων μύμων ἀνδρῶν ὡς, ἀλλὰ καὶ ταῖς χρείαις τῶν τραπέζων ὑπουργίας, τῆς τῶν περὶ τῶν διακόνων βίβλου οὕτως ἐγλύσας, ἐν ταῖς ἡμέραις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν ἐγλύετο γρηγοριανὸς τῶν ἐλλειψῶν περὶ τοῖς ἐβραίοις, ὅτι περὶ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῇ καὶ τῇ μαθητεῖᾳ αἱ χῆραι αὐτῶν. περὶ τῶν μαθητῶν δὲ οἱ δώδεκα ὅτι πληθὺς τῶν μαθητῶν, εἶπον. ὅτι ὅσον ἡμεῖς καὶ ἀλλοί φαρμακὸν τὸν λόγον τῷ θεῷ, ἀρχαίον τραπέζας. ὅτι σκέψασθε οὗτοι ἀδελφοὶ ἄνδρες ἐξ ὑμῶν μὲν τυρομάτους ἐπὶ, πλήρως πνέματος αἰγίου καὶ σοφίας· οὗτοι καὶ τῶν μαθητῶν ὅτι τῆς χρείας αὐτῶν. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ τῷ λόγῳ περὶ τῶν μαθητῶν. καὶ ἡρεσεν ὁ λόγος ὅτι πόμπος τῶ σπλήνους καὶ ἐξελέ-

Act. Apost. cap. 6.

Concil. Neocæsar. can. 15.

ζαίτο Στέφανον ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρῶ-
 εον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Γαρμενό, καὶ Νικόλαον παρθένον ἐκ Αν-
 ποχίας, οἱ ἐστήσαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων. Ταῦτα διερχόμενοι ὁ τῆς ἐκκλησίας δι-
 δασκαλὸς Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὕτως διεξέρχεται· θαυμάσαι ἀξιοῦν πῶς οὐκ ἐχάθη ὁ
 πλήθος ἐπὶ τῇ ἐκτίσει τῶν ἀνδρῶν, πῶς οὐκ ἀπεδοκιμάσθησαν ὡς αὐτοὶ οἱ ἄποστολοι,
 ὁποῖον δὲ ἄρα ἀξίωμα οὗτοι εἶχον, καὶ ποῖον ἐδέξαντο χροτονίδου ἀναγκάσιον μαρτυρίαν.
 ἄρα τίς τῶν ἀφικόνων; καὶ μὴν τὸ πρῶτον οἱ ἐκκλησίας οὐκ ἔστιν ἀλλὰ τῶν παρουσ-
 τέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία; καὶ τοὶ οὐδὲ πῶς οὐδὲς ἐπίσκοπος ἢ ἄλλ' οἱ ἄποστολοι μόνον· ὅταν
 οὔτε ἀφικόνων οὔτε παρουστέρων οἶμα ὁ νόμος εἴη δὴλον καὶ φανερόν. ἐπὶ τοῖς οὗτοι οὐ
 κηρύσσοντες καὶ ἡμεῖς, ὥστε τοὺς παροφθαλμοῦς ἐπὶ τὰ ἀφικόνους, μὴ ἐπὶ τῶν τοῖς μυστη-
 ρίοις ἀφικονουμένων λαμβάνεσθαι, καὶ τίς τῶν παροφθαλμοῦς διδασκαλίας· ἀλλὰ
 τοὺς τίς οἰκονομία τῆς κληρικής χρείας τῶν τότε σινηθροισμένων ἐν χειρὶ τῶν τοῖς
 ὑπάρχον· οἱ τύπος ἡμῶν καὶ ἐν τούτῳ γένηται τῆς πρὸς τοὺς δεομένους φιλαδελφείας
 τε καὶ ἀποδοχῆς. *Quandoquidem Actuum liber septem Diaconos ab Apostolis con-*
stitutos tradit: Neocæsariensis autem Synodus sic in editis à se canonibus aperte dif-
feruit. Quod septem debent esse Diaconi, etiam si magna sit ciuitas, ex
libro Actuum persuadeberis. Nos cum dicto Apostolico Patrum mentem ad-
hibuissimus, inuenimus eos locutos esse, non de iis qui mysteriis ministrant, sed de mi-
nisterio quod in usu mensarum præstatur, cum liber Actorum sic habeat: In die-
bus illis cum discipulorum multitudo cresceret, extitit Græcorum mur-
mur aduersus Hebræos, eo quod despiciebantur viduæ eorum in mini-
sterio quotidiano. Duodecim ergo accersit discipulorum multitudine
dixerunt: Non placet ut verbo Dei relicto, mensis seruiamus. Proui-
dete ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septē, Spiritu sancto, &
sapientiā plenos quos in hunc usum constituemus: nos autem orationi
& verbi ministerio instantes erimus. Et placuit sermo coram multitudine:
Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide, & Spiritu sancto, Phi-
lippum & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, &
Nicolaum Profelytum Antiochenum, quos statuerunt coram Aposto-
lis. Hac interpretans Ecclesia Doctor Ioannes Chrysostomus, sic prosequitur: Est
operæ pretium admirari quomodo non est scissa multitudo in virorum
electione, quomodo non sunt ab ipsis reiecti ac reprobatī Apostoli.
Quamnam autem habebāt hi dignitatem & qualem susceperē ordina-
tionem, scire oportet. Nunquid Diaconorum? Atqui hoc non est in
Ecclesiis. Sed hæc estne Presbyterorum dispensatio? Atqui nullus ad-
huc erat Episcopus, sed soli Apostoli. Vnde nec Diaconorum, nec Pres-
byterorum nomen existimo, clarum ac manifestum esse. Post hæc ergo nos
quoque indicimus, ut prædicti septem Diaconi non de iis intelligantur qui ministerijs
seruiunt, ut est prius exposita doctrina: sed ijs quibus credita fuit ac tradita dispen-
satio eorum quæ collecta fuerant. Qui nobis in eo fuere etiam forma humanitatis ac
studij erga indigentes.

Prolixus canon, quem tamen non implendis paginis, sed indagandæ
 veritati hic inseruire cupiui, ut qui locos Actorum, Concilii Neocæsari-
 ensis, & Chrysostomi complectatur, vnâ cum propriâ sententiâ quâ se-
 ptem illos electos vult non mensæ sanctæ seu altari, sed mensæ commu-
 nis ministros fuisse. Balsamon Antiochenus Patriarcha hunc canonem
 Synodi Trullanæ, alterius canonis Neocæsariensis non solum ἐφερ-

μὴ ἀποκρίν, interpretatiuum, sed etiam ἐρρωπικόν, correctiuum esse censet. At fortè neuter reipsa est: non enim video Synodum Neocæsariensem aliquid eâ de re decreuisse, dùm admonuit tantùm septenarium numerum in nouis Diaconis, sicut in illis, qualescumque fuerint, obseruandum.

Admonuit tamen quod verissimum est, septem illos viros Act. vi. electos, Diaconos & quidem sacros fuisse. Atque hic est Ecclesiæ sensus. Duæ sunt enim extremæ sententiæ, hinc longissimè ablegandæ. Prima est Theophylacti Commentar. in Act. vi. qui existimat, viros illos septem fuisse Presbyteros, habuisse τῶν πρεσβυτέρων τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα, Presbyterorum nomen & dignitatem, quod alteri sanctorum Patrum nemini vnquam in mentem venit: etsi putet ille se Chrysostomi mentem, vt ipsius adfectator est, assequi ac reddere: longè tamen aliter B. Chrysostomus, siue illius verba cum interrogationis nota legantur, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ὅτι ἡ οἰκονομία; vt antea relata sunt ex Concilio in Trullo, apud Balsamonem: siue vt reddit Erasmus, vtque editio Anglicana habet absque interrogatione; subiungit enim, ὅθεν οὐτε Διάκονον, οὐτε πρεσβυτέρων οἶμα τὸ ὄνομα εἶναι δὴλον καὶ φανερόν. Vnde nec Diaconorum, nec Presbyterorum nomen esse clarum & manifestum arbitror. Altera verò est Heterodoxorum, Medina excipio, qui viros illos, nec Diaconos, nec vnquam sacris altaris officiis adhibitos censent. Media vero quorundam est Orthodoxorum, Diaconos quidem illos aliquando sacros extitisse: sed non tunc ordinatos, at aliàs: quando verò, ignorant: quidam antea censent, alij vero postea; varias de Ecclesiæ more sententias refert Gabriel Vasquesius, tractat. de ordine.

Nos autem vti certum esse Diaconos illos sacros extitisse, sic etiam tunc ordinatos temporis, quando Orantes Apostoli manus ipsis imposuerunt, nec ignorare nec diffiteri fas existimamus; atque hunc perpetuum esse sanctorum Ecclesiæ Patrum sensum arbitramur, vt non solùm ex ijs qui pertriti sunt, sed ex alijs nostræ indagationis locis, planum iri factum speramus. Auspicari quibusdam lubet à S. Clemente lib. viij. Constit. vel ipsis heterodoxis cum lubet non improbo, qui certè locus optimè cum Liturgiæ Ordinationum, in quo versamur, loco consonat: vbi præcipitur Episcopo vt Diacono manum imponens, ita oret inter cætera, πληρὸν αὐτὸν πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως, ὡς ἐπλησας Στέφανον, imple eum Spiritu sancto, sicut impleuisti Stephanum, &c. Certior est S. Ignatii Auctoritas in epist. ad Trallianos, δεῖ γὰρ εἶναι Διάκονους ὄντας καὶ πᾶσι τοῖς ἀρεσκῶν οὐ γὰρ βροτῶν καὶ ποτὶς εἰσὶ Διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται. Oportet & Diaconos mysteriorum Christi ministros per omnia placere: nec enim ciborum & potuum ministri sunt, sed Ecclesiæ Dei ministri: hæc verba pene descripsit S. Antiochus hom. cxxiv. Ignatius postea adiicit: τί γὰρ Διάκονοι ἀλλ' ἡ μιμηταὶ τῶν ἀγγέλων δυνάμεων, λειτουργῶντες αὐτοῖς, ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος Ἰακώβῳ τῷ μακαρίῳ. Quid verò sunt aliud Diaconi quàm Angelicarum virtutum amuli, ipsi Episcopo ministrantes, vt sanctus Stephanus beato Iacobo, &c. Adderem & locum eiusdem Epistolæ ad Heronem Diaconum, καὶ Διάκονος τῶν ἱερέων, οὐ γὰρ ἀλλῶς Διάκονῃ ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰακώβῳ. Sed hæc non est tantæ fidei.

Septem illi viri electi Act. 6. nec Presbyteri, nec Laici fuere.

S. Chrysost. com. in vi. Act. 6.

Lutherus li. de captiu. Babylon. c. de ordine.

Medina etiam id sensit l. i. de contin. cap. 26.

Septem illi viri Act. 6. electi, Diaconi sacri tunc electi & ordinati fuere.

Clem. Ro. l. 8. constit. c. 17. & 18.

Tertull. l. de præscript. ad fin.

S. Cyprian. epist. 65. & 68.

Greg. Nyssen. to. 2. in Elogio S. Stephan.

S. Chrys. to. 6. ho. 33.

Isid. Pelus. l. 1. ep. 85.

Sozom. lib. 7. c. 19.

Isidor. lib. 2. c. 8.

Concil. Aquisgr. cap. 7.

Veniamus ad aliam ætatem. Tertullian. lib. de præscript. *Septem Diaconi in Actis Apostolorum allekti*. S. Cyprianus clarissimè epistolâ ad Rogatianum. *Diaconos post ascensum Domini in cælos, Apostoli sibi constituerunt Episcopatus sui & Ecclesiæ ministros*. Idem epistolâ Synodicâ ad Clerum & plebes Hispaniæ, de formâ electionum scribens: *Nec hoc in Episcoporum tantum & Sacerdotum, sed in Diaconorum ordinationibus obseruasse Apostolos animaduertimus; de quo & ipso in Actis eorum scriptum est: & conuocauerunt, inquit, illi duodecim totam plebem discipulorum & dixerunt eis. Quod idcirco utique tam diligenter & cautè conuocatâ plebe totâ gerebatur, ne quis ad ALTARIS MINISTERIVM, vel ad Sacerdotalem locum indignus obreperet*. Sanctus etiam Basilus Cæsariensis in Moralibus, Regulâ 71. cap. 2. locum hunc Actorum explicat de Diaconis iisdem, de quibus agit Apostolus i. ad Timoth. 3. *Diaconos similiter compositos, &c.* Hic autem certum est de Diaconis sacris pertractari; igitur & Actor. vi. S. Epiphanius in hæresin xxv. *Νικόλαος ὁ ἐπίσκοπος ἐστὶν ὁ ἐπὶ τῶν ἑπτὰ διακόνων ὁ ἐκ λελελεγμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ὁ μὲν Στεφάνος τῶν ἀγίων ἐστὶν ὁ πρωτομάρτυρ. Νικόλαος ἐστὶν ὁ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ διακόνων*. Nicolaus è numero septem Diaconorum fuit qui ab Apostolis delecti sunt cum S. Stephano protomartyre. Stephani verò munus, *Επισκοπία* τῶν ἀποστόλων vocat S. Gregor. Nyssen. & addit. *καὶ μηδὲς τῶν ἑπτὰ διακόνων ὀνόματι, δούτερον αὐτὸν ὡς τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν ὑπονοεῖται ἐπεὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν οἶδε διάκονον μυστηρίων Χριστοῦ*. Nullus verò ob Diaconia, seu Ministerij nomen, ipsum existimet multò inferiorem esse Apostolicâ dignitate, cum Paulus sese etiam mysteriorum Christi Ministrum agnoscat, &c. quæ nonnisi ad ordinis sacri commendationem accommodari possunt. S. Hieronymus lib. i. in Iouinianum, *Si Diaconus sanctior Episcopo suo fuerit, non ex eo quod inferior gradu est apud Christum deterior erit. Aut Stephanus Diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus est in regno cælorum, &c.* S. Chrysostom. panegyrico in S. Stephanum, *διακόνος ὁ ἁγίος, μάρτυρ ἀεδαίει*. Diaconus Ordinatus, Martyr factus est. S. Isidor. Pelus. de Archidiacono Panophio, *τὸν θεῖον ὑβελισμὸς Στεφάνου, οὗ τὴν ἀποστολικὴν ἀκρίτως ἐδέξατο, S. Stephanum contumeliâ afficiente, cuius ministerium temerè suscepit*. S. Augustinus ser. 90. de diuersis, idemque rursus, seu potius S. Maximus hom. i. Stephanus ab Apostolis Diaconus ordinatus, ipsos beatâ ac triumphali morte præcessit: ac sic qui erat inferior ordine, prior factus est passione. Sozomenus lib. vii. histor. Eccles. *Διάκονοι ὡς ἡ Ρωμαίων εἰσὶν νῦν οὐ πλείους εἰσὶν ἐπὶ καὶ ὁμοίωται τῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων χεστυνθέντων*. Diaconi apud Romanos hæcenus non plures sunt quàm septem, ad instar eorum qui ab Apostolis ordinati fuerunt. Idque iuxta Canonem xv. Concilii Neocæsariensis. Isidorus Hispalensis opere de diuinis officiis. Primordia Diaconorum in Actibus Apostolorum ita leguntur: *Conuocantes autem duodecim Apostoli, &c. Ex hinc iam decreuerunt Apostoli vel successores Apostolorum, ut per omnes Ecclesias septem Diaconi, qui sublimiore gradu essent cæteris, circa aram Christi quasi columna altaris assisterent*, &c. Hæc verba & sequentia referuntur in Concilio Aquisgranensi primo. Hæc eadem transcripsit Beda commentariis in cap. vi. Actor. In Menologio & Anthologio Græcorum B. Stephanus vocatur, *εἰς τῶν ἑπτὰ διακόνων ὁ πρῶτος ἐστὶν ὁ πρωτομάρτυρ, ὁ πρῶτος ἀρχidiaκόνος, καὶ ἀρχidiaκόνος, unus ex septem Diaconis, primus inter Diaconos, Primodiaconus, & Archidiaconus*. Ad extremum neque decantatos ab omnibus Aratoris versus pos-

sum ego prætermittere, qui S. R. E. Hypodiaconus sub Vigilio Papâ floruit: illos emendatiores damus,

*Iura ministerij sacris altaribus apti
In septem statuere viros: quos undique lectos
Leuitas vocare placet: quum splendida cœpit
Ecclesia fulgere manus, quæ pocula vitæ
Misceat & latices cum sanguine porrigat Agni.
Huic numero delatus honor, sublimia secum
Sacramenta gerit, per quæ nunc longius ire
Non patitur mensura viæ, ne plura locutus
Inueniar dixisse minus, sit cura ministris
Officium librare suum, quo laudis amictu
Hunc deceat lucere chorum, quem mysticus ordo
Consecrat in numero, cui dant cælestia formam.*

Rabanus Maurus Archiepisc. Moguntinus l. i. de Instit. Clericorum: *In* Raban. l. i. c. 7.

nouo testamento Apostoli septem Diaconos propter Sacramentum eiusdem numeri ordinauerunt ad ministerium sacrum & officium altaris. Amalarius Fortunatus Episcopus Treuirensis qui ante Rabanum floruit an. DCCCXXX. *Est libellus quidam apud nos de sacris ordinibus, nescio cuius auctoritatis, qui dicit solum Episcopum debere manus imponere super Diaconum, quia non ad Sacerdotium consecratur, sed ad ministerium. Nunquid scriptor libelli doctior atque sanctior Apostolis, qui posuerunt plures manus super Diaconos, quando consecrabantur? In veteri Ordine Romano & in Pontificali. Sanctis altaribus tuis accrescant, & eorum gradu quos Apostoli tui septenario numero, B. Stephano duce, ac præuio sancto Spiritu auctore elegerunt, digni existant.* Lib. 2. de Offic. c. 12.

Quædam ex his testimonia, non enim dicam omnia quæ nondum adlata fuerant, coegerunt Vasquesium & alios Theologos ut faterentur septem illos Viros Actor. c. vi. delectos, fuisse sacros etiam Diaconos; verum, inquit, tunc instituti non sunt ad sacrum ministerium, sed ad profanum & commune duntaxat, pauperum alendorum, illud scilicet quod viduæ prius ab altari interdictæ exercebant. Verum non ita est. viduæ enim ibi dicuntur despici non quæ ministrarent, sed quibus ministraretur. Vnde à S. Hieron. dicuntur Diac. *Viduarum ministri*, non ut de cerebro suo legit Erasmus, successores. & disertè ea habet Isidor. Pelus. *ἐκ φαιδὸς ἐπιλεγεῖς πρὸς τὸν χριστὸν οἰκονομίαι*. Præterea ex ijs Doctoribus nonnulli prius Ordinatos ab Apostolis sacros Diaconos, alij posterius volunt. Verum hæc dubitatio multò tutius & honestius eximi soluique potest, si dicamus ad duplicem simul functionem ordinatos, destinatos & institutos fuisse Diaconos: Vnam præcipuam, ratione occasionis instantis, scilicet viduarum & aliorum inopum alimoniam procurandam: alteram verò præcipuam, ratione dignitatis & instituti, nempe Hierarchicæ operationis & ministerii, ad quam præsertim spectant & quæ ibi commemorantur, bonum testimonium, electio, plenitudo fidei, plenitudo Spiritus sancti, Oratio, & impositio manum. Ut enim verum fatear, cum cætera me non mediocriter moueant, hoc persuadet, Ordinis sacri negotium hîc peragi. Vbi enim isti Diaconi aut antea, aut postea vnquam manuum impositione ab Apostolis insigniti leguntur? Quasi verò vbi

Aratoris historia
Apostolica tom. 8.
Bibl. PP. cap. 14.

Epist. ad Euagr.

Isid. Pelus. l. i. ep. 447.

Vide Philippum
Gamachæum præ-
ceptorem nostrum
doctiss. tract. de
ordine cap. 6.

nulla legitur impositio manuum, ibi eam potius factam esse somniare, quam ubi expressam oculis cernimus, eam velut in meridie palpantes, quærere debeamus. Nostra vero plurimum ut & veritatis interest, illam manuum impositionem de Ordinatione interpretari, ubi commode potest. Quid autem incommodi, ibi tunc eos, qui omnibus exinde sæculis Diaconi sacri habiti sunt, censere ordinatos esse, tum, cum impositionem manuum quam nusquam unquam aliàs, eos accepisse divinis literis consignatur? Sed ad aliud ordinati sunt, nempe ad viduarum munus exequendum, imo ad munus erga viduas, bene est: occasio fuit Ordinationis ad maius ministerium, cui illud non pugnaret, sed adiungeretur, aut certè præiret, tempore non dignitate. Neque enim

Aetor. 6. & 9. & 28. profectò pauperum mensis procurandis adhibita esset tanta carimonia, quanta porro ad ordinandum sufficit, observatio diligentissima, ac præsertim, *impositio manuum Apostolicarum*: in eà enim robur atque præsidium sententiæ nostræ fixum est.

Concil. Nicæn.
can. 19.

Diaconi an aliquando sine impositione manuum ordinati.
Concil. Carth. c. 4.

Verum, inquit forsitan, non omnis impositio manuum est Ordinativa: sic enim loquuntur, ut illa, *super agros manus imponent*: deinde, *imposuerunt illis manus & acceperunt Spiritum sanctum*, item quum Ananias Paulo manus imposuit. Præclare: sed hinc ego nec recès baptisma, nec morbum video in septem hisce viris lectissimis; agitur de officio: at (Audenter dico) nullam in noui fœderis literis, Impositionis manuum mentionem fieri, ratione officii cuiusdam, quod minimè sit Ordo; carimonia enim sacra nulli officio profano adhiberi potest. Proferantur exempla. Quorum ergo in multis aliis officiis imponendis, quæ procuratore mensarum multò graviora erant, Manuum impositio nulla unquam adhibita est; non dico ab Apostolis solùm, sed nec ab eorum in Ecclesiâ primitivâ antiquâ successoribus? Prophetis, non dicam aut Doctoribus ubi aut quando manus impositæ leguntur, nisi cum Sacerdotibus allegarentur? In quo præterea Diaconissas à Diaconis & reliquis Ordinibus discernit Concilium Nicænum, nisi manuum Impositione? *ἐμνησθημεν ὅτι τῶν Διακονισσῶν ὡς καὶ τῶν ἱεροψάλτων, ἐπὶ μὴ ὅτι χειροτονία πρὸς ἐξουσίαν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις αὐταὶ δεσποῦσιν.* Diaconissarum quidem meminimus, quæ in habitu quidem censentur, quia verò nullam manuum impositionem habent, vix omnino inter laicos deputentur. Ad hæc verò quis unquam Ecclesiarum Oeconomis, defensoribus & similibus Officiis manus impositas inaudit? quorum tamen munus mensarum communium procuratori aut excelluit, aut saltem par habitum est.

Observandum verò Maldonatum lib. i. de Ordine, asserere Diaconum olim ordinari solitum absque manuum impositione: quod mirum est eum probare ex Concilio edito nomine Carthaginensis iv. cum illud disertè habeat, *Diaconus quum ordinatur, solus Episcopus qui eum benedicit, manum super caput illius ponat, quia non ad Sacerdotium, sed ad ministerium consecratur*. Item ex Concilio Toletano cap. xxvii. ubi Diaconus ordinatur imposito orario & indutâ veste quam Albam vocant. Verum ibi agitur non de Ordinatione Diaconi, sed de restitutione post iniustam abdicationem. At hæc inferius.

OBSERVATIO II.

*De præcipuo munere Diaconorum circa mysteria Eucharistia. eam nec offerre nec consecrare posse. ad ea verba: Ἐξυπηρέ-
 πιδαι τοῖς ἀχράντοις σου μυστηρίοις· αὐτοῖς, δέσποτα, καὶ τοῦτον ὃν
 διδουήσας περὶ χειρῶν παρ' ἐμοῦ εἰς τὴν τῆς διακονίας λει-
 τουργίαν, ἐν πάσῃ σεμνότητι διατήρησον, ἔχοντα τὸ μυστήριον τῆς
 πίστεως ἐν καθαρότῃ συνείδησι. Famulari incontaminatis tuis
 mysterijs: Tu Domine et hunc quem tibi placuit à me ad mi-
 nisterium Diaconatus ordinari, seruum tuum in omni casti-
 tate conserva, habentem mysterium fidei in conscientia purâ.*

E ordinatione Diaconi, Sacramentalis, necne fit, materiâ & formâ, eiusque hierarchicâ dignitate & potestate dicturi sumus inferius, ad caput S. Dionysij de sacris ordinationibus ex Ecclesiasticâ ipsius Hierarchiâ decerptum.

Aggredimur nunc ad explicandum Diaconi munus: ac primùm circa Eucharistiæ mysterium. Dignitatis enim Ecclesiasticæ veluti centrum, est Altare; & quò propius ordo quisque ad Altare accedit, eò nobilior atque dignior citra dubium est, vt aliquando obseruauimus in exponendo illo Sirachidæ loco de Simone magno Sacerdote, ἐν ἀναβάσει θυσιαστηρίου ἁγίου ἐδόξασε περιβολὴ ἁγιασματος, *In ascensu altaris sancti gloriam dedit amictui sanctitatis.* Deinde omnium ordinum natura, discrimen ac species peti debet à χερί, habitudine, vt vocant, accessu, relatione, & coniunctione quam habent cum summo sanctificationis mysterio, quæ Eucharistia est, vt docent omnes Theologi ad vnum. *Distinctio Ordinis*, ait S. Thomas, *est accipienda secundum relationem ad Eucharistiam: quia potestas Ordinis aut est ad consecrationem Eucharistiæ ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad Eucharistiæ Sacramentum.* Si primo modo, sic est ordo Sacerdotum: & ideo cum ordinantur, accipiunt calicem cum pane & vino: nam cum pane potestatem accipiunt consecrandi corpus & sanguinem Christi. Cooperatio autem ministrorum est vel in ordine ad ipsum Sacramentum, vel in ordine ad suscipientes. Si primo modo, sic tripliciter. Primò enim est ministerium quo minister cooperatur Sacerdoti in ipso Sacramento quantum ad dispensationem, sed non quantum ad consecrationem quam solus Sacerdos facit, & hoc pertinet ad Diaconum: vnde in literâ dicitur, quod ad Diaconum pertinet ministrare Sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in Sacramentis Christi: vnde & Christi sanguinem dispensat, &c. Hæc omnia doctrinæ sacræ capita breuissimè, Ecclesiasticorum Canonum collatione illustranda veniunt.

S. Thom. in iv. d.
24.

Primò igitur, Diaconus Eucharistiam conficere seu consecrare

Diaconus con-
ficere Eucharistiam
non potest.

Concilium Ancy-
ran. can. 2.

nunquam potest. Hoc antea plenissimè, solius esse Sacerdotis ostendi-
mus: Diaconum etiam nominatim ab hoc officio & potestate remouet
Concilia quæ ibidem attulimus: sed consultò canonis secundi Conci-
lij Ancyrani explicationem in hunc locum reiecimus. sic autem habet
Canon. *Ἀφ' ἁγίοις ὁμοίως ὑποστυλάς, μὴ δὲ ταῦτα αἰαπαλαίσματα, πλὴν μὲν ἄλλω
πρὸς ἑχὴν, πεπαῦσαι δὲ αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας· τῆς τε τοῦ ἄρτου ἢ πο-
τῆος ἀναφέρειν ἢ κηρύσσειν.* ita reddit Gentianus Heruetus: *Diaconos simili-
ter qui sacrificarunt, postea autem relictati sunt, (iterum pugnauerunt) alium qui-
dem honorem habere, ipsos ab omni Sacerdotali ministerio cessare, & panem, vel
calicem offerendi, vel predicandi.* Ex quo videtur consequi, Diacono inno-
xio licuisse, Sacerdotale munus exsequi, panem quoque & Calicem offerre; cum
id lapso in posterum prohibeatur. Obmutescit ad hunc canonem Zo-
naras, obmutescit Theodorus Antiochenus, nihilque difficultatis sese
animaduertere dissimulat, aut sanè præteruidere sibi fas putat. Sed quos
hodie Ecclesia patitur aduersarios, non obmutescunt: ac, mirum, cum
aliàs Diaconum quodcumque officij sacri genus attingere iniquissimè
prohibuerint, nunc quantà inconstantia dici non potest, Diaconum, si
Deo placet, sanctissimo etiam consecrandi munere defungi posse con-
tendunt ex illo Canone Ancyranæ secundo: ob hæc verba, *πάσης τῆς ἱερα-
τικῆς λειτουργίας, omni ministerio Sacerdotali:* ac rursum ista, *ἄρτον ἢ ποτῆος
ἀναφέρειν.* Panem, vel calicem offerre. Verumtamen, quantum ad prima
spectat quibus Diaconus lapsus iubetur, *πεπαῦσαι πάσης τῆς ἱερατικῆς λει-
τουργίας,* ea non ita præclare vertuntur, ab omni Sacerdotali ministerio. Vt
enim *ἱερατικὸν* aliquando in Sacerdotale commodè verti queat, veluti
cum in Sacerdotum, aut Episcoporum personam quadrat: Sic haud
semper aliàs in Sacerdotale, sed sacrum conuerti debet. Atque ita veteres
interpretes hoc loco, cessare verò ab omni sacro ministerio Dionysius Exiguus
& Isidorus Mercator, reddidere.

Diaconus de pote-
state consecrandi
cap. 3.

Difficultas igitur vna superest in sequentibus Canonis Ancyrani
verbis: lapsis Diaconis negatur, probatis verò concedi videtur, *ἄρτον ἢ
ποτῆος ἀναφέρειν,* Panem, vel calicem offerre. Sed quid hoc offerre idemne
hic ac consecrare? Multum abest, siquidem duplici functione Diaconi,
Panem, vel Calicem attingendo, vtrumque offerre absque conse-
cratione, dici potuerunt; vno quidem modo Laicis vtrumque porri-
gendo, quod quidem Offerre dicitur S. Cypriano libro de lapsis, vti aptè
suo more, nuper adnotauit Dion. Petauus. Sed hunc modum nunc præ-
termisum velim: Alter mihi modus, etiam in Petauum antequàm in-
ciderem, semper arrisit: quonempe Diaconus offerre dicitur Panem,
vel Calicem, non consecrando, sed vtrumque Sacerdoti Consecraturus
repræsentando: quod eò aptius, *ἀναφέρειν* dicitur, quò certè Diaconus
ex manibus populi munera illa, primum suscipiebat, ad Sacerdotem,
vel Episcopum referenda, vel ei vnà cum Sacerdotibus in vsum Eucha-
risticæ Consecrationis, quod æquum erat, excerpturo eadem, exhibe-
bat. S. Dionys. de Eccles. Hierarch. cap. 3. *οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς Διακονή-
σεως ἐκκεῖται οἱ τοῖς ἱερεῶσιν, ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ὑποστασίου, ἀναφέροντες τὸν ἅγιον ἄρτον
καὶ τὸ τῆς ὁλοφίας ποτήριον,* Eximij vero inter Ministros, vnà cum Sacerdoti-
bus diuino altari Panem sacrum, & benedictionis Calicem imponunt. Vbi

ἡ χάρις τοῦ πνεύματος. Notat S. Maximus in eo quod Diaconi simul cum Sacerdotibus munera illa Antistiti ad altare afferant. Isidorus etiam Hispal. l. 2. de diu. off. *Leuita oblationes inferunt in altaria.* Quod etiam facit apud Græcos Diaconus, dum Sacerdoti munera illa cum sancto disco, sanctoque Calice in prothesi exhibet: ac rursus post maiorem ingressum, cum delatum vnà cum Pane discum capite deponit, & Sacerdoti repræsentat velamen exempturo & subinde consecratur, quæ omnia ex Liturgiæ lectione constant.

Claudamus tandem riuos. Diaconi non consecrant nec sacrificant. Legatur iterum canon. xvij. Concilij Nicæni. Et Clemens Rom. viii. Constit. cap. xxviii. *Διάκονος οὐ προσφέρει.* Plura cap. vlt. S. Epiph. in hæresim lxxix. vbi docet Diaconissas in Ecclesiâ *ῥεσβυτίδας, ῥεσβυτίδας, οὐδαμῶς δὲ ῥεσβυτίδας ἢ ἱερέας, viduas anus Presbyteridas quidem: non verò unquam Presbyteridas, aut Sacerdotissas fuisse.* Addit: καὶ ὅτι, οὐτε ἀφ' ἑαυτῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ὁρῶμεν πῶς τι μυστήριον ὁρῶμεν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ὁρῶμεν. Nam nec Diaconis quidem ipsis ullum in Ecclesiastico ordine mysterium perficere conceditur; at solum ad ea quæ perficiuntur, ministrare.

Attamen nonnihil occurrit mihi difficultatis, in verbis S. Laurentij Diaconi apud S. Ambrosium libro i. Officiorum. Sic enim ille ad Sixtum. *Quò progredieris sine filio Pater, quo Sacerdos sancte sine Diacono properas? Nunquam Sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit Pater? num degenerem probasti? Experire certè utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis CONSECRATIONEM.* Scio Cardinalem Baronium legere DISPENSATIONEM. Sed verum est vetera exemplaria, veteres editiones CONSECRATIONEM habere. Neque tamen formidanda hæc lectio. Siquidem duplici ratione difficultas enodari potest. Primò vt *Consecratio*, pro rei consecratâ sumatur; atque hoc sensu verum est dominicum corpus consecratum Diaconis, qui distribuerent, fuisse commissum. Secundò dici potest commissum fuisse ministerium, consecrando per Episcopum, vel Presbyterum corpori dominico necessarium. Vnde antea, *Nunquam sacrificium sine ministro offerre consueueras: & postea, cui consummandorum consortium Sacramentorum, huic consortium sanguinis tui negas?* quia Sacerdos nunquā nisi præsentē & ministrante, mouente etiam ac respondente Diacono consecrabat. Vnde in Concilio Altiissiodor. hoc sensu dicitur can. xix. *non licet Presbytero Diacono aut Subdiacono post acceptum cibum, vel poculum, Missas tractare.* Presbyter scilicet sacrificando, Diacono ministrando ei in sacrificio, missas tractat. Quod tam improprie *Consecrare*, dici potest, quam Diaconatus, *tertium Sacerdotium* Optato dicitur lib. i. contra Parmenianum. Sed tollamus manum de tabulâ. Fulbertus Episcop. Carnot. Ep. xxxvi. *Diaconus qui se Presbyterum simulauit, missamque celebrare præsumpsit, more Core, Dathan, & Abiron, illicitè Sacerdotium usurpauit, est procul dubio extra chorum deponendus.* Vide plura ibidem.

S. Ambros. lib. i.
offic. cap. 41.

An. 261. n. 1.

OBSERVATIONIS

SECUNDÆ,

PARS ALTERA:

De ministerio Diaconorum in tremendis mysteriis, tam circa celebrationem, quam circa distributionem sacrorum munerum.

S. Epiphani. in
hæres. lxxv.

Theodoret. in Phi-
lotheo.

Liturgia S. Chry-
sost. in primâ par-
te ad prothesim, &
S. Basilij infra.

I. Epiphanius contra hæresim Aërianorum disputatione susceptâ, tantifacit ministerium Diaconi, ut ne quidem Episcopum absque Diacono fuisse vnquam, aut etiam esse posse asseueret, *ἀλλ' ὃς Ἀγκύρου ἐπίσκοπος ἀδυνατῶν ἦν*. Præcipuum autem Diaconi erga Episcopum Presbyterumue ministerium, esse in Sacrificij Liturgiâ positum ambigendi non est locus: Diaconus enim in Sacrificij Liturgiâ aut celebrantem respicit aut Audientes siue participantes. Extra ordinem quidem fuit, quod Theodoretus in Maris hieromachi vita de se memorat, quod rem diuinam faciens, manibus Diaconorum pro altari usus sit: *ποθὺν ἄρα χερσὶν μακροῦ πλὴν πνευματικῶν καὶ μουσικῶν θυσίαν προσφραγιδύλω ἰδεῖν, ἥτησεν ἐκ δ' ἡμετέρας τῆς τοῦ δώρου προσφραγιδύλω. ἐγὼ δ' ἀσμένως ὑποήσουςα, καὶ τὰ ἱερὰ σκεῦη καὶ μιαινώων τῶν σκευάσας, οὐ πόρρωθεν γὰρ τὸ χεῖρον, καὶ ταῖς τῶν Ἀγκύρων χερσὶ αὐτῆς θυσιαστικῶν χρυσάμηνος, πλὴν μουσικῶν καὶ θείων, καὶ σωτήριον θυσίαν προσφραγιδύλω. Cum autem spiritualis mysticique sacrificij videndi diu cupidus esset, rogauit ut illic diuini doni fieret oblatio. Ego verò libenter obtemperavi & sacra vasa afferri iussi, nec enim longè locus aberat, diaconorumque manibus utens pro altari mysterium diuinum ac salutare sacrificium obtuli.*

Quæ essent Diaconi partes alia erga Sacerdotem celebrantem in solo ministerio positâ, iam docuimus. Addimus autem vniuersim eas. præterea omnia complecti de quibus Diaconus celebrantem cum reuerentiâ submonere debet, eumque in iis quæ sacris faciundis operæ pretium est adhibere, adiuuare. Alii aliis ritûs, aliæ preces, aliæ orationes. Liturgiæ & libri Sacramentorum consulantur. Aduertendum apud Græcos Diaconum vbi Episcopum vel Presbyterum sacra facientem alloquitur aut monet, *δέσποτίνω*: Dominum seu potius herum vocare, *βλόγησον, δέσποτα, ἔπθρον δέσποτα, ἡῶν δέσποτα*. *Benedic Domine, extolle Domine, immola Domine.* Etiam in ipsa consecratione, *βλόγησον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον, βλόγησον δέσποτα τὸ ἅγιον ποτήριον*, *Benedic Domine sanctum panem, benedic Domine sanctum Calicem.*

II. Alterum est Diaconi munus erga *συνδιούργους*, tam Diaconos inferiores quàm alios *ὑποῤεῖς*, ministros, hypodiaconos, Anagnostas

ac

ac ceteros, quos inter mysteria officiis suis applicat, monendo, iubendo, aliquando etiam solo nutu & sublatu in signum Orario, quod ὀρνύς, linteum vocat Isidor. Pel. l. i. ep. cxxxvi. Mappulam S. Gregor. Magnus epist. xxxiv.

Delectione verò Euangelij ritus varius. Nam in Ecclesiis Africanis Lectores Euangelium legebant. S. Cyprian. ep. xxxiii. in Syriâ Diaconi. S. Hieron. ep. ad Sabinianum. Apud Græcos verò nunc Presbyteri, nunc Diaconi, si stemus Constitutionibus Apostolicis lib. sec. cap. lvii. Ἀρχιδιάκονος ἢ πρεσβυτέρου ἀναγνώσκοντα τὴν Εὐαγγελίαν. Sozomenus lib. vii. c. xix. τῷ τῷ πλὴν ἱερέων βίβλιν ἐρᾷ δὲ ἀναγνώσκοντος ὁ Ἀρχιδιάκονος. τῷ δὲ ἄλλοις οἱ Διάκονοι ἐν πολλαῖς τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ ἱερεῖς μόνοι. ἐν τῇ ὁπισθίᾳ ἡμετέροις ἐπισκοποι. Hunc sacrum librum Alexandria legit solus Archidiaconus, alibi vero Diaconi: in alijs vero soli Sacerdotes, in diebus solemnioribus Episcopi, ut Constantinopoli, in die Paschæ, &c.

III. Tertium erga populum, monendo, excitando, imperando, præcipue frequenti illâ voce προσχωμεν, Attendamus: & similia Primarij Diaconi edicta. Nam interim Secundarij Diaconi singulas adstantium mysteriis aut eorum apparatui classes obibant, circumspiciebant, in ordinem redigebant, ac continebant. Constitutiones vulgò quæ Apostolicæ lib. ii. Submouebant etiam eos qui mysteriis adeundis inepti erant, Excommunicatos, Pœnitentes, Energumenos, quos tamen antea coram adducebant, ut pro iis oratio fieret: cuius rei causam multis reddit B. Chrysostomus orat. iv. de incomprehensibili Dei naturâ. Eamobrem S. Dionys. Diaconorum ordinem vocat *discretium*, ἡ τῶν λειτουργῶν τάξις ἢ καθαρινὴ καὶ τῶν ἀνομιῶν ἀφαιρῶσα, & postea: καὶ προσέπι τοῖς ἀνέροις τῶν ἱερέων ἀμύχως ἀποδιατέλλουσα. δὲ καὶ τῶν ἱερέων αὐτῶν ἐφίσησι πύλαις ἡ ἱεραρχικὴ θεσμοθεσία. Ministrorum ordo purgatius & dissimilius discretius est: præterea profanos a Sacerdotibus arcet; quapropter Pontificio instituto sacris quoque ianuis præficitur, &c. Georgius tamen Pachymeres in paraphrasi id muneris ad Hypodiaconos deuolutum tradit: ὁ δὲ Διάκονος καθαρινὴ καὶ ἀφαιρῶσα τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀπιστὸν, τὸν ἀξιὸν καὶ τὸν ἀνάξιον, ὡς ἰδίως ἔχουσιν οἱ ὑποδιακόνοι, Diaconus expiat ac segregat fidelem ab infideli, & dignum ab indigno: quod proprium est Hypodiaconorum: & reuerâ antequam distincto velut ordine, Hypodiaconi essent instituti, Diaconi secundarij sex inferiores ipsorum munia præstabant, ut antea obseruauimus.

Cæterum nemo melius officia Sacerdotum & Diaconorum distinxit S. Cyrillo Alex. lib. xiii. de Adoratione: Ἐπισκόποις μὲν ἄτε δὴ τότε καθιεῖσθαι λαχόντων, καὶ μὲν τοῖς ὅτι πλὴν μείω διέποισι τάξιν, πρεσβυτέροις δὲ φημι, πεπίστευται ὁ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἐσω τῆς καταπετάσματος, οἷς δὲ ὥρεται καὶ λέγεσθαι, καὶ φυλάξουσιν τὴν ἱερατεῖαν αὐτῶν. Διάκονοις γὰρ μὲν, ὅ, φυλάξουσιν τὴν φυλακὴν τῆς σκηνῆς. ἡ δὲ αὐτῶν πρεσβυτέρων Διάκονοι ἐν ἐκκλησίᾳ, πότε μὲν ὑμνολογεῖν ὅτε προσήκει λαοῖς, καὶ ἐν χρόνῳ μὲν εἶσθαι, κατηρεμεῖν δὲ πολλάκις καὶ δὲ νῆστιν εἰς προσευχάς, καὶ τῆς αἰαμακτοῦ θυσίας ὅτι τελευτῶντος αὐτοῦ προσκομίζουσι τὰ τῶν σκευῶν ἱερώτερα, καὶ λεπτὴν ἐφ' ἀπασιν τοῖς ἀγαθοῖς ποιοῦνται τὴν ὁπισθίαν; Ἐπισκόποις ὡς πὲρ Ἱμπερίῳ sortitis, necnon inferioribus Presbyteris concreditum est altare, & quæ intra velum sunt, quibus etiam dici conuenit, & custodient Sacerdotium suum: Diaconis verò illud:

custodient tabernaculi custodias: Nonne ipsi praecipunt clamantes in Ecclesiis, nunc quidem tempus esse ut populi hymnum dicant, & decenter stent, interdum vero ne quiescant, praeterea ad orandum excitant, & dum incruenta hostia consecratur, nonne ipsi sacratiora vasa ferunt, & accuratam omnibus necessarijs observantiam exhibent?

IV. Accedimus tandem ad alterum Diaconorum munus in distribuendis populo Eucharisticis donis praecipuum. Nonnulli quidem sunt qui id de alterâ solùm specie agnoscendum velint, de Calice nimirum; at de utrâque censendum in veteri Ecclesiae disciplinâ, ex sequentibus plura declarabunt. Constitutiones quidem Apostolicæ tradunt, post speciem panis ab Episcopo porrectam, Diaconum calicem porrigere. ὁ μὲν ἐπίσκοπος δίδωται τὴν προσηφομένην λέγων, σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ δεχόμενος λέγει, Ἀμήν. ὁ δὲ διάκονος κατεθέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδίδωμι λέγει, αἷμα Χριστοῦ ποτήριον ζωῆς, καὶ ὁ πίνων λέγει, Ἀμήν. Episcopus quidem tradat oblationem, dicens: Corpus Christi, & qui accipit, dicat, Amen. Diaconus verò retineat Calicem & distribuens dicat: Sanguis Christi Calix vitae, & qui bibit illum respondeat, Amen. Certiora verò & liquidiora testimonia SS. Patrum idem de Dominici corporis per Diaconum dispensatione testantur. Agmen ducat S. Iustinus Martyr Apologia ad Antonium versùs finem, quo loco uniuersam Eucharistiae conficiendae & administrandae rationem explicat: ἀλλήλοις φιλήματα ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῷ βίχῳ· ἐπειτα προσφέρεται τὰ προεγῶτα τῷ ἀδελφῷ ὄρεος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κραύματος· καὶ οὕτως λαβὼν, αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῷ ὄλῳν ἀφ' οὗ ὀνόματος τῷ υἱοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῷ αἰῶνι ἀναπέμπει· καὶ ὑπερείκει τῷ κατηξιάσθαι τούτων πρὸς αὐτὸν ὅτι πολὺ ποιεῖται· οὐ σιωπελέσμενος τῷ βίχῳ & τῷ ὑδατί, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς πρὸς αὐτὸν λέγων, ἀμήν. ὁ δὲ ἀμὲν τῇ ἐβραϊδὶ φωνῇ ὁ, ἡμοῖσι, σιμῆν. ὑπερείκει τῷ ὄρεος καὶ ἐπὶ ἀφαιρήσμενος πρὸς τὸ λαόν, οἱ καλούμενοι πρὸς ἡμῖν διάκονοι δίδωσιν ἐκάστῳ τῷ παρόντων, μετὰ λαβὴν ἀπὸ τῷ ὑπερείκει τῷ ὄρεος καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ πρὸς αὐτὸν ἀποφύεσθαι, καὶ ἡ ἑσθὴ αὐτῇ καλεῖται πρὸς ἡμῖν ὑπερείκει. A precibus finitis, mutuis nos inuicem osculis excipimus. Deinde ei qui ex fratribus praest offertur panis & poculum aqua & vini; quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum uniuersarum patri per nomen filij & Spiritus sancti offert: & Eucharistiam siue gratiarum actionem, pro eo quod nos hisce donis suis dignatus sit, prolixè exequitur. Atque ubi ille preces & gratiarum actionem absoluit, populus qui adest omni faustâ approbatione acclamat dicens, Amen. Amen autem voce Hebraea, significat, fiat. Antistes verò postquam gratiarum Actionem perfecit, & populus uniuersus appreciatione faustâ eam comprobauit; qui apud nos Diaconi vocantur, distribuunt unicuique praesentium, ut participet eum in quo gratia acta sunt, panem, vinum & aquam, & ad absentes perferunt, (infra, ad agros:) Porro alimentum hoc apud nos, Eucharistia vocatur. De Calice clarissimè S. Cyprianus lib. de Lapsis: Vbi verò solemnibus adimpletis, calicem Diaconus offerre praesentibus caepit. De corpore etiam Domini S. Laurentius: Experire utrum idoneum ministrum elegeris cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem. ita legit Baronius & recentiores editiones; Veteres habent consecrationem, id est rem consecratam distribuendam, ut antea monuimus. Isidorus Hispalensis lib. de diuin. offic. cap. viii. Sicut in Sacerdote Consecratio, ita in ministro dispensa-

vel ἐπισυφμεῖ.

vel πανσυφμεῖσιντος

vel περιεφμεῖσιντος

S. Cypr. l. de Lapsis
ad fin.

S. Ambros. de offic.
lib. i. c. 41.

tio Sacramenti est: Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Sed difficillima sunt quæ sequuntur. Ipsi etiam Sacerdotibus propter presumptionem non licet de mensâ Domini tollere calicem, nisi traditus sit eis à Diacono: quâ de re postea. Interim etiam monemus reliquos qui sequioribus sæculis de diuinis scripserunt officiis, idem exscripsisse. Alcuinus cap. de Ecclesiastico ordine: Sicut Presbytero officium consecrandi competit, ita Diacono ministrandi: ita & Rabanus Moguntinensis lib. i. de institut. Clericorum cap. vi. Alii usque ad Hugonem à S. Victore, lib. i. de Sacramentis cap. xxxviii. Diaconorum officium est in Ecclesiâ Euangelium legere, sacrificiū in altari componere, corpus & sanguinem Domini distribuere, licet non ubique hoc obseruetur. Nonne-
 mo est recentiorum interpretum qui verba illa quæ in mysticâ consecratione Calicis pronuntiantur à Sacerdote, *Mysterium fidei*, ex S. Paulo deprompta velit, primâ ad Timotheum Epistolâ, dum de Diaconis scribit, *Diaconos similiter habentes mysterium fidei in conscientiâ purâ*, ita vt in hoc etiam Pauli loco, Calicis Sacramentum à Diaconis distribuendum intelligatur. Veteres autem interpretes non de Eucharistiæ Sacramento, sed de purâ & integrâ mysteriorum fide, cum sinceritate conscientiæ coniuncta exponunt, Theodoretus & alij.

Alcuin. lib. de off. diu.

Ambrosius Catharinus & Hesselius in cap. 3. i. ad Tim.

OBSERVATIONIS II.

PARS ALTERA.

De Diaconorum circa Eucharistiæ distributionem audaciâ repressâ.

Ecce ætas, fecit raritas, fecit etiam opulentia Diaconorum vt sublimē saperent, Episcopis ac Presbyteris etiam aliquando insultarent. Initium huius querimoniæ aduersus Diaconos est apud S. Cyprianum, epistolâ ad Rogatianum Episcopum: De Diacono tuo conquestus es quod immemor Sacerdotalis loci tui & officij ac ministerij sui obli-

S. Cyprian.

tus, contumelijs & iniurijs suis te exacerbauerit, &c. Præcipue verò in Sacerdotum gradum & officium insurgere ausi sunt, etiam quoad mysteriorum rem attinebat. Concilium Nicænum can. xviii. ἡλθεν εἰς τὴν ἀγίαν ἐκμεγαλίωσιν τοῦ οὐδοῦ, ὅτι ἐν τοῖς τόποις καὶ πόλεσιν, τοῖς πρεσβυτέροις τῶν ἐκκλησιῶν οἱ διάκονοι διδάσκουσιν, ὅσοι οὐτε ὁ χυλὸν, οὐτε τὴν σιωπὴν καὶ τὴν ἐκδοχὴν, τοῖς ὁμοίως μὴ ἔχοντες προσφέρειν, τοῖς προσφύτοις, διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἐργασίᾳ, ὅτι ἡδὴ ἡνέκα τῶν διακόνων καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς αἰῶνος. ταῦτα οὖν πάντα περὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τὸ μὲν ἐπισκόπου ὑπακούει εἶναι, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττω τῶν χυλῶν. λαμβανέτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν μὲν τοῖς πρεσβυτέροις, ἡ

τὸ ἑκαστοῦ μὴ ἀδιδῶτος ἀλλ' ἢ τῷ ἀποστολικῷ. Peruenit ad sanctum magnū-
que Concilium Diaconos in quibusdam locis & ciuitatibus Presbyteris Eucharis-
tiam praeberē. Quod neque canon neque consuetudo tradidit, ut qui potestatem offe-
rendi non habent, his qui offerunt corpus Christi, porrigant. Illud etiam innotuit quod
iam quidam ex Diaconis etiam ante Episcopos Eucharistiam attingant. Omnia igitur
ista auferantur & Diaconi intra propriam mensuram maneant, scientes se ministros
Episcoporum esse & Presbyteris inferiores. Accipiant autem Eucharistiam ordine suo
post Presbyteros vel Episcopo impertiente vel Presbytero. Reuocandum hūc
putaret aliquis, quod Isidorus Hispalensis habet lib. de diuin. Offic.
Ipsis etiam Sacerdotibus propter praesumptionē non licet de mensā Domini tollere ca-
licem, nisi traditus sit eis a Diacono. Verū de re licitā loqui videtur, ac de
ministerio Diaconi Calicem consecrandum porrigentis, a Presbytero
non respuendo aut fastidiendo. Vnde Albinus Flaccus seu Alcuinus:
Diaconus, inquit, ponit linteam in altare, ponit panem & calicem, quae nec mitten-
di nec auferendi habet potestatem Presbyter, si Diaconus adfuerit: sicut Presbytero
officium consecrandi competit, ita Diacono ministrandi.

Alcuin. lib. de diu.
offic. cap. de ton-
surā Cleric.

Canon verò Synodi Nicænæ xviii. Diaconorum superbiam ac teme-
ritatē in eo notat, quod Eucharistiam ante Episcopos etiam attingere
non vererentur, eamque postea Presbyteris ipsis porrigerent, quod
alienum esse eò potissimum animaduertit, quod Presbyteri, non verò
Diaconi offerendi potestatem habent ac proinde eos, a Diaconis qui
eā potestate vacui essent, Eucharistiam a se oblatam accipere perabsur-
dum foret. Atque huic quidem Canoni interserit quaedam verba Isido-
rus Mercator. Quod si non fuerit in praesenti Episcopus vel Presbyter, tunc ipsi pro-
ferant & edant. Verū peregrina & ascititia verba sunt, ut constat velex
auctoritate Concilij vi. Carthaginensis, ubi studiosè conquisitum illud
Nicænæ Synodi exemplar, verba illa non habet: sicut nec Aquisgranen-
se primum cap. xli.

Concil. Arelat. ii.
can. xv.
Concil. Carthag.
iv. can. 38.

Gelas. Pap. ep. ix.
to. 2. Concil.

Decretum verò postea apud nos, Diacono non licere praesente Pres-
bytero corpus Christi tradere. Concilium Arelatense secundum: Dia-
conus corpus Christi praesente Presbytero tradere non praesumat. Quod si fecerit ab of-
ficio Diaconatus abscedat. Concilium Carthagin. iv. can. xxxviii. ut Dia-
conus praesente Presbytero, Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat,
iussus eroget. Gelasius Pontif. i. ep. ad Episcopos Lucaniæ. Diaconi, sacri
corporis prerogationem sub conspectu Pontificis seu Presbyteri, nisi his absentibus,
ius non habeant exercendi.

OBSERVATIO III.

Diaconum non solius Episcopi, sed etiam Presbyteri Ministrum esse: Honorem ac obedientiam Presbytero debere.

Eclarauit quidem Nicæna Synodus Diaconos Presbytero inferiores esse, eosque Episcopi non verò Presbyteri, ὑπορέτας, ministros esse dixit: ἐμμενέτωσαν οἱ ἀρχαῖοι τοῖς ἰδίοις μέτεσι, εἰδότες ὅτι τῷ κυρίῳ ἐπισκόπῳ ὑπορέται εἰσιν, τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ ἐλάτῳις τυγχάνουσι, quæ verba in Concilio vi. Carthagenensi sic redduntur. *Maneant*

Diaconi in proprio ordine, scientes quod Episcoporum quidem Ministri sunt, Presbyteris autem inferiores existunt. Conuenit locus S. Ignatij ad Trallianos, πῶς δὲ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ἢ μιμηταὶ τῷ ἀγγελικῷ διωάμεων ἀποστολικῶν ἐπισκόπων ἀποστολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἀμφοτέρου: Quid verò sunt Diaconi aliud quàm imitatores Angelicarum virtutum, quæ Episcopo purum & inculpatum ministerium exhibent? Quod sane causæ extitit, ut Diaconi aliquando solius Episcopi, contemptis Presbyteris ortoque supercilio in leges Ecclesiæ, ut ait S. Hieronymus, Ministros agere voluerint. Ut autem primas Episcopo Diaconi reuerentiæ & obsequii partes debent, ita proximas debere Presbytero fateri còsentaneum est, quòd huius etiam sint Ministri. Presbyter quidem adiutor Episcopi dicitur, minister nunquam: At Presbyteri Diaconus etiam minister est, eique obsequi ac ministrare ex ordinis officio debet. S. Ignatius epistolâ ad Magnesios laudat Sotionem Diaconum, ὅτι ὑποτάσσεται τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, quia obedit Episcopo & Presbyteris. Idem in epist. ad Smyrnæos, οἱ λαὶ καὶ τοῖς ἀρχαῖοις ὑποτασσέσθωσαν, οἱ ἀρχαῖοι τοῖς πρεσβυτέροις. Mirto Epistolam ad Heronem Diaconum, in quâ proponit illi B. Stephanum, Episcopo & Presbyteris ministrantem. Sic etiam in Constitutionibus vulgò Apostolicis commendatur Diaconorum ministerium, tam erga Presbyteros quàm erga Episcopum, ἡ πρὸς ἀμφοτέρου ἀρχαῖα. Et antea lib. 3. c. vlt. ἀρχαῖον ἐξυπηρετεῖν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, τούτῃ ἀρχαῖον. Concilium Carthagin. iv. Ut Diaconus, ita se Presbyteri, ut Episcopi ministrum nouerit. Vetus auctor quæstionum veteris & noui Testamenti qu. 101. contra Falcidium Presbyteris Diaconos coequantem. Quæ audacia est Presbyteris ministros eorum pares facere? Diaconi Presbyteris in obsequium mittuntur, Presbyteris obsequium debent. S. Gregorius Theologus epistolâ ad Gregorium Nyssenum puto, scribens de Glycerio Diacono, qui collectâ Virginum turbâ imperium sibi in eas adrogauerat & Patriarchatûs nomen atque habitum sibi imposuerat, πατριαρχίας ὄνομα καὶ ἡμᾶ ἐαυτῷ πεθεῖς; narrat eum à se Diaconum institutum fuisse ut Presbytero seruiret, καὶ οὕτως ὁ σαβασθὲς καὶ σεμνὸς ὁμῶν Γλυκερίος ἐχρηστονήθη κυρίῳ καὶ ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαῖος, ὡς καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ ἀρχαῖον.

Concil. Nicæn.
can. 18.

S. Hieron. ep. 83.
ad Euagrium.

Constit. Apostol.
lib. 8. cap. vii.

Carthagin. iv.
can. 37.

S. Cyrill. lib. 13. de
Ador. in Sp. to. 1.

Diaconi stant co-
ram Presbyteris,
aut iis nonnisi iu-
bentibus sedent

Concil. Laod. c.
20. habetur & in
Carthagin. iv. c.
39. & Agathens.
can. 65.

Concil. Toletan.
iv. sub Honorio I.
cap. 38.

Concil. in Trullo
can. 7.

σων, καὶ τῷ ἔργῳ τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελησόμενος. Hic igitur grauis vobisque vene-
randus Glycerius Vuenensis quidem Ecclesiae Diaconus à nobis creatus est, ut
Presbytero ministraret, & Ecclesiae opus curaret. Idem exemplo Leuitarum Sa-
cerdotibus ministrantium pluribus ostendit S. Cyrillus lib. xiii. de Ado-
ratione.

Neque mirum proinde Diaconis praescripta erga Presbyteros varia
honoris genera: Diaconi nouerint Presbyteris omni humilitate defe-
rendum, ait Concil. Andegau. c. iii. Diaconi vrbici honorem Presbyte-
ris referuent. Arelat. i. c. xviii. Initio quidem, semper coram ijs, Epif-
copo confidentibus stare iussi. Clemens Ro. lib. ii. 247. cap. lvii. Con-
cilium Laodicænum: ὅτι οὐ δεῖ Διάκονον ἐμὲ παρὰ τὸν ἀρεσβυτέρου καθέζεσθαι,
ἀλλὰ μὲν κελεύσεως τῷ ἀρεσβυτέρου καθέζεσθαι. Quod non oportet Diaconum
coram Presbytero sedere, sed sedere cum iussu Presbyteri. Alioqui Diaconorum
proprium erat stare ad ministerij facilitatem & promptitudinem. Ori-
genes hom. sec. in Cantic. explicans illud de Regina Saba: Vidit sedem
puerorum eius, Ecclesiasticum, puto, ordinem dicit, qui Episcopatus vel Presbyterij se-
dibus habetur. Vidit & ordinationes siue stationes ministrorum eius, Diaconorum ut
mihi videtur ordinem memorat adstantium diuino ministerio. S. Hieronymus ep.
ad Sabinianum Diaconum Lapsum. Vniuersi te stare ante altare Christi inge-
miscebant. Concilium Nicænum can. xviii. ἀλλὰ μὴ καθίσθαι ἐν μέ-
σῳ τῶν ἀρεσβυτέρων ἕξεσθαι τοῖς Διάκονοις: πρὸς χαλῶνα γὰρ ἐστὶν παρὰ τὸν
ἐκκλησιαστικόν. εἰ δὲ τις μὴ θέλοι περὶ ἀρχεῖν ἐν τούτοις τοῖς ὅροις, πεπαύσθω τῆς
διακονίας. At nec sedere in medio Presbyterorum Diaconis liceat: id enim fit prater
canonem & ordinem. Si quis autem post has etiam constitutiones obedire noluerit, à
Diaconatu abstineat, Idem appositè, epistolâ ad Euagr. Caterum in Ecclesia
Romæ Presbyteri sedent, & stant Diaconi: licet paulatim increbescantibus virijs in-
ter Presbyteros, absente Episcopo, sedere Diaconum viderim, & in domesticis conui-
uijs benedictiones dare, &c. Quid? nonne & Toletanum Concilium iv.
eamdem Diaconorum superbiam in primis sedibus vendicandis arguit
& coërcet? Nonnulli Diacones in tantam erumpunt superbiam, ut se Presbyteris
anteponant, atque in primo Choro ipsi priores stare praesumant, Presbyteris in secun-
do constitutis. Sed difficilis Coërcitionis ratio: Ergo ut sublimiores sibi Pres-
byteros agnoscant tam hi quam illi in utroque (choro) consistant. Alia est querela
& lex contra Diaconos etiam officiis insignitos in Synodo, περὶ ἑκτῆς ca-
none vii. ὅτι μὴ καθίσθαι ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικῶν Διάκονοις τυχόντι ὀφφίκια
ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντες, εἰς τὸν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν αὐθαδεία & αὐτονομία κεχρημένους
πρὸς τῶν ἀρεσβυτέρων καθέζεσθαι. οὐλομένη ὥστε τὸν Διάκονον καὶ ἐν ἀξιώματι,
τῷ ἐστὶν ἐν ὀφφίκιῳ τῶν οἰκονομῶν ἐκκλησιαστικῶν τυχόντων, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸς
τῶν ἀρεσβυτέρων καθέζεσθαι, ἐκ τῆς εἰς μὴ τὸ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἐπέχον τῶν οἰκείου πατερ-
αρχου, ἢ μητροπολίτου, εἰς ἑτέρον πόλιν πρὸς ἀρχιεπίσκοπον ὅτι τῇ κεφαλῇ τὸτε γὰρ ὡς
τὸν ἐκκλησιαστικόν ἀναπληρῶν ὑμνηθῆσθαι. εἰ δὲ τις τοιοῦτος ἐλθὼν τυχόντι
χρῶμενος ἀράσῃ διαπραξαῖς, ὁ τοιοῦτος ἐκ τῶν οἰκείου κατεβιβασθεὶς βαθ-
μοῦ, ἔχαρς πρῶτον γινέσθω τῷ ἐν ᾧ κατελέγεται ἁγίου ἐν τῇ κατ' αὐτὸν
ἐκκλησίᾳ: τῷ κυρίου ἡμῶν ἰωαννουῦτος μὴ χαίρει τῶς ἀρεσκείας, & τὴν ἐξ.
Quoniam in nonnullis Ecclesiis Diaconos Officia Ecclesiastica habere didicimus, in-
deque aliquos eorum arrogantia & licentia fretos ante Presbyteros sedere: statuimus
ut Diaconus etiam si in dignitate, id est in quouis sit officio Ecclesiastico constitutus,

ante Presbyterum ne sedeat; præter quàm si proprij Patriarchæ vel Metropolitana vicem gerens, adsit in aliâ ciuitate pro aliquo negotio. Tunc enim ut locum illius implens, honorabitur. Si quis autem tyrannicâ adductus audaciâ, tale quid efficere fuerit ausus, is ex proprio gradu deiectus, sit omnium vltimus eius ordinis, in cuius albo est, in sua Ecclesiâ: Domino nostro præcipiente, ne primis sedibus delectemur, &c. Officia porro illa ἑρμαντικὰ, ut notant ibi Zonaras & Balsamon; tandem obtinuerunt ut ordine præpostero, Presbyteros Diaconi iis dignitatibus aucti præcederent, ὡς ὁ τῶν ᾠδολόγων ὁ γὰρ καὶ κατὰ Χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιοπάτης μεγάλης ἐκκλησίας περιέχεται, ἐν αὐτῇ ἐξω σιωδδου σιωδέειν, οὐ μόνον τῶν ἱερέων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀρχιερέων, sit autem hoc præter rationem, ait Theodorus Balsamon, At is qui pro tempore est sanctissimæ Ecclesiæ Chartophylax, in congregationibus extra Synodum, sedet non solum ante Sacerdotes, sed etiam ante Pontifices. id tamen non ex decreto Ecclesiastico, sed ex Alexij Comneni Imperatoris iniquissimo decreto. Quin etiam extitit Patriarcha quidam, qui ut frequentiori dignitates obtinentium comitatu stiparetur, eos quum antea Presbyteri omnes essent, Diaconos solum esse constituit, ut antea ex Codino notauimus. Laudabilem verò consuetudinem Ordinis inter Ordinatos seruandi, ut Diaconi etiam antiquiores post Presbyteros solum sederent, Ecclesiæ præclarè constitutæ retinuerunt, quo nomine Ecclesia Parisiensis Metropolitana, plurimum commendanda est, in quâ soli Hierarchico ordine insigniti, maioribus infra Episcopum subsellijs sedent; Ij etiam omnes qui ἑρμαντικὰ dignitates gerunt, & ipsi Archidiaconi, Presbyterij ordinem suscipere coguntur, ne Presbyteros nisi Presbyteri antecedant: ne demum humanæ traditiones, distinctos lege ac instituto Christi sacros Ordines conturbent atque permisceant. Certum enim est Episcopum diuino iure Presbyterum anteire: sed multò clariùs ac exploratiùs Presbyterum Diacono præstare, cum alterius sit ab eo Characteris, ac proinde Sacramenti, quod diuino tantum iure institutum est.

OBSERVATIO IV.

De Reliquis, extra mysteria, Diaconorum officiis.

S. Hieron. Epist. ad
Euagrium, 85.

1. Corinth. 12.

Dignum est, *Ministrare mensis*: huius enim officij occasione Diaconi primùm electi sunt Act. vi. Vnde & B. Hieronymo subirato, *Viduarum & mensarum ministri dicuntur*. Quâ loquendi formulâ non vile famulitium, quod tamen præ charitate & humilitate subire potuerunt, sed honesta præsertim rei cibariæ fide-
lium communem vitam degentium, deinde pauperum alendorum cura & præfectura ipsis demandata intelligitur. quod certè moris, etsi reficiendorum in ipso Ecclesiæ loco & conuentu pauperum in agapis, maturiùs plures ob causas abrogatum fuerit: eorum tamen alendorum in aliis locis Diaconorum cura, per diu stetit: adeoque loci illi *Diaconia* vocabantur. Anastasius in Stephano iij. *Diaconiam Ss. Sergij & Bacchi concedens, omnia quæ in Diaconia vsum existunt, statuit perpetuo tempore pro sustentatione pauperum in Diaconia ministerio deferuire*. Diaconiarum quoque fit mentio in Testamento B. Remigij quod edidit V. C. Brissonius. Apud Cassianum quoque collatione xxi. ca. i. Ioannes Diaconus in vitâ S. Gregorii Magni. *Prudentissimus paterfamilias Christi Gregorius singulis Diaconijs, vel Xenodochijs viros idoneos deputauit, quos, vt securiùs imò sagaciùs in opere misericordiae laborarent, priuilegijs muniendos esse decreuit. Quia, inquit, te virum Religiosum & mensis pauperum exhibendis idoneum nouimus, ideo te Diaconia eligimus præponendum: & ne quæ tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes vt de hoc quod ad mensas pauperum, vel Diaconia exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem*. Præstabit autem eâ de re audire Onuphrium Panuinum libro de interpretatione vocum Ecclesiasticarum. Apostolorum, inquit, exemplo Euaristus primus in Romanâ Ecclesiâ septem Diaconos ordinauit, qui, cum Presbyteri docendis populis & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus & egenis ex Ecclesiæ thesauris & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi cum ante præscriptum sibi & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus Papa, certa que loca assignauit, quæ *Diaconia* & pauperum hospitalia dicta sunt, quibus ij præerant & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus ex Ecclesiæ pecuniâ & Christianorum eleemosynis à Subdiaconis collectis, & ab ipsis custoditis, quantum in se esset, suppeditabât, septem primum, deinde quatuordecim, Regionarii tandem octodecim facti sunt Diaconi Cardinales, qui in libello Romani ordinis, *Patres Diaconia* vocantur. Hactenus ex Onuphrio. Probabile verò est non incubuisse semper Dia-

conus mensarum istarum extructionem, sed eam eleemosynarum distributionem fuisse aliquando commutatam S. Cyprianus epi. xlix. ad Nicostrium Diaconum Romanum, ait, *Diaconio sanctæ administrationis amisso, Ecclesiasticis pecuniis sacrilegâ fraude subtractis, & viduarum ac pupillorum depositis denegatis, conscientia rapinarum & criminum nefandorum ab urbe fugisse.* Prosper in Chron. de Tito Diacono. S. Leo serm. de sancto Laurentio. Paulinus lib. iv. de miraculis S. Martini, Diaconum, *sacra arca custodem vocat.*

Verum hic de more Græco satagendum nobis quum sit; sunt nonnulli qui hanc pauperum curam diu ad Diaconos non pertinuisse, sed ad Presbyteros malint; ducti verbis S. Chrysostomi commentar in cap. vi. Act. *Ἄλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία.* Sed Presbyterorum hæc est dispensatio, quod & pluribus differit hom. lxxxvi. in Matth. Negari tamen non potest quin & Diaconis imposita fuerit. Origenes ad caput xxi. Matthæi, Erasmo interprete, *Diaconi qui non bene tractant Ecclesiasticarum pecuniarum mensas, sed semper de eis fraudant, & eas quas dispensant, non secundum iustitiam dispensant, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt nummularij pecuniarum mensas habentes quas Christus euertit.* Episcopi autem & Presbyteri quibus credita sunt cathedra, qui tradunt Ecclesias quibus non oportet & constituunt principes quos constituere non expedit, ipsi sunt qui vendunt columbas, quorum cathedras Christus euertit. Certè & Ephrem Edessenæ Ecclesiæ adhuc Diaconus curam illam suscipit apud Sozomenum, lib. 3. & Palladium, in Xenodochio scilicet publico; vbi constitutis lectis circiter trecentis, infirmos ac fame laborantes excipiebat, & omnia hospitalitatis Christianæ officia administrabat. Simile quid Origenianis verbis habet Isidor. Pelus. epist. ad Lucium Pelusij Archidiaconum lib. i. ep. xxxix.

Qui autem existimant huic officio Diaconali successisse Oeconomum officium, longè falluntur: hoc enim non pauperum tantum, sed & Ecclesiæ totius patrimonij ac reddituum summam complectebatur, vt intelligitur ex Concilii Chalcedonensis, Canone xxvi. *ὅτι ὁ ἐν πλὴν ἐκκλησίᾳς διὰ οἰκονομῶν οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικά χειρίζονται, ἐδίδξαν πάντες ἐκκλησίᾳς ἐπίσκοπον ἔχουσιν, καὶ οἰκονομῶν ἔχον ἐκ τῆς ἰδίου Κλήρου οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ γνώμῃ τῆς ἰδίου ἐπίσκοπου. ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι πρὸς οἰκονομίᾳ τῆς ἐκκλησίας.* Quoniam in quibusdam Ecclesiis Episcopi sine Oeconomis res Ecclesiasticas tractant, placuit omnem Ecclesiam Episcopum habentem, habere etiam Oeconomum de proprio Clero, qui dispenset res Ecclesiasticas secundum sententiam proprii Episcopi; vt Ecclesiæ administratio sine testimonio non sit, ne ex hoc res Ecclesiæ dissipentur. Ex quocumque præterea ordine Clericorum poterat seligi Oeconomus, præsertim ex Sacerdotali, vt docet S. Chrysostomus hom. xxxvi. in Matthæum, & Isidorus Pelus. lib. sec. ep. cxxvii. ad Cyrillum, & libellus supplex Ischyronis contra Dioscorum, vbi de Protero Presbytero Oeconomo Alex. loquitur Concil. Chalced. Act. 3. non verò ex Laicis: vnde ex eodem Canone Concilium Hispalense can. xi. improbat Laicos Oeconomos. Legi potest & can. xi. Synodi septimæ generalis, vbi canon. xvi. Chalcedonensis renouatur.

II Alterum Diaconi munus erat, Baptifandum exuere veste & calceis, ad Occidentem, abrenuntiandi causa conuertere, ad Orientem redu-

Origen. tractat. 15.
in Matth.

Oeconomus Eccle-
siarum alia functio
quàm Diaconi.

Clem. Rom. l. 3.
Πατερων. cap. 16.

cere & hortari ad prioris vitae tenebras relinquendas. S. Dionys. Eccles. Hierarch. cap. v. susceptoris etiam munere in Baptismo fungi Diaconorum aliquando extitit : si credamus collectori Constitutionum Apostolicarum, καὶ τὸν αὐτὸν ἄνδρα ὑποδέχεσθαι ὁ Διάκονος· πλὴν δὲ γυναικαὶ ἢ Διάκονος· ὅπως σημειοῦται πρὸς τὴν μεταδόσιν τῆς ἀφ' αὐτοῦ σφραγίδος ἡμῖν. Ac virum quidem suscipiat Diaconus, mulierem vero Diaconissa, ut honestè & à quibus decet, signum illud tradatur.

Concil. Illiberit.
can. 77.

III Tertium. Baptizare, extra ordinem scilicet, absente Episcopo & Presbytero, si necessitas ingruat. Tertullian. li. de Baptismo. Concilium Illiberinum can. lxxvii. Si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo, vel Presbytero aliquos baptizauerit, Episcopus eos per benedictionem perficere debet.

S. Cyprian. epist.
13. ad Presbyter. &
Diaconos.

IV. Quartum, ea præstare, absente Episcopo & Presbytero, quæ ad pascendam & regendam plebem spectant, seclusâ nimirum ordinatione & Sacrificio. Quo iure & Diaconi pœnitentes à censuris absoluebant. S. Cyprianus ep. 13. Si incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectatâ præsentiâ nostrâ apud Presbyterum quemcumque præsensem, vel si repertus Presbyter non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud Diaconum quoque exomologesim facere delicti sui possunt: ut manu eis in Pœnitentiâ impositâ veniant ad Dominum cum pace. Quem ad locum notat Pamelius, Diaconos absente Episcopo & Presbytero excommunicare potuisse: ea de re dicturi sumus infra Obseruat. de Ordinibus Hierarchicis.

V. Quintum est, prædicare, atque ita habetur in Pontificali, Diaconum oportet ministrare ad altare, baptizare & prædicare. Verum an id ordinario iure, an extra ordinem tantum, sequens Obseruatio docebit.

OBSERVATIO V.

Munus prædicandi ad Diaconum, non nisi extra Ordinem pertinere.

S. Tho. l. 3. q. 67.
art. 1.

Onuenientissimè in Pontificali Romano, Diaconi officia hunc in modum præscripta sunt. Diaconum oportet ministrare ad altare: quod est ordinarium Diaconi munus: deinde Baptizare & prædicare. Omnes autem inter Theologos conuenit, Diaconum Baptismi solum extraordinarium Ministrum esse; igitur & ipsius quæ Baptizandi officium sequitur, Prædicationis. Illius, inquam prædicationis publicæ & sollemnis, ex altiori suggestu, Doctrinæ Tractatûs, & Orationis ad populum, qualis Episcoporum & Presbyterorum officio continetur. Priuatæ siquidem aut minùs sollemnes adhortationes eis plerumque commissæ sunt, publicæ extra ordinem, aut in necessitate absente Episcopo & Presbytero, lege verò & more communi interdictæ.

Atque hinc ut ordiamur unde contrarium forsan induci perperam posset, Concilium Ancyranum Nicæno antèrius, sic decernit de Diaconis lapsis qui immolant, postea verò reluctati erant: *ὁ μὲν μὲν αὐτὸν ἔχοντι πᾶσι τοῖς ἱεροῖς παῖσι τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τῆς τε τῆς ἱερᾶς ἡ ποτήριον ἀναφέρειν ἢ κηρύσσειν, honorem quidem ipsum habere, cessante autem ab omni sacra functione, vel panem & calicem offerendi, vel prædicandi.* Quo ex verborum contextu videtur Diaconos stantes, hoc est integros & inculpato ex ordinis sui provinciâ consuevisse κηρύσσειν, prædicare. Ita profectò est κηρύσσειν, sed eo eanone κηρύσσειν, concionari, quod vulgò prædicare dicimus, minimè significat, sed pronuntiare, annuntiare ea de quibus vno aut altero verbo populum inter sacra admonebat Diaconus, ut κήρυξ, præco, Ecclesiæ vel Episcopi aut Presbyteri sacrificantis, quod vir Doctus utinam tandem noster, adnotauit ex S. Chrysostomo hom. xvii. in epist. ad Hebræos: *ὁ διάκονος ὑψιπλὺς ἐστὶς μεγάλη τῇ φωνῇ, φεικτὴ τῇ βοῇ καθάπερ τις κήρυξ πλὴν χειρὸς αἰρῶν εἰς τὸ ὑψὺς τοῦ κήρυκος, τοῦ ἀπείρητου, τοῦ μὲν ἐκβάλλει, τοῦ δὲ εἰσάγει.* Verùm eò loci non est vox διάκονος, sed ἱερεὺς, Sacerdos, pronuntians sancta sanctis. Aptius ex Socrate probatum erat, ubi agit de Athanasio ab Ecclesiâ excedente in persecutione Georgij intrusi, *παρεπλάσας κηρύξαι διχῶς, melius quam in editione Stephani κηρύξας, αὐτὸς ψαλμὸν λέγειν πρὸς τοὺς ἀκούοντες, cum præcepisset Diacono ut Orationem annuntiaret, Psalmum dein recitari iubet.* ibi non est Sermo de prædicatione seu concione; sed de monitione Diaconi quâ populum ad Orationem clamore excitabat, & hoc κηρύξαι dicitur, ubi de Diaconi functione agitur. Isidorus Hispalens. lib. sec. de Offic. Eccles. *Diaconi clarâ voce in modum præconis admonent cunctos siue in orando siue in flectendo genua, siue in psallendo, siue in lectionibus obaudiendo; ipsi etiam ut aures habeamus ad Dominum clamant.* Ita Concil. Tolet. iv. c. xxxix. *Diaconus gestet orarium propter quod orat, id est, prædicat.* hoc est annuntiat, præconis more. Et hoc idem est quod hîc in Canone Ancyrano prohibetur Diacono lapso, ne scilicet quidquam in Ecclesia publicè moneat, edicat, pronuntiet solitorum suorum κήρυγμα, ut optimè hic canon vertitur & refertur D. L. can. xxxii. *Diaconi qui immolarunt, vacent ab omni ministerio sacro, etiam panis & calicis proferendi, aut PRONUNTIANDI.* Atque ita Isidor. Mercator, nec offerant, nec pronuntient.

Quocirca sententiam nostram de solemnî prædicatione Diaconis interdictâ, ista non dimouent, plurima verò confirmant. S. Leo epistolâ ad Maximum Antiochenum Episcopum. *Illud quoque dilectionem tuam conuenit præcauere ut præter eos, qui Domini sunt Sacerdotes nullus sibi ius docendi & prædicandi audeat vindicare, &c.* Sic Vigilus quoque Papa Rusticum & Sebastianum Diaconos deponit propter officium prædicandi sibi temere adrogatum. *Adieciſtis etiam execrandâ superbîâ quæ nec leguntur nec sine sui Pontificis iussione aliquando Ordinis vestri homines præsumpserunt: auctoritatem vobis prædicationis contra omnem consuetudinem vel canones vindicare.* Nota Consuetudinem & Canones. Concilium Vafense sec. can. sec. *Si Presbyter aliqua infirmitate prohibente per seipsum non potuerit prædicare: Sanctorum Patrum homiliæ à Diaconibus recitentur. Si enim digni sunt Diacones, quod Christus in Euangelio locutus est, legere: quare indigni iudicentur sanctorum Patrum expositio-*

In Concilio Ancyrano κηρύσσειν non significat prædicare, concionari, docere, sed pronuntiare, edicere.

S. Chrysost in cap. 9. Epist. ad Hebr.

Socrat. lib. 2. cap. 8.

Vigil. Pont. Epist. ad Rustic. & Sebastian. in collat. 7. Concil. v.

nes publice recitaret? Apud Græcos hoc planè extra controuersiam. Nec est quod B. Ephraimi Diaconi Syri homilias in medium producant; si quidem ille non solum Diaconus, sed & Presbyter fuit à Basilio Magno consecratus, ut habet Menologium Græcum vetus v. Kal. Febr. id. que significat in eius vitâ Gregorius Nyssenus.

Diaconi aut extra ordinem aut non solemniter prædicant.

Guillel. Episc. Paris. de Sacrament. Ord. cap. 3.

Isidor. lib. 2. de offic. Eccles. c. 8.

Rabanus Maurus de instit. Cleric. li. 1. c. 7.

Quid igitur faciamus ijs quæ contrariam in partem afferri solent: ut B. Petri auctoritati in epistolâ ad Clementem quam refert Guillelmus Episcopus Parisiensis: *Diaconi si sacra eis scientia suffragetur, doceant.* Sed hoc nullius auctoritatis, ex opere spurio. At præterea Isidorus Hispalensis: *Diaconi Euangelizant:* id vero est, annuntiant, & monent populum quomodo se in precibus, nunc hoc nunc illo modo gerere se debeat, ut ibi prolixius habetur. Verumtamen S. Gregor. in decreto ad finem Registri: *Diaconos ad prædicationis officium & eleemosynarum studium vocare congruit.* Alij qui de Ritibus scripserunt Ecclesiasticis, prædicant, inquit, quia & Stephanus & Philippus electi ab Apostolis Diaconi, in Actis Apostolorum prædicarunt.

Est igitur consentaneum ut aliquas Diaconis in prædicationis officio partes tribuamus. Stephanum quidem & Philippum in publico Ecclesiæ conuentu prædicasse non lego: illum quidem contra Iudæos disputasse Hierosolymis, & hunc in Samariâ & coram, & priuatim Eunuchum & alios docuisse, nec non baptizasse. Sed quis non ista extra ordinem videt, ut statim monebit Hilarius? cum & Laici Prophetiæ, id est scripturarum intelligentiæ dono & prærogatiuâ insignes etiam in Ecclesiâ tunc docerent. Verum si iure ac more ordinario Diaconis non nisi priuatâ ac minimè solemni allocutione verba sacra facere licuisse, adhuc credimus; quomodo fungebantur eo munere erga baptizandos

S. Dionys. de Eccles. hierarch. cap. 5.

apud S. Dionysium, quos ad orientem conuertebant, ἀποβαλὼν ἐλκῶς ἐκ χειρὸς αὐτοῦ τοὺς παλαιούς, καὶ τὰς παλαιὰς ζωὴς ἀμφιέσας καὶ τὴν παλαιὰν βίον σκαπτοὺν ἀποδοκίμῶντες ἐκ διδασκόντες αὐτοὺς ἀποταξαμένους τοῖς ἀλαμπείοις ἐπὶ τὰ φρονεῖν καὶ ἀγαθῶν, hortantes eos qui accedunt ut prioris vitæ indumenta deponant penitus: errorisque pristini tenebris patefactis, docent eos, ut obscuris rebus ablegatis, sese transferant ad ea quæ illuminant. Sed hæc est priuata exhortatio, non verò Concio. Sic etiam Diaconi in Carceribus sermones habebant: S. Cyprianus epist. xi. (redideram quidem Presbyteros & Diaconos qui illic præsentibus sunt, monere vos & instruere plenissimè, sicut in prætium sub Antecessoribus nostris factum est, ut Diaconi ad carcerem conmeantes, Martyrum desideria consilijs suis & scripturarum præceptis gubernarent. Sed hæc etiam priuata colloquia, & præter Ordinem: nam in necessitate & Ecclesiæ persecutione flagranti, quod & Benjamin Diaconus facit in Perfide apud Theodoretum lib. v. hist. & alij persæpe. Sic Diaconi quoque in Ecclesiâ de interiori loco verba faciebant. Hilarius Diaconus vulgo Ambrosiafter auctor vetus in commentar. in Epistolam ad Ephesios. *Euangelistæ sunt Diaconi, sicut fuit Philippus: nam quamuis non sint Sacerdotes, Euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus, & postea: Ut cresceret plebs & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est & Euangelizare & baptizare, & scripturas in Ecclesia explanare. At ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conuenticula constituta sunt,*

S. Cyprian. ep. 11. ad Martyres.

Theod. l. 5. c. 38.

Hilar. Diac. in cap. 4. Epist. ad Ephes.

Euangelistæ sunt Diaconi, sicut fuit Philippus: nam quamuis non sint Sacerdotes, Euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus, & postea: Ut cresceret plebs & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est & Euangelizare & baptizare, & scripturas in Ecclesia explanare. At ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conuenticula constituta sunt,

et Rectores, et cetera officia in Ecclesiis sunt ordinata, ut nullus de Clero auderet, qui ordinatus non esset, praesumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum. Hinc ergo est, unde nunc neque DIACONI IN POPULO PRAEDICANT. In veteri Ordine Romano non habetur mentio Praedicandi. Diaconum oportet ministrare ad Altare: baptizare. Sacerdotem oportet offerre et benedicere, praesse et predicare et baptizare. Absoluamus tandem verbis Doctissimi Guillelmi Episcopi Parisiensis, De predicatione verò respondemus, quia illa semper pertinuit ad Sacerdotale officium: sicut legitur Malachia sec. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam et legem de ore eius exquirunt; Angelus enim est Domini exercituum. Ad Diaconalem verò ordinem pertinet recitatio lectionum Evangelicarum: propter quod nonnulli opinantur, quod ad ipsum pertineat docere et predicare Evangelium populo. Sed ipsa forma ordinationis contradicit. Cum enim accipiunt textum Evangelij de manu Episcopi, non dicit ei. Accipe potestatem docendi et predicandi Evangelium: sed accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei. Ex quo magis insinuat eos tunc recipere orandi officium quam predicandi vel docendi.

Quod autem Doctus Philologus Diaconos exorcistæ munere propriè fungi, fuisse in consuetudine positum scribit, adeoque nomine Diaconi apud Achillem Tatium, postea Episcopum, Exorcistam Christianum significari hoc loco, *Εἰ Ἀρχιερεὺς Θεοῦ πινος εἶ, δέομαι σου τοῦ γῆς εἰμι, καὶ τί ποτε ταῦτα ὀράς*; ita tamen ille vertit, ut decebat in historiâ planè profanâ, si Dei alicuius, Menelae, administer es: ubinam, rogo te, gentium sumus? quid sibi volunt hæc quæ cerno? Certè Diaconos quosdam Energumenum curam suscepisse, eosque inter sacra ad aram adduci iussisse, ut Oratio pro iis funderetur, Auctor est S. Chrysostomus non vno loco, vide hom. xxix. ad pop. Antioch.

Guillel. Paris.
tract. de Ordine
cap. 3.

Diaconus an exorcista?

Achilles Tatius
lib. III Leucip.

S. Chrysost. orat.
4. de incompreh.

OBSERVATIO VI.

*De antiquo Archidiaconi gradu et officio, ad ea verba, λέγει
ὁ Αρχιδιάκονος λεπτῇ φωνῇ διακονικὰ ταῦτα.*

Archidiaconus, cæ-
teris Diaconis non
solum tempore &
Antiquitate, sed
etiam electione &
dignitate prælatus.

Palladius histor.
Lauf. c. 43.

Lib. 5. Iur. Orient.
responfor. 1.

Iaconi quidem ordo & gradus persæpe dignitas, ἀξία
nuncupatur, apud Socratem libro vi. historiae Eccles.
cap. 3. Concil. Tolet. sec. c. si quis d. 11. & Diaconi
πρωτάτοι, dicuntur S. Chrysostomo in Epistolis. Et
forfan ideo manum Diaconi osculari Monachis non
indignum visum est, ut Abbati illi Ioanni in historia

Laufiacâ. In Synodo Aruernensi can. xii. dicuntur *sublimi dignitatis apice
prærogati*. Quamobrem non est dubitandum Archidiaconatum digni-
tatis loco semper habitum: sed utrum tituli, utrum verò temporis ratio-
ne, difficultas est.

Ioannes Citrius Episcopus in Responsis, quæ habentur in iuris Orien-
talis collectaneis, vult Archidiaconum sola temporis prærogatiuâ cæte-
ris Diaconis excelluisse. Τὸ Αρχιδιάκονικὸν ὄφφικιον οὐκ ἔστι δέχοντικον,
οὐδὲ ἐκ φιλεπιδίας δέχεται πικρῆς ὡς οὐδὲ τὰ δέχοντικα· ἀλλ' ἐφορεῖ δὲ ποταμὸν ὡ-
λίων συμπερασμα. Ἐπὶ καὶ ὡς χρόνου καὶ ἰδίου χρόνου δώρημα ὁ Αρχιδιάκονος ἔχει
πλὴν ὑποχρῶν ὅτι πρῶτον τῶν Διάκονων, εἴτε δέχοντικοῖς ὁποιοῦν τετίμνωται, εἴ-
τε καὶ μὴ ὡς τε τὰ νῦν, ὡς τὰ ἀγία βήματα. Ὁ δὲ Διάκονος πηλὴναι ἡγίας καὶ
ὄφφικια ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν, πρῶτον ἀνένδεκτον, ὡς καὶ ἀποδήλως
ἀδίκον· ἢ γὰρ τὰς εἰσόδους τῶν Διάκονων τὰς χρόνους ῥυθμίζειται, καὶ ἐπὶ τῶν
ταῖς, καὶ ἔστι ἀμετακίνητος. *Officium Archidiaconi non est dignitas, neque ex liberali-
tate Pontificis ut dignitates: sed est circumuolutionis multorum dierum terminus.*
Ideoque ut temporis & proprii laboris donum habet Archidiaconus inter omnes Dia-
conos prærogatiuam, siue officijs quibusuis ornati sint, siue non sint: & tam in templo,
quam in sacrario & in diuinorum Sacramentorum perceptione. Præponere autem ali-
quos officijs per chartulas, etiamsi officia habeant, supra eos qui priori loco venerunt,
nullo modo est receptum ut & manifestò iniquum. Ordo enim & conditio introitus
Diaconorum tempore componitur, formatur, estque immobilis. Et hæc sententia
Meursio valde arridet in Lexico Græco-barbaro.

Vera tamen probari non potest, quin potius sole clarius efficitur
Archidiaconum electione, non verò tempore, dignitate non antiquita-
te Diaconis Prælatum & præfectum. Memini me legere apud Theodo-
retum Athanasium, quum Alexandri Episcopi Alexandrini adhuc esset
Diaconus, ætate adhuc præcoci, cæteris etiam antiquioribus Diaconis
antepositum & præfectum: ἀνὴρ παιδὸς μὲν τοῖς τοῖς μαθημασὶν παιδου-
τοῖς, ὡς ἐκάστη δὲ τὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν χορῶν ἡγεμὸν ἀξιώματος· σπουδῶς Ἀλε-
ξάνδρου τὰς πρῶτας φήμας νέος μὲν ὢν πλὴν ἡλικίας, τὸ χρόνον δὲ τῶν Διάκονων ἡγεμὸν
vos. *Vir à puero diuinis literis institutus, singulis ordinum Ecclesiasticorum muneri-*

Theodoret. lib. 1.
hist. c. 16.

bus cum admiratione perfunctus. Consuetudine eximij illius Alexandri, usus est, qui cum adolescens esset, choro Diaconorum praeuit. S. Hieronymus Epistolâ ad Euagrium. Quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & Archidiaconum vocent. Concilium Agathense, Si quis officium Archidiaconatus propter simpliciore naturam implere, aut expedire nequiverit, ille loci sui nomen teneat, & ordinationi Ecclesiae, quem elegerit Episcopus, praeponatur. Hinc factum ut quo quisque Episcoporum iudicio erga Dia-

S. Hier. to. 2. ep. 85.

conos esset, aut affectu, ex iis Archidiaconum sibi deligeret, quum in Ecclesiis, ea nondum dignitas fixa permanensque esset. Hinc ille illius Archidiaconus dictus est, Athanasius Alexandri apud Theodoretum; Euagrius Gregorij Nazianzeni, apud Sozomenum, *ὡν ἰκεῖ ἐπεὶ ἐπὶ αὐτῷ ἐκ Κωνσταντίνου πόλεως ἐκκλησίαν, ὁρχιδιάκονον αὐτὸν εἶχεν*: Serapion Chryso-
mi apud eundem, *ἡ ὕψιστος δὲ αὐτῷ πρὸς τοὺς κληρικούς ἀπὸ τοῦ Σεραπίων, ὃν ὁρχιδιάκονον αὐτὸς κατέστησεν ἀπὸ τοῦ αἰγυπτίου ταχὺς εἰς ὀργὴν*. Inimicitias autem Clericorum aduersus ipsum auxit Serapion homo Aegyptius iracundus quem sibi Archidiaconum constituit. In Concilio Toletano iv. Solemnis Episcopi Car-

Sozom. lib. 6. cap. 30. & lib. 8. c.

cassonensis Archidiaconus suscripsi.

II. Quæsiuit autem à me aliquis quàm antiqua esset Archidiaconi nomenclatura: nam de re constat, tam antiquam esse quam est ipsa Diaconorum institutio, vnde S. Stephanum Archidiaconum vocat Menologium. Nomen verò Archidiaconi apud antiquius Concilium Nicæno reperire non esset, si vera esset illa farrago Canonum Arabicorum editionis Alphonfi Pisan. & Turriani PP. Soc. Ies. in cuius canonibus frequentissima fit mentio Archidiaconi, ut canone lvi. lvii. Archidiaconus prope Episcopum sit ad latus dextrum: si quid litis & controuersiae inter Diaconos ortum fuerit, Archidiaconus ad componendum praeest: Archidiaconus praeest uniuerso officio orationis, & can. lxi. Archidiaconus examinet eligendos ad Sacerdotium: & alia quamplurima, in his commentis quæ merito vana & adulterina Nicænæ Synodi, *παρομοιώματα*, iudicauit Cardinalis Baronius, ad Annum Christi cccxxv. Num. xlij. Et nos aliquando, velit Deus, ea ex sequentium ætatum canonibus hinc inde corrasis & assutis, deformata esse planum faciemus. Antiquioris ergo non est mihi notæ auctor, apud quem Archidiaconi nomen legerim, sancto Hieronymo, supra adlegato loco & epistolâ ad Rusticum, & ad Pammachium contra Ioannem Hierosolymitanum. Antea Diaconus absolutè vocabatur, ut liquet ex S. Cypriano epist. ad Rogatianum Episcopum & aliis locis.

Antiquitas nominis Archidiaconi.

S. Cyprian. ep. 65.

III. Quod spectat ad munus Archidiaconi, etsi nonnulli visum est Archidiaconum in eo tantum cæteris Diaconis ante habitum, quod Episcopo extra Ecclesiam agenti variis negotiis externis præstò semper esset: Nobis equidem omnem Ecclesiasticam dignitatem ab altari arcescentibus incumbit, ut Archidiacono minus aliquod sacrum & altari addictum præ cæteris mandatum ostendamus: quod in præsentī Liturgiâ legenti clarissimum est: ut & antiquiorem Codino illius esse Collectorem patet, cum se Codinus æuo suo Archidiaconum nullum fuisse amplius in Ecclesiâ Constantinopolitanâ testetur. *καὶ εἰς μὴν τὸ πάλαρον εἶχε καὶ ἡ ἐκκλησία ὁρχιδιάκονον· νῦν δὲ οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐχ' τὸν ὁ κληρὸς τῆ βασιλείας ἡ αἴτια ζητεῖται*. Et olim Ecclesia etiam habuit Archidiaconum: nunc vero non ha-

Archidiaconi præcipuum ad altare munus est.

Codinus de offe. CP. cap. 17.

S. Dionys. cap. 111.
Ecl. Hier.

Constitut. Apo-
stol. lib. 2. cap. 57.

Isidor. Pelus. lib. 1.
ep. 157.

Concil. Chalced.
art. 3.

Prudentius hymn.
2.

Amalar. lib. 3. de
offic. c. 25.

Alia Archidiaconi
munia.

Isidor. Hispalens.
Epist. ad Laudifri-
dum. Habetur &
cap. perlectis d. 25.

Et indicat Aurel. 4.
c. 20. & 26. Altif-
fiod. c. 43.

bet. Sed hunc habet Clerus Imperatoris. Causa queritur. In nostrâ verò Liturgiâ Patriarchali Archidiaconus sacro ad aram ministerio fungitur, Diaconica etiam pronuntiat. Certissimum enim Diaconos altari ministrantes omnium fuisse præstantissimos, qui & ἐκκριτοι, *eximij* dicuntur S. Dionysio, τῶν λειτουργῶν δὲ οἱ μὲν ἐστὶν ὡς τὰς τῶν ἱερῶν πύλας συγκεκλησμένους, οἱ δὲ ἄλλοι τῶν τῆς οἰκείας τάξεως ἐργασίῳ· οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς ἀφαιρέσεως ἐκκρι-
τοι, ὡς τοῖς ἱεροῖς ὅτι τῷ θεοῦ θυσιαστηρίῳ, &c. quem ad locum S. Maximus, οἱ ὡς τοῖς τῶν ἀρχόνων μόνον παρίστανται τῷ θυσιαστηρίῳ. *Primi Diaconorum soli sacro altari adfistebant.* Additque, hoc est & secundum consuetudinem quæ Ro-
mae viget: illic enim septem soli Diaconi altari seruiunt, quos hîc selectos appellari puto. Atqui Archidiaconus omnium maximè, ἐκκριτος. Apud Clementem Rom. præter alios Diaconos, etiam in altari ministrantes, est alius Episcopo celebranti astans, ὁ πρῶτος τῶν ἀρχιερέων, qui & Diaconica ad alta-
re pronuntiat: nam, ut monui, etsi opus illud Constitutionum Aposto-
licarum genuinum & Clementinum non sit; satis est tamen antiquum ad veterum rituum observationem, quo nomine collector iste com-
mendari potissimum studuit. Sed hæc in transcurso. Isidorus Pelusiota epist. ad Pan sophium Archidiaconum, cui antea, ut Diacono tantum scripserat, εἰ τῶν χειρῶν ἀφαιρέσεις θυσιαστηρίῳ μὴ τῶν αὐτῶν νόμων μετέρχῃ τῷ λη-
τουργίᾳ σου. Si Christi altari ministras, da operam, ut ipsius legibus munus tuum ad-
ministres. Ischyron Alexandrinæ Ecclesiæ Archidiaconus in libello contra Dioscorum, καὶ ἐγὼ μὲν τῶν θαυμασίων καὶ σπηλαίων μυστηρίων ὡς ἡρε-
σίας ποιήσασθαι, prohibet me sanctis & venerabilibus mysteriis ministrare. Pru-
dentius hymno in S. Laurentium.

Hic primus è septem viris
Qui stant ad aram proximi,
Leuita sublimis gradu
Et ceteris præstantior.

Amalar. lib. 3. de
offic. c. 25. Archidiaconus qui eleuat Calicem de altari, ille Diaconus primatum tenet inter ca-
teros Diaconos, qui leuat Calicem cum Sacerdote.

IV. Præcipuum igitur hoc ad altaris mysteria, Archidiaconi officium, cætera consequuntur erga cæteros Diaconos, & ordinum inferiorum ministros & plebem. Isidor. Hispalensis ad Episcopum Cordubensem, multa cumulatim. Archidiaconus imperat Subdiac. & Leuitis: ad quæ pertineant ista ministeria: ordinatio vestiendi altaris à Leuitis, cura incensi, & Sacrificij neces-
saria sollicitudo: quis Leuitarum Apostolum & Euangelium legat, quis preces dicat, seu responsaria in diebus dominicis, aut solemnitatibus decantet. Sollicitudo quoque paræciarum & ordinatio, & iurgia ad eiusdem pertinent curam: pro reparandis diæ-
cesanis Basilicis ipse suggerit Sacerdoti: ipse inquit paræcias cum iussione Episcopi, & ornamenta, vel res basilicarum & paræciarum gesta & libertatum Ecclesiastica-
rum, Episcopo idem refert. Collectam pecuniam de communionem ipse accipit & Episcopo defert, & Clericis proprias partes idem distribuit. Ab Archidiacono nuntiantur Episcopo excessus Diaconorum. Ipse denuntiat Sacerdoti in sacrario ieiuniorum dies atque solemnitatum, & ab ipso publice in Ecclesiâ prædicantur, Quando verò Archidiaconus est absens, vicem eius sequens Diaconus adimplet. Sed num apud Græcos, hæc omnia penes Archidiaconum? quod nobis incumbit per-

maximè: præcipua exploremus.

Iurisdicctio quænam apud Græcos Archidiacono competit? Aliqua
fanè, nec exigua. Nam eâ ne pro libidine abutatur monet S. Isidorus Pe-
lus. Panfophium Archidiaconum, οὐ γὰρ πολιτικῶ πῖνα χρεῖζεις ἡγεμονίας τυ-
φω καὶ κόμπῳ φλεγμαίνουσιν. Ἀλλὰ διακονίαν εἰρηρικῶ καὶ ἀπαράχων. Neque

enim forensē quandam præfecturam atque imperium fastu ac pompa tumidum tra-
ctas: sed pacatum ac tranquillum ministerium, Quod ferè simile Canoni Syno-
di Cabilonensis, Archidiaconi ne tyrannidem exerceant.

Concil. Cabilon.
3. can. 14. 15.

V. Sollicitudo & ordinatio paræciarum, ad Archidiaconum spectat, ait Isi-
dorus: quod maximè in Diaconum Apantitam cadit, de quo in Actis
Concilii Chalcedonensis in libello Samuelis & aliorum Presbyterorum
Edeffæ, Ἀβραάμιος δὲ δέκονος ἀπαρτιτὴς τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, Abraamius
Diaconus occurfor nostræ Ecclesiæ, viro docto & εὐδοκίῃ, circumcursator vi-
detur in Concilio Laodicæno can. lvii; Sed hic erat Presbyter, & Chore-
piscopo aptius conuenit, quem Archidiaconum etiam fuisse vult falsa
Damasi Epistola iv. de Chorepiscopis. Notatu verò dignum quod ha-
bet Onuphrius Panuin. in libello de vocib. Ecclesiast. ex istis septem ele-
ctus Diaconus Cardinalis vocabatur, unus erat, ut ex Actis Synodi Romanæ sub
Syluestro liquet, qui Archidiaconus, & Diaconus circumlustrator & perscrutator
vocabatur. In ordine Romano paræciam vniuersam circumire debet.

Concil. Chalced.
act. 10.

VI. Archidiaconus præterea, collectam pecuniam de communione, id est
de fidelium, qui communione continentur, societate, accipit & Episco-
po defert, ait Isidorus. Superiori obseruatione hoc discussimus, vbi de Dia-
conis. Addere possumus non vulgarem S. Hieronymi locum, commen-
tar. ad Ezechielem lib. xiv. in hæc verba: Et non vendabunt Leuitæ ex eo;
&c. Multitudo Leuitarum, proprijs utitur terminis, & intelligit se à Sacerdotali
gradu disiunctam: ad decutiendam superbiam ministrorum, qui ignorantes humili-
tatem statûs sui, ultra Sacerdotes, hoc est Presbyteros intumescunt, & dignitatem
non merito, sed diuitijs æstimant. Certe qui primus fuerit ministrorum (Archidia-
conus) quia per singula concionatur in populos & à Pontificis latere non recedit,
iniuriam putat si Presbyter ordinetur: & non meminit mensarum minister, in ob-
sequium se & ministerium, non solum Sacerdotum, sed & viduarum & pauperum
delegatum. Paulò post, ne vincatur pretio meritum dignitatis, &c. Prudentius
hymno de S. Laurentio. Claustris sacrorum præerat, cælestis arcanum domus fi-
dis gubernans clauibus, votasque dispensans opes. Ea causâ est ob quam Lu-
cium Archidiaconum monitum cupit Isidorus Pelusiota: μὴ χρεῖνδ' ὁ
θεῖον βῆμα πλεονεξία, ne auaritiâ diuinum altare contamine. Hanc tamen pro-
uinciam penes Presbyteros sæpius fuisse apud Græcos iam docuimus &
suadere potest locus S. Chrysostomi in Actor. cap. vi. Si absque inter-
rogationis notâ, ut plerisque placet, legatur, τῷ πρεσβυτέρῳ ὅτιν ἐς οἶκο-
νομία. Sed Presbyterorum est ista dispensatio. Deinde in Concilio Neocæsä-
riensi, τῷ πτωχικῶν οἰκονομία, bonorum pauperibus dicatorum dispensatio, Chor-
episcopis, qui Presbyteri saltem erant, tribuitur. οἱ δὲ χορεπίσκοποι, εἰσὶ μὲν
εἰς τὸν ποῖν τῷ ἐβδόμηκοντα, ὡς ὁ συλλειτουργοῖ, ἀλλὰ πλεονεξίᾳ εἰς τοὺς πτωχοὺς,
πρεσβύτεροι καὶ μὲν. Chorepiscopi sunt quidem ad instar Septuaginta, ut autem
commistri, propter studium in pauperes, offerunt honorati. Imò & ipse Isidorus
Pelusiota lib. i. ep. ad Maronem Presbyterum: σὺ δὲ τῆς ἐκκλησίας πρῶ-

Archidiacono pec-
cuniarum Eleemosy-
narum creditur.

S. Hieron. ad cap.
48. Ezechiel.

Isidor. Pelus. lib.
4. epist. 183.

S. Chrysost. hom.
14. in Act. necnon
ho. 86. in Matth.
vide.

Concil. Neocæs.
can. 13.

Isid. Pelus. lib. i. ep.

καὶ τῶν πτωχῶν οἶκοι σπυρίδας ἀπεβάς· παύσαι τῶν τῆς ἀσέβειας οἰκονόμος γὰρ εἶ-
ρηται· καὶ οἱ οἶκοι αὐτῶν νέμειν τοῖς πένησιν, οἵκετα δ' αὐτῶν, εἰκότως τὰ ἐκκλη-
σιαστικά. Tu quodcumque Ecclesiæ ac pauperum est domi tuæ impiè colligis: desine igitur impietatis; Oeconomus enim dictus est, ex eo quod pauperibus quæ sunt eorum tri-
buit: propriè autem ipsorum sunt bona Ecclesiæ.

Archidiaconi par-
tes circa Ordina-
tiones.

VII. Quamplurimæ verò aliæ erant Archidiaconi partes, prout Episcopus destinabat. Non postremæ verò, circa Clericorum Electiones & Ordinationes. S. Hieronymus epist. ad Euagrium. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium Diaconi, Presbyter ordinatur? quid mihi profers vnius urbis consuetudinem? non est tamen vnius Urbis consuetudo: cum honorem maximi Doctoris dixerim. Isidorus Pelusiota Lucium Archidiaconum monet, μὴ πόρος εἶναι τὰς ἀπὸ τῆς χειροτονίας ἀπορίων τοῖς γὰρ πωλυῶν τοῖς ἀπορίων ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς ναοῦ μαριξας ὁ κύριος. Ex Electionibus sine Ordinationibus redditus sibi non cumulare, nam eos qui columbas vendebant, Christus flagellatos templo eiecit. Hinc aliquando Archidiaconi tantum sibi sumpserunt, ut Diaconos ordinari in Presbyteros præter voluntatem suam nollent: quâ de re Balsamon in responsis, supremum in eo negotio Episcopi iudicium esse debere asseuerat, Ἀρχidiaκόνου ὡς σπυρίδα φρουρὸν μένον παρούσαν ζώντος Archidiacono ut fratre solum presente.

Lib. III. iur. Oriental.

Archidiaconi cura
generalis sub Episcopo, Episcopi oculus est, os, auris: præstet ordinationi Ecclesiæ. Concil. Agath. c. 23. suggerit Episcopo constitutiones. Tolet. I. c. 20. & IV. c. 3.

Isid. Pel. I. 4. epist. 188.

Clem. Ro. lib. 2. stat. cap. 44.

881. 1119.

mod. 1119.

Archidiaconi, erga concionantes, quæ potestas.

Sozom. lib. 4. cap. 27. & Niceph. I. 9. c. 48.

VIII. Archidiaconi demum cura circa omnia versabatur inquirenda & exploranda quæ ad Ecclesiæ fidem & disciplinam tuendam faciebant. Vnde vulgò Episcopi oculus dicebatur, quod Latini commentatores ex Fulberto toties adducunt; sed alius repetendum est. Isidorus Pelusiota ad Lucium Archidiaconum scribens disertè exprimit, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπισκόπου τυχεύουσιν οἱ τῶ σπυρίδα θυσιαστηρίου ἀρχidiaconi. αὐτοῦ τῶν καὶ Θεοῦ συγχώρησιν ἔχοντες, ὅλος ὀφθαλμὸς ὀφείλει ὑπαρῆναι, (ὡς τὰ ζῶα πολυόμματα, ὅτι καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ἐκείνα μέμνηται ἐγγύτητι, ὅτι βλάψας μὲν θάνατον, ἀλλὰ μένη τῇ λειτουργίᾳ.) καὶ μὴ σκεπτεῖν τοῖς φάσμασι ἐπιτηδεύμασι, καὶ τὸν πῦρον ἐκείνον ἵασον, καὶ χροῖν, καὶ τὸν περὶ δαμόν σοι ἀκρίτως ἐπισκοποι. Augusti Altaris Diaconi, Oculi Episcopi sunt. Tu verò horum, Dei gratiâ, Princeps totius oculi esse debes (ut illa multis oculis prædita animantia, quæ propinquo ad Deum accessu, non vitâ, ut audio, sed solâ functione sacrâ imitaris: neque per actiones prauas, offundere tenebras & Venerabili illi cætui, & Episcopo qui tibi absque iudicio obsequitur. Plura fortasse legere potuerat apud Clementem Constit. Apostol. lib. sec. πάλιν ἔγω ὁ ἀρχidiaκόνος τῶ ἐπισκόπου ἀκοή καὶ ὀφθαλμὸς καὶ σῶμα, καρδία τε καὶ ψυχὴ, ἵνα μὴ ἡ τὰ πολλὰ μελεμνῶν ὁ ἐπισκοπος, ἀλλὰ μένη τὰ κυριώτερα. Caterum Diaconus sit Episcopi auris & oculus; item os, cor & anima, ne Episcopus vulgarium rerum sollicitudine sed tantum grauiorum urgeatur. Optatus Mileuitanus de Archidiaconi circa disciplinæ Ecclesiastica custodiam, corripiendi potestate loquitur, exemplumque profert lib. I. contra Donatistas. Scilicet ut ab Episcopi auctoritate & iudicio, sic ab Archidiaconi sollicitudine & curâ nihil eximebatur. Etiam circa res fidei, vnde Archidiaconus contra fidem publicè pro concione differentibus silentium imponebat, ut quanquam malo exemplo, colligere possumus ex Sozomeno, apud quem Archidiaconus, πρὸς δρασμὸν ἁγίων ἐβύσιν αὐτῶν ὁ σῶμα. Archidiaconus accurrens qui tunc in eo Clero erat, An-

niocheno, manu admotâ, eius os obturauit. S. tamen Hieronymus hoc non ita probat sic alloquens Ioannem Hierosolymitanum. Nos hîc eramus quando contra Origenem in Ecclesia tuâ Papa Epiphanius loquebatur, quando sub illius nomine in nos iacula torquebantur. Tu & Chorus tuus canino rictu naribusque contractis, scalpentes capita, delirum senem nutibus loquebamini. Nonne ante sepulcrum Domini misso Archidiacono praecepisti ut talia disputans conticesceret? Quis hoc unquam Presbytero suo coram plebe imperauit Episcopus? Sed hac de re aliâs.

IX. Ex hac verò vniuersâ Archidiaconi cognitione in ijs omnibus quæ Episcopi auctoritate & iudicio tractari oportebat, factum est ut plerumque Archidiaconi in Episcoporum locum prouerentur, quod & Romæ instar legis obtinuisse scribit Eulogius Alexandrinus libro vi. contra Nouatum, apud Photium, λέγει δὲ τὸν Νόβατον ὑπὸ Κορνηλίου Πατρὸς τῆς Ρώμης Ἀρχιδιάκονον τῆς Ρωμῆων καθεστάναι ἐκκλησίας, εἰς ὃν ὁ πτωχὸς τῆς ἐκκλησίας τελευτῆς τῆς πάπας, τὸν ἀρχιερατικὸν κλῆρον ἔφερε. τὸν γὰρ ἀρχιδιάκονον ἐνενόμιστο δίδωσθαι τῷ ἀρχιερατεύοντι κατὰ τὴν ἀνάγκην. Ἄλλὰ τὸν τε νοσοῦντα Κορνήλιος, Φησί, καὶ οἰκίῳ ἐφεδράοντα θανάτῳ μαθὼν, πρεσβύτερον χειροτονῆσαι, πᾶσαι δὲ εἰς ἀρχιερατικὸν θρόνον φερούσας αὐτὸν ἀνέκοιτας ἐλπίδας. Refert autem Nouatum à Cornelio Pontifice Romanæ Ecclesiæ Archidiaconum creatum, ad quem ipse Pontificatus, pro eius temporis more, decedente vitâ Pontifice, deferebatur. Archidiaconis enim summo Sacerdoti succedere decretum erat. Verum hunc, ait Eulogius, superbia laborantem Cornelius & in suam mortem imminuentem ubi cognouisset, Presbyterum ordinat, omnes sic illi ad Pontificiam Cathedram perueniendi spes amputans. In aliis tamen Ecclesiis, imo & alijs temporibus in Romanâ, id vim legis non habuit. Lege Epistolam vltimam Sidonii lib. iv. de Electione Ioannis in Cabilonensem Episcopum, quum antea fuisset, Archidiaconus, in quo seu gradu seu ministerio multum retentus propter industriam, diu dignitate non potuit augeri, ne potestate posset absolui, antea tamen quàm Episcopus fieret, secundi ordinis Sacerdos factus est.

X. Ac reuerà cum Archidiaconorum potestas in immensum cresceret, vniuersamque penè sub Episcopo disciplinæ & iurisdictionis Ecclesiasticæ potestatem ambitu suo concluderet, ut colligi potest ex ijs quæ diximus; nec non ex epistolâ S. Ioannis Chrysostomi ad Innocentium: in plerisque Ecclesijs Archidiaconi nomen retinentes, in Presbyterorum ordinem transire coacti sunt, quales hodie sunt in Ecclesiâ Metropolitana Parisiensi, tres Archidiaconi, qui & aliquâdo vna cum Archiepiscopo in eodem altari & sacrificio celebrant. Certè mentio est apud Gregorium Theologum cuiusdam Theoterni qui simul erat ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἱερεὺς, Diaconus & Sacerdos, in Ecclesiâ quadam Martyrum. Sed ut hoc ad posteriora tempora trahi non possit, aut alio, quem pati potest, modo explicetur: rem dirimit Hincmarus Archiepiscopus Rhemenfis, in Capitulis quorum titulus: Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXIV.

V. Idus Iulias. Hincmarus Archiepiscopus dedit comministris suis hæc capitula quæ sequuntur, Gunthario & Odelhardo Archidiaconibus Presbyteris.

S. Hieron. ep. ad Pammachium contra errores Ioan. Hierosol.

Archidiaconi Episcopis succedentes

Photius Bibl. Cod. clxxxii.

Sidon. Apoll. l. 4. epist. vlt.

Archidiaconi facti Sacerdotes.

Epistolâ 197.

Referuntur to. iii. Concil. Gallie.

OBSERVATIO VII.

De Flabello Diaconorum, ad ea verba: εἶτα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ πατριάρχης ἅγιον ῥιπίδιον λέγων, ἄξιός, καὶ ἀσπάζεται αὐτόν· ὁ δὲ τὸ ῥιπίδιον λαβὼν ἵσταται ἐκ πλαγίου τῆς ἁγίας τραπέζης ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους, καὶ ῥιπίδιον ἐπάνω τῆς ἁγίων. Deinde Patriarcha dat ipsi sanctum flabellum dicens, dignus, ipsumque osculatur. Ipse verò accepto flabello, stat ex latere sacramentalis dextrâ parte, et ventilat supra sancta.

Flabrum in veteri Onomastico, ῥιπίδιον flabellum ῥιπίδιον, ῥιπίρ & ῥιπίς apud Hesychium. In Lexico verò ad Calcem operû Cyrilli reperto, quod edidit Stephanus, quod Heinsius incomparabile vocat, flabello ῥιπίδιον flabellum ῥιπίδιον. Cuius ex vimine, aut simili materiâ contexti duplex erat usus, ille carbonibus ventilandis, ut apud Aristophanem ῥιπίς usurpatur; alter ad muscas abigendas, unde ῥιπίδιον umbella, muscarium. ῥιπίς, σκιάδρον, πτερόν flabellum, umbella, ala apud Iulium Pollucem lib. xxix. καὶ τῶν ἐν γυναικωνίτιδι σκιάδων.

Pollux Onomast.
lib. 29. cap. 28.

Metaphrast. in vita
S. Epiphan.

Apud Phot. bibl.
Cod. ccxxix.

Flabello verò hæc quæ in Græcorum sacris memorantur quæ ῥιπίδιον λέγουσιν dicunt, alæ quædam erant; ex pennis siquidem avium adtexta. Clemens vulgo Rom. viii. Constit. c. xii. infra. Sed ad mysticam speculationem attollere animum præstat. Iovius Commentariorum lib. 6. cap. xxv. λέγει δὲ, τὸ κυριακὸν σῶμα πρὸς τῆς ἱερᾶς τραπέζης πρὸς τὸ πρὸς τῆς ἐκείνης τῆς πρὸς τῆς ἱερᾶς ὑποκρίσεως, ῥιπίδιον πτερόν πεποιημένον τοῖς πτεροῦσι φερούσιν. μυστικοῖς ὁπτικῶν τῶν ἐξ ἀπέρυγων φερούσας σύμβολα, ὡς αὐτὸ μὴ εἶσι τοῖς πτεροῦσι τοῖς ὁρωμένοις εὐαπομένον, ἀλλὰ πρὸς τὸ πτεροῦσι ὑποκρίσεως ὁρωμένοις, τοῖς ὁρωμένοις ὁπτικῶν τῶν ὁρωμένων, ὅτι πρὸς ἀόρατον θεόν, καὶ τὸ ἀμήχανον ἐκείνο καὶ ἄλλος πρὸς ἀσκήσειν ἀναδραμεῖν. Dicit, cum corpus dominicum in sacra mensa propositum est: ideo qui ab utroque latere, sacra ministeria obeunt, in eorum quæ sex alas gestant symbolum, confecta ex alis flabra, super oblata ibi tremenda mysteria agitare; ut ne sinant initiatos rebus conspectis inhaerere; sed eos mentis oculis supra id omne quod cum materia coniunctum est, euectos, faciunt per ea quæ videntur, ad inuisibilem contemplationem & inexplicabilem illam pulcritudinem ascendere. Et quidem in Liturgiâ etiam S. Chrysostomi tunc incipit flabrum circa mysteria agitare Diaconus, cum Sacerdos in oratione suâ nominat τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὰ Σεραφὶμ ἐξαπέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια, πτερωτά. τὸν ὁπτικὸν ὕμνον ἀδόντα. Cherubim & Seraphim, sex alas habentia, multos quoque oculos, sublimitia & elata. Mox Diaconus μετὰ τὴν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει καὶ ῥιπίδιον ἐπάνω

ἡ δ' ἀγίων μὲν ῥιπίδιον ὀρθῶς· εἰ δὲ οὐκ ἔστι ῥιπίδιον, πρὸς τὸ μὲν καλύμματος, transit ad dexteram partem et supra sancta reuerenter ventilat cum flabello. Si autem non est flabellum, hoc facit cum operculo. S. Germanus in Theoriâ, πρὸ δ' αὖ τις εἴποι ὡς τῶν ἁγίων ῥιπίδιων ἐκ χειρὸς ἀγίων ἁγίων καὶ ὡς αὖ τῶν ἐρεφομένων ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς ἐκ πλῆθους ἀγίων τῆς θεοκτενέως; Quid verò quispiam dicat de diuinis flabellis quæ Diaconorum manibus tenentur et ab ipsis de repente concutuntur, velut animi quadam consternatione usque ad dominicam orationem? Respondet iis significari motus Angelorum ad singula Passionis dominicæ momenta stupentium, Ioannes Moschus in Li-
monario refert: Qui quendā sanctū Episcopum coram Agapeto Papa
celebrantem consuetum spiritus adlabentis spectaculo quo ratam Eu-
charistiam noscebat, frui non potuisse, antequam Agapeto dixisset, τὸν
ἀρχιδιάκονον τὸν κατέχοντα ῥιπίδιον ἀποκτενέως ἐκ τῆς ἀγίας θυσιαστηρίου. Diaconum
qui flabellum tenet, ab altari sancto remoue. Obseruauit autem nuper doctus
hieromonachus, mihi que peramicus, mentionem fieri horum flabello-
rum in Chronico Alexandrino, Olympiade cccli. Hoc anno mense Arte-
misio, qui Romanis est Maius, indictione xij. Sergio Patriarcha Constantinopolitano,
captum est psalli, posteaquam sacra mysteria perceperant, ἐν τῷ μέλει τῶν κλη-
ρικών ὅτι ὁ σκυοφυλάκιον ἀποκτενέως τὰ τίμια ῥιπίδια, cum Clerici referrent
in Scenophylacium veneranda flabella.

Tóm. 2. bibl. PP.
Gr. c. 150.

Menardus in librū
Sacramentorum
Gregorij.

Neque tamen alius horumce flabrorum vsus dissimulandus est, nempe ut eorum motu vice muscarij, immunda animalcula abigerentur, ut antea habetur parte viii. huius Liturgiæ, ἄλλοι δὲ δύο τῶν ἀρχιδιάκων λαβόν-
τες, ῥιπίδια ἴσανται ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς ἀγίας τραπέζης ἐκ πλαγίων, καὶ ῥι-
πίζουσιν ἐπὶ τῷ ἀγίῳ μὲν πάσης ὀρθῶς, ὡς μὴ καθεύδῃ μύα ἢ τι τοιούτων τῶν
ζώων. Alij verò duo ex Diaconis sumentes flabella, stant ex utroque latere sanctæ
mensæ, et ventilant supra sancta cum omni reuerentia, ne qua musca, vel aliud simile
animalculum insideat. Quæ quadrant cum iis Constitutionum Apostolica-
rum verbis: adhibitis donis ad altare, δύο ἀρχιδιάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τῆς
θυσιαστηρίου, κατέχευον δὲ ὑμῶν λεωτῶν ῥιπίδιον, ἢ πτερὰ παλιν, ἢ ὀρόνης· καὶ
ἡρέμα ἀποσβεῖτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἰσχυρῶν ζώων· ὅπως αὐτὰ μὴ ἐγχεῖται
ταῖς εἰς τὰ κύπελλα. Diaconi duo ex utraque parte altaris, teneant flabella ex tenui-
bus membranis, aut pennis pauonis, aut ex linteo, ut parua animalia abigant, ne in Ca-
lices incidant.

Constit. Apost. l. 3.
c. 12.

OBSERVATIO VIII.

De numero Diaconorum in Ecclesiis, ad ea verba: ὁμοίως κὶ
 ④ *διάκονοι πάντες, κὶ τὰ ἐξῆς.*

Eptenarius ille primæ Diaconorum institutionis numerus tantæ Venerationi fuit, vt diutissimè legis instar fixus fuerit, adeoque in Apostolicis & maioribus etiam Ecclesiis ne excederetur, omnino prohibitum; forsan ob mysticum numerum septem spirituum in Apocalypsi, quibus λειτουργικῆς πνεύμασι, Diaconi comparantur. Arator in histor. Euangel.

*Hunc deceat lucere chorum, quem mysticus ordo
 Consecrat in numero, cui dant cælestia formam.*

S. Isidorus Hispal. lib. sec. de Offic. Ex hinc decreuerunt Apostoli vel successores Apostolorum vt per omnes Ecclesias septem Diaconi, qui sublimiore gradu ceteris essent, circa aram Christi quasi columna altaris assisterent. Concil. Aquisgr. primum. Mitto testimonia Epistolarum Euaristi & Fabiani: Certius est Euseb. lib. 6. cap. 35. Cornelij Papæ apud Eusebium lib. vii. insigni admodum loco: ὁ ἐκκλητὴς οὗ τῷ δ' αὐτοῦ, ὅτε ἠπίστατο ἓνα ὑποσχεπὸν δεῖν εἶναι ἐκ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾗ ὅτε ἡγνός, πῶς γὰρ; τορεσύτερος εἶναι τεσσαράκοντα ἐξ, ἀκρόνους ἐπὶ, ἀκρόνους ἐπὶ, ἀκρόνους δύο καὶ τεσσαράκοντα. Ἐξορκιστὰς ὅ καὶ ἀναγνώστας ἀμὰ πλωροῖς δύο καὶ πενήκοντα, χίρας σὺν θλιβομένοις ὑπὸ τῆς χιλίας πεντακοσίας. Ille Euangelij vindex, Nouatus, non credidit, unum Episcopum esse oportere in Ecclesiâ Catholica in qua tamen non ignorabat, quæ enim poterat esse Presbyteros quadraginta sex, DIACONOS SEPTEM, Acoluthos quadraginta duos, Exorcistas & Lectores una cum Ostiarijs quinquaginta duos, viduas & afflictos supra mille & quingentos. Sozomenus qui scripsit annum circiter cccclx. lib. vii. histor. c. xix. δέκοντοι τῶν Ρωμαιοῖς εἰσὲν νῦν οὐ πλείους εἰσὶν ἐπὶ, καὶ ὁμοίότητά τῃς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων χρησθησέντων. Diaconi apud Romanos hætenus non plures sunt quàm septem, instar eorum qui ab Apostolis ordinati sunt. Atque licet postea in Ecclesiâ Romanâ plures creati: septem tamen altari tantum adstitisse vult S. Maximus, Commentar. ad cap. iii. S. Dionys. περιέλασι τὸν καὶ τὸν ἐν Ρώμῃ καθεστῶτα σωτήριον. ἐκ δὲ ἐπὶ τὰ μόνον δέκοντοι τῶν θυσιαστικῶν λειτουργῶν, οἳ ἐκ κείνων οἱ μὲν καλῶς, hoc est secundum consuetudinem qua Romæ viget: illic enim septem soli Diaconi altari seruiunt, quos hic selectos appellari puto.

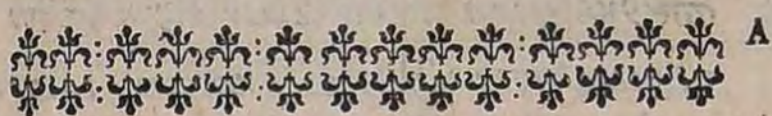
S. Maxim. comm.
 in c. 3. de Eccles.
 hier.

Concil. Neocæsar.
 can. xv.

In alijs verò Ecclesijs, obtinuit etiam canon Concilij Neocæsariensis, δέκοντοι ἐπὶ ὁφείλουσιν εἶναι καὶ τὸν κανόνα, καὶ πάλιν μεγάλη εἴη ἡ πόλις· περὶ δὲ τῆς βίβλου τῆς ἀρχαίας. Septem Diaconi ex canone esse debent, etiamsi magna sit Ciuitas: eius autem rei fidem faciet liber Actorum: vbi Nota verba, καὶ τὸν κανόνα, secundum Ecclesiæ regulam, saltem ex consuetu-

dine quæ lex est maxima, natam & firmatam. Neocæsariensis autem Synodus est Nicænâ antiquior. Dionys. Exiguus licet & valde magna sit *Concil. Nic. Alphonf. Pisonij.* Concilij Nicæni Arabicus canon spurius septem quoque statuit, & eodem loco permittit tot esse quot Ecclesia ferre potest. Concilium tamen in Trullo can. xvi. Græcis receptissimum hunc canonem Neocæsariensem de sacrorum Diaconorum numero non admittit, & Græci ipsi in Synodo Florentinâ fatentur Synodum Neocæsariensem à Nicænâ fuisse approbatam, *Concil. Florent. sess.* *Εἰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Νεοκασαρείᾳ οὐ πρὸς δεκάτῃ ἐδόξαμεν, τὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ Νικαίᾳ.* Licet quadam à Neocæsariensi sancita minimè suscipienda viderentur, quæ scilicet de septem Diaconis statuta erant. Sed & in alijs Ecclesijs, Valentinâ apud Prudentium de S. Laurentio, minister altaris Dei, ex septem columnis. Quamobrem numerus hic in Ecclesijs pro necessitate mutatus: videre est enim Episcopum cum vno Diacono apud S. Epiphanium. Et in Ecclesiâ Constantinopolitanâ, quæ *μεγάλη*, Diaconorum numerus ad centenarium reduci iubetur à Iustiniano, Nouellâ iii. quod causâ est, inquit, cur Neocæsariensis Canon septenarium numerum perperam sacris Diaconis attribuit; aliâs enim Iustinianus centum esse non permisisset. Sed Phaleræ sunt hæc. *S. Epiphani. contra hæres. Aërianor. Zonar. ad can. xvi. Concil. in Trull.*

Æqui bonique potius consulendum, cum Diaconus esset ordo administratorius, habitam fuisse rationem vsûs & necessitatis Ecclesiarum. Bene Collector Apostolicarum id est Ecclesiasticarum Constitutionum: *Διάκονοι δὲ ἀλλοτρίως πρὸς τὴν πλήθος τῆς ἐκκλησίας.* Numerus Diaconorum Ecclesiæ multitudini respondeat. *Lib. iii. cap. xix.*

ΜΕΡΟΣ Ι.

PARS X.

ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

MISTERIORVM

κοινωνία.

Communio.

Αἱ ταῦτα τῶν διακόνου πελώσαντος, ἐμφωνεῖ ὁ Πατριάρχης. Καὶ κατεξίσωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μὴ παρρησίας ἀκατακρίτως ὁλμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε. Ὁ ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα, ἐλέγαν. ὁ χορὸς, πᾶτερ ἱμῶν. Ἐπάλιν ὁ Πατριάρχης ἐμφωνεῖ, ὅτι σοὶ ὄντι ἡ βασιλεία, ἡ δύναμις, καὶ ἡ δό-

T Q V E hæc ubi perfecerit Diaconus, profatur Patriarcha. Et dignos nos redde, Domine, qui cum fiduciâ absque condemnatione ausimus inuocare te Deum Patrem cœlestem, ac dicere. Chorus dicit. Pater noster. At rursus Patriarcha pronuntiat, quia tuum est Regnum, & virtus, & gloria

Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Post Amen, dicit Patriarcha, Pax omnibus. Chorus, Et cum spiritu tuo. Diaconus, inclinate capita vestra Domino. Quo dicto, inclinat & ipse cum cæteris caput paulisper, usque ad proclamationem. Patriarcha verò inclinatus ita orat. Gratias agimus tibi, Rex inuisibilis qui immensâ tuâ virtute vniuersa creasti, & multitudine misericordiæ tuæ, antea non existentibus cunctis, originem dedisti; Tu, Domine, de cælis respice super eos qui capita sua tibi inclinant. Non enim ea carni aut sanguini inclinârunt, sed tibi Deo formidando. Tu igitur, Domine, proposita nobis omnibus ad bonum ex æquè facilia redde pro cuiusque propriâ necessitate. Cum nauigantibus nauiga: cum interficientibus ingredere: ægrotos sana ut medicus animarum atque corporum. Et statim ita proclamât, Gratiâ & miserationibus & benignitate vni-geniti filij tui, quocum benedictus es cum sanctissimo, bono & viuifico spiritu tuo, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Rursum igitur inclinatus precatur, Attende Domine Iesu Christe Deus noster, de sancto habitaculo tuo, deque folio gloriæ regni tui, & veni ad sanctificandum nos, qui sursum cum Patre confides, & hîc nobiscum inuisibiliter versaris: dignare etiam

^A Ἐὰν τὸ πατρὸς, καὶ τὸ υἱοῦ, καὶ τὸ ἁγίου πνεύματος, νυνὶ καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ μετὰ τὸ ἀμὲν, λέγει ὁ Πατριάρχης, εἰρήνη πάντων. ὁ χορὸς· καὶ μετὰ τὸ πνεύματος σου. ὁ διάκονος· τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ κυρίῳ κλίνειτε. Ἐπειὶ εἰπάν κλίνει καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἄλλοις τῇ κεφαλῇ μικρὸν, ἄχρει τῆς ἐκφωνήσεως. ὁ ^B Πατριάρχης κλινόμενος ἐπεύχεται. διχαριστοῦ μὲν σοι, βασιλεῦ ἀόρατε, ὁ τῇ ἀμετρήτῳ σοι δυνάμει τὰ πάντα δημιουργήσας, ἔτι πῶς πλήρης τῆς ἐλέους σου, ἔτι ἐκ ὄντων εἰς τὸ ἔτι ὡραζόμενος τὰ σύμπαντα· αὐτὸς, δέσποτα, ἔρανόθεν ἐπέβη ἐπὶ τὸν ἕωκα κελικότας σοι τὰς ἐαυτοῦ κεφαλὰς. ἔτι ἐκλίνει σαρκὶ καὶ αἵματι· ἀλλὰ σοι ^C τῷ φοβερά Θεῷ σὺ οὐκ, δέσποτα, τὰ περικείμενα πάντων ἡμῶν εἰς ἀγαθὸν ἐξομάλισον καὶ τὴν ἐκάστου ἰδίαν χερίαν· τοῖς πλείοσι σύμπληθυσον· τοῖς ἐδοκιμοῦσι σωθῶντες. Τὸν νοσοῦντα ἰάσαι, ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων. καὶ διδόνως ἐκφώνη· χεῖρ, ἔοικλυμοῖς, καὶ φιλανθρωπία τῆς μονογενεῖς σου υἱοῦ μετὰ οὗ διλογητῆς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νυνὶ καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν. πάντων οὐκ κλινόμενος ἐπεύχεται. Πρόχως, κύρει Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἔτι ἁγίου καποικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, καὶ ἐλθέ εἰς τὸ ἀγιάσαι ἡμᾶς ὁ αὐτὸς τῶν πατέρων σου καὶ τῶν υἱῶν, ἔτι ὡς ἡμῶν ἀοράτως σωθῶν. Ἐκταξίωσον τῇ κραταιᾷ

κραταιᾷ σου χεὶ μετὰ δουλείᾳ ἡμῶν
 τῷ ἀχραντῷ σώματός σου, καὶ τῷ
 πρὸς αἷματός, ἔστι ἡμῶν, παντὶ τῷ
 λαῷ. ταύτῃ τῇ πελέσας, διὸς Φο-
 ρῶν τὸ ὠμοφύρεον ὁ Πατριάρχης.
 τῷ ποιῶσι ἔστι Ἀρχιερεῖς. ὁ μὲν
 διάκονος ἵσταται καὶ ἐαυτὸν ἐχό-
 μῳ, ἔστι προσέχων τῷ Πατριάρ-
 χῃ, ὁ φθαλμὸν. καὶ ὅταν ἴδῃ ἐκεί-
 νον πρὸς ἐχὼν τὰ ἐλθόντα καὶ ἔξο-
 μῳ προσκυνοῦν, συμπροσκυνοῦν
 καὶ αὐτὸς ἐν ᾧ ἵσταται τόπω. τῷ ποι-
 οῦσι ἔστι πάντες ἔστι λειτουργοὺς,
 ἔστι ὅταν ἴδῃ πάλιν ἐκείνον ἐκτείναντα
 τὰς χεῖρας, καὶ ἀψαλμῶν τῷ ἁγίου
 ἔξου, ἐκφωνεῖ, πρὸς ἑαυτὸν. ὁ δὲ
 Πατριάρχης, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ἔστι
 εἰσέρχεται ὁ διάκονος εἰς τὸ βῆμα.
 εἰπόντος δὲ τοῦ διακόνου, μῆνισον, δέσπο-
 τα, ἔστι ἅγιον ἔξου. ὁ Πατριάρχης
 μῆνισεν ἔστι ἅγιον ἔξου εἰς μερίδας
 πᾶσας, λέγων· ἐν τῷ μελίζεν
 ἡρέμα, μελίζεται ἔστι διαμερίζεται
 ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ μελίζόμενος καὶ
 μὴ διαμερούμενος, ὁ πάντοτε ἐαυ-
 τὸν, ἔστι μηδέποτε διαπαντὸς,
 ἀλλὰ τοῖς μετέχοντες ἀγάθῃ. ἔστι πᾶσι
 σιν αὐτὰς ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ σταυροει-
 δῶς. ἔστι ὁ διάκονος δεικνύων σὺν τῷ
 ὡραίῳ τῷ ἁγίῳ ποτήριον λέγας. πλή-
 ροσον, δέσποτα, τὸ ἅγιον ποτήριον.
 καὶ ὁ Πατριάρχης πρὸς αὐτὸν μερίδα
 λαβὼν, καὶ μερίσας αὐτὸν ἀναλό-
 γως τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ, ἔκαστον τῶν τμη-
 μάτων ἐμβάλλει τῷ ποτηρίῳ ἑκάστω,
 ποιῶν σταυρὸν ἐν αὐτῇ ἐπάνω τῷ ἁγίου
 ποτηρίου, ἔστι λέγας πληθροῦς πνέ-

A potenti manu tuâ impertiri
 nobis immaculatum corpus
 & pretiosum sanguinem tuum,
 & nobis ministrantibus, po-
 pulo vniuerso. Hanc ubi ab-
 soluit orationem Patriarcha,
 statim Pallium induit: idem
 faciunt & Pontifices. Dia-
 conus quidem stat orans se-
 cretò & in Patriarcham o-
 culos intendens. Cumque
 ipsum viderit orationem per-
 fecisse & adorare incipien-
 tem, adorat etiam ipse in
 loco in quo stat. Idem fa-
 ciunt etiam omnes sacris
 operantes, & cum aspicit ite-
 rum ipsum extendentem
 manus & sacrum panem con-
 tingentem, proclamat, at-
 tendamus. Patriarcha verò,
 Sancta Sanctis. Tum ingre-
 ditur Diaconus ad altare.

C Dicente verò Diacono, fran-
 ge, Domine, sanctū Panem;
 Patriarcha sanctum Panem
 frangit in quatuor particulas
 dicens submissa voce dum
 frangit, frangitur & diuiditur
 Agnus Dei, qui dum frangi-
 tur non diuiditur, qui semper
 manducatur & nunquam
 consumitur, sed participant
 sanctificat. Dein ipsas ponit
 in sancto disco in formam

D Crucis. Tum Diaconus indi-
 cans cum Orario sanctum
 Calicem, dicit. Imple Do-
 mine sanctum Calicem. Et
 Patriarcha superiori parte po-
 sitam particulam accipiens, &
 diuidens illam quatenus san-
 cto Calici respondeat, vnum-
 quodque segmentorum, vni-
 cuiq; Calicum iniicit, Crucis
 signū faciens simul supra san-
 ctū Calicē, & dicit, Plenitudo

De fide perpetua
 veritatis corporis
 Christi in Ecclesia
 Græca, vide Ob-
 seruat. 1.

Adorare stando.

De formula sancta
 sanctis, vide Ob-
 seruat. 2.

De diuisione in-
 cruenta & impassi-
 bilitate corporis
 Christi in sacrifi-
 cio, vide Obseru. 3.

Quid Spiritus sancti plenitudine hic intelligatur, vide Obseru. 4.

De aqua feruente in Sacrificio Gracorum Calici & Sanguini Christi infusa, vide Obseru. 5.

De dignitate Protopapæ, vide Obseruat. 6.

Communio Patriarchæ & Pontificum.

De Eucharistiâ in manu tradi quondam solitâ, vide Obseruat. 7.

De sollicitâ hostiæ sacræ custodiâ, ne quid excidat, vide Obseru. 8.

Vide Horologiū. ccii.

Spiritus sancti. Diaconus vero dicens, Amen, accipit aquam feruentem allatam, illamque offerens dicit Patriarchæ: Benedic, Domine, aquam hanc feruentem. Et Patriarcha quidem, illam benedicens; ait, feruor fidei Spiritus sancti. Diaconus autem tenens quidem sinistrâ manu vnumquemque Calicum, dextrâ vero aquam feruentem, infundit ex ea quantum sufficit vnicuique. Patriarcha verò, vel Protopapa sanctum discum sumit & diuidit cæteras particulas sancti Panis, in minutas, vt omnibus sufficiant.

Deinde Pontifex qui ordinatus est, accedens, vel qui primus reperiatur aliorum, aliter si non sit ordinatio, accipit particulam sancti Panis, & dat Patriarchæ. Hic autem ipsam dextrâ manu suscipiens & tribus digitis eam contingens in palmâ, duobus aliis digitis accipit aliam partem, ipsique tradit. Hic autem inferius quidem constituens sinistram, superponens verò ipsi dextram, excipit eam particulam & constringit digitos, ne quid excidat, & osculatur manum & genam Patriarchæ dicentis; Christus in medio nostri. Pontifex respondet, & est & erit. Tum vtrique inclinati ante sanctam mensam secretò precantur ceteros, Cœnæ tuæ mysticæ participem me suscipe, fili Dei. Deinde: Credo & confiteor quia tu es Christus filius Dei

μαρτος αγίου. ο ὃς διάκονος εἰπὼν τὸ ἀμὲν, δέχεται τὸ κομιδὴν ζέον, καὶ προσενέγκων αὐτὸ λέγει πρὸς τὸν Πατριάρχην· διλόγησον, διάσωπα, τὸ ζέον· καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης διλόγων αὐτὸ λέγει, ζέεις πίστεως πνεύματος αγίου. ο ὃς διάκονος κρατῶν τῇ μὲν δεξιερᾷ χεὶρ ἑκάστων τῶν ποτιζέων, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ ζέον, ἐλθέτω τὸ ζέοντος τὸ δροκυῖον ἐκείτω. ὁ μὲν ποτιζόμενος ἢ ὁ πρὸς τοὺς παῖδας λαμβάνει τὸ ἅγιον δίσκον καὶ διατείνει τοὺς λοιπὰς μερίδας τῆς ἀγίου δόξης, εἰς λεπτά, πρὸς τὸ δροκύσαι πᾶσιν.

Εἶτα ὁ χροτονηθεὶς Ἀρχιερεὺς προσελθὼν, ἢ ὁ διεπισκόπος πρὸς τῶν ἄλλων, εἰ μὴ ὅστις χροτονία, λαμβάνει μερίδα τῆς ἀγίου δόξης, καὶ δίδωσι τῷ Πατριάρχῃ. ὁ δὲ λαβὼν αὐτὴν τῇ δεξιᾷ χεὶρ, καὶ τοῖς τελοῖ δακτύλοις συσφίγγας αὐτὴν, ἐν τῇ παλάμῃ, τοῖς δὲ λοιποῖς λαμβάνει ἄλλω μερίδα, καὶ δίδωσιν αὐτῷ. ὁ δὲ καὶ πάλιν μὲν ὑποδαίς τὴν δεξιερᾷ χεὶρα, ὅπως εἰς τὴν τῇ δεξιᾷ, δέχεται ταύτην καὶ συσφίγγει τὸν δακτύλον πρὸς τὸ μὴ ἐκπίπτειν καὶ ἀσπάζεται τὴν χεὶρα τῆς Πατριάρχου καὶ τὴν τοῦ μὲν Πατριάρχου λέγοντος, ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῶν. τῶν δὲ Ἀρχιερέως, καὶ ὅστις, καὶ ἔσται καὶ κύριος ἀμφοτέρωθεν ἐμὲ προσδεῖν τῆς ἀγίας τραπέζης διζήσονται καὶ εἰς αὐτὸν, τῶν δὲ πνους σου ὁ μυστικὸς σήμερον, ὃς Θεοῦ κοινωνὸν με παράλαβε. εἶτα πνεύμα καὶ ὁμολογῶ. ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱός

ὁ Θεὸς ὁ ζῶν, ὁ κατελθὼν ἐκ τοῦ
 οὐρανοῦ, καὶ σαρκωθεὶς ἐκ πνεύματος
 ἁγίου, εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάντων
 τῶν ἁμαρτιῶν ἐμῶν. καὶ τελευτήσαντος
 τοῦ χρόνου, ὅτι μὴ μοι εἰς κρίμα, ἢ εἰς κα-
 τὰ κρίμα γένοιτο ἡ μετέληψις τοῦ
 ἁγίου σου μυστηρίου, κύριε, ἀλλ' εἰς
 ἰσχύος καὶ σώματος· εἴπα μετε-
 λαμβάνει ἐκάτερος τὸ εὐχριστὸν μὴ
 φόβου καὶ πάσης ἀσφαλείας, τὰς χεῖ-
 ρας ἔχοντες ἐπάνω τῆς ἁγίας τραπέ-
 ζης, εἴπα ἀποστολίζουσιν αὐτοὺς
 μὴ εἰλητῶν. ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς λα-
 βὼν τὸ ποτήριον, ποτήριον πρῶτον
 μετὰ δίδωσι τῷ Πατριάρχῃ κρα-
 τιστὸν ἐπὶ τῷ πύλινῳ, ὃ εἶς
 κάλυμμα. λαβὼν τρίτον ὁ Πα-
 τριάρχης ἀμφοτέραις χερσὶ τὸ πο-
 τήριον μὴ τὸ κάλυμμα, μετε-
 λαμβάνει τρίτον ὃ αὐτὸς καὶ μὴ τῶ-
 ν τὰ χεῖλη τε αὐτὸς καὶ τὸ ἱερόν ποτήριον
 τῷ εὐχριστῷ κάλυμματι ἀποστολίζ-
 σαι ὃ αὐτὸς ποὺ ὁρᾷ τὸ χεῖλος ἐξω-
 τὸ ποτηρίου ἀσπασάμενος, λαμβά-
 νει μὲν αὐτὸς τὸ ποτήριον, δίδωσι τῷ
 Αρχιερεὶ τὸ κάλυμμα, καὶ οὕτως με-
 τελαμβάνει ὃ αὐτὸς ὁμοίως τὰ αὐ-
 τὰ ποιεῖν. ὃ οὕτως ὁ μὲν Αρχιερεὺς
 λαβὼν τὸ ποτήριον μὴ τὸ κάλυμ-
 ματος, συνερχομένων αὐτῶν καὶ Δια-
 κόνων τριῶν, πρὸς ἀσφάλειαν, ἵστα-
 ται ἐπὶ τῷ δεξιῷ κίονῳ, ἐκδεχό-
 μενος τοὺς προσερχομένους ἐπὶ τὸ
 μετελαβεῖν. ὁ δὲ Πατριάρχης λα-
 βὼν τὸ ἅγιον δίσκον, μετὰ δίδωσι τοῖς
 λοιποῖς Αρχιερεῶσι καὶ πρεσβυτέροις τῷ
 μερίδων τῷ ἁγίου ὁσίου. καὶ ποιοῦσιν

A viui, qui venisti de cœlis, &
 incarnatus es de Spiritu
 sancto, vt saluos face-
 res peccatores quorum pri-
 mus sum ego. Ac de-
 mùm postquam dixit, ne
 mihi in iudicium, vel in
 condemnationem cedat sus-
 ceptio sanctorum mysterio-
 rum tuorum, Domine, sed
 in sanitatem mentis & cor-
 poris: tum communicant sin-
 guli quod habent in mani-
 bus, cum timore & omni
 cautione, habentes manus
 supra sanctam mensam,
 dein ipsas extergunt cum
 corporali. Pontifex autem
 qui primùm sumpsit, Ca-
 licem prius porrigit Pa-
 triarchæ tenenti operculum
 supra barbam & pectus.
 Accepto itaque vtraque
 manu Calice cum opercu-
 lo, Patriarcha sumit ter
 ex ipso, & postea la-
 bia tum sua tum san-
 cti Calicis operculo quod
 in manibus habet exter-
 gens, & labium Calicis ex-
 terius osculatus, accipit
 ipse Calicem, dat o-
 perculum Pontifici, atque
 ita sumit & ipse, eadem
 faciens. Atque ita Pon-
 tifex quidem sumens Ca-
 licem cum operculo, ad-
 iuuantibus eum tribus Dia-
 conis, vt securiùs id fa-
 ciat, stat ad dextram
 columnam suscipiens eos
 qui ad Communionem
 accedunt. Patriarcha au-
 tem sumpto sancto dis-
 co distribuit cæteris Ponti-
 ficibus & Presbyteris partes
 sancti Panis. Atque hunc

In primo haustu
 dicit, In nomine
 Patris: in secundo
 & filij: in tertio &
 Spiritus sancti.
 Amen.

Communio Pres-
 byterorum. vide
 Obseruat. 9.

Communio Diaconorum.

in modum, ut dictum est, faciunt singuli, deinde ex sancto Calice participant. At verò Pontifici qui prior communicavit traditur à Diaconis secundus Calix. Tum stat ad dexteram columnam. Et post eos stant ij qui reliquos Calices tenent. Diaconi verò qui priores exierunt in partem sanctuarij, venià mutuā rogatā & acceptā, ligatis simul orariis suis, accedunt & ipsi & sancti Panis sanctique Calicis partem accipiunt.

Communione autem absolutā, Calices quidem in sanctam mensam reponuntur à Diaconis. Secundicerius autem Diaconorum sumpto in manus sacro disco & spōgiā, omnia in sanctum Calicem reponit cum sollicitudine omni & cautione, ita ut nihil vel tenuissimum decidat, aut relinquatur. Hoc autem peracto, Patriarcha addit hanc orationem gratiarum actionis: Gratias agimus tibi, Domine Deus Domine benigne, benefactor animarum nostrarum, quia hodie nos cœlestibus ac immortalib. mysteriis tuis dignatus es. Viam nostram rectè dispone, nosque omnes in tuo timore confirma. Vitam nostram custodi, redde firmos gressus nostros, precibus & intercessionibus gloriosæ Dei genitricis perpetuæ Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum tuorum.

^A ὡς αὐτῶν εἶρηται, ἕκαστος, εἴτα μεταλαμβάνοις καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου ποτηρίου. τῷ ὃ πρῶτῳ κοινωνήσαντι Αρχιερεὶ ἐπιτίθεται ὡς τῷ διακόνων τὸ δεύτερον ποτήριον. καὶ ἵσταται ἐν τῷ δεξιερᾷ κίονι. καὶ μετ' αὐτοῦ ἵστανται ^Θ τὰ λοιπὰ ποτήρια κατέχοντες. ^Θ ὃ Διάκονοι πρῶτον ἀπελθόντες ἐν μέρῃ τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ συγχώρησιν παρὰ ἀπλήτων ἑξαποσάμβροι καὶ λαβόντες, δεσμήσαντες ἅμα ἃ τὰ ὡραία αὐτοῦ, προσέρχονται καὶ αὐτοὶ, καὶ μεταλαμβάνοις τοῦ ἁγίου δέπου, καὶ τοῦ ἁγίου ποτηρίου.

Τῆς ὃ κοινωνίας τελευτήσης, τὰ μὲν ποτήρια ἀποτίθενται παρὰ τοῦ διακόνων ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. ὃ δὲ δευτέρῳ τῷ διακόνων λαβὼν αὐτὰ χεῖρας τὸν τε ἅγιον δίσκον καὶ τὴν μυστήριον, εἰσκομίζῃ πάντα ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ μετὰ φόβου ἃ πάσης ἀσφαλείας, ὥστε μηδὲν ἐκ τῶν λεπτοτάτων ἐκπεσεῖν ἢ καταλείφειν. ὃ Πατριάρχης, τοῦτου ἡγουμένως, ἐπιτίθεται τῷ της ἀρχιερείας βήματι, πρὸς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν σου, κύριε ὁ Θεὸς ἀποστα Φιλάνθρωπε, διέρχεται τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ ἡμερᾶς κατηξίωσας ἡμᾶς τὸ ἐπουρανίων σου καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. ὁρδοτόμησον ἡμῶν πρὸς ὁδὸν, στήριξον ἡμᾶς ἐν τῷ φόβῳ σου τοῦ πάντας. Φρούρησον ἡμῶν πρὸς ζωὴν, ἀσφάλισαι ἡμῶν τὰ διαβήματα, ἀρχαῖς καὶ ἰκεσίαις τῷ ἐνδόξῳ Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου.

Ο ὁ δευτερώων τῆς διακόνων^Α
 λαβίδα ἐν τῷ ποτηρίῳ βαλὼν καὶ
 καλύψας αὐτὸ μὲν ἔκαλύμματος,
 αἶρει αὐτὸ καὶ ποροβουμβίου τῷ
 Πατριάρχῳ, ἔρχεται εἰς τὰς ἀγίας
 θύρας, καὶ δεικνύει τοῖς ἐκτὸς λέγων·
 μὲν φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως προσέλ-
 θητε. αὐτὸς ὁ Πατριάρχης λα-
 βὼν δὲ τῆς διακόνου χερσὶν τὸ
 ἅγιον ποτήριον, μετὰ δίδωσι μὲν τῆς^Β
 λαβίδος τοῖς ὑποδιακόνοις καὶ αἰα-
 γνώταις, τῷ ἁγίου σώματος καὶ αἵμα-
 τος. καὶ μὲν τῷ δὲ λόγῳ τῷ λαὸν λέ-
 γων· σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου. τῷ ὁ
 ἁγίου ποτηρίου ἀποτείνοντος ἐν τῇ ἁ-
 γίᾳ τραπέζῃ, λαβὼν ὁ δευτερώων
 τῆς διακόνων τὸ θυμιατὸν καὶ θυ-
 μιάμα βαλὼν· καὶ σιωπῶν λαβὼν
 ἐπ' αὐτῷ δὲ λόγιον παρὰ τῷ Πα-^Γ
 τριάρχῳ, θυμιατὰ ἅγια ἐκ τείνου,
 λέγων ἡρέμα, ὑψώθητι Ἰησοῦς
 οὐρανὸς ὁ Θεός, καὶ Ἰησοῦς πάντων πλε-
 γνῶν ἡ δόξα σου. Καὶ πύθῃσι τὸ θυ-
 μιατὸν ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ. ὁ ὁ Πα-
 τριάρχης λαβὼν αὐτὸν δίσκον
 κεκαλυμμένον ὄντα, Ἰησοῦς τῇ κε-
 φαλῇ διακόνου ἐνός. καὶ προσέειπεν μὲν
 ἡρέμα, δὲ λογιῶν ὁ Θεός· εἶτα ἐκ-^Δ
 φωνεῖ πάντοτε νυν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τὸν
 αἰῶνα τῆς αἰώνων. καὶ ψαλλομένης
 ἔκ πληροθύτου ὁ μὲν δίσκον
 λαβὼν διάκονος, ἀπέρχεται ἐν τῇ
 προθέσῃ λαμβάνοντες ὁ καὶ τὰ ἅγια
 ποτήρια πρεσβυτέρους, καὶ ἀποφέρου-
 σιν αὐτὰ ἐν τῇ προθέσῃ. ἀπέρχονται
 ὁ καὶ διάκονοι σὺν αὐτοῖς καὶ τῷ
 ἄριθμὸν τῆς ποτηρίων καὶ εἰσομί-

Secundarius verò Dia-
 conorum cochlear in Ca-
 licem iniiciens & illum o-
 perculo tegens, eum au-
 fert. Et antecedente Pa-
 triarchâ, vadit ad sanctas
 ianuas, & ostendit iis qui
 extra eas sunt dicens, ac-
 cedite cum timore Dei &
 fide. Ipse vero Patriarcha
 sumens sanctum Calicem
 de manibus Diaconi, di-
 stribuit sanctum corpus &
 sanguinem cochleari, Hy-
 podiaconis & lectoribus.
 Deinde benedicit populum
 dicens: Domine saluum
 fac populum tuum. Se-
 cundarius autem Diaconus
 sancto Calice in al-
 tari reposito, sumens Thu-
 ribulum ac thus iniiciens;
 tum de more acceptâ
 benedictione à Patriarchâ,
 thuris suffitu ter spargit
 sancta, dicens secreto,
 eleuare super cœlos Deus,
 & super omnem terram
 gloria tua. Dejn thuribu-
 lum solito reponit loco.
 Patriarcha autem accipiens
 sanctum discum opertum,
 capiti vnus Diaconi eum
 imponit. Et prius quidem
 summissa voce dicit, Be-
 nedictus Deus. Deinde
 proclamat, perpetuo nunc
 & semper, & in sæcula
 sæculorum. Et dum can-
 tatur hymnus, impleatur;
 Diaconus sumpto disco, va-
 dit ad prothesim. Presby-
 teri quoque sanctos Cali-
 ces accipiunt, & in prothe-
 sim reportant. Comitantur
 etiam eos Diaconi iuxta nu-
 merum Calicum, & sacra
 T iij

Communio Hy-
 podiaconorum &
 Lectorum.

De Communionē
 populi quæ hic o-
 mittitur. vide Ob-
 seruat. 10.

Dux fiunt ἀπολύ-
σεις una parua hīc,
& maior infra, ut
duplex est εὐλογία-
τὸν vnum initio in
prothesi, alterum
in altari maiori,
hīc.

inferunt. Hypodiaconi verò
ingressi sacrum ministrant
aquam Patriarchæ. Omnes
quoque qui communica-
uerunt, ad consuetum locum
pergentes, manus lauant, &
prius labia, dicentes secre-
tò : Nunc dimittis seruum
tuum Domine. Trisagium,
Contacium diei, hymnum
in Dei matrem, Domine
miserere ter, Honoratiorem,
& absolutorium hymnum
seu dimissionem.

^A Ζοιοι τὰ ἅγια. Ὡς ὑποδιάκονοι εἰ-
σερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, δίδωσι
νίψημον τῷ Πατριάρχῃ. ὁμοίως καὶ
πάντες ὁ κοινωήσαντες ἀπὸ χόμην
ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, δάπνιπτονται τὰς
χεῖρας, καὶ τὰ πόδια τῶν χιλέων ἐαυ-
τῶν, λέγοντες κατ' ἐαυτοὺς· νῦν δά-
λύεις ὁ δούλόν σου, δέσποτα. τὸ τρι-
σάγιον, τὸ παναγία θιας, τὸ, πάτερ
ἱμῶν, τὸ δάπολυτείκιον, τὸ κοντάκιον
τῆς ἡμέρας· καὶ θεοτόκιον, τὸ κύριε
ἐλέησον τοὺς· πᾶσι ἱμιοτέραν, καὶ
δάπολιν.

AD PARTEM X. LITVRGIÆ
ORDINATIONVM
PATRIARCHALIS,
OBSERVATIONES
OBSERVATIO I.

*De fide constanti ac perpetuâ veræ ac realis corporis et sanguinis
Christi præsentia in Eucharisticis mysteriis apud Græcos.*

Ad ea verba: καὶ καταξίωσον κρατῆρα σου χεὶρ μετὰ-
δοῦναι ἡμῖν τὸ ἀχράντου σώματος σου, & τὸ ἡμῶν
αἷματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ.

ON est quod quisquam arbitretur id esse mihi confi-
lij, vt prolixam illam de Veritate Corporis Christi in
Eucharistiæ Sacramento & Sacrificio, controuersiam
recudere, deductamque tot retrò sæculis Græcorum
Patrum seriem iterum vno veluti sub aspectu sistere
contendam: absit profectò vt rei tam exultæ laborem,

tam perspicuæ lucem adijcere mediter. Sed hoc tantum efficiam, vt co-
natus hæreticorum nostri temporis in sollicitandâ Græcorum fide, irri-
ros penitus ac inanes cecidisse commonefaciam. Cæperant quidem
aliquando Lutherani, tentare Græcos circa sacrificium, transubstan-
tiationem vt vocant siue conuersionem potius panis ac vini in totum
Corpus Christi & Sanguinem: & Adorationem, missis Augustanæ con-
fessionis Articulis ad Hieremiam Patriarcham CP. Anno Dom. M. D.
LXXIV. Sed frustrâ. Enimvero respondit ipsis Patriarcha ex doctrina

Hieremias CP.
respons. i.

SS. Patrum, ὁ τῶν δώρων ἀγιασμός, αὐτὴ ἡ θυσία τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ ἀνάστασιν
καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν. ὅτι τὰ πρῶτα τῶν δώρων εἰς αὐτὸ τὸ κυρια-
κὸν μετεβάλλει σῶμα, καὶ τῶν πόρων δὲ αἷμα. Donorum consecratio, ipsum sa-
crificium mortem eius annuntiat, resurrectionem & Ascensionem: quia honora-
bilia hæc dona in ipsum Dominicum corpus transmutantur, quod quidem hæc
uniuersa in se suscepit. Ac postea cum Lutherani iam tertio insisterent,
tandem ijs propempticum misit & silentium imposuit, vt in ipsius Res-
ponsione tertiâ habetur: ἀξιόδυνον ὅ ὑμεῖς τὸ λοιπὸν μὴ κόποις πρὸς ἡμῶν.

Nostrâ vero ætate Heterodoxi Caluinistæ Bataui, vt aiunt, non so-
lùm scriptis; sed & coram salutarunt Cyrillum Patriarcham intrusum
Constantinopolitanum, qui expulso Neophyto Catholico, & bene

Roman, 1632.

Pontifici Romano consentiente Patriarchâ, thronum à Turcâ fœdissimè mercatus, cauteriatæ conscientia rimis, facilem aditum errori dedit. Quem diu quidem cum fouisset, necnon aliorum animis insinuare laborasset, tandem in apertum exposuit, emissâ perfidia Confessione, unâ cum Anathematismis, quibus egregiè respondit Theologus Græcus præstantissimus, Matthæus Caryophilus Archiepiscopus Iconiensis vir & laureâ & purpurâ dignissimus, veteribus æquiparandus, libro cui titulus *Ἀποδοχὴ μαρτύρια καὶ κατακρίσεις τῶν ἐπὶ ὀνόματι Κυρίου Γαβριὴλ Κωνσταντίνου ὁμολογίας*. Articulum Confessionis Cyrilli, deinde Caryophili confutationem nondum conuersam, Latine daturi, circa Doctrinam Eucharistia: gratissimum studioso Lectori munus, auguramur.

ARTICVLVS XVII. A APOPON 17.

*Confessionis Calvinianæ Cyrilli.**Καλβινοῦ ῥάφου ἀπιστίας.*

CRedimus institutorum à Domino Sacramentorum alterum esse, quam vocamus Eucharistiam. In quâ nocte enim tradidit seipsum Apostolis dixit, Accipite, manducate, &c.

Hæc est simplex, vera & germana huius admirandi Sacramenti institutio: in cuius distributione dicimus & confitemur veram & realem Christi Domini præsentiam esse, sed quam constituit nobis fides, nullatenus verò quam excogitata transubstantiatio docet. Credimus enim fideles māducare corpus Christi in dominicâ cœnâ, non dente corporeo comedendo, sed animæ sensu communicando. Nec enim corpus Christi est, id quod oculis in Sacramento subiectum, sed quod spiritaliter fides intelligit nobisque tradit. Quapropter verum est, si credimus, nos manducare & communicare. Si non credimus, nullatenus fructum percipere. Eodem modo igitur & bibere Calicem in Sacramento est participare verum sanguinem Domini nostri Iesu Christi, quemadmodum de corpore dictum est. Legillator enim sicut de corpore suo, ita & de sanguine

Πιστεύομεν τῷ ὑπο τῆς κυρίου νομοθετηθέντων μυστηρίων θάπτειν ἡμᾶς, ὁ καλούμενος ὑπερβαλὼν τῇ νυκτὶ ᾧ ἡ πρὸς δίδου ἑαυτὸν, τοῖς ἀποστόλοις εἶπε, λαβετε, φάγετε, καὶ τὰ ἐξ ἧς.

Αὕτη ἐστὶν ἀπλή, ἀληθὴς καὶ γνήσια νομοθετήσις τῆς ἀγίας τοῦ πνεύματος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀνεμνήσθησιν ἡμῶν καὶ ὁμολογούμεν ἀληθῆ καὶ πραγματικῶς, τῷ Χριστῷ δεσποτῶν παρῆσται, ἀλλ' ἐκείνῳ, ὡς περὶ ἀλλήλων ἡμῶν ἡ πίστις, οὐδαμῶς ὅτι ἡ διδασκαλία ἡ περὶ τὴν μεταστροφὴν μετεσώσισις. Πιστεύομεν γὰρ τοῖς πιστοῖς ἐστὶν ὅτι σῶμα τῷ Χριστῷ ἐν τῇ κυριακῇ δειπνῶν, οὐχ ὅτι σῶμα τῷ ὁδόν τι καταμασσωμένοις ἀλλὰ τῇ αἰσθησὶ τῆς ψυχῆς ἀπλάττομενοι. ὁ δὲ γὰρ σῶμα Χριστοῦ ἐστὶ ἐν ᾧ μυστήριον τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρεῖται, ἀλλ' ὁ πνευματικῶς ἡ πίστις νοεῖ καὶ δίδωσιν ἡμῖν. ὁ δὲ ἀληθὴς, ὡς εἰ πιστεύομεν, ἐσθίουμεν καὶ μετέχομεν. εἰ μὴ πιστεύομεν, οὐδὲ σῶμα καρπούμεθα. ὡς περὶ πλῆσιος οὗτο καὶ πῖναι ὅτι ποτήριον ἐν τῷ μυστηρίῳ μετέχον ἐστὶ τῷ ἀληθινῷ αἵματι τῷ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν ἔχοντες καὶ τῷ σῶματι εἰρηται. ὁ γὰρ νομοθέτης οἶα δὲ καὶ τῷ σῶματι αὐτοῦ, οὕτω καὶ καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ.

πίστασις ἡ δὲ ἐν πολλοῖς οὐτε ἀφ' αὐτῶν, οὐτε κοινωμῶν ἐξέστι καὶ ὁ δοκῶν αἰθερπύην γνώμην· μάλλον ὅτι πλὴν νομοθεσίαν τηρητέον, ὡς πρὸς δόξαν ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ οὗτω κοινωνήσωμεν αἰσίως, καὶ μεταβάσωμεν ἐντελής τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς μυστηρίαις, τότε δὴ ὁμολογήσωμεν ἡμᾶς εἶναι διηλλαγμένους, ἐνωθέντας τε τῇ κεφαλῇ ἡμῶν, καὶ συναμμοις, καὶ βεβαίως ἐλπίδος τοῦ συγκληρονομῆσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ.

ΚΑΤΑΚΡΙΣΙΣ.

Βάθεϊα τίς ἐστὶν ἐνθάδε ὅλη βαρυστημιῶν ἀρυστὴν εἰς ἀθείαν. τῷ δὲ οὐκ αὐτοῖς μυστηρίων θαύματα εἶναι φασι οἱ Καλβινισταὶ πλὴν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οἱ ταῦτα γραφόντες αἰὼν ἐφιλοσόφουν, ὅτι ἐν λόγῳ καὶ στοιχείῳ σύγκειται ὁ μυστήριον. ἔστι γὰρ κατ' αὐτοὺς στοιχεῖον τῆς εὐχαριστίας ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος λόγος δὲ οὗτος ποῖος ἔστι; εἰ γὰρ ὁ λόγος ἐν τοῖς μυστηρίοις βούλεται σημεῖον πλὴν παραπομπῶν ἐνέργειαν, ὡς δὴ λανθάνει ἐν ταῖς βαπτίσματι, ὁ λόγος τῆς εὐχαριστίας ἐν ἡ σημερινῶν πλὴν παραπομπῶν ἐνέργειαν, ὡς αὖ τοιοῦτος, ἐγὼ λαμβάνω τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ τὸτο εἰδὲ αὐτὸς ποτε ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὁ Σατανᾶς.

Διὸ περὶ ἀθείας γένος, ὅτι ἐν τῇ ἀφανισμῇ τῆς εὐχαριστίας ὁμολογήσει πρὸς τὸν Χριστόν. ἀλλ' εἰ πλὴν προοίσιον τοῦ Χριστοῦ διδώσιν ἡ μεταλήψις, ὁ λόγος τῆς εὐχαριστίας ὁ σημαντικὸς τῆς μεταλήψεως ὡς αὐτὸς ἐκφύει· λάβετε, φάγετε τὸτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, νῦν δὲ αὐτὰ καὶ λέξις παρὰ τοῖς Καλβινισταῖς ἐσθιμῶν ἐχοισι μεταβλητικῶς διδάσκουσιν. οἱ νοῦς ἄρα κατ' αὐτοὺς τῷ δεσποτικῷ ὅλῳ ῥημῶν ἐστὶν εἶναι· λάβετε τὸν ἄρτον τὸτον δι' οὗ ὁ ἐμὸν σημεῖονται σῶμα, καὶ φάγετε· ἀλλὰ τὸτο σημεῖον ἐν

A præcepit. Quod quidem præceptū neq; discerpere, neque mutilare licet, ad libitum humanum; sed institutio potius seruanda est, sicut nobis est tradita. Cum igitur communicamus dignè & integrè participamus corpus & sanguinem Christi in Sacramento, tunc profiteamur nos esse reconciliatos, unitos verò capiti nostro & concorporales, cum firmā etiam spe nos in Regno coheredes futuros.

CONFUTATIO.

Densa quædam hic est filua blasphemiarum ad impietatem ducentium. Duorum penes ipsos Sacramentorum alterum esse dicunt Calvinistæ Eucharistiam.

I. Sed primò quidem horum scriptores supra philosophabantur, Sacramentum constare ex verbo & elemento. Ergo ex sententiâ ipsorum, elementum Eucharistiæ erit panis & vinum Verbum igitur quale erit? Si enim Verbum in Sacramētis significat actionem quæ fit, ut clarum in baptismo; Verbum Eucharistiæ, ut significet operationem quæ fit, tale profectò erit, Ego summo Corpus Christi. Atqui ne hoc quidē vnquā ausus est Satan dicere.

II. Alterum impietatis genus, quòd in solâ distributione Eucharistiæ præsentem esse Christum profitentur. Verum si præsentē Christū efficiat Cōmunio, Verbū Eucharistiæ significatiuū susceptionis erit illud, Accipite Manducate, hoc est corpus meum. Nunc verò hæc verba nullam apud Calvinistas habent vim conuersiuam. Sensus igitur verborum omniū Domini, apud ipsos est hic, Accipite hunc panem per quem corpus meum significatur, & manducate: sed hoc significat in

traditione realem & substantialem praesentiam illius quod continenter per traditionem significatur: videlicet corporis Dominici: Eucharistia igitur secundum Calvinistas non est Sacramentum ut Baptisma. Hoc enim exhibet realem & substantialem praesentiam, & baptizantis, & baptizati, & materiae baptismi aquae per quam fit ablutio, & illius quod continenter significatur per baptismum, scilicet regenerationis. Diuerso igitur modo & non synonyme baptismum Sacramentum est, & ab eo aliter se habet Eucharistia.

Rursus, si traditio praesentiam Christi exhibet, dicendum profecto est vniuersos, quotquot extiterunt, sanctos Patres Orientales sapientissimos & diligentissimos rituum Ecclesiae custodes, non comprehendisse, neque perspectam habuisse vim in communicatione Eucharistiae sitam, licet nouerint optimaeque intellexerint vim, quam aliorum habet Sacramentorum collatio. Innotescit enim ex eo ordine & officio quod hactenus obseruatum est, Ecclesiam Orientalem in quocumque Sacramento per materiam consecrato, distinguere haec duo: Consecrationem materiae, & usum ipsius in administratione Sacramenti.

Sic postquam precem super aquam fuderunt, tunc baptizant, sacro chrismate ungunt, & oleo consecrato, unctionem extremam conferunt. Quomodo igitur dicat ullus in solo Eucharistiae Sacramento indistinctam esse ipsis a materiae consecratione, eam quae sequitur administrationem? Qualis autem fiet in hoc Eucharistiae Sacramento, materiae Consecratio, antequam distributio fiat, & quantum a sanctificatione materiae aliorum Sacramentorum diuersa, ex ipsis

^A τῇ μετὰ δόσιν πνευματικῶν καὶ οὐσιώδων προοισίῳ τῆς προσευχῆς ἀφ' ἧς τῆς μετὰ δόσεως σηματοδοτοῦν, δηλοῦν τὸ σῶματος τῆς δεσποτικῆς ἡλικίας ἀρχαίας καὶ τοῦ Καλβινισμοῦ οὐκ ἐστὶ μυστήριον, ὡς δὲ βάπτισμα ἐκείνο γὰρ πρὸς ἐμφάνειαν πνευματικῶν καὶ οὐσιώδων προοισίῳ, καὶ τῆς βαπτίζοντος, καὶ τῆς βαπτιζομένου, καὶ τῆς ὕλης τῆς βαπτίσματος, τῆς ὕδατος δι' οὗ ἡ λύσις, καὶ τῆς προσευχῆς σηματοδοτοῦν ἀφ' ἧς τῆς βαπτίσματος, φημὶ, τῆς ἀναγνώσεως. ἀλλὰ τὸν ὅρον ἔχοντες οὐ συννοούμεν ὅτι μυστήριον δὲ βάπτισμα, καὶ ἀφ' ὧν ὅπως ἔχει πρὸς αὐτὸ ἡ ἀρχαία.

^B Πάλιν εἰδὼς ἡ μετὰ δόσις φέρει τὴν Χριστοῦ πλὴν προοισίαν, ὡς δὲ φατέον, ἀπαξάποδεν τοῖς ἀγίοις ἀναπολικαῖς πατέρας τοῖς πνευματικοῖς καὶ ἀκρεβέστεροις φύλακας τῆς ἐκκλησίας νομίμων, μὴ ξυννενοκῆναι μηδὲ ὁφείδειν ἐγκρίναι πλὴν ἐκδοσὶν διδάμιν τῇ μετὰ δόσιν τῆς ἀρχαίας, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσι καὶ νενοκηκόσι ἀρχαία πλὴν διδάμιν, ὡς ἔχει τῇ ἀλλοτρίᾳ μυστηρίῳ ἡ μετὰ δόσις. δηλον γὰρ ἐκ τῆς ἀνωθεν φυλακισμένης ἀρχαίας καὶ ἀκρεβέστερας, πλὴν ἀναπολικῶν ἐκκλησιῶν ἐν οἷσιν ποτε μυστήριον δι' ὕλης ἱεροσυνησιν, ἀφ' ἧς πλὴν δύο ταῦτα, τὸν ἀγιασμόν τῆς ὕλης καὶ πλὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ χορηγίᾳ τῆς μυστηρίου.

^C Οὕτω πρὸς τὸν ἐπευξάμενον ὅτι ὕδατι, τότε βαπτίζουσιν, τὴν ἀρχαίαν μύρην χρῆουσιν, καὶ ὅτι ἀνασθέντες ἐκείνῳ, διδάσκει δὲ ἀρχαίον. πῶς οὖν ἐν μόνῳ δὲ τῆς ἀρχαίας μυστηρίου φανερὸν ἂν ἀφ' ἧς ἀρχαίας ἀντίστοιχον τῆς ἀγιασμοῦ τῆς ὕλης πλὴν μὴ ταῦτα μετὰ δόσιν; ὁποῖος δὲ αὐτὸ εἴη ἐν δὲ μυστηρίῳ τῆς ἀρχαίας ὁ ἀγιασμός τῆς ὕλης, πρὸς τῆς ἐπιγνώσεως ἀφ' ἧς, καὶ ὅσον ἀφ' ὧν τῆς ἐκείνης ὕλης τῆς λαοῦ μυστηρίου, ἐκ τῆς αὐτῆς δι' ἀρχαίας τῆς

ἀληθείας διδασκάλων. Πρώτες γὰρ ἐν τῷ μυστηρίῳ καὶ μιᾷ γλώσσῃ ἑπιγινώσκουσιν καὶ ὁμολογοῦσιν, κηρύττουσιν, διδάσκουσιν καὶ σαλπίζουσιν ἡχοῦ βοᾶσι γενωνότερον, ὅτι μὴ τὸν ἀγασμόν τῶν πμίων δόρων, ὑπὸ τοῖς εἶδεσιν, καὶ τοῖς ὁρωμένοις συμβόλοις ὑπεστὶν αὐτὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς ἀληθὺς, πραγματικῶς, καὶ οὐσιωδῶς. Τὰς δὲ πολλὰς καὶ ἀφύκτους μυστηρίας ἐν ταῷ μυστηρίῳ, ὅπως οἰκειότερον ἐν ἄλλοις, οὐ μὴ ἀλλήλῃ μνησκόντων εἴη τὸν λόγον ἀκατάστατος· ἄλλως δὲ γὰρ ἔχον συμβολομορφοὺς τὰ τῶν πατέρων εἶπεῖν τὰ χαλεωτάτα· ἢ ἐκδηλῶς γλῆται ἢ πασῶν ὁλεθριωτάτη δυσφημία.

Τὴν ἱερὰν τῆς λειτουργίας τελετὴν καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς τῶν ἱερουργιῶν δόξαι καὶ τῷ τῇ κρινῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀγίων πατέρων καλεῖσθαι θυσίαν αἰνέμακρον, ὡς καὶ ἀναμφίλογον. ἡ δὲ θυσία, ζῶντος ἀ-
 ρα χρημάτων προσφορὰ. Ζῶν δὲ οὐκ αὖ εἴη, εἰ μὴ ὅτι ὑπὸ τοῖς εἶδεσιν ἐχόμενον. ἄλλως γὰρ τὸν ψιλὸν ζῶντος θυσίαν ἀποκαλεῖν, καὶ ψευδὲς, καὶ ἀμαθὲς, καὶ οὐκ ἄξιον τῆς τῶν πατέρων ὁρθορρήμοσεως.

Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ μυστικῇ δόξῃ τῆς Χερουβικῆς ἀδδόμενου. Ἰκα-
 νωσὸν με, κύριε, φησὶν, τῇ δυνάμει τῆς ἀγίου σου Πνεύματος ἐνδεδυμέ-
 νον, πλὴν τῆς ἱερατείας χάριν ὡς αὐτῇ τῇ ἀγία σου ταύτῃ περὶ τῆς, καὶ ἱερουργήσας ὅτι ἄγον καὶ ἀχρη-
 στήν σου σῶμα, καὶ ὅτι πρῶτον αἷμα. Καὶ αὖτις. Αἰξίωσον προσερχομένην σοι ὑπὸ ἐμοῦ τῶ ἀμάρτανλῶ καὶ ἀ-
 ναξίου δούλῳ σου, τὰ δῶρα ταῦτα· σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσ-
 φερόμενος, καὶ προσδεχόμενος καὶ ἀφαιδόμενος Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Καὶ αὖτις ἐν τῇ δόξῃ τῆς προσευχῆς, ἐπιδραχθῶν ὅτι βλεψόν, λέγει, ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπιδε ὅτι πλὴν λατρείας ἡμῶν ταύτης ὅτι προσδεξαι

A veritatis Magistris discendum est. Omnes enim vno ore vnāque lin-
 guā agnoscunt, fatentur, prædicant, docent, & tubarum sono fortius cla-
 mant: post sanctificationem vene-
 rabilium donorum sub speciebus & symbolis quæ videntur, ipsum sub-
 esse Christum Dominum verè, rea-
 liter, substantialiter. Multa verò & irrefragabilia testimonia huc con-
 ferre, quod in aliis consuetum ma-
 gis, haud prætermisum est, esset
 rem ipsam intempestiuè produce-
 re; satis est, quod præsens est probè disponendo, Patrum aptiores sen-
 tentias proferre, vt omnium perni-
 ciosissima blateratio conuincatur.

Sacrum Liturgiæ mysterium & mysticis sacrificantium precibus & communi SS. Patrum consuetudi-
 ne, sacrificium vocari incruentum, res euidens ac dubij expers. Sacrifi-
 cium autem rei viuientis oblatio est. Viuens autem non est nisi quod sub
 speciebus continetur. Alias enim nudum panem, sacrificium vocare & falsum, & ineruditum & recto Pa-
 trum loquendi more indignum est.

Basilii Magni in Oratione Mysticâ Cherubici hymni cantari soliti. *Idoneum me redde*, inquit, *Domine, per virtutem sancti tui Spiritus, vt sacerdotij gratiâ indutus, huic sanctæ mensæ tuæ adsistam & sanctum impol-
 lutum corpus tuum, ac sanguinem pre-
 tiosum consecrem. Et rursus. Dignare vt tibi à me peccatore & indigno ser-
 uo tuo, hæc dona offerantur: tu enim es qui offers & offerris, qui susci-
 pis & qui impertiris Christe Deus noster.*

Et rursus in Oratione oblationis, repetens, *Respice*, inquit, *in nos, & aspi-
 ce in hunc cultum nostrum, eumque suscipe,*

sicut à sanctis Apostolis tuis verum hunc cultum suscepisti. Et quem hic cultum vocat, superius rationabile & incruentum sacrificium vocauerat.

Deinde post consecrationem venerabilium donorum, de verâ Christi præsentiâ multoties verba faciens, in mysticâ oratione. Doce nos, inquit, Deus noster sanctificationem in timore tuo perficere, ut in puro conscientia nostra testimonio suscipientes partem mysteriorum tuorum, uniamur sancto corpori & sanguini Christi tui, usque digne susceptis Christum in cordibus nostris habitantem possideamus.

Ante Communionem etiam, hanc Orationem subiicit: Attende Domine Iesu Christe Deus noster, de sancto habitaculo tuo, & de throno gloriae regni tui, & veni ad sanctificandum nos, qui supra Patri confides, & hic inuisibiliter nobiscum versaris. Et dignare potenti manu tuâ impertiri nobis impollutum corpus tuum & pretiosum sanguinem.

Deinde communionem absolutâ, Gratias agimus tibi, inquit, Domine Deus noster, propter participationem sanctorum, impollutorum, immortalium & caelestium mysteriorum tuorum.

Tum obsignans sacram Liturgiam, sic ait. Completum & peractum est, quoad eius quidem à nobis fieri potuit, Christe Deus noster, dispensationis tuae Sacramentum. Impleti sumus vitâ immortalis: delicias tuas quæ nunquam exauriri possunt, percepimus: quibus etiam ut in futuro saeculo potiamur benignè concede.

Eadem ipsa luculenter complectitur & diuina Chrysostomi Liturgia.

Basilij autē & Chrysost. Liturgias, dico nō quod ab ipsis mysteriorum diuinissima operatio initiū duxerit. Manifestum enim est ex iis quas

A αὐτῶν, ὡς προσεδέξω ἐκ τῶν ἁγίων σου Ἀποστόλων τὴν ἀληθινὴν ταύτην λαβείαν. Καὶ ὡς λέγει ἐν ταύτῃ λαβείαν, ἔφη καλέσας αἰωπέρω λογικῶν καὶ ἀναιμάκτων θυσιῶν.

B Εἶτα μὲν τὸν ἁγιασμόν τῶν πρῶτων δάρων τὸν περὶ τῆς ἀφειδοῦς τῆς Χειρὸς προοσίας λόγον πολλαῖς ὅτι πάντες, ἐν τῇ μυστικῇ διχαίᾳ διδάξον ἡμᾶς, φησὶ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἁγιαστέον ὅτι τελεθῇ ἐν φόβῳ σου. ἵνα ἐν καθαρῷ ὡς μὲν τυχεῖς τῆς σὺν δόξης ἡμῶν ὑποδεχόμενοι τὴν μερίδα τῆς ἁγίας μύτης σου, ἐν ὧν μὲν ὡς ἁγία σάματι καὶ αἵματι τῆς Χειρὸς σου, καὶ ὑποδεξάμενοι αὐτὰ ἀξίως, ἡμῶν τὸν Χεῖρὸν καποικιστὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.

C Καὶ περὶ τῆς μετὰ λήψης διχαίᾳ φησὶ ταύτῃ· πρῶτος, κύριε Ἰησοῦ Χεῖρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς ἁγίου καποικιστοῦ σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, καὶ ἐλθέ εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς, ὁ αὐτὸς ὡς Πατεὶς τοῦ καὶ θήματος, καὶ ὡς ἡμῶν ἀοράτως στυγνῶν. καὶ κατεξίσωσον τῇ κερταῖᾳ σου χεῖρ μετὰ δυνάμει ἡμῶν τῆς ἀρετῆς σου σάματος σου, καὶ τῆς τιμῆς αἵματος.

Εἶτα τῆς μετὰ λήψης τελεθῆναι, διχαίᾳ τοῦ μοῦ σοι, λέγει, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι τῇ μετὰ λήψῃ τῆς ἁγίας, ἀρετῶν, ἀθανάτων καὶ ὁπιορραγίων σου μυστηρίων.

D Καὶ ὁπισθοφραγίζων τὴν ἱεράν λειτουργίαν οὕτω φησὶν. Ἡνεστα καὶ πεπλεγται ὅσον εἰς τὴν ἡμετέραν δυνάμει, Χεῖρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὅς τῆς σῆς οἰκονομίας μυστήριον. ἐν ἐκλήσει τοῦ αὐτοῦ τοῦ ζῶντος, ἀπηλαύσαντες τῆς ἀκένωτου σου τρυφῆς, ἥς καὶ ἐν ὧν μὲν λανθῇ αἰῶνι πᾶσι ἡμᾶς κατεξίσωσιν καὶ δόξωσιν.

Αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ ἐξέχεται ὡς καὶ ἡ θεία τῆς Χρυσόστομου λειτουργία.

Λέγει ὁ Βασιλεὺς καὶ Χρυσόστομος λειτουργίας, ὅς ὡς ἀπὸ αὐτῶν εἰς ἀμύνην ὁπιορραγίας τῆς ἡγορίας τελεσουργίας. δὴ λανθῇ εἰς ὡς περὶ ἐξέχεται καμῶν

καὶ τῷ Βασιλείῳ φωνῶν, ἐν τῇ
 μυστικῇ τῆς ἱερουργίας δόξῃ, καὶ τῆς τῆς
 Ἀρεοπαγίτου διδασκαλίας ἐν ᾧ περὶ
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας κεφ. μυ-
 στήριον συνάξεως, εἴπω Κοινωνίας.
 ἐκ τε τῆς Ἰουστίνου τῆς μάρτυρος καὶ Ἀ-
 θανασίου τῆς μεγάλου ἀπολογιστῶν, πλὴν
 ἱερῶν τῆς λειτουργίας τελετῶν εἰς τοῖς
 Χριστιανοῖς Ἀποστολοῦ ἡμετέρου; ἀλλ'
 ὁ Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος τῶν δὲ
 ἁγίων δὲ μῆκος συντεμνόντες, ὡς δεδω-
 κέναι οἱ αὐτοὶ ἔχοντες, ἐκ τούτου πλὴν
 τῆς ἱεραρχίας ἐπὶ νουμίσμῳ εἰλήχασιν·
 ὅθεν καὶ θετέρεον περὶ δὴ λόγον, πόσου
 ἀξιοῦν εἶναι τῆς λειτουργίας ὅτι
 φερμένον, ὅπου τῶν Ἀποστόλων δὲ αὐ-
 τοῦ ὁσώπου κήρυγμα, ὅπου τῆς κατ'
 ὅλου ἐκκλησίας ἡ ἀένναος πίσις, ὅπου
 μάρτυρας ἡ σινοσύνη ἰσχυρότερα βε-
 βαιώσις.

Τίς δὲ εἴποιεν οἱ Καλβινισταὶ περὶ
 πλὴν τῆς ὁρηγισμένης λειτουργίας,
 ἥτις καὶ μόνη ἀποσφάττει τὸ ἀπεμφα-
 γον τῆς ἀσεβείας αὐτῆς, ἐν ἐκείνῃ γὰρ,
 ὡς φησὶν ἡ τυπικὴ ἐρμηνεία, τετε-
 λεωμένη ὅσῃ ἡ θυσία. καὶ ὅτε μὴ γί-
 νεσθαι ἢ εἰσοδὸς τῶν ἀγίων, περὶ λέγε-
 ται ἡ δόξα αὐτῇ. δεῦντα ἀγε, ὑψα-
 γαγε, δυσωποῦμέν σε τὸ ἐν ἐλέει πλά-
 σον, ἰλεων ἡμετέρας ἡμῶν τοῖς ἀμάρτω-
 λοῖς, ὅς ἀξίους ἡμᾶς ποιῆσαι τῆς ὑπο-
 δοχῆς τῆς μονογενεῖς σου υἱοῦ καὶ Θεοῦ
 ἡμῶν, τῆ βασιλείας τῆς δόξης. ἰδοὺ γὰρ
 τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σῶμα καὶ τὸ ζωο-
 ποιὸν αἷμα καὶ πλὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις εἰ-
 σπορεύοντα τῇ μυστικῇ ταύτῃ ὁρῶ-
 μεθα μὴ δὲ τρεπίστη, ὑπὸ πλῆθος
 γρατίας οὐρανίου ἀοράτου δορυφορού-
 μεθα.

Εἴτα μὲν πλὴν εἰσοδὸν δόξῃ.

Ὁ τῶν ἁγίων καὶ ἀπαύτων μυ-
 στήριον Θεός, ὁ πᾶσι ἀφρονία τῆς λη-
 ουργίας ταύτης ἀποκαλύπτει ἡμῶν,
 καὶ ἡμετέρας τοῖς ἀμάρτωλοις δὲ
 πολλῶν σου φιλανθρωπίας, εἰς τὸ
 παροφέν σοι δῶρε τε καὶ θυσίας
 ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμάρτημα καὶ τῶν

attulimus, Basilij vocibus, in secre-
 tā sacrificij oratione; ex doctrinā
 etiam Arcopagitæ in cap. Ecclesia-
 sticæ hierarchiæ de mysterio Syna-
 xeos, siue Communionis. Ex Iustini
 quoque Martyris & magni Atha-
 nasij Apologiis, sacrum Liturgiæ
 mysterium ab Apostolis traditum
 esse Christianis. Quandoquidem
 verò Basilius & Chrysostomus pre-
 cationum prolixitatem refecantes,
 quales nunc habemus tradiderunt,
 idcirco Hierarcharum nomine do-
 nati sunt. Proinde manifestissimum
 factum est, tantò magis in pretio
 habendum esse quod ex Liturgiā al-
 latum est, quantò Apostolorum ip-
 sorummet prædicatio, quantò Ec-
 clesiæ Catholicæ fides perennis,
 quantò testimonij talis validior est
 stabilitas.

Quid vero Calvinistæ dicant ad
 Liturgiam præsanctificatorum, quæ
 vel sola quicquid impietatis eorum
 sese prodat, iugulat: in ipsâ enim,
 ut ait Typica interpretatio, est per-
 fectum Sacrificium. Et quando instat
 ingressus sanctorum hæc oratio an-
 te dicitur. Domine sancte, optime,
 obsecramus te qui es dives in misericor-
 diâ, propitium esse nobis peccatoribus;
 dignosque nos fieri susceptione unigeniti
 filij tui & Dei nostri, Regis gloriæ. Ec-
 ce enim impollutum corpus ipsius & san-
 guinem nunc in hac mysticâ mensâ pro-
 ponenda accedunt, multitudine inuisibi-
 li celestis militiæ stipata.

Deinde Oratio post ingressum.

Ineffabilem & inaspectabilem my-
 steriorum Deus, qui ministerium huius so-
 lemnis officij nobis reuelasti, qui que consti-
 tuisti nos peccatores per multam tuam mi-
 sericordiam ad offerenda tibi dona & sa-
 crificia pro nostris peccatis & ignorantibus,

populi. Tu Rex invisibilis respice in nos indignos servos tuos, qui huic altari sancto tanquam Cherubico folio tuo adstamus, super quod vnigenitus filius tuus & Deus noster per proposita mysteria requiescit. Ut purâ conscientia diuinis his sanctificationibus communicantes, ipsique viuificati uniamur ipsi Christo vero Deo nostro qui dixit. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo: ut nobis inhabitante & nobiscum incedente Verbo tuo, Domine, templum efficiamur sanctissimi tui & adorandi spiritus,

Eiusdem sunt sententiae & Orationes quæ postea dicuntur. Audebunt igitur his contradicere Calvinistæ, & Græcis tanquam sibi consentientibus imponere? Dubitare siquidē, vtrum ante distributionem mysteriorum & omnem vsum, substantialem Christi præsentiam sub visibilibus signis Orientales credant & fateantur: est apertis oculis solem non videre.

III. Tertium ex secundo consequitur impietatis genus. Secundum Calvinistas enim, præsentia Christi in susceptione posita, Eucharistia Communionis solum rationem induet, incruenti verò sacrificij nequaquam: quamvis sit secundum rationem sacrificij dicta consummatio, oblatio, rationabile, obsequium & sacra operatio. Est igitur sententia Calvinistarum intolerabilis blasphemia, quæ funditus euertit vniuersam sacræ Liturgiæ mystagogiam, & mendacii maculam inurit Synodis Oecumenicis & particularibus, consentienti omnium qui in rectâ fide splenduerunt, doctorum sententiæ contradicens.

Diuinus autem Chrysost. secundâ

τῆ λαοῦ ἀγορῆς. αὐτὸς ἀόρατος βασιλεὺς, ἐπιδεῖν ἡμᾶς τοῖς ἀγαθῶν δούλοις σου, τοῖς ὁσίοις τοῦ πατρὸς σου, ὡς ὁ χερουβικὸς σου παρελθὼν θρόνον, ἐφ' ὃ ὁ μονογενὴς σου υἱὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν. Διὰ τῆς πρεσβυτερίου φεικτῆς ἐπαπαύσεως μυστηρίων. ἵνα ἐν καθάρῳ σινοδόπῃ τῇ θείῃ τοῦτων μεταλαμβάνοντες ἀγιασθῶμεν, καὶ ὡς αὐτῇ ζωοποιούμενοι, ἐνωθῶμεν αὐτῇ τῇ Χειρὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὃ εἰπὼντι. ὁ πρῶτος μου πλὴν ἔφακε καὶ πίνων μου. ὃ αἶμα, ἐν ἐμοὶ μέλει καὶ ἐν αὐτῇ ὅπως ἐνὶ καρδίᾳ ἐν ἡμῖν καὶ ἐμὲ πατρὸς τῆς λαοῦ σου, Κύριε, ἡσυχάζει καὶ πνεύματος σου πνεύματος.

Τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἶναι καὶ αἱ μεταλαμβάνοντες. ἄρ' οὖν τοιμήσουσιν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ πατρὸς οἱ Καλβινισταί, καὶ τῇ χειρὶ καὶ τῇ φωνῇ ὡς αὐτοῖς ὁμοφρονούντων; ἀμφιβάλλειν γὰρ, εἰ περὶ τῆς μυστηρίου ἀνεμνήσεως καὶ πάσης χερσεως, πιστεύουσιν καὶ ὁμολογῶσιν οἱ ἀπολιχιστὴς τῶν ὁσίων προορίων ἡ Χειρὶ τοῦ ὁσίου τοῦ συμβόλου ἀνεωρῶσιν ὅτιν οὐ φανταμοῖς μὴ καὶ τῶν τὸν ἥλιον.

Τεῖνον ἐν τῇ δούτερου πρῶτης λαοῦ αἰτίας εἶδος. Κατὰ γὰρ τοῖς Καλβινισαῖς, ἐν τῇ μετὰ τὴν οὐσίας τῆς προορίας τῇ Χειρὶ, λόγῳ καὶ ἐννοίας ἐξ ἑκ μόνον ἢ διὰ χερσὶν, ἀναιμάκτου ὅτι οὐκ αὐτὸς αὐτὸς, καὶ τοῖς διὰ τὸν λόγον τῆς θυσίας καπονομαζομένη πελετή, πρὸς πορῶ, λατρεία λογική, καὶ ἱεροργία. ἐστὶ γὰρ ἡ ῥῆσις τῇ Καλβινιστῶν ἀφόρητος βλασφημία, ὡς ἐκβάλλειν ἀνατρέπουσα ὅλῃ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας τὴν μυσταγωγίαν, καὶ ψεύδους μόνον πρὸς τὸν Θεόν καὶ τοῖς οἰκουμενικαῖς καὶ τοῖς τοπικαῖς σινοδοῖς, καὶ ἀντιλέγουσα τῇ συμφωνῇ πάντων τῶν ἐπ' ὀρθοδόξῃ λαμψάντων διδασκαλῶν ὁμολογία.

Ὁ ὁσὸς Χρυσόστομος ἐν ὁ β. καὶ

Ιουδαίων λόγῳ, τῷ ΕΥαγγελικῷ κα-
 ρύγματι πλὴν ἀλήθειαν ἀποδείξεσιν
 ἀναγκάσις ἐμπεδοῖ, ἀλλὰ τὸν λόγον τῆς
 ἀναγκῆς τοῦ θυσίας, καὶ ὅτι παρρησίαν
 Μαλαχίᾳ ὡς παρρησίαν. Ἐν παντί τὸ
 πρῶτον μυστήριον παρρησίας ὡς ὀνόματι
 μου, καὶ θυσία καθαρά, λέγει ὁ ἄγιος,
 ὅτι ἀλλὰ τῆς τῷ πνεύματος παρρησίας
 παρρησίας. ὡς εἰ τις, φησιν, παρρησίας
 τοῦ θυσίας, πολὺ δὲ μέσον διήρησεν
 καὶ ἀπειρον, καὶ τοσοῦτον, ὡς πλὴν ἡμε-
 τέραν κυρίως μόνον καὶ τὸν τῆς συγ-
 κεισεως λόγον λέγεσθαι καθαράν. καὶ
 τὸ ποῦ κεφάλαιον καὶ ὡς γ. λόγῳ
 ὡς ἐπεξεργάζεσθαι. ποῦ δὲ τῷ τοῖς
 Καλβινισαῖς ἐπὶ ἡλθεν ἀναγκάσις
 βλασφημεῖν, εἰ μὴ ὅτι ὑποβολῆς τῆς
 τῆς γεννῆς ἐμπροσθέν μου δράκοντος.

Τέταρτον ἀθῆνας εἶδος, ὅτι πρῶ-
 σίαν τῷ Χριστῷ ὁμολογῶσιν οἱ Καλ-
 βινισαῖ ἀληθῆ καὶ πραγματικῶς, ἀλλὰ
 ὡς ἡ πίστις αὐτοῖς παρρησιάζεται.

Καὶ τίς δὲ μὴ ὑποφθαλμιάσει πλὴν
 ἡμῶν τῷ τῷ ἀποσιωπῶσι δὲ.
 τὸ γὰρ τῷ τῷ ὅτι ἀντικρὺς ὡς λέγειν
 ὅτι δὲ ἀλλὰ φέρει δὲ πρὸς τὴν φαντασίαν
 δὲ πρὸς. ἀλλὰ τῷ τα μνημονεύων ἐνυ-
 πνια. εἰπάτωσαν οἱ Καλβινισαῖ εἰς τὸ
 πλὴν αὐτῶν αὐτοῖς νοσεῖ νόσον ἢ ἐκκλη-
 σία τῇ Γραμμῇ, τί δὴ ποτε τοῖς νεο-
 γνοῖς βρέφει μετὰ δίδωσι τῆς κοινωνίας,
 τοῖς γὰρ νεογνοῖς βρέφει οὐ δύναται
 παρρησιάζειν ἢ πίστις πλὴν πρῶτος τῆς
 Χριστοῦ. ἄλλον δὲ ἔχον πρῶτος οἱ
 οἱ Γραμμῇ πλὴν πρῶτος τῆς Χριστοῦ,
 δηλαδὴ οὐσιωδῶς, καὶ αὐτὸ παρρησιάζειν,
 ἀλλὰ οὐ τῇ πλασματικῇ, καὶ ἀνυ-
 πρκτα δὲ τῆς νοήσεως πρῶτος. ἀλ-
 λως γὰρ δὲ ὅτι ἐνστάσει τοῖς τῇ νεο-
 γνῶν χείλεσιν, οἶνον δὲ εἶναι ῥαγίς. εἰ δὲ
 τῷ τῷ εἶναι βούλει κοινωνίαν, εἰπέ καὶ
 ὅτι ἀπὸ τῆς γὰρ ῥα, κοινωνίαν.

Εἰς ὅλως πλὴν τῷ τῷ, οὐσιωδῶς
 καὶ αὐτὸ παρρησιάζειν πρῶτος ἢ ῥαγί-
 ται ἀδύνατον οἱ Καλβινισαῖ, μὴ βου-
 λῶνται ἀκμαλώσειν ὅτι εἰ αὐτῇ νοή-
 μα εἰς πλὴν ὑποαχρῶ τῆς Χριστοῦ, καὶ

A contra Iudæos oratione, veritatem
 Evangelicæ prædicationis necessa-
 riis demonstrationibus confirmat,
 ratione sacrificij incruenti, iuxta id
 quod à Malachiâ Propheta prædi-
 ctum est. *In omni loco offertur incensum*
nomini meo, et sacrificium mundum, di-
cit sanctus, quia per gratiam spiritus san-
cti offertur. Ut si quis sacrificia compareret,
multam adeoque immensam differentiam
reperturus sit, ac tantam, ut nostrum propriè
solum, purum in comparatione dicatur. At-
 que idem clarissimè conuincit in
 tertiâ oratione. Vnde igitur in men-
 tem venit Calvinistis impudenter
 blasphemare, nisi ex suggestionem
 flammium illius gehennæ draco-
 nis?

IV. Quartum impietatis genus est
 in eo quod Calvinistæ fatentur ve-
 ram & realem Christi præsentiam,
 sed qualem fides ipsis exhibet.

Et quis vero non admiretur ultra
 modum, nobilem illam Absentipræ-
 sentiam? Idem enim planè est ac si
 quis dicat cœnare nihil ab imagina-
 tione cœnandi differre. Sed hæc sūt
 furētium somnia. Dicat Calvinistæ
 si fortè simili ipsorum morbo labo-
 rat Ecclesia Græcorum, cur ab ortu
 recētibus pueris Communionem im-
 pertiāt: nec enim recēs natis pueris
 fides præsentiam Christi præbere
 potest. Alio igitur modo Græci cre-
 dunt præsentiam Christi, scilicet in
 substantia & personâ propriâ, non
 vero fictitiâ illâ minimèque reali
 per cogitationem præsentiam. Aliter
 enim, quod obijciūt, recēs genitorū
 labris, vini certe gutta foret. Quod
 si vis illam esse cōmunionem, voca
 etiam lac è mammâ, cōmunionem.

Sin autem substantialem illam
 & personalem præsentiam pla-
 nè impossibilem arbitrantur Cal-
 vinistæ, captiuare intellectum
 suum in obsequium Christi de-

rectantes, ac existimantes id quod sibi incomprehensibile est, esse etiam omnipotentis Dei dexterae impossibile: norint aequali blasphemiâ sese priscis hæreseon inuentoribus peræquari.

Furiosus Arius superbiâ elatus ausus est captu suo difficiliora inuestigare, vnâq; ingeni & geniti essentiam dicere non sustinens, vnitatem supersubstantialis Trinitatis in tria diuisit.

Nestorius Iudaizans rabie contra Christum percitus, induiduum humanæ ipsius naturæ propriâ polere hypostasi somniauit, quasi impossibile esset aliter se habere.

Eutyches infelicissimus & Dioscorus infans, arrogantia spiritui sibi insonante, vnâ vnus personæ naturam minimè diuersam esse docuerunt. Quamquam non licebat conformi villo exemplo penitus ipsorum errorem arguere, humanis rationibus vtentium. Calvinistæ autem, volentes nolentes Græcos, sibi adiungentes, potuerunt ex luculentissimâ Orientalium Patrum doctrinâ discere quâ ratione, quum Dei omnipotentissimæ virtuti possibile sit omne verbum, idem planè possit esse in pluribus locis.

Nota.

S. Gregor. Naz.
orat. 15.

Narrat magnum Ecclesiæ fidus Gregorius Theologus in funebri Patris oratione, miraculum magnâ illa linguâ dignum; quo Deus verè pietatem confirmat. *Pater, inquit, laborabat; Tempus erat sancti Paschatis, Regina dierum dies, & nox illustris in quâ nos abundanti luce salutis nostræ solemnia peragimus. Erat autem morbus febris vehemens & ardens. Neque medicorum artes, neque necessariorum sufficiebant preces.*

A νομίζοντες ὅτι αὐτοῖς ὅτι ἀκατάληκτον, εἰ καὶ τῇ πτωχότητι δόξα τῷ Θεοῦ ἀκατάληκτον· ἰσχυρὰ παρὰ ἁπλῶς ἀμύμητον βλασφημία ἐαυτοῖς ἐξισώσαντες τοῖς παλαιῇ ἡμετέροις ἐφθρεταῖς τῶν αἰρεσέων.

Ο μολύβδης Ἀρσός τῷ φῶτι ἐπὶ τοῖς διερχομένοις ἐπὶ λήθη καὶ αὐτῶν χαλεπώτερα, καὶ μίαν τὴν Ἀληθείαν καὶ τὴν ἡμετέραν οὐσίαν μὴ διευκρινῶν εἰπεῖν, ὅτι ἑνῶν τῆς ὑποστάσεως Τριῶν εἰς τέσσαρα διέλεν.

B Νεστόριος ὁ Ἰουδαϊστικῶς λυπησας καὶ Χριστοῦ, ὅτι τῆς ἀνθρώπου αὐτῆς φύσεως ἀπομονώσας ἰδρύσας ἐφασκίζον, ὡς ἀδύνατον ὃν ἄλλως εἶναι.

Εὐτυχὴς ὁ δυσχερέστατος καὶ Διόσκορος ὁ κακώτατος, ἀλαζονείας πιδύματι ἐνηργυμένοι, μίαν ἐνὸς προσώπου φύσιν ἀδιαφόρως ἐδογματίζον. Καίτοι γε οὐκ ἔστι ἀπελγεῖν παρὰ τὸν πνὶ ὑποδείγματι ἀπαξάπλως πλὴν τούτων πλάγιον ἀνθρώποις λογισμοῖς χρησαμένους. οἱ δὲ Καλβινισταὶ οἱ ἐκόντες ἀντιπαραστήσαντες ἐαυτοῖς παρὰ τοῖς πατέρας εἶχον ἐν τῇ πολυφώτει διδασκαλίας τῶν Ἀνατολικῶν πατέρων μαθεῖν ὅπως διηποροῦν, εἰ ἀπὸ τῆς Θεοῦ πνευματικῆς δυνάμεως ἢ πρὸς ἡμᾶς δυνατὸν, εἰδέμεν ὅτι αὐτὸ καὶ ταῦτον ἐν πλείοσι ἡμετέροις τοῖς.

D Διηγείται ὁ μέγας Φωστὴρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῇ εἰς τὸν ἐαυτοῦ πατέρα ἐπιτομῇ, σημεῖον τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀξίον γλώττης, δι' ὃ τὸ ὄντι Θεὸς βεβαίως πλὴν ἀσέβητον ἐκαμένε, φησιν, αὐτῷ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ ὅτι ἅγιον πνεῦμα, ἡ βασιλεία τῶν ἡμερῶν ἡμέρα, καὶ ἡ λαμπρότης νύξ, καὶ ἡμεῖς ὑποπλοισί φωτὶ πλὴν σωτηρίας ἡμετέρας ἐορτάζομεν. ἡ δὲ ὅτι πάθος, πυρετὸς σφοδρὸς καὶ ἀσθενεία ἤρχεται ὅτι οὐτε ἰατρῶν τέχνη, οὐτε οἰκείων ἀρχαί.

Ημᾶς δ' εἶχεν, φησι, τὸ ἱερὸν, μὴ
 τὰς ὁμοῦ καὶ ἰκέτας, ὅτι τῷ ἄλλων
 ἀπεγνωσμένῳ ἀποδόντων, πρὸς τὸν μέ-
 γαν ἰατρὸν, ἔτι τῆς νυκτὸς ἐκείνης
 δυνάμιν καὶ φανερὰς, καὶ ταῦτα ἡ
 ἐξαρρήσθη, λέγει, τῆς ἐμῆς Μαρίας,
 καὶ ἀνακρουομένης τὸ τύμπανον. Τί
 οὖν ἐν τῷ ὁ τῆς νυκτὸς ἐκείνης καὶ τῷ
 κειμένῳ Θεός; φεῖται ἐπὶ τῇ μοί,
 φησιν, τοῖς ἐξῆς πρὸς τὸν διηγήμα-
 τος, φεῖται τε καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες,
 μὴ ἀπιστοῖτε δὲ οὐ γὰρ ὅσον ἡμῶν καὶ
 πρὸς ἐκείνου διηγουμένων. Πρῶτον οὖν
 μυστηρίου καὶ τῆς σελήνης σά-
 ρις καὶ τὰς, τοῖς τελευτούντοισι ἐφου-
 χάζουσα ὅτι πρὸς τὸ ζωοποιεῖν
 τοῖς νεκροῖς ἀναίσταται μικρὸν ὑπο-
 κινῆται πρὸς, εἶτα πρὸς τὸν. εἶτα
 καλέσας τὸν πρὸς τὸν πρὸς τὸν
 ἑαπὲς τὸν ὁνόματος μικρὸν πρὸς
 ἀμυδρὰ τῇ φωνῇ, πρὸς τὸν καὶ ὁρῶν
 ἐδῆται, ἔτι καὶ ἔτι ἐκείνου.
 Καὶ ὅς πρῶτον μετ' ἐκπλήξεως, καὶ
 ὑπερέκει πρὸς, καὶ ὅς ὡς βακ-
 τηρία τῇ χερσὶ καὶ χερσὶ καὶ
 μετὰ τὸν ὅτι τὸ ὅριον Μωϋσέως, καὶ
 τὰς πρὸς τὸν καὶ εἰς ὅτι καὶ
 μαρτύρας σὺν τῇ πρὸς, ἡ πρὸς
 τῇ τῇ λαοῦ τὰ μυστήρια, ῥήματα
 μὴ ὁλίγους, καὶ ὅσοις ἐδενεν. Ἀφνοία
 ὅτι ἐμοὶ δοκεῖ ἔτι λίαν τελεωτάτη. ὡ
 τὸ ἡμᾶς ἀνὸς βήματος ὅτι βή-
 ματος, ἀνὸς θυσιαστηρίου θύτης, ἱερὸς
 πρὸς τὸν τελευτούντων. ἔτι τὰς πρὸς
 αὐτῶν, πρὸς τὸν ἀγίου πνέματος, αὐτῶν
 μὴ γνωσθέντα, τοῖς πρὸς ὅτι
 ὁρῶμεν. Εἶτα ἐπεὶ πρὸς τὸν ὁρῶμεν
 εἰς ῥήματα ὅτι ὡς σὺν, ἔτι τὸν
 λαὸν καὶ τὸν λαὸν, πάλιν τῆς κλίνης
 τῇ, ἀνακαλεῖται τὸ πνέμα, καὶ τὰ
 ἐξῆς. ἐν τούτοις ὁ θεὸς ἰσχυρὸς καὶ
 ῥῶς, ὅτι τὰς θεῖα δῶκα καὶ ἡ ὥρα
 ἐμνην ἀγαθῶς, πρὸς καὶ ἐν
 τῇ ἱερῇ πρὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡ
 αἷμα πρὸς ὅτι λαὸν τὸ οἶκος ὁντος καὶ
 ἀγαθόντος αὐτὰ ὅτι σκῆπτρον. πρὸς οὖν
 δοκεῖ ἀδυνάτον τοῖς Καλβινισαῖς, τὸν

A Nos autem in templo eramus mysta
 simul et supplices, desperatis velut om-
 nibus remediis, ad magnum medicum
 et noctis illius virtutem confugien-
 tes, et hac praeinente, inquit, meâ
 Maria et tympanum pulsante. Quid
 igitur noctis illius et iacentis Deus?
 Mihi, inquit, ad eorum quae se-
 quuntur narrationem accingenti hor-
 rescere subit; horrescite vos etiam
 audientes non autem fidem deroga-
 te; neque enim fas est cum et nos,
 B et de illo verba faciamus. Mysteriorum
 tempus aderat, et veneranda statio
 ac ordo ad ea quae celebrabantur quie-
 tem afferens. Hic autem ab eo qui
 mortuos vivificat, excitatur. Primum
 paululum se movet: deinde firmius:
 mox exigua et obscura voce ex ad-
 stantibus, famulum quemdam compel-
 lans praesto esse, vestem porrigere ma-
 numque subiicere iubet. Qui cum atto-
 nitus adesset prompteque serviret, ille
 manu ceu baculi ductu utens Moysen in
 monte emulatur, debilitataeque manus
 C ad orationem componens alacri animo
 cum populo vel potius ante populum
 mysteria peragit: paucis quidem ac
 quibus poterat verbis, mente autem,
 ut mihi videtur, perquam integrâ. O
 miraculum, absque sanctuario, in san-
 ctuario: sine altari, sacrificans, Sacer-
 dos procul a mysteriis remotus! Atque
 hac quoque (dona) illi à spiritu san-
 cto adherant, ipsi quidem nota, praesentibus
 D autem minime perspecta. De-
 inde Eucharistia verbis de more pro-
 latis populo cum benedixisset, in le-
 ctulum rursus se recipit; spiritum
 inuocat, &c. In his Theologus
 sincerè narrat diuina dona quo
 tempore consecranda erant, po-
 sita fuisse in sacrâ Ecclesiæ
 mensâ, fuisseque simul ante o-
 culos Episcopi qui domi erat,
 eaque consecrabat. Vnde igitur
 videtur impossibile Calvinistis

fontem miraculorum ipsum Saluatorem simul quidem sedere à dextris Patris, simulque sacris signis contineri.

V. Quintum impietatis genus; Quam dicunt praesentiam, effecta panis transsubstantiatio non docet.

Hæc est coronis blasphemiarum; ac verè blasphemiarum blasphemia: hoc est delere mysterium mysteriorum (ut ex doctrinâ Apostolicâ ab Areopagitâ vocatur, in capite Ecclesiasticæ Hierarchiæ de Sacramento baptismi) deletâ transsubstantiatione ubinam singularitas illa unius corporis Ecclesiæ? *Vnum corpus multi sumus, omnes enim ex uno pane participamus*, inquit Apostolus. Deletâ verò hac venerabilium donorum transmutatione, ubi fons vitæ? ubi reliquorum Hierarchicorum symbolorum perfectio? ut ibidem Areopagita, ubi totus denique nobis Christianismus?

Sin igitur Cyrillus CP. nunc Patriarcha euomuit hanc formidabilem blasphemiam: sciat sese palam ostentare Orientalis Ecclesiæ proditorem, Apostolicæ prædicationis Apostatam, contraria docentem Oecumenicis Conciliis, Orientalibus Patribus ac Doctoribus aduersantem, maximè verò magnis verorum dogmatum præconibus Chrysost. & Cyrillo Alexandrino. sciat palam testari sese impietate superare Nestorium nouo Iudâ insipientiorem, Macarium Antiochenum Monothelitarum nefarium principem, & quàm fuerint Christianorum Sycophantæ Iconomachi, magis detestabilem ac profanum. Hæreseon enim in Oriente exortarum, nulla in tantam impietatem prorupit, ut diuinissimum mysteriorum, figmentum esse diceret.

Nestorius hominis adorator, ut

A πηγὴν τῆς θανάτου αὐτὸν τὸν σωτῆρα
Χεῖρὸν ἅμα μὲν κατέχευε τὸν δόξαν
τῶ πατρὸς, ἅμα δὲ τοῖς ἱεροῖς ἀνέχετο
συμβόλοις;

Πέμψον ἀγίας ἡρώς σου, ὡς φασὶ
σι πρῶοισιν, ἢ ὅτι πνοηθεῖσα διδάσκει τὸ
ἔργου μεταποίησις.

B Αὕτη τῆς βλασφημίας ἡ χερανίς,
καὶ ὄντως βλασφημία βλασφημία,
τὸ πλῆρες ἀφ' ἑνὸς πλὴν τελετῆς τῆς
τελετῆς, ὡς ἐκ διδασκαλίας Αποστο-
λικῆς ὅτι Ἀρεοπαγίτη ὠνόμασται ἐκ
Φαλαγῆς μυστηρίου φωτισματός τῆς
ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Ἀφ' ἧς
φείσῃς τῆς μεταποιώσεως, ποῦ δὲ μονα-
δικὸν τὸ ἐνὸς σώματος τῆς ἐκκλησίας;
ἐν σώμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν, οἱ γὰρ πᾶντες
ἐκ τοῦ ἐνὸς ἔργου μετέχομεν, φησὶν ὁ
Απόστολος. Ἀφ' ἧς φείσῃς τῆς τῆς
μῶν δώρων μεταβολῆς, ποῦ ἡ πηγὴ τῆς
ζωῆς; ποῦ ἡ τελείωσις τῆς ἀλλαν-
τηρίας συμβόλων; ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς
χρῆσιν φησὶν ὁ Ἀρεοπαγίτης ποῦ δὲ
C ὅλως ἡμῖν ὁ Χριστιανισμός;

Eἰ γε Κύριλλος ὁ πᾶν νῦν Κωνσταντι-
νουπόλεως πατριάρχης ἐξήμεσε πλὴν
φεικῶδες τὴν βλασφημίαν. Ἰσχυ-
ρῶς ἐαυτὸν τῆς ἀναπολικῆς ἐκκλη-
σίας περὶ δόξῃ, τῶ Ἀποστολικῷ κλη-
ματι ἀποσάτιν, ἀπὸ διδασκαλίας
πατρὸς οἰκουμένης τῆς σωτῆρος, ἀ-
πὸ τῆς ἡμετέρας τοῖς ἀγίοις ἀναπολικῶς
πατράσι ὅτι διδασκαλίας, μάλιστα δὲ
τοῖς μεγάλαις ὁμοπληγεῖς τῆς ἀποστο-
λικῆς δογματικῆς Χρυσόστομος καὶ Κο-
ρίνθιος Ἀλεξανδρίας ἰσχυρῶς δηλοῦντες
D ἐαυτὸν δυσεβέστερον Νεστορίου τῶ νέου
Ιουδα ἀφρονέστερον, Μακαρίου τοῦ
Ἀντιοχείας τῶ Μονοθελῆ τῶ πρῶτον
κακῶ φρονος, τῶ τε Χριστιανοκατη-
ρων εἰκονομάχων βδελυρώτερον καὶ
μαρῶτερον. Ὡς οὖν γὰρ φυλάττειν ἀρε-
σεων ἐν τῇ ἀναπολῇ, οὕτως ὁδομαχίας
τῶ ἀσεβείας ἐλήλακεν, ὥστε ὁ ἡ-
πατορ τῶ μυστηρίου εἰπεῖν ἀναπλα-
σμα.

Ο ἀνδραπολάτης Νεστόριος, ὡς

ιδεῖν ὅτι ἐν τῇ α. παρὰ τῆς γ. σὺν-
 δου, τὸν τὸν ἑρπὸν ἐπεχείρη. ἔλεγε ὁ
 Χριστός, ὁ πρῶτον μου πλὴν ἄρτος, καὶ
 πίνων μου τὸ αἶμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ
 ἐν αὐτῷ. ὁ πρῶτον με καὶ κείνος ζήσεται.
 μὴ εἶπεν ὁ ἑρπὸν μου πλὴν θεότητα ἐ
 πίνων αὐτῷ. ὅτι ἐν ἐπὶ ἡμ. ἐπεὶ λαμ-
 βάσκει ἡ ἄρτος, οὐκ ἡ θεότης, ἀλλὰ ψι-
 λὸς αἰθερὸς ὁ Χριστός. Κυρίλλος δὲ
 Νεστορίῳ ὁπτιέλλων ἀντιβόα παρὰ
 τῶτα. ὅτι πλὴν ἀναιμάκτον ἐν ταῖς ἐκ-
 κλησίαις τελευτῶν θυσίας, παρὰ τοῦ
 τε ταῖς μυστικαῖς θύλαγαις καὶ ἀγίαζο-
 μένα, μέτοχοι γινόμενοι τῆς τε ἀγίας
 ἁρτός καὶ τῆς πλὴν αἵματος τῆς πλὴν
 ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, οὐχ ὡς ἄρτος
 καὶ οὐκ ὡς αἶμα, μὴ ἡμῶν, ὅτι μὴ
 ὡς ἀνθρώπος ἡγιασμένου. ἀλλ' ὡς ζω-
 ποιὸν ἀληθῶς, καὶ ἰδίαν αὐτῷ τῷ λόγῳ.
 ἀλλὰ τοῖς οὖν καὶ τοῖς Καλδαιοῖς τῆς
 μετὰ Βολλῆς τῆς ἀρτοῦ καὶ τῆς οἴνου, ποῖον
 εἶχε λόγον τῷ Νεστορίῳ ἡ ἐνστάσις, καὶ τῷ
 Κυρίλλῳ ἡ ἀπόκρισις;

Μακάριος ὁ Αντιοχείας, ἀρετῆς
 μονοθελῆς, καὶ πλὴν. τῆς ἐκτῆς συ-
 νόδου παρὰ τῆς, ἐκπληρόντος πλὴν ὁμο-
 λογίας τῆς ἐαυτοῦ πίστεως, τοῖς ἰδίῳ τῷ
 Κυρίλλῳ κέχρηται παρὰ τῆς μυστικῆς
 λόγῳ καὶ μὴ δυνάμει τῆς ἀψευδοῦς
 μετὰ ποιήσεως μόνον ὁ δακτυλοδείκνυι.

Ὁ σύλλογος τῶν εἰρηνομαχῶν ἐν τῇ
 ὁρῇ τῆς αὐτῆς ψευδοσυνόδου, ὅν καὶ
 μέρη διεσπάρησαν μετὰ τῆς παρὰ τοῦ
 ἡγουμένου ἀνασκυθῆς παρὰ τῆς ζ. συνόδου
 ἡ ἐκτὴ παρὰ τῆς, εἰκόνα τῷ ζωοποιῶ
 σώματος, καλὰ πλὴν ὑπερβαίνει. καὶ τοῖς
 μετὰ ὀλίγα ὁμολογῶν τὸν ἀρτὸν τῆς ὑ-
 περβαίνει γίνεσθαι τοῖον σῶμα μεσσην-
 τῶς τῷ ἐν μετενέξῃ ἐκ τῆς κείνου παρὰ
 τῆς ἀγίου πλὴν ἀναφορῆς ποιουμένου ἱε-
 ρείως. ἡ δὲ παρὰ τοῦ καὶ τῶν ὀρθοδόξων
 ἀνασκυθῆ παρὰ τῆς δόξης τῆς φη-
 σιν, μικρὸν τῷ ἀπὸ ἀπὸ τῆς ἀλη-
 θείας, μέμφομαι ὅτι ὁμῶς πληκτικώτα-
 τα, ὡς εἰρηκόσιν, εἰκόνα πλὴν ἀναιμάκ-
 τον θυσίαν, αὐτὸ τὸ σῶμα οὐ σὰρκα καὶ αὐτὸ
 τὸ αἶμα. τίς δὲ ξυνορεῖ ἀπὸ τῆς μετενέ-

A videre est in primâ actione tertiæ
 Synodi hunc in modum argumen-
 tabatur. Dixit Christus, Qui man-
 ducat meam carnem & bibit meum
 sanguinem, in me manet, & ego in
 eo. Qui manducat me & ipse viuet,
 non dixit qui māducat diuinitatem
 meā & ipsā bibit: Ex quibus infere-
 bat. Quandoquidem sumitur caro,
 non verò diuinitas, Christus igitur
 est nudus homo. Cyrillus autem ad
 Nestorium scribens contra excla-
 mat. Quia incruentum in Ecclesiis sacrifi-
 ciū perficimus, accedimusq; ad mysticas be-
 nedictiones & sanctificamur, participes fa-
 cti & sancta carnis & pretiosi sanguinis
 omniū nostrum Seruatoris Christi, non tan-
 quam communem carnem accipientes, ab-
 sit, neque ut hominis sanctificantis: sed tan-
 quā verè viuificatē & ipsius verbi propriā.
 Sūptā itaq; iuxta Calvinistas muta-
 tione, panis & vini, qualis esset ratio-
 cinationis instātia, & Cyrilli responf.

S. Cyrillus cont.
 Nestor.

C Macarius Antiochenus hæreticus
 Monothelita in octaua sextæ Syno-
 di Actione, fidei suæ confessionem
 exponens, iisdem Cyrilli verbis vsus
 est, circa mysterium: quin & virtu-
 tem veræ conuersionis tantum non
 digito monstrat.

Cœtus Iconomachorū in defini-
 tione falsæ Synodi suæ, quæ per par-
 tes distributū, adiectā euersione cō-
 tinet septimæ Synodi Actio sexta,
 D Eucharistiam vocat imaginem viui-
 fici corporis. Quanquam paulò post
 confitetur panem Eucharistiæ fieri
 diuinū corpus, mediante Sacerdo-
 te, qui oblationē à cōmuni habitu,
 ad sanctū transire facit. Euersio autē
 Orthodoxorum quæ apponitur ad
 hoc secundum, ait, eos earum attin-
 gere veritatem: succenset autem iis
 vehementissimè quod dixerint in-
 cruentū sacrificium esse imaginem,
 cū sit ipsū met corpus & ipse met sā-
 guis. Quis non agnoscit per trans

panis quem operatur, vel ex confessione Iconomachorum, Sacerdos ex communi in sanctum dilucidè trāssubstantiationem pronuntiari?

Manifestum enim ac citra dubium est apud Orientales non solum Orthodoxos, sed etiam hæreticos, dominicū illū sermonem, Hoc est corpus meum, semper intellectum esse & usurpatum simpliciter, secundum suā maximè propriā significationē. Quapropter nullus omnium unquā dubitavit de insitā huic sermoni virtute, quā positā, necesse est trāssubstantiationē cōsequi. Norunt enim omnes Origenem, & Antiquis Patribus, deinde quintæ inter Oecumenicas Synodo abdicatam, tanquā veritatis corruptorē, ex eo quod (ait Basilii magnus, secunda in Hexameron homilia) *non scripturam sequi docuit, sed iuxta propriam libidinem scripturarum intelligentiam detorsit*. Ac rursus homilia tertia Origenis tacito nomine, *prætextu*, inquit, *anagoges cogitationum sublimiorum ad nudas scilicet allegorias confugit & figuratas significationes*. Sed eiusmodi sermones, ait, *ut somniorum coniecturas & fabulas aniles missas facimus; sermo namque scriptura ab iis qui mente præditi sunt contemplantibus excipi, non vero perverti debet*.

Hunc in modum excepto Origene, propter tropicas interpretationes, Magnus Pater in brevioribus definitionibus interrogat. cii. *Quanto, inquit, timore & quali persuasione nos oportet percipere corpus & sanguinem Christi?* Respondens, ait

Timorem quidem docet nos Apostolus dicens. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Persuasionem verò efficit fides in verba Domini qui dixit, hoc est corpus meum quod pro vobis datur:

ἕως τῆς ὥρας τοῦ ἡμετέρου ποιῆται, καὶ τῆς πίως ὁμολογίας τῆς εἰκονομαχίας, ὁ ἱερεὺς ἐκ τῆς κυνὸς τοῦ ἁγίου, λαμβανόμενος ἀνακηρύττειται τὴν μετεσώσωσιν;

Δὴλον γὰρ ὅτι αἱ ἀμφισβήτησαι τοῖς ἀπολιχίσ, οὐ μόνον τοῖς ὁρθοῦσι φερονόσιν, ἀλλὰ καὶ ἀρετικαῖς, τῇ δεσποτικῇ ἐκφωρήσει, τὸ μὲν ὅτι τὸ σῶμα, ἀφδῆποτε νοηθῆναι καὶ πρὸς τὴν φωνὴν αἰσθάνει τὴν κυριωτάτην αὐτῆς σημασίαν. ὁ δὲ τῆς πρὸς τὴν ἐκείνης ποτε διηπόρησεν περὶ τῆς ἐνοούσης τῆς χάριτος τοῦ ῥήματος διωάμεως, ἥς τελέσεως, ἀναλυθεῖν, αἰσθάνει πᾶσα, τὴν μετεσώσωσιν. Ἡ δὲ ὁρὴ γὰρ πρὸς τὸν Ωριγηνίω, πάλαι τοῖς ἀγίοις πατέραςιν, εἶτα καὶ τῇ πέμπτῃ τῇ οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀποκηρυχθέντα ὡς ὁρθόδοξα καὶ ἀληθείας, ὅτι τὸν ἐαυτοῦ νοῦν, ἡ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ β. τῇ εἰς τὴν ἐξήμερον ὁμιλίαν, οὐχὶ τῇ γραφῇ ἐξεδίδαξεν ἀναλυθεῖν, ἀλλὰ τοῖς οἰκείον βούλημα διέτρεφε τῇ γραφῇ τὴν ἀφάνειαν. καὶ αὐτὸς ἐν τῇ γ. ὁμιλίαν σιωπῶν τῷ Ωριγηνίῳ ὀνομασθεὶς, φησὶν, αἰσθάνει καὶ νοητῶν ὑψηλοτέρων εἰς ψυχῆς διανοίαν ἀλλοτρίαν κατέφυγον, καὶ ὁπαιχθῆς σημασίας. ἀλλὰ τοῖς τοιούτοις λόγοις, φησὶν, ὡς ὁρθότων συλλείψεως ἐκ τῆς γραφῆς μύθους ἀποπεμπόμεθα. ὁ γὰρ τῆς γραφῆς λόγος ὁρὴ τῆς νοῦν ἐχόντων θεωρηθῆναι ἐκ λαμβανόμεθα, οὐ παρὰ τὴν ἐπέσθαι ὁφείλει.

Οὕτω καθ' ἑαυτὸν τῷ Ωριγηνίῳ ὁ μέγας πατὴρ ἀφ' αἰσθάνει ὁπαιχθῆς, ἐν τοῖς κατ' ἐπίτομον ἔργοις, ἐρωτήσας τοῦ. Ποταπῶ φησι, φόβῳ, ἢ ποῖα πληροφροσύνη μεταλαβόμενος τῷ σώματος καὶ τῷ αἵματος τῷ Χριστοῦ; ἀποκρινόμενος ὁ λέγει.

Τὸν μὲν φόβον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· ὁ ἐσθίων καὶ πίνων αἰσθάνει, κείμενος ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει τὴν πληροφροσύνην ἐμποῖς ἢ πίσις τῆς ῥήματος τῷ Κυρίου εἰπόντος; τὸ μὲν ὅτι τὸ σῶμα μου τὸ ἑστὸν ἡμῶν διδόμενοι;

S. Paul. hom. 2. & 3. in hex.

τὸ ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. A hoc facite in meam commemorationem.

σιν.

Καὶ Χρυσόστομος ὁ θεῖος ἐν τῇ εἰς τὴν προδοσίαν τῆς Ιουδαίας, καὶ τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων· πῶς ἐστὶν ὁ Χριστός, λέγει, καὶ νῦν ἐκείνος ὁ πλὴν τῆς ἀπέσταλτο ἐκείνῳ κοσμήσας, καὶ οὗτος τὸ πλὴν ἀφ' αὐτοῦ. ὃ γὰρ ἐστὶν ἀποστόλος ὁ ποιεῖν τὰ προκειμένα ἡρέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ἀλλ' ὁ σαυρωθεὶς ὑπὸ ἡμῶν Χριστός, ὅστις πληρὸν ἔσθαι ὁ ἱερεὺς τὰ ῥήματα ἐκείνα φησὶν ὁ μὲν τῆς προσευχῆς, ἡ δὲ δυνάμις καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν. τὸ ποιεῖν μὲν ἐστὶ τὸ σῶμα, φησὶν. τὸ ποιεῖν ῥήματα τὰ προκειμένα μεταρρυθμίζει.

Καὶ τῇ πβ. εἰς τὸ κτ' Ματθαίου ὁμιλίᾳ. ὡς ἡρετῶν, φησι, τὰ ἐν ἐπιτοχῇ ἡμεῖς, ὃς ἀγαθὸν αὐτὰ καὶ μετασβεσθῶν αὐτὸς ἐστὶν.

Εν τῇ ἱερῇ λειτουργίᾳ μὲν τὴν τελείωσιν τῶν αἰώνων δώρων ἀφ' αὐτοῦ ῥημῶν, ὅτι φέρει καὶ Βασιλεὺς καὶ Χρυσόστομος, δηλοῦν ὡς ἐξ ἀποστολικῆς οὐκ ἀδούσεως δὲ, Μεταβαλὼν τὰ πνεύματί σου ἐν αἷμῳ, οἷα δὲ τῆς ἀγασμοῦ ἀφ' ἐμεῖς ἡμεῖς ἡμεῖς.

Ταῦτα δὲ οὕτως τὴν πρὸ ἀναπολικῶς τρεῖς καὶ ἀμετάθετον, καὶ ἀποστολικῶς πῶς, ὅτι ἀφ' ἐμεῖς ἡμεῖς τελεῖται τὸ μυστήριον, ἀποκρίνεται οἱ τῆς ἀπολογίας καὶ ἀποδογματισμοῦ Καλβίνου οὐ φέρει οὐκ ἔστιν καὶ τὸ θεοπροπίεσθαι δόγμα τῶν Χριστιανῶν ἀποκαλῶν ἀνάπλασμα;

Εἴτε γὰρ πρὸς τὴν δυνάμιν τῆς ἀναλήξεως ὅς οὐκ ἀπὸ τοῦ εἴτε τῶν λέξεων τῆς ἱερῆς λαλῆσεως, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, τὸ ποιεῖν μὲν ἐστὶ τὸ σῶμα, ὅτι ἐπὶ δέχεται σημασίαν, εἰ μὴ τὴν ἀπλῆσιν καὶ ἀπλῆσιν πρὸς φανερῶν. Εὐαχόντο, φησὶν ὁ θεολόγος Ιωάννης, πρὸς ἀλλήλους οἱ Ιουδαῖοι, ὡς εἶπεν, πῶς ἂν δοθῇ φαγεῖν τὸ Χριστοῦ πλὴν ἄρα, νοοῦντες ἀληθῆ καὶ ὁδὸν τὴν ἀληθινήν, οὐ πλὴν κτ' μεταφορᾶν ἀφ' ἐμῶν ἐρμηνευομένων. δι' αὐτὸ γὰρ τὸ ποιεῖν.

Diuinus etiam Chrysostomus ^{S. Chrysostom. de prodit. Iudæ.} oratione in prodicionem Iudæ, & traditionem mysteriorum. *Præfens est et nunc Christus*, inquit. *Ipse qui mensam illam instruxit, hanc etiam nunc instruit.* Non enim homo est qui facit hæc proposita fieri corpus et sanguinem Christi: sed qui pro nobis crucifixus est (Christus, figuram implens stat Sacerdos, verba illa orationis pronuntians, virtus autem et gratia, Dei est. Hoc est corpus meum, inquit, hoc verbum proposita transmutat.

Et homiliâ xxxii. in Matthæum. *Nos ministrorum ordinem tenemus. Qui verò ipsa consecrat et transmutat, ipse est.*

In sacrâ autem Liturgiâ post confectionem sactorum donorum per verba Domini, adiiciunt Basilii & Chrysostomus, scilicet ex Apostolicâ traditione quod sequitur, *transmutatis ijs per spiritum tuum sanctum*; tanquam Consecratione per conuersionem factâ.

Hanc igitur apud Orientales solidam, immutabilem & Apostolicam fidem, quod per conuersionem perficiatur mysterium, abolentes Atheologi & corrupti Doctoris Caluini asseclæ non horrescunt despiciere & figmentum vocare, dogma Christianorum.

Siue enim vim Evangelici contextus inspicias, siue propriam dictionis significationem, sermo Christi, hoc est corpus meum, nō alium sensum quam qui ex iisdem verbis elucet, capit. Pugnant, inquit, S. Ioannes, in se inuicem Iudæi, circa id, dari carnem Christi ad manducandum: existimantes veram esse per dentes carnis deuotionem, non verò secundum translationem per fidem explicatam. Propterea enim dixerunt,

durus est hic sermo, quis potest eum audire? atque exinde, inquit, multi discipulorum eius abierunt retrorsum. Sin igitur Saluator ea tantum homines docebat, quæ ferre poterant: dixit enim, adhuc habeo multa vobis dicere, sed non potestis portare modo: quomodo circa hoc respondit Iudæis scandalizatis, Amen, Amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis: hoc enim dicto non solum scandalizatos non liberavit à suspicionem scādali, sed potius eam auxit atque confirmavit: sexies repetito sermone, respōsione verò dubij experte factâ, secundum eorum qui scandalum patiebantur, intelligentiam.

Quaquam etiam hoc indignum ipsâ sapientiâ Dei, si Calvinistæ, verum dicerent. Quomodo enim cōueniebat seruatori nostro rectæ fidei semina iacenti, nudam & claram non tradere tanti mysterii congruentissimam explicationem: sed gratis præbere inutilis scandali occasionem, propter quod multi discipulorum retrorsum abirent?

Nunc igitur idoneum sermonem habuit Saluator de propriâ carne, quò, vt ait Chrysostomus, Iudæis ostenderet manna fuisse figuram & vmbram: quam vero dedit, rerum fuisse veritatem: quod è diametro Calvinismo aduersatur. Ex Euangelica igitur historiâ, conuincitur præsentiam Christi, quam Calvinistæ docent, impossibilem esse: omninoque necessarium in mysterio Eucharistiæ præsetem esse Christum in substantiâ personaque propriâ, vi factæ conuersionis.

Hoc ipsum sentire ac dicere compellit Grammaticæ constructionis rectitudo. Ibi enim figuratus sensus locum habet, vbi duo no-

A Σκληρὸς ἐστὶν αὐτῷ ὁ λόγος, τίς δύναται αὐτὸ ἀκούειν; καὶ ἐκ τούτου, φησί, πολλοὶ ἀπῆλθον, τῷ μαθητῇ αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω. εἰ τοίνυν ὁ Σωτὴρ ἐκείνα μόνον τοῖς ἀνδράποισι ἐδίδασκεν, ἀφ' ἑρμηνεύωντο· ἔλεγε γὰρ, ἐπὶ πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν αὐτά. πῶς αὖτε τούτου ἐφασκεν ἀποκρινόμενος τοῖς σκανδαλισθεῖσιν. Ἰουδαίοις, Ἀμὲν, Ἀμὲν, λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῖνῃτε τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· τὸτο γὰρ εἰπὼν οὐ μόνον οὐκ ἀπῆλλαξε τοῖς σκανδαλισθεῖσιν τῆς τῆς σκανδαλίου ὑπονοίας, ἀλλὰ καὶ μάλιστα ἐπηύξησε ἐπ' αὐτοῖς. ἐβεβαίωσε τὴν ὑπονοίαν· ἐξάκως μὲν ἐπομαρτυροῦν τὸν λόγον, ἀναμφισβήτητον γὰρ τὸ πῶς ἀποκρίσιν ποιησάμενος καὶ τὴν ἐννοίαν τῇ σκανδαλισθέντων.

Καίτοι αἰάξιον τὸτο τῆς αὐτοσφίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τοὺς Καλβινοφρονοῦντας ἡγήσασθαι. ποῦ γὰρ ἡ βύλογον καὶ ἀβυσσὸν τῆς Σωτῆρι τότε τῆς ὀρθοδόξιας τῶν ἀνθρώπων, μὴ γυμνῶν καὶ περὶ τὸ πῶς ἀδιδῶναι τὸ τοσούτου μυστηρίου τὴν περὶ τὸ πῶς ἀδιδῶναι τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἄλλως πῶς ἀδιδῶναι ἀνοήτου ἀφορμῶν σκανδαλίου, δι' ὃ πολλοὶ τῷ μαθητῇ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω;

Νυνὶ ὁ ἱεραμὸν ἐπέτινε λόγον ὁ Σωτὴρ αὐτῆς τῆς ἐκείνης ἑρμηνείας, ἵν' ὡς φησι Χρυσόστομος, ἐνδείξηται τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι ὁ μᾶλλον τύπος ἡ καὶ σκιά, ἢ ὁ πῶς ἀδιδῶναι ἀληθεία ἡ αὐτὸς ἐδίδου, ὡς ἐκ τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ ἀντίκειται ἐκ Καλβινισμοῦ. ἐκ τῆς ἀσχηχικῆς οὕτω διηγήσεως ἐλέγχεται ἀδύνατος ἡ Καλβινοδιδάκτρα παρρησία τοῦ Χειροῦ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνάγκη πᾶσι ὁμολογεῖν ἐκ τῶν μυστηρίων τῆς δι' ἀρετῆς καὶ τῆς Χειρὸς οὐσιωδῶς καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ μεταβολῆς.

Τοῦτ' αὐτὸ ἀναγκαζέει φερεῖν καὶ λέγειν τῆς γραμματικῆς οὐκ ἀντιθέσεως ἢ ὀρθότητος ἐκείνης γὰρ ἔχει χάριν ὁ ὑποκρινόμενος, ὅτι δύο πῶς ἀδιδῶναι οὐκ

ματα οὐσιαστικά, οἷον ἡ ὁ Πέτρα ὡς ὁ
 Χριστός· ἀλλὰ τοιούτων γὰρ ὀνομαζέσθαι
 λέγεται συνδρομὴν παραγμῶν φύσεως
 ἀλλὰ φερόντων. εἰ γὰρ ὅπως ἐκλα-
 βούς, ἡ ὁ Πέτρα ὡς ὁ Χριστός, ὡς αἱ
 λέξεις κυρίως σημαίνει, εἰποὶς δὲ τὸν
 Χριστὸν οὐσίαν ἀναισθητὴν· οὐκ οὐκ ἔ-
 πικώς τὰ τοιαῦτα ἐκλήθηται. οἷον καὶ δὲ,
 ἀπορροὴ τοῦ λόγου τῆς Θεοῦ. αἱ ἀγα-
 θοὶ πλοῦτοι, αἱ μέλει μὴ καὶ ἡ δόξα
 τῆς βίου. καλὴ γὰρ οἱ ἐν ἀγαθῇ καρ-
 δια τὸν λόγον κατέχοντες καὶ καρποφο-
 ροῦντες ἐν ὑπομονῇ. ὅπου δὲ ἀλλὰ δὲ
 κτήνης ἀντινομίας ὁ λόγος ἐκφέρεται,
 ἐπεὶ οὐ δύο παραγμῶν συνδρομὴ,
 ἀλλὰ παραγμῶν ἑνὸς σημαίνεται ἐν-
 δέξις, ὅτι ἐστὶ ἐπικρῶς λαβὴν πλὴν
 ἀφαινοῦ, οἷον ἐν τῷ, ὅτι ἐστὶν ὁ υἱός
 μου ὁ ἀγαπητός· ὅτι ἐστὶν ὁ μαθητὴς ὁ
 μαρτυρῶν, καὶ τοῖς ὁμοιοῦσι. εἰ τοί-
 κω εἰρήκε ὁ Σωτὴρ, ὁ ἄρτος ὅτι ἐστὶ
 τὸ σῶμα μου, ὡς δὲ πρὸς τοῖς τῆς Καθ-
 ῆλου μύσεως φανερῶν κακῶς φε-
 ρὴν παρὰ φασίς. εἰπὼν δὲ. τὸ ποῦ ἐστὶ
 σῶμα, πᾶσιν ἀπέχθη παρὰ φασί.
 καὶ δὴ λον, ὅτι καὶ τῆς κυριολεξίας ἡ ἔμ-
 φασίς, ὅτι τῆς ἀναγκαστικῆς ἀληθείας ἡ
 διώκρισις, καὶ τῶν Ἀποστόλων ἡ παρὰ δό-
 σις, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ γνη-
 σία πίστις, καὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας ἡ
 ἀλλὰ ἡ πόσις, καὶ παρὰ τῶν τῶν
 θεοπνεύτων διδασκάλων ἡ σύμφητος
 ἀπόφασίς βιάζεσθαι ἐμολογεῖν τοῖς
 ῥήμασι τοῖς δεσποτικαῖς μὴ ἐνδεχέσθαι
 νοῦν ἔτερον ἐν παρὰ φασί ἢ τὸν σημαίνον-
 τιν καὶ τὸ γράμμα. τὸν οὖν τὸν ἐ-
 ποι σημαίνοντων, καὶ ἐνεργῆς ἐστὶν ὁ
 τῆς Χριστοῦ λόγος, ὡς φησὶ καὶ Χρυσόστο-
 μος ἐν τῷ εἰς πλὴν παρὰ δόσιν λόγῳ. ὅτι
 γῆμα πληροῖ ὁ ἱερεὺς, τὰ δεσποτικά
 φησὶ γὰρ ῥήματα. ῥητέοντα γὰρ ἀπαξ
 παρὰ τῆς Χριστοῦ, ὅτι ἐκείνου καὶ μέλει
 τῆς αὐτοῦ προοσίας καὶ ἐκείνου τῆς ἀπε-
 ζαι τῆς ἐκκλησίας ἀγαθῆς πλὴν θυ-
 σίας, τῆς ἱερᾶς διηγεῖται πάλιν ἐκείνου
 φησὶ γὰρ ῥήματα. ἐνεργεῖ λοιπὸν ὁ σημαίνον
 ὁ τῆς Χριστοῦ λόγος καὶ σημαίνον σῶμα,

A mina substantiua usurpantur, ut Pe-
 tra erat Christus: huiusmodi enim no-
 minibus exprimitur concursus re-
 rum naturâ differentium. Si igitur
 ita caperes illud, *Petra erat Christus*, si-
 cut voces propriè significant, Chri-
 stum certe substantiam insensitivam
 esse diceres. Tropicè igitur ita su-
 menda sunt. Sicut & id, *semen est Ver-
 bum Dei*: *spina diuitia sollicitudines et
 voluptates vite*: *terra bona qui corde bono
 semen retinent et afferunt fructum in pa-
 tientia*. Vbi vero per demonstratiuum
 pronomen propositio effertur: quum
 non duarum rerum concursus, sed
 vnius rei demonstratio significetur,
 non oportet Tropicè sensum colli-
 gere: sicut hîc, *hic est filius meus dile-
 ctus*; *hic est discipulus qui testimonium
 reddit*: & in similibus. Si ergo Salua-
 tor dixisset, *hic panis est corpus meum*,
 esset aliqua forsan Caluini mystis in
 speciem, male sentiendi excusatio.
 C Quum vero dixerit, *Hoc est corpus
 meum*, omnem præcidit excusatio-
 nem. Et clarum est, *emphasim* pro-
 prietatis dictionum & Evangelicæ
 vim veritatis, & Apostolorum tra-
 ditionem, & germanam Ecclesiæ
 Catholicæ fidem, & sacræ Liturgiæ
 perpetuum usum, & vnanimem à
 Deo instructorum Doctorum de-
 terminationē, cogere ut credamus,
 verbis dominicis nullum alium in-
 esse sensum, perspicuum esse præter
 eum qui secundum litteram designatur.
 Hoc igitur modo significans & potens
 Christi sermo, ut ait Chrysostomus, in
 secunda contra prodicionem ora-
 tione. *Quia figuram adimplet Sacer-
 dos verba Domini pronuntians*. Semel
 enim à Christo prolata, deinceps & usque
 ad ipsius aduentum per singula altaria Ec-
 clesiarum, sacrificium consecrant, sacer-
 dote nimirum ea rursus pronun-
 tiant: efficit denique quod signifi-
 cat Christi sermo, & corpus ipsum,

non panis substantiam significans, necessariò cōuertit substantiā panis in diuini substantiā corporis. Idque transsubstantiatio est, mysteriū omnipotentis Christi magnificentiā vere dignissimum, ineffabile, humanisque cogitationibus incomprehensibile.

VI. Sextum impietatis genus. Credimus, inquit, fideles manducare corpus Christi, dente corporeo haudquaquam concedentes, sed animæ sensu percipientes. Verum non hoc modo credere, Christiani docti sumus. Hunc sensum multis in locis corripit B. Chrysostomus; clarissimè verò hom. lxxxii. in Matthæum & xlv. in Ioannem. *Vt non secundum solam charitatem, inquit, sed etiam reipsa in Christi carnem commisceamur, id præstatur per alimoniam quam nobis dedit: Idcirco nobis seipsum immiscuit & nobis corpus suum conspersit, ut unum quid efficiamur, sicut corpus capiti coniunctum. Suum quoque erga nos desiderium ostendens, non solum se videndum cupientibus præbuit, sed etiam tangendum & comedendum, adeo ut dentes carni infigamus & commisceamur, & integrum desiderium expleamus.*

Ne verò cuiquam cogitatio suboriatur diuinum corpus in Communionem discerpi & laniari, veritatem illustrat Chrysostomus, verba illa Ioannis exponens. *Videns autem Iesus in semetipso, discipulos suos de hoc murmurare, dixit illis, hoc vobisne scandalizat? Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego dico vobis, spiritus & vita sunt. Spiritus, inquit, & vita: hoc est diuina & spiritualia, nihil habentia carnale, neque naturalem ordinem. Sed ab hac uniuersa necessitate libera sunt, & supra inferiorum*

A ὅτι δὲ τοῦ οὐσίῳ, μεταποιῶν δὲ αὐτὸ
κῆς πλὴν οὐσίῳ τῷ δὲ τοῦ εἰς θεοῦ σῶ-
ματος οὐσίῳ. καὶ τὸ ἐστὶν ἡ μεταποιῶ-
σις, μυστήριον τῆς προποδωδμου με-
γαλοπρεπείας τῷ Χριστῷ ὅτι ἐπα-
ξίον, καὶ λόγῳ ἀνέκφραστον, καὶ λογι-
σμοῖς ἀνδραπίνοις ἀπεικονίον.

Εκ τὸν ἀθείας ἡμῶς. Πιστεύοντες, φη-
σι, τοῖς πιστοῖς ἐσθίειν τὸ σῶμα τῷ Χρι-
στῷ, ὅτι σωματικῶς ὁδὸν μὴ δαμῶ-
καταμαστωμένοις, ἀλλὰ τῇ ἀσθη-
B τῆς ψυχῆς ἀνιπαμβρομένοις. ἀλλ'
οὐχ οὕτως πιστεύειν οἱ Χριστιανοὶ δε-
δάμεθα. τὸν δὲ φροῆνιμα πολλὰ
χρὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἐπιρραπίζει ὁ
Χρυσόστομος· ἐμφανέστατα δὲ καὶ πλὴν
πβ. εἰς δὲ καὶ Ματθαῖον ὁμιλῶν, καὶ
πλὴν μς. εἰς δὲ καὶ Ἰωάννην. Ἰνα, φησὶ,
μὴ μόνον καὶ πλὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ
κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς πλὴν τῷ Χρι-
στῷ ἀνακερατωμένοις ἑσθίειν, ἀλλὰ τῆς
ἐσθίειν τῷ Χριστῷ ἡ εἰς ἡμᾶς. ὅτι τῷ
το ἀνέμειξεν αὐτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφερε τὸ
C σῶμα αὐτὸ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν πλὴν
μεθα, κατὰ τὸ σῶμα κεφαλῇ συν-
μῶνον. καὶ τὸν αὐτὸν πόθον ἐνδεδυμένοις
τὸν πᾶσι ἡμᾶς, ὅτι ἰδεῖν μόνον αὐτὸν
πρὸς τοῖς ἐπιθυμοῖσιν, ἀλλὰ καὶ
ἴσασθαι, καὶ φαγεῖν, καὶ ἐμπιῆσαι τοῖς
ὁδοῦν τῇ ἑσθίει, καὶ συμπλακῶναι,
τὸν πόθον ἐμπλήσαι πόματα.

Μήπως δὲ τινι ἡμετέραν ἐννοίαν
τῷ δὲ θεῷ σῶμα ἐν τῇ μετὰ τὴν ἐσθίειν
κώπτεσθαι ὅτι ἀπαρρησθῆναι, ἀλλὰ
φοῖ τὸ ληθές ὁ Χρυσόστομος, τὰ ῥήματα
ἐκείνα τῷ καὶ Ἰωάννην ἐφευμένον.
D εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν αὐτῷ, ὅτι ῥηγο-
ζοῖσι πᾶσι τοῦτο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶ-
πεν αὐτοῖς. τὸν ἡμᾶς σκανδαλίζει; ὁ
πνῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιῶν, ἡ ἑσθίειν
ὡφελὲς ἐσθῆν. τὰ ῥήματα δὲ ἐγὼ λα-
λῶ ὑμῖν, πνῦμα ἐστὶ καὶ ζωὴ ἐστὶ.
Πνῦμα, φησὶ, καὶ ζωὴ, τοῦτο ἐστὶ
θεῖον καὶ πνευματικόν, ἐσθῆν ἐχόντα ἑσθί-
ειν, ἐσθῆν ἀκολουθίαν φεικῶν. ἀλλ'
ἀπὸ τῆς πᾶσης τοιαύτης ἀνάγκης
καὶ ἡμετέραν τῷ ἐν τῷ κειμένῳ
νόμῳ,

νόμον, ἔτερον ἔχοντα νοῦν ἔξηλασμένον. ὡς ὁ οὖν ἐν τῷ πνεύματι εἶπεν, ἀπὸ τῆς πνευματικῆς οὐτὼ ἄρτος εἶπεν, οὐ φρικτὸς εἶπεν, ἀλλὰ τὸ φρικτὸς ἀ-
χρῶσαι. ἐὰν γὰρ αὐτὸ φρικτὸς τις ἐκλά-
βοι, ὁδὸν ἀπάναντο. τί οὖν; ὅτι ἐστὶν
ἡ ἄρτος αὐτῶν ἄρτος; καὶ σφόδρα μὲν οὖν.
καὶ πῶς εἶπεν, ἡ ἄρτος ὅτι ὠφελεῖ ὁδόν;
οὐ καὶ τῆς αὐτῆς ἄρτος λέγει, μὴ γὰρ οὐ-
ποῦ ἀλλὰ καὶ τῆς φρικτὸς ἐκλαμβά-
νοντων τὰ λεγόμενα. καὶ δὲ ὅτι τὸ φρι-
κτὸς νοῦν; τὸ ἀπλῶς εἰς τὰ πνευμα-
τικά. καὶ μὴ πλεονεξία φαίνεται.
τὸ γὰρ ὅτι φρικτὸς. καὶ ὁ μὴ οὐτὼ
κεῖν, τοῖς ὁρῶμενοις, ἀλλὰ πᾶσι τὰ
μυστήρια τοῖς ἐνδὲν ὁφθαλμοῖς καπο-
πιδύειν. τὸ γὰρ ὅτι πνευματικὸς. ὁ
μὴ τρώγων αὐτὸ πῶς ἄρτος, καὶ μὴ πί-
νων τὸ αἶμα, ὅτι ἐχὼ ζωὴν ἐν αὐτῷ.
πῶς οὖν ὁδὸν ὠφελεῖ ἡ ἄρτος, ἡς ἀνὴρ
ζῇ ὅτι ἐν, ὁδὸς. ὅτι τὸ, ἡ ἄρτος ὅτι
ὠφελεῖ ὁδόν, οὐ καὶ τῆς φρικτὸς αὐτῆς
εἶρηται, ἀλλὰ καὶ τῆς φρικτὸς ἀκροά-
σεως.

Ἐκ τούτων ἔχουσιν οἱ Καλβινισταί,
μὴ εἶ) ἐπὶ τῷ αἵματι. ἀλλὰ τὸ οὐσιωδῶς
λαμβάνεσθαι τὸ σῶμα τῆς Χειρὸς,
συντελεσθαι αὐτὸ τοῖς ὁδοῦσιν καὶ κα-
ταχρῆσθαι. τὸ γὰρ ὅτι φρικτὸς,
ἀποδείξει, ἀποσπορῶς νοῦν τὸ μυστη-
ρίον. καὶ πᾶσι τὸ μὴ κατὰ μέγε-
θος τοῖς ὁδοῦσιν, οὐ γὰρ ἐπιχρῆσθαι, μὴ
παρὲν εἶ) τὸ Χειρὸς σῶμα οὐσιωδῶς,
ἀλλὰ ψυχῇ τῇ τῆς ψυχῆς ἀποδείξει νοῦν.
ὅτι περὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐσίας ἔχον,
οὐ φρικτὸν, ὁδὸν ἀποδείξει. καὶ νοῦν
καὶ τῆς ψυχῆς ἀληθινῇ πίστι εἰλαμ-
πομένης, πρὶν ὁδοῦσιν, τοῖς συμ-
βόλοις ἀποδείξει μὲν πῶς ὡς
φουεράτω ἀπὸ τῆς μεταβολῆς μετα-
σώσιν. ὡς ὁ γὰρ ὅτι τῆς φρικτὸς κατε-
κεντεῖτο μὲν τὸ σῶμα τῆς Χειρὸς, οὐ
κατεκεντεῖτο ὁ γὰρ τῆς Χειρὸς. καὶ
τῇ δι' ἡμεῖς ὡσαύτως τὰ σύμβολα
συντελεσθαι τοῖς ὁδοῦσιν, ἀλλὰ ἀπα-
ρῆς μὲν τὸ ἐμμελεχόμενον τοῖς συμ-
βόλοις. καὶ ἀφραστή τούτου ἀποδείξει

A *leges posita, habentia sensum alium excep-
tum. Sicut igitur spiritum hic dixit pro re-
bus spiritualibus: Ita etiam carnem cum di-
xit, non carnalia dixit, sed carnaliter audi-
re: si quis enim carnaliter hoc excipiat, nihil
proficiet. Quid igitur? nonne caro illius, caro
est? Admodum quidem. Et quomodo dixit,
caro non prodest quidquam? non de propria car-
ne loquitur; absit: sed de ijs qui carnaliter
ea quae dicta sunt, accipiunt. Quid est autem
carnaliter intelligere? Est simpliciter propo-
B sita respicere, nec aliquid retro concipere:
Hoc enim est carnaliter. Non oportet autem
iudicare per ea quae videntur: sed omnia
mysteria interioribus oculis contemplari. Hoc
enim est spiritualiter. Qui non manducat
eius carnem, nec bibit eius sanguinem, non
habet vitam in semetipso. Quomodo igitur,
caro quidquam non prodest,
quā seclusā vivere non licet vides:
quod illud, caro non prodest quid-
quam, non de carne ipsius dicitur,
sed de intellectu carnali.*

C *Ex his habent Calvinistae, non esse
necessarium ex eo quod substantia-
liter suspiciatur corpus Christi, ipsū
dentibus conteri & diuidi. Hoc enim
est carnaliter, sensibilibiter, praeposte-
rè mysterium intelligere. Ac rursus
ex eo quod dentibus non contera-
tur, haud concludere licet, non esse
praesens substantialiter Christi cor-
pus, sed solo animi sensu intelligi.
Subest enim corpus ad modū sub-
stantiae neque carnalem neque sen-
D sibilem. Atque intelligitur ab ani-
mā verā fide illustratā praesens Do-
minus signis contentus post super-
naturalem conuersionis transsub-
stantiationem. Sicut enim in cruce
corpus quidem Christi fixum est,
diuinitas autem Christi non item:
sic in Eucharistiā species quidem
dentibus conteruntur: sed id
quod speciebus continetur, im-
passibile manet. Cuius quidem
rei clarissima demonstratio est,*

id quod in sacrâ Liturgiâ dicitur. Sacerdos enim fracturus sanctum panem dicit. *Frangitur et diuiditur Agnus Dei, qui frangitur nec diuiditur, qui semper comeditur, neque consumitur.*

Hæc est igitur incomparabilis tremendissimi mysteriorum abyssus. Quâ vero ratione Calvinistæ admirabile illud vocant, transsubstantiationem tollentes atque abrogâtes? Magnum scilicet miraculū, panem communem manducare & Christū imaginari. Omnino Hebræj quum manna acciperent pane pretiosius, illud quidem in ore, Christum verò in mente habebant, quem tunc expectabant; ita vt secundum Calvinistarum dogmata, manna Eucharistia Iudæisesset. Quid enim differt aut venturum, aut qui iam venerit, Christū cogitare, si cogitatio secundum fidem Christi Sacramentum constituit?

VII. Septimum impietatis genus, Christi corpus non esse quod in hoc mysterio cernitur oculis, sed quod spiritualiter per fidem concipitur, & per fidem datur.

Absurdam hanc vocum nouitatem irrisset magnus Græcorum philosophus, qui secundo de animâ ita scripsit. *Per accidens verò sensibile dicitur, vt si album Diaris filius sit: per accidens enim hoc sentit, quia albo, quod sentit hoc accidit.* Substantia quæ per se non est sensibilis, per accidens videtur, & videtur homo ad conspectum accidentium per se sensibilibus quæ ipsi insūt. Hac ratione nixus B. Dionys. in lib. Ecclesiasticæ Hierarchiæ capite de Communionem exclamans dixit. *Sed ô Diuinissimum et Sacrum mysterium circumposita tibi symbolice enigmatum operimenta reuelans, clare nobis manifestare, mentisque nostræ obtutus singulari et aperta*

Aristot. 2. de anim.
cap. 6.

S. Dionys. l. Eccl.
hier. c. 3.

A ὅ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ λεγόμενον. Μέλλων γὰρ ὁ ἱερεὺς μύσσει τὸ ἅγιον ἄρτον λέγει. Μερίζεται καὶ ἀφαιμερίζεται ὁ ἁμὸς τῷ Θεῷ, ὁ μύστιζόμενος καὶ μὴ ἀφαιμεύμενος, ὁ πόρρωτε ἑσθιόμενος καὶ μηδέποτε διαπορεύμενος.

B Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀνείκαστος τῷ φεικωδεστάτῳ τῷ μυστηρίῳ ἀβυσσος. Πῆνι ὃ λόγῳ οἱ Καλβινισταὶ θαυμάζον αὐτὸ καλεῖσιν, ἀπὸ τοῦ μύστου καὶ ἀφαιμεύοντες πῶς μεταποιήσιν; μέγα δὲ θὴν θαῦμα, κοινὸν ἄρτον σπεῖσθαι, καὶ τὸν Χριστὸν φασκάζεσθαι. πόρρωτος οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἄρτου τιμιώτερον ὁ μάννα λαμβάνοντες, ἐκείνο μὲν τὰ σῶματι, ἐν τῷ ὃ Χριστὸν εἶχον τὸν τότε προσδοκώμενον, ὥστε κατὰ γὰρ τὴν Καλβινιστικὴν τὰ δόγματα, ἀφαιμερίζεται ἡ καὶ τοῖς Ἑβραίοις ὁ μάννα. Πῶς ὅλως ἀφαιμερίζεται, ἢ ἐνδημήσουσιν, ἢ ἐνδεδημηκῶσιν κατὰ τὸν Χριστὸν, εἴτε ἢ καὶ πῶς τῆ νόησις τῷ Χριστῷ σωθήσεται ὁ μυστήριον;

C Ἐξόδομον ἀγίας εἶδος, ὅτι οὐκ ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ ὅ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῖς ὀμμασι βλέπομενον, ἀλλὰ ὁ πνευματικῶς τῇ πίστει νοούμενον, καὶ τῇ πίστει διδόμενον.

D Τῆς ἀπόπου τούτης κενοφωνίας κατεργήσασθαι αὐτὸ καὶ ὁ μέγας πῶρ Ἑλλησι φιλόσοφος, ἐν ᾧ δὲ δὲ τέρῳ πρὸς ψυχῆς οὕτω γράφει. καὶ συμβεβηκὸς ὃ λεγόμενον ἀσθενῶν, οἷον εἰ ὁ λυκὸν εἶη διὰ τοῦτο ὅτι, καὶ συμβεβηκὸς γὰρ τοῦτο ἀσθενῶν. ἢ τοῖσι οὐ σὶα μὴ κατ' αὐτὸν οὐδ' αὖ ἀσθενῶν καὶ συμβεβηκὸς ὅτι, καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὁ ὁρῶμενος τῷ ἐνυπάρχοντι αὐτῷ συμβεβηκῶτι καὶ αὐτὰ ἀσθενῶν. Τούτῳ τε διαρρήκτως ὅ λόγῳ ὁ ἱερεὺς Διονύσιος ἐν ᾧ κεφαλῇ πρὸς τὴν κληνίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας προσφωνῶν ἐφασκεν. ἀλλ' ὡς ἡορᾶται καὶ ἱερὰ τελετὴ τὰ εὐχαρίσθησιν σοὶ συμβολικῶς, ἀμφιέσματα τῶ ἀνιγμῶν ἀποκαλύψαμεν τῇ λαοῦ ἡμῶν ἀναδείξασθαι, καὶ τὰς νοεράς ἡμῶν ὁφείας ἐνναῖον καὶ ἀποκαλύψαι

φωτὸς ἀποπλήρωσιν. Καθ' αὐτὸν οὖν ὁ φιλόσοφος ὁρᾷται φησι, καὶ συμβεβηκὸς τὸν ἀνθρώπον, ὅτι ἀπὸ τῆς συμβεβηκότητος. οὕτω καὶ ὁ ἱερομύστης ἀπὸ τῆς ἀμφιεσμάτων, τοῦτέστι συμβεβηκότητος μὴ ἐνυπάρχοντων, ἀλλὰ περικλειμένων ὁρᾷται, φησι τὸν Χριστόν, καὶ καλὸν εἶναι πρὸς τὴν ἰστορίαν τελευτῶν ἀμφιεσμάτων τοῖς περικλειμένοις. πῶς οὖν τοιμηρῶς καὶ ἀσεβῶς ἀποφαινόμεθα οἱ Καλβινισταί, ὅτι ἐν τῇ μυστηρίᾳ ὁρώμενον μὴ εἶναι τὸ σῶμα Χριστοῦ, εἰς τὸ ἀληθῶς ὁρᾷται ἀπὸ τῆς περικλειμένων ἀμφιεσμάτων.

Οὕτω γὰρ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ πρὸς τὴν ἱερεῖα τραπεζῆς ἀοράτως λέγεται ὁ Χριστός. καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ τὸν Χρυσόστομον πνευματικῶς φησι ληπτέαν εἶναι πρὸς αὐτὸν ἄρτον δηλαδὴ καὶ αὐτὸ μὲν ἀοράτως, καὶ συμβεβηκὸς ὁρᾷται.

Διὸ δὴ πάλιν ἐν τῇ ε. περὶ μετανοίας λόγῳ εἶρεται ὁ χρυσόστομος. Μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἰδῆς μηδὲ ὅτι οἶνος ἐστὶ νομίσῃς. οὐ γὰρ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσες εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ. ἀπαρά.

Καὶ Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἐν τῇ μυσταγωγικῇ. κατηχήσει ἐν τύπῳ, φησὶν, ἄρτου δίδεται τὸ σῶμα, καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδεται τὸ αἷμα· εἰ γὰρ καὶ ἀόρατος σοι τὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἡ πίστις σε βεβαιούτω μὴ ἀπὸ τῆς ἁπλούς κείνης τῆς ὁρατῆρας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφροῦ ἀνενδιόχως σώματος, καὶ τοῦ αἵματος Χριστοῦ καὶ ζωῆς. καὶ πάλιν πληροφρήνητι, ὡς ὁ φανόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ τῇ γαστρὶ αἰσθητός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ φανόμενος οἶνος οὐκ οἶνος ἐστίν, εἰ καὶ τῇ γαστρὶ αἰσθητός, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ.

Εξ ὧν δὴ πρῶτως ἀνέβη, καὶ ἐν αἰσεθείας φρονήματι ἀπεινῶν Ἰουδαίοις τε καὶ Καλβινισταίς. βούλονται γὰρ οἱ Καλβινισταί, ὅπως οἱ Εβραῖοι κακῶς ἐνόουν. ὁμοίως ἐνόουν οἱ Εβραῖοι, ὅτι κακῶς βούλονται οἱ Καλβινισταί ὁρᾷται.

^A *lucē imple.* Sicut igitur Philosophus dicit videri hominem per accidens, quia per accidentia videtur. Sic etiam sanctus Pontifex, per opera, id est accidentia non inexistētia, sed circumposita cerni Christum dicit & velari sacrosanctum mysterium operimentis circumpositis. Quomodo igitur temerè ac impiè Calvinistæ inficiantur quòd in Sacramento videtur esse corpus Christi, quum verè per circumposita opera videatur?

Sic igitur in diuinâ Liturgiâ præsens super altare inuisibiliter dicitur Christus, & ipse Saluator secundum S. Chrysostomum dicit spiritualiter sumendam carnem suam: scilicet secundum se quidem inuisibiliter, per accidens verò visibiliter.

Quapropter rursus Oratione V. ^{S. Chrysost. orat. 5. de Pœnit.} de Pœnitentiâ, ille Aureo sermone fluens clamauit, *Non est panis quod vides, neque vinum quod putas. Non enim ut reliqui cibi, id excernitur.* *Apagē.*

Et Cyrillus Hierosolymitanus. ^{S. Cyrill. Hieros. hom. 4. Myst.} In specie, inquit, panis datur corpus, & in specie vini datur sanguis: licet enim sensus tibi subijciat; at fides te confirmet: ne gustu rem discernas, sed per fidem plenissimè persuadearis, te corpus & sanguinem Christi accipere. Et rursus: Plenissimè persuadearis absque ullo dubio, *id quod videtur panis, non esse panem, licet gustu sentiatur, sed corpus Christi: & vinum quod videtur non est vinum, etsi gustus id significet, sed sanguis Christi.*

Ex quibus planè perspicuum est, eodem impietatis sensu Iudæos & Calvinistas infideles esse. Volunt enim Calvinistæ, idē quod Iudæi perperā intelligebant. Iudæi carnaliter intelligebant, Calvinistæ quoque vi-

deri & accipi volunt. Impiè Iudæi, magis impiè Calvinistæ.

VIII. Octaua impietatis species. Si credimus inquit, comedimus & accipimus: si non credimus, nec fructum percipimus.

Verum sub præclaris hisce verbis veneni mortiferi Pharmacum latet. Volunt enim Calvinosophistæ per fidem non tanquam prærequisitam & præuiam communicari: sed quod ipsūmet credere, sit communicare, & quod Actio fidei sit Actio Communionis. Ita vt posita fide præsens sit Christus, remotâ vero, absens. Quod si res ita se habet, quomodo Iudas, inquit Chrysostomus, orat. in proditionem, proditor infidelis existens communicauit sancto sacrificio?

Fructu autem priuari eum qui non credit non infert, actionem fidei esse communionem. Multum vero abest, imò quia secundū Chrysostomum in dictâ Oratione, *Sacrificium alimonia est spiritualis: sicut esca corporea in ventrem prauis respersum humoribus immissa, auget morbum, non ex propria naturâ, sed ex imbecillitate ventris. Idem, inquit, in mysteriis spiritualibus accidere consuevit. Etenim ea si in mentem prauitate redundantem incidant, ipsam corrumpunt & eneruant, non ex propria natura, sed ex infirmitate animæ suscipientis.*

Fructu igitur priuari non credentem, id habere potest pium sensum, si Calvinistæ hoc velint, eū qui non credit nullatenus profectum capere ex substantiali Christi præsentia. Nuncautem id non spectat peruersa eorum expositio. Sed eum qui non credit, nihil recipere, quia secundum ipsos, communicare, nihil aliud est quam credere, qui est hæretici mendacij sensus.

^A δαυ καὶ λαμβάνεσθαι. δυνάμει οἱ Ἑβραῖοι, δυνάμει τε οἱ Καλβινισταί. Ὁ δὲ δὸν ἀδείας εἶδος. εἰ μὴ, φασί, πιστεύοντες, ἐσθίουμεν, καὶ μετὰ λαμβάνομεν. εἰ δὲ μὴ πιστεύοντες, οὐδὲ καρποφοροῦμεν.

^B Ἀλλ' ὡς τοῖς καλοῖς ῥήμασι τοῖς τοῖς ἰοῦ κέρυτται θανάτοφρου δηλητήριον. βούλονται οἱ Καλβινιστά. φασὶ δὲ πείσως, οὐχ ὡς πείσως ζητουμένης καὶ πείσως ζητουμένης γίνεσθαι τὴν κοινωνίαν. ἀλλ' ὅτι αὐτὸ δὲ πείσως αὐτὸ ἐστὶ τὸ κοινωνεῖν, καὶ ἡ τῆς πίστεως ἐνέργεια ἐστὶν ἐνέργεια μετὰ λαμβάνεσθαι, ὡς τῆς πίστεως τεθείσης πρὸς τὴν εἰς τὸν Χριστόν, μὴ τεθείσης δὲ, πρὸς τὸν μὴ εἶναι οὕτως ἐχθρὸν, πῶς οὐδὲν ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἐν ταῖς εἰς τὴν παρεδδοσίαν λόγῳ, παρεδόθησαν ὡς ἀπίστοι μετέπειθε τῆς ἰσχυρᾶς θυσίας;

^C Τὸ δὲ καρποῦ φέρεσθαι τὸν μὴ πιστεύοντα οὐκ ἐπιφέρει δὲ, τὴν ἐνέργειαν τῆς πίστεως εἶναι τὴν κοινωνίαν. πολλοὶ γὰρ καὶ δεῖ. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ τὸν Χρυσόστομον ἐν ταῖς ῥηθέντι λόγῳ, ἡ θυσία εὐφροσύνη πνευματικὴ, κατὰ τὴν ἡ σωματικὴν εὐφροσύνην εἰς γαστέρα χυμὸς ἐχουσθαι πνεύματος ἐμπέσει, πλέον δὲ πείσως τὴν ἀρετήν, οὐ πείσως τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ πείσως τὴν ἀδελφείαν τῆς γαστρός. ὡς τὸν δὲ, φησὶ, καὶ ἐπὶ τῇ μυστηρίῳ πνευματικῇ συμβαίνει εἶναι. καὶ τὸ καὶ ταῦτα ἐπειδὴ εἰς ἀξίοναι ἐμπέσει πονηρίας γέμουσιν, μάλλον αὐτῶν φθέρει καὶ ἀπόλλεσθαι, οὐ πείσως τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ πείσως τὴν ἀδελφείαν τῆς δόξης ἀδελφῆς ψυχῆς.

^D Τὸ τοίνυν καρποῦ φέρεσθαι τὸν μὴ πιστεύοντα εἶχετ' αὐτὸν εἰς τοῖς ὁμοῖς εἶπε τὸ ἐβούλετο οἱ τῷ Καλβίνου, τὸν μὴ πιστεύοντα μηδὲν ὠφελεσθαι τῇ οὐσιώδῃ προοσίᾳ τῷ Χριστῷ. Νῦν δὲ τὸ τοῦ μὴ οὐ βούλεται ἡ ἀξίονα αὐτῇ ἐρμηνείᾳ. ἀλλὰ τὸν μὴ πιστεύοντα μηδὲν ἀπολάσσει, ὅτι κατὰ αὐτοὺς οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο δὲ κοινωνεῖν, ἀλλ' ἢ δὲ πιστεύειν, ὅτι ἀρετικῆς ἐστὶ κακομυθίας ἐννοήματα.

Εναποναείας ἡρώς· ὅτι ὁ Νομοθέτης καὶ τὰ πρὸς τὸ σῶμα τοῦ οὐτὼ δὴ καὶ πρὸς αἷμα τοῦ ἐνείχεται· ὡς πρὸς τὸ πλῆθος οὐτε διασπᾶν χρὴ, οὐτε χρῶσθαι πρὸς τὸ δοκοῦν ἀνδραγαθίᾳ βελήματι μάλλον ὅτι φυλακτέα ἔστιν ἡ θεομορφία, ὡς πρὸς δόξην ἡμῶν.

Εκ τῆς ἀναθεματισμῶν τῆς Κυρίλλου, (φρὲς ἔστιν αὐτῷ τε καὶ τοῖς Καλβινιστῶν καὶ τῶν ἑτῶν) πλὴν βλασφημίας.

Αὐτοὶ τὸν οὐτὼ πρὸς τὸν καὶ Κυρίλλου καὶ Καλβινιστῶν, ὅτι τὸν νομίζουσιν ὅτι μεταλαμβάνει τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, ὅθεν ἐνομοθέτησεν ὁ Χεῖρος· καὶ τὸ μεταλαμβάνει πᾶσιν ἐν διαφύσει εἶδεν, ὅθεν οὐτε ὁ Σωτὴρ ἐνομοθέτησεν, οὐτε ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος.

Δύττον αὐτοὶ τὸν οὐτὼ, ὅτι τὸν πατέρα εἶδεν καὶ τὸν υἱόν, διασπᾶσθαι τὸ χρῶμα τῆς ἐντολῆς οὐκ εἶδεν, ὅθεν καὶ ἀγνώσκον ἔστιν ἀπάσης τῆς ἀχρότητος.

Τρίτον αὐτοὶ τὸν οὐτὼ, ὅτι τὸν οὐτὼ καὶ ὅσον ἔθος τῆς δημοσίας γινώσκον ἐν πατέρω εἶδεν μεταλήψεως, καὶ τοῖς διασπᾶσθαι πρὸς τὸ ἀνδραγαθίᾳ δοκοῦν. τὰ τεῖα δὴ τὰ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀληθείας τῶν ἀπορίτων ἀντιδόχοις.

Πρῶτον ὅτι τῆς ἀδυνατίαν ὅλως ἔστιν τοῖς θεοφόροις πατέρας, οἱ τοῖς Ἀποστόλοις διαδοξάμενοι διέσωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡγήσανται, ἢ μὴ μεμαρτυρήσαντι ποτε ὅτι ὁ Χεῖρος ἐν τῷ θαλάμῳ πρὸς τὸν διωρίσται. Ἀλλὰ μὴ δὲ τὸν τῆς ἰσορείας ὑπομνημάτων, καὶ ὡς ἐν τῷ ἀδελφίματι ἔξω δὴ καὶ τῷ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ 5. τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰστορίας, φέρων ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Διονυσίου τῷ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Σεραπίωνος πιστοῦ γέροντος, ὅτι ἔθος ὡς φυλάττειν τοῖς ἀπαλαθρομένοις τῷ βίου, μερίδας τῆς ἐκκλησίας, ἐφόδον τελευτᾶν καὶ ἀνακαταστάσιν, ἢ φησιν ὁ,

A IX. Nonum impietatis genus: quod Legislator sicut de corpore, ita de sanguine suo præceptum dedit: quod quidem præceptum, neque diuellere, neque mutilare oportet ad humanum arbitrium, sed potius lex seruanda est, sicut est nobis tradita.

Ex Anathematismis Cyrilli, clarum est communem ipsi cum Calvinistis, hanc esse blasphemiam.

Peccant autem in eo primum Cyrillus & Calvinistæ, quod idem opinentur accipere corpus & sanguinem, quod præcepit Christus: & omnes accipere sub diuersis speciebus, quod neque Saluator præcepit, neque promulgauit Apostolus.

Secundò errant, quod in altera specie communicare, diuulsionem, aut mutilationem præcepti existiment, quod est vniuersam antiquitatem ignorare.

C Errant tertio quod pium & sanctum morem, qui publicè obtinuit, Communionis sub alterâ specie, diuulsionem ad humanum arbitrium appellant. Tria igitur impietatis deliramenta tribus antidotis expellimus.

Primum, impossibile est diuinos Patres, qui Apostolis succedentes in Ecclesiâ splenduerunt, ignorasse, vel aliquando non didicisse, quid porro Christus in Euangelio faciendum præscripserit. Enimvero constat ex historicis monumentis, atque exempli causâ ex iis quæ narrat Eusebius Pamphili lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ, afferens fragmentum Epistolæ Dionysij Alexandrini de quodam Serapione fideli sene, quod moris erat seruari pro moribundis particulas Eucharistiæ, viaticum extremum & maximè necessarium, vt loquitur

Hæc pars Con-
futationis ad no-
strum propriè in-
stitutum non spe-
dat: Græci enim
omnes legitimè
sub vtraque specie
communicant: sed
eā nolimus à re-
liquo contextu di-
uellere. vide infra
Observat. 10.

Euseb. Caes. l. 6.
hist. cap.

canon xxij. Concilii Primi. Sicut & in hūc vsque diem seruatus ille mos secundum antiquam & canonicā legē, ad plures abeūtibus, quod opus est cōfert, intinctā videlicet diuinā particulā aq̄nā, aut vino, aut alio quocūq; modo: sicut & Serapion ille madefactam accepit eam, quē sic ei data erat à Presbytero, particulā. Igitur impossibile est præsriptam fuisse à Salvatore omnibus Christianis sub vtraque specie Communionem. Sic enim, Patres manifestæ erga diuinam institutionem præuaricationis rei fuissent.

Alterū. In more positū fuit apud Græcos hætenus, præbere diuinissimā Cōmunionem ipsis etiā recens editis infantibus: instillato teneris labris per modico latice. Et hāc existimant Cōmunionem sufficientissimam. Non fuit igitur aliquando sententia & dogma Ecclesiæ quod aiunt Calvinistæ & Cyrillus, esse legem Christi omnibus Christianis imperantem communicare sub diuersis speciebus.

Tertium. Basilus Magnus in Epistolā de Communione. Tempore, inquit, persecutionis, absente Sacerdote, vel Ministro necessarium Eucharistiā sumi laicorū manu: sed & citra omnem necessitatem, Eremitarū hāc esse consuetudinē absente Sacerdote. Et in Alexandria, & in Ægypto, vnumquemque, vt plurimum, habere domi Communionem, ac per seipsum accipere quando lubet. Siquidem vbi Sacerdos, inquit, semel Sacrificium perfecit & dederit, qui ipsam accipit, etsi singularem accipiat, totam se simul à distribute sumere & suscipere, credere debet. Etenim in Ecclesia Sacerdos particulam præbet, qui vero suscipit eam, capit cum omni licentiā, atque ita in os propriā manu immittit. Idem igitur est

A 17. Καὶ τῶν τῆς ἀγίας α. σίτου ὁδοῦ. ὁ αὐτὸς καὶ νῦν εἰσέτι κρατοῦν καὶ τὸν παλαιὸν καὶ χυμὸν καὶ νόμον τοῖς ἐξοδούοις πλὴν ἡμεῖς ἀνέχεται, ἀποβρεχόμενος διὰ τῆς θείας μερίδος ὕδατι, ἢ οἶνω, ἢ καὶ ὅτι πνιγὼν ἄλλω ἔστω· καὶ δὲ καὶ Σεράπιον ἐκ φθός βεβρεγμένον ἔλαβε πλὴν δόξης αὐτοῦ τῶν παρρησιαστέων ἀνικμὸν μερίδα. Τὸ γὰρ οὗτοῦ ἀδυνάτου ἐν τῇ πάλαι ὑπὸ τῷ Σωτῆρι πλὴν καὶ νῦν πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἐν ἐκείνῳ ῥῳ εἶδῃ. οὕτω γὰρ αὐτὸ δηλοῖ ἡ σὺν οἱ πατέρες ὡς ἀβάραι ἡρώδης τοῖς δεσποῦντος Διὰ τὰς ἐξως.

B Δάτερον· εἰς τὰς τοῖς Γεαίκοις μέλει καὶ τῆμερον μετὰ διδόναι τῆς κοινότητος κοινωνίας καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀρχιερεῖς βρέφεσιν, ὅπως ἡ ζωὴ τοῖς ἀπαλοῖς χείλεσιν ναμάτος ὀλίγου. Καὶ τῷ πλὴν αὐτοῖς ἡ ζωὴται κοινωνίας αὐτῶν καὶ πλὴν. ὅτι καὶ ὅρα ποτὲ φερόμενα καὶ δόγμα τῆς ἐκκλησίας, ὅ φασιν οἱ Καλβινισταὶ καὶ ὁ Κυρίλλος, νόμον εἶναι τῶ Χριστοῦ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς Διὰ τὰ τῶν ἐν Διὰ φέρεται εἶδῃ πλὴν μετὰ ληψιν.

C Τεῖνον. ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πλ. εἰ κοινωνίας ὅπως ὀλῃ. ἐν τοῖς κατέως φησι, τῶ διωγμῷ, μὴ παρόντος ἱερέως ἢ λήπουργου, εἰς ἀνάγκης λαμβάνεσθαι τῇ ἰδίᾳ τῷ λαῖκῳ χεὶ πλὴν ἀρχιερέως· ἀλλὰ καὶ τῷ ἐρημίτῳ, χεὶς πῖνος ἀνάγκης, (τοῦ αὐτοῦ εἶ) πλὴν σιωπῆσαι, μὴ παρόντος ἱερέως. καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστον ἔχον, ὡς D ὅτι ὁ πλὴν, ἐν τῷ οἴκῳ κοινωνίαν, καὶ δι' αὐτῶ μετὰ λαμβάνειν, ὅτε βούλεται. ἀπᾶς γὰρ, φησι, τῶ ἱερέως πλὴν θυσίας τελώσαντος καὶ δεδωκότος, ὁ λαβὼν αὐτὸν, ὡς ὀλίγω ὁμοῖ, καὶ ἡ ἐκείνη μετὰ λαμβάνειν, ὡς τῶ δεδωκότος μετὰ λαμβάνειν καὶ ὑποδέχεσθαι παρὰ τὸν ὀφείλει. καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερεὺς ὅπως δίδωσι πλὴν μερίδα, καὶ τῷ αὐτῷ ὁ ὑποδέχωνος μετὰ ἐξουσίας ἀπάσης, καὶ οὕτω παρὰ τὸν τῷ σῶματι τῇ ἰδίᾳ χεὶ· τῷ τὸν τοῖνον

ἢ τῇ διωάμει, εἴτε μίαν μερίδα δε-
 ξηται τις τῶν τῶν ἱερέως, εἴτε πολλὰς
 μερίδας ὁμοῦ. δὲ δὴ λὸν ὅτι ἐκ τῆς λέ-
 γων τῆς μεγάλου κήρυκος τῆς ἀληθείας,
 ἀλλ' ἄφορον γεγενῆσθαι πάλαι ποτὲ πλὴν
 ἡσιν τῆς κρινωνίας, πλὴν μὲν οἱ καὶ ἰδίᾳ
 μὴ τῇ τῶν τοῦ σώματος μερίδι, πλὴν
 ὅτι ἐκ κληρονομίας δημοσίας γίνεσθαι εἰ-
 ρῆσθαι ἀμφοῖν τοῖς εἰδέναι. καὶ μωλο-
 γοῦσιν οἱ Καλβινοφρονεῖσιν φάσκοντες
 ἀναχάδῃ (ἐκ) ζύμπασι καὶ πλὴν δεσπο-
 πικῶν νομοθεσιῶν, πλὴν ἐν ᾧ διπλῶ εἰ-
 δημετάληψιν, πλὴν ἐν θατέρῳ γινόμε-
 νῳ (ἐκ) ἡμικρινωνίας, γίνεσθαι καὶ βού-
 λησιν ἀνδραπνίῳ. ἀσεβὲς γὰρ τὸ πρῶ-
 τον, ἀσεβέστερον δὲ δεύτερον, ἀσεβέ-
 στατον δὲ τρίτον, ἔπει τῆς κρινωνίας δὲ
 ἀλλ' ἄφορον οὐκ ἔχει νόμον τὸ γε ἀν-
 δραποῖς δοχεῖν, ἀλλ' ἐπομνή τοῖς
 Αποστολικαῖς Διατάγμασιν ἡ ἐκκλη-
 σία τῶν Θεοῦ φυλάσσει ἀκαχεῖς καὶ τό-
 ποις πρὸς ὠφελείαν ψυχικῶν ἀρμό-
 δια πέφυκεν.

Δέκατον ἀθείας γένος, ἐπειδὴν,
 φασιν, κρινωνήσασθαι ἀξίως, καὶ μεταχῶ-
 ρον τελέως τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα
 τῆς Χειρὸς ἐν ᾧ μυστηρίῳ, ποτε δὲ
 φαρμὴν ἡμᾶς καταλλαγμένους, συ-
 νημμένους τῇ κεφαλῇ ἡμῶν καὶ συσώ-
 μοις.

Ταῦτα δὲ ἀποστολικῶν ἐντάλματι
 ἀντιφύρεται ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους α.
 Δοκιμαζέτω ὁ ἀνδραποῖς ἑαυτὸν, καὶ
 οὕτως ἐκ τῆς δόξης ἐοδύτω. τοῦτο
 μὲν καθεστὸς πρὸς τὴν σωφρόνως, φη-
 σὶν ὁ Χρυσόστομος. Οὐκοῦν λαβὼν πλὴν
 κοινωνίᾳ καὶ ἀλλὰ τίεται ἀνδραποῖς,
 ἀλλὰ πρὸς τὸν καὶ ἀλλὰ γὰρ τὸ Θεῶ
 λαμβάνειν ὁφείλει. καὶ ἀλλὰ τίεται ὅτι,
 καὶ ὅν ἐστιν διδάσκει τῶν τῶν
 Αποστόλων ἡ ἀποστολικὴ καὶ ἡ καθόλου
 ἐκκλησία πλὴν δοκιμασίας πρὸς καὶ
 βάλλεται, ἀλλὰ τὸ μυστηρίου τῆς με-
 ταμοίας, φημι, ὡς μάρτυρες καὶ τῶν ἱερῶν
 σωφρόνων τὰ θεσπίσματα, καὶ τῶν μεγα-
 λων διδασκάλων τὰ κηρύγματα καὶ
 τῶν ἐκλογίου τὰ διατάγματα, καὶ

A potestate, siue unam particulam quis acci-
 piat à Sacerdote, siue plures simul particu-
 las. Manifestum igitur ex verbis ma-
 gni præconis veritatis indifferen-
 tem fuisse quondam Communionis
 usum: vnam quidem solâ diuini
 corporis particulâ, alteram verò pu-
 blicè in Ecclesiis consuetâ sub du-
 plici specie. Fabulas verò narrant
 Calviniani dicentes necessariam es-
 se omnibus ex Domini institutione

B Communionē sub vtraque specie:
 eam quæ sub alterâ fit, non esse Cō-
 munionem, fieri humano arbitrio:
 impium est enim prius; magis im-
 pium alterum; tertium verò impiis-
 simum: quia Communionis indif-
 ferentia non habet pro lege huma-
 num arbitrium; sed Ecclesia Dei
 sequens Apostolicas constitutiones
 obseruat ea quæ temporibus &
 locis vtilitati animæ consentanea
 sunt.

C Decimum impietatis genus. Quā-
 do, inquit, dignè cōmunicamus,
 & participamus etiam perfectè cor-
 pus & sanguinem Christi in Sacra-
 mento, tunc dicimus nos reconci-
 liatos, vnitos capiti nostro, & con-
 corporales.

Hæc aduersantur Apostolico præ-
 cepto in Epistolâ ad Corinthios
 primâ. Probet autem seipsum homo, &
 sic de pane illo edat. Hoc est cum pu-
 râ conscientiâ accedat, inquit
 Chrysostomus. Non igitur acce-
 ptâ Communionē reconciliatur
 homo, sed reconciliatus antea
 Deo, accipere debet. Reconcilia-
 tur autem eo modo quem ab A-
 postolis edocta Orientalis Eccle-
 sia & Catholica, probationem
 præmittit; per Sacramentum,
 inquam, Pœnitentiæ, sicut te-
 stantur & sanctarum Synodorum
 decreta, & magnorum Doctorum
 effata, & Euchologiæ Regulæ, &

1. Cor. 2.

obseruata apud Græcos secreta
Confessionis consuetudo: quā post-
quam abiecerunt Calvinistæ, abie-
cerunt quoque ordinatam sancto-
rum Sacramentorum & cōuenien-
tium ipsis effectuum subordinatio-
nem: Pugnantes enim cum eo qui
Sacramenta instituit, seipsos non
solum Antichristianos, sed Anti-
christos probarunt.

Hæc Doctissimus Caryophilus Archiepiscopus Iconiensis, contra
Cyrillum Patriarcham Alexandrinum, deinde CP. intrusum: Deo vo-
lente, à Turcâ postea morte multatum Anno Do. M. DC. XXXVIII.
Ecclesijs omnibus Græcis in Eucharistiæ veteri ac inconcussa fide ad-
uersus hunc nouum Nestorium stantibus. Sed & nunc Parthenius illius
loco vniuersi Cleri suffragiis consentientibus electus.

Cæterum Caryophili ex SS. Patribus collectæ de Eucharistiâ differ-
tationi, vnum adijciam, quod ad confirmandam præcipuam in hac dis-
putatione, de Accidentium à substantiâ diuulforum conseruatione,
fidem mirificè præstat: vt id apud Sanctos Patres omnino possibile cre-
ditum, demonstretur. Locus est singularis Basilij Magni, vbi de luce
ante Solem creatâ differit, Philosophiam hanc sublimem & accuratam
proponentis: καὶ μηδὲν ἄπιστον εἶναι δοκέτω ὁ εἰρημὸν, ὅτι ἄλλο μὲν τὸ φω-
τὸς ἢ λαμπρότης, ἄλλο δὲ τὸ ὑποκείμενον τῷ φωτὶ σῶμα. ὡς οὖν μὴ οὐ
τὸ πᾶν σώματα πάντα, οὕτω καὶ ἡμῖν ἀφαιρέσθαι, εἰς τὸ πᾶν δεκτικὴν οὐσίαν,
καὶ εἰς πᾶν ὑποκείμενον αὐτῇ ποιότητα. ὡς οὖν ἔπερυν μὲν τὴ φύσιν ἢ λαμπ-
ρότης, ἔπερυν δὲ τὸ λελευκασμένον σῶμα. οὕτω καὶ τὰ νῦν εἰρημὸν ἀφαιρέ-
σθαι, ὡς οὐ τὴ δύναμιν τῆς κηρύσεως. καὶ μὴ μοι λέγε ἀδυνάτα εἶναι ταῦτα ἀπὸ
ἀλλήλων ἀφαιρέσθαι. ὅθεν γὰρ ἐγὼ πᾶν ἀφαιρέσειν τὸ φῶς ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς οὐ-
σίας ἐμοὶ καὶ σοὶ δυνάτῳ εἶναι φημι. ἀλλ' ὅτι αἱ ἡμῖν τῇ ὀφειλῇ ὅτι χωρεῖται,
ταῦτα δυνάτῳ καὶ αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ ὡς τὸ ποιητὴς τῆς φύσεως αὐτῇ ἀφαιρέσθαι.
ἐπεὶ καὶ σοὶ πᾶν καυστικὴν δυνάμιν τῆς πυρὸς ἀπὸ τῆς λαμπρότητος χωρεῖται ἀ-
μήχανον ὅτι Θεὸς ὡς ἀδόξα θεάματι τὸν αὐτὸν θεράποντα ὀπίσθην βασιλέα
νος, πῦρ ἐπέθηκε τῇ βάτῳ ἀπὸ μόνης τῆς λαμπρότητος ἐνεργείᾳ, πᾶν ὃ τὸ καὶ
δυνάμιν χρυσοῦσθαι ἔχον ὡς καὶ ψαλμοδὸς μῦτυρος λέγων, φωνὴ κυρίου
ἀφαιρόμενος φλόγα πυρὸς. Ac nemini incredibile videatur quod dictum est aliud
esse quiddam à luce splendorem, aliud corpus luci subiectum. Primò res omnes
compositæ sic à nobis diuidi solent, in essentiam susceptricem, & ipsi accidentem qua-
litatem: vt igitur diuersa sunt hæc naturâ, albedo & corpus dealbatum; sic & ea que
modo diximus, differunt quidem, unita sunt tamen virtute creatoris. Itaque ne dix-
eris fieri non posse vt lux à corpore solis separetur. Neque enim dico hanc separationem
tibi & mihi possibilem; sed quæ nobis cogitatu separabilia sunt, ea reipsa virtute
creatoris nature ipsorum separari posse. Nam & ignis vim vstiuiam ab eius splendore
separare non potes: Deus autem seruum suum ad se conuertere mirando spectaculo vo-
lens, ignem rubo immisit splendore solo agentem, vrendi verò facultatem otiosam ha-
bentem: vt & psaltes testatur dicens, vox intercidentis flammam ignis.

S. Basiliius hom. 6.
in Hexam.

OBSERVATIO II.

De formulâ *SANCTA SANCTIS*: Ad ea verba:

ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ, προσχωμεν ὃν Πατριάρχης, τὰ ἅγια
τοῖς ἁγίοις. *Diaconus proclamat, attendamus. Patriar-*
cha verò; SANCTA SANCTIS.

CLarius in Liturgiis S. Basilij & S. Chrysostomi: ὅταν ὁ ἱερεὺς
ἀγάσῃ τὸν ἱερέα ἐκτείναντα τὰς χεῖρας, καὶ ἀποτόμῳ τῷ ἁγίου
πνεύματος πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὑψωσιν, ἐκφωνεῖ, προσχωμεν.
καὶ ὁ ἱερεὺς, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ὁ χορὸς. εἰς ἅγιος, εἰς κύριος Ἰη-
σοῦς Χριστὸς εἰς δόξα Θεοῦ πατρὸς, Ἀμήν. *Quum viderit Diaconus*
Sacerdotem manus extendentem & sanctum panem tangentem ut faciat san-
ctam Exaltationem, effatur. Attendamus. Et Sacerdos, SANCTA SANCTIS. (cho-
rus. Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus in gloriam Dei Patris, Amen.
Quin & in Liturgiâ sub nomine S. Petri edita: ὁ Διάκονος, προσχωμεν ὁ ἱε-
ρεὺς ὑψοῖ τὸν ἄρτον, λέγων τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ὁ λαὸς. εἰς πατὴρ ἅγιος. εἰς υἱὸς
ἅγιος. ἐν πνεύμα ἁγίον. Diaconus. Attendamus. Sacerdos attollit panem, dicens.
Sancta Sanctis. Populus. Unus Pater Sanctus, unus filius Sanctus, unus Spiri-
tus sanctus. ita & in Liturgiis S. Iacobi & S. Marci nomine editis. Sacer-
dos. Sancta Sanctis.

Hæc planè ita se habent. Vnde Tractatores benè multi hodierni qui
hæc verba Diacono ascribunt, non verò Sacerdoti, parum consideratè
scribunt. In Apostolicis Constitutionibus Episcopo tribuuntur: ὁ ἀγ- *Constit. Apost. lib.*
κονος λεγέτω. προσχωμεν. καὶ ὁ ἐπίσκοπος προσφωνήστω τὰς λέξεις οὕτως. τὰ ἅ- *8. cap. 13.*
για τοῖς ἁγίοις. *Diaconus dicat, attendamus. Et Episcopus populo hunc in modum*
edicat. SANCTA SANCTIS. Cæteri fere sanctorum Patrum, Sacerdoti. S.
Cyrillus Hierosol. qui & formulæ verba explicat: μὲν τὰ ἅγια λέγει ὁ ἱερεὺς,
τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ἅγια τὰ προσκείμενα, ὅτι φοίτησιν δόξα ἁγίου Πνεύμα-
τος. ἅγιοι καὶ ὑμεῖς Πνεύματος ἁγίου κατεξισωθέντες. τὰ ἅγια οὕτως τοῖς ἁγίοις κα-
τέλληται. εἴπα ὑμεῖς λέγετε. εἰς ἅγιος, εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός. ἀληθῶς γὰρ εἰς
ἅγιος, φύσις ἅγιος. ἡμεῖς δὲ καὶ ἅγιοι, ἀλλ' οὐ φύσις, ἀλλὰ μετοχή, καὶ ἀσκήσις,
καὶ θέξις. Post hæc dicit Sacerdos. SANCTA SANCTIS. Sancta scilicet ea quæ pro-
posita aduentum Spiritus sancti susceperunt. Sancti & vos Spiritu sancto donati: at-
que ita Sancta Sanctis respondent. Vos deinde respondetis: unus sanctus, unus Do-
minus Jesus: verè siquidem sanctus, qui naturâ sanctus: vos autem sancti, non qui-
dem naturâ: sed participatione, exercitatione, & voto.

His autem verbis Sacerdotes sanctos ab iniustis voluit secernere,
seorsimque compellare, & ad mysteriorum participationem inuitare
pluribus demonstrat S. Ioannes Chrysostomus tractatu morali in epist. *S. Chrysost. hom.*
ad Hebræos, ubi hanc formulam pronuntiandi morem tribuit & Dia- *17. in ep. ad Hebr.*
cono & Sacerdoti: βούλομαι ἀγὰ πᾶντος ὑμᾶς προσεῖναι τοῖς ἁγίοις. ἅγιος τὸ πᾶν

καὶ ὁ Διάκονος ὁπιφωνὴς τότε τοῖς ἀγίοις καλῶν, καὶ Διάκονος τῆς φωνῆς ταύτης πρὸς τοὺς μωμεσχοπῶν. ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γὰρ ὅτι τὰ μὲν εἶναι ὑγιεινὰ πορεύεσθαι, τὰ δὲ κακωμενῆα. Διάκονος τῆς φωνῆς ταύτης διείργει ταῦτα ἐκείνων, περὶ τῶν πομπῶν καὶ ὁ Διάκονος τῆς κεφαλῆς ταύτης τῆς φεικωδέστατης ὁ ἱερεὺς τοῖς ἀγίοις καλῶν καὶ ἐλκων. τοῦτου χάριν ὑψηλὸς ἕως πᾶσι κατὰ δὴλος γεγενῆς, καὶ μέγα ἐπὶ ἐκείνῃ τῇ φεικῇ ἡσυχία ἀνακραυγάζων, τοῖς μὲν καλῶν, τοῖς δὲ ἀπείργει· οὐ τῇ χεὶρ τῆς πομπῆς, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ τῆς χάριτος πρὸς τὸν λαόν. εἰπέ δὲ μοι, ποῦ καλῶν, ὅτι τοῖς ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν οὐχὶ ἐστηκεν ὁ κήρυξ βοᾶν μέγα καὶ ὑψηλόν, εἴπερ τοῦτου κατηχηρὴς, λέγων, μὴ δοῦλός ἐστι, μὴ κλέπτης, μὴ ἔσπων ποικραλῶν; καὶ τοὶ ἀγωνίσματα ἐκείνα οὐ ψυχῆς εἶναι, ἀλλὰ ἔσπου, ὅτι γνῶμης ἀλλὰ σώματος. εἰ τίνι ἐνθάδε σωμῆς ὅτι ἀσκήσις, πολλὴ παρατρέψας ἑξέτασις γὰρ, πολλῶν μᾶλλον ἐνθάδε, ἐνθάδε πρὸς ψυχῇ ἀθλῶν. ἔστηκε τίνι καὶ νῦν ὁ πρὸς ἡμῶν κήρυξ, οὐ τῆς κεφαλῆς ἐκαστοῦ κατήχων καὶ πορεύων, ἀλλὰ αὐτοῦ ἐαυτοῦ. οὐ γὰρ λέγει μὴ τις τοῦτου κατηχηρὴς; ἀλλὰ τίς; εἴ τις ἐαυτοῦ κατηχηρὴς; ὅταν γὰρ εἴπῃ, τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις, τῆς λέγει. εἴ τις οὐκ ἐστὶν ἅγιος, μὴ παρατρέψω. οὐχ ἀπλῶς, φησιν, ἀμάρτημα κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ ἅγιος ποῦ γὰρ ἅγιος οὐχ ἢ τῷ ἀμάρτημα ἀπαλλαγὴ ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς πνύματος παρουσία, καὶ ὁ τῷ ἀγαθῶν ἔργων πλοῦτος. οὐ βούλομαι μόνον, φησὶ, βορβόρου ἀπληρόντα ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ λυκοῖς ἔστω καὶ ὠρεοῖς. Vos ad sancta accedere omnino velim. Propterea acclamat Diaconus tunc sanctos vocans, et per hanc vocem in omnibus omnia quae reprehendenda sunt, explorans. In Ecclesiâ siquidem quoniam alia quidem sunt oves sanae, alia morbidae, per hanc vocem has ab illis arcet Sacerdos, in omnem partem obiens per hanc vocem admodum terribilem, sanctos vocans et trahens. Ea de causâ, magnâ voce, terribili clamore tanquam praeconis, manum tollens in altum, stans excelsus et omnibus manifestus, et in tremendo illo silentio vehementer vociferans, alios quidem vocat, alios arcet Sacerdos: non hoc manifestans sed linguâ clariùs quàm manu. Dic mihi, rogo, nonne in Olympicis certaminibus, stat praeconis magna et alta voce clamans, num aliquis hunc accusat? sitne servus aut fur, aut praevis moribus? Atqui sunt illa certamina non animi, nec morum, nec mentis, sed corporis. Si ergo ubi est exercitatio corporum, instituti et voluntatis magna fit inquisitio, multo magis hic ubi tota animi decertatio est. Stat ergo nunc quoque qui apud nos praeconis, non singulos capite tenens et adducens, sed omnes simul intus vertice tenens; non alios alijs adhibet accusatores, sed ipsos sibi ipsis: non enim dicit: num quis hunc accusat? sed quid? num aliquis seipsum accusat? Nam quando dicit SANCTA SANCTIS, hoc dicit, si quis non est sanctus, non accedat. Non solum, inquit, à peccatis purus, sed etiam sanctus: Sanctum enim non facit solum liberatio à peccatis, sed etiam praesentia spiritus et bonorum operum opulentia, etc.

Didiceram verò antea ab eodem admirando Doctore, ad hoc discrimen procurandum, utque publici peccatores, aut Catechumeni, vel infideles qui obreperent, eliminarentur, Diaconum eodem ferme tempore exclamare, AGNOSCITE VOS INVICEM. Ita docet homilia quadam contra Iudaeos. οὐχ ὁρᾶτε, ἐπεὶ τῷ μυστηρίῳ τοῦ βοᾶ πνεύματος ὁ διάκονος; ΕΠΙΓΙΝΩΣΚΕΤΕ ΑΛΛΗΛΟΥΣ. πῶς ὑμῶν ἐν χεῖρὶ πλὴν ἀκρίβῃ τῷ ἀδελφῶν ὑμῶν ἐξέτασις; τῆς πομπῆς ἐπὶ ἐκείνων ποίησον, ὅταν ἐπιγινώσκῃς τὰ ἰουδαϊζόντα, κατὰ τὸν νόμον ποίησον. Non attenditis, quod in sacrâ Synaxi Diaconus subinde clamat? AGNOSCITE VOS INVICEM: quomodo in fratres studiosè inquirendi potestatem in manum vobis tradat? Idem in illis observa, si quem cognōris Iudaizantem; prehende, notum fac.

S. Chrysost. hom. 34. ad pop. Antiochen.

Concludamus hanc observationem verbis Cabasilæ, quem merito Cardinalis Perronius Liturgicorum scriptorum Principem vocavit. Is in expositione Liturgiæ, αἱ οὐ τοὺς τελείους πλὴν ὁρῶντες μόνον ἐν αὐτῇ φησι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην ἐπείγονται μὴ, λείπονται δὲ ἐπὶ, Sanctos autem non solum eos qui virtutis perfectæ sunt, dicit, sed eos etiam qui ad illam perfectionem tendunt quidem, at nondum assecuti sunt. Qui non desinunt, inquit, dici sancti, quia pars sunt quædam Ecclesiæ quæ sancta dicitur: quia Sacramenta participant: quia Christi membra sunt: quia mysteriis sunt initiati.

Perron. tract. de
Eucharist.
Cabasilas in expo-
sit. Liturg. cap. 35.

OBSERVATIO III.

De Divisione incruentâ et impassibilitate corporis Christi in Eucharistia sacrificio. Ad ea verba: μερίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἀμνὸς τῆς θεοῦ, ὁ μερίζομενος, καὶ μὴ διαφρούμενος. ὁ πάντοτε ἰδιόμενος, καὶ μηδέποτε διαπαύομενος. Frangitur et diuiditur, Agnus Dei qui dum frangitur, non diuiditur: qui semper manducatur, et nunquam consumitur.

Æc est Gregorio Theologo tam grandi stylo mandata τομὴ ἀνάμνησις ἢ σῶμα καὶ αἷμα τέμνεται διασπικόν, diuisio in-
cruenta quâ corpus et sanguis dominicus diuiditur. Res equi-
dem incredibilis, ac loquendi modus rei incredibili vix
adhibendus, nisi Christus ipse apud Apostolum dixisset,

S. Greg. Nazianz.
epist. 240. ad Am-
philochium.

τὸ ποῦ ὅτι τὸ σῶμα τὸ ὑπὸ ὁμῶν κλῶμενον. Hoc est corpus meum quod pro vobis
frangitur. Quod ubi semel dixisse Christum confidero, miror ego miran-
tes B. Chrysostomum, eumque τῆς ὑποβολῆς arguentes, cum enarrans
illa Apostoli verba. Panis quem frangimus, ἡμεῖς καὶ πρὸς σε θεοῦ ὄν κλῶμεν;
τὸ ποῦ ὅτι τὸ σῶμα τὸ ὑπὸ ὁμῶν κλῶμενον. ὅτι δὲ τὸ σῶμα ὁμοῦ ἐστὶν. Ἀλλὰ καὶ
Ἰωαννῆς τὸ ποῦ ὅτι αὐτὸς, φησιν, οὐ σπασθήσεται. Ἀλλ' ὁμοῦ ὅτι ἐπαίρει
ὅτι τὸ σῶμα, τὸ ποῦ παρὰ τὸ σῶμα τὸ σπασθὲν ἡμεῖς, καὶ ἀνέχεται ἡμεῖς κλῶμε-
νος, ἵνα πᾶσι ἐμπλήσῃ. Cur autem, inquit, addidit quem frangimus? hoc enim
videre licet in Eucharistia fieri: In cruce autem non item, sed e contrario. Os enim,
inquit, eius non conteretur. Sed quod non est passus in cruce, hoc in oblatione propter
te patitur, et patitur frangi ut omnes impleat. Quo modo, inquit, intel-
lexit Chrysostomus? quo planè modo intellexit Christus. Frangitur, di-
uiditur, ad diuisionem specierum: non frangitur, non diuiditur, inte-
gritate sui penitus illæsa remanente, quia est instar animæ, totus in toto, to-
tus in qualibet parte: quod primus de animâ spiritali immortalis disertè di-
xit S. Augustinus. Quorum quidem verborum sensum Eucharistiæ re-
ctè applicat S. Basilius Epist. ad Cæsariam Patritiam, siue ad Cæsarium
Patricium, vti legit Anastasius Sinaïtes, ταῦτον ὁμοῦ ὅτι τῇ διωάμει, εἴτε

1. ad Corint. cap. 2.

1. Cor. 10. hom. 24.

Concil. Florentin.
in decreto Arme-
nor. & Concilium
Trident. sess. 13.
cap. 3.
S. August. lib. 6. de
Trinit. c. 6.
S. Basil. epist. 289.
Anast. Sinaït.
tom. 1. bibl. PP.

μὴν μερίδα διζεταί τις τῶν τῶν ἱερέως, εἴτε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ. ἀπαξ γὰρ πλὴν θυσίᾳ τῶν ἱερέως τελώσαστος καὶ διδωκότος, ὁ λαὸν αὐτῶν ὡς ὅλῳ ὁμοῦ, καθ' ἑκάστην μετὰ λαμβάνων, τῶν τῶν διδωκότος εἰκότως μετὰ λαμβάνειν καὶ ὑποδέχεσθαι πιστὸν ὀφείλει. Idem igitur, quoad virtutem est, siue quis de manu Sacerdotis partem unam accipiat, siue plures ut antea. Nam cum semel Sacerdos sacrificium peregerit & distribuerit, qui susceperit illud integrum simul, & quotidie de illo sumpserit, credere debet se idem participare & suscipere quod à Sacerdote acceperat. Ita innumeri Patres.

Cæsarius Dial. 3.
interrog. 169. to. 1.
Bibl. PP. Gr.

De impassibilitate
corporis Christi in
Eucharistiā.

Nicetas lib. 3. de
vit. Alexii Com-
men.

Omnium verò aptissime ad rem nostram Cæsarius Dialogo III. au-
reis illis verbis: πιστεύομεν τῇ θεωρίᾳ κυρίως καὶ ὁραρότως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν
ὅτι τὸν σῶμα ὅτι ἐστὶ τῆς θείας τραπέζης ἱερωσύνης, καὶ τὰς ἡάσας πρὸς αὐ-
τῆς μὴτως ἀγιοσύνην, καὶ ἀλήκτως μετεχόμενον. (Credimus sermoni diuino: proprie
& conuenienter diuinum corpus in diuina mensa consecrari, & uniuerso cæui reli-
gioso absque sectione DIVIDI & absque defectu participari.)

Quod autem spectat ad impassibilitatem corporis Christi in Eucha-
ristiā; etsi quæstio illa non magnum scholæ negotium facebat: nihilo-
minus tamen ad Ecclesiæ Græcæ & fidem & historiam valdè pertinet
id quod prolixioribus verbis narrat Nicetas lib. III. de vitâ Alexij Com-
neni Imperatoris; illius nimirum tempore vulgatum dogma de diuinis
mysteriis, Christianos in factiones diuississe; effectumque ut in foro &
triuiis res silentio & veneratione dignæ palam contemnerentur. Nam
Georgio Xiphilino septennium Patriarchatu functo, Ioannes Cama-
terus successit, qui, cum opinio quæ sub Xiphilino pullulârat, radici-
tùs exscindenda esset, eiusque auctor nequam Monachus Sicidites ut
hærefiarcha & seditiosus damnandus fuisset, & aliis ipsius exemplo si-
lentium imperandum: ὡς εἶπεν ὁ μυστήριον αὐτοῦ μυστήριον, ut mysterium τῆς
suis mysterium esset: differendi arte ac demonstrationibus quæ aduersa-
rium conuincerent, in rebus humani captum ingenij superantibus, &
artificium repudiantibus, vltus est. Composuit etiam orationes Cate-
chisticas quæ dies ieiuniorum instare nuntiarent & Sacerdotes ad id
certamen exhortarentur: mentionem faciens, quem dogma illud or-
tum habuerit, & sententiam suam ipse aperuit: aduersantium verò di-
cta planè silentio dissimulauit, refutationem, ut arbitror, veritus: eā-
que tribuit aduersariis quæ neque nōrant neque cogitarent vnquam.
Nam cum in quæstione esset, εἰ τὸ μετὰ λαμβανόμενον ἅγιον σῶμα Χριστοῦ
ἀφθαρτὸν ἐστίν, ὁποῖον μὲν τὸ πάθος καὶ πλὴν αἰάσασιν, εἴτε μὴν φθαρτὸν, ὡς πάλιν
τὸ πάθος; Vtrum Christi corpus post communionem incorruptibile sit, quale post
passionem & Resurrectionem fuit, an corruptibile ut ante passionem? Quidam di-
cebant incorruptibile esse: eò quòd diuinorum mysteriorum percep-
tio, confessio quædam sit & recordatio, ἀνάμνησις Domini propter nos
mortui & rediuiui, ut magnus in Theologicis Cyrillus tradit, quam par-
tem quisque acceperit, ab eo Christum integrum percipi, quem Tho-
mas palpârit, eumque comedi post resurrectionem, ut Ioannes Chry-
sostomus affirmat his verbis: ὅτι τὸ θαῦμα ὅτι ἐν δεξιᾷ τῆς πατρὸς καθήμενος
ἐν τῇ χειρὶ ἡμῶν ἐρείσκεται τῇ ἀμύρτωλῳ. καὶ πάλιν ἐβόησεν ἐν τῇ νόμῳ,
ἠύξῃσεν ἐν τοῖς περὶ φήταις, ὡρίμασεν ἐν τῇ σαυρῶ, ἐορίετο μὲν πλὴν αἰάσασιν
καὶ τῶν ὑποτίς ὡς ὅτι ἐν ἐπερὶν ἐστὶν ἢ ἐκείνο τὸ σῶμα, ὃ τὸ θανάτου κρείττω
ἐδείχθη.

ἐδείχθη· καὶ τῆς ζωῆς ἰσχυρὸν παραστήσατο· καθάπερ γὰρ μικρὰ ξύμη, καθάπερ φη-
σιν οἱ Ἀπόστολοι, ὅλον τὸ φύμα πρὸς ἐαυτὴν ἐξομοιοῖ καὶ ἰσάζει. οὕτω καὶ τὸ
ἀθανάσιον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σῶμα ἐν ταῖς ἡμετέραις γυναικῶν σώματι, ὅλον πρὸς
ἐαυτὸ μεταποιεῖ καὶ μετατίθεται. *Orem miram, qui ad dexteram patris sedet, in no-
strum peccatorum manibus reperitur! Item: Quamcumque partem acceperis eum to-
tum accipis, qui Thomæ palpatus est. Et alio loco: floruit in lege, adoleuit in prophe-
tis, maturuit in Cruce, comeditur post resurrectionem. Neque enim aliud est id quod
percipitur, quàm illud corpus, quod morte superatâ vitam nostram auspiciatum est. Ut
enim modicum fermenti totam massam fermentat, sibi que similem reddit, ut ait S.
Apostolus: sic immortale factum Dei corpus, cum in nostro corpore fuerit, totum id
in se commutat & transfert.*

Magnus etiam Eutychius, non absimili modo sanctè philosophatur.
ὅλον τὸ ἅγιον σῶμα καὶ τὸ ἥμιον αἷμα τῷ κυρίου δέχεται, καὶ εἰ μέρος τούτων τῆς
δείξεως μερίζεται γὰρ ἀμερίτως ἐν ἅπασιν, ἀλλὰ πλὴν ἐμμελίζιν· καθὼς καὶ σφραγίς
μία πᾶσι τὰ ἐκτυπώματα αὐτῆς καὶ μωρῶματα τοῖς μεταλαμβάνουσιν μετέ-
δωσι, ὥς μία ῥίζα ἐκ τῆς πλὴν δόσιν, ὅτε ἐλαττωμένη ὅτε ἀλλοιουμένη πρὸς τὰ
μετέχοντα· καὶ ἡ πλὴν σφραγὶς πλείονα. ἢ ὥς ὅτι μία φωνὴ ὑπὸ πινος παραρ-
ρεῖται, ὥς εἰς ἀέρα χεῖται, ὥς ἐν ταῖς αὐτῶν πνευματικαῖς πᾶσα ῥίζα, καὶ ἐν ταῖς ἀέ-
ραις ἀκούσας πᾶσα τῆς ἀκοῆς πᾶσι τῶν ἀπαρτίτων, ὅθεν πλῆθος ἢ ἐλαττωμένη τῷ ἐπέρ-
γῳ ἀκουσμάτων εἰσδεχόμενον. ἀλλὰ ὅλη ὅτιν ἀδελφείας καὶ ὁλόκληρος τῷ πᾶσι,
καὶ μύριοι τὸν σφραγὶς ἢ πλείους ὥσιν οἱ ἀκούσαντες, καὶ οἱ σῶμα ὑπάρχουσα.
ὅθεν γὰρ ἐπέρ-
γῳ ἢ φωνῇ, ἢ πεπληγμένους ἀήρ. μηδεὶς οὐκ ἀμφισβολία ἔχεται, τὸ
ἀφάρτον μὲν πλὴν μυστικῶν ἱερουργιῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀνάστασιν, καὶ ἀθανάτην, καὶ ἅγιον,
καὶ ζωοποιὸν αἷμα τῷ κυρίου τοῖς ἀντιτύποις ἐν τῷ ἁγίῳ ἀδελφῷ ἐλατ-
τῶν τῶν πνευματικῶν τῶν ἀδελφῶν τῶν οἰκείας ἐκπομορηνόθεν δυνάμεις, ἀλλ'
ὅλον ἐν ὅλοις διείσκεισθαι. Totum igitur sacrosanctum corpus & pretiosum sangui-
nem Domini accipit homo, etsi horum partem aliquam acceperit. Distribuitur enim
impartibiliter inter omnes propter immistionem: sicut unum sigillum omnes imagines
suas omni materiae imprimit, & unum manet etiam post communicationem non im-
mutatum, non mutatum in ea, in quibus expressum est; etsi numero plura fuerint.
Eodem etiam modo una vox ab aliquo prolata, & per aërem diffusa, ad aures perfer-
tur, nemine auditorum plus minusve percipiente: sed tota est indivisibilis & integra
apud omnes, etsi decem millium numerum superent, quamvis ipsa corpus sit. Neque
enim aliud est vox quàm aër ictus. Nemo igitur ambigat post mysticum sacrificium
& sanctam ac immortalem Resurrectionem, incorruptibile, sanctum & vivificum
corpus, & sanguinem Domini per sacrificia (in res solidas imposita, vertit Hiero-
nymus Volfius, τοῖς ἀντιτύποις ἐν τῷ ἁγίῳ ἀδελφῷ, sed vertendum erat: Antitypis
sive signis adiuncta) non minùs quàm commemorata exempla proprias vires expri-
mere, & totum in omnibus inueniri.

His ergo hæc proferentibus ac plura alia Ecclesiæ testimonia addu-
centibus: alij ex adversâ parte dicebant hoc mysterium non esse, τῆς
ἀνάστασεως ὁμολογίαν, ἀλλὰ θυσίαν μόνον τὸν πελούμενον εἶναι, ὥς φθαρτὸν ἀκολουθῶν
καὶ ἀνοῶν, καὶ ἀψυχῶν, μηδὲ τὸν μεταλήψας πνεύματα ὅλον δέχεται τὸν Χριστόν,
ἀλλὰ μέρος ὥς καὶ μέρος μεταλαμβάνοντα, non esse Resurrectionis confessionem,
sed sacrificium tantum, proindeque corruptibile quid, sine mente, sine animâ, ad
quod qui accedat non totum Christum percipere, sed partem ut etiam ex parte perci-
pere. Nam si, inquebant, incorruptibile esset, esset etiam mentis parti-

ceps, & animatum, & impalpabile, & inaspectabile, neque dentibus scinderetur & moleretur, & in scindendo nullam omnino molestiam aut dolorem sentiret. Hæc & alia id genus improborum hominum verba, ait Nicetas, vt impia & inutilia prætermisimus. Cæterum imperator, τῇ κρείττονι θεωρεῖσιν δοξῇ ἀναγινώσκων, καὶ τὰ ἐξῆς. *Meliori parti assensus, profectus est, &c.*

Hæc Nicetas: apud quem, vnum desiderabit fortasse Lector, nempe vt obiectio illa solvatur: si corpus Christi incorruptibile esset, imo & animatum, dentibus non scinderetur aut moleretur, ὅτι αὐτὸ κεῖν ἔστιν καὶ ἀλυσίμωτον, Verum hac de re vide Matthæum Caryophilum supra Obseruatione I.

OBSERVATIO IV.

Quid per Spiritus sancti plenitudinem hic intelligatur in mysterio Eucharistia? Ad ea verba. Ο Πατριάρχης πλὴν δυνάμεϊδα λαβὼν, καὶ μερίδας αὐτῶν ἀναλόγως πρὸς τὰ ποτήρια, ἕκαστον τῶν τμημάτων ἐμβαλὼν ἐκάστῳ τῶν ποτηρίων στυρόν ἐπὶ τῷ ἁγίου ποτηρίῳ, καὶ λέγων· Πλήρωμα πνεύματος ἁγίου. Patriarcha superius positam particulam accipiens, ac ipsam diuidens pro numero Calicum, vnumquodque segmentorum immittit calicibus, faciens crucem supra sanctum Calicem, dicensque: PLENITUDO SPIRITUS SANCTI.

Justin. Mart. apol. sec. ad fin. & S. Dionys. c. 3. de Eccl. hier. S. Hilar. lib. 8. de Trinit. S. Ambros. lib. de mysteriis.

Luc. 1.

S. Aug. Enchirid. ad Laur. cap. 38.

S. Chrysost. hom. 81. τὸ πνεῦμα ἁγίου.

Xprimitur procul dubio hisce verbis, perfecta rei consecrata cumlatio sub vtraque specie. Consecratio enim Spiritui sancto peculiari quâdam ratione attribuitur. Enimverò nemo Theologiam à limine salutauit, qui non audierit esse plurima ac luculentissima inter Incarnationis & Eucharistia mysteria, parallela, conditiones, notasque communes. Ex quibus profecto non mediocris illa imprimis occurrit, quod in vtriusque mysteriis arcanis, Christi Dei hominisque productio, Sancti Spiritus virtuti operationique tribuatur. Ad prioris fidem, Euangelij verba sufficiunt, *Spiritus sanctus obumbrabit tibi. Quod in ea natum est de Spiritu sancto est*, de quibus nemo sublimius nemo accuratius scripsit sancto Augustino in Enchiridio. Modum huius generationis aliter exprimere non potuit S. Chrysostomus quàm iis verbis, ὅτι φῶς ὡς ἡ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ὁπότε παρὰ χάρις. *Præter naturam, sicut Spiritus sancti nouit gratia.*

Non impari modo in adorandis Eucharistia mysteriis, quæ alterius

Oeconomiae instar Christum verum Deum ac hominem nobis produ-
cunt, id totum miraculi sancti Spiritus operationi ad signatur. In Litu-
rgiâ, nomine S. Marci editâ, τὸ πνῦμα τὸ ἅγιον κελεύει καὶ ἀγιάζει, ἰδοὺ ἡγιασται
καὶ πεπλειώται. Spiritus sanctus iubet et sanctificat, ecce et sanctificata sunt et
consecrata. Hinc illa solemnis in aliis probationibus Græcorum Liturgiis,
Oratio. καὶ ἀπέμψης τὸ ἅγιόν σου πνῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, τὸν μυστήριον τῆς
παθημάτων τῶ κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφῇ τὸν ὅρον τῶ σῶμα τῶ χειρὸς σου, καὶ
τὸ ποτήριον τῶ αἵματος τῶ χειρὸς σου. Mitte sanctum Spiritum tuum super hoc sacri-
cium, testem Passionum Domini Jesu, ut exhibeas hunc panem corpus Christi tui
et hunc Calicem sanguinem Christi tui. Ad quæ verba Proclus Patriarcha
CP. ὅπως τῇ αὐτῇ θείᾳ προοίσι, τὸν ποταμὸν εἰς ἱερουργίαν ὅρον καὶ οἶνον ὕδατι
μεμιγμένον αὐτὸ ἐκείνο τὸ σῶμα καὶ αἷμα τῶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ χειρὸς ἀποφῇ τε
καὶ ἀναδείξῃ, ut per ipsius (spiritus sancti) diuinam præsentiam propositum ad
Consecrationem panem, et vinum aqua mixtum exhibeat et ostendat ipsummet
corpus et sanguinem Saluatoris nostri Iesu Christi. Idem in Liturgiâ S. Basilij
ὡς καὶ λαοὶ αἱ ἀγίων, διδοχία τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐλθεῖν τὸ πνῦμα σου τὸ ἅγιον
ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι τὰ ποταμὸν δώσῃ ταῦτα καὶ βύλογησιν αὐτὰ καὶ ἀγιάσῃ. Ora-
mus te Sancte Sanctorum, per bonitatis tuæ beneplacitum, ut sanctus Spiritus tuus ve-
niat super nos et super dona proposita eaque benedicat et sanctificet. Eusebius
apud S. Damascenum in Parallelis, ὁ θεὸς τὰ ποταμὸν δώσῃ ἀγιάζει. Deus per Spiritum sanctum dona proposita
consecrat. S. Cyrillus Hierosolymitanus, λέγει ὁ ἱερεὺς τὰ ἀγία τοῖς ἀγίοις· ἀ-
γία τὰ ποταμὸν δώσῃ ἀγιάζει. Dicit Sacerdos, Sancta Sanctis. Sancta, proposita quæ aduentum sancti susceperunt. Et antea Cateche-
si 3. ὁ ὅρος τῆς βύλογης μὴ τὴν ἐπιχρησιν τῶ ἀγίου πνῦματος ὅρα ἐπὶ ὅρος
λὶπος, ἀλλὰ σῶμα χειρὸς. Panis Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem non est
panis (communis) simplex, sed corpus Christi. Sic Theophilus Alexandrinus
Epistolâ primâ heortasticâ panem Dominicum & sacrum Calicem
ἀγιάζεσθαι ἀπὸ τῆς ἐπιχρησῆος καὶ ἐπιφοιτήσεως τῶ ἀγίου πνῦματος. Sanctificari
per inuocationem et aduentum Spiritus sancti. Sanctus Maximus lib. de Ec-
clesiast. Mystagog. cap. xxiv. ἡ τῶ ἀγίου πνῦματος χάρις αἰεὶ μὲν παροῦσα·
ἰδὲν ὅπως δὲ μάλιστα καὶ τὸν κατὰ τῆς ἀγίας συνάξεως ἕκαστον τῶ βύλογης
μεταποιῶσα τε καὶ μετασχευάζουσα, καὶ μεταπλάττουσα ὅτι τὸ θεϊότερον. Spiritus
sancti gratia semper quidem præsens; peculiari vero modo circa tempus Sanctæ Syna-
xeos unum eorum quodque quæ reperit conuertens, et commutans, et transfigens in
rem diuiniorum.

Latini quidem Patres rarò Spiritus sancti in Consecrationis Eucharis-
ticæ mysterio explicando meminere; Optatus Mileuitanus de altari-
bus loquens, altaria in quibus vota populi et membra portata sunt, quò Deus
omnipotens inuocatus est quò postulatatus descendit Spiritus sanctus. In libro Sacra-
mentorum Gregorij Papæ, Ineffabile diuinæ gratiæ Sacramentum, offertur à
plurimis, et unum Christi corpus sancti Spiritus infusione perficitur. Sed Græ-
cis Patribus nihil magis quotidianum ac vsitatum; quorum omnium
sententias, more suo colligens, ita rationem reddit S. Ioannes Damaſce-
nus lib. iv. de fide Orthodoxâ, ὡς ὁ πρῶτος ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, τῇ τῶ ἀγίου
πνῦματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν· οὕτω καὶ νῦν ἡ τῶ πνῦματος ἐνεργεία τὰ ὑπὲρ φύσιν
ἐργάζεται, καὶ οὐ διώεται χωρῆσαι, εἰ μὴ μόνῃ πίστις· πῶς ἔστι μοι τὸ τό, φησιν ἡ ἀγία

Relata est in lib.
S. Clement. Con-
stit. Apostolic.
lib. 8. c. 12.

Proclus in tradit.
diu. Liturg.

Lib. 3. c. 45.

S. Cyril. Cateches.
5. mystag.

Latinorum vsu ra-
rius, Græcorum
crebrius id loquē-
di genus.
Optat. Mileuitan.
lib. 6. in Donatist.

S. Damasc. lib. 4.
de fide c. 14.

πρῶτος, ἐπεὶ ἄνθρωπος οὐ γινώσκω; ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχαγγέλος· πνῦμα ἅγιον
ἐπελάβεται ὑπὲρ σε καὶ διώαμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· καὶ νῦν ἐρωτάς πῶς ὁ ἄρτος ὁ
σῶμα χρεῖται, καὶ ὁ οἶνος, καὶ ὁ ὕδωρ αἷμα χρεῖται; λέγει σοι καὶ γὰρ, πνῦμα ἅγιον ἐπι-
φοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ· καὶ ὡς λόγον ἐέννοιαν καὶ αἰσῆς, εἰ δὲ τὸν ἔσπον ἐπιζητῇς
πῶς γινώσκει; ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι ὅτι ἄρτος πνῦματος ἁγίου· καὶ πάλιν ὁ τῆς προεξέσεως
ἄρτος ἄρτος τῆς ἐπιτελείσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τῆς ἁγίου πνῦματος ὡς φησὶς με-
ταποιεῖται εἰς τὸ σῶμα τῆς χρεῖται καὶ αἷμα. *Quemadmodum omnia quæ fecit Deus,
Spiritu sancto operante fecit: sic et nunc sancti Spiritus operatione hæc supra natu-
ram operatur qua sola capere potest fides. Quomodo fiet, istud, dicit sancta Virgo, quo-
niam virum non cognosco? responder Gabriel Archangelus: Spiritus sanctus super-
ueniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et nunc interrogas, quomodo panis
fit corpus Christi, et vinum et aqua sanguis Christi? Respondeo tibi et ego, Spiritus
sanctus aduenit, et ista supra rationem et intelligentiam operatur. Rursus. Quod
si modum inquiris, quomodo fit? sufficiat tibi audisse, per Spiritum sanctum. Iterum
ac tertio. Panis propositionis, per inuocationem et aduentum Spiritus sancti, su-
pernaturaliter transmutantur in corpus et sanguinem Christi.*

Præsentia Spiritus
sancti in Consecra-
tione sensibili si-
gno manifestata
plerumque.

Gregor. Nazianz.
orat. 19.

Moschus in limo-
nario cap. 17.

Idem cap. 150.

Est autem obseruatione dignum, illam non solum operationem, sed
etiam aduentum & præsentiam Spiritus sancti in Consecratione, ali-
quo sensibili signo plerisque Sanctorum Græciæ Patrum manifestatam
fuisse. Vnde Gregorius Theologus homo minimè levis aut credulus,
referens miraculum quo Gregorio Patri suo ac prædecessori in Episco-
patu Nazianzi, ægrotanti, cum lectulo surrexisset, hostia eadem quæ
in Ecclesiâ consecratur, præsens facta est, & ab eo etiam nunc conse-
crata, sic ait, καὶ ταῦτα πρῶτον αὐτῷ πῶς τῆς ἁγίου Πνῦματος, αὐτῷ μὲν γνω-
σκάμεθα, τοῖς ἄλλοις δὲ οὐχ ὁρώμεθα, Ipsa quidem (dona) illi per Spiritum san-
ctum præsentia fiebant, ipsi quidem nota, alijs autem præsentibus non conspecta. Si-
mili ex causâ Presbyter quidam Aegineta cum argueretur à suo Episco-
po, quod nunc hac, nunc illâ horâ celebraret, dixit: καὶ τὸν καμόνα πονη-
τεῖον τῆς ἁγίας κυριακῆς, καὶ ἡμεῖς πλησίον τῆς ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ ἕως αὐτῶν
ὁ Πνῦμα ὁ ἅγιον ἐπισκιάζων τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ὅτε ἀρχόμεθα τῆς σευ-
ξέως. ὅτε δὲ ἡ δέσπομα πλὴν ἐπιφοιτήσιν τῆς ἁγίου Πνῦματος, τότε καὶ πλὴν λήπου-
μαι ἐπιτελεῖ. Post preces nocturnas diei Dominica, prope sanctum Altare sedeo,
et quo usque videam Spiritum sanctum altari obumbrantem, sancta Missarum so-
lemnities non incipio. Quum autem aduentum Spiritus sancti videro, tunc Liturgiam
celebro. Alijs tamen iste sancti Spiritus accessus non videbatur, nisi ad
pronuntiationem Verborum Sacramentalium: vnde illa interrogatio
Agapeti Papæ ad quemdam Episcopum celebrantem, Cur iam quarto
pronuntiasti, πλὴν ὅχλω τῆς προεξομυδῆς καὶ οὐ τελῆς, orationem oblationis nec
conficis? cui ille respondit, ὅτι ὅτε εἶδον καὶ ὁ σιωπῆς πλὴν τῆς ἁγίου Πνῦμα-
τος ἐπιφοιτήσιν, quia non vidi ut est mihi consuetum, sancti Spiritus aduentum.

OBSERVATIO V.

*De aquâ feruente in sacrificio Græcorum, Calici consecrato infundi solita. Ad ea verba, ὁ ὃ διάκονος προσενεγκὼν τὸ ζέον, λέγει πρὸς τὸν Πατριάρχην· εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ ζέον. καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης εὐλογῶν αὐτὸ λέγει· ζέεις πίστεως Πνεύματος ἁγίου· ὁ ὃ διάκονος ἔσχεδ, & τὰ ἐξῆς. Diaconus afferens Aquam feruentem, dicit Patriarchæ, benedic, Domine, Aquam feruentem, quàm Patriarcha benedicens ait FER-
VOR FIDEI SPIRITVS SANCTI. Diaconus verò in-
fundit, etc.*

Non est prætermiffa hæc quæstio Latinis, quum in Con-
cilio Florentino, plurima percontati sunt à Græcis quæ
à ritu suo aliena & peregrina videbantur. Inter cætera
verò, refert historicus, ὅτι τὸ χέρον ζέον ἵδωρ ἐν τῷ ἁγίῳ
ποτηρίῳ. Cui quidem quæstioni canonicè fecisse satis
dicitur Mitylenensis. Neque dubium est eum recurrif-

se ad istius cærimonix antiquitatem, vetustissimis præsertim Ss. Basilii &
Chrysostomi Liturgiis mandatam atque præscriptam; quam ignorasse
videtur S. Thomas, cum ita scribit. *Nulla modo debet aqua vino iam consecra-*
to misceri, quia sequeretur corruptio Sacramenti pro aliquâ parte. Sed huic pe-
riculo Græci Patres prospexerunt, qui per modicam aquæ quantitatem
vini generosi, Græci quippe, ait Arcudius Corcyraeus, speciebus infun-
dere docuerunt. Legi potest doctissimus idem Arcudius, cuius erudito
eâ de re commentario, nonnulla tamen quæ subijciemus, & lucem
& laudem auctura sunt.

I. Primum est, euellendam esse ex Latinorum quorundam Theolo-
gorum animis, de nouitate huius cærimonix opinionem; quam post
Humbertum in disputatione contra Nicetam, apud Canisij lectiones
Antiquas, his verbis prodit Gulielmus Estius, licet in aliis versatissimus,
oratione xvi. Theologicâ, *Quamuis, inquit, ex Ioanne Damasceno constet*
Græcos solitos admiscere aquam vino ante vini consecrationem: posteriores tamen
Græci, quorum ritus sequuntur Mosconita, veteri mutata, quantum apparet, con-
suetudine, vino iam consecrato apponunt aquam calidam, dicentes illud Euangelicum:
& continuò exiuit sanguis & aqua. Multiplex ignoratio. Vix enim pu-
to Estium vidisse primam aut alteram Liturgiæ Græcorum paginam.
Solent enim Græci bis in eadem Liturgiâ aquam infundere; semel
quidem initio, ad altare Protheseos: de quâ primâ infusione aquæ ante
consecrationem iam diximus, & Græcos à calumniâ vindicauimus, Ob-

Concil. Florentin.
in quæstionib. post
decretum.

S. Thom. 3. p.
qu. 83. art.

Arcudius de Sa-
cram. lib. 3. cap. 39.

Antiquitas huius
cærimonix.

Estius orat. habitâ
Duacian. 1610.
6. Nou.

seruatione IV. ad primam huius Liturgiæ partem. Veterum ergo consuetudinem Græci non mutarunt. Iterum verò, post consecrationem aquam feruidam infundunt Calici. Accedit etiam, quod Græci non pronuntiant Verba Euangelica, *Et continuo exiuit sanguis*, in hac posteriori, ut narrat Estius, sed in priori Aquæ infusione, ut ex omnium Liturgiarum inspectione constat. Denique feruentem aquam iam consecrato calici affundere, non est nouus; sed perantiquus apud Græcos ritus. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus sanctissimus Confessor, qui ante annos octingentos vixit, in Theoriâ rerum Liturgicarum, quibus Ecclesiam Græcam ab æuo Apostolorum uti præsupponit; initio quidem infusionis Aquæ, ad prothesim meminit: iterumque sub finem, hæc habet, *ὅτε ὁ κομίζων ὕδωρ θερμότατον εἰς μικρὸν λεβητέριον, καὶ κινῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ περικείμενα τῇ θείᾳ τραπέζῃ, εἴτε κρυτῆρες, εἴτε ποτήρια εἶεν· ἵν' ὡς ὅτε ἐκ ζωῆς παροῦσιν τῆς θείας πλυγῆς, ἀμφοτέρω θερμότητος πληρωμένα, οὕτω δὴ καὶ τὸ ὕδωρ θερμότατον ἐν τῇ χειρὶ τῆς μετὰ τὴν ἑσπέρην ἐπεμπαλλόμενον. τέλει τὸν τύπον τῆς μυστηρίου αἰσθητικῆς. ἥν' μετὰ λαμβάνοντων τῇ θείᾳ τῇ ποτήριου, ὡς αὐτῇ τῇ ζωοπαρέχῳ πλυγῇ φανόντων. Tunc etiam affertur aqua calidissima in exiguo lebetē, ex quâ temperant ea quæ diuinæ mensæ proposita sunt, siue crateres sint siue calices; ut veluti ex viuente procedant diuino latere, utraque caloris plena. Ita sanè & aqua calidissima tempore communionis iniecta perfectam mysterij figuram absoluit, Accipientibus mammam Calicis, tanquam latus ipsum vitam præbens attingendo. Sed altius progrediendum & ad superiora multò sæcula remeandum. Nam quis Liturgiam Basilij & Chrysostomi Antiquitatis titulo spoliare vnquam cogitet? in vtraque δὲ ζέον, illiusque infundendi ritus peragitur. Et quidem ampliùs quam in hac Liturgiâ Patriarchali: ὁ ἀρχιερεὺς δεχόμενος τὸ ζέον, λέγει πρὸς τὸν ἱερέα. ἀλλοτρίω, διαποτα, τίς ἀγία ζέον τρώει· ὁ δὲ ἱερεὺς ἀλοχῇ λέγων· ἀλλοτρίω ἢ ζέον τῷ ἀγίῳ σου, πόρρωτε νῦν καὶ αἰὲ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῷ ἀγίῳ σου, ἀμὲν. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αὐτὸν λέγει· ὁ δὲ ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αὐτὸν λέγει· Ζέον πίστεως πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀμὲν. καὶ τὸ ποτίζει ἐκ τοῦ. Et Diaconus accipiens feruentem aquam, dicit Sacerdoti: benedic Domine feruorem hunc: Sacerdos autem benedicit dicens: Benedictus feruor sanctorum tuorum, perpetuò, nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen. Diaconus autem effundit ad modum Crucis in sanctum calicem dicens: feruor fidei plenus Spiritu sancto, Amen. Et hoc ter facit. Vbi verba posteriora quæ Diacono tribuuntur, in nostrâ Liturgiâ, omiſsa benedictione, profert ipse Patriarcha: sed, ut iam dixi, hoc inde accidit quòd contrarietates sint caerimoniarum & formulæ nostræ Liturgiæ, priorisque prolixiorē notitiā & memoriā præsupponant.*

De ratione huius caerimoniarum.

Habetur to. 4. Biblioth. PP. scripta circa annum 1054. sub Leone IX.

Matth. c. 27.

De antiquitate igitur huiusce ritus, constat: nunc de ratione inquirendum, & ad illius præsidium, Apologia comparanda, aduersus Humberti Cardinalis Siluæ Candidæ Episcopi, qui eam potissimum oppugnauit, inuectiuam contra Nicetam Pectoratum Hieromonachum Græcum. Contra traditionem Apostolicam, inquit, & contra manifestam veritatem, dicis aquam calidam & sanguinem de viuo & calido Christi corpore exiisse: & ideo Græcos aquam feruentem sanguini eius iure miscere. Quod totum longè aliter est. Quum iam enim serò esset, ad Iesum cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed vnus militum lanceâ latus eius aperuit, & conti-

nuò exiuit sanguis & aqua; quibus formaretur Ecclesia: quemadmodum ex costâ Adæ dormientis formata est Eva. Ecce si horâ nonâ obiit, & serò iam de Cruce deponendus lanceâ percussus fuit: sanguis ille naturaliter calidus non fuit, toto corpore iam præmortuo & frigido. Quod si aliquo modo caluit, Euangelium quare tantum miraculum & Sacramentum tacuit? Vnde vos novi Symmista volumus dicatis, an sanguis tantum, an aqua tantum, an simul utrumque caluerit. Si sanguis tantum, quare aquam calefacitis? si aqua tantum, quare ex eâ calefacitis sanguinem Christi? si utrumque simul, quare utrumque simul non calefit? sed cuius visu vel tactu potuit discerni, quodlibet duorum ex vno vulnere simul erumpentium calidum aut frigidum fuisse? Præterea si aqua illa caluit, quare & aqua baptismatis non calefit? &c.

Primò igitur fatendum est rectè argui Græcos quasi contra traditionem Apostolicam & manifestam veritatem pugnantes, si cum dicunt aquam & sanguinem de viuo latere Christi exiisse, intelligerent de vitâ humanâ, non autem de virtute viuificâ per diuinitatem corpus exanime Christi sustentantem impressa: prius enim est hæresis damnata: posterius verum est: quod reuera Græci intelligunt, non dico Græculi, ut Nicetas ille Pectoratus, sed Græcorum egregij ac melioris notæ Doctores ut S. Germanus in Theoriâ, qui & Græcis pretio & Latinis Venerationi meritò esse noscitur. ἵν' ὡς ἐν ἐκ ζωῆς τοῦ θεοῦ τῆς τοῦ σώματος ἀμφοτέρωθεν πεπληρωμένα, ut tanquam ex viuente diuino latere utraque caloris plena procedant. Ita antea S. Athanasius Epistola ad Epictetum. S. Gregorius Nyssenus orat. 1. de Resurrectione Christi. Rationem suggerit S. Cyrillus Alexandrinus in disputatione contra Theodoretum, εἰ ψυχῆς παρόντος οὐκ ἐπιγίνεται θάνατος, πῶς δὲ Θεοῦ παρόντος, καὶ οὐ μόνον παρόντος ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σιωπημένου κατ' ἀκρὰν πρὸς ἑνὸς ἐκ αὐτῶν μόνον καὶ ἀληπίω, ὡς ὡχλὶ παρ' οἰκείῳ ναὶ μὴ συγχωροῦντος αὐτῶν ἢ πᾶτος ἢ θάνατος. Nam si anima presente non venit mor: quomodo Deo presente; nec solum presente, sed etiam coniuncto secundum summam quamdam & ipsi soli comprehensibilem unionem, turbaret eius templum, ipso non permittente, passio vel mors? Quin & Latini Patres apertius. S. Ambrosius lib. x. Commentariorum in Lucam. (Cum diuinitas mortis sit libera, utique mors esse non poterat, nisi vita discederet: quia diuinitas vita est. S. Augustinus lib. contra Felicianum. Sic mortuus est, non recedente vitâ, sicut passus est non pereunte potentia.

Alterum Humberti telum non minus imbecille est. Sanguis ille naturaliter calidus non fuit, præ mortuo iam toto corpore & frigido: quod si aliquo modo caluit, quare Euangelium tantum miraculum & Sacramentum tacuit? Enimuerò non tacuit omnino Euangelium, sanguinem illum calidum fuisse, quando fluxisse narrauit. ut enim post experientiam loquitur Aristoteles, ὅτι αἷμα ψυχρὸν πηρὺν καὶ ἐξηγνέται, sanguis frigidus congelascit & siccessit, ut è contrario bilis frigefacta humescit: sanguis ergo fluens calidus & spiritu præditus est. Consulendi Medicorum filij. Et in hoc miraculum. S. Ambrosius eodem loco: ut aduertamus quia licet corporis eius fuerit natura mortalis, licet qualitas similis, dissimilis tamen gratia: nam utique post mortem sanguis in nostris corporibus congelascit. Ex illo autem, incorrupto licet corpore, sed defuncto, omnium vita mandabat. S. Thomas sect. v. in Ioannem. Est valde miraculosum ut de corpore mortui in quo est coagulatus sanguis, exeat. Sed si dicas fuisse hoc propter calorem, qui adhuc in corpore remanserat, fluxus aquæ, inficiari non

Quo sensu viuum dicitur Christi latus ex quo sanguis & aqua profluxit. Concilio Vienne Clement. de Sum. Trinit.

Athanas. to. 1.
Greg. Nyss. to. 2.
S. Cyrill. in Anathemat. 12.

S. Ambros. ib. cap. de commendatione spiritus.
S. Augustin. lib. contra Felician. 1. 14. aut sanè antiquus & grauis auctor.

Aristoteles lib. 2. de partib. anim. c. 3.

Galenus lib. 1. de natur. hom.

potest quin miraculosus existat, cum aqua exiens purissima sit. Certè fluxus sanguinis ad eius calorem aut ad miraculi alterius vim quæ caloris & spirituum locum & efficaciam habeat, referendus est: qui proinde per illam ζῆσιν repræsentabitur. Bene id exprimit Matthæus Blastarius in Nomocanone apud Arcudium. *ἐκ νεκροῦ γὰρ ἀτμίζον αἷμα οὐ πέφυκε καὶ παρρησίᾳ ἐκ τοῦ κυρίου σώματος, ὡς ζῶντος καὶ ζωοποιοῦ, τὰ ζωοποιὰ ἔρρῶν, minime natura comparatum est ut sanguis exhalans è corpore mortuo profluat; at è dominico corpore, tanquam vivo & vivifico, vivifica fluxerunt.*

Quod autem subiicit Humbertus, aut sanguinem tantum aut aquam solam calidam fuisse, aut vtrumque: cur ergo Græci solam aquam calefaciunt, aut eâ calefacta vini speciebus calorem cur adiiciunt? Id omnino argutulum est: nec enim in mysteriorum repræsentatione omnia ad amissim reuocanda sunt: aliàs puerilia essent, aut superstitiosa. Deinde aliud etiam per illum feruorem significatur, nempe feruor plenitudinis Spiritus sancti, ut ista verba Presbyteri & Diaconi declarant: & Trinitatis etiam typus, ut S. Germanus author probatissimus exponit. Ταῦτα καὶ θύρα πρὸς τὴν τῆς τεσσάρων πνεύματι καὶ ὕδατι καὶ αἵματι τῶν ἁγίων καὶ θεολόγος παρίστησι, τοῖς τρεῖσι τοῖς μέρτεσι, τῆς σωτηρίας πίστεως καὶ διαιεώς ἐπιτελεῖται τὸν λόγον. πρὸς εἰσὶν οἱ μέρτερες, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ οἱ πρὸς εἰς τὸ ἐν εἰσιν. *Hec etiam ianua quadam est ad Trinitatis fidem cognitionem; idque magnus ille ac Theologus Ioannes exhibet, tribus his testibus salutis fidei & virtutis sermonem confirmans. Tres, inquit, sunt qui testimonium perhibent, Spiritus, aqua & sanguis: Et hi tres ad unum sunt. Significatur etiam ex Græcorum mente, Spiritus sancti in Ecclesiam descensus, τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καθόδου καὶ ἐπιδημία, ut explicat Nicolaus Cabasilas in expositione Liturgiæ cap. xxxvii. Significatur denique populi ad mysteria accidentis fidelis zelus, ut verba Diaconi significant, ζῆσις πίστεως πληρης πνεύματος ἁγίου, & verba Sacerdotis, εὐλογημένη ἡ ζῆσις τῶν ἁγίων σου, benedictus feruor sanctorum tuorum.*

Ad extremum lento ictu pugnat Humbertus. Si aqua illa caluit, inquit, quare & aqua Baptismatis non calefit? Imò verò & aqua Baptismatis calefit. Vide Arcudium lib. i. de Sacram. cap. vii. Sed aliam ob causam quæ tamen huic minimè aduersatur.

Absit tamen, ut cætera quæ grauiter ac strenuè aduersus Leonem Achridenum & Nicetam Pectoratum, atque alios Græcos Schismaticos, qui Eucharistiam à Latinis confectam pedibus conculcabant, gessit ac scripsit Cardinalis ille doctus ac pius, hac Apologiâ imminuta aut obscurata cupiam: sed materia fidei & Religionis à rituum materia discernenda est, qui variis in Ecclesiis varii, laudabiles tamen esse possunt nec solummodo tolerandi, ut docet S. Augustinus Epistola cxviii. & cxix.

Non omittendum vero quod Ioannes Citri Episcopus in responsis de Camisatis scribit. Οἱ Καμισάρι ἐραχολοῦται καὶ δὲ καὶ μὲν ἀπὸ θράκων πυρὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ καὶ πρὸς τῶν ἁγίων λεβήτων ἐκπύρῳσιν ἵνα ἐκείθεν σωήτως ζῶν ὕδωρ τοῖς ἁγίοις ποτηρίοις καὶ χαρὸν ἐγγείη. Camisati vacant ferendis ad altare carbonibus, & sacris lebetibus calefaciendis; ut illinc de more aqua feruens sacris poculis tempestinè infundatur.

Quinam aquam illam feruidam pararent Camisati dicti forsan ab habitu, lib. 5. Iuris Orient.

OBSERVATIO VI.

De dignitate et officio Protopapa in Ecclesiis Græcis, Ad hæc verba: ὁ πρωτοπαπᾶς διαρρεῖ τὰς λοιπὰς μερίδας τῆς ἀγίου δόξης εἰς λεπτά, πρὸς τὸ δέκεσθαι πᾶσιν. Protopapas dividit reliquas particulas in exiguas, ut omnibus sufficiant.

Protopapas est Primus Ecclesiæ Presbyter. Codinus Cypriolates in libro de Officiis Ecclesiæ & Palatii Pentadesextæ. ὁ πρωτοπαπᾶς ἐκδικὸς ἔσθ' ὡς τῶ βήματος, καὶ φέρει τὰ δούτερά τῶ Αρχιερέως. Protopapas defensor primus in sanctuario seu altari, secundas à Pontifice obtinens.

Prima certè hæc reapse dignitas post Pontificiam, fuit; antequam instituta δρχοντικά, Officia omnia turbarent, præcipue exocata cælorum, qui primò quidem cum essent Presbyteri, id tolerandum erat: sed cum postea Diaconi solùm extiterint, teste Codino, propudiosum fuit eos ante omnes Presbyteros, adeoque ante Protopapam ipsum Presbyterorum principem, sedere.

Verùm cum antea docuerimus omnem præstantiam atque dignitatem Ecclesiastici cuiusvis gradus & officij, ab Altari tanquam à centro Christum continente repetendam esse: non est dubium excellentissimum gradum & officium esse Protopapæ, seu primi Presbyteri. Est enim, ut ait Codinus, ὡς τῶ βήματος, primus in Altari, post Pontificem, quod Iunius malè reddiderat, Primus Tribunalis: hinc enim βῆμα aut sanctuarium ipsum, aut potius sanctissimam partem sanctuarij, scilicet altare sanctificat. Quod & illustratur ex Collatione Manuscripti Catalogi alterius Officiorum sanctæ & Magnæ Ecclesiæ, quem præ manibus habeo. ὁ πρωτοπαπᾶς, ὁ τὸν λειτουργεῖ ὁ Αρχιερεὺς, ἵσταται ἐπὶ τῶ ὀλῶν τῶ δρχοντικῶν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ μετὰ δίδωσι τὰς δρχιερεὺς τῆς ἀγίας μετὰ λήψης. ὁμοίως ὁ ἐπίσκοπος τὰς πρωτοιερεὺς. δρχὴ δ' καὶ εἰς τὰς πρωτείας τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν Αρχιερέως. Protopapa, quando sacrificat Pontifex, est supra omnes Dignitates Ecclesiæ, & in diuino sacrificio impertit sanctam communionem Pontifici. Similiter Episcopus ipsi primo Sacerdoti. Præfectus est autem privilegij Ecclesiæ tuendis, locum tenens Pontificis in Ecclesia. Vnde constat Codinum præposterè duo illa officia Protopapæ recensuisse, primo enim loco Nomen τῶ ἐκδικου, Defensoris posuit, cuius officium in posteriori Catalogo, secundo loco rectè ponitur; ut accessus ad altare & in eo Mysteriorum porrectio rectè præmittitur, quæ apud Codinum obscurè & secundo tantum loco numeratur. Ad rem veniamus.

Protopapæ igitur officium duplex: vnum Ordinis, nempe cùm Episcopo rem diuinam facere: alterum iurisdictionis, Ecclesiæ iure & pri-

Hoc tamen in hac Liturgia cedit Protopapas Episcopo recens consecrato vel alteri.

Duplex officium Protopapæ.

Decanus seu Præ-
positus, primus
Ecclesiæ Presby-
ter.

uilegia tueri ac vindicare: & prioris quidem officij titulo, cum ordine, siquidem Sacerdotali coniunctus erat, ut primus Ecclesiæ Presbyter, solemnibus sacrificiis præsertim, Protopapas primas post Pontificem partes obtinebat: quas nimirum is qui in maioribus Latinorum Ecclesiis Presbyter, Præpositus aut Decanus vulgò nuncupatur, reuera non alius quàm PRIMVS ECCLESIAE ET DIOECESIOS SACERDOS, tenet. Vnde discimus ex Ioanne Citri Episcopo in responsis, Protopapam non raro Pontifici succedere solitum.

S. Hieron. ep. 4.

Concil. Aurel. ca.
20. an. 541.

Is ergo primus Ecclesiæ Presbyter apud S. Hieronymum Archipresbyter vocatur, ut & in editione canonum Concilii Nicæni Alphonfi Pisani cap. lvii. qui cæteris Presbyteris præsidebat. Ille verò epistolâ ad Rusticum: *Singuli Ecclesiarum Episcopi; singuli Archipresbyteri; singuli Archidiaconi* & omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur. In Concilio Aurelianensi iv. Presbyter absolute ac per excellentiam dicitur. *Ut nullus secularium personarum prætermisso Pontifice, seu Præposito Ecclesiæ, quemquam Clericorum propria potestate constringere, discutere audeat, vel damnare. Sed quacumque causatio quoties inter Clericum & secularem vertitur, absque PRESBYTERO aut Archidiacono, vel si quis esse Præpositus Ecclesiæ dinoscitur, iudex publicus audire negotium non præsumat.* Apud Græcos autem dicebatur antiquitus ἡγούμενος τῶν πρεσβυτέρων, Rector Presbyterorum: ut Eulogius apud Theodoretum lib. iv. hist. cap. xviii. Dicebatur & Protopresbyter. Πρωτοπρεσβύτερος. Socrates lib. vi. Ecclesiast. histor. Πέδης τις πρεσβυτέρων ὡς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας, πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ ἐξουχίου ὁ θεόφιλος, τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπινόησεν, καὶ μέντοι αὐτὸς κατέχευεν, ὡς εἶναι πινὰ γυναικᾶ Μαριχάαν τὴν ὁμοειδῆ εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια πρεσβεύοντος. Protopresbyter quidam erat Alexandrinae Ecclesiæ Petrus, aduersus quem animum infensum gerens Theophilus, ipsum ab Ecclesiâ expellere in animum induxit, eique crimen id obiecit, quòd mulierem quamdam Manichæam ad sacra mysteria admisisset. Vnde obiter colligitur ad Protopresbyterum munus pertinuisse, quinam ex pœnitentibus ad sacra suscipiendi essent, decernere; Episcopo non tamen, quoad fieri poterat, inconsulto, ut idem postea historicus docet. Hæc Protopresbyteri nomenclatura diu fuisse in vsu videtur. Enimverò in Synodo vii. Generali, *Ἡλίας ὁ βλαχέρνης πρωτοπρεσβύτερος τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς διαπολίως ἡμῶν ἱεροπόλεως τῆς βλαχερνῶν.* Helias Reuerendissimus Protopresbyter sanctissima Ecclesiæ Domine genitricis Blachernarum, quæ tamen priuata Ecclesia erat, non illa Magna in quâ Protopresbyter seu Protopapas, proximus in sacris mysteriis erat Pontifici seu Patriarchæ.

Presbyteri Papæ
dicti, ut olim Pa-
pæ etiam Romani
dicti Presbyteri.

Quod spectat autem ad nomen ipsum Protopapæ, non esset Antiquior inuestiganda Origo, si authentica esset editio Canonum Nicænorum Turriani, in cuius canone lvii. habetur. *Protopapas verò, id est Archipresbyter, honoretur in absentia Episcopi, tanquam Episcopus, quia est loco eius, & caput Sacerdotum qui sunt in Ecclesiâ.* Sed opus est certiori testimonio. Nemo nescit nomen Papæ non solum Episcopis, sed etiam venerandis Presbyteris tributum. Res quidem altera est notatu dignissima; Pontifices ac Episcopos, ipsos etiam Romanos qui nunc Papæ dicuntur, olim Presbyteros tantum aliquando vocatos fuisse. S. Irenæus fragmento Epistolæ ad Victorem Papam. οἱ πρὸς σωτήρος πρεσβύτεροι, οἱ πρεσβύτεροι τῆς

ἐκκλησίας ἥς νῦν ἀφηγῇ, Ανίκητον λέγειν καὶ Πίον, Υἱὸν τε καὶ Τελεσφόρον καὶ Εὐδον, καὶ οἱ παρὰ σου ἀρεσβύτεροι. *Qui ante Soterem extitere Presbyteri, Ecclesiam cui nunc praes gubernantes. Anicetum dicimus & Pium Hyginum & Telesphorum, & Sixtum, Presbyteri qui te praecesserunt, &c.* Hoc perrarum: sed non rarum Episcopos Papas appellari, vt ex Sidonio & aliis pluribus obseruauit V. C. Hieronymus Bignonius ad initium formularum Marculphi: apud Græcos autem etiam ad inferiores Clericos id nominis permanuit; etiam recentiori æuo: vnde in Isaaci Comneni Bulla aurea, *λίπς παπᾶς ἢ τοῖ ἀδαγώγης, simplex Papa siue Lector*, Presbyteri Papæ vt Patres dicti, Presbyterorum etiam *ῥεσβύτερος ἢ ῥεσβύτων* vt est in Euchologio, *ΠΡΟΤΟΠΑΠΑΣ*. Erat alius Protopapas in Palatio Imperatoris, qui absentibus Patriarchis rem diuinam coram Imperatore faciebat, authore Codino. Sed apud nos præstantior est Ecclesiastici Protopapæ dignitas, cuius iura *ῥεσβύτα παπᾶδικα* vocat Neophytus Larissæ Metropolitani, epistola ad Rhetorem Ecclesiæ Magnæ CP. Turcograciæ lib. 3.

Inter Presbyteros igitur duo Primarij erant, cæteris dignitate excellentes: nempe ὁ *ῥεσβύτερος ἀρεσβύτερος, ῥεσβύτα παπᾶς, & δὲ τεσβύτων τῶν ἀρεσβυτέρων*, *Secundarius Presbyterorum*, εἰσοδῶν τοῖς ἱερεῖς, alios Sacerdotes & ad ordinationem & ad ordinis functionem introducens. Cæteri verò Sacerdotes ordine consecrationis suæ incedebant ac sedebant: idque iuxta veterem Ecclesiæ legem & consuetudinem: ratione cuius S. Leo Pontif. statuit vt quidam Presbyteri Ecclesiæ Beneuentanæ qui nouum Presbyterum antiquis prætulerant, vltimi inter omnes eiusdem Ecclesiæ Presbyteros sederent. S. Leo ep. 5.

OBSERVATIO VII.

*De Eucharistia in manus traditione, Ad ea verba. ὁ δὲ λα-
βὼν μετέδωκε τῷ ἁγίου δέπου τῇ δεξιᾷ χειρὶ, καὶ τοῖς τεσσάρτοις δακτύ-
λοις συσφίγγας αὐτὴν ἐν τῇ παλάμῃ, Hic autem excipiens
particulam sancti Panis dexterâ manu, eamque premens
tribus digitis in volâ, etc.*

Tertull. lib. de Ba-
ptis. ad finem.

S. Cyprian. ep. 56.

Huic Optato schif-
matico, auctorem
infamis libelli, qui
sub Optati Galli
nomine, adversus
Ecclesiam & Gal-
liam prodiit anno
1640. comparaui-
mus, sex actioni-
bus, seu libris, con-
tra Optatum edi-
tis.

An. 578.

Habetur apud Eu-
sebiū lib. 7. hist.
Eccl. c. 8. & Nice-
phorum lib. 6. c. 9.

Ritus antiquus sacræ hostiæ seu Eucharistiæ communio-
nis, manibus excipiendæ, tam apud Græcos quàm apud
Latinos, in quo variis ex auctoribus recensendo, pluri-
ma tanti mysterij fide ac veneratione dignissima occur-
rent. Sunt qui ingeniosè ac solerter illud Tertullianide
hac cærimoniâ exponant, cum recens baptizatos alloquitur. *Benedicti
cum de illo sanctissimo lauacro noui natalis ascenditis & primas manus apud matrem
(Ecclesiam) cum fratribus aperitis; petite de pane, petite de Domino, peculia, gra-
tias, distributiones charismatum.* Hæc tamen verba ampliora ac generaliora
sunt, quam vt ad Eucharistiæ mysteria cogantur. Clariùs Magistro id
exprimit S. Cyprianus, plerisque locis. In Epistolâ ad Thibaritanos de
exhortatione ad martyrium: *Armamus & dexteram gladio spirituali, ut sa-
crificia funesta fortiter respuat, & Eucharistiæ memor quæ Domini corpus accepit, ip-
sum complectatur.* Vulgatior est locus libro de lapsis. *Quod non statim Domi-
ni corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto sanguinem Domini bibat, Sa-
cerdotibus sacrilegus irascitur.* S. Augustinus lib. 2. aduersus literas Petilianii.
*Ego illum commemoro (Optatum Crildonianum, Africæ incendium) qui
vobiscum viuit, cuius natalitia tantâ celebratione frequentabatis, cui pacis oscu-
lum inter sacramenta copulabatis, in cuius manibus Eucharistiam ponebatis,
cui vicissim danti manus porrigebatis.* Concilium Antissiodorense can.
xxxvi. *Non licet mulieri nudâ manu Eucharistiam accipere.* quod & S. Augusti-
nus significat ferm. cclij. *Omnes viri quando communicare desiderant, lauant
manus suas, & mulieres exhibent nitida linteamina ubi corpus Christi excipiant.*
Linteamen illud Dominicalis nomine donatum apud Gallos. Concil.
Antissiodorense can. xxxvi. *Vnaquæque mulier quando communicat, Domini-
calem suum habeat.* Sed ad Græcas Ecclesias nos conferamus.

Auspicabimur à Dionysio Alexandrio Epistolâ quinta ad Xystum E-
piscopum Romanum, vbi de quodam ab hæreticis baptizato, baptis-
mum Catholicæ Ecclesiæ, postquam in eâ communicasset, postulante.
*Εὐχαριστίας δὲ ἐπακούσαντα καὶ συνεπιθεγξάμενον ὁ ἁμὴν, καὶ τραπεζῇ καθίσαν-
τα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδόχλιον τῆς ἁγίας ἑσφῆς περτείναντα, καὶ αὐτὴν κατεδέξα-
μενον, καὶ τὸ σῶμα τοῦ καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ μεταχόντα ἱερῶν
χερσὶν ὅτε αὐτὸς δέχῃς ἀνασκαυάξῃς ἐπὶ ἑλμύσαςμι.* Ego verò eum qui gratia-
rum actiones audiuisset, qui Amen unâ pronuntiaisset, qui adstiterat mensæ, qui ma-

nus ad sanctum illum Cibum capeffendum porrexisset qui illum cepisset, qui longo tempore corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fuisset iterum initiare non audebant. Alterum ex Eusebio exemplum obseruatione in hanc partem extremâ, depromemus, & S. Cyrillo Hierosolymitano. Dignissima lectu est integra S. Basilii Epistola ad Cæsariam Patritiam de Synaxi, ubi inter cætera, καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ ἱερεῖς ὅτι δίδωσι πρὸς μερίδα, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ὁ ὑποδεδυμένος μετ' ἐξουσίας ἀπάσης, καὶ οὕτω πρὸς ἑαυτὴν τὸ μαρτύριον ἰδίᾳ χεῖρ. Nam & in ipsâ Ecclesiâ Sacerdos particulam in manus tradit, & qui suscipit eam, apprehendit cum omni liberâ potestate, & sic eam propria manu ori admouet. S. Gregorius Nazianz. carmine de ornatu mulierum, οὐχὶ χεῖρες φέουσιν, ἐπὶν ἐς μύσιν ἐδωδὼ τείνεις. Nonne manus horrent, cum illas ad mysticum cibum extendis? Eamobrem S. Ambrosius tam generosè, quàm disertè dixit Theodosio Imperatori à cæde Theffalonicensium ciuium recenti, quos promiscuè fontes cum nocentibus internecioni permiserat; cum ipsi Ecclesiæ aditum prohiberet, ποίοις ὀφθαλμοῖς ὁφεί τὸν τῷ κοινῷ δεσποτῶν νεών; ποίοις δὲ ποσὶ τὸ δάπεδον ἐκείνο πατήσης τὸ ἅγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐκτείνεις ἀποσαζούσας ἐπὶ τὸ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τὴν αὐτῆς ὑποδείξῃ χερσὶ τῷ δεσποτῶν τὸ πρῶτον σῶμα; πῶς δὲ τὴν τῶματι προσπίπτεις τὸ αἷμα τὸ ἡμίον, τὸ σπῆντον; Δὲ τὸν θυμὸν λόγον ἐκχεῖς ὡς θανάτῳ αἷμα; Quibus igitur oculis intuebere templum illius qui est omnium Dominus? quibus pedibus sanctum illud solum calcabis? Quomodo verò manus iniusta cæde & sanguine stillantes extendes? quomodo ipsæ manibus excipies sanctissimum Domini corpus? Quomodo tandem ori admouebis pretiosum sanguinem, qui furore ira iubente, tantum sanguinis iniquè fudisti? Mira facundia, stupenda virtus, Episcopi docentis, Principis audientis & parentis. Pergamus. S. Chrysostomus, Ambrosius Græcorum. Ἰδὲ βροῦ λαμπερῇ τῇ φωνῇ, καὶ ἀγαθῇ τύρῳ, καὶ ἰκετεύω, καὶ ἀπαιτοῦμαι, μὴ καὶ κηλίδος μηδὲ μὲν πονηροῦ στυγερῶς τῇ ἱερᾷ τῷ τῷ προσέειπαι πρὸς τὴν οὐ γὰρ αὐτὴν τῷ τῷ προσέειπαι τῷ τῷ κοινωνία, καὶ μυριάκις ἀφώμεθα τῷ ἁγίου σώματος ἐκείνου. ἐκείνο τὸ θυσιαστήριον τῷ θυσιαστηρίου τύπου τύπος ἐστὶ, καὶ εἰκὼν, ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τύπου τῷ πυρὸς τῷ πρῶτον πρῶτον. ἄλλ' ὅσον ἐπὶ λησὶν ἀφάσθαι τῇ χεὶρ τὰ Σεραφείμ, ἀλλὰ τῇ λαβίδι αὐτὴ τῇ χεὶρ λαμβανέας. Clara nunc voce denuntio, obtestor, precor & obsecro, ne cum macula, ne cum praua conscientia ad sacram hanc mensam accedamus: neque enim id accessus neque communio dici potest, quamuis millies sanctum illud corpus contingamus: Illud altare, cæleste, figura huius est: ille ignis, huius imago est. At Seraphim non audent illa manu attingere, sed forcipe: tu verò manu accipis. Vide Concilium in Trullo celebratum & notas Zonaræ & Balsamonis ad Canonem Ci.

O Episcopi, O
Principes! v. &
Niceph. l. 12. c. 41.

S. Chrysost. hom.
in Seraphim. to. 3.

Moschus in Limon.
nar. cap. 78.

Hinc illa Siluania Virgo sexagenaria apud Palladium, ἐκ τῶν ἀκρῶν χερῶν, καὶ αὐτὸ ἀφ' ἑαυτῆς, ὅσον ὅτις μου ἡ ψαυὸς ὕδατος, οὐ ποδὶς, οὐδ' ἄλλο τι τῷ μελῶν. Præter manus extremas, idque propter communionem, aquam non sensit vultus meus, nec pes, nec alia ulla pars. Alia virgo mortua prædoni, qui ipsam nudauerat, ita loquitur apud Moschū, ποῖα καρδίᾳ ἢ ποῖαις χερσὶν πρὸς σερχάμους μεταλαμβάνεις τῷ πρῶτον σώματος τῷ κυρίου Ἰησοῦ; Qua conscientia, quibus manibus, sumis sanctissimum corpus Domini Iesu? Codinus agens de Coronatione Imperatoris, deque illius Communione. Ο δὲ Πατριάρχης μὲν κοινωνῆσαι τῷ ἡμίον σώματος, δίδωσι καὶ τὰ βασιλεῖς τὰς χεῖρας μερίδα τῷ δεσποτικῷ σώματος. οὐ καὶ μεταχρῶν κοινωνῆς ὁμοίως καὶ τῷ ζωοποιῷ αἵματι. Patriarcha

In historia Laus.
câ cap. 143.

autem postquam communicauit ex pretioso corpore: Imperatori quoque, particulam Dominici corporis in manus porrigit: qua sumpta, viuificum etiam sanguinem sumit. Vide Observationem x. sequentem, ubi plura his accedunt.

OBSERVATIO VIII.

De sollicitâ Eucharistia custodiâ ne quid excidat. Ad illa verba, πρὸς τὸ μὴ ἐκπεσεῖν τὴν καὶ πάλιν, μὴ φόβου καὶ πάσης ἀσφαλείας, ὥστε μηδὲν τῶν λεπτοτάτων ἐκπεσεῖν. Ne quid excidat: ac iterum; cum omni timore et cautione, ne quid vel tenuissimarum partium excidat.

Origen. hom. 13. in Exod.

ON est exigua, aut imbecilla planè ad veræ corporis diuini præsentia firmandam fidem, tam anxie ac seueræ diligentia sollicitudo, ita vehementer commendata; ut vetustissimi Ecclesiæ scriptores testantur: adeo ut ferè in formulam illud transierit, μὴ ἐκπεσεῖν τι. Ne quid excidat. Origenes Adamantius homil. quadam in Exo-

dum interprete Rufino, vel aliis, Hieronymo. Volo vos admonere Religionis vestrae exemplis. Nostis qui diuinis mysteriis interesse consueuistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et ueneratione seruatis, ne ex eo parum quid decadat: ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis, et rectè creditis, si quid inde per negligentiam decadat. Quòd si circa corpus eius seruandum tanta utimini cautela, etc. S. Cyrillus Hierosolymitanus, homilia

S. Cyrillus Catecheticus. Mystagog.

Catechetica. μετ' ἀσφαλείας μεταλαμβάνει, προσέχων μὴ τὸ ἀπολέσθαι τὴν ἑαυτοῦ αὐτῆς. ὅπως γὰρ εἰς ἀπολέσθαι, τὸ πρὸς οἰκείου δὴλον ὅτι ἐζημιώθης μάλιστα. Εἰπέ γὰρ μοι εἴ τις σοι ἔδωκε ψήματα χειρὸς σου, σὺ δὲ μὴ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μὴ τι αὐτῶν ἀπολέσθαι, καὶ ζημίαν ἀποζησῇ; οὐ πολλῷ οὖν μᾶλλον ἀσφαλέστερον τὸ χειρὸς σου καὶ λίθων τιμίων τιμιωτέρου, ἀφαιρησῇς, ὥστε τὸ μὴ ψιχθῆναι σοι ἐκπεσεῖν; Diligenter autem caue, ne quid inde tibi excidat: quod enim amittes, hoc tanquam ex proprio membro amiseris. Dic mihi, si quis ramenta sibi daret aurea, nonne magna cum diligentia ea teneres, canens ne quid ex illis periret, damnumque sustineres? Et non multo magis ac diligentius circa hoc, quod auro gemisque pretiosius est, ne mica aliqua ex eo excidat, prouidebis? Vulgo ad-

Tertull. de coronâ militis c. 3.

ducitur & Tertullianus libro de coronâ militis, Calicis, aut panis etiam nostri aliquid in terram decuti anxie patimur. Quem tamen locum Gabriel Albaspinus Episcopus Aurelianensis, de pane communi & domestico interpretatur, qui apud Christianos in maiori honore ac Religione est, quòd ex eo Eucharistia confici solet: & hanc suam sententiam se magno Perronio Cardinali approbasse scribit. At estne dubia sancti Augustini auctoritas, pene ad Origenis verba composita? Quanta sollicitudine obseruamus, quando nobis corpus Christi ministratur, ut nihil ex ipso de nostris ma-

S. Aug. li. 50. hom. 50.

nibus in terram cadat; tanta sollicitudine obseruemus, ne verbum Dei quod nobis erogatur, dum aliquid, aut cogitamus, aut loquimur, de corde nostro pereat.

Receptum autem inter Græcos, ut fragmenta illa tenuissima, si quæ in Calice, cui intingebantur, superessent, sollicitè diligenterque colligenda Μαργαρίται dicerentur, testatur Liturgiæ Chrysostomi ritus qui sic habet. *Μὲν τὰ ἀπολίπιν εἰ οὐκ ἔστι Διάκονος, εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ εὐχριστῶν, καὶ μετὰ λαμβάνει τὸ ὑποληφθὲν ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ προσεχῶς καὶ διλαβῶς. Ἐποπλῶς δὲ ἅγιον ποτήριον τρεῖς, καὶ ὅρα μὴ μείνη τὸ λεγόμενον Μαργαρίτης. Illæ vero micæ humefactæ atque ex humore renitentes, instar Margaritis meritò dicuntur Μαργαρίται: ut enim, ait doctus Eustathius, ὁ μαργαρίτης, ἀπικῶς ἢ μαργαρίτης τὸ εὐχριστῶν λέγεται, ὅθεν καὶ τὸ μαργαρίν. Margarites, atticè hæc Margarita dicitur à verbo μαργαρίν, unde τὸ μαργαρίν, quod est splendere.*

OBSERVATIO IX.

De communione Episcoporum, Presbyterorum, et Diaconorum,

Ad illa verba: ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς λαβὼν τὸ ἅγιον δίσκον, μετέδωκε τοῖς λοιποῖς Ἀρχιερεῶσι καὶ πρεσβυτέροις τῶν μερίδων τοῦ ἁγίου ἑστίου. εἶτα μετὰ λαμβανούοις καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου ποτηρίου. τῷ δὲ τῷ εὐχριστῶν κοινωνήσαντι δεξιερὶ ἐπιτίθεται παρὰ τῶν Διακόνων τὸ δεύτερον ποτήριον, καὶ τὰ ἐξῆς. Pontifex (alter à Patriarchâ celebrante, recens nimirum ordinatus) tradit reliquis Pontificibus et Presbyteris particulas Panis sancti: deinde accipiunt ex sacro Calice. Primo autem Pontifici qui communicauit traditur à Diaconis secundus Calix, etc.

Rdo igitur Communionis in hac Liturgiâ Patriarchali huiusmodi est, ut Patriarchæ primùm communicatio sub specie panis in manum porrigatur ab Episcopo recens consecrato: vel ubi Ordinatio non celebratur, ab eo qui primus astat inter Episcopos præfentes. Patriarcha vicissim eidem Episcopo à quo accepit, particulam alteram porrigat, & ab eo osculum manus ac genæ suscipiat, tum uterque inclinatus & supra altare manum habens, particulam quisque traditam ori admoueat & communice. Rursus Episcopus recens consecratus Calicem porrigit Patriarchæ, qui vtraque manu illum accipiens, ter ex eo haurit, tum vicissim Episcopo à quo acceperat, tradit, idem facturo. Postea Patriarcha sumpto sacro disco vel patēna, distribuit cæteris Episcopis & Presby-

teris particulas panis consecrati; Diaconus Calicem quem ipsi propriis manibus sumunt, subleuat. Deinde Diaconi accedunt ligatis orariis, & communionem sacri panis, sanctique calicis accipiunt. Quam verò hæc omnia cum antiquis Ecclesiæ ritibus ac institutis conueniant, ex sequentibus hypomnematis, Lector, agnosces.

Patriarcha primus
communicat.
S. Dion. Eccl. hier.
c. 3.

ἡγείται pro ὑπομνή-
ται S. Maxim. in
Schol.

Primum est quod spectat ad Patriarchæ Communionem omnium primam ex S. Dionysio lib. de Ecclesiasticâ Hierarchiâ: vbi Communionis Ordo à Pontifice initium faciens ita describitur: ἡ μεταχὴ τῆς μα-
παδοσεως ἡγείται καὶ τῆς μυστικῆς ἐκ τῆς ἀφανεμῆσεως μυστικῶν μεταληψί-
αυτη γὰρ ἡ καθολικὴ τῆς θείων δυνάμεως τε καὶ χάριτος, ὡς ἔστιν ἐν μετέωρῳ ἡμέ-
ρῳ, καὶ ἀποπληρώσῃ τὸν ἱερὸν καὶ θρησκον τῆς δι' αὐτὸν θεοῦ ἐνέργειας δυνά-
σεως οὕτω τε καὶ ἄλλοις μετέωρῳ. τὸν γὰρ ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδύρακτον
ἄρτον ἀνακαλύψας, καὶ εἰς πολλὰ διελών, καὶ ὁ ἐν αὐτῷ τῷ ποτηρίου πᾶσι κα-
μερίσας, συμβολικῶς τὴν ἐνότητά πληθύνει καὶ ἀφανεύει, πᾶσι καὶ ἐν τῷ
τοῖς ἱεροῦργαῖς τελῶν. *Ceterum participatio Communionis, ipsaque perceptio my-*
steriorum, eorandem distributionem antecedit: Est enim iste generalis rerum ordo ac
distinctio diuinarum, ut prius Antistes ipse sacer communicet, ac donis à se distri-
buendis diuinitus impleatur; deinde tradat ea ceteris. Et paulo ante: Siquidem
operto indiuiduòque pane reuelato, & in multa diuiso, singularique Calice omni-
bus impertito, unitatem Symbolicè multiplicat ac distribuit, sanctissimum in his
sacrificium consummando.

Omnes Episcopi
& Presbyteri simul
celebrant.

Lib. 8. constit. c. 13.

S. Athanas. apol.
ad Const. to. 1.

II. Alterum est: Omnes Episcopi & Presbyteri vnicum simul sacrifi-
cium, vnicam Synaxim celebrant. S. Clemens viii. Constitut. cap. xiii.
S. Athanasius Apologiâ ad Constantium Imperatorem, in quâ toties
conuictus ille calumniator Ischyas legitur, quod à Synaxi abfuisse, eo
quod visus non esset, καὶ τῶν ἄλλων πρεσβυτέρων σὺν αὐτῷ, cum alijs Pres-
byteris Synaxim vnâ facientibus. Nec refert quod in eadem Apologiâ lega-
tur, Atqui ne Presbyteris quidem adesse permittitur in mysterijs; cum tamen ipsi
quoque sacrorum administri sint. Etenim interpretationis error, nouis etiam
editionibus, quæ mira polliceri solent & omnia deteriora præstant, ob-
repsit. Eo siquidem loco non agitur de mysterijs, sed de iudicio Episco-
pi, cui interfuisse milites, Catechumenos, Ethnicos & Iudæos expo-
stat Athanasius; cum inquit, eidem iudicio ne Presbyteri quidem quam-
uis Sacrorum administri, interesse possint: πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀπί-
πνται τῇ συνάξει, οἱ καὶ τῶν μυστικῶν λειτουργῶν τοῦ χάριτος. Presbyteri quidem ad-
esse (delenda vox mysterijs) prohibentur quamuis sacrorum administri. Omnes
igitur Presbyteri, vt hodièque fit in Græciâ, eandem Synaxim cele-
brabant.

Soli Sacerdotes &
Diaconi in san-
ctuario communi-
cant.

Concil. Laodic. c.
19.

III. Tertiū est. Solis Sacerdotibus & Diaconis ad Altare in sanctuario com-
municare licuit. De solis Sacerdotibus Concilium Laodicænum decerne-
re nonnulli arbitrantur, ob hæc verba Canonis xix. οὕτω πρὸς ἀγίαν ὡς
σφοδρὰ ὀπίτελεσθαι. καὶ μόνοις ἔξόν ἐστι τῶς ἱερατικοῖς εἰσεύαι εἰς τὸ θυσιαστήριον
κοινωνεῖν. Sic sanctam oblationem celebrari. Et solis Sacerdotibus, licere ad altare ac-
cedere & communicare. Ita vertit Heterodoxus auctor. Verūm τῶς ἱερατικοῖς,
melius reddiderat Dionysius Exiguus, sacro ministerio deditis, quo sensu
& Diaconi saltem comprehenduntur, qui hîc etiam ad altare in san-
ctuario communicant: nam hypodiaconi & Lectores extra sanctua-
rium, ad eius limen.

IV. Quartum. *Episcopi & Presbyteri mutua Communio.* Infrequentia sunt huiusmodi rerum in historiis exempla. Vnum ego ex Euagrio decerptum, alij ex aliis mutuabuntur. Euagrius libro i. historiae Ecclesiasticae: Δόμου πτωχὰς δὲ πλὴν Ἀντιοχείων ἐπισκοποιῶντος, ὃς ὅττι καὶ αὐτὸν γέροντα, ἐκπλαγεῖς πλὴν ὅσων καὶ πλὴν διακόνων, τῶν μυστικωτέρων ἐγγλίσκετο. Ἀμφὶ δὲ οὗ σιωπήθη πλὴν καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἱεραρχήσαντες σῶμα, τῆς ζωοποιῶς κοινωνίας ἁλλήλοις μετέδωκεν. Per idem tempus Dominus Antiochia Episcopus erat, qui ubi venit ad eum (Symeon Stylita) mansionem & vitam rationem admiratus, ea quae apud illum secretiora erant, cognoscere maximopere cupiebat. Ambo igitur simul ingrediuntur & purissimo Christi corpore consecrato, vitalem sibi mutuo communionem impertierunt. Penè idem Nicephorus Callistus lib. xiv. historiae: ἐπεὶ δὲ οὗ ἀμφὶ σιωπήθη, πλὴν ἀρχιερεὺς καὶ ἀναγματοῦ θυσίας τελέσαντες, τῆς ζωοποιῶς κοινωνίας ἁλλήλοις μετέδωκεν. Ut ambo conuenerunt, sacrificio immaculato & incruento peracto alter alteri communionem tradidit.

Episcopi & Presbyteri mutua communio.

Euagr. lib. i. cap. 13.

Nicephor. lib. 14 hist. cap. 51.

V. Quintum: quod hic dicitur Calyx tradi Episcopo vel Presbytero à Diaconis, debet solum intelligi de ministratoriâ traditione & sustentatione ipsius (calicis: nam & Episcopi & Presbyteri ipsi per se sumunt: aliàs violaretur canon xviii. Concilij Nicæni: ὅτι ἐν τοῖς τόποις καὶ πόλεσι πλὴν ἀρχιερέων τοῖς πρεσβυτέροις οἱ ἀρχιερεῖς διδόναι, οὔτε ὁ κληρὸς, οὔτε ἡ σινοῦσα πρέδωκεν, τοῖς δεοῖσι μὴ ἔχοντας προσφέρειν τοῖς προσφέροις διδόναι τὸ σῶμα τῆς Χείδος. Quod in nonnullis locis aut ciuitatibus Presbyteris Diaconi Eucharistiam dant, neque Canon, neque consuetudo tradidit, ut qui offerendi potestatem non habent, dent ipsis offerentibus Corpus Christi. At eadem ratio de sanguine: proinde absolute definit Concilium, Presbyteros Diaconis Eucharistiam impertiri, cum auctoritate scilicet, non è conuerso. Diaconi ergo potius afferunt fumentum Calicem Eucharisticum Presbytero quàm reuera vllâ cum auctoritate præbeant: sicut in Cærimoniali Romano. Rom. Pontifex ad sinistrum solij latus se conuertens & incuruus, Subdiacono patenam tenente, integram hostia medietatem magnâ veneratione sumit. Lege Angelum Roccam, libro singulari de communionem summi Pontificis. In Veteri autem Ordine Romano. Diaconus minor leuatam de Subdiacono patenam defert ad Pontificem, ut communicet corpore Dominico. Sed ipse Pontifex confirmatur ab Archidiacono (nunc in Ecclesia Romana non est Archidiaconus, ut nec in Græcâ) in Calice sancto, de quo parum refundit Archidiaconus in maiorem calicem, siue in Cyphum quem tenet Acolytus, ut ex eodem sacro vase confirmetur populus, quia vinum non consecratum, sed sanguine Domini commixtum sanctificatur per omnem modum (hoc mihi videtur periculosum; videant Theologi.) Accedunt primum Episcopi secundum ordinem de manu Pontificis communicare, & post eos ascendunt Presbyteri omnes, ut communicent ad altare, &c.

Diaconi ministrant potius fumentum, quam præbent.

Concil. Nicæni can. 18.

Lib. 27

VI. Sextum: A quo Diaconi Eucharistiam accipiunt? Clarè Concilium idem Nicænum eodem loco: οἱ ἀρχιερεῖς λαμβανέτωσαν καὶ πλὴν πᾶσι πλὴν ἀρχιερέων μὲν τοῖς πρεσβυτέροις, ἢ τῷ ἐπισκόπῳ διδόντος αὐτοῖς, ἢ τῷ πρεσβυτέρῳ. Diaconi accipiant Eucharistiam ordine suo post Presbyteros, vel Episcopo impertiente, vel Presbytero. Ritus integer habetur in Liturgiâ S. Chrysostomi, etiam celebrante Presbytero: ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει, προσέλθε ἀρχιερεῖ. καὶ προσελθὼν ὁ ἀρχιερεὺς ποιῶ μετὰ τοῖς ἀρχιερεῖς αὐτῶν συζώρησιν. ὁ δὲ ἱερεὺς κρατῶν τὸ αἶμα δέσπον διδωσι τὰ ἀρχιερεῖ καὶ ἀπασι τοῖς ὁ ἀρχιερεὺς πλὴν μετὰ διδόντων

αὐτὰς χεῖρας, λαμβάνει τὸν ἅγιον ὄρτον λέγων, μετέδος μοι, δέσποτα, τὸ τίμιον σῶμα τῆς κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· μεταδίδωμί σοι τὸ τίμιον καὶ ἅγιον καὶ ἀχραντὸν σῶμα τῆς κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀφεσιν ἁμάρτιων, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Sacerdos dicit: Accede Diacone. Et accedens Diaconus reuerenter se inclinatur veniam petens. Sacerdos autem tenens sanctum panem, dat Diacono. Et osculatus Diaconus manum porrigentem, accipiendo sanctum panem dicit: Impertias mihi, Domine pretiosum et sanctum corpus Domini Dei et Saluatoris nostri Iesu Christi. Sacerdos autem dicit: Impertio tibi pretiosum et sanctum et immaculatum corpus Domini Dei et Saluatoris nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum, in vitam aeternam. Diaconus postea inclinato capite recedit post Altare, ubi communicat: Sacerdos in altari communicat & post communionem sancti panis, dicit iterum: Διάκονε προσελθε καὶ ὁ Διάκονος ἔρχεται, καὶ προσκυνοῦν ἀπαξ λέγων. Ἰδοὺ προσέρχομαι τὰς ἀθανάτων βασιλεῖς. Ἐ λέγει ὁ ἱερεὺς· μετὰ λαμβάνει ὁ δούλος τῆς Θεοῦ Διάκονος ὁ δεῖνα, τὸ τίμιον ἔσθ' ἅγιον σῶμα καὶ αἷμα τῆς κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἀφεσιν τῶν ἁμάρτιων σου, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. μετὰ λαβόντες δὲ τῆς Διάκονου λέγει ὁ ἱερεὺς· τὸν ἡΐατο τῶν χαλῶν σου καὶ ἀφελὲς τὰς ἀνομιὰς ἔσθ' ἁμάρτιας σου ὡς ἐκκαθαίρει. Diacone accede: et Diaconus accedit, et reuerentiam facit semel dicens: Ecce accedo ad Regem immortalem. Et dicit Sacerdos: sumis serue Dei Diacone N. pretiosum et sanctum corpus et sanguinem Domini et Saluatoris nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum tuorum, et vitam aeternam. Vbi sumpsit Diaconus: dicit Sacerdos. Hoc attigit labia tua et auferet iniquitates tuas et peccata purgabit: sicut & pro se dixerat. Multa his partim similia, reperies in Cæremoniali Romano. Vbi Romanus Pontifex Sacrosanctam Eucharistiam sumpsit, Diaconus Cardinalis Calicem dextrâ et calamum è calice non extractum sinistrâ tenens, stansque inclinato capite, summique Pontificis manum dextram iam osculatus, è manibus Pontificis partem hostiæ subdiuisam sumit: deinde Pontificis faciem exosculatus cum Calice et calamo et residuo sanguinis, redit ad altare, ibique stans ad sinistrum latus, partem sanguinis cum calamo sugit. Subdiaconus flexo genu, etc.

Lib. 2. cap. 14.

Constitut. Apost.
lib. viii. cap. x.

Hæc est igitur communio Episcoporum, Presbyterorum & Diaconorum; trium Hierarchicorum ordinum, intra septa Sanctuarii communicantium apud Græcos, ad Altare. Reliqui extra Sanctuarium communicant. Hypodiaconi, Lectores, & alij quos enumerat Collector Apostolicarum Constitutionum, hæc serie: μετὰ λαμβάνει τὸν ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι, ἔπειτα οἱ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ ἀναγνώσται, καὶ οἱ ψάλται, καὶ οἱ ἀσκηταί, ἔπειτα τῆς γυναικὸς καὶ διάκονισσαι καὶ αἱ πρεσβυτέραι καὶ αἱ χήραι. εἶτα τὰ παῖδια· καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τάξιν μετὰ αἰδοῦς ἔσθ' ὡς ἀγγελίας. Communicet Episcopus: deinde Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Lectores, Cantores, Asceta seu Monachi; Tum inter mulieres Diaconissæ, Virgines, viduæ: Deinde Pueri: tum omnis populus secundum ordinem cum reuerentiâ et religione.

OBSERVATIO X.

De Communione Laicorum. Ad ea verba, καὶ μὲν τὸ τοῦ
 λαοῦ (W) λαὸν λέγων· σῶσον, ὁ θεός, (W) λαὸν σου. Postea Pa-
 triarcha populum benedicit, dicens: Domine, saluum fac
 populum tuum.

Benedictio illa quæ à Sacerdote celebrante etiam pro-
 nunciatur, & cui Chorus respondet, εἰς πολλὰ ἔτη, δε-
 σσονται, adiunctam ferè habet populi Communionem;
 antea siquidem Diacono attollente sanctum Cali-
 cem ad Sanctuarij ianuas hic verbis, μὲν φόβου θεοῦ, καὶ
 πίστεως προσέλθετε, Cum timore Dei, & fide accedite: Cho-
 rus respondet. Amen, Amen, Amen. Benedictus qui ve-

nit in nomine Domini, Deus Dominus & apparuit nobis. Sequitur Populi Com-
 munionio, circa quam nonnulla peculiaria sunt animaduertenda.

I. Primum est, Laicos, viros primùm, postea mulieres, communica-
 re ad limen Sanctuarij, stantes. Quod spectat ad locum, constat ex eo
 quod Sanctuarium ne Subdiaconi quidem & Lectores ingrediantur:
 Laici multo minùs: quamuis id erga Principem relaxatum Græcis, vt
 constat ex historiâ reconciliationis Theodosij Imperatoris apud Theo-
 dorum, sub Antistite Mediolanensi Ambrosio: ad quem cum dona
 oblaturus Theodosius intra Sanctuarium admissus esset, quumque do-
 nis oblatis, ἐνδὸν τῷ ἀνακτόρῳ τῷ καὶ τῇ κυρκίδας μεμύνηκεν. Intra Sanctua-
 rium, seu adyta prope cancellos maneret: Quæsiuit ab eo Ambrosius quid ei
 opus esset? τὸ δὲ βασιλέως εἰρηκότος ὡς προσμένῃ τῷ τῷ θεῶν μυστηρίῳ μετὰ
 ληψιν, ἐδήλωσεν ὑποσχεθῆναι τῷ τῷ ἀρχόντων ἡγουμένῳ χρησμῶντος, ὅτι τὰ ἐνδὸν ὡ
 βασιλῆος, μόνοις ὅτιν ἐρεῖσι βασιλῆος, τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπασι ἀδυνάτα τε καὶ ἀφαιστα· ἐξίτη
 τίνω, ὅτι τοῖς ἄλλοις κοινῶν τῆς σάσεως· ἀλουργίς γὰρ βασιλέως οὐχ ἱερέας ποιῶν· καὶ τῷ
 τῷ δὲ ὁ πιστότατος βασιλῆος ἀσμενῶς δὲ ἀμεινῶς τῷ εἰσηγησιν, ἀρτεδήλωσεν ὡς οὐ
 δρασύνητι χρωμένῳ ἐνδὸν τῷ κυρκίδων μεμύνηκεν, ἀλλ' ὡς Κωνσταντίνου πόλε τῷ
 εἰς ἑὸς μαθῶν. Cum dixisset Imperator se expectare diuinorum mysteriorum perce-
 ptionem, significauit illi per primarium Diaconum sibi ministrantem, locum interio-
 rem solis Sacerdotibus patere, ceteris inaccessa & intacta esse: Egredere igitur &
 cum alijs Laicis consiste: nam purpura, inquit, Imperatores, non verò Sacerdotes
 facit. Quam admonitionem lubens excepit fidelissimus Princeps, responditque se non
 præ confidentia, mansisse intra cancellos, sed hunc morem Constantinopoli didicisse.
 Vnde postea reuersus Constantinopolim, & aliquando rogatus à Ne-
 ctario, vt intra cancellos donis oblatis cōsisteret, recusauit: & subiratus,
 solum se Ambrosium Episcopum dignum eo nomine nosse dixit: Iun-
 gendus Canon vi. in Trullo, sic habet: μὴ ἐξέστω τῇ τῷ ἀποστόλων ἐν λαϊκοῖς

Ad limen Sanctua-
 rij, Laici commu-
 nicant.

Theodor. li. 5. c. 17.

Concil. Tolet. iv.
c. 17.

Stantes Laici
communicant.

Conc. Nic. can. 20.

Euseb. lib. 7. hist.
cap. 9.

S. Chrysost. tom. 3.
hom. in Seraph.

Tertull. l. de Orat.
sub fin.
Toletan. iv. can.

S. Cyrill. Catech. 5.
myst.

Compositio ma-
nuum in suscipien-
dā Eucharistiā.
S. Cyrillus Cate-
ch. 5.

τελευτῶν, ἐνδὸν ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου μηδαμῶς ὅτι τῷ τῆς βασιλικῆς εἰργα-
μίας ὁμοιότητι καὶ αὐθεντίας, ὡς καὶ δὲ βουλευτὴν προσάξαι δῶρα τῷ πλάσῳ
κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ὁμολογίαν. Nemini Laicorum liceat, intra Sanctuarium
ingredi; ab eo tamen nequaquam prohibita Imperatoris potestate & auctoritate quan-
do voluerit Creatori dona offerre ex antiquissima traditione. Effusam ibi Balsamo-
nis adulationem lege. De his alijs. Certè & apud Latinos Concil. Toletan. iv. Post orationem Dominicam & coniunctionem panis & Calicis, benedictio
in populum sequatur, & tunc demum corporis & sanguinis Domini Sacramentum su-
matur: eo videlicet ordine, ut Sacerdos & Levita ante altare communicent, in Choro
Clerus, extra Chorum populus.

II. Secundum. Quod ad corporis situm spectat; stantes diximus Lai-
cos etiam communicare. Siquidem communicant plerumque diebus
iis quibus Concilio primo Nicæno decernitur, ἐπὶ τῇ τῆς διχῆς ἀποδοξίᾳ
τῷ θεῷ, stantes Deum orare; genu vero flectere prohibetur. Dionysius Alexan-
drinus apud Eusebium, Christianum describit communicantem, πα-
νέξῃ τῷ θεῷ ἀντὶ, mensa astantem. S. Chrysostomus ita accedentem ad Sy-
naxim compellat, ᾗτι, μὲν τῷ Σεραφείμ τῷ πτέρυγας πέτασον, στα, cum Se-
raphim alas expande. S. Cyrillus statim idem docebit. Apud Latinos for-
san ita aliquando. Tertullianus lib. de Oratione, Si ad aram Dei steteris, ac-
cepto Domini corpore. Sed hac de re alijs.

III. Tertium. Gestus tamen corporis pronus esse debet ac incurvatus.
S. Cyrillus Hierosolymitanus, κύπτιον καὶ ὕψω προσκυνήσεως καὶ σεβάσμα-
τος, pro capite in morem adorationis & venerationis. Idem S. Chrysostomus
præscribit orat. in encæniam, ut stantes demissis oculis ad Deum tanquam
ad regem accedentes cultum exhibeant.

IV. De compositione manuum, tam in susceptione Sacrosancti cor-
poris, quàm ipsius etiam Calicis, S. Cyrillus, προσίων μὴ πεταμένους τῷ χ-
ρῶν καρπὸν προσέρχου, μηδὲ διηρημένους τοῖς δακτύλοις. ἀλλὰ πλὴν ὁριζήσθαι δε-
ξὴν ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλεῖ ὑποδέχεσθαι, καὶ κοιρανῆς πλὴν παλάμῃ
δεξιᾷ τῷ σώματι χειρὸς ὅτι πλέγων, ὁ Ἀμὲν. Accede non expansis palmis, nec disjunctis
digitis: sed sinistram velut sedem quamdam subijcias, dextra, tanquam regem sus-
ceptura: & concaua manu suscipe corpus Christi dicens, Amen. Concilium in
Trullo, satis huic loco aptè comparari potest, can. ci. εἴ τις τῷ ἀρχαίου σώ-
ματος ἐν τῷ τῆς σεωάξεως βουλευτῇ χειρῶν, καὶ ἐμπροσθεν αὐτῷ τῇ μετοπίᾳ ἡρέσθαι,
τῇ χειρὶ γῆμα πῆζον εἰς τύπον σταυροῦ, οὕτω προσίτω, καὶ δεχέσθω πλὴν κοινωνίας τῆς
χαρίτος. τοῖς γὰρ ἐκ χρυσοῦ ἢ ἄλλης ὕλης ἀπὸ τῆς χειρὸς πῆμα δοχεῖα καὶ τραπεζαῖαι
πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ δῶρον ὑποδοχίω, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀρχαίου κοινωνίας ἀξιοσύνης
οὐδαμῶς προσέμετα. ὡς προημῶν τῆς τῆς τοῦ εἰκότος πλὴν ἀψυχῶν ὕλων καὶ
ὑποχείριον· εἰ δὲ τις ἀπὸ τῆς ἀρχαίου κοινωνίας μεταδίδωσι τοῖς τοῖς αὐτὰ δοχεῖα προ-
φέρεισιν, ἀφορίζεται, & ὁ αὐτὸς ὅτι φερόμενος. Si quis immaculati corporis
Synaxeos tempore particeps esse voluerit, etiam ante quam eius fiat Commu-
nio, (malè interpretes Zonaræ & Balsamonis; sic enim reddendum, &
per Communionem ipsi se exhibere: μετοπίᾳ enim idem quod κοινωνία, ἐμπρο-
σθεν ἡρέσθαι, coram fieri) manus in crucis figuram formans sic accedat, & gratia
Communionem accipiat. Eos enim qui ex auro, vel alia materia, quādam loco manus
receptacula parant ad diuini muneris susceptionem, minimè admittimus, ut qui in-
nimem subiectamque materiam Dei imagini præferant. Si quis autem deprehensus

fuerit, immaculatam communionem ijs impertiens, qui eiusmodi receptacula affe-
runt, separatur, ipse quoque qui affert. Integrum locum adducere volui, vt ex
eo quæ sequuntur, elicerem.

V. Quintum igitur obseruatione dignum est, Eucharistiam aliquan-
do sub panis specie seorsim porrectam fuisse, contra quàm sit hodie
apud Græcos, qui laicis micellam sancti panis calici iniectam & intrin-
ctam cum cochleari (λαβίδα vocant) porrigunt. Prius sanè ex eo loco
Synodi Trullanæ patet: quomodo enim sanguis in manum nudam fuis-
set effusus? Adderemus S. Chrysostomum qui ex quorundam mente
testatur licuisse ipsis fidelibus suo etiam tempore, Eucharistiam acce-
ptam in manus, domum inferre. Ita habet homilia de S. Philogonio,

Eucharistia all-
quando sub panis
specie seorsim tra-
dita.

S. Chrysost. to. 1.
ho. 31.

Μαγὶ προσκυνοῦντες μόνον, οὐδ' αὖ μὴ καθάπερ προσέλθης σωφροδότης, καὶ λα-
βὴν αὐτὸ συλῶρησιν καὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε. Magi quidem solum adorant, tibi
verò si cum purâ conscientia accesseris, & accipere concedimus & domum abire.
Sed hoc intelligitur, ita vt corpus Domini & sumatur & manducetur in
Ecclesiâ: nec manibus aut vase, sed pectore domum feratur. Illud enim
extra pectus domum ferre, tempore solum persecutionis licebat, vt re-
ctè monet S. Basilius Epistolâ ad Cæsariam Patritiam. Nihilominus ta-
men manet inconcussa Synodi Trullanæ probatio: cui addimus & S.

Damascenum lib. iv. de fide: τὰς παλάμας τυπώσαντες τὸ ἑσσυ-
ρωμένου τοῦ σώματος ὑποδύωμεθα, καὶ ἐπιθέμεντες ὀφθαλμοῖς, καὶ χεῖρ, καὶ μέτωπον,

S. Damasc. l. 4. de
fide c. 14.

τὸ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνωμεν. Manus in Crucis modum formantes, Crucifixi
corpus suscipiamus, & apponentes oculos, labra, frontem, diuinum carbonem su-
mamus, &c. Legerat procul dubio Cyrillum Hierosolymitanum qui Ca-

S. Cyrill. l. Catech.
5. mystag.

techesi illâ mystagoga duplicis etiam communionis seorsim exhibi-
tæ meminit: hic de communionem corporis iam supra dixerat: tum sub-

dit: προσέρχου καὶ τὰ ποτήρια τοῦ αἵματος, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύ-
πλων, καὶ ἔπω προσκυνοῦσιν καὶ σβάσματος λέγων, Ὁ Ἀμὲν. ἀγαθὸν ἐν τῷ

αἵματι μεταλαμβάνων. Χειρὸς, ἐπὶ τῇ τοῦ ποτήριος εἰσόδῳ τοῦ χείλεσσι σου, χρὴν
ἐπαφώμενος, καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ μέτωπον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγιάζει ἀσθητήρια. Acce-

de etiam ad Calicem sanguinis, non manus extendens, sed pronus adorationis in mo-
dum & venerationis, dicens Amen. Sanctificeris sanguinem Christi sumendo, &

dum humor adhuc est in labris tuis, manibus attingens & oculos & frontem & reli-
qua sensuum organa. Postrema hæc verba difficultatem tamen inuoluunt

quæ non est huius loci: existimarem sic non contactum sacri & diuini
liquoris, manibus enim non attingitur, sed manûs solum ad motionem

intelligi ad Crucis formationem, vel ad significandam manûs ipsius,
ex sacri corporis contactu præcedenti, sanctificationem, cæteris sen-

suum organis communicandam. Postea verò & nunc vt iam dixi com-
municant laici, porrecto eis corpore simul & sanguine ex Cochleari.

Excipiendus Imperator cui seorsim particula, deinde Calyx porrige-
batur, τὸ Πατριάρχου τὸν ἅγιον κρατῆρα κατέχοντος, αὐτὸς δ' προσάγει τὰς κρα-

τῆς τοῦ σώματος, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς, Patriarcha sanctum calicem tenente ipse admouet
os Calici, vt Sacerdotes. Sed hoc in Coronatione vt & narrat Nicetas in

Alexio filio, Andronicum iurasse, manibus temerè ad calicem prehen-
dendum extentis, τὸν οὐράνιον ἄρτον δεξιὰ μὲν ἐν τῷ ἐγκύβητον τῷ ἐκ πώματι

τὰς χεῖρας ἀνέχε.

Græci personas
communicantes
agnoscunt, & no-
men earum pro-
nuntiant.

VI. Sextum, Est personarum communicantium exploratio & notitia. Nam licet apud quosdam quisque conscientia suæ permissus fuerit, ut ait Clemens Alex. lib. i. Strom. ἡ δὲ πλεονεξία πρὸς τὴν διανομήν, ὡς ἔθος αὐτὸν δι' ἑκάστον τῆς λαοῦ λαβὴν πλεονεξίαν ἐπιτελεῖται. ὥστε αὐτοὶ ἀκρίβειαν αἰρεσίν τε καὶ φύλιν καὶ σαυνέδους, Sicut Eucharistiam quidam distribuentes, ut mos est, permittunt unicuique ex populo partem accipere: ad accuratè enim perfectèque eligendum vel fugiendum optima est conscientia. Nihilominus tamen discrimen illud & iudicium perneceffarium, de cuius disciplina multa ad Diaconos S. Chrysostomus homil. lxxxiii. ad S. Matthæum. Hinc etiam hodièque apud Græcos observatur ut nomen communicantis proferatur (si enim sit ignotus, antea inquirunt) atque exprimatur. Sacerdos enim vel Diaconus Eucharistiam porrigens, ipsi formulâ præit, & recitat verba eadem repetenti, quæ sequuntur: πιστεύω, κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χεῖρς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἀντὶ τῶν ἁμαρτιῶν ὧν ἡμεῖς ἐσθ' εἰμι. Credo & Confiteor quod tu es Christus filius Dei vivi, qui in mundum venisti peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Pòstea dicit administrans: μεταλαμβάνεις ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεινός, ὁ ἁγιος καὶ ἀγιος σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου καὶ Θεῶς ἡμῶν Ἰησοῦ Χεῖρς εἰς ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου καὶ ζωὴν αἰώνιον. Sumis serue Dei, talis, Petre, Athanasii, Cyrille, pretiosum ac sanctum corpus & sanguinem Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum tuorum, & in vitam aeternam.

Nicol. i. ad Con-
sult. Bulgar. c. 55.

Mittimus hic alias carimonias, minimè necessarias, ut id quod habet Nicolaus, ad Consulta Bulgarorum: Quod asseritis Græcos vos prohibere communionem suscipere sine cingulis: quibus sacra Scriptura testimonijs hoc prohibere iure videntur, nos penitus ignoramus: nisi forte illo quo Dominus præcipit dicens: sint lumbi vestri præcincti. Verum hoc sancti Evangelij testimonium non per literam, sed per spiritum oportet impleri. Nam si ad hoc istud præceptum est ut taliter seruetur, cur non faciunt pariter quod sequitur, & lucerna ardetes in manibus vestris? In lumborum igitur præcinctiōne castitas indicatur, &c.

Luc. 12.

OBSERVATIONIS X.

APPENDIX

Et Digressio de Communione agrotantium.

Vandoquidem prior Observatio de Communione Laïcorum, non iniucunda, vel inutilis planè visa est: Eidem hanc appendicem adiungimus, quam *πρέχασιν* fate-
mur, sed, vt spero, non fastidiosam, aut sterilem ac otio-
sam: vt præsertim nouæ sententiæ circa *ἡ τελευτῶν ἐφο-
δίου* in Concilio Nicæno, momentum expendamus.

Deferri Sacrosanctam Eucharistiam ad absentes, præsertim verò eos qui morbo conflictabantur, nemo non legit eruditus apud S. Iustinum Martyrem in Apologiâ secundâ: idque *ἂν τῶν Διακόνων*, per Diaconos. Sin vrgeret etiam necessitas, per Laicos: qualis ille puer erat qui Serapio-
ni hostiam à Sacerdote traditam detulit, in illa historiâ celebratissimâ à Dionysio Alexandrino relatâ: Qui quidem in suâ Ecclesiâ hanc legem ante Nicænum Concilium tulerat: *ἐν ἑκαστῇ ἐκκλησίᾳ ἐμὸν δὲ δέδοται τοῖς ἀπαλ-
λακτομένοις τῆς βίου, εἰ δέοιτο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρὸς τὸν ἵκετεύσαντα, τὸν τυχόντα τῆς ἡλίας
τῆς μεταδόσεως ἀξιολογεῖται, καὶ οὕτως ἀφίσταται, ἵν' ἐλπίδες ἀπαλλάττονται. Πρα-
ξεραμ, inquit, vt prope è vita emigraturi (etiam lapsi) Sanctorum Mysteriorum, si peterent, vel maxime si antea petiuiſſent, participes fierent, sicque dimitterentur, vt bona cum spe excederent è viuis. In antiquis exemplaribus, & apud Nicephorum est solum ἀφίσταται, & omnia comprehendit, quæ addidit Chrystophorshonus interpres.*

S. Iustin. Mart.
Apol. 2. ad. Anto-
nin. sub fin.

Apud Eusebium
lib. 6. cap. 36.

Niceph. lib. 6. c. 6.

Vniuersalem postea legem tulit Nicæna Synodus, his verbis canone XIII. *Ὅτι δὲ τῶν ἐξοδούντων, ὁ παλαιὸς καὶ χρηστικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν ὡς* Concil. Nic. can. 13
*εἴ τις ἐξοδύοι τῆς τελευτῶν καὶ ἀνακταμένη ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖται. Εἰ δὲ ἀπο-
γνωσθεὶς, καὶ κρινώνας πάλιν τυχόν, πάλιν αὖ τοῖς ἱεροῖς ἔξετασθῇ, καὶ τῶν κοινωνούντων
τῆς βίης μέρους ἔστω. Καθόλου δὲ καὶ πρὸς τοὺς οὐ πίνοντες οὐκ ἐξοδούντες, ἀποκῶπος ὁ
μεταχεῖν βλάστησις, ὁ ἐπίσκοπος καὶ δοκιμασίας μεταδίδτω τῆς προσφορῆς. De
his qui vita excedunt, antiqua & canonica lex nunc quoque seruabitur. Vt si quis
vita excedat, ultimo & necessario viatico minime priuetur. Si verò desperatus &
Communione recuperata, superuixerit: sit inter eos qui Communione tantum oratio-
nis fruuntur. Generaliter autem cuilibet in exitu posito, & Eucharistia participa-
tionem poscenti, Episcopus cum probatione oblationem impertiat. Obseruatum
proinde apud Græcos, vt consecrata pars aliqua panis, (quæ nunc apud
eos pollicis ferè magnitudine, crucis in modum finditur, & immisso
sanguinis latice exiguo irrigatur) in vsum ægrotantium seruaretur. Ex
eâ particulam minutam decerpunt, & vino, vel aqua madefactam ori
ægrotantis viaticum salutare infundunt.*

Gabriel Albaspin.
in Notis in Conc.
Alia.

Viaticum extremū
Eucharistiam so-
lam videri.

Nomen Viatici
Pœnitentiæ etiam
tribuitur.

Concil. Arausican.
1. can.
3. Ann. 441.

Concil. Gerund.
an. 517.

Gabriel Albaspinæus Aurelianensis Episcopus ingenio & doctrinâ præstans: multis contendit, in primâ parte Canonis Nicæni non agi de Eucharistiâ: neque illam, verbis istis, τὸ πλὺτατον καὶ ἀναγκασιότατον ἐφ' ὅδου, *ultimi & maxime necessarij viatici*, designari: sed potius absolutionem à peccatis ac censuris, siue restitutionem in pacem & Communionem simplicem precum ac suffragiorum Ecclesiæ, quæ dari poterat absque Sacramento Eucharistiæ; quod, inquit, non est Viaticum necessarium necessitate absolutâ: cum ab Episcopi iudicio & voluntate pendeat.

Licet utroque poterat; videtur quibusdam eximius ille antistes, ingenio magis quàm doctrinâ certasse. At enim, ita differentes audiui: Extremum & maxime necessarium Viaticum in Canone Nicæno, Eucharistiam esse, perpetuus Ecclesiæ sensus ac loquendi modus videtur: ad quid enim nouam Antiquitatem cudere? quod est Ss. Patribus, τοῖς ἁγίοις πατέρας καὶ ἐκκλησίᾳ; Perspicuum est quippe Concilium Canonis sui primam partem in secundâ interpretari, cum ex eadem hypothese de eodem casu, & discrimine loquens addit & sancit, τὸν ἐξοδούντα μετὰ τῆς ὁλοκληρίας καὶ τῆς εὐχαριστίας, *in extremis agentem participare Eucharistiam & oblationem*: quam antea respectu eiusdem, ἐξοδούντος, viaticum appellauerat. Nihil opus hîc vate. Quid est quæso viaticum? Glossarium vetus Regiæ Bibliothecæ, Sacræ Scripturæ voces explicans: ἐφόδια, τὰ δὲ μὲν ζονται τῇ ὁδῷ ἀναλώματα, Hesychius ἐφοδιασθῆναι, τὰς χρείας τῆς ὁδοῦ ἐκπλῆσαι. Quid autem conuenientius viæ ad patriam, Patriæ ipsius pretio, quo ipsa nobis quæsitâ, comparata est? Optimè habet.

Sed quid ad hæc Aurelianensis præsul? Non eo, inquit, hæc à me dicitur, quod non multis partibus, Absolutioni præstet Eucharistia, aut Viaticum eius aliis omnibus non antecellat, aut quod pœnitenti non sit optanda; sed quod absolutio peccatorum & manuum impositio reconciliatrix æquè potuit ac Eucharistia, viaticum dici: quo sensu Martinus Braccarensis.

At si liceat & nostra interponere; Rem planè confecit alio loco Albaspinæus, ubi ostendit aliquando Ecclesiam vocasse nomine Viatici aliud præter Eucharistiam, scilicet ipsam absolutionem & reconciliationem, imo & Pœnitentiæ impositionem solam. Quod certè nobis duplici loco occurrit. Primò in Concilio Arausicano priori can. iij. in quo sanè alluditur ad Canonem Nicænum. Qui recedunt de corpore, Pœnitentiæ accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione, eis communicari. Quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum, qui huiusmodi COMMUNIONEM sufficienter VIATICVM nominarunt. Quod si supervixerint, stent in ordine Pœnitentium: & ostensis necessarijs Pœnitentiæ fructibus, legitimam Communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant. Nihil clariùs quàm in hoc Canone, non solum Absolutionem & Reconciliationem, sed vel ipsam Pœnitentiæ impositionem Viaticum dici. Addimus Concilium Gerundense sub Hormisdæ Pontifice Canone ix. Is qui agritudinis languore depressus, Pœnitentiæ benedictionem, quam VIATICVM deputamus, per Communionem acceperit, & postmodum reconualescens caput Pœnitentiæ in Ecclesia publice non subdiderit, si prohibitis vitis non detinetur obnoxius, admittatur ad Clerum.

Verumtamen alia ratio est apud Græcos, qui τὸ ἐφοδίον τελευταίου καὶ ἀναγκασιότατου. Viatici extremi & maxime necessarij, nomine, solam videntur Eucharistiam intellexisse in hoc canone. Non inficior Baptismum etiam dictum ἐφοδία à sancto Basilio, & Gregorium Nazianzenum baptismum administrare ἐφοδία εἶναι dixisse, ut notauit Casaubonus: sed de huius canonis intelligentiâ loquor. Ita Græci interpretes: Zonaras exponit, τοῖς τελευτῶσι μετέδιδδοσθαι τὸ ἁγιασμάτων ἵνα ἐφοδίον αὐτὸ ἔχωσι καὶ μὴ γερνηθῶσι τὸ ὅτι αὐτῶν ἁγιασμοῦ. Sancta morientibus impertiantur, ut Viaticum illud habeant, nec eorum sanctificatione priuentur. Balsamon quoque, ἀξιοδοσθαι τὸ καλὸν ἐφοδίον τῆς ἁγίας μεταλήψεως ἐν ταῖς τελευταῖς ἀναπνοαῖς, non priuari excellenti Viatico Sacrae Communionis in extremis vitæ. Quod autem Albaspi-næus libro i. Obseruat. affert ex Concilio Ancyrano, si alicui quodlibet mortis periculum, aut ex aegritudine, aut ex aliqua causa immineret, his Communio propter Viaticum suum non negabitur. Verba hæc extrema non sunt Concilij, sed Isidori Mercatoris non tam boni interpretis: Græcè enim habetur, τοῖς ὅτι ὁρῶ δεχθῶμαι, ἢ sub definitione recipiantur, id est, sub conditione adimplendæ Pœnitentiæ, si conualescant. Sed ad quid recipiantur: τοῖς τὸ τέλει, ad perfectum quod antecedit, id est, ad Eucharistiam, est enim modus ille loquendi Ancyranæ Synodo, sicut & Nicænæ: idem sensus quam hoc &c. hoc etiam planè modo intellexit Concilium vi. Carthaginense, vbi ita refertur hic Canon Nicænus: De exeuntibus de corpore, vetus & canonica lex custodiat & nunc: ut qui mori sperantur, nonissimo iuuamine non priuentur. Si verò desperatus Communionem sumpta & oblatione percepta, iterum conualescat, sit inter eos, qui orationibus tantum communicant. Generaliter autem homini morituro, petenti sibi Communionis gratiam, Episcopus probabiliter oblationem ei concedat. Vide Concilium iv. Carthagin. can. lxxvi. & duobus sequentibus, vbi Viaticum Eucharistia etiam nuncupatur.

Baptismus etiam Viaticum dicitur. S. Basil. hom. in S. Baptif. & Gregor. Nazianz. or. in baptif.

PARS XI.

ΜΕΡΟΣ ΙΑ'

Absolutio Liturgia.

ΑΠΟΛΥΣΙΣ.

Ostquam autem Cantores absoluerunt Copleatur, Archidiaconus in soleam prodiens, vel, si fuerit aliquis Diaconus ordinatus, Diaconus recens ordinatus Ambonem ascendens recitat hæc Diaconica. Recti, participes effecti diuinorum, sanctorum, incontaminatorum, immortalium, caelestium & viuificorum mysteriorum, digne Domino gratias agamus. Chorus dicit. Miserere Domine. Archidiaconus. Suscipe, serua, miserere & custodi nos per tuam gratiam, Deus. Chorus, Domine miserere. Archidiaconus: Diem omnem perfectum, sanctum, pacificum peccati expertem rogantes, nos ipsos ac inuicem & omnem vitam nostram Christo Deo commendemus. Chorus, tibi Domine. Patriarcha vero corporali complicato sic profatur, quonia tu es sanctificatio nostra, tibi que gloria reddimus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc & sepe, & in saecula, &c. Archidiaconus, in pace progrediamur. Dominum oremus. Postea egreditur Secundarius Sacerdotum aut Presbyter qui tunc ordinatus est, & vadit

Viuifica Mysteria
quo sensu dicuntur.
vide Obseru. I.

ΕΤΑ ὅ ὃ πληροῦσαι τοῦ ψαλμοῦ ὃ πληροθήτω, ὁ Αρχidiaconus ὁ ἐξελθὼν ἐν τῇ σωλῖα, ἢ εἴπερ ἔχῃ χροτονία διακόνος, ὁ χροτονηθεὶς διάκονος εἰς ὧ ἀμβωνα αἰελθὼν λέγῃ τὰ διακονικὰ ταῦτα. ὁρδοὶ, μετὰ λαβόντες τῇ δαίμων ἀγίων, ἀχρεῶντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, ἀξίως ἀναχρηστέωμεν τῷ κυρίῳ. ὁ χορὸς, κύριε ἐλέησον. ὁ Αρχidiaconus. Ἀνπλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σὴ χάριτι. ὁ χορὸς, κύριε ἐλέησον. ὁ Αρχidiaconus. ὅ ὃ ἡμέραν πᾶσαν, τελείαν, ἀγίαν, εἰρηνικὴν ἐκ δυνάμει τῆς αἰτησιμότητος, ἐαυτοῦ καὶ ἀλλήλους ἐκ πᾶσαν πλεὺς ζωὴν ἐν μὲν Χριστῷ τῷ Θεῷ ᾧ δαδόμεθα. ὁ χορὸς σοὶ κύριε. ὁ ὃ Πατριάρχης τῆς ἡλίου διπλουμένου ἐκ φωνῆς οὕτως. ὅπου ὁ ἀγιασμός ἐν μὲν, καὶ σοὶ ὃ δόξαν αἰαπέμπομεν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νυνὶ ἐκ αἰῶνος ἐκ αἰῶνος τῇ αἰώνων. ὁ Αρχidiaconus, ἐν εἰρήνῃ ἀφελθῶμεν. τῷ κυρίῳ δεηθῶμεν. καὶ ὁ ἐρχεται ὁ δευτέρων τῇ ἱερέων ἢ ὁ χροτονηθεὶς πρεσβύτερος, καὶ ἀπὸ χειρὸς

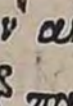
ὁπῶθεν τῶ ἀμβωνῶ, ἔλεγε μεγα-
 λοφώνως πλὴν ὁπῶδαμβωνον διχλῶ.
 ὁ δὲ λογῶν εὖ δὲ λογουῖται σε, κύ-
 ρει, καὶ ἀγιάζων εὖ Ἰησοῖ πεποι-
 θήσας, σῶσον τὸ λαόν σου καὶ δὲ λό-
 γησον πλὴν κληρονομίαν σου. τὸ πλή-
 ρωμα τῆς ἐκκλησίας σου φύλαξον,
 ἀγίασον εὖ ἀγαπῶντας πλὴν δὲ πρέ-
 πειαν τοῦ οἴκου σου. σὺ αὐτοὺς ἀντιδ-
 ξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐλ-
 καταλίπης ἡμᾶς τοὺς ἐλπίζοντας Ἰη-
 σοῦ. εἰρήνην πᾶσι κόσμῳ σου δώρησαι,
 ταῖς ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερῶσι, τοῖς
 βασιλεῦσιν ἡμῶν, πᾶσι στρατοῖς, ἔπαν-
 τι πᾶσι λαοῖς σου. ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθὴ
 ἔστι πᾶν δώρημα τέλει σου ἀνῶθεν ὅτι,
 κατεβαῖνον ἐκ σοῦ τὸ πατρὸς τὸ φῶ-
 των. καὶ σοὶ πλὴν δόξαν, καὶ δὲ χαρι-
 εῖαν, καὶ προσκυῖναι δὲ ἀπέμπομην
 πᾶσι πατέρι, καὶ πᾶσι υἱῶν, ἔστι πᾶν πνέμα-
 πᾶσι γίω νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶ αἰ-
 ῶνος ὁ χορὸς, Ἀμήν. ταύτης τῇ λεγο-
 μένης διχλῆς ὁ Πατριάρχης τὰς ἐμ-
 ποθεν τῇ ἀγίων θυρεῶν, ἐπερὶ
 Ἀρχιερεῖς ὅν αὐτὸν πορεύεσθαι, δια-
 νέμει πᾶσι λαοῖς τὸ δῶρον, καὶ λέ-
 γει καὶ πλὴν ἀπόλυσιν. ὁ δὲ τὸ ὁπῶδαμ-
 βωνον διχλῶ εἰπὼν ἱερῶς ἀπελθὼν
 ἐπὶ τῇ πορείᾳ, λέγει, καὶ καὶ πλὴν
 παλαιοῖαν διχλῶ ταύτην. τὸ
 πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῇ Προ-
 φητῇ αὐτὸς ὑπαρχὼν Χρι-
 στὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πληροῦσας πᾶσαν
 πατρικὴν οἰκονομίαν, πλήρως
 χαρὰς καὶ δὲ φροσύνης τὰς καρδίας
 ὑμῶν πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ ἔστι εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῇ αἰώνων, Ἀμήν. Ὁ μὲν

A post ambonem, recitat-
 que altâ voce Orationem
 hanc quæ post ambonem
 recitari solet. Qui benedicis
 benedicentes te, Domine,
 & confidentes in te sanctifi-
 cas, saluum fac populum
 tuum & benedic hæreditati
 tuæ. Plenitudinem Ecclesiæ
 tuæ conserua, sanctifica di-
 ligentes decorem domus
 tuæ. Tu virtute tuâ diuinâ
 B tanquam mercede gloriæ
 eos compensa, neque nos
 in te sperantes derelinque.
 De Oratione pro
 Sacerdotib. & Im-
 peratoribus, vide
 Obseruat. 2.
 Pacem mundo tuo conce-
 de, Ecclesiis tuis, Sacer-
 dotibus, regibus nostris,
 exercitui, populo tuo uni-
 uerso. Quia omne benefi-
 cium, & omne donum per-
 fectum desuper est, descen-
 dens à te Patre luminum Tibi
 etiam gloriam, gratiarum
 C actionem & adorationem
 reddimus Patri, & Filio, &
 Spiritui sancto, nunc & in
 sæcula sæculorum: Chorus
 respondet, Amen. Hac ora-
 tione dictâ, Patriarcha stan-
 te ante sanctas ianuas, alius
 Pontifex quem ipse iusse-
 rit, populo distribuit panem
 benedictum, dicitque di-
 missionis formulam. Sacer-
 dos autem oratione quæ
 post ambonem recitari so-
 let, absolutâ, ad Prothe-
 sim veniens recitat ibidem
 orationem hanc vltimam.
 Christe Deus noster qui es
 legis & Prophetarum pleni-
 tudo, qui paternam omnem
 dispensationem impleuisti,
 imple corda nostra gaudio &
 lætitiâ, nunc & semper, & in
 sæcula sæculorū, Amen. Tum

Diaconi qui sancta inferunt cum omni attentione & cautione ea comportant, ter etiam lauantes aquâ & vino sanctos Calices; & diligenter omnem humorem spongiâ extergentes, ita vt nullus penitus relinquatur. Cû autem ea contulerint & bene disposuerint, lauantur demum ipsi in loco consueto dicentes & ea quæ superius. Patriarcha vero post distributum panem benedictum, ibidem stans ad sanctas ianuas dimissionem præstat, terque populum cruce consignat. Tum reuersus, Pontificalibus indumentis exiit. Consistens inferius ad gradus Throni, dicentibus Diaconis ministrantibus, Nunc dimittis. Trisagium sanctissima Trinitas. Pater noster. Contacium diei. Gloria pretiosa. Tum Patriarcha secretò facit dimissionem. Et in sede sua confidens paululum requiescit. Deinde exurgens & adorans ante sanctam mensam, ac Deo gratias agens, postquam his omnibus adiecit: Gloria tibi, Domine, pro vniuersis, Egreditur. Aut sic aliàs se gerit. Post absolutum Psalmum, Benedicam Dominum, proclamatur: benedictio Domini super vos per ipsius gratiam & benignitatem perpetuo nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Hoc autem dicens consignat & populum, dicentem, Gloria, & nunc. Domine miserere, ter.

De benedictione Patriarchæ, Episcoporum, Sacerdotum, de more etiam & ritu benedictionis suscipiendi, vide Observationes 4. 5. 6. & 7.

Α ποὶ τὰ ἅγια εἰσκομίζοντες διάκονοι μὲν πάσης περιστοχῆς καὶ ἀσφαλείας συσέλλοισιν ἐν τῇ, ἀποπλυνάμεν τρεῖς καὶ τὰ ἅγια ποτήρια τῷ οἴνω καὶ τῷ ὕδατι· καὶ ἐκμάσαντες ἀκριβῶς πᾶσαν πλὴν ὑγρότητα τῷ σπογγῷ, ὥς-τε μὴ εἰς ἀπολύφθῃαι τυχεύσαν νο-πίδα. ταῦτα δὲ συσελλαντες καὶ διαδέν-τες καλῶς, ἀπονίπτονται καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς, ἐν τῇ συνήθει πότῳ, λέγοντες καὶ τὰ περιερημένα. ὁ μὲν τοὶ Πατριάρχης μὲν τὸ διανεῖ-μαι τὸ ἀντίδορον, αὐτὸς δὲ ἱστάμενος εἰς τὰς ἁγίας θύρας ποιεῖ πλὴν ἀπο-λυσιν καὶ σφραγίζει τοὺς λαόν. καὶ ἀποστρέφας, ἀποδύεται τὰ Αρχιερα-πικὰ. καὶ τῷ που ἱστάμενος πάλιν τῇ συνθεῖνου βαθμίδας, λέγοντων τῶν διακόνων τῷ ὑποηρεπουμένων τὸ, νῦν ἀπολύεις τὸ τεισάμον· τὸ πᾶσα· γὰρ τεισας· τὸ πάτερ ἡμῶν· τὸ κοντά-κιον τῆς ἡμέρας. δόξα Ἐ νῦν πρῶ-πέρα. καὶ ποιεῖ ὁ Πατριάρχης ἡρέμα πλὴν ἀπόλυσιν. Ἐ καὶ ἡμῶν ἐν τῇ σελλίῳ αὐτῷ μικρὸν ἀναπαύεται. εἰ-πα ἀνάσας, καὶ περισκοπήσας ἐμ-περαδεν τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ τῷ Θεῷ ἀναχαισῆσας ἐπὶ πᾶσιν καὶ δόξα σοι, κύριε, ἐπὶ πάντων, εἰπὼν ἢ οὕτως ἐξέρχεται. εἰς οὕτως μὲν τὸ πληροθυμῶν τὸ δὲ λογιῶν κύριον ἐκφωνεῖ δὲ λόγια κυρίου ἐφ' ἡμᾶς τῇ αὐτῇ χάριτι καὶ φιλανθρωπία πάν-ποτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰῶνων. τὰ ποτὶ λέγων σφραγίζει καὶ λαόν. καὶ οὕτως ὁ μὲν λαὸς λέ-γουσι, δόξα, καὶ νῦν. κύριε ἐλέησον

πεί. ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ποιεῖ ἀπόλυσιν. εἰ μὴ δὲ αὐτοπικὴ ὅστιν ἑορτὴ, κατὰ ληλον τῇ ἑορτῇ. εἰ δὲ ἀγία ἡνὸς μεγάλου ὅστις μνήμη ἐκφώνει ἐν τῇ ἀπολύσει, ὅτι τὸ ἅγιον ὄνομα. καὶ τὰ λοιπὰ καθὼς περὶ ἐκφώνη. ἢ καὶ οὕτως, μὴ τὸ, διλογία κυρίου ἐφ' ἡμᾶς, λέγει εἶχον τύπον αὐτῆς ἀπολύσεως· διὰ πρεσβυτέρων τῶν παναρχαίου σου μετὰ καὶ πάντων τῶν ἁγίων κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ οὕτως ἀπέρχεται.

^A Pontifex vero facit Dimissionem. Ac si quidem est festum Dominicum, festo tali conuenientem: Si verò sancti cuiusdam insignioris memoria fiat, pronuntiat etiam nomen illius sancti in dimissionis formulâ, & cætera, vt antea scripta sunt. Vel hunc in modum, post hoc, Benedictio Domini super nos, dicit hunc verum loco dimissoriae formulæ: Per suffragia intemeratissimæ tuæ matris & omnium sanctorum, Domine Iesu Christe, miserere nobis. Atque sic recedit.

AD PARTEM XI. LITVRGIÆ
ORDINATIONVM
PATRIARCHALIS.

Quæ Myſteriorum abſolutio eſt:

OBSERVATIONES ISAACII HABERTI
SS. E. P. P. Theologi.

OBSERVATIO I.

*Myſteria quo ſenſu viuifica. Ad ea verba Diaconi recens ordi-
nati: ὁρθοὶ μεταλαμβάνετε τῷ θείῳ, ἀγίῳ, ἀχεράντων, ἀδα-
νάτων, ἐπουρανίων, καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, ἀξίως διακριθ-
σωμεν τῷ κυρίῳ. Recti, participes facti diuinorum, ſancto-
rum, immaculatum, cœleſtium et viuificorum myſterio-
rum, dignè Domino Gratias agamus.*

Aſter. c. 17.

Ei propriè eſt ζωοποιεῖν τὰ πάντα, omnia viuificare, vt ha-
betur Nehemiæ cap. ix. quæ Leuitarum oda eſt, καὶ ζωοποιεῖς τὰ πάντα. Ipſe enim vt ait diuinus Apoſtolus,
dat omnibus et vitam, et inſpirationem, et omnia. Proinde
hæc Epitheta quæ ſacroſanctis myſteriis tribuuntur
exordium habent ab eo quod diuina ſunt τῷ θείῳ, &

in viuifica deſinunt. Deum enim, qui vita omnium eſt καὶ ἐρζως, αὐτο-
ζωὴ, καὶ ζωαρχία, vt ait S. Dionyſius, continent exhibentque præſen-
tiſſimum. Verum aliquid vlteriùs dicendum.

S. Dionyſ. lib. de
diu. no. c. 6.

Fons & Origo hu-
ius Virtutis Viui-
ficandi in Eucharis-
tia.

Theophylact. Si-
moc. in hiſtor.
Mauric. l. 4. c. 16.

Hæc myſteria ſunt propriè MYSTERIA THEANDRICA. Vocem illam
in myſterio Incarnationis primùm à ſublīmi Dionyſio uſurpatam
Theophylactus Simocatta ad myſterium tranſtulit Eucharistiæ, Incar-
nationis arcano coniunctiſſimum. Loquitur de Domitiano Martyro-
poleos Epifcopo, in ſolemni Panegyri, concione habitâ, ſacris o-
perante. Ο μὲν οὖν ἱερὰς ἀγίας τὸν ἕρπον, πίντε οἶνον ἱερογυγῆσας, ὡς
θεανδρικοῖς μυστηρίοις ὁ σωεληλυθὸς τῇ μετὰ τὴν ἡγίαζε. Ἐ οὕτω ἡ πόλις ἡμῶν
ἐπὶ τὰς θύμης θυμὸς καὶ θυορθάζει. Antistes igitur pane et vino ſolemni ritu
conſecratis, Myſterijs Theandricis, (id eſt Deum et hominem Chriſtum exhibenti-
bus) conuentum per communionem ſanctificat. Et hunc in modum ciuitas dies ſeptem
cum iucunditate in ferijs tranſegit. Myſteria igitur hæc cùm THEANDRICA

sint: Christum continent & exhibent, nec in vtroque mysterio diuinitate solâ, nec humanitate solâ, sed vtraque simul ζωοποιὸν viuificantem.

Hæc est Theologia B. Cyrilli in Anathematismo xi. à Synodo OEcumenicâ Ephesinâ confirmato. εἴ τις οὐχ ὁμολογῇ τὴν τῆς κρείου ἁγίας ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ἰδίαν αὐτῇ τῇ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ υἱοῦ πατρὸς αὐτὴν, σιωπῶμεν μὴ αὐτῇ καὶ τὴν ἀξίαν, ἥρως ὡς μόνῳ θεῷ ἐποίησιν ἐγκύριος: ἔστι δὲ μᾶλλον ζωοποιὸν, ὡς ἐφημεν, ὅτι γένηται ἰδίᾳ τῇ λόγον τῇ τὰ πρῶτα ζωοποιῶν ἰσχύοντος, ἀλλὰ μακάριον ἔστω. Si quis Domini carnem viuificam, ipsiusque Verbi, quod ex Deo Patre est, propriam esse negauerit: sed veluti alterius cuiuspiam ipsi Verbo secundum dignitatem coniuncti, aut quasi diuinam tantum inhabitationem sortiti: ac non potius viuificam esse dixerit, ut diximus, eo quod Verbi, quod omnia viuificare potest, facta sit propria: Anathema sit. Quam quidem Doctrinam S. Cyrillus in apologiâ aduersus Theodoretum probat ex Verbis Christi, Ioan. cap. vi. Nisi manducaueritis carnem filij hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: Et iterum: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ. Atque antea de eadem viuificandi facultate in ipso Eucharistiæ Sacrificio efficacissimâ, disertè idem in epistolâ ad Nestorium, τὴν ἀνάμικτον ἐκ τῆς ἐκκλησίας τελομένη θυσίαν, alias λατρείαν καλεσάμεν τε οὕτω τῆς μυστικῆς θύλακας καὶ ἀναζωοποιῶν, μέτοχοι ἡρώδης τῆς τε ἀγίας ἁγίας καὶ τῆς τιμίου αἵματος τῆς πύργων ἡμῶν ἁγίας Χειρὸς καὶ οὐχ ὡς ἁγία κοινὴ δέχονται: μὴ ἡρώδης οὔτε μὲν ὡς αἰδρὸς ἡγιασμένου καὶ σιωπῶμεν τὸν τὸν λόγον καὶ τὴν ἐνότητά τῆς ἀξίας, ἥρως ὡς θεῷ ἐποίησιν ἐγκύριος. ἀλλ' ὡς ζωοποιὸν ἀληθῶς ἔστι ἰδίᾳ αὐτῇ τῇ λόγον ζωὴ γὰρ ὧν καὶ φύσις, ὡς Θεὸς ὅτι γένηται ἐν τῷ τῇ εἰς τὴν ἁγίαν, ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτῇ. Inuentum in Ecclesiâ sacrificium celebramus, atque ad mysticas benedictiones accedimus, eaque ratione sanctificamur, utpote sacræ carnis et pretiosi sanguinis Christi nostrum omnium Saluatoris participes effecti. Neque enim illam ut carnem communem suscipimus: absit: neque rursum tanquam viri cuiuspiam sanctificati, aut dignitatis solum aequalitate Verbo consociati: sed tanquam verè viuificam, ipsiusque Verbi propriam: nam cum vita sit, ut Deus, secundum naturam, simul atque vnum quiddam cum ipsa suâ carne effectum est, mox ei Viuificandi virtutem illi contulit, &c.

Causa igitur non est præter hanc alia cur apud Græcos, Eucharistica communio dicatur etiam absolute, ἡ ζωοποιὸς κοινωνία, Viuifica communio. Euagrius de Domino Episcopo & Symeone Stylita sibi inuicem Eucharistiam porrigentibus τῆς ζωοποιὸς κοινωνίας ἀλλήλοις μετέδωσαν, Viuificam sibi vicissim communionem impertierunt: & ex versibus quos à communione, precando recitant τὰ ζωοποιὰ δωρήματα, munera viuifica dicuntur. Apud S. Basilium in Precibus frequenter.

Occurrit verò nonnulla difficultas ex scholæ acribologiâ petita. Doctores enim negant primam Gratiam, quæ animæ Vita est, per se ab Eucharistiâ conferri. Quod est disertè apud S. Iustinum Martyrem, vbi eum qui ad Eucharistiam accedit, iam debere secundum Christum VIVENTEM esse affirmat. ἡ εὐχὴ αὐτῇ καλεῖται παρ' ἡμῶν ὁ ζῶν, ἥς ὁδὸς ἡ ἀλλὰ μεταχειρὶν ἐξόν ὅτιν, ἡ τὰ πιστεύοντι ἀληθῆς εἶναι τὰ δεδομένα ὑφ' ἡμῶν καὶ λαυσάμενα δὲ ὑφ' ἀφέσεως αἰμῶντων καὶ εἰς ἀναζωοποίησιν λαμβάνειν, καὶ οὕτως βιοῶν πῶς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. Alimonia illa apud nos Eucharistia vocatur, quam nulli alteri participare licet, quàm ei qui credit vera esse nostra dogmata, & lauacro

Anathematif. Cyrill. Concil. Ephes. part. 3.

S. Cyrill. epist. ad Nestor. parte 1. Concil. Ephes. c. 26.

Euagrius lib. 1. cap. 12.

In Horolog. ἀρχὴ τῆς ἀγ. μεταλ.

Iustin. Mart. Apolog. 2.

propter remissionem peccatorum abluto, & ita, ut Christus tradidit, viventi. Quod idem est ac in statu iustitiae seu gratiae esse, ut vulgo loquuntur, & iam per gratiam primam vivere. Quomodo igitur ζωοποιός, quomodo vitam dat Eucharistia? cum eam antea requirat, unde & Sacramentum vivorum Theologis audit. Ego verò plurimis eorum assentior, qui hoc Sacramentum gratiam aliquando primam atque Vitae spiritualis initium conferre ex opere etiam operato existimant, iis qui bonâ fide accedunt, seque satis purgatos statimque gratiae consecutos, quâ tamen destituuntur, putant. quod ita non esset: minimè tamen desineret Eucharistia dici ζωοποιός non ob vitae effectum; sed ob vitae conservacionem. Sicut non solum ζωοποιός vinum facere, sed etiam ζωοποιός vinum generare, sumitur in Scripturâ sacra pro eo quod est vinum ac incolorem servare. Sic enim Lucae (qui γλαφυρός Patribus dicitur) cap. xvii. Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam: & quicumque perdiderit illam, vivificabit eam ζωογονήσῃ αὐτὸν. sic & εἰς τὸ ζωογονήσθαι sumit Actor. cap. vii.

Eucharistia vivifica ratione etiam corporis.
S. Iren. lib. 5. cont. haer. cap. 2.

Supereft etiam altera ratio huius denominationis τῷ ζωοποιός, ratione corporis quod Eucharistiae velut impressâ quadam virtute resurrectorum Patres philosophantur. Legatur S. Irenaeus lib. v. contra haereses, & S. Gregorius Nyssenus in Oratione Catechetica. Πᾶσι τοῖς πεπιστευμένοις τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἐαυτὸν, ἐν αὐτῇ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, οἷς ἡ σύστασις ἐξ οἴνου τε καὶ ὕδατος ἐστὶ τοῖς σώμασι τῶν πεπιστευκότων καὶ ταχισταίματος· ὡς αὐτῇ τῇ τῷ ὁ ἀθάνατον ἐνέωσθαι, καὶ ὁ ὕδατος τῆς ἀφθαρσίας μέγας γένοιτο. Ταῦτα δὲ διδωσὶ τῇ τῆς ἐκκλησίας δυνάμει, τῇς ἐκκλησίας μετασχηματίζουσας τῶν φαινομένων τῶν φύσει. Verbum Dei per suae oekonomiam seu dispensationem gratiae, se per carnem in omnibus credentibus seminat, contemperatus corporibus credentium pane & vino sustentatis, ut unione cum eo quod est immortale, sit etiam homo particeps incorruptionis. Hac autem dat Virtute Benedictionis transmutatâ eorum quae apparent, naturâ. Quo loco notandum, ut Incarnationem sic & Eucharistiam vocari τῆς χάριτος οἰκονομίας, Gratiae dispensationem.

OBSERVATIO II.

De oratione in mysterijs, pro pace, Ecclesijs, Sacerdotibus et Principibus: Ad ea verba, εἰρήνη τῷ κόσμῳ σου δώρησαι, τοῖς ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἡγεταῖς. Dona pacem mundo tuo, Ecclesijs tuis, Sacerdotibus tuis, Imperatoribus tuis, etc.

PACEM te poscimus omnes: qui oramus, pro quibus oramus. In Liturgiâ Græcorum celebrandâ, quinque pro Imperatoribus oratur. Semel quidem & iterum ad Prothesim, seu minus altare. Tertiò in ingressu Euangelij: Quartò post magnum ingressum seu introitum & post consecrationem. Quintò in Absolutione seu dimissione à mysterijs. Adiungitur autem ferè huic pro Regibus Orationi, Pacis postulatio. Præcipua quippe huius pro Regibus institutæ orationis, imò vnica causa, ab Apostolo, quem ἱεροῦργον τῆς ἐκκλησίας vocat S. Cyrillus, commemorata est, Pax. Scribit ille ad Timotheum Ephesinum Episcopum. *i. ad Tim, c. 2.* Παρακαλῶ τοὺς πρῶτους, ποιῆσαι δεήσεις, προσευχάς, ἐνταῦθες, ἀρχιεπιστάς, ὑπὲρ πρῶτων ἀνδερόπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πρῶτων τῶν ἐν ὑποταχῇ ὄντων, ἥα ἡρεμεῖν καὶ ἡσύχιον βίον ἀγαθῶν ἐν πάσῃ δισεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Sic vetus interpres. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum Actiones, pro omnibus hominibus. Pro Regibus & omnibus qui in sublimitate sunt: (ad quid?) ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Quæ verba eo studiosius adduxi, quòd B. Augustinus ea *S. August. ep. 51.* præsertim ad Sacrosancta & Viuifica Mysteria Eucharistiæ, & ad eius Liturgicas preces pertinere ingeniosissimè ostendit, in Epistolâ quadam ad Paulinum, vbi post multa Lectori consulenda, Eligo, inquit, in his Verbis hoc intelligere, quod omnis, vel penè omnis frequentat Ecclesia: ut preces accipiamus dictas quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensâ, incipiat benedici: Orationes, cum benedicitur & sanctificatur: & ad distribuendum comminuitur: quam totam petitionem fere omnis Ecclesia Dominicâ oratione concludit. Ad quem intellectum, etiam Verbi Græci origo nos adiuvat. Nam eam quam dicunt εὐχὴ; rarò ita Scriptura ponit ut intelligatur Oratio: sed plerumque & multo vsitatius votum appellat εὐχὴ. προσευχὴ, verò, quod verbum ita positum est, unde tractamus, semper Orationem vocat. Vnde hanc verbi originem nonnulli minùs eruditè intuentes, προσευχὴ non orationem, sed Adorationem dicere voluerunt; quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur quæ vocatur εὐχὴ, adoratio putata est προσευχὴ, (non paucis interiectis) Interpellationes autem, siue ut vestri codices habent, postulationes, fiunt cum populus benedicitur. Tunc enim Antistites velut aduocati susceptos suos per

manus impositionem misericordissima offerunt Potestati. Quibus peractis & participato tanto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis ultimam commendavit Apostolus. Pro Regibus autem & his qui in sublimitate sunt, &c. ne quisquam, sicut se habet humana cogitationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda pro his, à quibus persecutionem patiebatur Ecclesia: cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda: unde adiungit & dicit: hoc enim bonum est & acceptum coram Salvatore nostro Deo qui vult omnes homines saluos fieri, &c.

Tertull. Apologet.
cap.

In epist. ad Senatū
post Apologiam
sec. Iuliani.

Synodus Agathensis
sub Symmacho
an. 506. in præfat.

Oratio Liturgica
pro Sacerdote seu
Episcopo.

Illius loci Paulini elegans paraphrasis est apud Tertullianum in Apologet. suspicientes in cælū Christiani, manibus expansis quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus: denique sine monitore, quia de pectore oramus pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quaecumque hominis & Caesaris vota sunt: & postea, Inspice Dei voces literas nostras: nominatim atque manifestè orate pro regibus, & pro principalibus ac potestatibus ut omnia tranquilla sint vobis, &c. Hinc illud Marci Imperatoris pro Christianis testimonium in Epistolâ ad Senatū, ῥήματα εαυτοῖς ὅτι πῶς γὰρ οὐχ ὑπὸ ἐμοῦ μόνον ἐδέηθον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆ παρόντος στρατάρχης, projicientes se in terram non pro me solum, sed etiam pro præsenti exercitu precati sumi. Dionysius Alexandrinus Martyr in persecutione sub Valeriano Amyliano ita suadenti, ὅ καὶ φύσιν πρέπεισθαι, καὶ θεοὺς τοὺς σωζόντας τὴν βασιλῆα προσκυῶν, ὁμιλεῖσθαι δὲ τῷ ὡς φύσιν. Id quod secundum naturam est reuereri, & deos imperij servatores adorare, eos vero qui præter naturam dii sunt, prætermittere: sic generosè respondet, οὐ πόρρις πόρρις προσκυνοῦσι θεοὺς. ἀλλ' ἕκαστοι πῶς οἱ νομίζουσιν ἡμεῖς οἶνω τὸν εἶνα θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, τὸν καὶ τὴν βασιλῆα ἐν χειρὶ τοῖς θεοφιλεστέοις Ουαλεριανῷ καὶ Γαλιηνῷ σεβαστοῖς. τῶτον καὶ σεβόμεν καὶ προσκυνοῦμεν. καὶ οὕτω διηγεῖται ὑπὸ τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅπως ἀσάλευτος ἡμεῖς μένη, πρὸς οὐδὲν μεθῆ. Non omnes deos omnes colunt: sed singuli quosdā, quos deos putant. Nos autē unū Deum & Creatorē omniū rerum, ipsum eundē qui Regnum Deo dilectissimis Valeriano & Galieno Augustis tradidit; colimus & adoramus: & ipsum assidue pro imperio ipsorum, ut inconcussum permaneat, exoramus. Sic Arnobius lib. iv. contra gentes. Cum immaniter nostra conuenticula dirui meruerint, in quibus summus oratur Deus, Pax cunctis & venia postulatur, Magistratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis, adhuc vitam degentibus & resolutis corporum vinctione, &c. Synodus Agathensis, flexis in terram pro regno eius (Clodovei) pro longevitate, pro populo Dominum deprecamur, ut Regnum eius Dominus felicitate extendat, iustitiā gubernet, virtute protegat, &c. In Conciliis Gallia frequentissimè id occurrit, quæ religiosior & in Regum cultum propensior addictiorque gens fuit. In Toletan. Synodo vi. Ut sacrificiorum libamina quotidie ubique pro Rege & regia stirpe celebrentur. Sed ut ad preces Liturgicas Græcorum conuertamur.

Orationis pro Episcopo, præterquam quod Liturgiam auxit, B. Chrysostomus meminit homil. 2. de Prophetarum obscuritate, κοινῇ πάντες ἀκούοντες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ κελεύοντος καὶ λέγοντος. δεηθῶμεν ὑπὸ τῆς ὁπίσθεντος καὶ τῆς γήρας, καὶ τῆς ἀπλήφειας, καὶ ἵνα ὁρθοτομή τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ὑπὸ τῆς

ταῦτα καὶ ὑποφ' τῆς ἀποσταχῆς, οὐ πρὸς αἰτέειναι ποιεῖν ὁ βέλτερον· ἀλλὰ ἐμὲτ' ἐκ-
πειρίας αἰσφύρετε πλὴν δι' ἡμῶν εἰδοτες τῆς ὑμετέρας σαυρόδου πλὴν διώμας. Vbi com-
muniter omnes Diaconi vocem auditis iubentis & dicentis: Oremus pro Episcopo &
senectute ac protectione eius, atque ut recte tractet verbum veritatis, & pro ijs qui hic
sunt & ubique terrarum: quod iussum est, agere non recusatis, sed magna animi con-
tentione preces offertis agnoscentes quanta sit concursus vestri virtus.

De Liturgicis verò pro salute Principis orationibus, præclare admo-
net S. Athanasius in Apologiâ, vbi defensionem suam instituit, aduer-
sus eos qui ipsum criminati fuerant, quod rem diuinam in magnâ Ec-
clesiâ nōdum Encaniis solemnibus consecratâ fecisset, ἐορτὴν ἡμῶν τῆς πάχας,

Oratio Liturgica
pro Principe. 903.8
S. Athanas. Apo-
log. ad Constant.
tom. 1.

ὁ δὲ λαὸς πόρην πολις καὶ ἱεροῦτος ἡμῶν, ὅσον αὐτὸν ἔξαιτο καὶ πόλιν ἐξ ἡμετέρας φι-
λόξενοι βασιλεῖς. τῆς ἱερωσύνης ἐκκλησιῶν ὁλίγων καὶ βαρυτάτων οὐσῶν, ἰσοῦτος ἡμῶν
ὅσον ὁλίγων, ἀξιοῦτων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συναλθεῖν, καὶ καὶ πόρην δι' ἡμε-
τέρας καὶ ὑποφ' τῆς σωτηρίας ὅσον καὶ ἡμετέρας. Festum erat Pascha, tantaque populi
vis aderat, quantum Christianorum in urbe esse Christi amantes Principes opta-
rint. Cum igitur Ecclesia paucaparuaque essent, magnoque tumultu posceretur, ut in
magnâ Ecclesiâ conuentus celebrarentur, atque ibidem preces pro tua salute fierent, quæ
factæ sunt, &c. & multis interiectis. σὺ δὲ, θεοφιλέστατε Αὐγουστὲ, ζήσας πολ-
λαῖς ἐπὶ τῷ ποσειδῶνι καὶ τῷ ἐγκρατῆρι ὁπτιτελέσας. αἱ γὰρ ἡμῶν καὶ πόρην τῶν ποσειδῶνι
τῆς σῆς σωτηρίας δι' ἡμῶν καὶ ὅσον ἐμποδίζοις πλὴν τῆς ἐγκρατῆρος πόρην. Tu tamen inte-
rim vivis, Deo dilectissime Auguste, multis annorum periodis, ea solemnia dedica-
tionis perficias. Preces enim omnium pro salute tua factæ nihil impediunt Encanio-
rum celebrationem, &c. Erat tamen Constantius in hæresi flagrantissimâ.

S. Chrysostomus hom. vi. in primam ad Timotheum Epistolam, πορτὴν
πόρην, τοῦτ' ἐστιν ἐν λατρείᾳ τῇ μεθ' ἡμῶν· καὶ τὸ τοῖσιν οἱ μῦσαι, πῶς καὶ ἐκείνην
ἡμετέρας γὰρ καὶ ἐν ἑσπερά καὶ πορτῆς, πῶς ὑποφ' πόρην τῆς χάριτος καὶ βασιλείας ἐ
πόρην τῆς ἐν ὑποφ' ὄντων ποιούμεθα πλὴν δέσιν. Primum, inquit, Aposto-
lus, id est in sacrificio quotidiano: Atque id norunt Sacerdotes, quomodo diebus sin-
gulis manè & vesperè, orationes ad Deum fundatur, pro omni mundo, pro Regibus &
omnibus qui in sublimitate sunt. Et addit. ὑποφ' βασιλείας καὶ οὐ τὸ πρὸς θεοσεβείας ἡσυχίαν
βασιλεῖς καὶ ὑποφ' τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ τῆς μυστηρίων δὲ καὶ δέσιν πορτῆς πορτῆς.
ἢ δὲ κέρδος; ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσυχίαν βίον ἀφ' ἡμῶν. Pro Regibus: nec adhuc
Reges Dei cultores erant: oportet etiam pro Gentili, mysteriorum tempore orare,
quæ utilitas? ut quietam & tranquillam vitam agamus. Legatur S. Gre-
gorius Nazianzenus orat. ad præfectum iratum. Græcis verò Patri-
bus non obstrepam, si Optati Mileuitani verba quædam illustrando,

Optat. Mileuit.
l. 3. cont. Donatist.

Pauli loco peridonea interferam; cum ille succenset aduersus Dona-
tum, quialiquando furore succensus in hac verba prorupit. Quid est Imperatori
cum Ecclesiâ? Jam tunc meditabatur, contra præcepta Apostoli Pauli Potestatibus
& Regibus iniuriam facere; pro quibus, si Apostolum audiret, quotidie rogare debue-
rat. Sic enim docet B. Paulus Apostolus: Rogate pro regibus & potestatibus, ut quie-
tam & tranquillam vitam cum ipsis agamus: non enim Respublica est in Ecclesiâ, sed
Ecclesia in Republica est, id est, in imperio Romano. Quod Libanum appellat Christus
in canticis canticorū, cum dicit, veni sponsa mea, veni à Libano, id est, de Imperio Ro-
mano, ubi & sacerdotia sancta sunt, & pudicitia, & virginitas, quæ barbaris genti-
bus non sunt: & si essent, tuta esse non possent. Merito Paulus docet orandum esse
pro Regibus & Potestatibus; etiam si talis esset Imperator qui gentiliter viveret. Quan-

tò quod Christianus, quantò quod Deum timens, quantò quod religiosus, quantò quod misericors, ut res ipsa probat, &c.

Constit. Apost. lib.
3. cap. 12.

Origenes lib. 8. in
Celsum sub finem.

Sed ad Græci ritus Ecclesias reuertamur: in quibus, fatendum est multo frequentiores pro Regibus Christianis in Liturgicis adorandorum Mysteriorum precibus, comendationes ac orationes præscriptas & visitatas fuisse. Antiquiora supra dictis, huius rei monumenta profereamus. Aut verus aut veri æmulus Collector Constitutionum Apostolicarum, & satis antiquus ut multoties dixi ad ritum Ecclesiasticum probandum in ordine Liturgiæ: *ὡς καὶ λέγουσιν οἱ κύριοι, ὡς τῆ βασιλείας καὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν ἐρατεινῶν, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ ἀφθροντες τὸν πόμπη χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν δόξασωμεν σέ.* Obsecramus te Domine pro Rege & omnibus qui in sublimitate sunt, & pro toto exercitu, ut res nostras in pace contineant: ut totum *vita nostra* tempus in quiete & concordia traduentes, te glorificemus. Iisdem pene verbis certiori dubio procul testimonio, legationem suam claudit & perorat Athenagoras: *τῆς δὲ χάριτος τῆς ὑμετέρας ἀχόμεθα, ἵνα πάντες μὲν ὡς πατρὶς καὶ τοῦ διχαίου, ἀφαιχόμεθα τὴν βασιλείαν, αὐτὸν δὲ καὶ ὁπίδδον καὶ ἡ δὲ χάρις ἡμῶν, πόμπην ἐπιχρίων μηχανῶν λαμβάνη τὴν δὲ ἐστὶ καὶ πρὸς ἡμῶν, ὅπως ἡρέμων καὶ ἡσυχίᾳ βίον ἀφθρονῶμεν, αὐτοὶ δὲ πόμπη τὰ κεκελευμένα προσθύμως ὑποπείνομεν.* Pro Imperio vestro precamur, & ut filius, quod iustissimum, patri succedat, utque imperium vestrum magis magisque semper augeatur; denique omnibus ex animi voto fluentibus, oramus, quod & nobis utile fuerit, ut quietam tranquillamque vitam degentes, vobis interim ad qualibet imperata promptè inseruiamus. Ad postremam insidiosissimi Christianorum hostis Celsi Epicurei philosophi, ita se comparat Origenes libro viii. Eἴθ' ἐξῆς *προσέπειται ἡμᾶς ὁ Κέλσος, [Ἀρήγαν τὰ βασιλεῖς πόμπη ἀείδῃ, καὶ συμπονήν αὐτὰ τὰ δίχμα, & ὡς μαχίᾳ αὐτὰ, καὶ συστρατεύδῃ αὐτὰ ἀπὲρ ἐπίγῃ καὶ συστρατηγείν.] λεκτέον δὲ ὅτι πρὸς αὐτὰ, ὅτι δὲ ἡγεμονῶν καὶ χαρὸν τοῖς βασιλεῦσι θεῖαν, ἵν' οὕτως εἴπω, δόξῃν, καὶ πόμπην αἰαλαμδρόντες Θεοῦ. καὶ αὐτὰ ποιοῦμεν πειθόμενοι ἀποστολικῇ φωνῇ, λεγούσῃ. ὡς καὶ λέγουσιν ἡμᾶς ὡς τὸν πόμπη ποιῶν δέησας, προσευχαί, ἀτθῆσας, ἀχόμεναι, ὡς πάντων ἀνθρώπων, ὡς βασιλείων καὶ πάντων τῶν ἐκκλησιῶν ὄντων. & ὅσα γέ τις ἀσεβέστερος ἔστιν, τοσούτω ἀνυπερότερος ἐστὶ τὰ δόξα. γὰρ τοῖς βασιλεῦσι ὡς τοῖς εἰς τὰς πόλεις δέξιντας ἐρατῶτας, καὶ αἰμαρῶτας οἱς ἀνδρώνται τῇ πολεμίων. εἴπα δὲ καὶ αὐτὸ εἰποιμεν ἀπὸ πρὸς τοῖς ἀμειντοῖς τῆς πίστεως, & ἀξιούμεν ἡμᾶς ἐρατῶτας ὡς τῆς κρινὸς καὶ ἀνθρώπων αἰμαρῶν. ὅτι & οἱ καὶ ὑμᾶς ἱερὰς ἀγαλμῆς πινάν & νεωκόροι ὧν νομίζετε Θεῶν προσέσιν ἐαυτῶν ἀμείνον τὴν δόξαν ἀφαιχόμεν τὰς θυσίας, ἵνα αἰμαρῶν χερσὶ & κατὰ ἐκείνους ἀπὸ φόνων προσάγωσι τὰς νενομισμένας θυσίας οἷς φατέ θεοῖς, καὶ τὰ ἐξῆς.* Postremo nos hortatur Celsus ut opem feramus Imperatori totis viribus, & auspiciis ipsius bella iusta piaque geramus, nec detrectemus militiam si res id postulet. Respondemus ferre nos Imperatori auxilia suo tempore, sed diuinâ, ut ita loquar, armaturâ fretos non humanâ. Quod facimus Apostoli monitis obsequentes, cuius hac verba sunt: Obsecro vos primum ut faciatis deprecationes, orationes, interpellationes & gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus & cunctis in sublimitate positis; Et quò cuiusque insignior est pietas, eò maiorem opem feri Imperatori, quam qui stant in procinctu milites & quos possunt, interficiunt. Possumus etiam sic respondere alienis à nostrâ fide qui ad militiam pro Rep. & ad cades hominum nos urgent.

Ecce vestrorum quoque numinum Sacerdotes & delubrorum custodes dextras seruant puras à sanguine, sacrorum causâ ut incruentis ac impollutis cade manibus victimas offerant solemnes ijs quos pro dijs habetis, &c. Cætera prolixa sed lectu dignissima. Accedit S. Cyrillus Cateches. v. qui de eadem pro Regibus, in Liturgiâ, post consecrationem, oratione, sic habet. Εἶτα μὲν δὲ ἀπὸ τῆς ἁγίας τῆς πνευματικῆς θυσίας, πρὸς ἀναιμακτον λατρείαν ὅτι τῆς θυσίας ἐκείνης τῆς ἰλασμοῦ, ὡς καὶ λατρεῖν τὸν Θεὸν ὡς κρινῆς τῆς ἐκκλησιᾶς εἰρήνης, ὡς ἐρ τῆς τῆς κόσμου βίβας, ὡς ἐρ βασιλέων. Deinde confecto illo spiritali sacrificio, & cultu incruento super ipsâ propitiationis hostiâ, obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro Regibus, &c. S. Chrysostomus iterum, post Diaconi vocem auditam. Εν ταῖς καρτῶν ἐν ᾧ μέλισσα δει τὸν Θεὸν καὶ ἀλλὰ τῆς, ὅτι τῆς πιστῶν, ὡς ἐρ ὁπισκῶπων, ὡς ἐρ παρυσυτέρων, ὡς ἐρ βασιλέων, ὡς ἐρ τῆς κρατιῶτων, ὡς ἐρ γῆς καὶ θαλάσσης, ὡς ἐρ ἀέρων, ὡς ἐρ ἀπάσης οἰκουμένης, καλῶμεθα προσεῖναι ταῖς φιλαν θεῷ. Quo tempore Deum maximè oportet reconciliare, coram fidelibus, pro Episcopis, pro Presbyteris, pro Regibus, pro Imperatoribus; pro terra & mari, pro aëre, pro uniuerso terrarum orbe, ad Deum accedere iubemur, &c. Episcopi Aegyptij & Clerici Ecclesiæ Alexandrinæ scribentes ad Leonem Augustum, contra Timotheum Episcopum tyrannum & intrusum: conqueruntur expulisse ab Ecclesiâ & interfecisse, τῶν ἀγίων πατέρων καὶ Ἀρχιεπισκόπων Περτίου, πάντες σιωπῆς πᾶσις ὅτι τελευτῶντα ἐλπίς ἀναπέμποντα ταῖς πάντων ἡμῶν ὁπίου Χριστῷ ὡς τῆς βίβας ὡς βασιλείας ἐ τῆς φιλαρχίᾳ ὡς παρατίου. Sanctissimum patrem & Archiepiscopum Proterium consuetas synaxes & preces omnium nostrum Saluatori Christo, pro pio vestro Imperio, & Christum diligenti Palatio offerentem. Sed hæc abundant.

S. Chrysost. ho. 2.
in ep. 2. ad Cor.

Apud Euagrium
lib. 2. hist. cap. 8.

Quid sit, firmare
Reges.

In Typico.

Non est autem prætereunda loquendi forma quâ Græci hanc pro Regibus orationem exprimere solent recentiores. *ἐπιζωον τοὺς βασιλεῖς. Reges confirmamus.* Id est Orationem pronuntiamus quâ Deum precamur ut Regum Imperium Deus firmet atque stabiliat: qualis est hæc Oratio Liturgica sancti Basilij. Μνήσθητι κύριε τῶν ἀσθενούντων καὶ πιστομένων ἡμῶν βασιλέων, οὓς ἐδικαίωσας βασιλεύειν ὅτι τῆς γῆς· ὅπως ἀδικίας, ὅπως ἀδικίας ἐφαίνωσιν αὐτοῖς· ὅπως κλάσιν ὅτι πρὸς κεφαλὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου εἰσέλθωσιν αὐτῶν τὸν βραχίονα· ὡς αὐτῶν πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν αὐτῶν πρὸς βασιλείαν· ὡς αὐτοῖς πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα· χάρισμα αὐτοῖς βασιλείας ἐ ἀναφαιρετὸν εἰρήνης· λάλησον εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀγάπην, ὡς τῆς ἐκκλησίας σου, ἐ πρὸς τὴν λαὸν σου· ἵνα ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἡρεμῶν ἐ ἡσυχίᾳ βίον ἔχοντων, ἐ πάσῃ ἀσθενείᾳ ἐ σμύνητι. Memento Domine Religiosissimorum & fidelissimorum nostrum Imperatorum, quos æquum tibi visum est in terra regnare: Armis veritatis, armis bonæ voluntatis eos corona: caput eorum obumbra in die belli: brachium eorum corrobora: dextram exalta: regnum confirma: barbaras omnes gentes quæ bella volunt, eis subiuga: largire ipsis profundam & inuiolabilem pacem: loquere in cor eorum bona, pro Ecclesia tua, & uniuerso populo tuo: ut in serenitate ipsorum quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate.

OBSERVATIO III.

De Antidoro, apud Græcos, Eulogiâ, Benedicto pane:
adea verba, *μὲν δὲ διανεῖμαι δὲ αἰνέσωρον καὶ τὰ ἐξ.* Post
panem benedictum distributum, etc.

Arnobius lib. 1.
cont. Gent.

S. Basil. Homil.
περὶ εὐχαριστίας.

S. Basil. lib. de Spi-
ritu S. c. 27. Cyril.
ep. ad Nestorium.

Concil. Laodic.
can. 14.

Apud Euseb. lib.
5. c. 24.

Idem Paulin. ep. ad
Alypium & ad Ro-
manianum.

S. August. l. 2. de
peccator. merit.
cap. 26.

Eucharistia ab imperito & ignaro Myfteriorum Ca-
techumeno, his verbis olim significabatur. Illud quod
datur. Is est Arnobius qui adhuc Catechumenus scri-
psit libro secundo, sic: *Ἀντίδωρον* est id quod loco do-
ni est, loco eius quod datur, id est Eucharistia. Nam
& Eucharistia *δῶρον καὶ δώρημα* dicitur. *Ἐξιτήριον δῶρον*
S. Basilio, ut notavit vir doctus. Hoc apud SS. Patres
locis infinitis, in utraque Liturgiâ frequentissimum. *Ἀντίδωρον* igitur,
Eucharistia, ut doni loco datur. Panis benedictus, unde & *εὐλογία* dici-
tur, loco consecrati & diuini, ut Græci *θεῖον ἄρτον* à consecratione vo-
cant. Tamen non ignorare debemus, *εὐλογία* aliquando Eucharistiam
significare etiam apud Paulum: Eulogia tamen aliquando Eucharistia
opponitur, ab eoque ut aliquid Vicarium manifestissime distinguitur.
Concilium Laodicænum: *ὡς τὸ μὴ τὰ ἁγία εἰς λόγον εὐλογίας, καὶ πλὴν ἐπι-
τιμῶν τῶν παρχῶν εἰς ἐτέρας παρεκκλίας ἀγαγέμεναι*, ne sancta instar Eulogiarum, in
festo Paschæ alienas in paræcias mittantur. Vbi calumniatur Balsamon Lat-
inos id facere & distribuere, *τὰ ἄζυμα τοῖς κοινοῦχαῖταις, μὴ δὲ ἁγιασμέναις, ὡς
καὶ τὸ πρὶν ἡμετέρων, ὡς ἔοικεν, ἐγένετο δὲ παλαιόν, εἰς τὰ ἁγία μυστήρια.*
Distribuant enim Laicis azyma, etiam post consecrationem, perinde ac communia.
Hoc olim fiebat à nostris, ut est verisimile, in sacris mysterijs. Modestius Zonaras.
Mitri quidem solitas *τὰς μασέδας*, particulas consecratas, negari plane
non potest, & Irenæus ipse Epistolâ ad Victorem Episcopum Romanum
οἱ *πρὸς τοὺς ἀρεσβύτερον τοῖς ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τηροῦν ἐπεμποι εὐχαριστίας.* Qui
præcesserunt Presbyteri, eundem morem obseruantibus ex alijs paræcijs, Eucharistiam
mittebant. Et hoc inter Episcopos & Presbyteros eiusdem Communio-
nis: quæ postea consuetudo mutata in Eulogias. Panes benedicti erant,
ut ij de quibus S. Paulinus Epist. i. ad Seuerum, ubi Eulogiam vocat. & S.
Augustinus Epist. xxxi. ad Paulinum. *Panem unum, quem unanimis iu-
dicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas,* sed illæ priuatæ erant
Eulogiæ. Reuera autem & in mysterijs panis ille, perfectam Commu-
nionis vnionem quæ beneficio Eucharistiæ efficitur, repræsentabat, Eu-
charistiâ iam manducatâ. Nec enim ut putant, solis iis qui non commu-
nicarent, porrigebatur (et si quibusdam genus alterum Eulogiæ daba-
tur ut Catechumenis) sed iis etiam qui Eucharistiâ pasti fuerant; ad
alterum velut ipsius Symbolum ac *μνημόσυνον*, exhibendum.

Non inficior statutum fuisse, aut certè in more positum, quod vulgò tribuitur Pio Papæ [vt de oblationibus quæ offeruntur à populo & consecrationibus quæ supersunt: vel de panibus quos deferunt fideles ad Ecclesiam: vel certè de suis Presbyter conuenienter partes incisas in vase habeat nitido & conuenienti: vt post Missarum solemnias, qui communicare non fuerint parati, Eulogias omni die dominico & in diebus festis exinde accipiant, quæ cum benedictione prius faciat.] Quo ex loco concludi potest fuisse indifferens apud Latinos vt Eulogiæ illæ, aut ex azymo pane, aut ex fermentato fierent: cū ex utroque factas inde constet: ex azymo quidem per ea verba *Consecrationibus quæ supersunt*: ex fermentato verò, per hæc, *de panibus quos deferunt fideles ad Ecclesiam, vel de suis*. Attamen fermentatos vt plurimum fuisse etiam apud Latinos, panes Eulogiarum probabilius est ex illis verbis Anastasij, vel alterius antiquioris in vitâ Melchiadis Papæ, hic fecit vt oblationes consecratae per Ecclesias & consecrata Episcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum. Ex Innocentio quoque primo, Epistolâ ad Decetium. De fermento verò quod ore Dominico per titulos mittimus per Acoluthos, &c. Concilium Nannetenſe verbis extremis Decreti Pij Pontificis, ita conceptis: & illa, unde Eulogias Presbyter daturus est, ante, in hæc verba benedicat: addidit orationem: Domine sancte Pater omnipotens aterne Deus, benedicere digneris hunc panem tua sancta & spiritali benedictione: vt sit omnibus salus mentis & corporis, atque contra omnes morbos & vniuersas insidias, tutamentum: per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, panem vitæ qui de cælo descendit, & dat vitam ac salutem mundo, &c.

Panis Eulogiarum qualis? etiam apud Latinos.

Atque vt ad Græcorum ritus oculos adiiciamus: fuerunt apud eos Eulogiæ etiam duplices priuatæ & publicæ. De priuatis præsertim agitur altero canone xxxvii. οὐ δεῖ τῶν τῶν Ἰουδαίων, ἢ αἱρετικῶν τὰ πεμπούδια εὐχαριστῆσαι, καὶ μὴ δὲ σὺν αὐτοῖς εὐχαριστῆσαι. Non oportet à Judæis, vel ab hæreticis quæ mittuntur, munera festina suscipere, neque cum eis festa celebrare. Isidorus Mercator, feriatica reddidit. Dionysius Exiguus festina: alij benedictiones: & reuera canone xxxi. clarè, οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν αἱ τινὲς εἰσὶν ἀλογίαι μάλλον ἢ εὐλογίαι. Non oportet ab hæreticis Eulogias accipere quæ sunt potius maledictiones quàm benedictiones. Quod si cum hæreticis communicare hæc tantum Eulogiarum Communionem, quæ Mysteriorum vmbra erat profanum est, atque interdictum; quâto magis illegitimum atque impium in Communionem Mysteriorum? quod hodie Caluinistæ cum Lutheranis quos hæreticos iure putant, fieri posse decreuerunt, & faciunt; Deo scilicet oculos ipsorum excæcante & aures aggraunte, vt neque vlla sibi esse mysteria, neque fidem, neque porrò Religionem profiteantur. Sed hæc πρὸς τὸν λαόν. Eulogiæ igitur tam publicè distributæ quàm priuatim missæ, sunt Communionis indices ac tessera: Et publica potissimum Symbola Mysteriorum: quæ quidem instituta opinatur Balsamon, ad supplendam eorum, qui mysteria attingere non audebant, vel cunctabantur, Synaxim: Explicans enim Canonem secundum Antiochenæ Synodi, quo decernitur, μὴ ἐξ εἶναι κοινωνεῖν τοῖς ἀχρεῖων ἡγιασμένοις, non oportere communicare cum ijs qui Communionis sunt exsortes: addit, ἀλλὰ μὲν ἐκ τῆς προνοίας ἐπεροήθη, ὡς εἰσὶν ἡ τῆς ἀποδόσεως ἐξέδοσις: ὥστε πᾶσι τοῖς ἀγαθῶν ἐχούσι καὶ αὐτοῖς τοῖς μὴ διωκτοῦσι μεταλαβόντι τῶν ἀγίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, πρὸς τὴν

Eulogiæ duplices apud Græcos.

περὶ μὲν τῶν τῆς θείας ἱεροτελεστίας, καὶ ἐκ χείρς ἱερατικῆς λαμβανέ-
νῃ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ. Videtur autem ex hoc canone excogitata Antidori di-
stributio: ut necesse haberent etiam qui non possunt sanctorum & divinatorum
Mysteriorum esse participes: ad finem usque divini sacrificii perseverare: ipsumque de
manu Sacerdotis ad sanctificationem assumere. Nihilominus tamen utrisque
distribui solet Antidorum, ut apud nos, sic apud Græcos ut iam dixi, iis
videlicet qui communicarunt in Symbolum acceptæ Communionis:
iis verò qui non communicarunt in Symbolum & spem ac votum acci-
piendæ.

Tertull. lib. de exhortat. Castitat.

Cæterum panis ille, propterea quod erga eos qui communicarent, Eucharistiæ locum teneret, mirum est quantis ad Eucharistiam accedentibus titulis donatus sit. Apud Latinos *oblatio*, & *sacrificium*, & *Sacramentum* dicebatur, & aliis præclaris, nominibus censebatur, de quibus fuisse Gabriel Albaspinæus opusculo de dicto Terrulliani: etsi hæc omnia *ὁμοῖον* tantum, si cum Eucharistiæ mysteriis comparetur.

Codin. lib. de offic.
Pal. c. 17.

Sed quid apud Græcos? Antidorum dicitur etiam apud eos ^{ἀντίδορον} *sanctificatio*, supra ex Balsamone in canonem sec. Concilij Antiocheni. Dicitur & τὸ ἀγιασμα. *Res sanctificata, consecrata*. Codinus cap. xvii. τὸ ἀγιασμα.

Simeon. vi. Thes-
salonic. à Pontano
editus li. de Templ.
sub finem.

ἄνθρωπον παρὰ λαῶν ἀγίασμα, ὃ φαμεν ἀντίδοτον, res sanctificata quod populo distribu-
 tur, Antidorum nominamus: malè Iunius reddiderat munus mutuum: est
 enim quod vice doni datur, id est loco Eucharistiæ, ut toties diximus.
 Dicitur & diuinus Panis, Pachymeræ lib. v. histor. μετὰ λήψης τοῦ θεοῦ
 ὃν ἀντίδοτον λέγουσι. Sed hæc omnia ut superius dixi, solum homonymæ,
 Eucharistiæ comparata. Peculiari quoque ratione apud Græcos, eo
 quod Antidorum sit ex illo Pane, è quo pars aliqua excisa est ad Con-
 secrationem Eucharistiæ: & super quem preces mysticæ quædam præ-
 paratoriæ, ut vocant, ad Eucharistiam, pronuntiatae sunt. Simeon The-
 salonicensis Archiepiscopus lib. de diuino Templo. Sacris à prothesi abla-
 tis, Diacono quidem discum super caput, Sacerdotibus autem manibus Calices tenen-
 tibus, Pontifex gratijs actis & manibus lotis egreditur, quodque vocatur ἀντίδοτον,
 populo distribuit. Quoniam enim Episcopus Christum exprimit, ipsum & sacrificium,
 & participat, & viris sacra is impertit. Sanctificationem autem opus est parti-
 cipare populum: per ἀντίδοτον id fit. Est autem sanctificatus panis in prothesi repositus,
 ex quo medium exsectum ad sacrificium offertur. Hic postea ut lanceolâ signatus, &
 diuinis verbis super se factis, loco donorum tremendorum, videlicet ijs qui non com-
 municarunt, dispersitur. Omnibus tamen distribui non desinit, ijs etiam
 qui communicarunt, sed locum communionis tenet ijs qui non com-
 municarunt.

Αντίθετον quomodo
differat ab eo quod
κατάκλαστον dicitur.

Adnotauit V. C. Casaubonus post Meursium, panem benedictum seu *αἰνέσιον* apud Græcos etiam dici *δὲ τὰ χαῖα* à fractione, quia frangi ad distributionem solebat. Verum vterque, pace eruditionis dixerim, fallitur: nam *τὰ χαῖα* erat vnus ex quinque panibus qui cum Colybis (de quorum benedictione habetur in Euchologio p. *pr.*) offerri solebant in festis tantum Votiuis, prout alicuius festi, in peculiari cultu offerentis erat celebritas: ex quibus quinque panibus cum Colybis (grana cocta & fructus alij erant) oblatis ante Imaginem Christi vel B. Mariæ, quatuor in vsum Sacerdotum cedebant; alter benedictus

populo distribuebatur. Antidorum verò nunquam erat aliud quàm panis Protheseos, is ex quo pars aliqua ad Consecrandam Eucharistiam defecta erat. Deinde κατὰ κλάσιν distribuebatur & in Vesperis: Antidorum verò solum in Liturgiâ, seu Synaxi mysteriorum matutinâ. Nicolaus Cabasilas in Expositione Liturgiæ. Εἶτα ἔτι τὸν προσενηθέντα ὄρντον, ὃς οὐ τὸν ἱερεὺς προσέτεμεν ὄρντον, εἰς πολλὰ διελών, μεταδίδωσι τοῖς πιστοῖς, ὡς αὐτοὶ ἡρώμενον, αὐτοὶ τὰ ἁγία πλύνει Θεῷ καὶ ἱεροπλύνει· οἱ δὲ σὺν εὐχαρίστῃ πᾶσι δέχονται καὶ καταφιλοῦσι τὸν δόξαν, ὡς αὐτὸν προσφάτως ἀφαιδρύνει τῇ πνευματικῇ σώματι τῆ Χειρὸς σωτῆρος, καὶ τὸν ἐκείθεν ἁγιασμόν καὶ δόξαν αὐτοῦ, καὶ μεταδίδωσι τοῖς ψαύουσιν πιστευομένῳ. Deinde allatum Panem, ex quo sacrum panem præciderat, in multa diuisum tradit fidelibus, ut qui sanctus sit, eo quòd templo fuerit oblatus & consecratus: illi autem cum omni reuerentiâ suscipiunt, & dextram deosculantur (Sacerdotis) ut quæ sanctissimum seruatoris corpus recenter tetigerit, & procedentem ex eo sanctificationem susceperit, usque qui attingunt communicare credatur.

Cabasilas exp. lit. cap. vlt.

OBSERVATIO IV.

De Benedictione Pontificis. Ad ea verba: Ο Πατριάρχης αὐτοὶ ἰσάμην & εἰς τὰς ἁγίας θύρας ποιεῖ τὸν ἀπόλιν, καὶ σφραγίζει τοὺς λαόν. Patriarcha ibidem stans ad sanctas Ianuas facit Absolutionem, et Crucis in modum ter populum consignat, etc.

TSI receptissimum est inter Philosophos acroama, Actiones Naturales ab obiecto tanquam à mensurâ propriâ perfici & cognosci: Morales autem, quæ à consilio, deliberatione & electione proficiuntur, à fine speciem atque perfectionem consequi: BENEDICTIONEM tamen, quæ dubio procul posterioris est generis, nobilitatem atque præstantiam suam potius ex parte principij sui, quàm proximi finis & effectus, sortiri perspicuum videtur. Benedictio siquidem est Actio intelligentiæ simul & affectûs, Mentis & voluntatis, potentis ad bonum & efficacis. Vnde ad Deum præcipuè benedicere attinet sicut ad bene Volendi auctorem & benefaciendi supremum artificem, infinitæ ad utrûmque potestatis & propensionis, iuxta atque summus scriptor Clemens Alexandrinus in prædicatione eximiè philosophatur. In quo profectò euentissimum est discrimen inter Benedictionem quâ Creaturæ Deo benedicunt: & Benedictionem, quâ Deus Creaturis. Illa enim sterilis est erga obiectum suum, nihilque in eo molitur aut efficit boni: quum Deus nec benedictione nec maledictione moueatur, neque illâ, quamuis eam à nobis pro Benignitate suâ exigat, quidquam proficiat aut cumuletur: Ex solâ

V. Origenem l. 9. in ep. ad Rom.

autem, quæ à Deo in Creaturas manat, benedictione; omnes bonorum fontes, accessus & incrementa deriuantur.

Benedictionis definitio.
S. Basilius ep. ad Amphilo-
chium cap. 27.

Quod maxime locum habet in illâ Benedictionis nomenclaturâ & significatione, sub quâ de eâ differimus. Recte namque à S. Basilio definitur hæc Benedictio, *Sanctitatis seu sanctificationis communicatio*, ἡ ἀγαθὸς μετέδοσις ἐστὶν ὃ ὁ θεὸς μὴ ἔχων πῶς ἐπεὶ μετέδοσις; Benedictio sanctificationis communicatio est. Qui igitur eam non habet, quomodo alteri communicabit? Deus autem solus sanctus est.

Quisquis igitur Benedictionem impertit, Deum exhibet atque representat, tanquam auctorem boni illius quod Benedictio pollicetur & confert: Deus enim tanquam primarius ac supremus Benedictionis Auctor in Pontifice cogitandus est: Natura siquidem ipsa docet, Deum esse quàm qui bene facit, tam & qui benedicit. Tertullian. libro de testimonio Animæ naturaliter Christianæ. *BENEDICAT TE DEVS tam facile pronuntias, quàm Christiano necesse est.* Benedictio quidem Vniuersalis Dei, quintuplex in scripturæ oraculis celebratur: Duæ in spiritu tantum: Prima post Creationem: altera post diluuium: Vna in corpore apparenti sed non coniuncto, in repromissione Abrahamæ factâ: duæ in corpore assumpto & coniuncto: quorum prima in primo Christi aduentu, sæpius repetita; altera in supremo Christi aduentu semel quidem & æterna futura est. Atqui Pontifex benedicens, Verbum Dei incarnatum præsertim, Christum, ut Patrem filijs, Principem subditis & Sacerdotem Ecclesiæ benedicientem, refert ac exprimit. Enimvero tria illa hominum genera peculiari quodam iure in scripturæ historiâ benedicunt: Patres, Reges: Sacerdotes. Patres, ut Isaac, Iacobo Genes. xxvii. Benedicens illi ait: *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: Det tibi Deus de rore cæli & de pinguedine terræ, &c.* Reges ut Salomon Lib. 3. Reg. cap. 8. *populo Iudaico: Conuertit Rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israël, &c.* Sacerdotes, quibus hæc benedicendi formula diuina præscripta est. Numerorum vi. *Loquere Aaron & filijs eius. Sic benedicatis filijs Israël, & dicetis eis: Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi Pacem.* Ratio clarissima, quia tres hi præ cæteris, Patres, Reges, Sacerdotes, Deum peculiari quodam titulo representant, illiusque, si fas esset dici, personam sustinent, vices agunt.

Numer. cap. 6.

S. Paul. ep. ad Hebr. c. 7.

At ne diutius ac longius exspatiari velle videamur, de Pontificis Benedictione agendum primò. Ut enim Pontifex in rerum sacrarum administratione, ac præsertim in Sacrificij diuini celebratione ordine ac dispensatione primas tenet; sic etiam in Benedictionis munere verè ac eximie Sacerdotali. Aduocandus in huius veritatis lucem potius quàm patrociniū Diuinus Apostolus, in epistolâ profundissimâ ad Hebræos grauiter ita differens. *Melchisedech Rex Salem, SACERDOS Dei summi qui obuiavit Abrahamæ regresso à cade Regum, & benedixit ei: cui & decimas omnium: tūm quibusdam interiectis: Et hunc qui habebat repromissiones benedixit: sine ulla autem contradictione; quod minus est, benedicitur a maiori.* Duæ functiones Sacerdotis vna sacrificandi, altera benedicendi eos pro quibus sacrificatum est: Prima quæ offerendi seu sacrificandi est, præcedit:

altera, quæ benedicendi, consequitur: illa primaria, hæc secundaria: illa fons, hæc riuus. Vnde hallucinatio hæreticorum patet, qui Melchisedech Sacerdotem dictum volunt, non quod sacrificauerit & obtulerit, sed quod benedixerit (cur ergo qui apud eos Sacerdotes non sunt benedicunt?) sed hoc per absurdum: idcirco enim benedixit, quia benedicendi potestatem sacrificandi officio antea probauerat. Præclare & ad rem aptissime S. Cyprianus epistolâ ad Cæciliam. *Vt ergo in Genesi per Melchisedech Sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari: præcedit ante imago Sacrificij Christi, in pane & vino scilicet constituta: quam rem perficiens & adimplens Dominus panem & calicem mixtum vino obtulit, & qui est plenitudo, veritatem præfigurata imaginis adimpleuit.*

Non est autem dubium Episcopum supra Sacerdotes, Metropolitam inter Episcopos; Patriarcham inter Metropolitans & Exarchos primum esse Sacerdotem: sacrorum Antistitem & Præfectum, cuius proinde Benedictio summo in pretio ac veneratione cæteros inter Præsules Benedicit ergo Patriarcha, præsertim vbi Sacerdotem agit, in Sacrosanctis mysteriis: idque aliquando nudâ manu Crucis signum ter efformans: aliquando *μῆν δισκέου*, cum dicerio id est, cum Cereo bifurco: aliquando *μῆν τρικέου*, cum tricerio, id est cum Cereo triplici. Sed de ritu postea dicemus.

OBSERVATIO V.

De Benedictione Episcoporum.

Piscopi proprium est, vt Christum Sacerdotem & Episcopum animarum nostrarum, inter Presbyteros velut inter Apostolos, peculiari quadam ratione repræsentet. Ignatius Antiochenus Epistolâ germanâ ad Tralianos, & ad Smyrnæos, *Τίμα τὸν ἐπίσκοπον ὡς ἀρχιερέα, Θεοῦ εἰκόνα φερούμεν καὶ μὴ τὸ ἀρχὴν Θεοῦ, καὶ ὁ ἱερεὺς αὐτὸν χειροῦ.* Honora Episcopum tanquam summum

Sacerdotem, Dei imaginem præferentem: Dei quidem secundum Imperandi potestatem: Christi verò secundum potestatem sacra faciendi. Quæ totidem verbis apud Collectorem Apostolicarum Constitutionum habentur. Vt Christum igitur sacrificantem, sic potiori iure benedicientem Episcopus refert. Benedictio proinde solemnis ad Episcopum pertinet, quæ *μεγάλη* vocatur ab eodem Collectore. Qualis illa quam populus à Beato Chrysostomo quam primùm ab exilio reuerso & ciuium humeris in Ecclesiam reportato, & in thronum inuecto, flagitat, parùm abest quin extorqueat apud Sozomenum lib. viii. *ὡς ψαλμὸς Δαυὶδ ὅτι τὸ συμβαλὸν πεποίη-
ν ἡμῶν ἡ σωτηρία ὁ δῆμος, ἐφῆρτο ὁ κηρυγὴς ἡμῶν οἱ πλείους ἀγροῖσι αὐτὸν
ἐπὶ πλὴν ἐκκλησίαν τῷ δαυὶδ μόνον σὺ καὶ πολλὰ κτλ. ἰσχυρίζομεν χεῖράς σου ἐπὶ*

Clem. 1. Constit. cap. 26.

Lib. 3. Constit. cap. 10.

Sozom. 1. 8. c. 18.

ἐν τοῖς κατὰ τὴν Φιλοσοφίαν αὐτῶν πάλιν ἀποφίσειν ὡς ἱερῶσι θεοῖς, ὡς αὐτῶν
 ὁδὸν πρὸς εἰρήνην τῶν λαῶν προσπεῖν καὶ εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν καὶ ἱεραὶ θεῶν. Tum
 verò populus carminibus ad rem compositis obviam procedens, plurimis ardentes ce-
 reos ferentibus, ducunt eum ad Ecclesiam & quamquam reluctanter, eosque à qui-
 bus damnatus fuerat sententiam revocare prius oportere, ut Sacerdotibus mos est, di-
 centem, compulerunt populo Benedicere & in Episcopali solio considerare.

Benedictio vero illa Episcopalis est maximè, quam Pontifex in ipsis
 Mysteriis pronuntiat, nec tantum ex ambone, pulpito seu analogio,
 sed ex ipso sanctuario. Solemnis illa maximè est, Præsertim Christo Bene-
 dictionum omnium auctore. Apud Græcos quidè datur à Pontifice Be-
 nedictio illa post omnium communionem non ex altari sed ex sanctua-
 rij limine: post cōmunionē enim Episcopi, Presbyterorū & Diaconorū,
 aperitur ianua τῆς ἁγίου βήματος sanctuarij: Diaconus attollens sanctum
 Calicem dicit, Cum timore Dei & fide accedite: populus communicat καὶ
 ὁ ἱερεὺς δι' λόγῳ τὸν λαὸν λέγων ὁ φωνῶν· σῶσον ὁ θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ δι' λόγῳ πάλιν
 κληρονομίαν σου καὶ ὁ χορὸς, εἰς πολλὰ ἔτη, δι' αὐτοῦ, Sacerdos populum benedicit, alia
 voce dicēs: saluum fac populum tuum, Domine, & benedic hereditati tuæ. (Chorus res-
 pondet, ad multos annos Domine. Apud Latinos verò Benedictio illa præce-
 dit Communionem omniū, dicente Diacono: humiliare vos ad Benedi-
 ctionem: vel ut in libro Benedictionali Ecclesiæ Parisiēsis, inclinate vos,
 &c. chorus. Deo gratias. Singulis festis solemnioribus propriæ Benedi-
 ctiones habentur, olim quidem frequentiores ac ferè quotidianæ, mul-
 tis versibus constantes, ut in libro Sacramentorum Gregorij Papæ.

BENEDICTIO.

In die natalis Domini.

Benedicat vobis omnipotens Deus, vestramque ad superna excitet intentio-
 nem, qui hanc sacratissimam diem natiuitate filij sui fecit esse solemnem.
 Amen.

Et qui eum qui panis est Angelorum in prasepe Ecclesiæ cibum fecit esse fidelium
 animalium: ipse vos & in presenti saculo degustare faciat æternorum dulcedinem
 gaudiorum, & in futuro perducatur ad satietatem æternorum præmiorum. Amen.

Quique eius infantiam vilibus voluit indui pannis, ipse vos cælestium vestimen-
 torum induat ornamentis. Amen.

Quod ipse præstare dignetur, cuius Regnum & imperium permanet, in secula se-
 culorum. Amen.

BENEDICTIO Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & Pax
 Domini sit semper vobiscum.

Benedictiones illæ in Ecclesiis ferè omnibus Cathedralibus antiqui-
 moris sui studiosis, in solemnibus officiis non omittuntur. Diceban-
 tur illæ quondam interpellationes, seu Postulationes, easque hoc nomine vult
 S. Augustin. ep. 51. intelligi apud S. Paulum, beatus Augustinus epistolâ ad Paulinū: Inter-
 pellationes, inquit, siue ut nostri codices habent, postulationes sunt cum Populus be-
 nedicitur. Tunc enim Antistites velut advocati susceptos suos per impositionem ma-
 nuum misericordissimè offerunt potestati: quibus peractis & participato tanto Sacra-
 mento (vides Benedictionem præcedere Communionem) gratiarum ac-
 tio cuncta concludit. Vnde non tam bene hunc locum de Benedi-
 ctione post Communionem exponit Amalarius Fortunatus apud Du-

rantium: legenti siquidem, eam præcessisse liquidum est, sicut & illam quam refert ex Concilio IV. Toletano, canone XVII. alias XVIII.

Est autem Episcopo, extra mysteria benedicendi ius & facultas: In Ec- Variæ benedictio-
clesiâ, extra Ecclesiâ, Benedictione vocali & non vocali, ut vocat nes Episcoporum.

Tertullianus: Benedictione etiam non vocali, & manûs, præ- Tert. l. 2. ad vxor.
cipuè in formam Crucis, extensione ac velut impositione: quo no-

mine *manuum impositionis*, in Concilio Mileuitano, Benedictio si- Concil. Milevit.
gnificatur. In Ecclesiâ, ut erga Presbyteros concionantes, vn- ser. c. 12.

de Veterum Patrum homiliis, Athanasij, Epiphani, Anasta-
sij, Ephræmij & aliorum, præfixa illa formula *ὁ λόγος σου πάτερ*. Erga
populum, nihil opus exemplis in re quotidianâ. Sufficiat illud S. Chry- S. Chrysost. hom.
sostomi homiliâ quadam in Epistolâ ad Colossenses. *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις* 3. in ep. ad Coloss.

εἰρήνην, ἐν ταῖς οἰκίαις, ἐν ταῖς λιταῖς, ἐν ταῖς παρεγρήσεσι, καὶ ἀπαξ, καὶ δις, καὶ τρίς,
καὶ πολλάκις αὐτοὶ δίδωσιν ὁ τῆς ἐκκλησίας πατέρας. In Ecclesiis pacem, in suppli-

cationibus, in salutationibus, & semel, & bis, & ter, & sæpe dat eam Ecclesiæ An-
tistes. εἰρήνη ὑμῖν, Pax vobis, quæ formula, vnius Benedictio- nis Episcopa-

lis est apud Græcos: de quâ postea idem B. Chrysostomus, ὅταν εἰσελθῇ
ὁ τῆς ἐκκλησίας πατέρας, ὁ δὲ λέγῃ, εἰρήνη πᾶσιν ὅταν ὁμιλῇ, εἰρήνη πᾶσιν ὅ-

ταν ὁ λόγος εἰρήνη πᾶσιν ὅταν ἀπαξ, & δις, καὶ τρίς, εἰρήνη πᾶσιν ὅταν ἡ θυσία τελεσθῇ
εἰρήνη πᾶσιν καὶ μετὰ τὸ πάλιν, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη λέγῃ, καὶ τὸ πνεῦμα τί σοι.

Quum ingressus fuerit Antistes Ecclesiæ, statim dicit, Pax omnibus: quando concio-
natur, Pax omnibus: quando BENEDICIT, Pax omnibus: quando salutare

iubet, Pax omnibus: peracto sacrificio Pax omnibus: in medio rursus, Pax omnibus:
& tu dicis, & cum spiritu tuo.

Extra Ecclesiâ vero benedicit Episcopus, quibuscumque obuiis, S. Gregor. Nyssen.
vnde Meletij Episcopi manum, impertiendæ benedictioni facilem & εὐπρόσ- orat. de Meletio
την laudat S. Gregorius Nissenus. Sanctus Augustinus lib. XXII. de tom. 2.

ciuit. Dei. Surreximus & acceptâ ab Episcopo (Aurelio) benedictione discessimus.

Rex de manu Episcopi ante conuiuium benedictionem accipit. Gregor.
Turon. lib. VIII. c. ij. & VIII. Nota est oratio Leontij Episcopi Tripoleos

in Lydiâ, qui cum ab Eusebiâ Constantij vxore ad Palatium vocaretur,
cuius superbiam nouerat, ei respondit inter cetera, se velle eâ condi-

tionem vt sibi occurreret, caputque manibus benedicientis (licet extra
diœcesim) submitteret *τῷ εὐλογεῖν ἀξιουμένῳ*. Hinc ille Cyrillus Patriar-

cha ludibrio factus à Michaelē Imp. Patriarcham mimicè simulat, Au-
gustam benedicendo apud Curopalaten.

Ritus autem benedictionis impertiendæ in manuum extensione
primò consistit. Tale siquidem in Benedictione, manuum officium est

Geneseos XLVIII. in benedictione Ephraim & Manassis. Ita Aaron Leuit.
9. Ita Simeon Pontifex Ecclesiastici L. Quin etiam *Manus Mediatoris*, vt

vocat Paulus, hoc est Christi, in hac benedictionis functione imitanda
est. Christus autem in supremo cum discipulis alloquio *Ἐπάρας τὰς χεῖ*

ρας αὐτῶν, εὐλόγησεν αὐτοὺς. Eleuatis manibus, suis benedixit eis. Communis hic
enim Orantium gestus Christianorum maximè. Clemens Alexandri-

nis Stromatum VII. καὶ παρεστῶτα τεινομένη πρὸ κεφαλῶν καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐ-
ρανὸν ἀγείρου, τοὺς τε πόδας ἐπεγείρου καὶ πρὸ πλεθύνων τῆς οὐχὶς σινοει-

φώνησιν, caput exerimus, & manus in cælum attollimus & pedes concitamus ad ex-
altationem.

tremam precis conclamationem. Verum & hac manuum protensione, Pontifex Dei manum, hoc est, potestatem implorat, ac velut dato signo e caelo accersit, ad munera gratiae suae in populum effundenda: ut aperiat manum suam & impleat omnem animam, ut legit Hilarius, benedictione. Deus enim est qui benedicit. S. Augustinus Serm. de Orat. in Eccl. *Benedictio per hominem non ab homine datur.* Accedit eius eadem manus demissio in populum, ac veluti reclinatio: unde & impositio manuum quaedam benedictio dicitur. S. Ambrosius *Manus impositio benedictionis opus creditur.* S. Gregorius Nyssenus oratione de Magno Meletio Antiochia Episcopo, *ποῦ ἡ δεξιὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἐπὶ τῷ σώματι ἐπὶ τῇ δεξιᾷ τοῦ δακτύλου συνεπιτίθειτο; Vbi nam illa facilis ad salutandum dextera, quae una cum oris benedictione digitos intentare solebat?*

S. Ambros. l. 2. de
penit. c. 7.

Manu signū Cru-
cis format benedi-
cens Episcopus.

Rufin. lib. 2. c. 29.

1. Cor. c. 1.

S. Chrysostom. 6.
hom.

Manus autem Pontificia in benedictione, Crucis signum exprime-
re debet. Si enim apud ipsos Ethnicos inter notas arcanas, quas *ἱεροῦ*
vocabant Aegyptij, Signum Crucis VITAM FUTURAM designabat, ut
tradit Rufinus: quanto magis inter Christianorum sacra Symbola, Ver-
bum Crucis Dei Virtus futurae vitae nobis tessera & pignus esse debet.
In Marci Liturgiā aut veteri aut ad veterum instar compositā, *μὲν δὲ πε-
σάμον σφραγίζῃ ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν λέγων, εἰρήνη πᾶσι, Trisagio absoluto Sacerdos
cruce signat Populum dicens, Pax omnibus, &c.* S. Chrysostomus homil. de
Adoratione Crucis, *ἡ δὲ σφραγὶς κέκληται, ὅτι πᾶσας τὰς Θεοῦ τὰς δωρεὰς
τὰς ἀφ' ὧν ὅσας δὲ λαμβάνω, τούτω καὶ τῷ πνι σημαίνω βασιλικῶ καὶ δακτύλῳ
σφραγίζομαι. αὐτὸς περὶ τῆς δόξης τοῦ πνι τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τῆς ἱερα-
σείας ἀγαθῶν ἀξίωμα, μὲν δὲ μύρια ἐπέβλεψα, καὶ καλέσαι τὸ πνι μαρτυ-
ρῶν χάριν ἐλθούσαν, τούτω σφραγίζομαι, ὥστε εἰς ἀποκλείοντες ἐν ἀσφαλῇ τα-
μείῳ πνι δοθεὶς δωρεαί. οὕτω καὶ ἐν τῇς ἱεροουργίαις τῶν ἀποστόλων. ἡ δὲ τῶν
οἱ θεοὶ ἱερομύσαι τὰς θείας καὶ βασιλικὰς δωρεὰς τῆς μυσταγωγίας ἀποδίδοντες καὶ
τὰ ἐξ ἡς. Hinc signaculum appellata est, eo quod diuina omnia deposita quae accipi-
mus, ea, quasi signo quodam ac annulo regio obfirmamus. Si quem populo praeficiamus
eumque ad Sacerdotij prouehamus dignitatem, post innumeras preces & inuocatio-
nem gratiae Spiritus sancti aduentura, hac obfirmamus quasi certo thesauro donum
includentes. Sic etiam in Sacrificijs adhibetur. Idcirco sacri Mystae gratias diuinas
& Regias mystagogis distribuentes, &c. Aptissime haec ad praesentem Ordini
Liturgiam.*

Clem. Rom. l. 8.
constit. c. 5.

Solebat etiam Episcopus recens ordinatus populo benedictionem
largiri. Ritus antiquus, apud Antiquitatis affectantem Constitutio-
num Apostolicarum Collectorem. *ὡς δεξιὸν εἶναι εἰς τὸν αὐτὸν ἀφ' ὧν
τὸ πνι τῶν λαϊκῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν αὐτὸν φιλησθῆναι. καὶ ἀποστέλλει
ἡ ἀγάπη τῶ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τῶ ἁγίου Πνεύματος μὲν πρὸς
ἐμῶν, καὶ πρὸς τοὺς ἀποκρινέσθων. καὶ μὲν τῶ πνι μαρτυρῶν σου. Collocetur in folio
suo ab ceteris Episcopis eum osculantibus: saluter Ordinatus Ecclesiam dicens: Gra-
tia Domini nostri Iesu, & charitas Dei Patris, & communicatio Spiritus sancti
cum omnibus vobis, & omnes respondeant: & cum Spiritu tuo.*

Est autem in consuetudine apud Graecos ut Episcopi benedicentes
non solum in Crucis modum manus moueant: sed etiam ut inflexione
digitorum Iesu Christi nomen informet ac veluti describant. His lite-
ris expressis IC. XC.

OBSERVATIO VI.

De Benedictione Presbyterorum.

Vnum ius sacrorum, sic & Precum Episcopis competit. Vnde & rectè ab Imperatore apud Socra-
tem dicuntur, *προεσβύται τῶν ὁρίων*, *Orationum Antisti-*
tes. In partem tamen veniunt & Sacerdotes, quibus
vt sacrificandi cum Episcopis, sic & benedicendi
commune ius, bene explicandum & antea consti-
tuendum ac probandum est: postea discriminis ra-
tio adducenda.

Socrat. lib. 2. c. 13.

Sacerdos igitur in Ecclesiâ benedicit. Vetus ordo Romanus & Pon-
tificale, *Sacerdotem oportet offerre benedicere*. Benedictio enim est opus Sacer-
dotale, *εὐλογία ἱερατικὸν ἔργον*, ait Collector Constitutionum Apostolica-
rum, idque antea Observatione iv. demonstrauius, à potestate Sa-
crificandi tanquam radice, potestatem benedicendi necessario pullu-
lare atque cooriri. Consecrare enim benedicere est, Pauli linguâ: &
benedicere, consecrare ac sanctificare: Sacerdos igitur qui dicendo
conficit corpus Christi verum: benedicendo reficit corpus Christi my-
sticum. S. Basilii epistolâ canonicâ ad Amphilo-
chium: *ὡς τὸ πρεσβυ-
τερον τῶ κατ' ἀγνοίαν ἀθέσμως γάρ μιν πρεσβύτερος, ὡς αἱ δὲ ἐχέουσιν καὶ ἡδονὰς καὶ
μετέχουσιν, τῶ δὲ λοιπῶν ἐνεργεῖν ἀπέχεσθαι. Ἐρχετο γὰρ τῶ τοιοῦτο ἡ συλήνωμη.
εὐλογεῖν δὲ ἔτερον τὸν παρ' οἰκείᾳ τηλικῇ ὀφείλοντα πρᾶγμα, ἀνακόλουθον. εὐλο-
γία γὰρ ἀγασμοῦ μετέδοσις ἐστίν· ὃ δὲ τῷ μὴ ἔχοντι ἀπὸ τῆς ἀγνοίας πα-
ρεστῶμα, πῶς ἐτέρω μετέδωκε; μὴτε τοίνυν δημοσίᾳ, μὴτε ἰδίᾳ εὐλογεῖτω,
μὴτε δὲ σῶμα τῆς Χριστοῦ κατὰ μεμύτω ἐτέροις· μὴτε ἄλλο λειτουργεῖτω, ἀλλὰ
ἐκ τοῦ μύθου τῆς προεδρίας, προσκλαίετω.* De Presbytero qui per ignorantiam nefa-
rijs nuptijs implicatus est, quæ oportebat definiri: Vt sit quidem Cathedra particeps,
à reliquis autem actionibus absterneat: ei enim sufficit, vt veniam consequatur. Vt is
autem alijs benedicat, qui sua debet vulnera curare, non est consentaneum. Benedi-
ctio enim est sanctificationis communicatio: qui autem eam non habet propter igno-
rantia lapsus, quomodo alijs communicabit? nec ergo publice, nec priuatim benedi-
cat; nec Christi corpus alijs impertiat; nec ullum sacrum ministerium obeat, sed quod
presideat contentus, desceat, &c. Hunc canonem Episcopi Synodi Trulla-
næ transcripserunt, & auctoritate perpetuâ sanxerunt. Ex eo autem cla-
rum est, Presbyterum stantem & inculpatum, ex eo quod corpus Chri-
sti offerre, & alijs porrigere possit, absque dubio posse potiori titulo
benedicere: cum horum omnium facultas Presbytero lapsio in pœnam
abrogetur: quod genus pœnæ etiam Episcopis imponebatur, sicut Vr-
facio & Valentià Synodo prohibetur *Missas celebrare, Eulogias dare*, apud
Gregor. Turon. lib. viii. histor. Quæ ratio est, auctoris satis antiqui,

Sacerdotis est etiâ
benedicere.

S. Basil. ep. ad Am-
philoich. can. 17.

Affertur & d. 18.
cap. Presbyterum.

In Gregoriano de-
creto refertur cap.
Ecce ego d. 95. An-
selm. l. 7. c. 12. &
colleat.
Anselm. & Vari-
& apud Microlo-
gum lib. de Ecclef.
Observ. c. 21.

Concil. Agath. an.
506. c. 30.

Cap. XXI. to. 10.
Bibl. PP.

Concil. Regense
an. 439. can. 5.

non tamen Hieronymi Epistolâ ad Rusticum Narbonensem: quam non à scriptoris sed à loci in iuris Canonici corpus relati auctoritate plu-
ris facio. Nemo Episcoporum invidiâ inflatus, si Presbyteri interdum exhortentur
plebem, si in Ecclesiis prædicent, si plebibus ut scriptum est, benedicant: etenim ab-
nudentibus mihi ista sic dicam: quis maior est Christo, aut quid corpori eius & sangu-
ni poterit anteponi? si Presbyter Christum consecrat, cum in altario Sacramenta
Christi benedicit, benedicere populo non debet, qui Christum meruit etiam consecra-
re? Postea: hoc scribo ut ad præsens in Ecclesiis servetur humilitas, ut Presbyteri in
Ecclesiis suis faciant, quod Romæ, siue in Oriente, quod in Italia, quod in Græciâ,
quod in Cypro, quod in Africa, quod in Illyrico, quod in Britannia, quod etiam ex
parte per Gallias, quod in omnibus locis ubi humilitas perseverat, quod in cælis fit,
quod maius est: ubi sedes eorum legimus esse dispositas: plura ibidem.

Est quidem in Latinis Ecclesiis aliquod inter Episcopi & Presbyteri
Benedictiones discrimen: unde in Concilio Agathensi statuitur: Bene-
dictionem super plebem in Ecclesiâ fundere Presbytero penitus non licebit. Quod
intelligitur aut Episcopo præsentem, ut habet Nicolaus Papa, cap. Deni-
que d. XXI. & hunc canonem sic exponit Micrologus de Ecclesiasticis
observationibus. vide Concil. Aurel. III. can. XIX. aut de solemnibus bene-
dictione ante communionem: quæ tamen in vetere Gregorij libro Sa-
cramentali, Presbytero excipi aut interdici non videtur. Imò & in eo-
dem Concilio Agathensi, canone XLVII. decernitur. Ante benedictionem
Sacerdotis egredi populus non præsumat. Est igitur aliqua in potestate officio.
que Sacerdotis Benedictio. Quin etiam Concilium Toletanum IV. can.
XVII. aliâ XVIII. Nonnulli Sacerdotes post dictam orationem Dominicam statim
communicant: & postea benedictionem in populo dant: quod deinceps interdicti-
mus: sed post orationem Dominicam & coniunctionem panis & calicis, Benedictio
in populum sequatur: & tunc demum corporis & sanguinis Domini Sacramentum
sumatur. At in Concilio Regensi priuatæ solum benedictionis Presbytero
ius conceditur. Visum est omni Presbytero per familias, per agros, per priuatas do-
mos pro desiderio fidelium, facultatem benedictionis aperire, quod nonnullas iam
provincias habere succurrit. Hinc autem etiam in Ecclesiarum plebibus, per loca ta-
men magis quam per urbes, hoc idem visum est esse tribuendum, &c. Agitur ibi de
Chorepiscopo, ut mihi videtur, caractere & ordine solum Presbyte-
ro: addit enim: semper se inferiorem Episcopo, superiorem Presbytero agat. Mi-
crologus de Ecclesiast. observat. c. XXI. Sed magnus Leo & beatus Gelasius
Papa nullatenus Presbyteris benedictionem, nisi Episcopo præsentem interdunt, &c.
Id nec mutatum postea circa solemnem benedictionem in quibusdam
Ecclesiis: Enimvero & Abbates & alij in Ecclesiâ Parisiensi, ut Presby-
teri etiam Parochiales, solemnibus benedictione post Missarum cele-
brationem, iisdem omnino verbis quibus Episcopus, triplicique confi-
guratione, populo benedicunt. Benedictionem verò alteram solem-
nem ante Communionem solus Episcopus pronuntiat.

In Græcorum vero ritu nullum ferè reperio discrimen in hoc nego-
tio: Etsi Collector Apostolicarum constitutionum Benedictionem E-
piscopi τὴν μεγάλην magnam: Presbyteri verò τὴν μικρὰν ὀλιγάτην vocet
minorem benedictionem lib. III. cap. X. Etenim Presbyter in Liturgiâ SS. Basi-
lij & Chrysostomi, iisdem verbis populo benedicit, quibus Episcopus. In
Liturgiâ

Liturgiâ Basilij, ὁ ἱερεὺς ἐπιτρέφει πρὸς τὴν θύραν, καὶ εὐλογῶν λέγει ἐκφώνως καὶ ἔσται παρ' ἐλέη τοῦ Θεοῦ καὶ σωτηρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲν πρῶτον ἡμῶν. Sacerdos conuertitur ad Januam & benedicens dicit altâ voce. Et erunt misericordiae Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi cum omnibus nobis. In Liturgiâ Chrysostomicadem verba benedictionis, quæ supra Episcopus, pronuntiat & Sacerdos, ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἐκφώνως λέγων. Sacerdos populum benedicit altâ voce dicens: saluum fac Domine populum tuum, &c. Isidorus Pelusiota epistola ad Dorotheum Comitem, εἰρῶν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ ὑψοῦς τῆς καθέδρας τῆς ἐκκλησίας ἐπιφθάλματι τὸν κυρίον τῆς καθέδρας μιμούμενος ἀναλαμβάνοντα εἰρῶν τὴν οἰκίαν ἀφίεντα καὶ διδόντα. Pacem Sacerdos ex Cathedra fastigio Ecclesiae pronuntiat: Dominum scilicet imitans, qui Cathedram sursum assumens Pacem suam discipulis relinquebat, & dabat. Symeones Stylites non renuit benedictionem etiam barbaris impertiri, cum Presbyter esset, apud Theodoretum in Philotheo. Presbyter etiam Presbytero benedicit apud Clem. seu collectorem, quisquis ille fuerit de antiquitatis notitiâ bene meritis, ubi res tamen confusa παρεσβύτερος εὐλογεῖ, & οὐκ εὐλογεῖται. εὐλογία δίδεται παρ' ἐπισκόπου καὶ συμπαρεσβυτέρου, ὡσαύτως ἐπιτίδωσι συμπαρεσβυτέρῳ καὶ παρ' αὐτοῦ οὐ καὶ παρ' αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐξῆς. Presbyter benedicit non benedicitur. Benedictiones accipit ab Episcopo & a Compresbytero. Similiter dat Compresbytero, manum imponit, sed non ordinat, &c. ἀρχιεπίσκοπος οὐκ εὐλογεῖ, οὐ δίδωσιν εὐλογίαν, λαμβάνει δὲ παρ' ἐπισκόπου καὶ παρεσβυτέρου, Diaconus non benedicit, nec dat benedictionem; sed accipit eam ab Episcopo & a Presbytero. Et hanc differentiam agnoscit S. Antonius apud B. Athanasium. Omnes Clericos usque ad ultimum gradum ante se orare compellens: Episcopis quoque & Presbyteris, quasi humilitatis discipulus, ad benedicendum se, caput submittebat. Diaconos verò, qui ad eum utilitatis causâ veniebant, ad orandum Dominum sibi proponebat. Imperatrix Eudoxia Hieromonachis Sacerdotibus, εὐλογεῖτε καὶ εὐχαριστεῖτε τῷ βασιλεῖ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἡμετέροις παιδῶν, καὶ τῇς ἀρχῆς. Benedicite & orate pro Imperatore, pro me, pro liberis nostris & pro imperio. Nisi quis velit Sacerdotes non fuisse, sed & a quibusdam simpliciter Monachis benedictionem expectitam & rogatam fuisse. Sic narrat de se Theodoretus in Philotheo de Daniele ascita scribens πείραν αὐτῷ τῆς πνευματικῆς χάριτος ἡ μήτηρ δεξιὰν ἀπαξ μετὰ τῆς ἐξομολογίας ἐκείνης πρὸς αὐτὸν ἐκείνῳ τὴν εὐλογίαν ἐκέλευε. Quanquam iste locus de dono Eulogiae nomine dicto explicari queat. Sed de Aphraate Monacho clarius τοῦτο κατὰ πατὴρ ἐξομολογῶν ἐτ' ἀγίας ἐκείνης δεξιᾶς τὴν εὐλογίαν ἐπεύχοντα, μετὰ τὸν λόγον ὃν ἔπαινε τὴν μητέρα χριτωνίσσας τὴν πρὸς τὴν αἰδρα πορείαν. Oculis illum ipse conspexi, sanctaque illius dextera benedictionem percepi; cum puer adhuc matrem ad illum proficiscentem comitarer. S. Hieronymus in vitâ B. Hilarionis. Saraceni audito quod sanctus Hilarion præteriret, gregatim et cum uxoribus & liberis obuiam processere, submittentibus colla, & voce Syra Barach, id est, benedic, inclamantes, quos ille blandè humiliterque suscipiebat. Et iterum: Deambulabat tunc senex in arenis mollibus & secum de Psalmis nescio quid submurmurabat: vidensque tantam turbam venientem, substitit & resalutatis omnibus manūque benedicens, &c. Sed hæc sunt vel priuatæ vel extra Ecclesiam benedictiones; in quâ nunquam Monachus, quantacumque sanctitatis, nisi Presbyter esset, publicè benedicere potuit. Clericorum enim est extentâ manu benedicere, ut idem S. Hieronymus habet epistolâ

Isidor. Pel. l. i. ep. 122.

Clem. lib. 8. Constit. cap. 18.

Sozom. lib. 8. cap. 13.

S. Hieron. to. 1.

S. Hieron. ep. 22.

ad Eustachium. Diaconi rarò nisi cum fortè manus imponent, Ene-
gumenis, agris, apud Cyprianum, vel cum fructus & similia benedic-
rent. Præ cæteris verò *Benedictio non tantum meritum benedicentis, sed etiam
ordinem requirit, eumque Sacerdotalem, ut habetur cap. dictum est. i. q. i.*

OBSERVATIO VII.

De ritu suscipienda Benedictiois.

Ræclara Philo Hebræus libro *πρὸς ἀποικίας* *ἀλογία τῆς
χάριτος βεβαίωσις, Benedictio Dei, gratiæ confirmatio est: dein-
de, ἀλογία διλογίας τῆς τιμῆς. Benedictio benedictionis laudem
parit.* Hæc duo in Benedictioe nostrâ reperiuntur cu-
mulatissima: Quum enim illa à Deo proficisci intelli-
gatur, eam ita excipimus. *Dei benedictio, inquit, Orige-*

Origenes lib. 9. in
epist. ad Rom.

nes ex interpretatione Rufini, *aliquid muneris semper his qui benedicuntur, im-
pertit: homines verò Deum benedicunt, id est, laudant & gratias agunt.* Accedi-
mus itaque ad benedictionem ut supplices primò, deinde ut memores
gratique laudatores. At gestus supplicum in terram fixus, humilis, pro-
nus, demissus atque proiectus est, laudantium erectus, qui nimirum il-
lius quem laudant, celsitudinem atque maiestatem aspiciunt, aliisque
suscipiendam ostendunt, ac demonstrant.

Vide Leonardum
Marium in cap. 24
Genes.

Verum ad rem accedamus. Triplex est in mysteriorum no-
strorum accessu & celebratione corporis situs. Statio, genufle-
xio, procubitus siue prostratio. Adnotarunt Hebræos quatuor
verbis distinctis etiam uti in benedictionibus excipiendis, pro discrimi-
ne reuerentiæ quæ benedicenti exhibetur. Primum est *השתחוה* *hishtach-
na*, quod à lxx. frequentissimè redditur per verbum *προσκύειν*, signifi-
catque penitus in faciem plenissimâ adoratione procumbere: alterum
est *קדד* *kadad* quod Septuaginta Interpretes, ut plurimum reddunt *κύπτειν*
quod est minus quam procumbere, atque tantum inclinari, Tertium
כרע *cara* quod non tantum capitis & superioris corporis, sed etiam ali-
quam crurum inclinationem significat, & usurpatur in benedictione Iu-
dæ Genes. xlix. ubi lxx. vertunt *ἀναπαύων ἐκ τοῦ κοιμηθῆναι ὡς λέων* *accubans* signifi-
cando Leonis adsessionem quamdam generosam ad prædam supra
crura sua insidentis. Quartum tandem est *ברך* *barach* quod significat &
benedicere & benedictionem genuflectendo suscipere, & simpliciter
proinde genuflectere, *berech* enim genu significat, atque ita sumitur
Genes. cap. xxiv. *ἐκοίμισεν* reddunt lxx. & significat *genuflectere fecit came-
los.* Sed Psalmo xciv. appositè ad benedictionem *נִכְרַח לִפְנֵי יְהוָה* *nibre-
cha liphne adonai.* *Genuflectamus ante faciem Domini.* Postremum igitur hoc
verbum & benedictioni & genuflexioni significandæ inseruit.

Quis autem horum corporis situum benedictioni nostræ excipiendæ

adhibendus? Quis in usu, in more, in lege est? Omnes illos ritus aliquando adhibitos legimus.

De prostratione corporis & procubitu in faciem, non est sermo tantum in Pœnitentium actione, quæ *ὑποπίπτωσις* dicitur apud S. Gregorium Neocæsariensem & alios: sicut Monachis illis partis Photianæ imperatorem, ut centies in die procumberent dicentes *κύριε συγχώρησον ἡμῖν ἵνα ἡμεῖς ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα ἡμεῖς ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα ἡμεῖς ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα* ignoremus. Sed hoc nihil ad Benedictionem, quæ pax cum esset, Pœnitentibus in eo statu non impertiebatur. Voluntariam in postulandâ & excipiendâ Benedictione, non vero ex more usurpatâ aut præscriptam prostrationem reperio: ut illa *Paula Epiphaniij* pedibus pronoluta legitur apud S. Hieronymum, alij SS. Monachorum, Marcarij & Isidori apud Theodoretum lib. iv. histor. *ἡμεῖς τῶν ἁγίων πατέρων κυριόδοτοι τῶν σωτηρίας ἐφοδίων ὑπὸ τῆς ὁλοκληρίας*.

Prostratio in benedictione suscipiendâ.

Gregor. Neocæsar. in epist. canon.

In Concil. 8. gener. Act. 2.

Hieron. ep. 27.

De genuflexione verò cum Episcopus dat signum Benedictionis, sic enim loquitur Concilium aliquod Tricassinum, to. iii. Concilior. Galliæ: res non ignota; mos enim est supplicum, precantium, adorantium, ut antea pluribus obseruauimus ex Eusebio & Theodoro lib. i. hist. cap. xxv.

Genuflexio populi in excipiendâ benedictione.

Apud Græcos tamen non ita frequens est genuflexio, & quia mos antiquus standi in diebus dominicis aliisque solemnibus obseruatur, in quibus benedici solet, rarò aut nunquam ad Benedictionem suscipiendam populus genuflectit.

Verum hic obiter de genuflexione Clericorum in suscipiendâ benedictione agendum est: idque tempestiuè, cum in manus inciderit meas nuper Menardi cuiusdam Antecessoris olim Pictauiensis libellus, satis tritus, in quo hæc oculis primum meis obuersari contigit: *maioris Ecclesiæ Presbyteros non solum capita, sed etiam genua Episcopali Benedictioni submittere debere: quia alias res foret mali exempli, laicis reuerenter inclinatis & sub Episcopi manu curuatis, eos tectis capitibus & rectis ceruicibus Antistitis sui Benedictionem aspernari.*

Presbytericorum Episcopo benedicientem non genuflectebant, sed inclinabantur.

Franciscus Meinardus Frisius libello de iuribus Episcoporum.

At *ἡμεῖς* & medium ignorauit Iuris ille Consultus. Neque enim fas est Presbyteros & alios Clericos Episcopi Benedictionem tectis capitibus & rectis ceruicibus aspernari: quis enim id ferat, quis patrocinetur, quis æquo animo audiat rem in Ecclesiâ Presbyteros tam inuidiosam, & pro portento habendam?

At aliud est detecto capite, addo & inclinato benedictionem excipere, quod faciunt Ecclesiarum liberarum Canonici, aliud eam excipere genu flexo, quod facere qui non consueuerunt, merito recusant. Primum enim officij & boni moris est: alterum in antiquitatis totius serie ignotum, inauditum ut in Ecclesiâ, in sanctuario, in diuino officio, Presbyteri coram Episcopo genuflectant.

Ante quam verò seriò disceptemus hanc controuersiam, ne cuiquam offensionis ansa præbeatur: hoc ratum esto: Seruandos cuiusque mores Ecclesiæ, nil innouandum: qui genuflectere consueuerunt, genuflectant: qui stare consueuerunt, stent, qui inclinare, inclinentur. Hoc est consilium S. Augustini epistolâ lxxxvi. cxviii. & cxix. legatur. Id tamen haudquaquam prohibet ut consuetudinem vnius Ecclesiæ,

Tert. 1. 2. ad na-
tion.

canis antiquitatum ut vocat Tertullianus, antiquæ Ecclesiarum aut receptiori consuetudini, minus aut magis accedere quam consuetudinem alterius oppositam, non aliquando testatum faciamus.

Consuetudo verò, quâ nonnullarum Ecclesiarum Presbyteri, benedictis Episcopi vocem, stantes & inclinati excipiunt, antiquæ Ecclesiarum consuetudini multò magis respondet, quàm illa quâ genuflexi. Apud Græcos nullum dubium, Presbyteri enim etsi cum ordinantur genuflectant, apud S. Dionys. c. v. de Eccles. hier. ordinati tamen semel, stant, & sedent, & celebrant cum Episcopo sed nūquam coram eo genuflectunt. Et hoc antiqui, ut sciunt omnes, moris est acivris, ut ostendimus ad partem de consecratione Presbyteri.

In hac vero quaestione de Benedictionis suscipiendæ ritu, id partim ex Græcis, partim ex Latinis authoribus vetustis atque classicis, contra Iurisconsulti temerariam virgulam vindicamus. Ab eo tempore quo Diaconus pronuntiauit formulam ὁρθοὶ τῶν ἁνδρ καλῶς, erecti stemus honeste, nec Presbyteri nec ipse populus situm mutant, nec aliâ ratione quam stando mysterijs interfunt, ita vt ne quidem aliâ ratione, quàm stando communicent, vt supra vidimus. Sed illo tempore Benedictio concluditur. stando proinde suscipienda est.

S. Chrysoft. hom.
4. de incompreh.

Concil. Arausic. i.
can. 26.

Ex Concilio Arausicano primo istud elici potest; in quo decernitur. *Diaconæ omnimodis non ordinandæ: si quæ iam sunt, Benedictioni quæ populo impenditur, capita submittant.* id est aliter à Clero in benedictione se gerant. discrimen enim esse debet populi & Cleri in benedictione suscipienda. Omnino verò discrimen illud in variâ Reuerentiæ veluti modulatione, capitisque & corporis demissione positum, aut certè nullum erat. S. Leo. epist. lxxxviii. *Diaconissæ benedictioni colla submittant.* Leontius Episcopus Tripoleos in Syriâ, cum à superbâ Imperatrice Eusebiâ Constantinij vxore ὡς τῷ ἑπισκόπῳ προσκυνοῦμένης, quæ ab Episcopis adorabatur, vocaretur ad palatium, respondit Episcopus se velle hac conditione: Ἐλθόντας ἀφικέσθαι πρὸς σε, ὡς τῆς τοῖς ἑπισκόποις φυλαχτησόμενης αἰδοῦ, ἵνα σέλδοιμι μὲν ἐγὼ, σὺ δὲ αὐτίκα τῷ θρόνῳ τῷ ὑψηλῷ κατεβᾶσα, μετ' αἰδοῦναι πρὸς τὴν ἐμὴν, καὶ πῶς κεφαλὴν ὑποχρῆς τοῖς ἐμῇς χερσίν, βύθλων αἰξίουμένη. καὶ πάλιν καθεδέω μὲν αὐτὴ ἐγὼ, σὺ δὲ αὐτὴ ἐστήκεις ἀδουμένη, ὅπου καὶ καλέσασμι, καθεδουμένη, ὡς δόξω ὁ σῶθιμα, εἰ οὕτως αἰρήσῃ ἀφικόμεναι πρὸς σε. Si volueris me venire ad te, conseruatâ reuerentiâ Episcopis debitâ, ut ego quidem ingrediar; tu verò statim de sublimi folio descēdens cum reuerentiâ, mihi procedas obuiam, & caput manibus meis supponas, benedictiones accipiens. deinde verò ego quidem sedeam; tu verò stes verecundè, cum iussero, signo dato, sessura; si ita volueris, ad te veniam. Ita Gelasius epist. viii.

S. Athanas. 10. 2. in
vit. Anton.

S. Athanasius de B. Antonio scribens πὸν χαρόνα τῆς ἐκκλησίας ὑψώσας ἐπ' αὐτῇ, καὶ πάντα κληρικὸν τῇ τιμῇ προσηγεῖσθαι ἤθελεν αὐτῇ. τοῖς μὲν ὑποκόποις καὶ ὑποτακτέοις οὕτως ἡδεῖτο κλῖναι πρὸ κεφαλῇ. Διάκονοι τὰ τῆς ἐκκλησίας πρεσβυτέρους. Ecclesia canonem eximie honorabat, & Clericum quemvis honorifici praere volebat. Episcopis namque & Presbyteris caput submittere eum non pudebat: Diacono uero quae Orationis erant, cedebat. Clericus non erat S. Antonius. ideoque sic benedictionem excipiebat; nihil tamen disertè de genuflectione. In conuentu Aquisgranensi sub Paschali statuitur, ut Lector staret.

do benedictionem postulet.

Indicauerat aliquis locum Concilij Chalcedonensis, vbi Presbyteri omnes Episcopum circumstant: Interrogatione verò factâ quanti erant Presbyteri, responderetur *ὡς ἡ ἀρχιεπισκοπή ἐξ ἑκκοσίων καὶ ὀκτωκονσίων ἐκκλησιῶν*. Dum benedictiones darentur, verisimile est omnem Clericorum cætum præsentem fuisse. Verum animaduerti eo loco non esse sermonem de Benedictionibus quæ ab Episcopo pronuntiarentur, sed de quibusdam munusculis festiuis quæ ab Episcopo in diebus solemnioribus, Clero post allocutionem seu homiliam, præberentur *ἔθος ἔστιν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἡμέρας τῆς πάσχα ἢ πρὸ τῆς ἡμέρας, διδόναι αὐτὸν ἐκ χειρὸς τοῦ κληρικῶς φανερά πνα εὐχαριστικά*. Moris erat in sanctâ Ecclesiâ (Edeffenâ) in die vel pridie Paschæ Episcopum manu propriâ dare Clericis munera quadam festiua, &c. & illa dicebantur etiam *ὡς ἡ ἀρχιεπισκοπή*. Sed ad rem.

Ann. 617. cap. 67.

Concil. Chalced. art. 20.

Concilia etiam Latina vbi genuflectere ad suscipiendam Episcopi benedictionem præcipiunt; de populo tantum loquuntur, vt clarè Rauennatense tertium (non enim antiqua eâ de re decreuerunt.)

Concil Rauenn. 3. tom. 3. Concil. Rubric. 6.

In libris Ritualibus seu cærimonialibus, Presbyteri Ecclesiæ propriæ ipsius Episcopi, inclinari ante Episcopum, non verò genuflectere iubentur. in Cærimoniali Ecclesiæ Romanæ Marcelli Corcyrensis Archiepiscopi. Cum Papa benedicit, ceteri genuflectunt: Cardinales stantes inclinatur. In Cærimoniali Episcoporum: Episcopo etiam in Pontificalibus operante, qui concionaturus est, vt accipiat ab eo benedictionem, si non sit Canonicus, genuflectit, si verò sit Canonicus, non genuflectit, sed profundè inclinatur.

Cærim. Rom. li. 3. cap. 8.

Cær. ep. c. 12.

Quid ad hæc I.C. respondere potuisset non video, qui sententiam suam nullo pondere, nulla ratione, auctoritate nullâ stabilivit. Quapropter ego illi aliquando mutuo, deinde solutionem repetam. Adhuc posset historia Nicephori Patriarchæ, quæ narratur apud Cedrenum. Cum Proconnesum Nicephorus abduceretur, Theophanes Confessor Monasterij magni Agri præfectus, eum nauigio præteruehi diuino instinctu sentiens, cum ipse in parte quadam prædij ageret, suffitu & cereis profecutus est. Sed & Nicephorus intentis manibus vicissim Theophanem salutauit, flexisque genibus summè veneratus benedixit: cum quidem neuter alterum videret, sed acie spiritûs mutuò se cernentes, dignum honorem inuicem exhibuerunt. Et cum quidam vnâ nauigantium quæreret quemnam, ita manibus in sublime eleuatis, salutaret: sanctissimum, inquit, Confessorem Theophanem qui nos facibus & thure excepit. Verum facilis responsio. Primò siquidē non Theophanes genuflexum Patriarcham, sed Patriarcha Theophanem benedixit: secundò, illud flexis genibus est interpretis non verò auctoris: historicus enim solum habet *αὐτὸς τὸ Πατριάρχης προσκυῶν σὲ ἐν χάριτι ἐδέξιο* ποιεῖν ἐκ τῆς χάριτος καὶ δι' ἡγάτης αὐτὸν κατησάξετο. Ipse vero Patriarcha supremis eum venerationibus excepit, sic enim προσκυῶν σὲ hîc sumitur (Reuerentiâ vulgò vocant apud Neogræcos, imò & apud veteres προσκυῶσι) & manus extēdens benedictionibus eū salutauit: illa autem manuū extensio stantis erat; dicitur enim statim *ταῖς χεῖρας ἀρῶν εἰς ὕψος τὸν ἀσπασμὸν ποιεῖν*.

Cedren. compend. historiar. 1.

Quod ridet Liban. S. Basil. epist. 150. & Isidor.

Peluf. lib. ep. 490.

Denique apud Græcos in diuinis officiis perrara genuflexio: Presby-

Concil. Florent. in
ingressu Patriarch.

terorum qui cum Episcopis etiam celebrant, erga eos benedicentes, nulla genuflexio: extra Ecclesiam multa quidem reuerentia, sed & Presbyteri & Diaconi Exocataceli in Concilio Florentino, ne quidem Papam salutando, genuflexerunt, sed ipsius sedentis dextram osculati sunt, alij *μόνω τῇ προσκυλήματι*, solâ reuerentiâ ipsum, procul dubio benedicentem venerati sunt, non præ contemptu, absit; sed pro suâ consuetudine, nec Pontifex succensuit, aut reprehendit.

Tertull. l. de
testim. anim.

Hæc paulo diffusiora de ritu Benedictionis: sed materiæ dignitas & plura exigebat: ut enim, ait Tertullianus, *Benedictio inter nos est summum disciplina & conuersationis Sacramentum.*

OBSERVATIONVM AD LITVRGIAM ORDINATIONUM Patriarchalem

FINIS.

ΤΑΞΙΣ ΓΙΝΟΜΕΝΗ

ἐπὶ χροτονία ἀγαγώσου καὶ
ψάλτου.

Προσάγεται τῷ
ἐκκλησιᾷ ὁ τοῦ-
τος. Εἰ μὲν κοσμι-
κός ἐστι, μὴ ἱματίου
ἀσκεπῆς. εἰ δὲ μονα-

χός, μὴ μανδίου. σφραγίζεται τεί-
τον πλὺ κεφαλῶν ὡς τὰ ἐκκλη-
σιᾶς, καὶ κείρεται ὡς αὐτὸν σαυροφ-
δῶς, λέγοντος εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρὸς
καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
ἐπὶ φωνούτων καὶ ἐκαστὴν ἐπι-
κλησιν τῶν συμπαρόντων, καὶ ἀμὲν.
Εἶτα πάλιν ὑποτάσσεται εἰς κληρι-
κὸν κείρεται γῆμα. καὶ οὕτως πάλιν
τῷ ἐκκλησιᾷ προσάγεται. καὶ αὐτὸς
λαμβάνων φελώνιον, ἐνδυθείς,
καὶ τείτον τὸ τοῦτον κεφαλῶν σφρα-
γίζων ἐπιτίθεισιν αὐτῷ καὶ πλὺ χεῖρα,
δύχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐκ-
λέξαι τὸν δοῦλόν σου τῆτον καὶ ἁγία-
σον αὐτόν. καὶ δὸς αὐτῷ μὴ πάσης σο-
φίας καὶ συνέσεως, τῶν δεινῶν σου λο-
γίων πλὺ μὴ γέπῃ, καὶ πλὺ ἀγάγῃ
ποιῆσαι, διαφυλάττων αὐτὸν, ἐν
ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ, ἐλέει καὶ οἰκνυ-
μοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τῆς μονογενεῖς
σου υἱοῦ, μετὰ οὗ δι' ὃν λογιστὸς εἰς σὺν τῷ
παναγίῳ, καὶ ἁγιάτῳ, καὶ ζωοποιῷ σου
πνεύματι. νυνὶ καὶ ἀεὶ καὶ εἰς εὖ
αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ μὴ πλὺ

RITVS ORDIN

nandi Lectoris et

Psalta.

ADDUCITVR is
ad Pontifi-
cem. Et qui-
dem si saecu-
laris sit, cum

veste ac sine pileo. Si verò
Monachus, cum pallio. Eius
caput Pontifex ter signat,
eumque tondet ad modum
crucis, dicens; tondetur ser-
uus Dei nostri, In nomine
Patris, & Filij, & Spiritus
sancti; Ad singulas inuoca-
tiones, qui adsunt, respon-
dent Amen. Deinde ab ali-
quo iuxta formam Clerico-
corum, perfectè tonde-
tur. Sic denuò ad Pontifi-
cem adducitur qui acce-
pto Phelonio eum induit,
eiusque caput ter signat,
impositaque manu sic pre-
catur.

Ex Euchologio
Venetiis Græcè
tantum saepius edi-
to. foll. 76.

De Arcanis ordi-
nationum. vide
Observ. 1.2. & 3.

Domine Deus omnipo-
tens elige seruum tuum hunc
& eum sanctifica: da ei cum
sapientia & prudentia, vt di-
uina eloquia tua exerceat, ac
legat, conseruans eum in irre-
prehensibili conuersatione,
misericordiâ & miserationi-
bus, ac benignitate vnige-
niti filii tui: cum quo es be-
nedictus vnâ cum sanctissi-
mo bono ac viuifico tuo
spiritu, nunc & semper, & in
saecula saeculorum. Et dicto

Cc iiij

Amen, datur lectori liber in quo continentur acta & epistolæ Apostolorum. Et paucis lectis, accipit à Pontifice pacē (hoc est finita lectione dicit ei Pontifex pax tibi) quod si Cātor sit is qui ordinatur, aliquid recitat ex psalterio, quod epistolis præmitti solet. Si verò multi extiterint lectores, qui velint suscipere ordines, simul ordinatur, & oratio enūtiatur numero multitudinis. Sciendum autem est quod quando celebratur missa, Pontifex incipit dicere, Benedictus Deus noster perpetuo, nūc & in sæcula sæculorū, & canitur, Rex Cœlestis, ter sanctus, sanctissima Trinitas, pater noster, quoniam tuum est regnum, & dicimus troparium illius diei, deinde fit ordinatio ut præscriptum est.

Ordo qui observari solet in ordinatione Subdiaconi.

Sedente Pontifice è Regione portæ speciosæ in Ambone, priusquam Missam incipiat, adducitur ad eum, qui ordinandus est Subdiaconus; si sæcularis sit, cum penulâ, si Monachus cum pallio; iubet autem Pontifex eum exuere penulâ, vel pallium, & induere Sticharium & cingi: afferri quoque vas ad infundendam aquam pro lotionem manuum, & manutergium. Deinde ter obfignans eius caput, & imponens ipsi manū, ubi Diaconus dixerit, Dominum deprecemur. Pontifex hanc recitat orationem.

Domine Deus noster, qui per vnum atque eundem spiritum diuidis cha-

αἰφώνησιν, δίδωται τῷ ἀναγνώστῃ βιβλίον ἀποστολικόν. καὶ ὀλίγον ἀναγνώσκων, λαμβάνει παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰρῴνιον. εἰ δὲ ψάλλῃς ὅτι, λέγει ἀπὸ τοῦ ψαλμείου θεοκαίμυρον. εἰ δὲ εἰσὶ ἐπλείονες ὁ χρονοῦ μύθοι ἀναγνώσαι, χρονοποιῶται ὁμοῦ, ἐλέγχεται ἡ διχὴ πληθυντικῶς. ἴστέον δὲ ὅτι ὅτε ἐκείστι λαμπουργία, ποιεῖ ὁ ἀρχιερεὺς, διλογηθῆναι ψάλλεται ὁ βασιλεὺς οὐρανῶν, τεισάμιον. παναγία τεισά. πάτερ ἡμῶν. ὅπου ὅστις, καὶ λέγουμεν Ἱσπαριον τῆς ἡμέρας, εἴτα γίνεται ἡ ἀκολουθία ὡς περιγράφει.

Τάξις γνομὴν ἐπὶ χρονομία ὑποδιακόνου.

Τοῦ ἀρχιερέως καθιζομένη ἐπὶ τῆς ὁραίας πύλης, πρὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς λαμπουργίας. περισάγεται τῷ ἀρχιερεὶ ὁ μύθων χρονοποιεῖς ὑποδιακόνος. εἰ μὲν κοσμικός ὅστις, μὴ Φελωνίου. εἰ δὲ μοναχός, μὴ μοναχίου. κελεύει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἀποδύσασθαι τὸν φελώνιον ἢ τὸ μοναχίου, καὶ ἐνδύσασθαι στιχάριον, καὶ ζώσας. κομιδῆσαι δὲ χερνιβοῦσον, καὶ μανδύλιον, εἴτα σφραγίζων τρεῖς πλὴν αὐτῶν κεφαλῇ καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτῶν πλὴν χεῖρας, τῶ διακόνου λέγοντος. Τοῦ κυρίου δεκτῶ μὲν, λέγει ὁ ἀρχιερεὺς πλὴν διχὴ τῶ πλὴν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ αὐτῶν ἁγίου πνεύματος, διαγρῶν ἐκαστῶν ἐξελέξω τὰ χα-

είσματα, ὁ πάγματε διάφορα τῇ
ἐκκλησίᾳ σου δωρησάμενος· καὶ
βαθμοὺς λειτουργίας κατεστησάμε-
νος ἐν αὐτῇ πρὸς ὑπομερίαν τῶν
ἀγίων σου ἐν ἀχραντῶν μυστηρίων. ὁ
τῇ σὴ δόξῃ τῷ περινώσῃ ὀρίσας καὶ
τοῦτον (Ω) δοῦλόν σου ἄξιον εἶναι τῇ ὑ-
πηρεσίᾳ τῇ ἀγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ. αὐ-
τὸς, δέσποτα, ἀκατάγνωστον αὐτῷ (Ω) ἐν
πᾶσι διαφύλαξον· καὶ δὸς ἐν τῷ ἀ-
γαπᾶν ὅτι πρέπει οἴκου σου, ὡς ἔ-
σται τῆς θύρας τῆς ναοῦ τῆς ἀγίας σου,
ἀνάπλην λύχρον σκευώματος δόξης
σου· καὶ φύτλισον αὐτῷ (Ω) ἐν τῇ ἀγίᾳ
σου ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐλαίαν κατὰ καρ-
πον, καρποφοροῦντα καρπὸν δι-
καιосυνῆς, καὶ τέλειον ἀνάδελφον δόδ-
λόν σου, ἐν χαρᾷ τῆς παρουσίας σου,
τῆς τῇ ἀρεσῇ σου τοῖς ἀπολαύσαι
ἀμοιβῆς. ὅτι σου ὅτιν ἐν βασιλείᾳ καὶ
ἐν δυνάμει, ἐν δόξᾳ τῇ πατρὶς, καὶ
τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νυνὶ καὶ
ἀεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἐ-
μὴ πλεονέκτησιν, δεχόμενος ὁ
δεξιερὺς τὸ μανδήλιον, ἐπιπύθῃσι
τῷ δεξιερῷ ὡμῶς τῷ χροπονομή-
νου. ὁμοίως δίδωσιν αὐτῷ καὶ χερνι-
βόξισον· ὁ δὲ λαβὼν, ἀσπάζεται πλεονέ-
κτησιν αὐτῷ, καὶ βάλλει ὕδωρ εἰς τὰς
χεῖρας αὐτῷ, ἐνίπτεται. λέγων καὶ
τὸ ὅτι πρὸς, τρεῖς. Καὶ οὕτω λαμ-
βαίων δι' ἑλπίαν, ἀπὸ χερνιβόξιστον ἵστα-
ται ἐμπαροῦν τῶν ἀγίων θυρῶν, καὶ
λέγει τὸ. Τρισάγιον, Παναγία τριάς.
πάτερ ἐμὲ τὸ. Κύριε ἐλέησον. Πι-
στεύω εἰς ἓνα Θεόν, ἅγιον, ἀφελος συ-
χώρησον. καὶ εἰ πᾶν ἄλλο δόξῃ αὐτῷ

A rismata unicuique eorū, quos
elegisti qui Ecclesiae tuae va-
rios ordines largitus es: in eā
quoque gradus ministerii cō-
stituiisti in administrationem
sāctorum & immaculatorum
tuorū mysteriorū. Qui & inef-
fabili tua praeognitione de-
stinasti hūc seruū tuū, vt esset
dignus qui famularetur Ec-
clesiae sanctae tuae. Tu, Domine,
irreprehensibilē eū in omnib.
B cōserua; da ei vt amet decorē
domus tuae, vt assistat foribus
sancti templi tui, accendat
lampadem tabernaculi glo-
riae tuae: & planta eum in Ec-
clesia sancta tua, velut Oli-
uam fructiferam afferentem
fructum iustitiae, & eum redde
perfectū seruū tuū tēpore ad-
uētus tui, qui retributione eo-
rum, qui tibi placuerūt fruitu-
C rus sit. Quoniam tuū est regnū
& potentia, & gloria Patris, &
Filii, & Spiritus sancti, nunc &
seper, & in saecula saeculorum.
Et dicto, amen, accipies Pōti-
fex mantile imponit sinistro
humero eius, qui ordinatur.
Similiter praebet illi vas ad in-
fundendā aquam pro lotionē
manuum: ille vero vas acci-
piens, deosculatur manum ip-
D sius, & aquam infundit ad ma-
nus Pontificis, qui eas lauat;
tandem accepta benedictio-
ne discedit, statque pro fori-
bus sanctuarii, & suo tempo-
re in missa ter profert illud:
Quotquot fideles: & sic acce-
pta benedictione, abiens stat
ante sanctas ianuas, & dicit
Trisagium, sanctissima Trini-
tas. Kyrie eleison. Credo in v-
num Deum. Dimitte, &c.
Et si quid aliud ei viderur,

secretò. Peracto vero maiori ingressu, cum sacramentum Diaconus incensat, rursus lauat manus Pontifex in pelliculâ quam gestat qui ordinatus est. Porro in ingressu maiori, ipse quoque ordinatus post omnes sequitur gestans etiam vas pro manuum lotioni ac mantile. Et quidem cæteris omnibus sanctuarium ingredientibus, ipse remanet extra stans in loco consueto: sic fit ordinatio, etsi multi sunt qui ordinantur, oratio ad multos accommodatur.

Ordo qui observari solet in ordinatione Diaconi.

Postquam dixerit Pontifex (in sacro) elata voce illa verba, & erunt misericordiae magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Egressi duo Diaconi à sanctuario, accipiunt secum eum, qui est ordinandus Diaconus, statim in soleâ & introducunt eum in sanctuariû, circumdantque sacra Aram, ter illud canentes, sancti Martyres, qui bene decertastis: in qua trinâ circuitione futurus Diaconus inclinans se, signo crucis facto, osculatur ter singulos angulos altaris, deinde accedit ad Pontificem qui eius caput signat ter, ac iubet eum cingulû solvere & auferri mantile. Post hæc, qui ordinatur sacra mense fronti inhæret, & genu dexterum flectit. Archidiacono vero elata voce proferente, attendamus. Pontifex

A εἰπεῖν μυστικῶς. Μετὰ τὸ πλὴν μεγάλῳ εἰσόδῳ, ὅταν θυμῷ ὁ διάκονος πλὴν ἁγίαν τραπέζαν, πάλιν νίπεται ὁ δεξιερὺς εἰς τὸ λεκανίδιον ὅπου φέρει ὁ μὲν χροπονεῖται. εἰσόδῳ δὲ καὶ αὐτὸς εἰς πλὴν μεγάλῳ εἰσόδῳ πάντων ἐξέλθων, κρατῶν καὶ τὸ χειρὶν βόξεν, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ μὲν πλὴν εἰσόδῳ, εἰσέρχονται ὅλοι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, πλὴν αὐτὸς μὲν ἐξω ἕως εἰς τὸ σωτήριον τόπον οὐ τὸ γινέται, ἔπειτα εἰσὶν ὁ χροπονοῦντες πολλοί, τῆς δὲ χῆς ὑπαλλατομένης πρὸς τοὺς πολλούς.

Τάξις γινώσκου ἐπὶ χροπονίᾳ διακόνου.

C Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν δεξιερὺν πλὴν ἐκφώνησιν τὸ. καὶ ἔσται τὰ ἐλεητῆρα μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲν πάντων ὑμῶν. ἐξελθόντες δύο διάκονοι ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος, λαμβάνουσι τὸν μὲν χροπονεῖται διάκονον ἕως τὰ ἐκ τῆς σολέας, καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, κυκλουῦντες πλὴν ἁγίαν τραπέζαν, τρίς ψάλλοντες καὶ τὸ ἅγιοι μάρτυρες ὁ καλῶς ἀθλήσαντες· εἶτα προσερχόμενοι τῷ δεξιερῷ, σφραγίζονται γ'. πλὴν κεφαλῇ, καὶ καλῶς ἀποζώσαντες τὸν πλὴν δεξιερὺν τὸ μανδύλιον. εἶτα ἐρεῖται ὁ χροπονοῦντες τὸ μέτωπον αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ἔκλινει τὸ γόνυ πρὸς δεξιόν. καὶ ὁ ἀρχidiacono ἐκφώνησαντος τὸ. προσχωμεν, ὁ δεξιερὺς,

ἔχων ἑπικειμένῳ πρὸ χειρὸς τῆ κε-
φαλῇ τῆ χροπονοῦ μύρου, ἐκφωνεῖ.
ὡς δὲ ἡ χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀδελφὰ θε-
ραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀ-
ναπληροῦσα, προκαίρεται. **Θ**
δεῖνα **Θ** ἀλαβέσας τὸν ὑποδιάκο-
νον, εἰς διάκονον. ὁξώμεθα οὖν ὑπὲρ
αὐτοῦ, ἵνα ἐλθῇ ἐπ' αὐτὸν **Θ** ἡ χάρις τῆ
παναγίου πνεύματος· καὶ ἐκθῇς τὸ
κῶρε ἐλέησον ἐν γ'. παρὰ τῆς ἐν
τῷ βήματι, καὶ παρὰ τῆς ἐκτός. καὶ
ὁ δεξιερὺς σφραγίζει γ'. πρὸ αὐτοῦ
κεφαλῶν καὶ τῶ διακόνου εἰπόντος,
τῶ κυρίου δεσποῦ. ὁ δεξιερὺς
ἔχων πρὸ χειρὸς ἑπικειμένῳ, ὁχε-
ται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τῇ προ-
γνώσει τῇ σῇ τῆ ἀγίου σου πνεύματος
χορηγίαν κατὰ πέμπων ἑπὶ τοῦ ὡ-
ρεομένου, ὑπο τῆς σῆς ἀνέξιχιά-
σου δωάμεως λειτουργεῖς ἡγέσθαι,
καὶ ὑπηρετεῖσθαι τοῖς ἀχθράντοις
σου μυστηρίοις, αὐτοῖς, δέσποτα, καὶ
τῶν ὄντων διδόνοντας προχειρίζων
παρ' ἐμοῦ εἰς πρὸς τῆς διακονίας λη-
τουργίαν, ἐν πάσῃ σεμνότητι διατή-
ρησον, ἔχοντα τὸ μυστήριον τῆς πί-
στεως ἐν καθαρότητι συνειδήσεως· δώρησαι
ὅτι αὐτῷ πρὸς χάριν, ὡς ἐδώρησω
Σπυρίδῳ τῷ προπομδρπυρί σου,
ὃν καὶ ἐκάλεισας προπτον εἰς τὸ ἔρ-
γον τῆς διακονίας σου, καὶ κατεξίω-
σον αὐτὸν **Θ** καὶ τὸ σοι ὑάρετον οἰκono-
μῆσαι. **Θ** ὦρα τῆς σῆς ἀγαθότητος,
δεδωρημένον αὐτῷ βαθμόν. **Θ** γὰρ
καλῶς διακονήσαντες, βαθμόν ἐαυ-
τοῖς καλὸν ποιούμεται, καὶ τέ-

^A habens manum impositam
capiti ordinandi clarā voce
enunciat. DIVINA GRATIA,
quæ semper infirma curat &
imperfecta perficit, promo-
uet N. Reuerendum Subdia-
conum in Diaconum. Ore-
mus igitur pro ipso, ut veniat
super eum gratia sanctissimi
spiritus; & statim canitur tri-
na voce, Kyrie eleison tam ab
his, qui sunt in sanctuario,
quam ab aliis, qui sunt extra.
^B Pontifex autem signat ter eius
caput, ac Diacono dicente,
Dominum deprecemur. Pon-
tifex impositā manu sic pre-
catur.

Domine Deus noster, qui
præcognitione tua, iis præbes
auxilium tui sancti spiritus,
qui à tua inuestigabili po-
tentia sunt destinati, ut fiant
ministri, & inseruiant tuis
immaculatis mysteriis, Tu,
Domine, & hunc, quem
voluisti ut à me promo-
ueretur in ministerium Dia-
conatus, in omni hone-
state conserua, habentem
mysterium fidei in purā
conscientiā: dona ei ve-
^D ro gratiam, quam lar-
gitus es Stephano proto-
martyri tuo, quem etiam
vocaſti primum ad opus
ministerij tui. Et dignum
fac eum secundum bene-
placitum tuum, qui cu-
ram habeat gradus à tua
bonitate illi concessi. Qui
enim bene ministrauerint,
bonum gradum sibi ipsi
acquirunt, & perfectum

seruum tuū ostende. Quoniā tuum est regnum, & potentia & gloria Patris, & Filij, & spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Et dicto, amen, dicit Archidiaconus submissa voce, ita ut tantum, qui sunt præsentes, audiant & respondeant hæc, quæ solet Diaconus recitare.

In pace Dominum deprecemur, alij circumstantes ad singula respōdent, Kyrie eleison. Pro superna pace & salute animarum nostrarum. Pro pace totius mundi, pro Archiepiscopi nostri N. Sacerdotio, adiutorio, conseruatione, pace, incolumitate, salute ipsius, & opere manuum eius Dominum deprecemur. Pro famulo Dei N. qui nunc promouetur Diaconus, & salute ipsius Dominum deprecemur, ut humanissimus Deus immaculatum, irreprehensibile ipsi ministerium largiatur, Dominum deprecemur. Pro hac ciuitate omniue aliā ciuitate ac regione: ut nos ab omni tribulatione, irā, periculo, necessitate liberemur, Dominum deprecemur, Kyrie eleison. Pontifex habens impositam manum, sic precatur. Deus Saluator noster qui incorruptā tuā voce, Apostolis tuis legem sanxisti, & primum eum prædicasti, qui opus ministri exequitur, sicut est scriptum in tuo sancto Euangelio, qui vult inter vos esse primus, sit minister vester. Tu Domine omnium & hunc seruum tuum, quem dignum

A λαόν ἀνὰ δέξον δούλόν σου. ὅτι σὺ ὄντις ἐν βασιλείᾳ ἐν δυνάμει, καὶ ὁ δόξα, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμήν, λέγει ὁ ἀρχidiaconus ὁ λεπτὴ φωνῇ, ὅσον ἀκούει τὸν συμπρόντας διακόνους καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ πάντα.

B Ἐν εἰρήνῃ τῷ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῆς αἰῶθεν εἰρήνης καὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῆς σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμετέρου, καὶ τοῦ ἱεροσυνήγου. ἀντιλήψας, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, σωτηρίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐργου τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ τῷ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ δούλου τῷ Θεῷ τῷ δεῖν καὶ νῦν

C παροχαιζομένου διακόνου, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τῷ κυρίου δεηθῶμεν. ὅπως ὁ Φιλάνθρωπος Θεὸς ἀσπασθῇ καὶ ἀμώμητον αὐτῷ πλεῖον διακονῆσαι, τῷ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως καὶ χώρας, ὑπὲρ τοῦ ῥυθιζομένου ἀπὸ πάσης θλίψεως. ἀντιλήψου, σῶσον. καὶ τοῦτων ῥηθύνων. ὁ δὲ χειρὸς ἔχων πλεῖον χεῖρας ὁπλισμένον ἵνα ὁρῶνται οὕτως. ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ τῇ ἀφάρτῳ σου φωνῇ τοῖς ἀποστόλοις σου διατίσας, καὶ παροχαιζόντων αὐτὸν κηρύξας τῷ διακόνου πληρουῖται ἔργον, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ ἀγίῳ ἀποστόλῳ σου. ὅς τις θέλει εἰς ὑμῖν εἶναι παροχαιζόμενος, ἔστω ἡμῶν διάκονος. σὺ, δέσποτα, τῶν πάντων, ὁ δούλός σου τοῦτον ὃν κατηξίωσας πλεῖον

πλὴν τῆς διακόνου ὑποεισελθεῖν λα-
 πουργίαν. πλήροσον πάσης πίστεως καὶ
 ἀγάπης καὶ δωάμεως καὶ ἀγιασμοῦ
 τῇ Ἰησοφειᾷ τῆς ἀγίας καὶ τῇ ζωο-
 ποιῶσιν τοῦ πνεύματος. οὐ γὰρ ἐν τῇ
 Ἰησοφείᾳ τῇ ἐμῇ χεῖρ, ἀλλ' ἐν τῇ
 Ἰησοφοπῇ τῇ πλοισίῳ τοῦ οἰκτιρ-
 μῆς, δίδεται χάρις τοῖς ἀξίοις σου.
 ἵνα ὡς πᾶσης ἀμάρτιας ἐν τῇ γε-
 νόμῳ ἐν τῇ φοβερῇ ἡμέρᾳ τῆς
 κρίσεως σοὶ ἀμέμπτως τοῖς ᾠραῖς,
 ὡς ἡμᾶς ἀδιάφραστον τῆς σῆς
 ἐπαγγελίας κοσμίσηται. Σὺ γὰρ εἶ ὁ
 Θεὸς ἡμῶν, καὶ τοῖς πλὴν δόξαν ἀνα-
 πέμπου τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ὑἱῷ, ὡς
 τῷ ἀγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοῦ αἰῶνος τῇ αἰώνων. Καὶ μὲν
 ἀμὲν ὡς ἐπὶ τὸν ὡραῖον τῷ χε-
 ροπονηδίνῃ καὶ τῷ ὁρισερὸν ὦμον,
 λέγων· Ἀξιόθ. Καὶ ψάλλεται συ-
 νήθως τρεῖς ᾠδὰς Ἀξιόθ. ᾠδὰ τῇ τῆς
 βήματος. Καὶ τρεῖς ᾠδὰς τῇ ψαλ-
 τῇ. Εἶτα Ἰησοφίδωσιν αὐτῷ ὁ ὁρισε-
 ρὸς ἄγιον Ριπίδιον, λέγων ὁμοίως.
 Ἀξιόθ, ὡς ἀσπάζονται αὐτῷ πάν-
 τες οἱ διάκονοι. ὁ γὰρ ριπίδιον λαβὼν
 ἵσταται ἐν πλαγίᾳ τῆς ἀγίας τραπέ-
 ζης, ὑπὸ τῆς δεξιᾶς μέρους, ὡς ριπί-
 ζῃ ἐπάνω τῇ ἀγίῳ, καὶ ἐπὶ τῷ διάκο-
 νῷ ἵσταται ἔξω τῆς βήματος ἐν τῷ
 σωήθῃ τόπῳ καὶ λέγει. Γαύπων τῇ
 ἀγίῳ μνημονύσαντες, ἐπὶ καὶ ἐπὶ ἐν
 εἰρήνῃ τῆς κυρίου δεηθῶμεν. καὶ τὰ
 λοιπὰ, εἰς τὸ τῆς μεταλήψεως
 καμρὸν ὡς τῆς ἄλλων ὁ χεροπο-
 νηδὲς μετέχει τῇ θείῳ μυστηρίῳ ὡς
 λέγει τὰ διακονικὰ εἰς τὸν τόπον αὐ-

A fecisti, ut munus subiret Dia-
 conum imple omni fide & chari-
 tate, ac potestate & sanctifi-
 catione, aduentu sancti & vi-
 uifici spiritus. Non enim in
 impositione manuum mea-
 rum, sed in præstatione co-
 piofarum miserationum tua-
 rum datur gratia iis qui te sunt
 digni & hic ut ab omni pec-
 cato liber in tremendo die tui
 iudicii sine reprehensione ti-
 bi se sistat, & mercedem in-
 fallibilem tuæ promissionis
 recipiat. Tu enim es Deus
 noster, Deus, qui misereris,
 & saluas; tibi que gloriam of-
 ferimus, Patri, & Filio, ac Spi-
 ritui sancto, nunc & semper,
 &c. Et dicto Amen, circūdat
 Pontifex illi qui ordinatus est,
 in sinistro humero, Orarium,
 hoc est stolam, dicens, dignus
 & more solito canitur ab iis,
 qui sunt in Sanctuario ter di-
 gnus, ter item à Cantoribus.
 Deinde exhibito osculo pacis
 porrigit illi Pontifex sacrum
 flabellum, dicens similiter
 dignus & salutant eum om-
 nes Diaconi. Ipse vero acce-
 pto flabello stat à latere sacræ
 mensæ à parte dextra aërem
 ciens super sancta mysteria.
 Alter autem Diaconus stat
 extra Sanctuarium in loco
 consueto, illudq; recitat. Om-
 nium sanctorum mentione
 facta, iterum atque iterum
 in pace Dominum deprece-
 mur & reliqua. Tempore ve-
 ro Communionis, qui est or-
 dinatus, primus inter alios
 Diaconos particeps fit diui-
 norum mysteriorum, & reci-
 tat loco illorū Diaconica hoc
 est quæ ad Diaconū spectant,
 D d

illud scilicet. Recti, participes facti, &c. Hæc autem fiunt quando Liturgia perfecta celebratur. Quando verò fit in præsanctificatis, sciendum quod repositis in altari præsanctificatis, antequam dicat Diaconus: perficiamus precationem. Adducitur qui ordinandus: & ritus ordinationis celebratur eo modo quo diximus.

Ordo, qui observari solet in ordinatione Presbyteri.

Absoluto hymno Cherubico in Missa, stat qui ordinandus est Presbyter in solea: & egressi duo Diaconi accipiunt eum medium & ducunt eum usque ad sacras fores sanctuarij: ibi eo relicto à Diaconis, accipiunt eum duo digniores Presbyteri, ac circumdant more Diaconorum, sacramentum, ter illud canentes: Sancti Martyres qui benedecistis. Sciendum vero, quod quando canunt: Sancti Martyres, Pontifex in parva sede, ante altare sedet, & illi circumeundo, cum transeunt coram Pontifice, inclinant se profunde, honoris causa, & qui consecratur, & is quotiescunque transit coram Pontifice, deosculatur genu Pontificis supra humerale, hoc est pallium.

Deinde surgente Pontifice, accedit ad eum qui ordinatur cuius caput ter

A τῷ ἡρώ, ἡρώ, ὁρδοί, μετὰ λαβόντες. Ταῦτα ὅ γίνονται, ὅταν γινέται λειτουργία τελεία. Ἐπεὶ ὅ καὶ ἐν ταῖς θεωρημασίαις γίνονται, ἴσμεν ὅτι μὴ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ θεωρημασίαις ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ πρὶν εἰπεῖν τὸ διάκονον· πληροσώμῳ πλὴν δέησιν. Προσάγεται ὁ μὴγων χειροτονεῖσθαι, καὶ γίνονται ἡ τάξις τῆς χειροτονίας, ὡς ἐφημῶν.

Τάξις νομοθετητῆς χειροτονίας πρεσβυτέρου.

Μετὰ τὸ πληροσώμῳ τῷ Χερουβικὸν ὕμνον, ἴσεται ἐν τῇ ὁλόᾳ ὁ μὴγων χειροτονεῖσθαι πρεσβύτερος, καὶ ἑξερχόμενοι δύο διάκονοι λαμβάνουσιν αὐτὸν ἑξ ἑκατέρου μέρους, καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἄχρι τῆς ἀγίας θυρῶν καὶ εἰς τὸ ἀπολύουσιν αὐτὸν ὅτι διάκονοι, καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸν δύο πρεσβύτεροι, ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος, καὶ κυκλοῦσι τρεῖς πλὴν ἀγίαν τραπέζαν, ψάλλοντες καὶ τὸ ἀγίοι μάρτυρες ὅτι καλῶς ἀθλήσαντες. Ἰσμεν ὅτι ὅταν ψάλλωσι τὸ ἀγίοι μάρτυρες, κάθηται ἐμπροσθεν τῆς ἀγίας τραπέζης, ὁ δεξιερὺς εἰς δεξιὸν μικρόν, καὶ καὶ ὅπου κυκλοῦσι γυροῦν, ὅταν ἔρχονται ἐμπροσθεν τῆς δεξιερύως, ποιῶσι μετανοίαν, καὶ ἀσπάζεται τὸ γόνυ τῆς δεξιερύως, ἐπάνω τῆς ὠμοφορίου.

Εἶτα αἰσάμενος ὁ δεξιερὺς, προσέρχεται αὐτῷ ὁ χειροτονούμενος, καὶ σφραγίζεται τρεῖς πλὴν

κεφαλῇ παρ' αὐτῶν. Καὶ ἐρείσας τὸ
μέτωπον τῇ ἀγίᾳ τραπεζῇ, κλίνει ἢ
ἀμφω τὰ γόνατα. Καὶ σὺ φωνοῦ-
τος τῶ διακόνῃ. Πρόχαιμν, διδύς
σὺ φωνεῖ ὁ δεξιερὺς ἔχων καὶ πλὴν
δεξιὰν χεῖρα ἐπιχειμνίῳ αὐτῶν τῇ
κεφαλῇ.

Ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀ-
δελφὰ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείπον-
τα ἀναπληροῦσα *προχειρίζεται* B
Θεῖνα Θεοῦ ἀλαβέστατον διάκονον
εἰς πρεσβυτέριον διζώμεθα οὐκ ὀψρ'
αὐτῶν, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τῆς
παναγίου πνύματος. Καὶ λέγουσι
τὸ κύριον ἐλέησον γ'. Ὁ εὐτὸς τῶ βή-
ματος, ὁμοίως ὁ ψάλλται. Πά-
λιν οὐκ ὀφραγίσας αὐτὸν γ'. ἢ πλὴν
χεῖρα ἔχων ἐπιχειμνίῳ, τῶ δια-
κόνῃ εἰπόντος, τῶ κυρίῳ δεηθῶμεν,
λέγει ὁ δεξιερὺς πλὴν διχλὺ ταύ-
τῃ μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ὁ ἀρχὸς ἢ ἀτελεύτη-
τος, ὁ πάσης κτίσεως πρεσβύτερος
ὑπαρχων, ὁ τῇ *προσηγορίᾳ* τῶ
πρεσβυτέρῃ ἡμῶν, ὅτι ἐν τῷ
βαθμῷ ἀξιοδύντας ἱεουργεῖν Θ
λόγον τῆς σῆς ἀληθείας· αὐτὸς δε-
σποτα τῶν ἀπάντων, ἢ τῶν ὄν ἐδο-
κίμασας *προχειρίζεται* παρ' ἐ-
μοῦ, ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ ἢ ἀκλι-
νεῖ τῇ πίστι, διδόνησον ὑποδείξασθαι
πλὴν μεγάλῳ ταύτῃ χάριν τῶ ἀ-
γίᾳ τοῦ πνύματος, ἢ τέλειον ἀνάδ-
ξον δόδλόν τοι, ἐν πᾶσιν ἀαρεσιῶ-
τά τοι, καὶ ἀξίως πολιτδοίμην τῆς
δορηθείσης αὐτῶν ὑπὸ τῆς σῆς *προ-*
γνωστῆς δυνάμεως, μεγάλης ταύ-

A signat Pontifex ; Qui verò
ordinatur sacra incumbens
mensæ, vtrumque genu fle-
ctit. Diacono verò elatà voce
dicente: Attendamus, statim
Pontifex impositâ manu dex-
trâ vnâ cum pallio, clarâ voce
enunciat.

DIVINA GRATIA, quæ sem-
per infirma curat, & quæ de-
sunt, supplet, promouet
N. venerabilem Diaconum
in Presbyterum. Oremus igitur
pro eo, vt veniat super
ipsum gratia sanctissimi spi-
ritus. Et respondent ter Ky-
rie eleison, hi qui sunt in
sanctuario (& similiter ex-
tra) cantores. Rursus signans
eum ter Pontifex & ma-
num habens impositam, v-
bi Diaconus dixerit, Do-
minum deprecemur hanc
orationem tacitus recitat.

Deus, qui es fine principio
& fine *cares*, qui omnem
creaturam antiquitate supe-
ras, qui appellatione Presby-
teri eos ornasti, qui in hoc
gradu digni facti sunt, qui
verbum tuæ veritatis admini-
strent; tu Domine omnium
D secundum beneplacitum
tuum velis, vt iste quem
tibi placuit à me promoueri,
fufcipiat in irreprehensibili
conuersatione, & firmâ fide
magnam hanc gratiam spiritus
sancti tui. Et perfectum ostē-
de seruū tuū in omnibus tibi
acceptabilem, & dignè con-
uersantem; vt dignitas hu-
ius Sacerdotalis honoris à
tuâ prænoscenre potentiâ ipsi
Dd ij

donati requirit. Clara voce quod sequitur, Quoniam tuum est imperium, & tuum est regnum, & potētia & gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in secula seculorum, Et dicto amen primus Presbyter recitat Diaconica submissa voce, vt tantum præsentes audiant & respondeant. In pace Dominum deprecemur &c. pro Archiepiscopi nostri N. sacerdotio, adiutorio, perseverantia, pace, incolumitate, salute ipsius & opere manuum eius, Dominum deprecemur. Vt amator hominum Deus noster immaculatum ac irreprehensibile ei Sacerdotium largiatur, Dominum deprecemur. Pro seruo Dei N. qui modo promouetur Presbyter, & salute ipsius, Dominum deprecemur. Pro hac ciuitate, vt nos liberemur &c. Suscipe serua sanctissimæ, immaculatæ &c. Pontifex verò habens manum impositam, sic precatur.

Deus , qui magnus es
in potentia , & inscrutabi-
lis in prudentia , qui mira-
bilis es in consiliis præ filiis
hominum. Tu Domine &
hunc quem voluisti , vt
subiret gradum Presbyte-
ri , imple dono sancti tui
spiritus , vt fiat dignus , qui
assistat inculpatus sanctua-
rio tuo , prædicet |Euan-
gelium tui regni , admini-
stret verbum tuæ verita-
tis , offerat tibi dona & sa-
crificia spiritualia , reno-

A της ιεραρχικῆς πρῆς. ὅτι σὸν τὸ κράτος
 καὶ δοῦν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δυνάμεις,
 ἔῃ δοξα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱοῦ, καὶ τῷ
 ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ-
 φώνησιν, λέγοντες ὁ πατριπαις λε-
 πτῇ φωνῇ, ὅσον ἀκούειν τοῦ συμπα-
 ρέντος καὶ ἀποκρίνεσθαι τὰ διακονι-
 καὶ πάντα. Ἐν εἰρήνῃ τῷ κυρίου δεη-
 θῶμεν. Ὑπὲρ τῶν δεξιηποσκόπου ἡ-
 μῶν τῷ δεῖνα, ἱεροσυνῆς, ἀπλήρους
 διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, σωτηρίας
 αὐτοῦ, ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ, τῷ
 κυρίου δεηθῶμεν. Ὅπως ὁ φιλέ-
 θεος Θεὸς ἡμῶν ἀσπλυν καὶ ἀμώ-
 μητον αὐτῷ πρὸς ἱεροσυνῶν χαρίσ-
 ται, τῷ κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ δου-
 λου τῷ Θεῷ τῷ δεῖνα τῷ νυνὶ πατρι-
 ειζομῆν πρεσβυτέρου, καὶ τῆς σω-
 τηρίας αὐτοῦ, τῷ κυρίου δεηθῶμεν.
 Ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, ὑπὲρ τῶν
 ῥυθιῶν ἡμῶν. Ἀντιπαύου, σῶσον.
 Τῆς παλαιότητος, ἀρχαίου. Ὁ ὃ ἀρχι-
 ρεὺς ἔχω τὴν χεῖρα ἐπὶ κεφαλῇ,
 δοῦναι οὕτως.

Ο Θεὸς ὁ μέγας ἐν δυνάμει, καὶ
 αἰετίζοντος ἐν συνέσει, ὁ θαυμαστὸς
 ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰ-
 θεράτων. αὐτὸς κύριε καὶ τοῦτον ἐν δι-
 δόκῃ σου τὸν ἅγιον πρεσβυτέρου ὑπεισε-
 λθὲν βαθμὸν, πλήρωσον τῆς ἁγίας
 σου πνύματος δωρεᾶς, ἵνα γένηται
 ἄξιός σου παρῆναι ἀμέμπτως τῇ
 δυσιασηρίᾳ σου, κηρύσσειν τὸ εὐα-
 γέλιον τῆς βασιλείας σου, ἱεραρχεῖν τὴν
 λόγον τῆς ἀληθείας σου, προσφέρειν
 σοι δῶρα καὶ δυσίας πνύματκά σου.

αἰα καὶ νῦν τὸν λαόν σου διὰ τῆς ἁ-
 λουζούσης παλινγενείας, ὅπως καὶ ἐν-
 τὸς ὑποστάσεις, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπι-
 δημίᾳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς σου
 υἱοῦ, δεξήται τὸ μυστήριον τῆς ἀγαθῆς
 οἰκονομίας τοῦ οἰκείου ἑαγματος, ἐν τῷ
 πλήρει τῷ ἀγαθότητός σου. Ὁπὺ δὲ λό-
 γητον καὶ δεδούξασαι τὸ πάντημον καὶ
 μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου. Καὶ μὲν
 τὸ ἀμὲν, ἀνίστησιν αὐτὸν, καὶ φέρει
 τὸ ὅπιδεν τὸ ὠραεῖα αὐτῷ ἐπὶ τὸ
 ἐμπερθεῖν τὸ δεξιὸν μέρος, λέγων.
 Ἀξιό. Εἴτα ἐκδύων αὐτὸν τὸ φε-
 λώνιον ἐκφώνει γὰρ αὐτὸς τὸ Ἀξίος.
 Καὶ ψάλλουσιν αὐτὸ ὁ βήμα-
 τος, καὶ ὁ ψάλλται. καὶ οὕτως ἀσπα-
 ζεται τὸ δεξιὴν καὶ τὸν πρεσβυ-
 τέροις, καὶ ἀπὸ τοῦ ἱσταται μὲν τὸ
 πρεσβυτέρων ἀναγινώσκων τὸ κον-
 τάκιον. Καὶ ὁ διάκονος ἱσταται εἰς
 τὸ σωτήριον τὸ πον λέγων τὸ Πληρό-
 σωμην πλὴν δέησιν ἡμῶν τῷ κυρίῳ.
 Ὅτε ὁ πελῶθωσι τὰ ἅγια, καὶ μὴ
 εἰπεῖν, ὥστε γινέσθαι τοῖς μετὰ λαμ-
 βαίοις, περὶ τοῦ ἁγίου ὁ χρὸ-
 ποιητὴς ἐπιτίθωσιν αὐτῷ ὁ δεξι-
 ρὸς τὸ ἅγιον ἄρτον λέγων οὕτως·
 Λάβε πλὴν παρακαταθήκην πάν-
 τῶν, καὶ φύλαξον αὐτὸν, ἕως τῆς
 παροισίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, ὅτε παρ' αὐτοῦ μὴ ἔσται ἀπα-
 τεῖσθαι αὐτῷ, ὁ ὅς λαβὼν ἀσπαζέ-
 ται πλὴν χεῖρα τὸ δεξιὴν καὶ μετρί-
 σται ἐν ᾧ περὶ τὸν ἱστατο τὸ πᾶν τὰς
 μὴ χεῖρας τοῖς ἐπάνω τῷ ἁγίῳ τρα-
 πέζῃς, καὶ αὐτὸν ὁ λέγων, τὸ.

A uet populum tuū per lauacrū
 regenerationis, vt & ipse oc-
 currens, in secundo aduentu
 Dei magni & Saluatoris no-
 stri Iesu Christi, vnigeniti fi-
 lij tui, recipiat mercedem bo-
 næ administrationis proprij
 gradus in multitudine boni-
 tatis tuæ. Quoniam benedi-
 ctum, & glorificatum est ho-
 norabile ac magnificum no-
 men tuum Patris, & Filij, &
 Spiritus sancti, nūc & semper,
 & in sæcula seculorum. Et di-
 cto, Amen, iubet eum surgere
 & posteriorem partem stolæ
 ad anteriorem ex parte dextrâ
 trāsferre, dicens: Dignus. Et ca-
 nunt illud tertium, qui sunt in
 Sanctuario, tū etiā Cantores.
 Deinde induens illum Phelo-
 niū, iterū exclamat: Dignus,
 iterumque canitur: Dignus:
 C ita demum osculo salutatur Pó-
 tificem & Presbyteros, ac dis-
 cedens vna stat cum Presby-
 teris, Contacium, id est Litu-
 rgiā recitans. Diaconus vero
 stat in loco consueto dicens:
 Perficiamus deprecationē no-
 strā Domino, &c. Cum ve-
 ro consecrata fuerint sancta,
 & dicturus est Pótifex illa ver-
 ba (ita vt fiant participatibus)
 D accedit ordinatus cui præbet
 Pontifex sanctum panem hoc
 est particulam panis conse-
 crati, sic dicens: Accipe depo-
 situm, hoc est serua illud vs-
 que ad aduentum Domini
 nostri Iesu Christi, quando de-
 bet abs te illud repetere: ipse
 vero accepto sancto pane
 deosculatur manum Ponti-
 ficis, & recedit ad locum ubi
 prius erat, imponens manus
 super sacram mensam, &c.

De primâ Presby-
 teri Consecratio-
 ne, vide Obseru. 4.

Cum verò Pontifex dicturus^A est sancta sanctis, tunc consecratus restituit sanctum panem Pontifici, & primus inter alios Presbyteros communicat, & in fine recitat orationem quæ post Ambonem recitari solet.

Ordo qui observari solet in Ordinatione Episcopi.

Absoluto Trisagio hymno in sacro, ascendit Pontifex ad gradum, qui est ante sacrum altare, & adducitur ad ipsum à præsentibus tribus Pontificibus qui consecrandus est ex parte dextera: ibi fronte incumbens sacræ aræ utrumque genu flectit. Chartophylax verò hoc est, præfectus scriniorum, ex parte sinistra Pontifici consecranti exhibet chartam, in qua, si is, qui consecrat, Patriarcha sit, hæc scripta sunt, SVFFRAGIO & approbatione sacratissimorum Metropolitanorum, Archiepiscoporum & Episcoporum. Si verò Metropolita sit qui ordinat, hæc: SVFFRAGIO & approbatione Deo amabilissimorum Episcoporum & reuerendorum Presbyterorum. DIVINA GRATIA quæ semper infirma sanat & imperfecta perficit, promouet N. Deo amabilissimum Presbyterum in Episcopum à Deo custoditæ ciuitatis N. Oremus igitur pro ipso, ut veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus. Hac igitur porrectâ chartâ Pontifici & Chartophylace, vel

Κύριε ἐλέησον. Καὶ ἐλέησον με ὁ Θεός. ὅτε ὁ μὲν εἰπεῖν τὰ ἁγία τοῖς ἁγίοις, τὸ τε ὁ χροπονηθεὶς δὲ ποδὶ δώσει τὸ ἅγιον δέρον, καὶ ὡς τὰς δέξιρας μεταλαμβάνει τῶν ἁλλων, καὶ λέγει καὶ πλὴν ὁπιδάμνων διχλῶ.

Τάξις γινώσκου Ἰπὶ χροπονία Ἰπισκόπου.

B

Μετὰ πλὴν τῶν τεσσαρῶν συμπλήροσιν, αἰεῖσιν ὁ δέξιρας εἰς πλὴν κρηπίδα πλὴν τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ προσάγει τὸ πλὴν ὡς τὰς συμπρόντων τελῶν δέξιρας ὁ χροπονεῖται μὲν καὶ ὁ δεξιῶν μέρους ὁ ὁ χροποφύλαξ καὶ ὁ δέξιρου δίδωσιν αὐτῶν χάριτι καὶ γέγραπται, εἰ μὲν πατεράρχης ὅτι ὁ χροπονῶν, πᾶν τα. Ψήφω καὶ δοκιμασία τῶν ἱεροτάτων μητροπολίτων καὶ δέξιρας πόντων καὶ Ἰπισκόπων. Εἰ ὁ μητροπολίτης, πᾶν τα. Ψήφω καὶ δοκιμασία τῶν θεοφιλεστάτων Ἰπισκόπων καὶ τῶν ὁποτάτων πρεσβυτέρων. Η δὲ χάρις ἐν πάντοτε τὰ ἀδελφὰ τερατεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα προσχρίζεται τῷ δέξινᾳ τῷ θεοφιλεστάτῳ πρεσβυτέρῳ, Ἰπισκόπον τῆς θεοσώτου πόλεως τῆς δὲ. Διζώμεθα οὐκ ἔσθ' αὐτῶν, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις ὁ παναγίου πνύματος. Καὶ ὁ βήματος καὶ ὁ ἐκ τῶν κύριε ἐλέησον γ'. Ἰπισδομὴς τῶν τῶν τῶν χαρῶν τῶν δέξιρας, καὶ ὁ χροποφύλακος, ἡ

ἡ δὲ ἀρχιδιακόνου λέγοντος πό· πο-
 ρωμύ, ὁ δὲ χειρὸς αἰαγινώσκει τὰ
 γράμματα εἰς ἐπήκοον τῷ πορρω-
 των, ἔ πάντων φωνουμένων τὸ, κύριε
 ἐλέησον, ὡς πορρωδὴ λωται, αἰα-
 γινώσκει τὸ διαγγέλιον ὁ δὲ χειρὸς ἡ
 ἐπιπύσει τῇ κεφαλῇ ἡ τῷ τραχή-
 λῳ τὰ χρυσοπονομήν, σωεφαπτο-
 μύων ἡ τῶν ἄλλων δὲ χειρῶν· εἴτα
 ποιῶν σταυροῖς ἑξῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς
 αὐτοῦ, καὶ ἔχων ἐπικειμένῳ πλὴν
 χεῖρα, ὡς οὕτως.

Δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν,
 ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ τῶν πανδμή-
 μου σου Ἀποστόλου Παύλου βαθμῶν
 ἔ παρμάτων τάξιν, εἰς τὸ ἐξυπηρε-
 τῆσαι ἔ λειτουργεῖν τοῖς σεπτοῖς καὶ
 ἀχραντοῖς σου μυστηρίοις ἐν τῷ ἁ-
 γίῳ σου θυσιαστηρίῳ· πορρωτὸν ἀπο-
 σόλους, δευτέρων πορρωφῆτας, τρίτον
 διδασκάλους. αὐτοῖς, δέσποτα, τῶν ἀ-
 πώτων ἔ τῶν τοῦ ψηφιδέντα καὶ
 ἀξιοθέντα ὑποσέλθην τῷ διαγγέ-
 λῳ ζυγόν, ἔ πλὴν δὲ χειρῶν κλει-
 ἀξίαν, διὰ τῆς χάριτος ἐμοῦ τῶν ἀμάρ-
 τολῶν, ἡ τῶν συμπαρόντων λειτουργῶν
 ἔ σωεπισκόπων τῇ ἐπιφοιτήσει, καὶ
 δωάμει ἡ χεῖρ τῶν ἁγίων σου πνέ-
 ματος ἐνίσχυσον, ὡς ἐνίσχυσας τοῦ
 ἁγίου σου ἀποστόλου ἔ πορρωφῆτας,
 ὡς ἐχέσας τοῦ βασιλεῖς, ὡς ἡγία-
 σας τοῦ δὲ χειρῶν· ἔ αἰετὶ πληθόν
 αὐτῶν πλὴν δὲ χειρῶν σὺν ἡμῶν ἀπόδξον,
 ἡ πάση σεμνότητι κατωκομιῶν, ἁ-
 γιον ἀάδξον εἰς τὸ ἄξιον γινέσθαι,
 τῶν αἰτῶν αὐτῶν τὰ πορρωσθελέαν
 τῶν λαῶν, ἔ ὑπακούειν σε αὐτοῖς. ὅτι

^A Archidiacono dicēte: Atten-
 damus. Pontifex vnā cum pal-
 lio impositā manu, recitat quę
 sunt scripta, ita vt à circumstā-
 tibus omnibus audiatur: cun-
 ctisque tam iis, qui in sanctua-
 rio, quam qui sunt extra, res-
 pondentibus ter, Kyrie elei-
 son, Pontifex aperit librum
 Euangeliorum & imponit ca-
 piti ac ceruici illius, qui ordi-
 natur, simul vnā tangenti-
 bus aliis quoque Pontifici-
 bus deinde factā trinā cruce
 in capite illius, impositaque
 manu sic precatur.

Domine Deus noster,
 qui per gloriosissimum Apo-
 stolum tuum Paulum gra-
 duum ac ordinum Seriem
 nobis pręscripsisti, ad famu-
 landum & inseruiendum ve-
 nerandis & immaculatis tuis
 mysteriis in sancto tuo alta-
 ri; primum quidem Aposto-
 los, deinde Prophetas, ter-
 tiō Doctores. Tu, Domine,
 omnium & hunc qui suffra-
 giis electus est & dignus ha-
 bitus qui subiret iugum E-
 uangelicum & Pontificiam
 dignitatem per manum mei
 peccatoris, & pręsentium
 ministrorum & Coepiscopopo-
 rum, aduentu & virtute san-
 cti tui Spiritūs corrobora, vt
 sanctos tuos Apostolos &
 Prophetas corroboraſti: vt
 reges vnxiſti, & Pontifices
 sanctificaſti: ac irreprehen-
 sibilem ipsius Pontificatum
 redde, omnique morum gra-
 uitate ac honestate exornans
 sanctum ostende, vt dignus
 fiat, qui petat, quę ad
 salutem populi pertinent &
 à te exaudiatur. Quoniam

sanctificatum est nomen tuū
& glorificatum est regnum
tuum Patris & Filij, & Spiri-
tus sancti, nunc & semper, &
in sæcula sæculorum.

Et dicto, Amē, dicit vnus ex
his qui ordināt vnā, tenui vo-
ce, ita vt tantum audiant, qui
adsunt Pontifices & respon-
deant hæc Diaconica. In pa-
ce Dominum deprecemur,
Kyrie eleison. Pro superna pa-
ce & salute animarum nostra-
rum & totius orbis. Pro Ar-
chiepiscopo N. Sacerdotio,
adiutorio, perseuerantia pace,
incolumitate, salute ipsius &
opere manuum eius Dominū
deprecemur. Pro seruo Dei
N. qui nunc Episcopus pro-
mouetur & salute ipsius, Do-
minum deprecemur, vt ho-
minum amator Deus imma-
culatum & irreprehensibilem
Pontificatū ipsi largiatur, de-
precemur: vt nos liberemur
omni tribulatione &c. Auxi-
liare, salua, miserere, & custo-
di nos Deus tua gratia, sanctis-
simæ intemeratæ &c. his di-
ctis Pontifex habens imposi-
tam capiti eius qui ordi-
natur manum, sic preca-
tur.

Domine Deus noster,
qui eo quod natura homi-
nis essentiam diuinitatis tuæ
sufferre nequeat, prouiden-
tia tua, eadem nobiscum
mortalitatis conditione præ-
ditos Doctores nobis con-
stituisti, qui vicem & thronum
tuum obtinent, vt offerant sa-
crificium, & oblationem
pro sancto populo tuo. Tu
Domine, & hunc renuncia-
tum dispensatorem Pótificiæ

^A ἡ γὰρ σου τὸ ὄνομα δεδοξασαί σου
ἡ βασιλεία.

Καὶ μὲν τὸ ἀμὲν, λέγει τῷ συ-
χροπονοῦντων δὲ χειρῶν εἰς, λεπτὴν
φωνῇ, ὅσον ἀκούειν ἐστὶ σωόντας δὲ
χειρεῖς καὶ ἀποκρίνεσθαι τὰ διακο-
νικά ταῦτα. ἐν εἰρῇ καὶ ἡσυχίᾳ
διδῶμεν. ὑπὲρ τῆς ἀνάσκειν εἰρῆνης
τῆς σωτηρίας. ὑπὲρ τῆς εἰρῆνης τῆς
σύμπαντος κόσμου. ὑπὲρ τῆς δὲ
χειροπόπου λιμῆν τῆς δεινῆς, ἱεροσύ-
νης, ἀνθρώπων, διαμονῆς, εἰρῆνης,
ὑγιείας καὶ σωτηρίας αὐτῶν. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ
τῇ χειρὶ αὐτῶν, τῇ κρείσσει δεινῶν,
ὑπὲρ τῆς δουλείας τοῦ Θεοῦ, τῆς δεινῆς
ἐν καὶ προχειρομένου ἐπισκο-
που καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τῇ κρείσσει
διδῶμεν, ὅπως ὁ Φιλάνθρωπος
Θεὸς ἀσπίλον καὶ ἀμώμητον αὐτῶν
δὲ χειροσυνώλῳ χειρίσται, δεινῶν
μὲν. ὑπὲρ τῆς ῥυθιῶναι λιμῆς ἀπὸ
πάσης. Ἀνπλασίου, σωσον, ἐλέησον
καὶ διαφύλαξον, τῇ παναγίας ἀρχῇ
σου. καὶ τούτων λεγόμενων, ὁ δὲ χει-
ρὸς ἔχων ὡσαύτως τῇ τῇ χειροτονου-
μένου κορυφῇ πλεὺς χεῖρα ἐπισκο-
πῶν, ἀρχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ
δυνάσθαι πλεὺς ἀνθρώπου φύσιν πλεὺς
τῆς θεότητος ὑπενεγκεῖν οἰσίαν, τῇ σὴ
οἰκονομίᾳ ὁμοιοπαθεῖς λιμῶν διδα-
σκάλοις κατέστησας, τῷ σὸν ἐπίχοι-
τας θεόνον, εἰς τὸ ἀναφέρειν σοὶ θυ-
σίαν καὶ προσφορὰν ὑπὲρ πάντων τῶν
λαῶν σου. σὺ κύριε τούτων τῷ ἀνα-
δελφέντα οἰκονόμον τῆς δὲ χειρῶν

κῆς χάριτος, ποιήσον ἡμεῖς μιμη-
 τὴν σου ἡ ἀληθινοῦ ποιητῆς, π-
 ρόντα πῶς ψυχὴν αὐτῆς ὑπὲρ ἡμῶν
 παθόντων σου, ὁδηγὸν τυφλῶν,
 φῶς τῷ σκότει, παιδευτὴν ἀφρό-
 νων, διδάσκαλον νηπίων, φωστῆρα
 ἐν κόσμῳ. ἵνα καταρτίσας τὰς ψυ-
 χὰς καὶ ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἱππὶ
 παρούσης ζωῆς, παραστή τῷ βήμα-
 τι σου ἀκαταμάχητος, καὶ ὁ μέγα-
 ρον λήψεται, ὃν ἡτοίμασας τοῖς
 ἀθλήσασιν ὑπὲρ τῆς κηρύματος τοῦ
 διαγγηίου σου. σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεῖν ὁ
 σωζῶν, ὁ Θεός. Καὶ μὲν τὸ ἀμήν, αἰ-
 ρε τὸ διαγγέλιον, ὅπως πᾶσι εἰς πῶς
 ἀγίαν πράξουν, καὶ οὕτως ἱππὶ
 σὶ τῷ χειροτονηθέντι τὸ ὁμολόγιον,
 λέγων, ἄξιον ὁμοίως καὶ ὁ κληρὸς
 τὸ αὐτό. Εἶτα ὁ χειροτονηθέντα ἀ-
 ποτίσεται ὁ χειροτονήσας, καὶ ὁ λοι-
 ποὶ ἱππὶσκοποι, καὶ τῆς σινοῦς δι-
 φημίας τελευτήσας, ἀνέρχονται εἰς
 τὸ σινοῦθρον, καὶ καθιζόμενος παρῶ-
 τος ὁ χειροτονηθεὶς, εἰρωδὴ εἰς ὁ
 ὑπόστολον, καὶ παρῶτος τῶν ἄλλων ὁ
 ἡμῶν σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χρι-
 στοῦ μεταλαμβάνει αὐτὸς ὁ τῷ χει-
 ροτονήσαντι καὶ τοῖς λοιποῖς μετὰ δι-
 δωσι.

A gratia, effice imitatore tuum
 veri pastoris, ponentem ani-
 mentem animam suam pro o-
 uibus tuis, cæcorum ducem,
 lumen in tenebris degentium,
 præceptorem insipientium,
 Doctorem infantium, lumi-
 nare in mundo. Vt cum ani-
 mas ipsi concreditas in hac
 præsentivita ad perfectionem
 perduxerit, sistat se tribu-
 nali tuo sine vlla erubescen-
 tiâ, & magnam mercedem
 recipiat, quam iis præpa-
 rasti, qui pro Euâgelij tui præ-
 dicatione decertarunt. Quo-
 niam tuum est misereri, & sal-
 uare Deus noster, & tibi glo-
 riam offerimus patri, &c. Et
 dicto amen, aufert Euangelium,
 illudq; deponit super sacram-
 mentum, imponitque conse-
 crato humerale, hoc est pal-
 lium, dicens, dignus: quod si-
 militer iterat Clerus. Deinde
 consecrans consecratum os-
 culatur, reliqui quoq; Epif-
 copi eum salutant & consue-
 ta acclamatione facta, ascen-
 dunt, ut sedeant vnâ cum Epif-
 copo, primusque sedens qui
 ordinatus est, dat pacem in
 Apostolum & primus inter
 alios pretiosi corporis, & san-
 guinis Christi fit particeps, di-
 stribuitque Communionem,
 tum ipsi, qui eum ordinavit,
 tum cæteris.

De potestate &
 formulâ dandæ
 Pacis, vide Obser-
 uat. v.

AD RITVS
ORDINATIONVM
EX EVCHOLOGIO.

ISAACII HABERTI SS. E. P. P. Theologi
Observationes.

OBSERVATIO I.

DE ARCANIS ORDINATIONVM.

Mysteria in mysteriis.

Olertissima fuit Theologorum Scholæ non ignobilium cogitatio: qui, quum circa Sacramentorum Doctrinam quamplurima curiosæ disceptationis problemata se confertim obiicerent, quibus solvendis, aut cum vulgari, anticipatâ receptâque sententiâ conciliandis, pares non essent, eò confugerunt, ut obscuræ originis ac institutionis plerisque ritus, à Christo Domino, in supremæ cœnæ confessu, discipulis traditos affirmarent. Neque id sanè improbandum, aut præter opinionem ac fidem esse debet. Vix autem qui id clarè diceret, vllum ex sanctis Patribus, attulerunt: reperire putavi me, apud Hippolytum, quem initio Portuensensem illum Veterem putabam: Thebanus verò est, qui sic in Chronico de sancto Ioanne Theologo scribit: ἔμεινεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις εἰς τὴν λειτουργίαν ἁγίαν Σιών τὴν ἐκκλησίαν μητέρα. ἐκ δὲ τῶν μυστηρίων ἐτέλεσεν ὁ κύριος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἐμυσταγόρησεν αὐτοῖς τὴν μυστικὴν λατρείαν, καὶ ἔχειεν, καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς, καὶ ἐχρητόνησεν, καὶ πῶς αὐτοῖς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῶν ποταμῶν αὐτοῦ καὶ μεγαλείων, καὶ πᾶσι τὴν θέαν, καὶ δόξαν τῆς θείας μορφῆς αὐτοῦ καὶ αὐτῶν τῶν μακαρίων θεατῶν αὐτοῦ, καὶ κόσμον καὶ ἑλλάμψιν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ τὴν θέαν μετὰ ληψιν τοῦ ἡμῶν σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. Mansit Hierosolymis in eâ quæ dicitur sancta Sion. Primum mysterium celebrauit Dominus discipulis suis. Et instituit illos circa diuinum cultum, & totondit, ac benedixit illos & ordinauit: tradidit quoque ipsis mysticam administrationem eorum, quæ instituit, magnalium suorum, omnemque sui conspectum & diuinæ formæ gloriam exhibuit, necnon beatorum sui spectatorum: omnem quoque gloriam & ornatum ac splendorem Ecclesiæ suæ: deinde diuinam communionem pretiosi corporis & Sanguinis sui. Egregia profectò Verba, & mysteriis di-

gnissima: Ex quibus tradita simul, instituta & exhibita tam Ordinationum quam ipsius Eucharistiæ mysteria intelliguntur. Mysteria igitur in mysteriis: quantum ad institutionem, primamque celebrationem spectat.

Vnde profecto non est novum, neque unquam in Ecclesiâ prætermis-
sum, Clericos (à Diacono ad Episcopum apud Græcos, hierarchi-
ci nimirum omnes ordinis) in Eucharistiæ Mysteriis consecrari, usus &
traditio satis idonei probatique testes. At quædam etiam in scripto-
ribus eius rei vestigia elucent. Quod alij ex Dionysio cap. v. de Ecclef.

Hier. & Clemente Rom. lib. viii. attulerunt, non est referendum. San-
ctus Epiphanius apud Socratem cum Theophili suasu Constantinopo-

Socrat. lib. 6. hist.
cap. 11.

lim veniret, ad templum S. Ioannis septimum ab vrbe lapidem, *συνάξι* *ἐν* *Δια-*

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

S. Epiphan. apud
Hieron. ep. 60.

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-
cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

cono ordinato, ἐν τῷ ἱερῷ ἐξῆλθε τῆς νέως Synaxi celebrata ἐν Dia-

Theodoret. in Phi-
lotheo. n. 11.

S. Chrysost. orat.
de B. Philogonio
to. 1.

Et Orat. de S. Eu-
stathio ib.

S. Chrys. ho. 18. in
ep. ad Corinth.

Enimuero Mysteria hæc cum in plurimis aliis, tum in ratione my-
sterii & arcani diuini mirum in modum conueniunt. Ambo *τελεται*, am-
bo *ιεροουργια*, ambo *ιερωτελεστια*, ambo *τελεσιουργια* SS. Dionysio & Maxi-
mo dicuntur. Denique ambo norunt fideles, norunt initiati, norunt
Consecrati. S. Chrysostomus hoc frequentissimè de Eucharistiæ my-
sterijs habet, NORUNT INITIATI *ὁ σῶμα ὁ διαποικὼν πνέματι ἀπὸ τοῦ χό-
στου ἀγίου πνεύματος ὁμοῦν ἴσασι οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα. Corpus Dominicum
Spiritu undique circumuestitum; Mysterijs initiati norunt quæ dicantur. Et ite-
rum ἐστὶ θυσία καὶ χεὶς αἵματος ἴσασι οἱ μεμνημένοι. Est sacrificium etiam ali-
quod sine sanguine: Norunt initiati. Ita pleriq; locis aliis ac tam sæpe quam
S. Augustinus suum Norunt fideles. Atqui de mysteriis Ordinationum
arcanis & secretis, idem aurei Doctor oris, homiliâ quadam in secun-
dam ad Corinth. Epistolam διχὴ, ἡ φωνή, ἀρχαὶ πνεύματος καὶ ὁ μὲν ἡμεῖς
καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ὡς ὅτι ἡ φωνὴ καὶ ὁ πνεύματος ἀπὸ τοῦ ἴσου οἱ με-
μνημένοι. οὐ γὰρ δὴ ἡμεῖς ὅτι τὸ ἀμύητων ἐκκαλύπτειν ἀπορροια. Oratio, suffra-
gium, magistratus spirituales. Qui ordinaturus est illorum preces tunc poscit, & ipsi
calculum suum addunt, acclamantque ea quæ NORUNT MYSTERIIS
INITIATI. Neque enim fas est coram ijs qui minimè initiati sunt, cuncta ape-
rire, &c.*

OBSERVATIO II.

DE ARCANIS ORDINATIONVM.

Materie diuersitas et forma. Impositio manuum. Concepta Verba.

Philo lib. de Sac.
Abel.

ECIT illa, de qua loquebatur statim B. Chryso-
stomus, Mysteriorum Ordinationis obscuritas, & solli-
cita in Ecclesiæ adytis custodia (quam δ ἐχέμυθον μυσ-
τείων rectè vocaret Philo Hebræus) vt eorum statuta cer-
tæque materia variis circumstantium cærimoniarum
inuolucris veluti obuelata delitesceret. Quum enim

S. Epiph. to. 1.

eadem Ecclesiæ Religio quicquid est sacrorum in Ordinatione rituum
pari fide atque Pietate per singula exequi consueuisset: pari cultu &
sanctitate perficeret, atque omnia profanorum oculis subducta pari
solicitudine obseruaret; Quæ partes essent mysteriorum intrinsecæ ac
necessariæ, quum omnes ita viderentur, intelligere difficillimum sem-
per visum est. Non est autem dubium inter illa MYSTERIA INTERIORA
 $\tauὰ ἐνδότεν μυστήρια$, præsertim Ordinationes, quæ solæ mystas efficiunt,
comprehendi. Interna inquam illa mysteria, Sacramenta Latine dici-
mus, de quibus S. Epiphanius: $\tauὰ ὅ ἀλλα μυστήρια, τὰ ἐν λουτρῷ ὁ ἱεὺς ἐν-
δότεν μυστείων, ὡς ἔχει τὴν ἀποδοσὶς τῆς διὰ τὸν ἱερέα καὶ τὸν Ἀποστόλων οὕτως ἐπι-
τελεῖται$. Alia verò mysteria vt Baptismi, & alia quæ INTERIORA sūt, ea ritibus il-
lis perficiuntur qui ex Euangelij & Apostolorum traditione præscripti sunt.

Casaub. in Baro-
nium.

Traditionum verò Apostolicarum quædam $\epsilonἰς γραφοὶ$ scriptæ in eorum
libris; quædam $\alphaἰς γραφοὶ$ non scriptæ sūt in Ecclesiæ memoriâ, per Aposto-
licorum successorum seriem conseruata, & ad nos vsque producta. Quæ
de re illud peruulgatum S. Basilii apud Græcos S. Augustini apud Lati-
nos, eò reuocandas esse antiquas Ecclesiæ cærimonias quæ in Mysteriis
perficiendis sanctissimè adhibentur. S. enim Basilius in illo capite xxvii.
libri de Spiritu S. ad Amphilochem. (Quod quidem caput ab iniquâ
Erasmi censurâ, qui illud suspectum habuit: vindicauit ipse Casaubo-
nus, ante Casaubonum verò Damascenus $\tauριακὸν καὶ ἑκατὸν$ Basilii li-
brum vocans) S. inquam Basilius $\tauὰ μὲν ἐκ τῆς εἰς γραφῆς διδασκαλίας ἔχο-
μεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἀποδοσὶς διὰ τὸν ἱερέα καὶ τὸν Ἀποστόλων οὕτως ἐπι-
τελεῖται$. αὐτὰ ἀμφοτέρω τῶν αὐτῶν ἱερέων ἔχει τὸ πᾶν διὰ τὸ ἐκ τῶν Ἀποστόλων
ἐκδοῦν αὐτοὺς ὡς πρὸς καὶ τὴν μικρὴν καὶ μεγάλαν ἐκκλησίαν πεπελεγται.
Quædam habemus ex doctrinâ scriptâ; quædam ex traditione Apostolorum in my-
sterio nobis tradita accepimus: quorum utraque vim parem habent ad pietatem: nec

S. Aug. lib. 4. de
bapt. cont. Don. c.
23.

his quisquam contradicit, quisquis sanè vel tenuiter expertus est, quæ sint iura Eccle-
siastica. S. autem Augustinus eodem Spiritu, libro iv. contra Donatistas.

Quod

Quod uniuersa tenet Ecclesia, nec Concilijs institutum, sed semper retentum est, non-
nisi ab Auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur. Idem sæpe inculcat
vt Epist. ad Ianuarium & aliis locis. Ad hypothesim aggrediamur.

Quod igitur ad Ordinationum materiam spectat, In Apostolorum
litteris ea in manuum impositione constituitur, in actis & Epistolis A-
postolicis vt antea ostendimus: in quibus aut nullus de Ordinatione,
aut disertissimus de manuum impositione sermo est. Sic Patres, sic Cón-
cilia, sic Ecclesiæ Doctores loquuntur. Multos antea adduximus: ad-
dendus S. Chrysostom. hom. xiv. in Acta τὸ πρῶτον ἡ χειροτονία ἐστίν. ἡ δὲ χεὶρ ἐπι-
κεῖται τῷ ἀνδρὶ, ὃς ὁ πρῶτος ὁ Θεὸς ἐργάζεται. καὶ αὐτὸς χεὶρ ἐστὶν ἡ ἀποστολὴ τῆς
κεφαλῆς τῆς ἁγιοπνευματικῆς, ἐὰν ὡς δεῖ, χειροτονῇται. Hoc enim est Ordinatio. Ma-
nus viro superponitur, totum autem Deus operatur: Et illius est manus, quæ eius qui
ordinatur caput contingit, si quemadmodum oportet, ordinatur. Theodoretus in
Philothei Macedonio οὐ δύνατον δὲς πλὴν αὐτῶν ἐπιτελεῖναι χειροτονίας.

Vnus igitur aut alter, Victoria & Soto legem scilicet loquendi sen-
tiendique omnibus nouam imponent: si res ita habeat, actum est de
scripturis, de Synodis, de sanctissimo inter Theologiam posituam &
Scholasticam fœdere: quarum prima est scientia Principiorum: altera
Conclusionum, vt ait S. Thomas, vtrique simul sacram Doctrinam in
genere Sapientiæ constituit. Hortor itaque eximios Scholæ doctores,
fortes illos Ecclesiæ qui ambiunt lectulum Salomonis, omnes gladios & scuta tenen-
tes & ad bella doctissimos: vt leuem illam & ludicram sententiam Impositioni
manuum insidiantem tanquam saltatriculam ex castris Theologicis ex-
plodant: Theologorum antiquiorum Thomæ, Scoti, Bonauenturæ
Durandi & aliorum vnanimem sensum auctoritati suæ restituant: nec à
recentiorum astipulatione deferendos sese formident. Intrinsecam
namque & essentialem Ordinibus Sacramentalibus manuum Imposi-
tionem asseruere, inter eos qui æuo nostro scripserunt, Doctissimi. Bel-
larminus, de Sacramento Ord. cap. ix. Vasquesius tract. de Ordine, Ar-
cudius lib. vi. de Sacramento ordinis, Philippus Gamachæus Sorbonæ
lucerna ardens de Ordin. cap. iii. Hallierius in opere de ordinationi-
bus, Martinus Becanus iv. parte de Sacram. tract. de Ordin. qu. iv. Con-
clusionem iii. Impositio manuum videtur esse materia essentialis huius Sacramenti
& à Christo instituta: porrectio verò instrumentorum videtur esse accidentalis &
ab Ecclesiâ introducta. Concilium enim Florentinum in instructione Armenorum
solum meminit materiæ accidentalis quæ ab Ecclesiâ fuit instituta; non autem substan-
tialis, quam Christus præscripsit. quia hæc ex scripturis & antiquis Patribus erat
satis cognita, non autem illa. Adde si hoc argumentum valeret, posset optimè ita re-
torqueri: Antiqua Concilia non assignant aliam materiam nisi manuum imposi-
tionem. Contra quæ postrema Becani verba, quia proferri possent Cano-
nes ordinationum Concilij iv. Carthaginensis, in quibus porrectionis
Instrumentorum fit aliqua mentio: Monendus est Lector, primò fieri
mentionem solius manuum impositionis in trium ordinum Hierarchi-
corum, Episcopi, Presbyteri & Diaconi consecratione: porrectionis
verò calicis & aliorum instrumentorum in aliorum ordinatione. Secun-
dò, Canones, illos primos non esse Concilij Carthaginensis nec tem-
poris illius; sed ex libris Ritualibus posterioris sæculi illuc transpositos,

Lib. 2. cont. Do-
nat. c. 7. & lib. 5.
c. 23.

Impositio manuum
necessaria Ordina-
tionum materia, vide
partem 8. Obser-
uat. 2.

S. Tho. 1. p. q. i.
art.

ut alibi plenius ostenditur. Præterieramus autem, quod ad impositionem manuum apud Græcos attinet, eorum Præsules consecrantes imponere Omophorij seu pallij partem super caput ordinati & manum dexteram supra Omophorium, sinistra verò tenere Contacium seu chartam in quâ scripta est forma Ordinationis quam pronuntiant.

Hæc obiter adiicimus ijs, quæ ad partem Liturgiæ Patriarchalis octauam copiosè disseruimus.

In veteri ordine
Rom. & in Pon-
tificali.

Forma Ordinationum Verba arcana, τὸ ποι Gregorio Theologo, sed eadem varij mysteria. Concepta enim Latinorum Verba optima sunt, *Accipe potestatem offerre Sacrificium Deo Missasque celebrare tam pro viuis quam pro defunctis In nomine Domini, Amen.* Concepta Græcorum etiam Verba optima sunt, ἡ θεία χεὶρ ἡ πρῶτον τὰ ἀδελφὰ θεραπείουσα καὶ τὰ ἐλπί-
ποιτα ἀναπληροῦσα προσχέριζται τὸν δεῖνα τὸν ἀλαβέσατον ἀρχικόν, προσβύ-
τερον. *Divina gratia quæ semper infirma curat & imperfecta perficit (vel quæ desunt, supplet) promouet N. Venerabilem Diaconum in Presbyterum, Formam hanc* ὁχλὼ & προσχλὼ Græci Patres vocant: *Precem & orationem: Latini etiam inuocationem Domini super caput.* S. Augustin. in Concione de gestis cum Emerito. Elementa quidem, voces ac syllabæ diuersæ sunt, sed Ecclesiæ quæ utramque formam variis verbis expressit, quorum à Christo sensum ac scopum eundem acceperat, eadem sanè mens atque sententia est: discrimine solum τῷ καὶ συμβεβηκός. Promoueri enim per gratiam quod in Græcâ & Accipere potestatem quod in Latinâ formulâ profertur, idem est omnino: *Promoueri in Presbyterum, quod est in Græca, complectitur officium offerendi & Missas celebrandi, quod in Latina exprimitur.* Tandem, quia de Græcis ritibus scribimus, Partes omnes illæ formæ Græcanicæ explicantur à Simeone Thessalonicensi, libro de templo cuius MS. Græce est in Bibliotheca Regia: Ο Ἀρχιερεὺς ἐν-
φωρὶς ἡ θεία χεὶρ τῆς τριάδος ἐπὶ κοινὸν μῦσταρ ἢ πλὴν δαρεῶν καὶ τῶν πλὴν καλούμενος.

Καὶ ἐπὶ τῇ ἡ πρῶτον τὰ ἀδελφὰ θεραπείουσα. Ταπεινοὶ γὰρ ἡμεῖς καὶ λίαν ἀδυνατοί, καὶ μάλιστα πρὸς τοιαῦτα τῷ Θεοῦ ἔργα. Δὲ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πρὸς αὐτῆς. αὕτη γὰρ πρὸς τὴν δυνάμιν.

Καὶ τὰ ἐλπίποιτα ἀναπληροῦσα φησιν, οὐ γὰρ ἡμεῖς ἀφ' ἐαυτῶν τι κεκτημένα, ἢ ἰσχύοντες, ἀλλ' αὕτη ἡ τῷ Θεοῦ χεὶρ, ἡ πρῶτον ἰσχύουσα τε καὶ νέμυσα, ἀπὸ ἡμῶν ὅτι ἔχοντες ἡ καὶ ἀναπληροῦσα ὅ ἐλλείπεις ἐν ἡμῖν.

Προσχέριζται ἢ ποι προσβάλλεται, κατὰ τὴν τελειότητα. ἀλλὰ τὰ λόγῳ καὶ ὁ χεῖρ εἶσθε διδόναι. ὅτι χεῖρ ἡ τῷ πρῶτον δυνάμει καὶ αὐτὴ τελὴ δυνάμει.

Τὸν δεῖνα καὶ ὁ ὄνομα λέγει, ἵνα τῷ πρῶτον γραφῇ ἂν καὶ γνώσιμος ὡς ἀπὸ ἀληθῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ κατὰ τὴν ἀληθινήν.

Τὸν ἀλαβέσατον Διάκονον. πρῶτον τὰ προσχλὼ χεῖρ εἶσθε, καὶ τὸν ἔχοντα, ὡς Θεοῦ ὡς ἡμεῖς, ὡς Θεοῦ χεῖρ ἔχοντα, καὶ ἐν Χειρὶ ἐνεργεῖται.

Τὸν ὁ προσβύτερον, ἢ ἀρχικόν εἰπόν καὶ ὁ χεῖρ εἶσθε ὁ χεῖρ εἶσθε καὶ ὁ χεῖρ εἶσθε πρὸς ἀρχικόν ἔλαβε τὰ λόγῳ τῷ ἱεραρχοῦ διδόντος καὶ ἐνεργεῖται τὰ πρῶτον καὶ θείῳ πνεύματι ὅτι καὶ αὐτὸς οὐχ ὅτι ἀνθρώπος. ἀλλ' ὡς ἱεραρχὸς λέγει μὲν τῆς χεῖρ εἶσθε καὶ πρὸς χεῖρ ἐπεκαλέσατο.

Pontifex effatur, DIVINA GRATIA: quibus verbis & eam Trinitati communem esse testatur, & ipsam inuocat.

Deinde subiungit. QVÆ SEMPER INFIRMA SANAT : quippe nos humiles admodumque infirmi sumus, præsertim ad hæc Dei opera præstanda. Iccirco & nobis infirmis medetur & vires præbet.

ET QVÆ DESUNT, SUPPLET, inquit, non enim à nobis ipsis aliquid comparamus aut possumus, sed ipsa Dei gratiâ omnia, quibus priuemur, potest, omnia præstat ac supplet quæ desunt nobis.

PROMOVET, id est designat, creat, constituit, consecrat, consecratione perficit. Vna cum verbo donum datur: neque enim potentia omnipotenti suapte naturâ perfectissima opus est tempore.

HVNC, TALEM. Nomen etiam ordinandi profert, ut illud in cælis scribatur: & notus fiat Angelis & hominibus: quandoquidem Dei etiam Minister constituitur.

REVERENDISSIMUM DIACONVM vel hypodiaconum: his verbis honore afficit tum antiquum munus, tum Personam, tanquam Dei Ministrum, & gratiam possidentem atque in Christo operantem.

PRESBYTERVM autem vel Diaconum dicens & gratiam tribuit Consecrans, & qui consecratur, simul cum Verbo Pontificis continuo Ministerium accipit, sanctissimoque ac diuino spiritu operandi potens euadit: Consecrans enim non ut homo sed & Pontifex vna cum gratiâ ea verba profert, gratiam inuocat, & gratia ipsa operatur.

Formam tamen Ordinationum non in superioribus Verbis consistere, sed deprecatiuam esse, & Oratione sequenti, quam Græci in Euchologio habent, contineri, scripsit Auctor recentissimus contra Arcudium, Io. Catumfyrus Rhegynus Italogræcus tractatu secundo de verâ vtriusque Ecclesiæ concordia; cuius opinionem infra, in Observationibus ad Ritus Ordinationum ex Ecclesiasticâ Hierarchiâ, discutimus. Obferuat. 3.

OBSERVATIO III.

DE ARCANIS ORDINATIONVM.
Charisma. Character.

Charisma quid in
mysterio ordina-
tionis significet.

ON abs re profecto nec citra mysterium diuinus Apo-
stolus de mysteriis ordinationis quoties loquitur, po-
tius quam χάρις gratiæ, nomen τὸ χάρισματος doni vsur-
pauit, primæ ad Timotheum Epistolæ cap. iv. μὴ ἀμελῇς
τὸ ἐν σοὶ χάρισματος, ὃ ἐδόθη σοὶ Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πνεύματος, καὶ ὁτις περὶ
τῆς χάριτος τῆς ἀρεστῆς τοῦ κυρίου. Noli negligere gratiam (proprie do-
num) quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum Presby-
terij. Iterum secundæ ad Timotheum cap. i. μνησθε μετὰ φόβου τοῦ κυρίου τὸ χά-
ρισμα τὸ ἐν σοὶ ὃ ἐδόθη σοὶ Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πνεύματος τῆς χάριτος μου. Admoneote, ut reser-
cites gratiam quæ in te est per impositionem manuum mearum. Quid est igitur cha-
risma, in initiatione seu consecratione Ordinum? Theodoretus in ex-
positione prioris loci, interpretatur τὸ διδασκαλία docendi munus: in po-
sterioris autem explanatione aptius, τὸ πνεῦμα τὸ χάρις, gratiam spi-
ritus.

Clem. Alex. i.
Pæd. c. 6.

In oratione Eu-
chol. p. 17.

S. Dionys. lib. Ec-
cles. hier. c. 5.

Et reuera gratia est, sed cum aliquo respectu, χάρις, habitudine &
connotatione peculiari, ut Scholæ magistri loquuntur. χάρισμα enim
nomen ad gratiam quoque iustificantem adhibetur, etiam apud Ss. Pa-
tres Clemens Alexandrinus lib. i. Pædagogij, χάρισμα δὲ ὃ τὰ ἁγία αἰνέ-
τήμασιν ὁπιτίμια ἀνίσταται, (Charisma quo peccata remittuntur. Sed in ordinum
mysteriis aliquid amplius hac communi gratiæ notione, nimirum præ-
rogatiua quædam auxilia à Deo posthac impetrandi, quibus ordinis
ac instituti munus congruâ sanctitate ad propriam aliorumque salutem
obiri possit. Sic Græci in ordinatione Diaconi statim post commemo-
rata χάρισμα τὸ δῖον, perfectum reddas ad ministerium sanctè purèque
fusiipiendum & implendum, cuius partes ferè singulas exponunt. Gra-
tiæ huius iustificantis simul & ad operandum natæ aptæque concessio-
nem intelligit S. Dionysius vocabulo proprio τῆς ἀγαθότητος, quo in Ordina-
tionibus exponendis utitur. Quapropter dicitur etiam Ordinatio χά-
ρις simpliciter ut antea ex B. Athanasio, epist. ad Dracontium & aliis pa-
tribus docuimus. Ita & Nazianzenus Theologus orat. vii. χάρις μετὰ
ἑαυτῇ, gratia attollens. Concilium Chalcedonense can. 2. χάρις ἀπερί-
gratia inæstimabilis.

Verum ad Charisma quod attinet, alia mihi videtur adhuc ratio du-
plex non repudianda. Prima paritur ex notatione Charismatis apud
glossographos etiam Christianos χάρισμα, χάρισμα, δῶρον. In scriptu-
ris vero χάρισμα & τὸ θεοῦ, τὸ θεοδότην. Donum diuinitus datum, nemo

verò nescit primos in Ecclesiâ ordinaros, fuisse τῆς ἁρχικῆς ἐκλογῆς divina electionis quam τῇ ἰδίᾳ χεῖρι priuata gratia opponit S. Dionysius. Quod & nomine τῆς παρρησίας significare B. Paulum non obscure docet B. Chrysostomus, Dei scilicet mouentis reuelationem, cuius Pontifex est solum ἐκφαστικὸς καὶ θεοκινούμενος. Renuntiator & interpres Deo mouente, vt ibidem habet S. Dionysius.

Altera ratio petitur à doni ipsius perfectione, ordinationi quæ τελείωσις perfectio dicitur, maximè consentienti. Egregiè Clemens Alexandrin. Clem. Alex. Paedag. c. 6. καὶ ὅτι ἀποποιῶν ὡς ἀληθῶς, χάρισμα κεκλητῆς θεοῦ ὅ μὴ πεπληρωμένον τέλος ὃ ὦν τέλος χερσὶν δυνάμει. ὡς δὲ ἄμα ὁ κελεύσας αὐτὸν πρῶτα ἡτοίμασε. οὕτως ἐπιτελεῖται μόνον βουληθεῖν αὐτὸν πεπληρωθῆαι τὸ χάριν. Est enim reuera absurdum Dei vocari Charisma seu donum, quod non sit perfectum, seu undique plenum. Qui est autem perfectus, perfecta utique largiatur. Quemadmodum autem simul ac ipse iussit, fiunt omnia; ita sequitur, vt eo quod solum gratificari voluerit, gratia sit plena. Consecratio autem seu ordinatio, Perfectio est, ἀποτελείωσις ὁλόκληρος Legatur S. Maximus ad cap. v. Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et hæc de primo effectu arcano Ordinationum nempe Charismate: quod quidem quia nonnulli eo loco Pauli vt resuscites gratiam, χάρισμα, de characterẽ etiam interpretantur.

Alter est σφραγὶς seu CHARACTER. σφραγὶς quidem duplex in Ordinatione, vna exterior ac visibilis quæ est consignatio in modum crucis, de qua S. Chrysostomus, ἐν τῇ χειροτονίᾳ, ὅπου εἰς τὴν ἱερωσύνην ἀγάγων ἀξίωμα, σφραγίζομεν, Ordinando et ad Sacerdotalem dignitatem promouendo, obfirmamus. Altera verò est spiritualis & interior, animæ infidens, atque æternum impressa: Characterem scholæ vocant, ἰδιαιτέρα. Ita vocare videtur S. Augustinus lib. vi. contra Donatistas, & alij. Sed in Græcis Patribus hac in significatione nomen Characteris legere non memini, neque omnes bene legi, aut nunquam tamen id lectum, aut rarò. Verum tamen rem ipsam legi, qualitatem quamdam spirituales in ordinatione animæ suscipientis impressam indelebilem, quæ Sacerdotij Christi particeps redditur consecratus, ideoque iterum initiari, perfici, ordinarique non potest, cum sit ἀφίερσις ὁλόκληρος absolutissima Consecratio, vt habet S. Dionys. cap. v. S. Gregorius Nyssenus μεταμόρφωσιν ψυχῆς ἀοράτω χάριτι, καὶ ὁπότε τῆς βλάβης καὶ λυγρῶς διωάμεν, transformationem animæ, inuisibili quadam gratiâ, benedictionis, id est Consecrationis in-nouatione, ἐν verbi virtute factam vocat, Communem verò esse Græcorum sententiam, ordines sacros propter Characteris inuiolabilem perpetuitatem, iterari non posse, vt Concilij Nicæni canon Octauus non satis fidem faciat: in quo dubium est an vox χειροτονίᾳ impositionem manûs in Ordinatione, vel in Pœnitentiæ reconciliatione significet. Eamdem tamen, quam dixi, Ecclesiæ Græcæ mentem confirmat S. Basilus epist. cxvi. ad Theodotum, vbi contra Eustathium ita expostulat; καὶ αὐτὰ χειροτονῆσαι ἐτόλμησεν, ὃ μέλει σήμερον ὁδοὺς ποιήσας φαίνεται πῶς οὕτω δυνατὸν παρὰ τὸν θεὸν ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα, καὶ ἰάσιμα εἶναι νομίζον τὸν αὐτὸν τὰ αἰσθητά; Manum etiam quibusdam denuo imponere ausus est, quod nemo vnquam ex hereticis facere ausus est. Quomodo igitur fieri potest, vt talia feramus, et peccata vi-ri huius sanabilia putemus? Theodoretus etiam narrans Macedonium Af-

Eccles. hier. c. 5.

Clem. Alex. Paedag. c. 6.

S. Chrysost. to. 6.

Cap. i. & in Con-cione de gestis cum Emerito.

Rem non vero no-men Characteris Græci Patres in ordinatione agnos-cunt.

De Eccl. Hierarch. c. 5.

S. Gregor. Nyss. or. de bapt.

Concil. Nic. can. 8.

S. Basil ep. 156.

Theodoret in Phi-lotheo, n. 13.

cetam iam ordinatum, cum à Flauiano ad Ecclesiam vocaretur pro eâ quâ erat simplicitate dixisse, ἀλλὰ πάλιν με βούλεσθε πρὸς ἄλλους ἀποστείλαι; Nunquid me iterum Presbyterum creare vultis? τῷ δὲ λεγόντων ὡς οὐ δυνατοὶ εἶπαι δις τὴν αὐτὴν ἐπιτελεῖν αἱ χειροτονίαι, οὐκ εἶξεν, ὥστε ἀφίκετο, ἕως αὐτὸν ὁ χεῖρος καὶ οἱ σωήεις τὸ πολλαῖς ἐδίδασαν. Illis autem respondentibus, fieri non posse ut bis eadem fieret manuum impositio, non acquieuit, nec profectus est: donec illud tempus & familiares, hoc sepius edocuerunt.

OBSERVATIO IV.

De primâ Presbyterorum Liturgicâ consecratione apud Græcos et aliâs cum Episcopo: ad illa Verba. Ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον ἄρτον.

Durand. in 4. d. 13.
q. 1.
Caietan. 3. p. qu.
82. c. 2.

Olemne est in utrâque Ecclesiâ, Presbyteros in die suæ Consecrationis, cum Episcopo Liturgicas preces recitare: In Latinâ verò, etiam cum eo Sacrosancta Canonis verba hierotelestica seu Consecratoria pronuntiare. Quamquidem in omnibus Ecclesiis receptissimam consuetudinem frustra nonnulli Scholastici abrogandam censuerunt; ob leue incommodum, cui Innocentius III. lib. iv. de Mystero Missæ cap. xxv. facile occurrere docuit. Siue enim prius inquit, siue posterius proferant Sacerdotes, referri debet eorum intentio ad instans prolationis Episcopi, cui principaliter celebranti concelebrant: & tunc omnes simul consecrant & consociunt. Quamquam nonnulli consentiant, quod qui prius pronuntiat, ille consecrat: nec aliorum defraudatur intentio, quia factum est quod intendunt.

Arcud. l. 6. cap. 2.

In Græcorum verò consuetudine difficultas nonnulla est propter Euchologiorum hac in re varietatem. Testatur enim Arcudius se in antiquo Patriarchali Euchologio legisse ὅταν ἐπὶ τῷ τῷ κατὰ πέτασμα καὶ τοῦ ἁγίου εἶπη, ἅγιον καὶ δίκαιον τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπιδίδωσι τὸν χεῖρον τῷ ἐπίτῳ. Cum ablatum fuerit velum sanctuarij & populus dixerit, Dignum & iustum est (quod fit ante Consecrationem) tunc Archiepiscopus tradit ordinato unū Panem; qui quidem panis apud Ruthenos est instar nostræ hostiæ, paulò crassior; apud alios Græcos, est particula panis abscissa, quam Presbyter ipse consecrat (in illo Euchologio) deinde consecratam reddit illam Archiepiscopo (vnde vocatur τὸ ἀκατάσκητος depositum, de quo ad partem viii. Obseruat. xi.) & eam ab eodem pro communione accipit.

At in alijs Euchologijs omnibus excusis, particula illa præbetur ab Episcopo, Presbytero recens ordinato. solum post consecrationem: & reuera in nostra Liturgiâ Patriarchali Ordinationum, parte octauâ, depositum illud Panis in manus Presbyteri traditur solum post Consecra-

tionem. Quocirca cum cætera Euchologia in hanc cærimoniam post consecrationem cum nostrâ consentiant, non existimo rationem esse habendam Euchologii Arcudiani: neque consilij illius, quò omnia excusa Euchologia ad ipsius MS. formam emendari suadet: ut Presbyter, inquit, ipse consecret: neque enim simul cum Episcopo vel Patriarcha consecrare desinet, eundem scilicet panem atque easdem particulas quas præ manibus suis habebit Episcopus Ordinans, cui adstat & quo cum sacram Liturgiam pronuntiat ac celebrat.

Neque tantum eâ vice, ab Ordinatione primâ, sed & frequentissimè Presbyteri cum Episcopo in eodem altari & sacrificio diuinam Liturgiam perficiunt, apud Græcos, more laudabili, quem etiam apud Latinos, multis in Ecclesiis adhuc vigere cernimus: In Romanâ etiam, commendauit Innocentius III. Pontifex Doctissimus lib. iv. de Mysterio Missæ. *Consueuerunt Presbyteri Cardinales Romanum circumstare Pontificem, & cum eo pariter celebrare: quumque consummatum est sacrificium, de manu eius communionem recipere, significantes Apostolos, qui cum Domino pariter discumbentes sacram de manu eius Eucharistiam acceperunt. Et in eo quod ipsi concelebrant, ostendunt Apostolos tunc à Domino ritum huius sacrificij didicisse.* Legenda quæ supra diximus *de deposito: ad partem Liturgiæ ordinationum Patriarchalis octauam, Obseruat. XI.*

Innoc. 3. l. 4. de
Myster.

ingressus fuerit Ecclesiae Antistes, statim dicit: PAX OMNIBVS. Quando verba facit, Pax omnibus. Quando benedicit, Pax omnibus. Quando iubet osculari, Pax omnibus. Peracto sacrificio, Pax omnibus. Et rursus in medio, gratia vobis & Pax. Hunc ad modum S. Cyrillus in Euangelium Ioannis, καὶ πασάρεται ὁ ποιητὴς τῆς ἐκκλησίας τέκνους. Ὡς γὰρ τοὶ καὶ ἐν ταῖς ἀγίαις μαλίστα συνόδοις, ἡτοιμασμένοι πρὸ αὐτῆς τοῦ μυστηρίου τοῦ ἁγίου, τὸ καὶ ἡμεῖς ἑλληνοφάτοι. Salutat discipulos, usitatâ illa formâ, PAX VOBIS: Legem veluti quamdam inde constituens Ecclesiae filijs. Quos fit ut in sanctis potissimum conuentibus & Synaxibus, circa ipsa mysterij initia, hoc inuicem dicamus. Sed quid hoc inuicem? propter responsionem scilicet, & cum spiritu tuo, non verò quod verba, Pax tibi à Clero vel populo, ad Episcopum aliquando haberentur. Sic explicat S. Chrysostom. hom. xviii. in epist. sec. ad Corinth. ὅτι τῷ ποιητῇ καὶ τοῖς μυστηρίων ἐπὶ ἔχειται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, ἐπὶ ἔχειται καὶ ὁ λαὸς τῷ ἱερεῖ, μὴ τῷ πνεύματι σου, λέγων. In tremendis mysterijs Sacerdos pro plebe, plebs pro Sacerdote vota facit, dicens. Cum spiritu tuo. Ex quibus verbis patet distinctionem quam affert Gabriel Aurelianensis Episc. tract. sec. de Eucharist. cap. xii. nullam esse, quasi Episcopus det pacem, Sacerdos verò solùm eam optare, non verò dare possit. De utroque enim habet Chrysostomus ἐπὶ ἔχειται, quod est optare non dare.

Propter hanc probatissimam pacis optandæ consuetudinem, quam Episcopus & Presbyter crebris sermonibus vsurpant; Athanasius de quibusdam Episcopis alios vexantibus, ita scribit in epistolâ ad Eustathium, καὶ τὰ πάντα δραματουργεῖ ἅλα τῶν πολλῶν ἱερέων. ὡς τῆς ἀνείρεως πολέμης! ὡς τῆς ἀφορήτου δίχης! ὡς τοιοῦτον ἱερογυρίαν τε καὶ διδασκαλίαν ὅ γλυκύτατον ἐκείνο, εἰρήνην πᾶσι, ἀειφέρειν ὅ κήρυγμα ὅ πολλὰ ὡς ἀγγέλου ὡς ἀρετῆτος. Atqui huius tragiæ multi Sacerdotum auctores sunt. O profanam audaciam! ὅ intoleranda iura! Proæmium sacrificij, aut doctrinæ ipsorum est blandum illud, PAX VOBIS, Euangelium circumferunt, multa docent de mansuetudine, &c. Quod spectat ad Prædicationis initium ab istâ formulâ duci solitum, idem apud Latinos testatur S. Chrysologus serm. cxxxviii. Nos in principio salutationis nostræ, Pacem vobis à Domino exoramus: & alij apud Doctum Ferrarium lib. 2. de Ritu Concionandi.

S. Cyrill. in Ioan.
lib. 12.

S. Athanas. tom. 2.
ep. ad Eustath.

CONSECRATIONES
SACRORVM
ORDINVM.

*Ex libro de Ecclesiasticâ
Hierarchiâ.*

ἀποκληρώσεις etiam
legunt S. Maximus
& Pachymer. ex-
ponuntque τάξεις.

Hierarchia Ordini-
um quæ & qua-
lis, vide Obseru. 1.

S. Maxim. in Scho-
liis τριῶν δυνάμεων
μυστήριον, μύστης, μυσ-
τήριον. Trina distri-
butio, mysterium
mysta, initiati.

Hierarchiæ cele-
stis Consecratio.

EMPVS verò est
diuinis opera-
tionibus con-
sideratis, ipsos
ordines sacros
& classes: earumque faculta-
tes, actiones & perfectiones,
ordinumque præstantissimo-
rum ipsis subiectorum Tri-
dem exponendi: vt Hierar-
chiæ nostræ apparatus, quic-
quid inordinatum, incompo-
situm, atque confusum est,
absque vllâ commixtione, re-
pudiare & ablegare demon-
stretur: Decorem verò, ordi-
nem optimamque constitu-
tionem, in suis quæ sacros or-
dines spectant, proportioni-
bus exhibere. Ac trinam qui-
dem omnis Hierarchiæ diui-
sionem, in iis quas iam prædi-
cauimus, Hierarchiis, præcla-
rè, vt arbitror, exposuimus,
cum diximus Hierarchicam
omnem considerationem, vt
ex sanctâ traditione ad nos vs-
que deriuatâ habemus, in di-
uinissima mysteria distribui,
diuinofque eorum peritos
Mystas, & in eos qui ab his, sa-
cris initiantur.

Itaque sanctissima supercæ-
lestiū substantiarū Hierarchia

ΙΕΡΑΤΙΚΑΙ
ΤΕΛΕΙΩΣΕΙΣ.

*Εκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ιεραρ-
χίας.*

B

Αἰρὸς δὲ αὐτῇ εἰς μὲν
τὰς δυνάμεις ἱερουργίας,
αὐτὰς ἐκδέχεται τὰς
ἱεραρχικὰς τάξεις τε
ἀποκληρώσεις, δυνάμεις τε αὐτῶν
ἐν ἐργείᾳ καὶ τελείᾳ, καὶ πᾶσι
αὐτὰς τελεῖται τῇ ὑπερβεβηκυῖαν
τάξεων, ὅπως αὐτὴ ἀποδεχθεῖν τις
καὶ ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐν διακόσμη-
σις, τὸ μὲν ἀτακτον, ἐν ἀκόσμητον, καὶ
συμπεφορημένον ἀμυγῶς ἀποδια-
τέλλουσα καὶ ἀποκληροδοῦσα. τὸ κο-
μιον δὲ ἐν τεταγμένον, καὶ ὁσαύτως, ἐν
ταῖς κατ' αὐτὴν αἰαφαίνουσαι τῇ
ἱερῶν τάξεων δυνάμει. καὶ πᾶσι
μὲν ἀπάσης ἱεραρχίας τελεῖται
διαίρεσιν, ἐν ταῖς ἡδὴ παρ' ἡμῶν
ὁμνημέναις ἱεραρχίαις, ὡς οἱ μακα-
λὼς ἐξεδέμεθα, φήσαντες, ὡς ἡ καὶ
ἡμᾶς ἱεραρχία παράδοσις ἐχθ' ἅσαι ἱε-
ραρχικῶν παραχρημασίαν εἰς τὰς
δοξάνας τελεῖται διαρρίδαι, καὶ οὐ
ἐν δυνάμει αὐτῶν ὁπισθήμενας καὶ μύ-
στας, καὶ οὐδ' ὑπὸ αὐτῶν ἱερώς τελευ-
τούσας.

Οὐκοῦν, ἐν μὲν ἀνωτάτῃ τῇ
ὑπερουρανίων οὐσιῶν ἱεραρχία, π-

λεπὴν μὲν ἔχει πλὴν καὶ δυνάμιν οὐ-
κείαν Θεοῦ, καὶ τῇ δυνάμει αὐλωτά-
πλυνόντων, καὶ πλὴν τῆς διοδου ὁλό-
κληρον καὶ ὡς ἐφικτὸν διομήμητον
ἔξιν. Φωταγωγὸν δὲ καὶ πρὸς πλὴν
ιεράν ταύτην τελείωσιν ἡγεμόνας,
ταῖς δὲ Θεὸν προσήσας ὁσίας. αὐ-
ταὶ γὰρ εἰς τὰς ὑποβιβηκίας ιερὰς
τάξας ἀγαθοδωτὸς ἔσται λόγως δια-
πορθμεύουσι τὰς δωρομύθας αὐ-
τῆς ἀεὶ διοργικὰς γνώσεως ὑπὸ τῆς
αὐτοτελείας καὶ θεοποιῶν τῇ δυνάμει
νοῶν διαρχίας. αἱ δὲ τῇ πρὸς τῶν οὐ-
σιῶν ὑφ' αὐτῆς διακοσμήσεως ὡς δι'
ἐκείνων ιερῶς ἀναρμόνιαι πρὸς τὴν
διοργάνωσιν τῆς διαρχίας ἐλάμψιν, αἱ
τελοῦνται τὰς εἰσὶ τὴν καὶ ἀληθῶς
ὀνομάζονται.

Μετ' ἐκείνων δὲ πλὴν οὐρανίαν καὶ
ὑπερκόσμιον ιεραρχίαν εἰς τὰ κατ'
λίμας ἀγαθοδωτικὰς καὶ διαρχίας τὰς
ιεροτάτας αὐτῆς δωρεὰς προσφέ-
ρουσα· νηπίοις μὲν οὖσι, καὶ τὸ λόγιον,
ἐδωρήσατο πλὴν καὶ νόμον ιεραρχίαν,
ἀμυδραῖς δὲ ἀληθῶν εἰκόσι, ἔπειτα
πρώτοις δὲ δευτέροις ἀπεικονί-
μασι, ἔπειτα δωρεῶν ἀνίγκασιν καὶ
τύποις, καὶ δι' ἀκριβὲς ἔχουσι πλὴν ἐν-
κακαλυμμένῃ αὐτοῖς θεωρίαν,
αἰάλογον φῶς, ὡς ἀδενέσιν, ὁψέ-
σιν, ἀβλαβῶς ἐπιλάμψασα. ταύ-
τη δὲ τῇ καὶ νόμον ιεραρχίαν, τελετὴν
μὲν, καὶ πρὸς πλὴν πνευματικῇ
λατρείᾳ ἀναγωγῇ. χειραγωγὸν δὲ
πρὸς ταύτην ὁ πλὴν ἀγίαν ἐκεί-
νην σκηνὴν ὑπὸ Μωσέως ιερῶς
μνησθέντες, τὴν πρὸς τοῦ καὶ νόμον

A pro Consecratione peculiarē
habēt, quātācūq; possūt, Dei
rerumq; diuinarum maximē
à materiā seiunctā intelligen-
tiā, eiusque quod Deiforme
est integerrimum, quoad fieri
potest, ad imitationē Dei, sta-
tū. Illustratores autē, & ad sa-
crā istiusmodi perfectionem
duces, primas omnium circa
Deum versantes substantias.
Illæ siquidē in subiectos ordi-
nes sacros benignē ac pro cu-
iusque captu, sibi concessas à
seipsā perfectā sapientiāq; ef-
fectrice supremā diuinitate,
cognitiones diuinas deriuant.
Subiecte verò primis substan-
tiis distinctiones tanquam ab
ipsis ad diuina operatē diuini
Principatūs illustrationē san-
ctē deductæ, ordines cōsecra-
ti & sūt & verē nuncupantur.

C Secundū illā verò cōlestem
mundoque superiorē Hierar-
chiam diuinitas erga nos, pro
eā quā dignetur benignitate,
sanctissimā suā munificētiā
depromēs: iis qui pueri erant,
ut loquitur scriptura, legalem
Hierarchiā dedit: tenuib' ne-
pe verorū simulachris & se-
iūctissimis Archetyporū adū-
brationibus, ac signis obscu-
ris figurisque cognitu difficil-
limis, indiscretam contēpla-
tionē abstrusā cōtinentibus;
congruā lucē ipsi quæ eis ine-
rat, tanquā imbecillioribus o-
culis, cōmodē immittēs. Huic
autem Hierarchiæ quæ penes
legē erat, introductio ad spiri-
talem cultum, mysteriū fuit.
Manuductores verò ad ipsam
extiterūt ij, qui sacri illius Ta-
bernaculi à Moyse cultū sactē
edocti sunt, primo illo legis

Hierarchiæ legalis
consecratio.

Exod. 25.

Hierarchiæ Euan-
gelicæ consecra-
tio.

Pótificum Myſtā & duce: qui ad ſacrū illud Tabernaculum institutionis ritu legalē Hierarchiam ſanctē deſcribēs, ad exemplaris ſibi in monte Sina monſtrati formam, quæ ſecū- dum legē Religioſe perficie- bantur, omnia reuocabat. Cō- ſecrati autem ij à legis Sym- boliratione ductā ad perfe- ctioſiorem myſteriorum diſci- plinam prouehebantur.

Perfectionē verò myſterio- rū diſciplinam Theologia no- ſtrā Hierarchiā appellat, con- ſumationem illius hāc vocans & ſacrā terminationē. Eſt autē ea & cæleſtis & legalis, cōmu- nione ſcilicet quadam vt me- dium extrema participans: partim quidē intelligibilibus contēplationibus; partim ve- ro ſeſibiliū, ſignorū varietate diſtincta, quibus & ipſa ad Deū ſanctē adducitur. Ternā- rium quoq; numerum diuinæ habet diſtributionis in ſāctiſ- ſimas myſteriorū ſacras fun- ctiones diſtincta, & in deiformes ſacrorū Miniſtros, & in eos qui ab ipſis pro captu cuiuſq; ad ſacra adducuntur. V- naquæq; vero triū Hierarchiæ noſtræ partiū cōuenienter ad legalē & ad eā quæ rebus no- ſtris diuinior eſt, Hierarchiā, Prima, media & extrema, vir- tute ordinatur: ratione habi- tā tum illius quæ res ſacras de- cet, proportionis, tū pulcher- rimæ ac ſecundū ordinē tem- peratæ, quæ vinculum eſt vni- uerſorum, Societatis.

Triplex operatio
Hierarchica. Quid
expiare illumina-
re, & perficere, vi-
de cæleſt. Hier.
cap. 3. & Obſeru. 2.

Sanctiſſima igitur myſterio- rum functio primam quidem Deiformem virtutem, ſa- crā Profanorum expiationē

A ιεραρχῶν μύσου ἢ ἡγεμόνων. πρὸς
τὴν ἱεράν σκηνὴν εἰσαγωγικῶς ἱερο-
γραφεῖται πλὴν καὶ νόμον ἱεραρχίας εἰ-
κόνα τύπου δεχθέντος αὐτῶν καὶ τὸ Σι-
ναῖον ἔργον ἐκάλει πάντας τὰ καὶ τὸ
νόμον ἱερουργούμενα. τελευτῶντες ὅ-
τι πρὸς τὴν νομικῶν συμβόλων ἀ-
ναλόγως, ὅτι τελεωτέραν μυσίαν
διαγόμενοι.

B Τὴν τελεωτέραν δὲ μυσίαν ἡ θεο-
λογία πλὴν καὶ ἡμᾶς ἱεραρχίαν φη-
σὶν, ἀποπλήροσιν αὐτῶν οὐκ ἐν
ἀποκαλοῦσα ἢ ἱεράν λήξιν. ἐστὶ δὲ
οὐρανία, ἢ νομικὴ, κοινωνικῶς τῇ
μυσότητι τῶν ἀκρῶν ἀνταμιβανομή-
νη. τῇ μὲν, κοινωνοῦσα τῆς νοερᾶς
θεωρίας. τῇ δὲ, ὅτι ἐκ συμβόλοις ἀ-
δητοῖς ποικίλλεται, καὶ δι' αὐτῶν ἱε-
ραρχῶν ὅτι τὸ θεῖον ἀνάγεται. καὶ τελε-
σὸν δὲ ὡσαύτως ἔχει τῆς ἱεραρχικῆς
διαρέσεως, εἰς τὰς ἀγνωτάτας τῶν
τελετῶν ἱερουργίας διαγουμένη, καὶ
ὅτι θεοφθεῖς τῶν ἱερῶν ὑπηρέτας, καὶ
ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλόγως ὅτι τὰ ἱε-
ρά πρὸς αὐτοὺς μυστήρια. ἐκάλει δὲ τῶν
τελετῶν τῆς καὶ ἡμᾶς ἱεραρχίας
διαρέσεων, ἀκολουθῶν τῇ τε νομικῇ
καὶ τῇ θεοτέλει τῶν καὶ ἡμᾶς ἱεραρ-
χίας, πρὸς τὴν καὶ μέσην ἢ τελεωτάτην
τάσσεται διωάμει, τῆς τε ἱεροπρεποῦς
ἀναλογίας πρὸς μυστοσύνην, καὶ τῆς
ἀπάντων κόσμου καὶ καὶ τῆς
ἐναρμονίου καὶ συνδικητικῆς κοινω-
νίας.

Η μὲν οὖν ἀγνωτάτη τῶν τελε-
τῶν ἱερουργία, πρὸς τὴν μὲν ἔχει
θεοφθεῖ δυνάμιν, πλὴν ἱεράν τὴν ἀπ-
λῆξιν

λέων καθαρίσιν. μέσην δ', πλὴν πῶν
καθαρίσιντων Φωτιστικῶν μύησιν· ἐ-
χάπλω δ' ἔτι πρὸς τὴν συλκε-
φαιωτικῶν πλὴν τῆς μνηστίντων
ἐπὶ ἐπιστήμῃ τῆς οἰκείων μύησεων τε-
λείωσιν. ἡ δ' ἴσ' ἱερουργῶν διακόσμη-
σις ἐν μὲν τῇ δυνάμει τῇ πρῶτῃ,
διὰ τῆς πελετῆς ἀποκαθαίρει τὸν ἀ-
τελέσιον· ἐν τῇ μέσῃ δ', Φωτιστικῇ
τὸν καθαρίσιντα· ἐν ἐσχάτῃ δ' καὶ
ἀκροτάτῃ τῆς ἱερουργῶν δυνάμεων,
ἀποτελεῖ τὸν πῶν δειῶ Φωτὴν κεκοι-
νωνηκότα, ἐν ταῖς τῆς θεωρητικῶν
ἐλάμψεων ἐπιστημονικῶς τελειώ-
σιν. ἡ δ' ἴσ' πελουμνῶν δυνάμεις,
ἡ πρῶτη μὲν ὅτιν ἡ καθαρομνῆ-
μῆς δ' μὲν πλὴν καθαρίσιν ἡ Φωτισ-
μῆς καὶ πῶν ἱερῶν θεωρητικῇ. τε-
λευτῇ δ' ἔστιν ἀποτρεχὲς τῆς ἄλλων· ἡ
τῆς ἱερῶν Φωτισμῶν, ὧν ἐκτελεῖται
θεωρῶς, ἐλαμπομνῆς πλὴν τελει-
κῶν ἐπιστήμῃ. τῆς μὲν οὐκ ἀγίας τῆς
τελετῶν ἱερουργίας, ἡ τελευτῇ δυνά-
μεις ὑμνηταί· τῆς μὲν ἱερῶς διοργε-
σίας, ἐκ τῆς λογίων ἀποδεδειγμένης κα-
θαρίσεως καὶ Φωτιστικῆς ἐλάμψεως·
τῆς συνάξεως δ' καὶ τῆς τῆς μύρου τε-
λετῆς, τελειωτικῆς τῆς θεωρητικῶν γνώ-
σεως. καὶ ἐπιστήμης, δι' ἧς ἱερῶς ἡ
πρὸς πλὴν διαρχίαν ἐνοποιῶς ἀνα-
γωγὴ καὶ μακαριωτάτη κοινωνία τε-
λειουργεῖται. νῦν δ' πλὴν ἱερατικῶν
διακόσμησιν ἐξ ἧς ἀφηγητέον, εἰς κα-
θαρικῶν καὶ Φωτιστικῶν καὶ τελειω-
τικῶν ὁποῖαν διαρχομνῶν.

Θεομὸς μὲν ὅτιν ὅτι τῆς διαρχίας
ὁ πανίερος, ὅτι διὰ πῶν πρῶτων τε

complectitur. Mediam verò,
illuminatricē eorū qui expiati
sunt, initiationem. Postremā
autē, quę superiores simul ab-
soluit, initiatorū, quoad initia-
tionū suarū scientiā, cōsumma-
tionē. Eorū autē qui sacris o-
peratur distinctio, primā qui-
dē Deiformē virtutem habet
quā profanos expurgat: me-
diā verò, ad lucē purgatos ad-
ducit: postremā tandē & sumā
virtutū deificarū, perficit eos
qui diuini luminis participes
facti sunt, illuminationū per-
ceptarū scientificis perfectio-
nibus. Eorum vero qui initiā-
tur, facultas prima est ea
quę purgatur: media quę
post purgationē illuminatur,
rerum quarundam sacrarum
contemplationi apta: Postre-
ma vero, & cæterarum diui-
nissima, quę sacrarum illumi-
nationum quarum facta est
speculatrix, cōsummāte sciē-
tia illustratur. Itaque sanctę
Mysteriorum functionis Re-
ligiosę, triplex virtus celebra-
ta est; vna quidē sacrę in Deo
regenerationis, quę ex sa-
cris scripturis, Purgatio simul
& splendor illustrans demon-
strata est: Synaxeos, & vnguē-
ti consecratio, quę notitia &
scientia est diuinās operatio-
nes cōsumans, per quā ad-
ductio vnifica ad diuinitatem
& beatissima communio san-
ctē peragitur. Nunc vero sa-
crorū ordinū distinctio dein-
ceps exponenda est, in Purga-
tium, Illuminatum & Perfe-
ctium Ordinem.

Est hæc à Deo dicta De Ordinis huius
lex sanctissima vt secun- ratione v. Obser-
uat. 3.
Ff

das res & inferiores ad diuinissimū splendorem suum per primas adducat. An sensibiles quoq; substantias elementorum non cernimus primū ad eas quæ magis cognatæ sibi sunt accedere, ac per eas ad alias propriā actionē transmittere? Iure igitur merito principium ac fundamentum omnis tam inuisibilis quam visibilis ordinis, ad eos qui ad Dei speciē propiū accedunt, deificos radios primū peruenire concedit tum per eorū quam dilucidiores intelligentias, & ad lucis susceptionem transmissionemque aptiores, inferioribus pro modulo illucet & apparet. Ipsorum itaq; est, qui primū Deū conspiciūt, secundis absque inuidiā pro captu cuiusque diuina spectacula, quæ sanctè conspexerunt, ostendere: docere etiam res Hierarchicas, eorum est qui scientiā perficiente, diuina suæ Hierarchiæ arcana vniuersa præclare edocti consecratricem alios docendi virtutem acceperunt: res sacras vero pro dignitate tradere, eorum est qui Sacerdotalem perfectionem ex habitu & absolutè susceperunt.

Pontifex primus
inter Ordines Hierarchicos.

Diuinus igitur Pontificum ordo primus est Ordinum Deum cernentium: Rursus verò summus & ultimus. In ipsū enim & absoluitur & cōsumatur vniuersa Hierarchiæ nostræ distinctio. Quemadmodum enim vniuersam Hierarchiam in Iesum desinere conspiciamus: sic vnāquamq; in diuinū Pontificem propriū

^A δὲ πρῶτον πρὸς τὸ θεότατον αὐτῆς ἀνάγειται φέγγος. ἢ οὐχὶ ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν στοιχείων οὐσίας ὁρῶμεν εἰς τὰ μᾶλλον αὐταῖς συγγενέστερα πρὸς τὸν ἰούσαν, καὶ δι' ἐκείνων ἐφ' ἑτέρα πλὴν οἰκείαν διείσας ἐκέρχαι; εἰκότως οὖν, ὡς πάσης ἀοράτου καὶ ὁρατῆς δικοσμίας ἀρχὴ καὶ ἰδρυσις, εἰς τοὺς θεοειδέστερους πρὸς τοὺς ἐκείνους δώσι τὰς θεωρητικὰς ἀκτῖνας ἰέναι, καὶ δι' ἐκείνων ὡς διδασκάλους νοῶν, ἐκ πρὸς μετὰ τὴν φῶς καὶ μετὰ δὲ οἰκείως ἐχόντων, εἰς τοὺς ὑφ' ἡμῶν ἀναλόγως αὐτοῖς ἐλάμπει, ἐκ τῆς φαίνεται. Τούτων οὖν ὅτι τῶν πρὸς τὸν θεὸν θεοπτικῶν, καὶ τοῖς δευτέροις ἀφ' ὧν ἐκείνους ἐκ συμμετεῖα τῆς κατ' αὐτοὺς ὑποδείξαι τὰ πρὸς αὐτῶν ἱερώς ἐποπτευθέντα θεῖα διάματα, καὶ τὸ μυῆσαι τὰ ἱεραρχικά τῶν μετ' ἐπιστήμης τελειωτικῆς τὰ θεῖα τῆς κατ' αὐτοὺς ἱεραρχίας ἅπαντα καλῶς μυηθέντων, καὶ πλὴν τελειουργῶν τῆς μυῆσαι δυνάμιν πρὸς τὴν ἀφ' ὧν τῶν, καὶ τὸ μεταδιδόναι κατ' ἀξίαν τὰ ἱερά, τῶν ἐπιστημονικῶς καὶ ὁδοκλήρος μετὰ χόντων τῆς ἱεραρχικῆς τελειώσεως.

^D Οὐκοῦν, ἡ θεῖα τῶν ἱεραρχῶν τάξις, πρὸς τὴν μὲν ὅτι τῶν θεοπτικῶν τάξεων. ἀκροτάτη ἢ καὶ ἐσχάτη πάντων ἐστὶν αὐτή. καὶ γὰρ εἰς αὐτὴν ἀποτελείται καὶ ἀποπληροῦται πάντα τὰ κατ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ὡς διακόσμησις. ὡς γὰρ ἀπασι ἱεραρχίαν ὁρῶμεν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀποπνεύσαντα μόνον, οὕτως ἐκείνην εἰς τὸν οἰκείον ἐκείνον ἱεραρχίαν.

ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως δυνά-
μις, ἐν πάσαις χωρεῖ ταῖς ἱεραῖς ὁλό-
τησι, καὶ διὰ πασῶν τῶν ἱερῶν τάξεων
ἐνεργεῖ τὰ τῆς οἰκίας ἱεραρχίας μυσ-
τήρια. ἐκείνως δὲ αὐτῇ παρὰ τὰς
λοιπὰς τάξεις εἰς αὐτοουργίαν, ὁ θεὸς
θεσμός ὑποενέμνηκε τὰς ὑποτέρας
ἱεουργίας. αὗται δὲ εἰσιν αἱ τελε-
ουργοὶ τῆς ἱεραρχικῆς δυνάμεως εἰ-
κόνας, ὑποτελοῦσαι πάντα τὰ θεότα-
τα σύμβολα, ὧς πάσαι τὰς ἱεραῖς
διακοσμήσεις. εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱε-
ρέων τελευτῶνται πᾶσα τῶν σεβασμίων
συμβόλων, ἀλλ' οὐ ποτε πλεονέχοντες
ἐκείνους, οἱ ἱερεῖς ἐνεργήσας τῆς θεο-
τάτου μύρου χάρις. οὐδὲ τὰ τῆς θείας
κοινωνίας τελείας μυστήρια, μὴ τῶν
θεοτάτων ὑποσταθεῖν τῇ κοινωνικῶν
ἐπιτεθέντων συμβόλων. ἀλλ' οὐδὲ αὐ-
τοὶ ἱερεῖς ἔσονται, μὴ πρὸς τῶν ἱεραρ-
χικῶν τελώσεων εἰς τὸ τοῦ κληρο-
νομίου, ὅθεν ἡ θεία θεσμοθεσία πλεονέ-
χοντες τῶν ἱεραρχικῶν τάξεων ἀγασταίαν καὶ
πλεονέχοντες τοῦ θείου μύρου τελείωσιν, καὶ
πλεονέχοντες τῆς ὑποσταθείου τελευτουρ-
γίας, ταῖς τῶν ἐνθίων ἱεραρχῶν τε-
λεσιουργοῖς δυνάμεσιν ἐν αἰῶνι ἀπε-
κλήροσεν.

Ἐστὶν οὖν ἡ ἱεραρχικὴ τάξις ἡ τῆς
τελεωτικῆς δυνάμεως ἀναπεπλησ-
μένη τὰς τελεσιουργίας τῆς ἱεραρχίας
ἐκείνως τελεσιουργοῦσα, καὶ τὰς
ἐπισημασθῶν τῶν ἱερῶν ἐκφαντοει-
κῶς μυοῦσα καὶ ἐκδιδάσκουσα τὰς
ἀναλόγους αὐτῶν καὶ ἱεραῖς ἔξας τε
δυνάμεις ἡ δὲ τῶν ἱερέων φωταγωγι-
κὴ τάξις, ἣν τὰς θείας τῶν τελε-

^A Hierarchici autem Ordinis
virtus per omnia sacra genera
meat, & per uniuersos Ordines
sacros, propriæ cuiusque
Hierarchiæ mysteria opera-
tur. Verum huic, præstan-
tiori modò quàm cæteris
Ordinibus, diuina lex ope-
rationes sacras diuiniore,
quas ipsa præstare debeat,
distribuit: illæ verò sunt per-
fectrices diuinæ Potentiæ
imagines, quæ uniuersa di-
uinissima signa perficiunt, &
omnes sacras dispositiones.
Quamuis enim à Sacerdoti-
bus quædam venerandorum
signorum perficiantur: nun-
quam tamen sacram regene-
rationem Sacerdos absque
diuinissimo vnguento perficiet:
neque sacre communionis
mysteria celebrabit, nisi
mysteriis diuinissimo altari
impositis. Neque ipse Sa-
cerdos futurus quidem est,
nisi Pontificiis initiationibus
ad istam sortem cooptatus sit.
Vnde diuinæ legis institu-
tio Hierarchicorum Ordinum
Consecrationem & vngu-
enti diuini confectionem, &
altaris Consecrationem
diuinorum? Pontificum Con-
secratoriis virtutibus singu-
lari quodam iure attribuit.

Pontificalis igitur Ordo
is est qui virtute perfecti-
uâ præditus, perfectiua
Hierarchiæ officia mysti-
cè peragit, disciplinasque
rerum sacrarum interpre-
tando tradit, & conue-
nientes ipsis habitus sacros
facultatesque docet. Sacer-
dotum autem illuminatiuus
Ordo, ad diuinas myste-

S. Maxim. ὁλότῃται,
τάξις.

Episcopi functio
αὐτοουργία. Quid per
seipsum efficere
debeat Episcopus,
vide Obseru. 4.

S. Maxim. ἀγασταίαν
χειροτονία.

S. Maxim. ἐν αἰῶνι,
μονομαρῶς.

Sacerdotum Ord.
& functio.

riorum inspectiones, manu ducit eos qui initiati sunt, sub Pontificum diuinorum Ordine, cum quo proprias functiones sacras operatur. Atque in iis quidem diuinas operationes sanctissimis signis ostendens, & eos qui accedunt, ad contemplandum idoneos efficiens, ac sanctorum Mysteriorum participes, ad Pontificem B quidem remittit eos qui Mysteriorum quæ viderunt, scientiam efflagitant.

Diaconorum Ordo, & functio.

Ministrorum autem Ordo, expiatiuus & qui dissimilia discernit antequam ad Sacerdotum functiones sacras adducantur, expurgat accedentes; eos à contrariis purus reddens & ad sacram contemplationem & communionem idoneos. Vnde C in sacrâ ex Deo regeneratione, Diaconi accedentem veteri veste exuunt & calceis & ad Occidentem renuntiandi causâ statuunt, rursusque ad orientem conuertunt. Purgandi namque Ordinem & facultatem habent: iubentes eos qui accedunt, vitæ prioris indumenta penitus abiicere, vitæque antea obscuritatem: D docentesque ac erudientes eos qui renuntiarunt rebus tenebrosis, vt ad lucem reducantur. Purgatiuus igitur est Diaconorum Ordo, qui ad splendida Sacerdotum sacra expiatus ducit, minime initiatos expiat, & obstetricum more expiantibus

τῶν ἐποψίας χειραγωγῶν τοὺς πελουμένους, ὑπὸ τῇ τῶν ἐκείνων ἱεραρχῶν τάξει, καὶ μετ' αὐτῆς ἱεουργεῖσας οἰκείας ἱεργίας. ἐν οἷς μὲν αὐτῇ δρᾷ τὰς θουργίας ὑποδὲκνύουσα διὰ τῶν ἱεροτάτων συμβόλων, καὶ θεωρητικῶν τοῦ θεωριῶντος ἀποτελοῦσα, καὶ τῶν ὁσίων πελετῶν κοινωνοῦς, εἰς τὸ ἱεράρχην ὃ αἰαπέμπουσα τοῦ τῆς ἐπισήμης τῶν θεωρητῶν ἱεουργιῶν ἐφείμενος.

Ἡ δὲ τῶν λειτουργῶν τάξις, ἐκ καθαρικῆς, καὶ τῶν αἰομοίων διακριτικῆς, περὶ τῆς ἐπὶ τὰς ἱερέων ἱεργίας θεωρητικῆς, ὅπου καθάρσιν τοῦ θεωριῶντος, ἀμυγῆς αὐτοῦ, ὅπου τελοῦσα τῶν ἐναντίων καὶ πρὸς ἱεργικὴν ἐποψίαν, καὶ κοινωνίαν ἐπιτηδεύει. ὅθεν ἐπὶ τῆς ἱερέας θεωρησίας, αἱ λειτουργοὶ τὸ θεωριῶντα τῆς παλαιᾶς ἀπογυμνοῦσιν ἐσθῆτος, ἐπὶ μὲν καὶ ὑπολύουσιν, καὶ πρὸς δυσμαίεις εἰς ἀποταγὴν ἰσῶσι, καὶ αὐτὸς πρὸς ἑω μεταγίσι. τῆς καθαρικῆς γὰρ εἰσι τάξεως καὶ δυνάμεως, ὅπου βάλλειν ὀλικῶς ἐκκαλύπτουσι τοῖς θεωροῦσι, τὰς τῆς θεωρίας ζωῆς ἀμφιέσεις, καὶ τὸ τῆς θεωρίου βίου σκοτεινόν, ὑποδὲκνύοντες καὶ ἐκδιδάσκοντες αὐτοὺς ἀποταξαμένους τοῖς ἀλαμπέσι, ἐπὶ τὰ φωτιστικὰ μεταχθίνα καθαρικῆς τίνυν ὅθεν ἡ λειτουργικὴ διακόσμησις, ἐπὶ τὰς φωνὰς τῆς ἱεργίας ἀάγουσα τοὺς καθαρικῶν, καὶ τοὺς ἀτελέσις ὅπου καθάρουσα, καὶ μαθουμένη τῆς καθαρικῆς

καὶ τῶν λόγων, ἐλάμψαι καὶ
 διδασκαλίαις, καὶ περὶ τῶν
 αἰετοῦ τῶν ἱερέων ἀμυγῶς ὁπο-
 διατέλλουσα. διὸ καὶ τῆς ἱεραῆς
 αὐτῆς ἐφίσησι πύλαις ἡ ἱεραρ-
 χικὴ θεομοθεσία, πλὴν πρὸς τὰ ἱε-
 ρα τῶν περὶ τὸν εἰσοδὸν, ἐν τῆς
 παντελέως καθάρσεσιν αἰνιστομένη,
 καὶ πλὴν τῆς τῆς ἱεραῆς αὐτῆς ἐ-
 ποψίας καὶ κοινωνίας περὶ σαγωγῆς,
 τῆς καθαρικαῆς δυνάμεσιν ἐγχι-
 εἴζουσα, καὶ διὰ τούτων αὐτῆς
 ἀκηλιδῶτος εἰσδεχόμενη.

Δέδωκεται τῷ νόμῳ ἡμῶν, ἡ μὲν
 τῶν ἱεραρχῶν τάξις, πλεονεχία, καὶ
 τελεσιουργία. ἡ δὲ τῶν ἱερέων, φω-
 πτική, καὶ φωταγωγία. ἡ δὲ τῶν
 λειτουργῶν, καθαρική καὶ διακρι-
 τική. δηλαδὴ τῆς ἱεραρχικῆς τά-
 ξεως, οὐ τελεσιουργεῖν μόνον, ἀλ-
 λα καὶ φωτίζειν ἅμα καὶ καθαίρειν
 ἐπισημαίνουσα, καὶ τῆς τῶν ἱερέων
 δυνάμεως ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ μὴ τῆς
 φωτιστικῆς, καὶ πλὴν καθαρικῶς
 ἐπισημῆς. αἱ μὲν γὰρ ἡγεῖται, ἐπὶ
 τὰ κρείττω μεταπηδᾶν ἀδυνατῶ-
 σι, πρὸς τὸ μηδὲ θεμελιῶν αὐτῆς
 εἶναι πρὸς τοιαύτῳ ἐλθεῖν ἀλα-
 ζορέαν. αἱ δὲ θεοτόται δυνάμεις
 μὴ τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὑφαιμέ-
 νας τῆς αὐτῶν τελειότητος ἱεραῆς
 ἐπισημαίνουσα γινώσκουσιν. ὁμοίως ἐ-
 πεὶδὴ θεῶν εἰσὶν ἐνέργειαι εἰκόνες
 αἱ ἱεραρχαὶ διακοσμήσεις, τῆς βύ-
 κτιστου καὶ ἀσυστήτου, τῶν θεῶν
 ἐνέργειαι τάξεως, ἐν ἑαυταῖς δε-
 κνύσαι τὰς πελαγμένας ἐλάμψαι

A oraculorum splendoribus ac
 doctrinis educat: ac præter-
 ea profanos à Sacerdotibus
 impermixtos arcet. Quapro-
 pter sacris etiam ianuis eos
 Pontificia lex præfecit, eo-
 rum qui ad sacra veniunt,
 ingressum in omnimodis ex-
 piationibus significans, &
 ad sacras contemplationes
 & participationes adductio-
 nem, purgatiuis Virtutibus
 committens; quibus illos
 omnis maculæ expertes ad-
 mittat.

Vbinunchypo-
 diaconi ait S. Max.

Demonstrauimus igitur Anacephalæosis.
 Pontificum ordinem esse
 perfectiuium & consum-
 mationis reipsâ auctorem:
 Sacerdotum verò Ordinem,
 illuminatiuum: Diaconorum
 verò, purgatiuum & discreti-
 uum. Pontificum ordo videlicet,
 non solum Perficiendi; sed etiam
 illuminandi simul ac ex-
 piandi vim nouit: & Sacer-
 dotum facultas, cum illu-
 minandi virtute, Purgandi
 quoque disciplinam con-
 iunctam in se habet: minores
 si quidem ordines, ad maio-
 rum fines transilire non pos-
 sunt: ut nefas sit eis ad istam
 superbiam conari. Diuini-
 ores autem facultates, infe-
 riores etiam perfectione suâ
 sacras disciplinas cum pro-
 priis norunt. Quandoqui-
 dem tamen sacri Ordines di-
 uinarum operationum ima-
 gines sunt, quod recti mi-
 nimèque perturbati diuina-
 rum Actionum Ordinis in
 seipsis dispositos splendores

in primas, medias & extremas sacras operationes & ordines exhibeant, distinctionibus Hierarchicis dispositi sunt, eo quod, vt dixi, diuinarum operationum ordinem & sinceritatem in semetipsis exhibent. Quum enim diuinitas mentes illas, quibus inexistit, primum expiet: deinde illuminet, tum illuminatas perficiat ad Deiformem perfectionem; meritò diuinarum imaginum in Ordinibus suprema, seipsam in diuersos Ordines distribuit atque Virtutes, luculenter demonstrans operationes diuinas in sanctissimis & purissimis Ordinibus, stabiles distinctasque consistere.

Quando verò Sacros Ordines, officia, & operationes, quantum in nobis fuit, exposuimus: sanctissimas quoque eorum consecrationes, quoad poterimus, considerandas aggrediamur.

MYSTERIVM CONSECRATIONIS ORDINVM SACRORVM.

PONTIFEX ad Hierarchicam Perfectionem adductus, utroque genu flexo ante altare, supra caput habet Scripturas diuinas, & manum Pontificis: atque hoc modo ab Ordinante sanctissimis inuocationibus consecratur. Sacerdos vero utroque genu flexo ante diuinum altare: capiti suo habet impositam Pontificis dexteram: atque hoc modo à Pontifice ipsum Ordinante sanctificantibus

γινώσκοντας ἐπιτελείται
ait S. Max. sed vide Liturgiam Parte 6. & Eucholog.

^A εἰς τὰς πρῶτας, καὶ μέσας, καὶ τελευταίας ἱερὰς ἐργείας ἐκ τῶν, ἐν διακρίσει ἱεραρχικῇ ἐτάχθησαν ἐμφαίνουσαι, καθάπερ ἐφ' ἑαυταῖς τῶν θείων ἐργῶν τὸ περιγμένον καὶ ἀσύμφορον. Ἰππὶ γὰρ ἡ διαρχία τοῖς ἐν οἷς αὐτὴ ἐλήθηται, νόσος ἀποκαθαίρεται πρῶτον, εἶτα φωτίζεται, καὶ φωτίζονται ἀποτελείοι τῶν θεοφθιτελειουργίας, εἰκότως δὲ ἱεραρχικῇ τῶν θείων εἰκόνων, εἰς διακριμένους ἐαυτῶν διαρεῖ τὰς καὶ δυνάμεις, ἐναργῶς ὑποδεικνύσας θεαρχικὰς ἐργείας, ἐκ παναρχείας καὶ ἀμύχου τὰς ἐξουσίας, ὡς αὐτῶν καὶ ἀσυχνῶς ἐσηκῶν.

^C Ἀλλ' Ἰππὶ τὰς ἱεραρχικὰς τάξεις τε ἐκ ἀποπληρώσεως, δυνάμεις τε αὐτῶν ἐκ ἐργείας εἰρήκαυτο, ὡς ἡμῶν ἐφικτῶν, καὶ τὰς ἱεροτάτας αὐτῶν, ὡς οἱ τε ἐσμὲν ἐκ πωπιδωμῶν τελώσας.

ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΤΕΛΕΙΩΣΕΩΝ.

Ο ΜΕΝ ἱεράρχης Ἰππὶ τῇ ἱεραρχικῇ τελείωσιν πρῶτος ἀμφοτέρω πόδε κλίνας Ἰππὶ πρῶτον τῆς θυσιᾶς, Ἰππὶ κεφαλῆς ἐκ τῆς θεοφθιτάτου λόγου, καὶ πρὸ ἱεραρχικῆς χεῖρας, ἐκ τῶν τῶν ἱερῶν πρὸς τὸν αὐτὸν ἱεράρχου τὰς παναρχείας Ἰππὶ κλήσειν ἀποτελεῖται. ὁ δὲ ἱερεὺς ἀμφοτέρω πόδε κλίνας ἐπὶ πρῶτον τῆς θυσιᾶς, Ἰππὶ κεφαλῆς ἐκ τῆς ἱεραρχικῆς δεξιᾶς καὶ τῶν τῶν ἱερῶν πρὸς τὸν αὐτὸν πρῶτον.

αὐτῷ ἱεράρχῳ πᾶσι ἱεροποιοῖς ἐπι-
κλήσειν ἀγιάζει. ὁ δὲ λαμπυρῶς ἐνα-
στῶν ποδῶν κλίνει ἐπὶ τοῦ θείου
δυοσπασίου, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων τὴν
πελυῶτος αὐτοῦ ἱεράρχου δεξιὰν, τε-
λεῖται αὐτῷ πᾶσι τῶν λει-
τουργῶν τελεστικῶς ἐπικλήσειν. ἐ-
κείνῳ δὲ αὐτῶν ἡ σαυροειδὴς ἐσημαί-
νεται πρὸς τὴν πελυῶτος ἱεράρχου
σφραγῖς, καὶ καὶ ἕκαστον ἀνάρρησις
ἱεραγῆς, καὶ τελεωπικός ἀσπασ-
μός, ἀσπασμοὶ πάντες ἱεραγῆς
ἱεραρχοῦ ἀνδρός, καὶ τὴν τελεῶτος ἱε-
ραρχοῦ πρὸς τὴν εἰρημύων ἱε-
ραρχῶν ἱεραρχῶν ἀποτελεῖται.

ΘΕΩΡΙΑ.

ΚΟΙΝΑ μὲν ὅτι τοῖς ἱεράρχαις
τε ἱερῶσι, καὶ λαμπυρῶσι, καὶ ταῖς ἱε-
ραρχαῖς αὐτῶν τελεῶσι, ἡ πρὸς
τὸ θεῖον δυοσπασίον πρὸς αὐτὴν καὶ
ἐπιπλάσις, ἡ δὲ ἱεραρχικὴς χάρις ἐ-
πίθεσις, ἡ σαυροειδὴς σφραγῖς, ἡ ἀ-
νάρρησις, ὁ τελεωπικός ἀσπασμός.
Ἐκείνῳ δὲ ἐκρίτα τοῖς ἱεράρχαις
μὲν, ἡ δὲ λογίων ἐπὶ κεφαλῆς ἐπι-
θεσις, καὶ ἐχόντων τὴν ἐφελμύων
ἱεραρχῶν τοῖς δὲ ἱερῶσι, ἡ ἀμφοῖν
τῶν ποδῶν κλίνει, καὶ ἐχούσης τὴν
τὴν λαμπυρῶν τελεῶσι. Ὁ δὲ λα-
μπυρῶν, καὶ εἰρηται ἐνα κλίνει-
σιν τῶν ποδῶν μόνον.

Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸ θεῖον δυοσπασί-
ον πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐπιπλάσις,
ἀγιάζεται πᾶσι τοῖς ἱεραρχαῖς τελε-
μαῖσις ἐπιπλάσις καὶ οὐλοῦ τελε-
πάρχη Θεῷ πρὸ οὐκείαν ζωὴν, καὶ
τὴν αὐτῶν νοεράν ὁλόγηται πανάγῳ

in uocationibus consecratur.
Diaconus autem altero genu
flexo ante diuinum altare, ca-
piti suo impositam habet Pon-
tificis ordinantis dexteram,
dum ab eo inuocationibus
ad Diaconum consecran-
dum idoneis consecratur.
Unicuique verò eorum Cru-
cis signum à Pontifice conse-
crante imprimitur, & ad
vnumquemque Sacra renun-
tiatio, & consecratoria saluta-
tio adhibetur: cunctis præ-
sentibus viris Sacris, atque
ipso Pontifice consecrante,
osculantibus eum qui in ali-
quem ex dictis Ordinem con-
secratur.

ἀνάρρησις κήρυξις ἡ
ὀνόματος S. Max.
ἐπὶ κήρυξις, ἀνάρρη-
ξις, ἡ δὲ χάρις, καὶ
τὰ ἑξῆς. de formâ
vide Obleru. 3.

CONTEMPLATIO.

Communia quidem sunt
Pontificibus Sacerdotibus &
Diaconis, in sacris ipsorum
Ordinationibus, adductio ad
diuinum Altare, & ad geni-
culatio, Pontificiæ manûs
impositio, signum Crucis,
renuntiatio, consecrato-
rium osculum. Præcipua ve-
rò ac Episcoporum propria,
impositio librorum sacrorum
supra caput, cum inferiores
ordines eam non habeant:
Sacerdotum verò, utriusque
genuflexio, quâ Diacono-
rum consecratio caret: Dia-
coni enim, ut dictum est, alte-
rum tantum genu flectunt.

Adductio igitur ad diui-
num altare & genuflexio si-
gnificat omnibus qui sacris
initiantur, ut propriam vitam
Deo Consecrationis auctori,
omnino subijciant: atque ut
quicquid in se habent Spiri-

tus, illud ipsi purissimum & dicatum offerant: Deiforme, & quantum fieri potest, dignum diuino & sanctissimo templo atque altari illius qui intelligentias Deiformes consecrat.

Impositio verò manus Pontificia, simul quidem designat Consecratoris supremi protectionem, quâ tanquam sanctos filios, paterno affectu fouet, habitumque ac Virtutem sacram confert, aduersantisque potestates disturbat: simulque docet Consecratos tanquam sub Deo agentes, vniuersas functiones sacras obire: ipsum habentes in omni negotio rerum suarum ducem.

Signum autem Crucis significat vniuersarum simul carnis cupiditatum cessationem: Dei quoque imitatricem vitam: quæ in virilem Dei vitam diuinissimam immortalis oculis respiciat, usque ad Crucem & mortem cum summè diuinâ impeccabilitate traductam: qui sibi viuentes tanquam conformes, ad imaginem suæ impeccabilitatis, formâ Crucis consignat.

Sacram autem Consecrationum & consecratorum promulgationem Pontifex altâ voce pronuntiat, mysterio declarante, Dei amantem Consecratorem esse diuinæ Electionis interpretem: non verò se priuata gratiâ consecratos ad sacrâ Ordinationem promouere, sed Deo mouente in omnibus Hierarchicis consecrationibus. Ita Moses

^A αὐτῶν καὶ καθιερωμένῳ πνευματικῶν, καὶ ὁμοειδῶν, καὶ, ὡς δυνατὸν, ἀξίαν οὖσαν τῆς θεαρχικοῦ καὶ πατριάρχου, καὶ ἱερείου, καὶ συστασιεῖς τῆς καθιερωμένης ἱερατικῆς τοῦ θεοφειδῆς νόας.

^B Ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς χάρις ἐπιθεσις, ὁμοειδῶν ἐμφανὲς πλὴν τελεπαρχικῶν σκέπην, ὑφ' ἧς ὡς παῖδες ἱεροὶ ἐκτρέπονται πατρικῶς, αὐτοῖς μὲν ἔξιν ἐδωκέναι ἱερατικῶν δωρομήνης, τὰς ἐναντίας δὲ αὐτῶν δυνάμεις ἀπορροπῆς διδάσκει δὲ ἅμα καὶ πᾶσας τελεῖν τὰς ἱερατικὰς ἐργείας, ὡς ὑπὸ Θεοῦ προαίοντα τοῖς τελεσθέντας, καὶ τῶν οἰκείων ἐργῶν αὐτῶν ἔχοντα ἐν παντὶ καθιερωμένα.

^C Ἡ σταυροειδὴς δὲ σφραγίς, πλὴν ἀπασῶν ὁμοῦ τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἀνεργησίαν, ἐπὶ πλὴν θεομίμητον ζῶν, ἀφορώσαν ἀκλινῶς εἰς πλὴν αἰδρικῶν Ἰησοῦ θεοπάτητον ζῶν, ἀχεισταυροῦ καὶ θανάτου μὲν θεαρχικῆς ἀαμδρτησίας ἐληλυθότος καὶ τοῦ οὕτω ζῶντος ὡς ὁμοειδῆς ἐσσημαίνοντος τῆς σταυροειδῆς τῆς οἰκείας ἀναμδρτησίας εἰκόνα.

^D Τὴν ἱερὰν δὲ ἰσὺν τελεσθέντων τῶν τελευμένων δυνάμειν ὁ ἱεραρχικὸς ἀαβοᾶ, τῆς μυστηρίου δηλωτικῆς, ὡς ὁ φιλόθεος ἱεροτελεστής, ἐμφαντικῶς ὅτι τῆς θεαρχικῆς ἐκλογῆς, καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ χάριτι τοῖς τελευμένοις ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς ἀγῶνι τελειώσιν, ἀλλ' ὑπὸ Θεοῦ κινεῖσθαι εἰς πᾶσας τὰς ἱεραρχικὰς ἀγαστείας. οὕτω

rò sorte quæ super Matthiam diuino modo cecidit, alij alia dixerunt non appositè, vt arbitror. Sententiam autem ego meam quoque proferam. Diuina namque oracula sortem appellare mihi videntur, diuinum aliquod munus, quo cœtui illi Hierarchico designaretur is qui diuinâ electione renuntiatus esset. enimvero diuinus Pontifex non motu proprio Hierarchicas consecrationes efficere, sed eas mouente Deo Hierarchico & cœlesti more perficere debet.

Salutatio verò seu osculum quod sub finem sacræ ordinationis præbetur, sacram significationem continet. Quotquot enim sacrorum adsunt Ordinum: ipse etiam Pontifex consecrans, ordinatum osculantur. Simul enim atque sancta mens habitu & virtute Pontificis, diuina quoque vocatione & sanctificatione ad sacram ordinationem peruenit, similibus ordinibus sanctissimis chara est, ad diuinam pulchritudinem perducta: amans similes mentes & ab ipsis sanctè redamata. Vnde illud osculum sacri cœtus sanctè libatur, similitum mentium sacram Societatem indicans, lætitiâque mutuam amore dignam, vt quæ eam sacri ordinis formæ Deiformem pulchritudinem integerrimam conferuet.

Itaque sunt hæc, vt dixi, vniuersæ sacri ordinis Consecrationi Communia. Pontifex autem peculiarem sibi

^A Διού κλήρου τῆ πῶ Ματθία δῶς ὁπιπεσόντος, ἔτροι μὲν ἄλλα εἰρήκασιν, ἐκ δὲ αὐτῶς ὡς οἶμα. πῶ ἐμὲν ὃ καὶ αὐτὸς ἐννοίαν ἐρῶ. δοκεῖ γὰρ μοι τὰ λόγια κλήρον ὀνομάσαι διαρχικόν ἢ δῶρον, ὑποδηλωσὶν ἐκείνῳ τῶ ἱεραρχικῷ χορῷ. ὡς τῆς Δείας ἐκλογῆς ἀναδεδογμένον. πῶ γὰρ ὅτι Δεῖον ἱεράρχην καὶ ^B αὐτοκινήτως χρῆται ἱεραπικῆς ποιῆσαι τελεσιουργίας, ἀλλ' ὑποθεῖται κινουμένη ταύτης ἱεραρχικῆς καὶ ἐξενίως τελεσιουργεῖν.

Ὁ δὲ πρὸς τῶ τέλος τῆς ἱεραρχικῆς τελεσιουργίας ἀσπασμός, ἱεράν ἐμφασιν ἔχει. πάντες γὰρ ὅσοι παρῶσι τῇ ἱεραρχικῇ ὄντες τάξεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τελέσας ἱεράρχης ἀσπάζονται. ^C τετελεσμένον. ὅταν γὰρ ἱεραπικῆς ἐξῆσι ἡ δυνάμει, ἡ Δεία κλήσῃ καὶ ἀγιασθῇ πρὸς ἱεραπικῇ τελεσιουργίαν ἀφίκτηται νοῦς ἱερός, ἐρασὶς δὲ τῆς ὁμοταγείας ἡ ἱεραπικῆς τάξεσιν, εἰς τὸ θεοφείστατον ἀνηχήμενον. καὶ ἡ ἐξὸν τῇ ὁμοφθῶν νοῶν καὶ πρὸς αὐτῇ ἱεραπικῇ ἀνθρώπων ἐνδὲν ὁ πρὸς ἀλλήλους ἱεραπικῶς ἀσπασμός ἱεραπικῇται, πῶ τῇ ὁμοφθῶν νοῶν ἱεράν κοινωνίαν ὑποδηλών, καὶ πῶ ἐπ' ἀλλήλους ἐρασὶς ἀφροσύνη, ὡς ὁλοκλήρως ἀποσπάζουσαν ἱεραπικῇ μορφώσῃ τὸ θεοφείστατον καὶ ἡ.

Ταῦτα μὲν οὖν, ὡς ἐφίλω, ἐστὶ τὰ κοινὰ τῆς ὅλης ἱεραπικῆς τελεσιουργίας. ὁ δὲ ἱεράρχης ἐκκεῖτον ἔχει

πλὴν τῶν λόγων ἐπὶ κεφαλῇς ἱερω-
πάτω ἐπιθεῖν. Ἐπὶ γὰρ ἡ τελειω-
κὴ τῆς πάσης ἱερατείας δυνάμις καὶ
ἐπιστήμη, τοῖς ἐνδοῖς ἱεράρχαις
ἐκ τῆς θεαρχικῆς δωρεῖται καὶ τελε-
παρχικῆς ἀγαθότητος, εἰκότως ἐπὶ
τῶν ἱεραρχικῶν κεφαλῶν ἐπιτίθε-
ται τὰ θεοδιδότα λόγια. τὰ πε-
ρικτικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐκφα-
πεικὰ πάσης θεολογίας, θεωρίας,
θεοφανείας, ἱερολογίας, ἱεουργίας,
ἐν λόγῳ, πάντων τῶν θείων καὶ ἱερῶν
ἔργων τε καὶ λόγων τὰ ἐκ τῆς ἀγα-
θοῦργου θεαρχίας, τῇ κατὰ ἡμᾶς ἱε-
ραρχίᾳ δωρημένων, ὡς τὰ θεο-
δοῦς ἱεράρχου, πάσης μὲν ἱεραρχι-
κῆς δυνάμεως ὁλοκλήρως μετέξον-
τος, πάντων δὲ τῶν ἱεραρχικῶν ἱερολο-
γιῶν τε καὶ ἱεουργιῶν πλὴν ἀληθείᾳ καὶ
θεοδιδότου ἐπιστήμῃ καὶ ἐλ-
λαμφομορφίου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐ-
πεὶ αὐτοῖς ἀναλογίαις ἱεραρχικαῖς μετα-
δώσαντος, καὶ τελειοποιήσαντος ἐν-
θεοτάτης γνώσεσι καὶ ἀκροτάτης ἀνα-
γωγῆς, ἱεραρχικῶς ἅπαντα τὰ τῆς
ὅλης ἱεραρχίας τελειοκώτατα.

Τοῖς δὲ ἱερεῦσι τοῖν δυοῖν ποδῶν ἡ
κλίσις, ἐκκριτὸν ὅτι παρὰ πλὴν λει-
τουργικῶν διακόσμησιν, ὡς ὁ εἷς
κλινούσης ἐκείνης, καὶ τοῦτω πῶ ἱε-
ραρχικῶν γήμασι τελειομύνης.

Ἡ μὲν οὖν κλίσις, ἐμφάνει
πλὴν ὑποκειμένην προσαναγωγῇ
τῆς προσάγειας, ὑποπέντης
Θεῷ καὶ ἱερωῖς προσαναγωγῇ.
Ἐπὶ δὲ ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, αἱ

^A habet librorum diuinorum
supra caput impositionem.
Quum enim perfectiua om-
nis Sacerdotij facultas &
scientia diuinis Pontificibus
à diuinâ & Consecrationis
Principe bonitate conceda-
tur, congruè diuinitus in-
spirata oracula super capita
Pontificum imponuntur: ut
quæ coniunctè scienterque
exponant omnes Dei ser-
mones, omnes Dei ope-
rationes, Dei apparitiones,
sacra verba, sacras operatio-
nes; vno verbo, omnia diui-
na & sacra opera ac verba
quæ à Deitate beneficentis-
simâ, nostræ Hierarchiæ
concessa sunt: quod Ponti-
fex Deiformis omni Hierar-
chicâ potestate ex integro
præditus esse debeat: ut
^C qui omnium tam Hierarchi-
corum sacrorum sermonum,
quàm sacrarum operationum
vera ac diuinitus infusa scien-
tia, non solum ipse illustran-
dus sit, verum etiam aliis, ut
Pontificem decet, eam tra-
diturus & Hierarchicè per-
fecturus diuinissimis notio-
nibus supremisque promo-
tionibus, omnia quæ in vni-
uersâ Hierarchiâ maximè
perficiendi vim habent.

Sacerdotibus autem vtrius-
que genuflexio singularis est,
præter Diaconorum Ordinem,
qui vnum tantum fle-
ctit, & hoc Hierarchico ri-
tu consecratur. Flexio ita-
que significat subiectam ad-
ductionem illius qui acce-
dit, subijcitque Deo id quod
sanctè adducitur. Cum igitur,
vbi sæpe diximus tres

ἱερολογίων πρὸς τὴν ἐρ-
μηνεύσιν; S. Max.

eorum qui sacra perficiunt, Ordines, tribus sanctissimis ritibus & facultatibus, tribus eorum qui initiuntur, præsint salutiferamque eorum sub iugum Dei adductionem perficiant. Rectè Diaconorum ordo, ut solum purgatiuus, solam eorum qui purgantur, adductionem sanctè perficit, eamque diuino proponit altari: quod in ipso, mentes quæ expiantur, ritu mundo superiori consecrentur. Sacerdotes autem utrumque genuflectunt, eo quod ij qui ab his sanctè adducuntur, non solum expientur, sed etiam splendidissimis ipsorum sacris operationibus, vitâ sursum tendendo expiata, ad contemplatiuum statum & virtutem, sacerdotis functione consecrentur. Pontifex verò utroque genu flexo, capiti superimpositos diuinos libros habet, eosque qui à Diaconorum virtute expurgati sunt, & à Sacerdote illustrati, ad sacrorum iis conspectorum scientiam pro captu ipsorum sacro ritu perducit; ac per eam, adductos integra consecratione perficit.

^A τρεῖς τῶν ἱεροτελεσῶν διακοσμήσεις, διὰ τῶν τριῶν ἁγιωτάτων τελετῶν καὶ δυνάμεων, ἐφεσῶσι ταῖς τρεῖσι τῶν τελευτῶν τάξεσι, καὶ πλεονάζοντα θεία ζυγὰ σωστικῶν αὐτῶν ἱερουργῶσι προσαγωγῶν. εἰκότως ἐκ λητουργικῆς τάξεως, ὡς μόνον καθαρτικῆς, πλεονάζοντα ἱεραρχεῖται καθαρικῶν προσαγωγῶν, ὑπὸ τοῦ θείου αὐτῶν ὑποπθείσα δυσιασθένειον, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ καθαρικῶν νοῶν ὑπερκοσμίως ἱερευμῶν. ^B ὁ δὲ ἱερεὺς ἀμφω τὸ πόδε κλίνουσι, ὡς τῇ ὑπὸ αὐτῶν ἱερεῶν προσαγωγῶν, οὐ μόνον καθαρικῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς φανοτάταις αὐτῶν ἱεουργίαις ἀναγωγικῶς ἀποκαθαρτικῆς ζωῆς, εἰς θεωρητικῶν ἔξιν ἐκ δυνάμεων, ἱεουργικῶς ἀποτελεσθέντων. ^C ὁ δὲ ἱεραρχὴς ἀμφω τὸ πόδε κλίνων, ἵπῃ καθαρικῆς ἔχεται θεοπαράδοτα λόγια, καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς λητουργικῆς δυνάμεως ἐκκαθαρτικῆς, καὶ πρὸς τῆς ἱεουργῶν πεφωτισμένους, πρὸς τῶν ἐποπιθθέντων ὑπὸ αὐτῶν ἱερῶν ἀναλόγως αὐτοῖς ἵπῃ ἱεραρχικῶς ἄγων καὶ δι' αὐτῆς ἀποτελεσθέντων προσαγωγῶν, εἰς τὴν κατ' αὐτὸν ὁλόκληρον ἀφίεσθαι.

AD RITVM
ORDINATIONVM
EX LIBRO

DE HIERARCHIA ECCLESIASTICA
OBSERVATIONES.

ISAACII HABERTI SS. E. P. P. Theologi.

OBSERVATIO I.

Siue potius Dissertatio.

*Hierarchia Ordinum qua et qualis, ad ea verba: τῆς καὶ ἡμεῖς
Ἱεραρχίας διακόsmουσι.*

Ntequam de Hierarchiâ dicam Ordinum, opus esse arbitror tacitæ Lectoris quæstioni satis ut faciam: cur ego libri de Hierarchicâ Ecclesiasticâ caput integrum decerpens, Dionysij Areopagitæ, cuius nomine circumfertur, inscriptionem prætermiserim: quasi eo de auctore dubitarem; vel de libri auctoritate nimium confiderem. Duæ sunt igitur hîc attentius consideranda: AVCTOR & AVCTORITAS.

Auctorem illius libri, cæterorûmque illi coniunctorum, Dionysium Areopagitam ne suspicari quidem possum: non dicam ob Eusebij, Hieronymi, & Sophronij aliorum, qui scriptorum Ecclesiæ Catalogum texuerunt, præteritionem: stylum alterius æui: quinque & amplius Ecclesiæ sæculorum, quibus Patribus & historicis ignotus fuit, altissimum silentium: Ignatij, Clementisque Alexandrini mentionem: Rituum monasticorum aliorûmque, queis non nisi prouecta florénsque Ecclesiavsa est, descriptionem: Non tam ob istas, inquam, ab aliis ante me qui scripserunt, allatas rationes. Sed ob ea quæ habentur in Collatione Catholicorum Episcoporum cum Seuerianis hæreticis, Constantino-poli Anno Christi quingentesimo tricesimo secundo sub Ioanne sec. Pontif. & Iustiniano Imperatore: In quâ cum Seuerianæ partis Episcopi testimonia Dionysij Areopagitæ protulissent: Orthodoxi ita retulerunt: *Illæ testimonia quæ vos Dionysij Areopagitæ dicitis, unde potestis scire, vera esse, sicut suspicamini? Si enim eius erant, non potuerunt latere B. Cyrillum. Quid autem de B. Cyrillo dico? quando & B. Athanasius, si pro certo scisset eius fuisse: ante om-*

Gg

Collatio hæc habetur tom. 2. Concilior. edit. Bini pag. 659. An. 532.

nia in Nicano Concilio, de consubstantiali Trinitate eadem testimonia protulisset aduersus Arii diuersa sententia blasphemias. Si autem nullus ex antiquis recordatus est ea: unde nunc potestis ostendere, quia illius sint, nescio. CONTRADICENTES dixerunt si hac falsa dicitis esse testimonia, veniamus ad duodecim capita Concilij Ephesini, &c. Ego igitur sententia Orthodoxorum adstipulor

Quod autem ad AVCTORITATEM attinet istorum librorum; tantum abest vt eam labefactare aut eleuare contendam: quin potius de industria, in huius Archieratici corpus, partem libri de Ecclesiastica Hierarchia contuli, vt de Auctoritate, qua iam iis in Ecclesia quaesita parataque est, certissime mihi exploratum testarer. Laudatur enim à Sophronio Hierosolymitano, à Gregorio primo vt antiquus ac Venerabilis Pater, In Conciliis General. vi. & vii. à Damasceno, Euthymio & aliis: à sancto quoque Maximo Doctissimo Theologo Scholiis illustratus est, qui & amplissimorum meminit commentariorum Dionysii Alexandrini, non illius Episcopi, de quo Eusebius tam multa, sed Rhetoris, in opera Dionysii. Accedit etiam Doctissimorum Theologorum in hosce libros plurimorum interpretatio; ac praesertim sancti Thomae: qui etiam operosa illa summâ, Dionysii auctoritate, locis sexcentis vtitur.

Veniamus iam ad institutum. Agitur de Hierarchia & Ordinibus Hierarchicis. Hierarchia nomen non legi apud Patres hoc scriptore antiquiores: aptissimum est tamen ad spiritalem Ecclesiae gubernationem eiusque, administrandae praefectos Ordines significandos. Ecclesia certe potiori iure quam olim Iudaici populi, gubernationis forma Θεοκρατία Diuina gubernatio vocari posset, quo nomine Moysen, donasse Regimen καὶ πολιτεύμα Iudaeorum, cuius Deus auctor erat & caput, vult Iosephus. Hierarchia tamen nomen aptius est, vetus Lexic. ἱεραρχία scilicet Principatus: vt Sacrorum hominum, qui Dei in Ecclesia imperium repraesentant, in rebus sacris ius ac potestas exprimat. Tres autem Hierarchicas operationes esse, quibus tres Ordines Hierarchici fungantur, philosophatus est S. Dionysius, cuius doctrina ex superiora capite colligi potest: Illam verò in pauca contractam Theophylactus expositione in Lucam, ita proponit ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πᾶσις τελεία ἐστὶ τῷ πνεύματι ὡς ἐν ὁρμῇ καὶ οὐτε πλείονας ἐδὲ ἐστὶ, οὐτε ἐλάττωνας. οἱ δὲ ἁγιοὶ χάριν, τέλει τῶντα ὁρμῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καθαρίσιν, φωτισμὸν, καὶ τελείωσιν. τέλει καὶ τὰ τῶντα τὰς ἐνεργείας κληρωσάμενα τὰ γράμματα. οἱ διάκονοι καθαρίζουσι διὰ κατηχήσεως καὶ διδασκαλίας. οἱ πρεσβύτεροι φωτίζουν διὰ τῆς βαπτισματικῆς. οἱ δὲ ἱερεῖς καθαρίζουσι καὶ τελειοῦσιν, ὅ ἐστι, ἁγιασμοῦ. οἱ δὲ πᾶσι τὰ γράμματα πρὸς τὰς ἐνεργείας, καὶ οὐτε ἐλάττω τὰ τῷ πνεύματι ὡς ἐν ὁρμῇ. Ordo in Ecclesia perfectam praesidentium dispositionem habet: neque plures oportebat esse neque pauciores: Exempli gratia, tria hac in Ecclesia cernimus: Purgationem, Illuminationem & Perfectionem. Tres etiam Ordines, operationes illas sortiti sunt. Diaconi purgant per Catechesim seu institutionem & doctrinam: Presbyteri illuminant per Baptismum: Episcopi Sacerdotales Ordines constituunt & perficiunt, hoc est ordinant. Vnde Ordines cum Operationibus: & neque plures neque pauciores ordines eorum qui praesident.

S. Gregor. ho. 34.
in Euang. S. Agatho
ep. iv. ad Constant. Imp. Concil. vi. act. 4. Concil. vii. act. 2. v. liberatum breuiar. c. 10. Anastas. epist. ad Carol. cal.

Hierarchia.

Ioseph. lib. 2. contra Appionem.

Theophylactus in Lucā cap. 1.

II.

Hierarchia Ordinum, propria et perfecta Hierarchia.

X hac doctrinâ quâdam Apotelesmata ducenda sunt quibus Hierarchiæ Ordinum singularem præstantiam & maiestatem ob oculos omnium, cultûs & reuerentiæ causâ statuamus. Dolendum enim est iam pluris fieri nonnulla recentiora nomina officiorum atque dignitatum quam antiqua illa *Episcopi, Presbyteri, Diaconi*, Ex quibus vniuersa Hierarchiæ compages à Christo instituta, cœpit exurgere. Quod sapientissime animaduertit ac sanctissime credendum decreuit Tridentina Synodus. Si quis dixerit in Ecclesia Catholica non esse Hierarchiam diuinâ ordinatione institutam, quæ constat ex *Episcopis, Presbyteris & Ministris*: anathema sit. Quò fit ut merito docti conquerantur se non intelligere distinctionem illam in Hierarchiam propriam, vel perfectam quæ est iurisdictionis, & impropriad seu imperfectam, ut alij loqui amant, quæ est Hierarchia Ordinis. Vbinam gētium aut sæculorum apud sanctos Patres hæc Hierarchiæ distinctio, vbi vllum eius in Antiquâ Ecclesiæ doctrinâ vestigium? Enimvero quam absurdum sit ab Hierarchiâ Ordinis omnem auellere ac semouere Potestatem & Iurisdictionem, vel ipsius nomen Hierarchiæ semel pronuntiatum docet. Vetus Lexicon Regium *ἱεραρχία sacer Principatus*. Vbi verò Principatus absque potestate auctoritate & iurisdictione non dicam reperiri, sed vel ne cogitari quidem fingiue possit? Iurisdic-tio enim est notio competens iure magistratûs, ut definiunt Iurisconsulti. Ad quid etiam illa Hierarchiæ Ecclesiasticæ definitio à S. Dionysio allata *ἱεραρχία ὁ φῶτας ἀπὸ πάντων ὁμοῦ συλλήβδων ἐφῇ τῇ ἱερᾷ ἀρχῇ* *ἡ ἱεραρχία est omnium simul rerum Sacrarum dispositio, gubernatio*. Præterea character ipse, quo nihil magis ad Ordinem pertinet, absque potestate definiri non potest (est enim summo Theologo, spiritualis potestas actiua) relationem habet non solum ad actus Ordinis, sed etiam ad Actus iurisdictionis in corpus Christi mysticum, ut docet idem sanctus doctor, vnde in *Episcopi* ordinatione, cum *Presbyteri* potestas in corpus Christi mysticum crescat, character non adiungitur nouus, sed, ut Theologi dicunt, ampliatur. Deinde Ordo non emergit à iurisdictione, sed iurisdic-tio ab Ordine resultat. Tandem verò si vmbatilis concertatio nobis liceat, Potestas iurisdictionis, aut est intrinseca Hierarchiæ Ordinum, aut extrinseca & accidentaria. Si extrinseca, certè Hierarchia Ordinum iam est οὐσιωδῶς essentialiter in statu propriæ perfectæque Hierarchiæ constituta, antequam ei cogitetur addita iurisdictione. Si verò, quod est verisimilius non solum, sed verum; Hierarchiæ

Concil. Tridentinum sess. 23. de Sacram. ord. can. 6.

Vide Budæum in Commentar. ling. Gr. voce *ἱεραρχία*.

ordinum intrinseca est Potestas & Iurisdicção, diuino iure instituta & concessa; frustra constituitur altera Iurisdicção Hierarchia.

Potestas Iurisdic-
tionis intrinseca
Hierarchicis ordi-
nibus.

Verissimum autem, potestatem Iurisdicção Hierarchicis ordi-
bus intrinsecam & iure diuino institutam atque attributam. Ratio in-
uictissima. Sacerdos exempli causa ab eo iurisdicção accipit, cuius
nomine & auctoritate ius dicit. Quod iudicij sui erat, Dominus Sacerdoti dedit

S. Ambr. in Pl. 38.

ut verbis S. Ambrosij utar: iurisdicção igitur à Deo accipit: idque in
Ordinatione, quum Accipit Spiritum sanctum & potestatem ligandi atque

S. Chrysost. orat. 3.
de Sacerdot. plura
hom. 5. de verbis
Esaie.

soluendi. Quam S. Chrysostomus in his verbis contemplans, *πᾶσιν τῶν
οὐρανῶν ἔξουσίαν, καὶ μέντω, κρίσιν, δεχόμεν, τὰ ἐν οὐρανοῖς διακονοῦν, καὶ τὸ θεοῦ ἔργον
καὶ τὴν ἐκκλησίαν* universam caelestem potestatem, sententiam, iudicium, principatum, ea qua in caelis
sunt administrantem, à Deo filio traditam vocat. Iisdem etiam verbis S. Cyrillus

S. Cyrillus lib. xii.
in Ioan.

docet fieri, *ὅτι τὸ ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀποστόλων καὶ ἐκκλησίας*. Dominos remissionis peccatorum.

Idque *καὶ τοῦ μόνου τοῦ καὶ φέρειν ὄντος τοῦ δυνάμει καὶ ἐξουσίας ἔχοντος ἀπλῶς
ἀποστόλων τοῦ ἡμετέρου καὶ πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ὁ ἀρχιεπίσκοπος πᾶσι τὰ ἐν οὐρανῶν
ἀλλ' ἐν εἰς τὸν θεὸν πλημμελῶντες νόμον, εἰ μὴ τὰ τὸν νόμον οὐκ ἐστὶν;* Quamvis so-
lus secundum naturam Deus possit & auctoritatem habeat peccatores à peccato sol-
uendi. (Cui enim prauaricatoribus legis peccata condonare, nisi legis ipsius auctori con-
ueniat? Idem est quod hunc locum tractans Cyprianus docet Aposto-
los & eos qui vicaria ordinatione ijs succedunt, ad remissionem peccatorum Domini-
ca ordinatione fundari. Mitto ceteros Patrum innumerabiles locos. Con-
cil. Tridentinum sess. xxiii. Presbyteri in sua ordinatione à peccatis absoluerunt
potestatem accipiunt. Potestas absoluendi est Potestas iuridica. Potestas
iuridica, velis nolis, est Potestas iurisdicção.

S. Cyprian. ep. 73.
& 95.

Concil. Trid. sess.
23. cap. 15.

At inquit, qualis ergo nisi iurisdicção ab Ecclesiâ conceditur?
Respondeo ab Ecclesia non tribui simpliciter Potestatem Iurisdicção-
nis, quæ est à Deo & iuris absolute diuini, sed conditionem exer-
cendæ Potestatis & Iurisdicção quæ non est libera, ut aiunt Iurif-
consulti, absque Ecclesiæ consensu, materiam Iurisdicção exercendæ
seu subditos attribuentis. Et hæc sententia Theologorum omnium, etsi
verbis dissideant. Omnes enim fatentur Potestatem absoluendi (idem
est iudicium de potestate aliorum rituum Hierarchicorum) tribui in
Ordinatione, quis enim Ecclesiam falsi argueret, dicentem cum Deo,
Quacumque solueris? S. Thomas, priorem vocat Potestatem clauium & Iurif-
dicção ligatam & impeditam: posteriorem vero usum Clauium liberum. To-
status Episcopus Abulensis. Veritas est quod tam potestas Ordinis quam po-
testas Iurisdicção datur immediate à Christo; sicut manifestissime apparet ex multis lo-
cis scripturæ & ex gestis Apostolorum & dictis sanctorum Doctorum. Ecclesia ta-
men ad tollendam perturbationem & confusionem, arctauit Iurisdicção istam, di-
stinguendo subditos & districtos. Quando aliquis ordinatur in sacerdotem, ex con-
ditione ordinis & institutione Christi, competit sibi potestas Ordinis, de qua non est
dubium & competit sibi potestas Iurisdicção in foro conscientie super omnes fideles
orbis totius; competit etiam potestas Iurisdicção contentiosa super totum orbem, quia
potest excommunicare & absolvere. Ecclesia tamen ligauit ei manus per leges suas,
quas iuste condidit, quantum ad omnia ista. Vnde cum Ordinator, vel aliquis Prela-
tus Ecclesiæ committit ei quod possit aliquid, tunc ille dicitur concedere sibi potesta-
tem, & tamen ad veritatem non est ei dare potestatem, quia illi ex ordine compete-

S. Tho. in iv. sent.
dist. 19. art. 3.

To status in defen-
sorio, 2. part. ca. 63.
& 64.

bat, sed tollere arctationem & ligationem iustam manuum, inductam per legem Ecclesiasticam. Durandus Episcopus Anitiensis in iv. sentent. *Circumscribendo omnem ordinationem Ecclesia quilibet Sacerdos potest quemlibet peccatorem de quolibet peccato absolvere. Sed per ordinationem Ecclesia aliter factum est, &c.* ita & Almainus Doctor Parisiensis in iv. dist. xviii. artic. iv. & alij plerique. Martinus Doctor Nauarrus in Manuali, *Licet Sacerdos per Sacerdotale characterē accipiat potestatem & Jurisdictionē habitualement ad absolvendum; quicquid aliqui neoterici contra pradieta iura perperam dixerint: Actualement qua ad id necessaria est, non recipit, sed opus est ordinariā, vel delegatā ab ordinario, &c.* Hanc iurisdictionis diuisionē in habitualement & Actualement carpunt Theologi quidam, sed apud Canonicos Doctores optima est, ut constat ex cap. Pastoralis de rescript. Recentiores Theologi quidam fatentur Iurisdictionem in ordinatione conferri, ex parte principij actiui, non verò ex parte principij materialis, donec subditos acquirant: quos habent tamen iam quęsitos, si de peccatis venialibus agatur, vel de quibuscūque, in casu, ut inquit, necessitatis absoluūt. Iurdictio igitur proprie dicta, est ab Hierarchia Ordinum inseparabilis, & iuris diuini, & à Christo immediate: Iurisdictionis verò exercēdæ cōditio, & libertas vsus ipsius, atque applicatio est iuris solum Ecclesiastici: quam tamen haud inficiamur vulgo improprie Iurisdictionem vocari, nempe actualement, ut vocauit Nauarrus, & antea Concilium Tridentinum. Sed non ideo duplex Hierarchia erigenda est.

Durand. in 4. d. 19. qu. 1.

Nauarr. Man. c. 4. & in cap. 1. de Pœnit. d. 6.

Vide Gamachazum de Pœnit. cap. 17.

Sess. 14. cap. 7.

III.

Consilium pro tuendā Hierarchia unitate.

Observatio Canonis vi. Concilij Chalcedonensis. Μη δὲνα ἀπολελυμένως χρονοῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως πᾶσι τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει· εἰ μὴ εἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μάρτυρειᾳ, ἢ μοναστείᾳ ὁ χρονοῦμένος ἐπικληροῖται. Neminem solum ordinari, nec Presbyterum, nec Diaconum, nec quemlibet omnino eorum qui sunt in Ordine Ecclesiastico: nisi specialiter in Ecclesiā Civitatis, aut pagi, vel in Martyris Ecclesiā, vel in Monasterio is qui ordinatur, designetur. Sic enim profecto fiet ut nemo sit Episcopus, Presbyter aut Diaconus, quin Ordinis sui Hierarchicam Potestatem erga corpus etiam Christi Mysticum seu Ecclesiam, plenissime exerceat. Et hanc Ecclesiæ legem ac disciplinam antiquam esse, recte in eum Canonem Zonaras animaduertit, εἰ καὶ νῦν τὸ πρῶτον κατὰ πρῶτον quatinus, inquit, ea nunc planè in contemptum abierit: quod nobis peræquè lugendum est. Antiqua tamen, ut dixi, lex & institutio Ecclesiæ est. Testatur diuinus Apostolus Epistolā ad Titum. Huius rei gratiā reliqui te (Creta, ut ea quæ desunt cor-

Concil. Chalced. c. 6. & refertur ean. Nemingem, d. 70.

Ad Tit. cap. 1.

S. Chrysoft. hom.
2. in Ep. ad Tit.

Theodoret. in ep.
1. ad Titum.

Canon. Apost. 36.
renouatur in Con-
cilio Antiocheno
can. 17.

S. Athanas. ep. ad
Dracont. 1.

Concil. Nic. c. 16.

rigas & constituas per ciuitates Presbyteros sicut & ego tibi disposui, & πάλιν: optime tamen noster interpres, per ciuitates, reddidit. Quo loco siue Presbyteros secundi tantum Ordinis Sacerdotes, vt quidam volunt regas, vtrumque nobis militat.

Legisse tamen aliqui dicunt apud Theodoretum quod in speciem huic forsan aduersatur sententiæ, Presbyterorum permultos qui in eadem erant Ecclesiâ, fuisse etiam Episcopos: sed ita non habet, verum τοὺς αὐτοὺς ἐκ αὐτοῦ ποτὲ ἀρεσβυτέροις καὶ ἑπισκόποις, quod ita, dictum vt est, haberet; reipsâ tamen haudquaquam aduersaretur: nam fuerint, esto; Ordinem tamen & iurisdictionem Hierarchicam statim à Consecratione exercuerunt, ad quam instituti ac Ordinati erant. Vnde Canon Apostolicus, εἰ τις χρεωπνηθεὶς ἐπίσκοπος μὴ καὶ ἀδεύειτο πλὴν ἀφ' οὗρου, καὶ τὸν ἀφωρισμένον πλὴν ἀφ' οὗρου, καὶ ἀδεύειτο. Si quis Episcopus ordinatus non suscipiat ministerium & curam sibi commissam, segregatur donec eam suscipiat. quo loco χρεωπνηθεὶς non solum Episcopum electum; sed etiam consecratum significat, vt Optime Zonaras & Balsamon consentiunt: Vnde Concilium Antiochenum can. xvii. illud idem instaurans, εἰ τις ἐπίσκοπος χρεωπνηθεὶς ἐπίσκοπον λαβὼν καὶ οὐκ ἀδεύειτο, καὶ ἀδεύειτο πλὴν ἀφ' οὗρου, cui nimirum per Consecrationem ipsam Potestas Iurisdictionis absolutissima comparata est. S. Athanasius Epistolâ ad Dracontium, qui post Ordinationem, ab Episcopatu fugiebat, δεῖ εἰδέναι σε καὶ μὴ ἀμφισβᾶν ὅτι τὸν μὲν καὶ ἀδεύειτο, σπαντὰ ἐξ ἡς, καὶ ἀδεύειτο, οἷς καὶ περὶ αὐτοῦ, Oportet te scire ac nequaquam ambigere, te priusquam ordinareris, tibi vixisse, ordinatum illis viuere quibus ordinatus es, &c. Legatur tota, ea de re Epistola, quâ illum urget vt citius officium obeat, quod est ἀρεσβύειν καὶ διδάσκειν. Verum, inquit, legimus in Concilio Antiocheno ἐπίσκοποις χορᾶζοντες, Episcopos Vacantes Ordinos. Apage vero, ita Ordinos. Quâ namque ratione, Episcopatum bonum opus esse non ignorans Ecclesia, Episcopum ordinaret vt esset χορᾶζων otiosus? Canon itaque Antiochenus, his Verbis, εἰ τις ἐπίσκοπος χορᾶζων ὅτι χορᾶζουσαν ἐκκλησίαν. Si quis Episcopus vacans in vacantem Ecclesiam inuaserit, eijciatur: intelligit Episcopum non absque titulo, Ecclesiâ & plebe, ordinatum: sed eum qui post Ordinationem, vi, tumultu, seditione, vel hostili Tyrannide, ab Ecclesiâ sua sit extrusus: ὁ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν, ἢ ὑπὸ ἐνόχῳ κρατουμένῳ, ἢ ὑπὸ τῷ λαῷ τῆς πόλεως, ὃς ἢ ἐχρεωπνηθῇ, μὴ δεῖται, non habens Ecclesiam siue quod illa Gentilibus occupatur, siue quod à plebe ciuitatis illius in quâ ordinatus est, admissus non fuerit. Inquit Zonaras. Nullus ergo iam Ordinabitur Episcopus secundum Ecclesiæ Canonem, absque Iurisdictione etiam actuali, vt vocant, & vti expedito Iurisdictionis iure diuino in Consecratione attributæ.

Quod ad Presbyteros autem & Diaconos attinet; illi non secus Ecclesiæ certæ destinandi & addicendi quâ vel distinctam ab Episcopali ac ei subordinatam, vt par est, vel eidem coniunctam Iurisdictionem exercent, ἐν αἰῶσι καὶ συλλήβδω, in vnum & coniunctim, vt dixit S. Dionys. cap. v. de Hier. Eccl. Quod intelligi potest ex canone xv. Apostol. & iii. Synodi Antiochenæ: clarius autem & Nicæno canone xvi. ὅτι πρὸς

κινδυνοὶ μὴτε φόβον τῷ Θεῷ παρὰ ὀφθαλμῶν ἔχουσιν, μὴτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν
 χροῖονα εἰδότες ἀναχωρήσουσι τῆς ἐκκλησίας παρεσβύτερον, ἢ ἀφ' αὐτοῦ, ἢ ὅπως ἐν
 τῷ κανόνι ἔξεταζόμενοι, οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν τῇ ἐπίτρεξι ἐκκλη-
 σίας. *Quicumque temerarij, neque Dei timorem prae oculis habentes, neque Canonis
 Ecclesiastici gnari, Presbyteri vel Diaconi vel quicumque alij in Canone recensiti
 (hoc est catalogo Ecclesiae subscripti, unde Canonici) nequaquam debent in aliam Ec-
 clesiam recipi. In aliam nempe ab eâ cui Ordinati nomen dederunt: ad
 quam repetendam, censuris etiam ibidem coguntur. Quod ita verum,
 ut Presbyter qui ex aliquâ Ecclesia in alterius Episcopum ordinatus
 fuerat, si ab hac non admitteretur, ad priorem redire in eâque pristi-
 num ad Presbyteri gradum cogeretur. Conciliū Ancyranum can. xviii.
 Nec mirum: Etenim Presbyteri & Clerici quique, Ecclesiae in quâ or-
 dinabantur, dicebantur praefigi. Concil. Arelat. De Presbyteris aut Diacono-
 nibus qui solent dimittere loca sua, in quibus ordinati sunt, & ad alia loca se transfe-
 runt, placuit ut eis locis ministrent, quibus praefixi sunt. Quod si relictis locis suis, ad
 alium se locum transferre voluerint, deponantur. Vide & Concil. Aurelian. iii.
 can. xxi. vbi & statuitur ne tales ministerium susceptum detrectantes amplius in-
 ter Canonicos Clericos habeantur. Isaac Lingonensis Episcopus Tit. x. Cleri-
 cum permanere oportet in Ecclesia cui initio ab Episcopo praetitulatus ac sortitus est.
 Rursus ibidem. Ut Presbyteri, qui in titulis consecrantur secundum canones, an-
 tequam ordinentur, promissionem stabilitatis loci illius faciant. Rari quidem Hie-
 ronymi. Rari Pauli. ni qui tanquam nulli Ecclesiae operam nauaturi or-
 dinati legantur: ut Hieronymus de se à Paulino Antiochia ordinato te-
 statur epistolâ ad Pammachium. & S. Paulinus Nolanus de seipso quo-
 que ab Episcopo Barcinonensi. Vi repentinâ multitudinis correptus Presbyte-
 ratu initiatus sum: fateor, inuitus, non fastidio loci, nam testor Deum quia & ab æ-
 ditui nomine & officio optavi sacram incipere servitutem: sed ut aliò destinatus, alibi
 mente compositus & fixus. Deinde: Eâ conditione in Barcinonensi Ecclesia conse-
 crari adductus sum, ut ipsi Ecclesia non alligarer, in Sacerdotium tantum Domini,
 non etiam in locum Ecclesiae dedicatus. Sed hæc firmant regulam exceptiones.*

At incommodum quisquam obijciat Sacerdotum Paucitatem, si ad
 Ecclesiarum & titulorum necessarios tantum locos implendos Ord-
 nentur. Commodum verò maximum: ut enim præteream quod S. Hie-
 ronymus scribebat ad Euagrium Presbyteros turba contemptibiles facit. Con-
 tra me ipsum quidem loquor, cum de indignis & ad numerum solum
 implendum natis ac creatis Sacerdotibus loquor; quorum ut & pec-
 catorum primus ego sum. Sed Veritas etiam à reis exigitur. uti-
 nam à me hæc incepisset disciplinæ instauratio. Diu est quod Eccle-
 sia hanc moderationem ab Episcopis gemens expectat: ut nemini cito
 manus imponant, neque communicent peccatis alienis: quod ab Apostolo Hie-
 rarchiae studiosissimo profectum, Concilia & Patres toties Episcopis in
 memoriam reuocant. Grauiſſimè inter cætera Concilium Sardicense
 de Ordinibus Hierarchicis can. x. οὐτε γὰρ παροσχόντες, οὐτε ἡ ἐπιστήμη, οὐτε
 ἡ ἀρετὴ ἐπὶ πλεονασμῷ ἐπιδέχεται πολυμερῶς καὶ κούφως ἐπὶ τῷ τοῦ ἱέναι. ὥστε ἡ ἐπιστήμη
 ποικίλη, ἢ παρεσβύτερον, ἢ ἀφ' αὐτοῦ παρεχέμενος καὶ ἡσασθαι. οὕτω γὰρ αὐτὸ εἰκότως νεόφυτος
 τοιοῦτος. ὅτι μάλιστα καὶ ὁ μακαριώτατος Ἀπόστολος ἐς καὶ τῶν ἐθνῶν γέγονεν δι-
 δασκαλός, φαίνεται καλύπτας ταχέως γίνεσθαι τὰς καταστάσεις. τῷ γὰρ μηκίτου χρόνου

Concil. Arelat. i.
an. 314. c. 22.

S. Hier. to. 2. epist.
61.

S. Paulin. ep. 6.

Hieron. (epist. ad
Euagr.

ἡ δοκιμασία τῶν ἀγαθοφύων καὶ τὸν ἐκαστοῦ ἔπον ὅτι ἀπικόντως ἐκτυποῦν δυνά-
σται. Neque enim conuenit, neque bona conuersatio hoc recipit, ut temere ac leuiter
ad id accedatur, Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum promptè ordinando.
Sic enim meritò Neophytus existimabitur, quandoquidem beatissimus Apostolus,
idemque Doctor Gentium: maximè prohibuisse videtur, ne celeres fierent ordinatio-
nes. Longissimi enim temporis probatio, & conuersationem & mores vniuscuius-
que exprimere poterit.

Zosim. Pont. ep. 1.
tom. 1. Concil.

Verus igitur querela de promiscuâ & delectus oblita manuū imposi-
tione, quam seueram, auaramque esse præstaret. Zosimus Pontifex
Epistolâ ad Hefychium Salonitanum Episcopum facit hoc nimia remissio
consacerdotum nostrorum, qui Pompam multitudinis querunt, & putant ex hac tur-
ba, sibi aliquid dignitatis acquiri. Hinc passim numerosa popularitas etiam his locis,
ubi solitudo est, talium reperitur: dum parochias extendi cupiunt; aut quibus aliud
præstare non possunt, diuinos ordines largiuntur. Quod oportet districti semper esse
iudicij. Rarum est enim omne quod magnum est.

OBSERVATIO II.

*De nominibus triplicis operationis seu functionis Hierarchicæ:
Purgationis, Illuminationis, et Perfectionis. Ad ea verba
ἀποκαθαίρει, φωταγωγεῖ, ἀποτελειοῖ.*

Vi operum S. Dionysij Areopagitæ an alterius, sed præ-
stantissimi inter veteres Theologi auctoritatem om-
nem non solum extenuare, sed etiam excindere co-
nantur; ea cum primis externæ sapientiæ, seu Philoso-
phiæ Elementis conflata, criminantur: tanquam è me-
dia Platonis Academia prodirent, quem Tertullianus
condimentarium hæresæon nuncupauit. Cuius quidem Philosophiæ vestigia
deprehendi videantur in recensendis Hierarchiæ operationibus, *Pur-*
gatione, Illuminatione & Perfectione. Qualia apud Platonem in Sophista, a-
pud Plotinum, Numenium, Proclum lib. 1. in Theologiam Platonis.

Plotinus ennead. 3.
lib. 6.
Proclus lib. 1.
Theol. c. 26.
Euseb. lib. 12. de
præp. c. 6.
S. Augustin. lib. 2.
de doct. Christ. c.
40.

Nemini non facile occurrit illud Eusebij ἀπεδίχετο τῶν πρὶν ὁ Πλάτων:
aut illud eximij Doctoris, Platonios paucis mutatis fieri posse Christianos. Ve-
rum aliud eiusdem acroama præferendum censeo, multo generosius,
Philosophi qui vocantur, inquit, si qua forte vera & fidei nostræ accommoda dixe-
runt non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam iniustis possessoribus vindici-
canda sunt enim Ægyptij, &c. Dixerat antea Iustinus Martyr Apolog. 1. ὅτι
ἅπασιν καλῶς εἰρηπαί ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστίν. Quæcumque à quibusvis præcla-
rè dicta sunt, ea ad nos Christianos pertinent. Ex nostris vero literis nata sunt
egregia illa verba, quæ non intellexerunt Platonici, *Purgationis, Illumi-*
nationis, Perfectionis: ut speciosa tamen & profundæ veritatis arcanum

pollicentia ad se traduxerunt. Ea igitur ex adytis nostris eliminata demonstamus. Sacrorum hæc verba sunt, in quibus primus sanctitatis gradus est καθαρισμός purgatio. Primus Sacerdotis actus, primus Sacrificiorum effectus. Ut ad ea Deuteronomij verba, *Omne munus in ore tuo*

et corde et manibus, de triplici ἀφ' τῆς βουλίας, βουλίας, βουλαίας purgatione exponit Philo Hebræus. Gradus alter sanctificationis est φωτισμός illuminatio. Ex quo enim anima speculi instar sordibus vitiorum expurgata est, & maculis diuinæ lucis fulgorem facile concipit atque in

se ad prognerandum ardorem reflectit. Quod per sacrificiorum inflammationem diuino igne, parte ætheris purissima, excitatam, ἐμπνευσμένη figurabatur, ut idem differit Philo lib. 3. de vita Mosis: ubi loquitur etiam de sacrificio τελώσεως Perfectionis et Consecrationis quod peragebatur, εἰς τὸ τῶν ἱερωμένων ἀφ' καθάρσεως ἀγρυπνίας πρὸς τελείαν, ad perfectionem seu consummationem eorum qui per expiationem purificantem consecrabantur.

Coniunctissima quoque sunt Illuminationis & Perfectionis in sacris nomina. Vnde in Rationali iudicij summi Pontificis scriptum erat doctrina & veritas LXX. Δήλωσις, Ἀλήθεια. Manifestatio, veritas, Hebraice verò מִן הַמִּשְׁכָּן Ὡς ἱερωμένων ἀφ' καθάρσεως ἀγρυπνίας πρὸς τελείαν, ad perfectionem seu consummationem eorum qui per expiationem purificantem consecrabantur.

Coniunctissima quoque sunt Illuminationis & Perfectionis in sacris nomina. Vnde in Rationali iudicij summi Pontificis scriptum erat doctrina & veritas LXX. Δήλωσις, Ἀλήθεια. Manifestatio, veritas, Hebraice verò מִן הַמִּשְׁכָּן Ὡς ἱερωμένων ἀφ' καθάρσεως ἀγρυπνίας πρὸς τελείαν, ad perfectionem seu consummationem eorum qui per expiationem purificantem consecrabantur.

Coniunctissima quoque sunt Illuminationis & Perfectionis in sacris nomina. Vnde in Rationali iudicij summi Pontificis scriptum erat doctrina & veritas LXX. Δήλωσις, Ἀλήθεια. Manifestatio, veritas, Hebraice verò מִן הַמִּשְׁכָּן Ὡς ἱερωμένων ἀφ' καθάρσεως ἀγρυπνίας πρὸς τελείαν, ad perfectionem seu consummationem eorum qui per expiationem purificantem consecrabantur.

Singularem vero τῆς τελώσεως Perfectionis pro Initiatione, Inauguratione, seu potius consecratione Sacerdotali significatum, nō aliis quam Sacris literis acceptum referendum esse quis dubitet? Gentilium sacris familiare vocabulum δὲ τελειώω. Esto, furtivum tamen: τελειν vero potius & τελειουργεῖν dicunt: ita Doctus Grammaticus μυσν, μυσταγωγεῖν, μυσταγωγία, ὀργιάζειν, τελειάζειν, τελειν. Φιλοτιμώτερον δὲ τῇ χεῖρὶ δὲ τελειουργεῖν. τελειώω verò in hac significatione verbum Sacrarum literarum est. Exodi

xxix. τελώσεως Ἀαρὼν τὰς χεῖρας αὐτοῦ. S. Augustin. reddit consummabis manus Aaron. Noster rectè initiabis. Ita Levit. viii. & Num. 3. consecrationis nomine explicat. Quam consecrationis & similium formam à Iudæis, apud quos ὅλη πολιτεία τελετή, Tota politia sacrificium erat, acceptam, sed ad falsorum numinum cultum impiè traductam ostendit Iosephus contra Apionem.

Si verò Philosophos Christo nato Ecclesiæque constitutâ Hierarchiâ posteriores consideremus: Christianorum non magistri sed æmuli fuere, eorumque literas furtim haurientes, ingrato prorsus animo eas postea turbidas & fæculentas in ipsos euomuerunt. Mitto quæ ea de re Athanas. Oratione contra Græcos, Theodoretus in eosdem, S. Basil. & alij. Ad rem venio. Caussam prolixi silentij & tenebrarum in quibus tot annos, hæc opera S. Dionysij latuerunt, non ignobilis auctor Suidas in Platoniorum Philosophorum plagium retulit. Ἰστέον ὡς πῶς τῶν ἐξω φιλοσόφων, καὶ μάλιστα Περικλῆος, θεωρήματα πολλάκις τῷ μακαρίου Διονυσίου κερχηνται, καὶ αὐταῖς δὲ ξηραῖς ταῖς λέξεσι καὶ ἐστὶν ὑπόνοια ἐκ τοῦτου λαβεῖν ὡς οἱ ἐν Ἀθῶναις παλαιότεροι τῶν φιλοσόφων σφετεριστὰς τοὶ αὐτοὶ παραματίας ἀπέκρυψαν. Sciendum aliquos Philosophos externos, maxime Proclum, sæpe ὡς fuisse sententijs beatissimi Dionysij, quin imò ipsissimis etiam verbis. Vnde suspicari licet, Antiquiores Athenis Philosophos, huius opera sibi vendicantes, ea

Philo Hebr. lib. περὶ ὑπονομιᾶς ὁμολογῶν, vide & Theodor. lib. 5. in Ezechiel.

v. S. Basil. epist. 1. ad Gregor.

Exodi c. 26.

Iulius Pollux lib. 1. c. 31.

8. Augustin. qu. 125. in Exod.

Ioseph. lib. 2. in Apion.

S. Basil. orat. in exordium Ioannis.

Suidas voce Διονυσίου θεωρημάτων.

Proclus lib. 1. in
Theolog. Plat.

occultasse, &c. Proclus autem meminit ut iam diximus, *Virtutum Purgan-
narum & Perfectiuarum*, nec non illuminationum ἐλάμψων, & totus
verbis Dionysianis personat. Sed quaestio est an Proclus qui Plutarchi
auditor fuit, Dionysio posterior fuerit.

Ep. ad Hebr. c. 6.

Ibid. cap. 10.

Quicquid itaque sentiamus de huius tempore: Voces hæ sunt Chri-
stianorum Gentilitiæ ac veluti domesticæ, *Purgari, Illuminari, Perfici seu
consecrari*. Idque mysterijs. Diuinus Apostolus ad Ephesios cap. v. Chri-
stus sanctificat Ecclesiam καθάρσας purgans eam lauacro aquæ in Verbo. Illu-
minati quoque Baptizati dicuntur ab eodem, ἀδύνατον τοῖς ἀπαξ φωτισθεῖ-
ται, *Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, &c.* τελειῶν denique in myste-
riorum & sacrificiorum sanctissimo μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκαν eis ὁ δὲ
ἱερεὺς τοῖς ἁγιάσμασιν, una oblatione consummavit in æternum sanctificatos. Per-
fectio vero seu consummatio pro Sacerdotali consecratione, ab eodem
non filetur τελείωσις ἀλλὰ τῆς ἱερωσύνης eadem epist. ad Hebr. cap. vii.
Quid ergo limpidissimis hisce Verbi diuini fontibus neglectis, cister-
nas impuras ac dissipatas adire Dionysio necesse fuit, ut Purgationis,
Illuminationis & Perfectionis diuinæ verum sensum, vim, ac efficaciam
hauriret? Percepit illam à Paulo ante, agente in viuis, aut viuente in scri-
ptis, magnus Hierarcha. Neque verò primus vel solus post Apostolos
ea usurpauit. Clemens namque Alexandrinus frequentissimus in iis est
vel in vno Stromatum iv. Iustinus Martyr Apologia ii. Origenes homil.
viii. in Leuiticum. S. Basilii hom. xv. de fide. Gregorius Nazianzenus
orat. de Baptismo. alij innumeris propemodum locis.

Diaconi functio
Hierarchica, Pur-
gatio discretio.

Vnum vero non prætermittendum est functionem Diaconorum
Hierarchicam veluti duplicem constitui καθαρικὴν καὶ ἀκριβικὴν,
purgatiuam & discretiuam seu separatiuam. Reuera tamen eadem est, ut enim
ignis quod alibi habet B. Dionysius, per eundem calorem homoge-
nea congregat, heterogenea vero disgregat atque secernit, ita & Dia-
coni vnius eiusdemque officio & facultate Potestatis Hierarchicæ, fide-
les ad Sacramentorum perceptionem purgatos introducunt, minimè
vero purgatos & sordibus adhuc infectos ab illorum Societate & com-
munionem prohibent. Quod illis tam studiosè & animosè commendat
B. Chrysost. hom. lxxxiii. in Matthæum καὶ ἐραπὴς τις ἢ καὶ ὑπὸ χιτῶ-
νι καὶ αὐτὸς ὁ δὲ ἀγῶνιστὴς ἀκαθάρτος, διαζίως ὁ προσεὶν κάλυπτον μίσητα οὐκ
νοῦ ἐξοστὰς ἔχας, non sufficit tibi λούχην χατρισχὸν καὶ ἀπιστοῦντα περιβάλλειν,
non tunicam albam & splendentem induere; sed in hoc est dignitas tua, ut siue dux,
siue Consul, siue ipse Imperator diademate insignitus indignus accedat, illum prohibe-
beas, &c. maiorem illo potestatem habes.

OBSERVATIO III.

De formâ Ordinationis quæ B. Dionysio ἀνάρρησις, an sit ἀποφαντικὴ ἢ δὲκτικὴ enuntiatiua, vel deprecatiua.

Vplicem ἱερεὺν ἀνάρρησιν Renuntiationem sacram commemorat hoc loco B. Dionysius. Quod plerique non animaduenterunt: vnam τῆς τελώσεως Ordinationum: alteram τῆς τελευτῶν Ordinatorum. Quæ tamen Renuntiation duplex simul sit: In ipsa namque formæ, vt ita dicam, formula inseritur nomen Ordinati, & hæc est τῆς τελευτῆς ἀνάρρησις: Declaratur etiam vis & effectus Ordinationis ipsis formulæ verbis recitatis: quæ est τῆς τελώσεως ἀνάρρησις. Cuius exemplum adtexit S. Maximus in Scholiis ἀνάρρησιν φησιν, ὅταν ἐν αὐτῇ τῇ χειροτονίᾳ κηρύτῃ τὸν χειροτονούμενον ἡ θεία χάρις προχειρίζεται τὸνδε εἰς τὸν τι. Recitationem vocat quando in ipsa Ordinatione pronuntiat Diuina gratia hunc qui ordinatur, ad hunc ordinem promouet. Videtur autem S. Maximus antea inculcasse ἀνάρρησιν quoque fieri cum dicit Hierarcha, Oremus pro ordinando, ἀνάρρησις ἢ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ ἀνακήρυξις, ὅτι ἐπὶ τῆς τῆς ἐπισκόπου, ὡς τῆς ἀγίου πατρὸς, ἐπισκόπου τῆς δεξιᾶς, ὅτι δὲ πρεσβυτέρου, ὡς τῆς δεξιᾶς πρεσβυτέρου. ὅτι δὲ διακόνου, ὡς τῆς ἀδελφοῦ ἡμῶν τῆς δεξιᾶς διακόνου. Denuntiatio est, vt cum dicit in Episcopi Ordinatione, pro hoc sancto Patre tali Episcopo: In Presbyteri Consecratione, pro hoc Presbytero: in Consecratione verò Diaconi, pro hoc Diacono.

Quam ad rem non minimè facit quod nuper scriptor Ioannes Baptistæ Catumfyrus Rhegynus Italogræcus olim Deutereus, nunc verò Canonicus & Vicarius Generalis Crassatanus in Hetruriâ, libro seu Tractatu i. de verâ vtriusque Ecclesiæ concordia, Venetiis nuper edito: Scribit apud Græcos formam Ordinationum non esse absolutam & enuntiatiuam, sed deprecatiua, vel potius vtramque Græcorum esse falsam. Multo melior, inquit, mihi videtur opinio Cabaſila, Hieremiæ omniumque sentientium Sacramenti Ordinis essentialē formam consistere in orationibus deprecatiuis ipsius Episcopi totiusque Cleri Ecclesiastici: quam sit opinio ipsius Arcudij seu adulteratorum libri Arcudij quæ pessima mihi semper visa fuit atque hæretica: licet vtrique opinio sit contra Tridentinum, sess. 14. de Pœnit. c. 3. d. Docet præterea & contra S. Thomam 3. p. qu. 84. a. 3. per totum. Vt quæstionis autem status intelligatur, aduertendum est, Græcos Pontifices habentes manum impositam capiti ordinandi, ita dicere, ἡ θεία χάρις, &c. Diuina gratia quæ semper infirma curat & imperfecta perficit, aut ea quæ desunt supplet, promouet hunc Reuerendissimum Diaconum in Presbyterum: & continenter addere: ὁ ἁγίος πνεῦμα ὡς αὐτῷ, ἵνα ἐλθῇ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τῆς πνευματικῆς πνεύματος. Oremus igitur pro eo vt veniat super eū gratia sanctissimi Spiritus. Sequitur postea Oratio.

Catumfyrus tractat. In Synopsi accusat. 89. Elencho 10.

Prior par est εὐφρατική enuntiatiua : medium est inuitatio ad gradum, quam ille inuitatorium vocat: Posterior est ἀντιπλή deprecatiua & oratio ipsa. In hac posteriori probabilius quā in prioribus, vult Catumsyritus sitam esse formam Ordinis: hoc tamen συγκριτικῶς & comparatē; nam alioquin absolutē Græcos ita sentientes verā Ordinis formā credere contendit. Parum abfuit quin apud Græcos nullam esse Ordinationem, nullos Ordinatos, nullos Sacerdotes vnquam, aut Episcopos legitimē valideque consecratos affirmauerit.

Verum, vt animaduerti, duplici de causa hoc suscepit: Prima est, simulas ac æmulatio, ne dicam liuor, in Petrum Arcudium Presbyterum Corcyrensem, virum doctissimum, cuius integritas ac eruditio spectatissima Romanis Pontificibus, mirum in modum semper probata est. Illum enim vt liberiùs exagitet, scribit se non in ipsummet Arcudium, sed in Arcudium *hereticaliter adulteratum* scribere; eumque hoc inuolucro velut iniecto acerrimē verberat ac cōtundit, & tanquam *Indaizantem, Lutheraniζantem, arrogantia, ineptiarum, errorum, ignorantiarum, hereseων* iniquissimē criminatur. Arcudium Arcudam hoc est vrsū Græco vernaculo, & Leonem vt ipse exponit; seipsum vero leporem timidum & Rhegynum vocat: Vereor vt ne Lepus iste barbā vellat mortuo Leoni haud impune: cum libellum suum stramineum tot conuictiorum scurrilium simul & improborum sordibus, tanquam immundum animal opleuerit.

Altera causa est inscitia prorsus incredibilis, quā qui laborant supra modum insolentes & proterui esse solent & πρὸς οὐδέν, vt scribit Aristoteles. In his autem quæ pertractat planē peregrinus est: Italo-Græcus, Græcē Latineque Barbarus, χαλιδόλιζων. Quod ego non hominis odio: sed veritatis & pietatis studio, necnon Arcudij Religiosē vitā functi defendendi potius quā vliscendi animo dictum, vt lector æquus ac eruditus experiatur: legat & iudicet.

Catumsyritus tractatu primo in Synopsi, pagina 19.
Elencho 10.

Cap. 144.

S. Hieron. lib. Iouinian.

Arcudius l. 6. de Ord. c. 3. & seq.

Opinio Arcudij, inquit, coincidit cum blasphemia Lutheri contententis Ordinem consistere in formā Electiuā & creatiuā ministrorum ex nihilo materiae & nihilo formae sanctae matris Ecclesiae. Et in prolegomeno ad Lectorem, paginā 80. Arcudius nonnisi Luthericam electionem admittit cum manūs Impositione laiciā. & pag. 85. Arcudius cum Luthero & Spalatensi supponit Sacramentum Ordinis in nudā electione ministrorum Verbi Dei ac Sacramentorum ministrandorum ex nihilo materiae, & nihilo formae sanctae Matris Ecclesiae creandorum. Catumsyrite, tuam fidem! Verba tua Verba an portenta? vt lectis statim primis Iouiniani lineis exclamat S. Hieronymus; Verba inquam, non expendo, sed fidem requiro. Arcudius ita sentit? Nonne pro materiā Ordinum Antiquam & ab omni semper Ecclesiā receptam obseruatāque manuum impositionem Ordinibus præsertim Hierarchicis assignat? formam verò disertē eam esse statuit, *ὡς ἡ χάρις, καὶ τὰ ἐξ ἑστί.* Diuina Gratia hunc promouet, &c. Vnde ergo illud ex nihilo materiae & formae nisi ex vacuo tuo cerebello: οἷα κεφαλή; Quod autem ais esse Luthericam blasphemiam & nudam electionem, cum impositione manūs laiciā: laicusne an Pontifex manus imponit in Euchologijs omnibus, ex quorum probatissimis formam illam decerpfit? Certē Pontifex. vt quid er-

go laicam manûs impositionem Italogræcus ὁπιδέτης imponis? At Lutherica inquit blasphemia & electio nuda est: Imò verò: Non agitur hîc de electione sed de Ordinatione: eiusque causâ Principe Deo, in cuius nomine Ordinatur, *Diuina Gratia hunc in Presbyterum promouet.* Idque eo prorsus modo, quo SS. Patres loquuntur, S. Dionysius cap. v. de Hierarch. Eccles. S. Athanas. Epist. ad Dracontium. S. Gregor. Nazianz. in Apologet. & alij quos adduximus in Obseruat. ad partem VIII. Liturgiæ Patriarchalis.

Simul autem atque Catumsyritus nomen Dionysij audiet, solennia bacchabitur. Sicenim de diuino Scriptore, cap. cxli. (*um Spalatenſi* In prolegomeno pag. 83. & Arcudio sentit & docet Dionysius (ô præposterum scriptorem!) Episcopum declaratiuè tantum se habere ut nuntium Diuinæ electionis: (imo & ministrum Ordinationis, cum in Latinâ formâ non aliter sese exprimat & designet minister quam loquendo:) ita ut Arcudius & Spalatenſis nolint Episcopum posse dicere, Ego eligo hos vel illos in Diaconatum seu Subdiaconatum, seu Episcopatum. Sicut sentit sancta Mater Ecclesia (vbi Gentium vel ipsa Latina Ecclesia ita vnquam ordinauit? nunquid Verba illius imperatiua sunt, Accipe potestatem, &c.) sed solum valere doceat si omnia ad Deum refundantur dicendo, *ὡς ἡ δὲ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν σοὶ, Diuina gratia promouet te.* (Nequidem formam Græci ritûs callet) non autem eligo te, quia Electio ad Deum solum spectat ex Vuicleſo & Hufſ.

Satis Vindicatus Arcudius, cui nimirum tam fortem strenuumque pugnae socium Dionysium ἰεεργόνομα, Catumsyritus in ipsos heroas furens adiungit. Vtrumque tamen partim ignorantia mole pulsat, partim κακονηδίας icu ferit, sed imbecillo atque irritò. Ignorauit enim quid apud ὑψηλόφρονα Theologum esset ἀνάρρησις, quæ est forma ipsa Ordinationis ἐμμετρεακτος. Deinde vtriusque lateri hæreticum comitem Spalatenſem, & fronti duos duces hæreticos Vuicleſum & Hufſium dedit; inofficiose prorsus & veteratorio animo. Non enim hîc agitur de Electione, quæ iam peracta, ut recitatio formæ Episcopalis Ordinationis satis docet, ἡ φωνὴ καὶ δοκιμασία τῆς θεοφιλεστάτης μητροπολιτικῆς: sed de Ordinatione & Consecratione Hierarchicâ & Sacramentali, cuius operatio & effectus ad nullam aptiorem magisque congruam ac necessariam causam, quam ad Gratiam Diuinam hîc & nunc operantem, *ſanantem & perficientem & promouentem*, referri potest: qui profecto formæ præstantissimæ altissimæ & Religiosissimæ sensus est, frustra ab rudi & iniquo Censore tentatus. Dicat igitur quâ formâ, cum omnia vetustissima literisque etiam vncialibus scripta Euchologia eam præseferant & præscribant; quâ inquam formâ, Damasceni, Germani, Anastasii, Procli, Chrysostomi, Basilij, Gregorii, Alexandri, Meletii, Dionysii, & alii maiorum Gentium Pontifices consecrati fuerint? Latinâ scilicet totidem verbis aut Italo-Græcâ. Ridiculum hominem! At verba licet huius formæ Græcanicæ diuersa sint, ostendimus antea sensum ac vim eandem cum Romani Ordinis formâ complecti. Quorsum ergo illud barbarum tuum carmen? *Ex nihilo materia, ex nihilo forma Matris Ecclesiae*, imo nœniæ istæ ex nihilo cerebri, ὅθεν ὕμεις.

Sed veniamus ad scopum, ad formam Deprecatiuam, quam ut nau-

fragum quoddam mendicabulum, tandem amplectitur: gratularere-
quidem, si honestè, si generosè, si honestis armis pugnaret: est enim non
iniucunda nec otiosa controuersia, sed ore semper virulento & conui-

Catum Syriti verba
tract. in Synopsi
Elencho 10. pag.
198.

tiis spumanti, cum suo hæreticaliter, obstepit.
Arcuda, inquit, sequatur formam electionis Lutherica; sed for-
mam deprecatiuam sufficere defendit Toletus in suis institutionibus Sacerdo-

S. Thom. 3. p. qu.
66. art. 5.

In Euchol. ἀκού τῷ
αγ. βαπτισ.

mi Græcorum. Vbi fatetur quod forma deprecatiua dicit solam futuritionem
effectus non autem presentialitatem effectus; & tamen ait quod Græci vere per
talem eorum formaliter deprecatiuam significationem & formam baptizant. O Ita-
logræce, quantum Græciæ oblitus es, at fallor! Græciam numquam vidi-
sti; nunquam, vel ex portu aduerso salutasti. Nunquid meministi Græ-
cos semper constantissimè asseruisse formam suam Baptismi non esse de-
precatiuam, sed enuntiatiuam; & quidem ἀποφασιστικῶς: humanus lapsus
fuit veterum Scholasticorum Græcæ linguæ minimè gnarorum, qui existi-
marunt Græcos ita baptizare. *Baptizatur seruus Christi*: atque S. Doctor
Angelorum linguam melius quam Græcā loquens, vt didicerat ita &
scripsit. At Græci vero nunquam ita, baptizando, locuti sunt, sed hæc
est eorum forma: Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, *Baptizatur (non baptizetur) seruus Christi* (sup. ἐν τῷ
ὀνόματι) *Talis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus, sancti*. Vnde in Con-
cilij Florentini Decreto pro vnione Armenorum vox baptizetur in textu,
correcta est in margine baptizatur, ad hæc verba formæ Baptismi. Cardi-
nalem Tolerum Theologum versatissimum veneror; sed tibi cum eo
non conuenit: altera enim tibi a canis, ille de Baptismo, tu de Ordine lo-
queris. Quod autem statim arguebas in formam Ordinis nobis probatam
prætermitti ministri Personam, hoc in formam Græcorum laudauit ibi-

S. Thom. ibid. ad 1.

dem S. Thomas, Græci, inquit, non attribuant Actum Baptismi, Ministris: ad
evitandum antiquum errorem, qui virtutem Baptismi baptizantibus attribuebant di-
centes, ego sum Pauli & ego Cephæ. Quidni laus eadē illis in formam Ordinis
ad diuinam gratiam, totum referentibus debeatur? sed te nec gratia tangit.
Pergit Italogræcus & alteri Cardinalis in ostium pullat. Cardinalis
item, inquit, Bellarminus agens de Sacramento Confirmationis, deprecatiuam formam
illam sufficientem & veram esse docet qua sanctus Syluester, confirmauit Constanti-
num dicendo, signet te Deus: vel cōsigna hunc, Deus signo Crucis: & Sa-
rius in formam Pœnitentiæ dicit valere, Absoluit te Deus. Et consequenter male
reijcit *Arcuda* formam deprecatiuam in Sacramento Ordinis. Leporem reipsum
vocaſti, & quidē bellè saltas, vt logici dicunt, de genere in genus. Theo-
logus grauior esse debet nec ita desultorie ferri in rebus, vt vocant, Posi-
tiuis, non φασ, sed καὶ, vt Philosophus ait, consistentibus & instituto lu-
re siquidem potiori sic Philosophari: forma Baptismi enuntiatiua est,
forma etiam Eucharistiæ, ad quam ordo instituitur: forma pariter Ord-
inis enuntiatiua debet esse. Sed narra mihi quomodo in gratiam cum
Bellarmino redieris, cui tot paginis nuntium misisti: & a quo te octo
annos apud Paulum v. Maximum, impugnatum conquestus es. At
controuersia nos vocat.

Pag. 85. cap. 145.

In Consecratione, prosequitur Hetruscogræcus: seu Ordinatione Diacono-

nissa à Blastario in Nomocanone præscripta dicitur ἡ τοιαύτη χάρις παρέχειται τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ τῷδε εἰς ἀρχιεπισκοπῆς. Diuina gratia promouet hanc seruam Dei in Diaconissam. Eadem forma pronuntiatur in promotione Officiorum, quorum Pentades habentur apud Codinum, quæ tamen Ordines non sunt: ergo non est hæc forma Ordinationis.

Seria hæc est obiectio & digna ingenii contentione difficultas: ad quam etiam non dicis caussa, sed discendi animo respondemus. Primò quidem quod spectat ad Diaconissas, sufficiat illud Concilii Nicæni canone XIX. quo prohibentur ordinari, & χειροτονίαν ullam suscipere. De aliis verò officiis ut Oeconomis, Scenophylacis, Chartophylacis & cæteris quæ sub hac formâ conferuntur ἡ τοιαύτη χάρις Diuina Gratia, &c. procliuis responsio. Quemadmodum impositio manuum quæ iis conferitur, cærimonia nuda est, non vero Ordo, nec Sacramentum, aut pars illius: Ita etiam & forma: in quâ non Ordinis sed τῆς χειροτονίας, ut Græci vocant, id est officii nomen designatur, est duntaxat cærimonialis. Vsurpantur tamen Verba formæ: Esto: nec enim in re profanâ, sed in cærimoniâ sacrâ & Hierarchicâ, quæ tamen non idcirco est ordo vel Sacramentum. Quâ ratione & apud Latinos in Absolutione à Censuris, usurpantur etiam Verba formæ essentialis Sacramenti Pœnitentiæ, Absolue te, neque tamen sequitur aut Sacramenti Pœnitentiæ formam non esse, aut Absolutionem à Censuris esse Sacramentum.

Instat Catumsyritus: Ecclesia Græca Ordinatur ad modum Latina: Dum manibus Presbyterorum extensis super altare adhibet sacrum Panem, adhibet etiam canonicam formam dicendo λαβὲ τὸν ἁγίασμα τοῦ κυρίου. Accipe hoc depositum, &c. Subdendo mox ex occultâ traditione sacrâ, priuatîsque atque occultis scriptis, exemplo D. Dionysii ἐποίησον πῶν μὲν ἄρτον τὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. ὃς ἐστὶν πᾶς ποτιζόμενος τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Accipe depositum hoc & panem hunc effice corpus Christi: vinum autem quod est in hoc Calice effice sanguinem Christi Domini, &c.

Catumsyritus pag. 122. tract. 5. Elencho 15.

Artem profecto miram non Italogræcam aduersus Græcos sed merè Pelasgam! non existimabam Theologiæ qualem te dicis annosum & Emeritum Professore hac diligentia aut potius hac fide scribere. Ita quidem se res habet, Episcopum consecrantem præbere Sacerdoti depositum, nempe panem aut particulam panis, sed cuiusnam? iam consecrati: sed cuiusnam? Presbytero iam consecrato: ut obseruauimus ad Ritus Ordinationum Euchologii. Non est itaque hæc Ordinationis forma λαβὲ τὸν ἁγίασμα τοῦ κυρίου, Accipe depositum istud, sed cærimonia communionem proximam Presbyteri cum Episcopo præcedens, eumque de Sacerdotali deinceps officio reddendæ rationis commonefaciens. Quâ fide verò, Catumsyrite, ut iam expostulaui, adijcis huic formulæ verba sequentia? καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν. Et effice panem hunc, &c. quasi ad eandem formam quæ ad Sacerdotem dirigatur, pertineant? cum ab Episcopo sacris operante & ab ipso etiam Sacerdote vnâ cum eo celebrante, ad Deum dirigantur: ita enim in Liturgiâ Ss. Basilij & Chrysostomi sincerè habent: καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ σου. Et fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui. Diaconus respondet, Amen: & dicit rursus: Benedic Domine sanctum Panem. Sa-

cerdos, seu Episcopus seu Presbyter celebrans dicit *Θ ε ι παρ ποτηλει ουτου τιμιον αιμα τω Χειροδ σου*. Quod autem est in hoc calice, pretiosum sanguinem Christi tui: quæ quidem verba non *απλως* sed *καταπ* accipienda esse, cum iam Corpus & sanguis Christi consecratus sit, antea docuimus. Itane verò sic imponis? Quid autem simile habeat S. Dionysius quem alibi hæreticum facis, nec dicis, nec nosti, nec ex te scire possum.

Concil. Tridentin.
sess. 23. can. 3.

Suppetias deinde poscit Catumfyrus à Concilij Tridentini canone III. de Ordine. *Si quis dixerit Ordinem esse tantum ritum quemdam Eligendi ministrorum Verbi Dei & Sacramentorum, Anathema sit*. Atqui tantum abest ut hoc dicant Græci, & hoc toties dictum non capis: quin potius hîc non esse Electionem, sed veram Ordinationem & manuum impositionem: ut eam cum Paulo, tota vocat Ecclesia ex Oriente & Occidente & à quatuor Ventis congregata: quod suprà duobus locis nubes testium capitulo tuo imposita comprobauit. Vera Ordinatio Characterem, verum Sacramentum Gratiam conferens, quam primâ formæ suæ voce aperte pronuntiat *Diuina Gratia, &c.* Quid igitur laicam Lutheri manus impositionem vel extensionem potius, quid nudam Electionem, quid sacrilegium cum mysterio comparas? ut occasionem scilicet maledicendi captes, & Errores, blasphemias hæreticales, Luthericas, Spalatenses, & alia sexcenta id genus, more magis quam ore barbaro, in Doctores, de fidei cultu ac illustratione benemeritos euomas. De quibus contumeliis atque conuitiis, nolo tibi mecum esse certamen *κρσπρον γδ αδιχεισθαι η αδιχειν*, inquit Philosophus. Sed in cineres Arcudij, pridem compositos, qui in pace Ecclesiæ & communionem dormiuit, nimium sæuis; ubique mordes, undique laceras: ut non digitis, sed dentibus scripsisse videaris.

Ad partem VIII.
Liturg. & ad Ritum Euchol.

Putabam ad finem famosi tui libelli me attigisse: Liber est, sed de tractis conuitiis, libellus. Sed & in Calce libri sic calcitras. *Conuincitur erroris adulterata doctrina Arcuda ex Innocentio III. cap. vii. de sacrâ Vnctione, ad Patriarcham Constantinop. præsertim monitoria. Monemus igitur ut illum morem serues & facias seruari in Ordinandis Presbyteris ac Episcopis consecrandis, quem obseruat sedes Apostolica*. Optimè verò quod dissimulas nosti, eò loci S. Pontificem non agere de materiâ & formâ Ordinis, sed de Ritu vñctionis, de quo statim tecum manus conferemus. Ritum vero Ordinationum Ecclesiæ Græcæ ibi non attingit: Epistola enim illa Decretalis non est scripta ad Patriarcham Constantinopolitanum, licet ita inscribatur in libro Decretalium tit. xv. Mendosa enim est inscriptio. Sed scripta est ad Archiepiscopum Trinonitanensem Bulgarorum & Bulgarorum Primatem. Sed hac de re postea. Interim morem Ordinationum Græcarum perpetuâ Ecclesiæ approbatione, fulciri constat: quæ in Conciliis OEcumenicis Græcos Episcopos & Presbyteros Romanæ sedis communicantes & Orthodoxos semper pro veris ac legitimis Pontificibus ac Sacerdotibus amplexa & reuerata est. Pontifices etiam supremi post Florentinum Concilium, in quo Græci Episcopi & Presbyteri etiam ad osculum Eugenii IV. Papæ admissi sunt, eisdem ritus auctoritate suâ confirmarunt. Leo X. & Clemens VII. quorum Bullas initio huius operis præfiximus. Liber Arcudij de ritibus Sacramentorum apud Græcos à duobus Episcopis Alexandro Burgenfi, & Raphaële Za-

cynthio iussu Pauli. A duobus Romanis Doctoribus & à magno illo Matthæo Caryophilo Græcæ Theologiæ Principe: deinde à Doctoribus selectissimis facultatis Parisiensis cum Elogio probatus est: & ab iisdem contra Catumfyrity calumnias strenuè, Deo fauente, propugnabitur.

OBSERVATIO IV.

De Hierarcha seu Episcopi functione qua à S. Dionysio αὐτοῦργια dicitur, id est, per seipsum operatio. Ad ea verba αὐτῇ (τῇ ἱεραρχικῇ δυνάμει) ἐκρίτως ὡς τὰς λοιπὰς τάξεις εἰς αὐτοῦργίαν ὁ θεὸς θεομὸς ὑποενέμνηκε τὰς ἀποτέρας ἱεραρχίας. Hierarcha seu Pontificis Potestati diuina lex excellenter præ ceteris ordinibus in propriam functionem, diuiniore sacrarum operationum distribuit.

Intelligitur αὐτοῦργια nomine, Actio seu operatio illa Pontificalis Ordinis, quam Episcopus alteri nequit delegare atque committere nomine suo præstandam: sed ipse per se exequi solùm potest. Functio vero illa triplex à B. Dionysio distinguitur. Prima est ἱεραρχικὴ τὰς ἐων ἀγιασία, sanctificatio seu Consecratio Hierarchicorum Ordinum Episcopi, Presbyteri,

Diaconi. Altera est τῆς θεοῦ μύρου τελεῖωσις. Vnguenti diuini seu Chrismatis confectio. Tertia demum ἡ τῆς θυσιαστηρίου ἱερᾶς τελετοῦργια. Sancta altaris Consecratio. Hæc paulò diffusiora in iure Canonico ex Isidoro Hispalensi.

Ad Episcopum pertinet Basilicarum Consecratio, vinctio altaris & Consecratio Chrismatis. Ipse ordines Ecclesiasticos & officia distribuit: ipse Virgines sacras benedicit, & dum processerit vnusquisque in prædictis Ordinibus, ipse est præordinator in cunctis.

Leo I. Epi. ad Episcopos German. & Gall. Chorepiscopis nō licet erigere altaria, eaque, vel Ecclesias consecrare, nec Chrisma conficere, nec manum imponere; quia Pontificatus apicem habent, &c. Quæ omnia ad Consecrationem dedicationis, reduci possunt quæ est propria Pontificis, seu Episcopi αὐτοῦργια. In Hefychij gloss. αὐτοῦργος ὁ δὲ ἑαυτῷ ἐργαζοµένος, quod quidem propriis manibus per seipsum efficere exponunt. Vbi vero de Consecratione dedicationis agitur, solus Episcopus manûs adhibet efficaces: vt pluribus ostēdimus, in Observationibus ad partē vi. Liturgiæ Ordinationum. Vnde Episcopus absolutè Ordinator vocatur ab Innocentio I. Manuum vero Officium linguæ etiam & vocis propriæ Actio ἱεροτελεστία comitari debet: quapropter Concilio Hispalensi 2. Episcopus qui dolore oculorum detentus Leuitis manum quidem imposuerat, sed Presbytero benedictionem dante, defunctus diuino iudicio relinquitur: Clerici deponuntur: quia non Consecrationis titulum, sed ignominia potius Elogium perceperant.

Isidor. Hispal. cap. Perleucid. xxv.

S. Leo ep. 86. al. 86.

Innoc. I. ep. 23. c. 3.

Concil. Hispal. sec. can. 5.

OBSERVATIO V.

Deus Christus Consecrator. Ad ea verba, ὑπὸ τελετάρχῃ διαρχικὸς ἡμῶν καὶ πρῶτος ἱεροτελεστής ἐγεγόνει γὰρ τὸ τοιοῦτον δι' ἡμᾶς ὁ Φιλάνθεος Ἰησοῦς. Sub summo Consecratore Deo, Diuinissimus ille ac primus Consecrator: id enim propter nos esse voluit Benignissimus Iesus, etc. Quædam etiam de sortibus sacris, Act. i. Ad ea verba, δοκεῖ γὰρ μοι τὰ λόγια κληρὸν ὀνομάσαι διαρχικὸν π δῶρον scriptura mihi videtur sortem vocasse diuinum aliquod donum, etc.

Palladius in historia Lausiaca c. 105.

Bramius quidam Ægyptius Anachoreta, vitam in solitudine maximè agrestem & asperam ducens, venit aliquando in Ecclesiam & Presbyterorum cœtui sese offerens, cum iis contendit dicens ὅτι καὶ ἐγὼ πρεσβύτερος ἐκείνων ἐροῦν θέλω τῇ τῇ νυκτὶ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁφείλεται δέξασθαι με ὡς πρεσβύτερον ἱερατεύειν μεθ' ὑμῶν. Quandoquidem hac nocte Presbyter Ordinatus sum à Christo: suscipere me debetis ut Sacerdotem sacra facturum. Verum, ut non omni spiritui credendum monuit S. Paulus, Monachus hic deprehensus est πληγῇ πλὴν φρένα καὶ παλιν ὑπὸ τοῦ δαίμονος τῆς ὑπερηφανίας, mente laesus & à Damone superbiæ illus: eamque ob rem à solitudine abductus & precibus, sanitati restitutus. Circumferuntur tamen aliæ quorundam à Christo Consecrationes: sed illæ ad propositum nostrum parum faciunt. Deus enim hic τελετάρχης Summus initiator, Christus quoque πρῶτος ἱεροτελεστής primus Consecrator dicitur: nimirum cum secundo, id est cum homine & Pontifice Consecrante, vniuersum Ordinationis Mysteriorum tanquam causa Princeps, absolvens & perficiens. Cuius quidem rei rationem inuestigare non est arduum: homo manum imponit, Deus largitur gratiam, ait S. Ambrosius. Duo siquidem effectus arcani Consecrationis, gratia sanctificans & Character, quum sint Ordinis Supernaturalis, Deum solum, pro Physico ut vocant, principio habere possunt: causam alteram, ne quidem instrumentariam physicè agentem & influentem agnoscunt: Quæ Philosophia SS. Patrum est. S. Basilij in primis libris in Eunomium, & aliorum quos suo dabimus loco. Quod tamen haudquam moralem causam prohibet, nec secundarium Consecrationis officium, aspectabile & externum, Ministro Ordinationis tribui. Vnde Gregorius Nazianzenus utramque causam coniungens ita Pontificem suum alloquitur Ἄλλ' τὸ τοιοῦτον ἔχεις τὸν ἀρχιερεῖα, καὶ ἀνέβαλλας τὸν πόδην, καὶ περὶ τῆς πλὴν κιδάειν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὰ θυσιασθῆναι τῆς πνύματι καὶ ὁ δὲ θεὸς αὐτῶν, καὶ

S. Greg. Naz. orat. 5

θύξας τὸν μόχρον τῆς πελώσεως, καὶ πελώεις τὰς χεῖρας τὰς πνύμασι, καὶ εἰσάγας εἰς τὰ
 ἅγια τῶν ἁγίων ἐποπιθύνοντα, καὶ ποιῶν λατουργίαν τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ὡς ἐπηξεν ὁ
 κύριος, ὅς ἐστι ἀνθρώπος· εἰ δὲ καὶ ἄξιον, οἶδεν ὁ πατήρ καὶ ὁ αὐτὸς κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στός, καὶ ὁ πνύμα ὁ ἅγιος ὁ ἔτετο ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην. Pontificem
 me ungis, & ac podere vestis, capitiq[ue] Cidarim imponis, & holocau-
 sti spiritualis altari admoues, & initiationis vitulum mac[ti]as, manusq[ue] spi-
 ritui consecras, & sancta sanctorum spectatum introducis, verique illius Taber-
 naculi, quod non homo, sed Deus fixit, ministrum efficis: an vero dignum, nouit
 Pater & ipse Dominus noster Iesus Christus, & Spiritus sanctus qui nos huic mi-
 nisterio præsificat.

His autem accedit, quod Christus singulari quadam ratione *πρῶτος*
ἱερευτικῆς primus Consecrator appelletur; Nimirum Sacerdotium Christi in
 caussa est: nec Sacerdotium tantum, sed etiā Αρχιερωσύνη Pontificatus qui
 ex sententiis Apostolicis tā magnificè asseritur in Cōcilio Ephesino parte
 sec. in Cyrilli Anathematismis. Reuera Christus Αρχιερεὺς Pontifex à di-
 uino Paulo nuncupatur: & factus est Sacerdos & Pontifex idque natu-
 ra & origine non caractere vel institutione, sed ὅτι τὴν ἀρκὰ ἀνέλαβεν, S. Chrysost. ho. 7.
 simul atque carnem suscepit ut ait S. Ioan. Chrysostomus: idque per humanitatis
 à diuinitate vñctionem, non operatione sed totius vngentis præsentiā, Pontifex &
 oblato factus est: ait S. Gregorius Theologus Αρχιερεὺς ὡς πρῶτος Χρι-
 στός ἀπὸ τῆς θεότητος χεῖρας ὃ αὐτῇ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅς ἐνεργεῖα καὶ τοῖς
 ἄλλοις Χειροῖς ἀγιάζουσα πρῶτος ὁ ὅλος τῆς χεῖρας. Pontifex igitur & Sa-
 cerdos est ratione humanitatis assumptæ, cōtra heterodoxos, ut disertis
 verbis docet S. Gregorius Nyssenus orat. v. in Eunomium, & Epiphanius
 in hæres. lxi. Deus enim sui ipsius Pontifex esse non potest, nec ipse si-
 bi, ut nec alteri offerre, vota facere, immolare. Ut Sacerdos igitur Chri-
 stus sacrificauit: ut Pontifex consecrauit, hodièque ut caussa efficiens &
 exemplaris consecrat Sacerdotes, Sacerdotium suum participantes per
 characterem, qui, participatio æterni Sacerdotij Christi ab Theologis
 nuncupatur. Hoc igitur sensu Christus Pontifices & Sacerdotes conse-
 crat, tanquam primus Pontifex, ὁ Αρχιερατικὸν ἀξίωμα μὲν τῆ βασιλικῆς
 ἔχων, αὐτὸς δὲ χεῖρας, καὶ Αρχιερέων Πρύτανης. Cum Regiā Pontificiam quo-
 que dignitatem habens ipse Pontifex & Pontificum Prytanis, id est, Præ-
 ses & supremus Præfectus Moderator, Rector & Rex: hic est enim
 Πρύτανης Hesychio & Suidæ βασιλεὺς, δρχων, διοικητής, χορηγός, πρῶ-
 τος: quod vocabulum non est sacris etiam literis ignotum, Sa-
 pient. xiii.

Ad sortes autem quod spectat Apostolicas, Act. cap. ii. de quibus hīc
 S. Dionysius: vehementer ipsius mihi sententiā probatur: καὶ ἐν τῇ
 χερσὶν πιδῶν (ἐν) ὑποδουλώ τῇ ἱεραρχικῇ χορῇ τὴν ὑπὸ τῆς θείας ἐκλογῆς
 αἰαδεδωμένον. Sortem esse diuinum aliquod munus sine donum, Charisma, (visi-
 bile signum) quo illi (choro Hierarchico, diuinæ Electionis suffragio Electus de-
 monstratus est. Quod S. Augustinus interpretari videtur. In dubitatione hu-
 manā indicium diuinæ voluntatis. vnde Act. i. ἀνὰ δόξαν ὃν ἐξελέξατο. Confu-
 gere namque ad sortes quæ Consultoriæ aut diuinatoriæ dicuntur, va-
 nissimum est, ut enim ait S. Basiliius οὐ κληρωτὴν ἔχον τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ
 ὃ αἱ σιωπυχίαι τῶν κληρῶν ὅτι τὸν πρῶτον ἔχατον πολλὰ καὶ ὁ καὶ πρὸς φέρουσα,
 S. Basiliius hom. 8. in hexaem.

Non oportet sorte ductam consequi potestatem, sortium enim fortuiti casus rationis expertes sunt, qui ad deterrimos plerumque principatum deferunt. Itaque hac Matthiae sortitio, Electio vera fuit; sed Dei inspiratione directa & temperata: unde ubi legimus annumeratus est eis, habetur *συγκαταλεγόμενοι* communibus suffragiis cooptatus est. Sors dicitur quia ex occulta Dei voluntate postea indicata; Electi primum sunt duo humano iudicio, & Electus de duobus unus iudicio diuino, ait S. Augustinus, concione sec. in Psal. xxx. qui & Clericos ab hac primâ Apostolorum per has sortes Electione dictos putat, explicatione in Psal. Lxvii. sed de his alias.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΝ
ἐκδοθεῖσα τῷ Ἐπισκόπῳ.

ΕΞΑΣΘΕ ὦ ἡμέτε-
ρον λόγον, ἀδελφοί, καὶ
ἐλάχιστος ἦ, καὶ παρὰ πο-
λὺ τῆς ἀξίας ληπόμην, πλὴν
ὅμως θαυμίζω οἶδεν ὁ δεσπότης
Θεὸς τῇ δικαίᾳ κρίσει ἔλεον. δέ-
χεται γὰρ καὶ Παύλου πλὴν Φυτίαν,
ὡς Παύλου, καὶ Ἀπολλῶ πλὴν δρ-
δείαν, καὶ τὰ δύο λεπτὰ τῆς χήρας,
καὶ τὸ τελώνου πλὴν ταπεινώσιν, ἔ-
τι Μανασῆ πλὴν ἑξαγρόβυσιν. δέ-
ξαδε λόγον νεώκπετον ἔτι νεωκίττω
ποιμνί. δέξαδε φωνὴν διχαρι-
σέριον, ἔτι τοῖς ὀρθομύοις θαύ-
μασι. μικροὶ μὲν ἡμεῖς καὶ ἐλάχιστοι
ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ· διχαρισεῖν ὃ πλου-
σίως, οὐδὲν κωλύει ἔτι τοῖς μικροῖς.
πλὴν μὲν οὐκ τελεωτέρων διφημίαν.
ἀποδώσοις τῷ Θεῷ πάντες ὅτε-
λεωτέροι· ἡμεῖς ὃ πλὴν καὶ δυνάμιν
εἰσπίσομεν σήμερον· τοιγαροῦν ἄσατε
τῷ κυρίῳ ἄσμα καινόν, ὅτι θαυμα-
στὰ ἐποίησεν· ἐνυμνήσομεθα, ἐπολε-
μούμεθα, ἑξωθούμεθα· τὰ μὲν ἤδη
παρὶ τῶν θανάτων, τὰ ὃ ἡμῶν. ἀλ-
λά πῶς ἐποίησε πλὴν καταγίδα εἰς αὐ-
ραν; πῶς συνέτριψεν ὄπλον καὶ ῥομ-
φαίαν, καὶ πόλειον; πῶς ἔτι ἑξω-
μένους καὶ ἀπὸ ῥιμένων ἡμᾶς εἰσεδή-

HOMILIA

*Pontificis Consecrantis in
Ordinatione Episcopi.*

Excipite Orationem
nostram, fratres, quamvis tenuissi-
mam, atque à rei dignitate
admodum deficientem: at-
tamen Dominus Deus iusto
iudicio misericordiam solet
poderare. Nam & Pauli plan-
tationem, tanquam Pauli gra-
tam habet: & irrigationem
Apollō, & duo viduæ minu-
ta, & Publicani demissionem,
& confessionem Manassis.
Excipite recentem in re-
centis Pastoris gratiam, ora-
tionem. Excipite vocem gra-
tiarum actionis, propter ea
quæ cernimus miracula. Nos
quidem parvi sumus & mi-
nimi inter filios Israel: & ni-
hil prohibet, etiam paruos,
copiosè gratias agere. Perfe-
ctiorem igitur gratulationem
Deo perfectiores omnes
exoluent: nos autem viribus
respondentē hodie offeremus.
Quapropter Cātate Domino
Canticū nouū, quia mirabilia
fecit. Fluctibus iactabamur,
bello premebamur, extrude-
bamur; calamitates ingentes
partim nos vrgebant, partim
imminebāt. Sed quis procel-
lam in auram statuit? quis cō-
trivit arma, gladium & bel-
lum? quis expulsatos pro-
iectosque nos suscepit? non-

Gregorij Nazian-
zeni In Consecra-
tione Eulalij Doa-
rensum Episcopi.

De hypothefi hu-
ius Homiliæ, vide
Obferu. I.

Pl. 95. 97.

Fluctus illi, hæreti-
corum irruptiones,
& Anthimi
Tyanensis Metro-
politæ in Ecclesias
Easilij.

ne tu Deus qui hæc fecisti: Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Hic est qui mare secuit, qui populum hospitem, fugitivum, in deserto nutriuit, pluuiam insuetam largitus est. Hic Petram in fontem aperuit: ipse Amalech debellauit, arcanâ & mysticâ manuû conformatione. Hoc enim Sacerdotis manus in monte sublatæ, & ad orationem cõpositæ potuerunt, quod multa millia non valuerunt. Hic muros absque pugna & conflictu deiecit: atque ut extrema cõmemorem hic elatum & superbum Goliath, gigantum nepotem, contra David pugnare ausum subegit. Quamobrem omnes vnanimi consensu dicimus: Benedictus Deus qui non dedit nos in captiõnem dentibus eorum: & Torrentem pertransiuit anima nostra: quasi passer erepta est de laqueo venantium, &c. quæcumque animus ob Dei magnificentiam, lætitiã induens personat Non venimus ut gladium mittamus, sed pacem. Non venimus ad ignominiam Magni Pastoris qui illustri ciuitati præsidet. Honorandum nouimus, caput agnoscimus, sanctum vocamus, etsi iniuriã affecti. Ille tantum liberos amet, omnique Ecclesiæ prospiciat. Sacerdotum numerum augere studuimus, non imminuere: hæreticos euertere, non Orthodoxos ad paucos redigere. Quid ais, ô fili Dathan & Abiron, & exercitus Præfecte contumax,

Psalm. 125.

Deiure Ordinandi Metropolitico, vide Obl. 2. art. non Basilium hic ut vult Elias Cret. sed Anthimum Tyanensem Metropolitam intelligit.

Episcopus Pater, vide Obseru. 3.

Ἰσχυρὸς; οὐχὶ σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἐνεργήσας
πάντα; κύριε κραταιὸς καὶ δυνα-
τὸς, κύριε δυνατὸς ἐν πολέμῳ,
ὅστις ἔτεμε θάλασσαν ὅστις ἔδρεψεν
ἐν ἐρήμῳ λαὸν φύλαδα, ξένον ὑε-
τὸ χερσαίου. ὅστις πέτραν
ἐπήγαγεν ὅστις κατεπόλεμισε
Ἀμαλήκ, χιρῶν ἀπορρήτω καὶ μυ-
στικῷ χήματι. τὸ τοιοῦτον ἰσχυρὸς ἱερέως
χεῖρες ἐπὶ τῶν ὀρούς αἰρούμεναι, καὶ
εἰς διχλὺν τυπούμεναι, ὁ πολλὰ μύ-
ριαδες ἐκὶ ἰσχύος. ὅστις πείχῃ κατέ-
σφαγεν ἀμάχως καὶ ἀπολέμους· καὶ ἵνα
τὰ πελιδνὰ λέγω, ὅστις κατέκτανε
τὸν Γολιάθ καὶ τὸν μεγάλου Δαβὶθ
τολμήσας ταῦτα ἐπισημένον καὶ ἀλα-
ζόνα καὶ ἀπόρρητον τῶν γιγάντων. διὰ
πάντα ὁμοθυμαδὸν λέγουμεν· δι-
κὰς κύριε, ὃς ἐκὶ ἔδωκεν ἡμῶς
εἰς θῆραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν καὶ χι-
μαῖον διήλθεν ἐν ψυχῇ ἡμῶν· ὡς
σπουδίον ἐρρόσθη ἐν τῇ παλινδρόμῳ
θρησκείᾳ, ἀλλὰ περὶ ὅσα ψυχὴ πε-
ριχαρῆς ἐπὶ Θεοῦ μεγαλοδωρεῖ
φείδεται· ἐκὶ ἡλδομεν βαλεῖν μα-
χαίραν, διὰ εἰρήνῃς. ἐκὶ ἡλδομεν
ἐπὶ ἀπείρῃ τῶν μεγάλων ποιμένων
τῶν τῆς λαμπρότης περικαθίζουσιν
πόλεως· ἡμίον ἰσχυρὸν, κεφαλὴν γι-
γάντων, ἄγιον καλοῦμεν, καὶ ἀ-
δικούμενοι. μόνον ἔσω φιλόπικρον
ἐκ πάσης περνοῦν ἐκκλησίας.
περὶ δὲ ἡμῶν ἱερέων ἐπεραγματω-
σάμεθα, οὐχ ὑφαίρεσιν, αἰρε-
τικῶν αἰσθητῶν, ἐκὶ ὁρθοδόξων
ἐλάττωσιν. τί φῆς, ὦ παῖ Δαθὰν καὶ
Ἀβιρόν, καὶ στρατηγὲ ἀσωφρόνιστε,

ὁ καὶ Μωσέως ὀλμήσας, καὶ χεῖ-
ρας ἐπαφείς λίμιν, ὥς περ κνέϊνοι τὰς
γλώσσας μεγάλῳ θρασυπνί; καὶ
ἐφελξας; καὶ ἐνέπράπης; καὶ ἐρρύδ-
σας σοι ταῦτα διανοοῦμένῳ καὶ γῆς
αἰσάρκεις; εἴτα τὰς χεῖρας ταύτας
ἀναπίνεις τῷ Θεῷ; εἴτα δῶρα προ-
σάξεις; εἴτα ὑπερβύξῃ λαοῦ. Φο-
βοῦμαι μή ποτε ἑσσοῦτον ἐν ῥομφαίᾳ
τοῦ Θεοῦ καπῶθι, καὶ ἡμερήσιον
οὐτὲ τῷ ποιμένι, τῷ σὺ μέγα πέχε-
ρίσω, καὶ σὺν τῷ τὰ μέγιστα ἐξη-
μίωσας, ἀλλοτριώσας σεαυτῷ τῆς
τοῦ Θεοῦ χάριτος.

Νυνὶ δὲ, ὦ ποιμένων ὄριστε, καὶ πε-
λεώτατε, δεῦρό μοι καὶ τὸν ἄπο-
λάμβανε λαόν, σὺν λίμιν τε καὶ
πρὸς λίμνι, ὃν ἐν ἐχειρὶ σὺν τοῦ
πιδύμα τοῦ ἁγίου, ὃν προσαγορεύουσιν
ἄγγελοι, ὃν ὁ βίβλος καὶ ὁ ὅρος ἐπι-
στύσει. εἰ δὲ διὰ πειρασμῶν καὶ κω-
λυμάτων τῷ θρόνον κληρονομεῖς,
μὴ θαυμάσης· οὐδὲν γὰρ μεγάλων
ἀδύκμων, οὐδὲν ἀβασανίσον. ἐπε-
τα γὰρ φύσις, τοῖς μὲν ταπεινοῖς, τὸ
ῥάδιον τοῖς δὲ ὑψηλοῖς, τὸ δύσκητον.
ἤκουσας τῆς εἰπόντος, ὅτι δὲ λίμας
διὰ πολλῶν θλίψεων εἰσελθεῖν εἰς
τὴν βασιλείαν τοῦ οὐρανοῦ. εἰπέτε
αὐτοῖς, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδα-
τος καὶ ἐξήγαγες λίμας εἰς ἀναψυ-
χὴν. ὦ τῶ θαύματος! τὸ ἐσπέρας
ὑπὸ λείῃ κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωῒ
ἀγαλλίασις. ἔα ληρεῖν τοῦτο πολε-
μουῦντας καὶ παρὰ χάσκειν ὡς κύνας
ὑλακτουῦντας διακενής. λίμεις δὲ μὴ
πολεμώμεθα· διδάσκει προσηκῶν

^A qui contra Mosem insurgere
ausus es, atque manus in nos
iniicere, quemadmodum illi
linguas in magnum Dei fer-
uum vibrarunt? Non cohori-
uisti? non rubore perfusus
es? non hæc tibi cogitanti car-
nes in terram diffuxere? Et
deinceps manus istas sursum
ad Deum tendes? Post hac do-
na offeres? Post hac pro popu-
lo precaberis? Vereor ne Dei
gladius tamdiu rubiginem
contrahat & conquiescat. Ne-
que vero à Pastore tuo magnā
gratiam inijsisti, teque ipse ma-
gno detrimento multasti, te
à gratia Dei abalienans.

Nunc verò ô Pastorum
optime & perfectissime, ad ef-
fum, ac nobiscum imo ante
nos, populum tuum accipe,
quem Spiritus sãctus tibi tra-
didit, quem Angeli adducunt,
quæ vitæ morumque integri-
tas tibi credidit. Quod verò
per tétationes & obices Thro-
ni hæreditatem capias, ne mi-
reris. Nihil est rerum magna-
rum, probationis expers, ni-
hil ab exploratione immune.
Rebus siquidem exiguis faci-
litas à naturâ cõparata est: Su-
blimibus verò ut cum difficul-
tate comparentur. Audisti
(Paulum) dicentem: per mul-
tas tribulationes regnum cae-
lorum nos ingredi oportere.
Dic & tu, trásiuimus per ignem &
aquā, & eduxisti nos in refri-
geriū. O miraculū! ad Vespere-
rū demoratus est fletus: & ad
matutinū læticia. Sine eos, qui
bellū inferunt, nugari ac rictus
ducere tāquam canes frustra
oblatrantes. Nos autē à bello
non vexemur. Doce adorare

Numer c. 16.

Non Anthimum
rursus hîc intelli-
git, sed Episcopum
alterum sub An-
thimo Metropoli-
tā positum, eiusque
partibus contra
Basilium & Gre-
gorium nimis ad-
dictum.

Id est ne hic impu-
nitius gravius in al-
tero sæculo plecta-
ris.

Allocutio ad En-
lialium recens con-
secratum.

Episcopus in perse-
cutione, vide Ob-
servat. 17.

Act. 14.

Psal. 65. 19.

Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, in tribus personis, vnâ verò gloriâ & splendore. Quod perit, exquire: quod infirmum est, corrobora: quod firmum est, serua. Tantam à te in rebus spiritualibus probationem requirimus, quantam in secularibus agnouimus. Perfectionem verò armaturam à Ducibus maioribus accipies, per quam possis ignita. Mala tela extinguere, & coram Domino sistere populum peculiarem, gentem sanctam, Regale Sacerdotium, in Christo Iesu Domino, cui gloria in sæcula sæculorum, Amen.

^A Θεὸν **Ω** πατέρα, Θεὸν υἱόν, Θεὸν πνεῦμα ἁγίον, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἐν μιᾷ δόξῃ τε καὶ λαμπρότητι. ὃ ὁποῦ λῶς ἐκζητεῖ. ὃ ἀσθενεῖς ἐνίσχυει. ὃ ἰσχυρὸν φύλασσε. ἵσταται πρὸς ἀπατήμεν σε πρὸς τοῖς πνευματικοῖς διδασκαλίαις, ὅσων ἴππῃ κοσμηκᾶν συνένωμεν. πρὸς μὲν οὐκ ἐλεωτέραν ὅπλιον δέχοιο παρὰ τῆς μαιζόνων στρατηγῶν, δι' ἧς δυνήσῃ τὰ βέλη τῆς πονηροῦ τὰ πεπυρρῶμένα σβέσαι, & παραστήσῃ τῷ κυρίῳ λαὸν ὡσεύουσιν, ἔθνη ἁγία, βασιλεῖον ἱερατεύμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

AD HOMILIAM S. GREGORII NAZIANZ.

PONTIFICIS EPISCOPVM EVLALIVM
CONSECRANTIS.

OBSERVATIONES

ISAACII HABERTI SS. E. P. P. Theologi.

OBSERVATIO I.

*Historica meditatio, homilia Hypothesis: Ad ea verba; δὲ ξαν-
δα λόγον νεώκτιστον ἐπὶ νεωκτίστῳ ποιμνίῳ. Excipite recen-
tem Orationem, propter Pastorem recens creatum.*

Gregorius Azianzenus vrbe Patriâ: sede Nazianzenus;
cognomento & Elogio Theologus; Triplicem habuit
Episcopatum: vnum nomine, non reipsâ, Sasimensem
nimirum, ad quem recens erectum licet à S. Basilio in-
stitutus atque consecratus esset; nunquam tamen adiit
propter loci non solùm ingratam stationem, verum etiam ob Anthimi
Metropolitæ Tyanensis inuasionem. Alterum reipsâ non autem nomi-
ne, scilicet Constantinopolitanum: Tertium denique re ac nomine,
sed Coadiutoris titulo tantum: Nazianzenum. Quem quo tempore
cum Patre Gregorio administraret, verisimile est hunc Eulalium Doa-
ris, quæ ciuitas erat secundæ Cappadociæ, in quâ sita erat Nazianzus,
Episcopum Ordinasse. In hac autem Oratione primùm beneuolen-
tiam Auditorum sibi conciliat à modestissimâ facundiæ suæ extenua-
tione: Deinde eam se necessario suscepisse declarat, duas ob causas:
Prima est, recentis Pastoris inauguratio: Altera est gratiarum actio ob
fluctus & procellas persecutionis sedatas quam duplicem fuisse expo-
nit Elias Cretensis in Commentario, vnam ex parte hæreticorum Doa-
rensem Ecclesiam occupare conantium: alteram ex Parte Anthimi
Metropolitæ Tyanensis primarii Cappadociæ secundæ, qui contra S.
Basilium Metropolitam Cæsareæ quæ Cappadociæ primæ caput erat,
etiam collectâ prædonum manu, propter Ecclesiam Sasimorum &
alias eripiendas, sæuebat. Post gratiarum itaque actionem S. Gregorius
palam profitetur se hanc Doarensum Episcopi Ordinationem non fa-

S. Gregor. carm.
de vitâ suâ τῆς μὲν
δορείτης οὐδ' ὅλως ἐκ-
κλησίας προσηγάμεν.

cere in contemptum Pastoris id est Metropolitæ, quem S. Basilium interpretatur Elias Cretensis, qui tunc alterius Cappadociæ primæ, non vero secundæ in qua Doara continebantur, Metropolita erat. Sed & Anthimus ipse intelligi posset qui Tyanensium secundæ Cappadociæ Metropoleos erat Episcopus, cuius contemnendi animo, se id non aggressum prædicat, etsi ab eo sit iniuria affectus, sed iustâ de causâ ordinasse Doarenses Episcopum: quæ autem est illa causâ, dicemus observatione sequenti. Deinceps verò inuehitur in Episcopum quemdam, suppresso nomine, quem rursus Anthimum esse vult Eliæ Commentarius, sed perperam: aperte enim designat Episcopum sub Anthimo Pastore & Metropolita positum, qui eius partibus ultra modum faueret, Basilium & Gregorium oppugnando, ut hæc verba testantur, οὐτε τὰ ποιμνὶ τὰ σὺ μέγα π' ἐχέρισω, καὶ σαυτὸν τὰ μέγιστα ἐζημιώσω, ἀλλὰ λυπεύωσας σαυτὸν τῆς τῷ Θεοῦ χάριτος. *Neque Pastori tuo magnam gratiam praestitisti, & magno detrimento multasti te ipsum à Dei gratiâ auertens.* Tandem S. Gregorius ad Eulalium Doarenses iam nunc creatum Episcopum convertitur, eique medias inter Persecutionum furias Ordinato, animos addit, & ad obeunda pro fide & Pietate certamina, gregemque animosâ sollicitudine pascendum, immortalis gloriæ præmium, Deum nempe proponit.

Quæ de Anthimo diximus, ea possunt intelligi ex S. Gregorij Nazianzeni Epistolâ xxxii. ad Basilium, ubi & Ἀνθίμον Ἀνθίμου Anthimum Martium vocat, ob ingenii pugnacissimi contentiones, & vim armatam, & Epist. xxxiii. ad eundem: ἦκεν ἡμῖν ὁ ἡγούμενος Ἀνθίμος μετὰ πινῶν ὁπίσθεν πολλῶν ὅτι καὶ πάλιν πολλὰν πείραν καθεῖς, τῷ προικιδί τῷ Σασίμου λιμνῶν, τῆς ἡμετέρας χερσὶν ἡγεμονίας, ἀπείλησας, ἀπειλήσας, διχαροῦσά μιν, ψέξας, ἐγκωμιάσας, κύκλους ἑαυτὰς ἀειχράδας, ὡς δέον πρὸς αὐτὸν μόνον ὄρεσθαι ἡμᾶς, καὶ τίτλιν νέαν μητροπολιν μεῖζονα οὐσάν. τί ἀειχράδες ἐφω, τίτλιν ἡμετέραν πόλιν, ἡμῶν ποιουμένων καὶ τίτλιν ἐκκλησίαν, ὡς ὄντως ἐκκλησίαν μητέρα καὶ ἀνύων; τέλος ἀπῆλθεν ἄσρακτος, πολλὰ ἀειπνύσας, καὶ Βασιλισμὸν ἡμῖν, ὡς Φιλιππισμὸν ἐγκαλέσας. *Venit ad nos fortissimus Anthimus cum quibusdam Episcopis: quumque multis modis animum nostrum tentasset, parocias commemorans & Sasimorum paludes, & nostram Ordinationem; nunc blandè alloquens, nunc postulans, nunc minas adhibens nunc expostulans, nunc laudans, nunc vituperans: varijs denique orationis circulis utens, tanquam ipse solus nobis ob oculos ponendus esset, nouâque illa Metropolis utpote maior ac præstantior. Quid, inquam, Ciuitatem nostram circumscribis, cum ipsi Ecclesiam quoque faciamus: utpote Ecclesiarum reuerâ matrem & quidem ab antiquo? Ad extremum ille rebus infectis abcessit, multum anhelans, ac Basilismum nobis tanquam Philippiismum obijciens.*

OBSERVATIO II.

De iure Metropolitana, et primi post Metropolitam Episcopi circa Ordinationes Episcoporum. Ad ea verba, ἐν ἡλιθίῳ ἐπ' ἀπρίᾳ τῆς μεγάλης ποιμνίας τῆς τῆς λαμπρᾶς περιουσίας πόλεως ἡμῶν ἱσχυρῶς, κεφαλῶν γνώσκωμεν. *Non venimus in contemptum Magni Pastoris qui illustri civitati praesidet. Honorandum scimus, caput agnoscimus, etc.*

Nceps quidem est horumce verborum significatio, quem nimirum Metropolitam designet S. Gregorius? An S. Basilium Cæsareæ primæ Cappadociæ, An Anthimum Tyanæ secundæ Cappadociæ Metropolitam. Cæsarea quidem, cū primus S. Basilus illius Episcopus post Eusebium ordinatus est, Cappadociæ totius erat Metropolis, sicut & Cappadocia vna erat Prouincia: quæ forsan & in odium Basilij, ab Imperatore Valente, in duas prouincias diuisa est: adeoque Cappadociæ secundæ Tyanæ ciuitas Metropolis constituta est; in quâ Anthimus Episcopus sedebat, Orthodoxus quidem ille, sed ambitione ac sæuitiâ impotens, vt qui non solum ciuitates, & paroecias Cappadociæ secundæ limitibus inclusas & Basilio ereptas, sed & nouas à Basilio erectas, qualis erat Sasimorum, inuadere copiis etiam militaribus, ac prædatoriis stipatus, minimè dubitauit. Huic autem Prouinciæ Cappadociæ diuisioni, quod Ecclesiasticam & Canonicam gubernationem attinebat, quantum potuit S. Basilus initio obstitit, vt reuerâ semel constituti ab Ecclesiâ Prouinciarum τὸ πᾶσι quoad canonem spectat, Principum arbitrio mutari non debent. Innocent. I. ep. xx. & postea Concil. Chalcedon. can. 2. qui tamen cum xvii. Conciliari debet. Sed hac de re aliàs. Iunxit se Basilio S. Gregorius Nazianzenus, qui Anthimum pro Metropolitâ agnoscere recusauit, vt antea exploratum habuimus, ex illius Epistolâ ad Basilium xxxiii. Tandem verò composita, vel sopita controuersia est, & geminæ Prouinciæ ex vnâ diuisæ suas quæque ciuitates paroeciasque distinctas obtinuerunt. Sin igitur Eulalij Doarensum Episcopi præfens Ordinatio initio diuisionis illius contigit; videtur Gregorius Nazianzenus nomine capitis & Pastoris magnæ ciuitatis S. Basilium Cæsareæ veteris Metropoleos Episcopum intelligere: à quo se affectum tamen iniuriâ queritur, sed leui, nempe Ordinatione in Episcopum Sasimorum. Sin autem eadem Eulalij Ordinatio, aliquo post diuisionem illam tempore facta est, vt probabilius mihi videtur, nomine capitis & Pastoris, intelligit Anthimum Tyanensem Episcopum & Cappadociæ secundæ Metropolitam, quem tandem pro vero Metro-

S. Gregor. orat. 10.
in laud. Basil.

S. Gregor. carm. de
vitâ suâ.

Numerum Sacerdotum augeret, studuimus non subtrahere: Sed qualis illa demum causa est, mihi commodè explicetur?

Ius ergo secundi à Metropolitâ, Prouinciæ Episcopi (primum suffraganeum vulgò vocant) circa Ordinationes, hîc inuestigandum est. Secundus autem ille Prouinciæ Episcopus, erat reliquorum à Metropolitâ, Episcoporum primus: sed primus vel titulo sedis, vel antiquitate Ordinationis. Titulo sedis priorem hac plerumque prærogatiuâ positum satis liquet, ex multis in historiâ Ecclesiasticâ exemplis, sed tardioribus fortasse: Antiquitate verò Ordinationis priorem, id iuris habuisse vt Ordinationi Episcopi, absente vel impedito Metropolitâ præesset, clarissimum est exemplo eiusdem sæculi. Nempe in Ordinatione sancti Basilij Cæsariensis Episcopi, cui præfuit Gregorius Nazianzenus nostri Theologi Parens, qui cum antea pene moribundus esset, reuersus est ῥωθεὶς ἐκ τῆς χρεὼς καὶ τῆς χεῖρας, καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς χειρὸς corroboratus à manûs impositione, & unctione & capite eius quem unxerat. vt ait Gregor. Theol. orat. xx. Factum itaque pariter existimo, vt absente vel negotiis aliis præpedito Metropolitâ cui Doara suberant, Gregorius Nazianzenus eo se contulerit & cum aliis quibusdam Prouinciæ Episcopis Eulalium Episcopum elegerit & consecrarit: si rebus Pacatis atque Anthimo pro vero Patriarchâ tandem agnito, peracta fuerit hæc Eulalij Ordinationo. Aut certè, quod & mihi verisimile succurrit, cum hæreticis hinc & inde sub maligno Valentis fidere, excusantibus, præsentanea esset Orthodoxorum Episcoporum instituendorum occasio, & necessitas inexorabilis, illam Gregorius Theologus arripuit, forsan & à Basilio S. Basil. epist. 183. qui se solum Cappadociæ Metropolitam asseruit, delegatus; & collectis, citra Anthimi Metropolitæ vel præsentiam, vel etiam consilium atque sententiam, Episcopis, illic Antistitem ordinauit: quod significare videtur iis verbis, quæ excusationem sequuntur παραθήκῃ ἱερέων ἐπαρχματὶ δὲ οὐκ ὑφάρσιν· αἵρετικῶν αὐτῶν οὐκ ὀρθοδόξων ἐλάττωσιν. Sacerdotum numerum augere curauimus, non imminuere: hæreticos euertere, non Orthodoxos ad paucos redigere. Hac enim de causâ S. Basilius ipse licere sibi non dubitauit etiam in alienâ prouinciâ Episcopum Ordinare, quod fecit Satalanæ Ecclesiæ vt ipse testatur epistolâ ad Satalanos, & Nicopolitanæ. Sic etiam de Eusebio Samosateno à Valente Imperatore sub idem tempus in exilium pulso scribit Theodoretus lib. iv. histor. Eccles. Θεὸς πολλὰ τῶ ἐκκλησιῶν ἐρήμους εἶ) ποιμένων μαθὼν, τραπολικὸν ἀμπεχόμενος ᾤκησε, καὶ πᾶσα καλύπτῃ τῷ κεφαλῇ, τῷ Συρίῳ πατρί, καὶ τῷ Φοινικίῳ, καὶ τῷ Παλαιστίνῳ· προσεβύτερος δὲ χρεωνῶν καὶ ἀφ' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ἐκκλησίας ἀνεπλήρου. εἰ δὲ ποτε καὶ ἐπισκόπων ὁμογενομένων ἐπέτυχε, καὶ πρεσβυτέρους τῆς δεομένης ἐκκλησίας προεβάλλετο. Iste cum multas Ecclesias pastoribus orbatas accepisset, habitu militari indutus & capite tiarâ operto, Syriam, Phœniciam & Palestinam peragranit. Presbyteros etiam ordinans & Diaconos & alios Ordines Ecclesiæ implebat: Ac si quando in Episcopos rectæ secum sententiæ incideret (eos Ecclesiis quæ carebant pastoribus, præficiebat. Ita Interpretres) verum alio modo reddendum, nempe prætermittendum, eos, & ita reddendum, si quando in Episcopos secum doctrinâ consentientes incidebat, Ecclesiis pastore egentibus, præfules præficiebat, nempe alios quos cum ip-

sis Orthodoxis Episcopis ordinabat & consecrabat. Posterioris ævi, innumera sunt exempla, sed nihil ad Gregorij factum conferunt, itaque ab iis supersedemus.

OBSERVATIO III.

Episcopus Pater. Ad ea verba: μόνον ἔστω Φιλόπενος, Tantiū filiorum sit amans, etc.

Episcopus, Pater
populi.

Lactant. lib. 4. de
vera sap. c. 3.

Ignat. Mart. ep. 1.

S. Cyprian. epist.
38.

Lib. 2.

Lib. 2.

Episcopus Cleri
Pater.

S. Augustin. in
Psal. 44.

Episcopus Episco-
porum etiam Pa-
ter S. Epiphan. in
hær. 75.

Enerabile Patris nomen, cum ad Deum præcipuo iure pertineat; quem necesse esse Patrem nuncupari apud omnes gentes inter solemnes ritus & preces non tantum honoris gratiâ sed etiam rationis, docet Rhetor Christianus: quo magis ad Deum pertinet, à quo omnis Paternitas in cælo & terrâ nominatur, ut ait diuinus Apostolus: eo magis ad Episcopum ut Dei Patris omnium imaginem accommodari potest. S. Ignatius Martyr epist. ad Trallianos ὁ ἐπίσκοπος τῆς πατρὸς τῆς ὅλων τύπος ἡ ἀρχή, Episcopus Patris omnium, figura est. Mirum in modum concinit illud S. Cypriani: (um Episcopo portionem plebis diuidere: id est à Pastore oues, à Parente filios separare, & Christi membra dissipare. S. Chrysostomus homil. iiii. ad Populum Antiochenum de Flauiano loquens Antiocheno Episcopo ad Theodosium pro veniâ populo impetrandâ profecto, δακρύω μὲν ὅτι παρόντα εὐχόμενος τὸν πατέρα. χαίρω δὲ ὅτι ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀπειθήμης φθονίας καὶ δόμων ἱεροτον ἀπῆλθεν ὁργῆς ὁ ξαρπάσαι βασιλικῆς ἱεροτον ἐκκληρώθητε πατέρα: ὁ πατήρ ἐκεῖ φρεσὶ θέτει, lugeo quia Patrem non video præsentem: Gaudeo autem quia pro vestra salute profectus est, ut populum tantum à Regis inâ eripiat: talem Patrem habetis, Pater legationem obit, etc. Iterum orat. xxiii. Ἀρχιερεῖα κοινὸν πατέρα, Pontificem communem Patrem appellat. Hinc illa vox Populi CP. ad Martyrium cum Macedonio Patriarcha suo proclamantis apud Theodorum Lectorem, καὶ εὖς Χριστιανοὶ μὲν τυχεῖον τὸν πατέρα μηδεὶς καταλέπει. (Christiani, in Martyrij tempus. Patrem nemo deferat: apud Nicetam quoque Tyrannus Episcopum Atheniensem πατέρα καὶ ποιμένα reueritus agnoscit & nominat in Balduino. Et hoc satis de Patris titulo erga plebem.

At Clerus etiam non minus in Episcopo personam dignitatemque Patris agnoscit atque veneratur. Episcopus enim est veluti singulorum Cleri Ordinum progenitor. Alypius scribens S. Cyrillo ἄρχιερα ἀγαπάτε πατέρα καὶ πατέρα, ὡς θεὸς αὐτοῖς ὁφθαλμοῖς ἰδεῖν δὲ ἀγὼν σου πρὸς σωπὴν καὶ χαρὰν τῶν ῥημάτων. Ecclesia quidem mater Episcoporum est: & tamen Patres vocat notum illud S. Augustini. Hodie Episcopi qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia Patres illos appellat: ipsa illos genuit: & ipsa illos constituit in sedibus Patrum, Apostolorum.

Episcoporum tamen ordo, proprie Cleri, imo & Patrum ipsius,

Episcoporum Genitor est. S. Epiphanius contra Aërianos de Episcoporum Ordine scribens ἡ μὲν γὰρ ὅτι πατέρων ἡγνητικὴ τάξις. πατέρας γὰρ ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ πατέρας μὴ διωκόμεν ἡμῶν, ἀλλὰ τῆς τῆς λαοῦ παλιγγενεσίας τέκνα ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ μὲν πατέρας ἢ διδασκάλους. Siquidem Episcoporum Ordo Patrum genitor est. Patres enim gignit Ecclesia. Presbyterorum vero ordo cum Patres non possit, filios regenerationis lauacro progignit, non tamen Patres aut Magistros. S. Chrysostomus de prædecessore Meletij loquens orat. cum Presbyter esset ordinatus, ὅτε τὸν πατέρα ἀπεβάλετο ὃς καὶ τὸν ἡμῶν ἐγέννησεν. Cum priorem illum Patrem amisimus qui et hunc nobis genuit. Vnde & Episcopus alterum Episcopum præsertim antiquiorem Patris nomine compellat. S. Basilius scribens B. Athanasio κατὰ λιλίαν τὴν μνημόσυνον τῆς βίβης τῆς σὴς ἐπαξίον πολιτείας, πρῶτατε πατέρ. Relinque aliquod monumentum sæculo, dignum conuersatione tuâ, colendissime Pater. Paulus Emefenus Episcopus concionem habens coram S. Cyrillo Episcopo Alexandrino: ὁ δὲ ἡγνῶτος ὅτι πατήρ καὶ παιδοποιεῖς κενέτω τὰ παλαιόματά. Generosus verò hic Pater et Padotriba de certaminibus iudicet. Flavianus Patriarcha CP. Leoni Papæ scribens non alium conuenientiore aut illustriorem titulum aucupatus est, quam Sanctissimo et beatissimo Patri et Confacerdoti Leoni, Flavianus in Domino salutem. Incolumis in Domino et orans pro nobis, doneris Ecclesia et nobis, Religiosissime et sanctissime Pater: hodieque ita ab omnibus salutatur.

Presbyteri enim vocati etiam à Patres S. Clem. lib. 2. const. & monachorum πατέρες Socrat. lib. 1. c. 1.

In Concil. Ephes. terr. Parte.

Inter Epist. Leon. post. 9. epist.

Latinorum Patrum exemplis, quia numerum superant abstinemus. Precamur etiam atque ea cum humilitate & obseruantia quâ decet, obtestamur Præsules nostros, vt antiquum illum REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS titulum in vsum reuocent: quo nullum augustius aut illustrius vnquam reperiri potest cum in illius contextum nomen ipsum CHRISTI qui Pater Pastorum Princeps & summus est Animarum Episcopus, inferatur.

OBSERVATIO IV.

Episcopus in Persecutione, Ad ea verba, εἰ ὁ δὲ πει-
ρασμῶν ἢ κωλυμάτων τὸν θρόνον κληρονομεῖς, μὴ θαυμα-
σης. οὐδὲν γὰρ μεγάλων ἀδύκμων.

Vum variæ atque multiplices profecto fuerint, aduer-
sus Episcopos excitari solitæ in primis illis Ecclesiæ sæ-
culis persecutiones: quænam illæ fuerint ad quas gene-
roso fortiq; animo perferendas ac vincendas, Eulalium
Gregorius instruit & confirmat, disquirere haud alie-
num, aut intempestivum est.

Euseb. lib. 2. & 4.

In Actis Cypr.

Primum Persecutionum genus est vniuersæ Ecclesiæ commune,
Tyrannorum infidelium aduersus Christianos, quorum præsertim ca-
pita & optimates, Episcopos & Presbyteros, ut quisque doctrinâ ac san-
ctitate fideique propugandæ successu insignis erat, quærebant ad in-
ternecionem. Vnde primus Apostolorum Iacobus, quia Hierosolymo-
rum Episcopus, martyrio affectus est. Idem docet Epistola Ecclesiæ
Smyrnenfis de martyrio Polycarpi Episcopi sui. S. Cyprian. Carthaginis
Episcopus, plerisque locis, ut Epist. vi. Tertullus auctor fuit respectu aliarum
utilitatum, ne me in conspectum publicum & maxime eius loci, ubi totiens flagitatus
& quesitus fuisset, temere committerem: Idem ep. xv. cum me clamore violento
populus flagitasset. & lv. in tempestate proscriptus, toties ad Leonem petitus
in circo, in Amphiteatro. Vnde Proconsul S. Cypriano dixit, tu es Tascius Cy-
prianus qui te Papam Sacrilegæ mentis hominibus præbuisi? Sed hæ tyrannorum
Ethnicorum furia longe ante Gregorij tempora, extinctæ erant. Nam
illa Iuliani Parabata breuissima fuit, & ante Gregorij Episcopatum, ne-
que tam sanguinolenta aduersus Episcopos.

S. Gregor. Naz.
orat. 10.

Alterum Persecutionis genus in Episcopos ab Imperatoribus hære-
ticis: ut à Constantio Ariano, quam S. Athanasius orat. de fugâ in perse-
cutione, & S. Hilarius libro ad Constantium (pars enim illius vterque
fuit maxima) eximiè repræsentant. Proclamo tibi, Constanti, inquit Hila-
rius, quod Neroni locuturus fuisset, quod ex me Decius & Maximianus audirent:
contra Deum pugnas, contra Ecclesiam sævis, sanctos persequeris, Prædicatores Chri-
sti odis, Religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, sed diuinorum: Episcopa-
tus tuis donas, bonos malis demutas &c. Persecutio postea Valētis etiam Aria-
ni non minus atrox & inhumana, præsertim contra Episcopos, fuit. Vn-
de Præfectus, cum S. Basilij constantiâ victus esset, dixit Valenti ἡττή-
μεθα, βασιλεῦ, τὸ τῆςδε πρὸς θεοῦ βλημῆος τῆς ἐκκλησίας; ἄλλοι δὲ πῖνα πειρᾶν τῶν ἀγα-
νετέρων. Victi sumus Imperator, ab hoc Ecclesiæ Antistite. Ignauiorum aliquis alius
tentandus est, quasi solos Episcopos ad perfidiam, aut ad necem quæreretur.
Non est conquestus tamen Gregorius de Valentis in se immanitate.

Tertium tamen sub hæreticis Principibus in Episcopos persecutorum genus sunt, ipsi hæreticorum Partium Episcopi: qui Pastorum nomen ac officium exuunt, ut Præfectos & Carnifices agant. S. Athanasius in Epistolâ ad Solitarios, ita de Vrsacio & Valente, aliis Episcopis expostulat qui post expulsos vi armatâ in exilium Episcopos, post alia, ut ipse vocat Pilati & Caiphæ πολυμήματα, veniunt ad Constantium eique gestorum suorum his verbis rationem reddunt, πάντα μὲν πεποιήκαμεν, καὶ ἐξωλείκαμεν τὸν Ρωμῆον ὅτι σὺ ποιεῖς καὶ παρ' αὐτῶν πλείους ὅσους ὅτι σὺ ποιεῖς, πάντα τε τὸν φόβου πεπληρώκαμεν. *Omnia confecimus, Romanorum Episcopum in exilium egimus, & ante ipsum plurimos alios Episcopos, omnia loca terrore repleuimus, sed nondum satis, &c.* Vide ibidem alia deploranda. Et hæc tempore etiam Gregorij extiterunt, ut ipsi grauissimis verbis contestatur Oratione xxxii. σήμερον σὺ, θεοὶ καὶ ὁμοδόξοι, ἀδελφὸν ἀντίθεοι καὶ ἀντιδόξοι, &c. Sed ab his temperandum.

Quartum Persecutionis genus à Præfectis & à Magistratibus, quū facibus suis ad hæreseos, vel schismatis patrocinium abutuntur. S. Athanasius in eadem Epist. ad Solitarios de Sebastiano duce & aliis. Gregorius etiam Nazianzenus orat. quæ σωπακτικὸς λόγος inscribitur. οὐ δὲ διώμεθα; οὐχ ὑβρισόμεθα; οὐκ ἀπεληλάμεθα ἐκκλησιῶν, οἰκίαν ἐρημῶς αὐτῶν ὁδηόπατον; οὐκ ἠρώετ' ἡμεῖς δῆμον μαγνόμενον ὑπὲρ ἡμῶν ὑβρίζοντας; πῶς δὲ ὑπὲρ ἡμῶν δεινύωται; πῶς δὲ δῆμος σεσωφρονιστῆται; *Nonne persecutionem, nonne contumelias passus sumus? nonne Ecclesiis, domibus, solitudinibus ipsis, quod acerbissimum, pulsi sumus? nonne furem populum tulimus? nonne contumeliosos Præfectos? Quis autem præfectus multatus quia populus castigatus est?*

Quintum tandem Persecutionis genus ab Ambitiosis præfulibus: qui modum tenere nesciunt: neque finibus suis teneri: sed alienas etiam vi ac ferro Prouincias ac diœceses inuadunt. Qualis erat Anthimus tempore Gregorij Tyanensis Metropolita qui cum copiis prædonum in Ecclesias Primæ Cappadociæ grassabatur, vnde eum Ἀπρίων καὶ Ἀνναῖον, martium & fortem, vocat Gregorius Nazianzenus Epist. 31. atque ob eiusdem furorem testatur non licuisse, sibi absque sanguine sedem Sasimorum cui ordinatus erat, adipisci, οὐδ' ἡμῶν αἰαμωπὴ γε τῷ θεῷ καὶ τῷ.

S. Greg. lib. carm.
de vitâ suâ